İmam Muhyiddin En-Nevevî

Müslim Şerhi

el-Minhâc
ve
Sahîh-i Müslim

İmam Muhyiddin En-Nevevi (V. 676)
"El-Minhac Şerhu Sahih-İ Müslim B. El-Haccac"
Adını Taşıyan Sahih-İ Müslim Şerhi

Mukaddime:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Asıl Metni Tahkik ve Kütüb-i Sitte'ye Göre Hadislerini Tahriç Edip
el-Mucemu'l-Müfehres İle Tuhfetu'l-Eşraf'a Göre Numaralandıran:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Tercümeye Esas Alınan Baskı:
Daru'l-Marife Lübnan, Beyrut 1428/2007 13. Baskı

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

2. Cilt

بسم الله الرحمن الرحيم

Tashih
Polen Yayınları

Sayfa Düzeni
Polen Yayınları

Mizanpaj
Polen Yayınları

Arapça Metin
Abdullah Tunçer

Kapak Tasarımı
Polen Yayınları

Baskı
Ravza Matbaacılık

Baskı
Mayıs 2012

KARINCA & POLEN YAYINLARI

Adres ve Telefon

Adres: Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25- Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: 0212 638 69 19 Fax: 0212 516 42 44

www.karincakitap.com

BU CİLTTEKİ BÖLÜMLER

١/١ - كِتَاب الْإِيمَانِ

1/1- İMAN KİTABI

* 1. ciltten devam *

٣٨/٣٧- بَاب بَيَانِ الْكَبَائِرِ وَأَكْبَرِهَا

38/37- BÜYÜK GÜNAHLARIN VE EN BÜYÜKLERİNİN BEYANI BABI

٢٥٥-١٤٣/١- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بُكَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ ثَلَاثًا الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ أَوْ قَوْلُ الزُّورِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ

255-143/1- Bize Amr b. Muhammed b. Bukeyr b. Muhammed en-Nâkid tahdis etti. Bize İsmail b. Uleyye, Said el-Cureyri'den tahdis etti. Bize Abdurrahman b. Ebu Bekre babasından şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik. Üç defa: *"Size büyük günahların en büyük(ler)ini bildireyim mi? (Bunlar) Allah'a ortak koşmak, anne babaya karşı gelmek, yalan şahitlik etmek -yahut yalan söz söylemek-(tir)"* buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaslanırken oturuverdi. Bunu o kadar çok tekrar etti ki biz, keşke sussa, dedik.[1]

٢٥٦-١٤٤/٢- وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْكَبَائِرِ قَالَ الشِّرْكُ بِاللهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَقَوْلُ الزُّورِ

---

1 Buhari, 2511, 5631, 5918, 6521; Tirmizi, 1901, 2299, 3019; Tuhfetu'l-Eşraf, 11679

256-144/2- Bana Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti... (2/11b) Enes, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den büyük günahlar hakkında şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah'a ortak koşmak, anne babaya itaatsiz etmek, canı öldürmek ve yalan söylemek."*[2]

٢٠٧-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْكَبَائِرَ أَوْ سُئِلَ عَنِ الْكَبَائِرِ فَقَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَالَ أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ قَالَ قَوْلُ الزُّورِ أَوْ قَالَ شَهَادَةُ الزُّورِ قَالَ شُعْبَةُ وَأَكْبَرُ ظَنِّي أَنَّهُ شَهَادَةُ الزُّورِ

257-.../3- Bize Muhammed b. Velid b. Abdulhamid de tahdis etti... Enes b. Malik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) büyük günahları sözkonusu etti -ya da: ona büyük günahlar hakkında soru soruldu.- O da şöyle buyurdu: *"Allah'a ortak koşmak, canı öldürmek, anne babaya itaatsizlik etmek."* Ayrıca: *"Size büyük günahların en büyüğünü bildireyim mi?"* buyurdu ve: *"Yalan söz söylemek -yahut- yalan şahitlik etmek"* dedi. Şube dedi ki: Ağır basan zannıma göre o "yalan şahitlik" dedi.[3]

٢٥٨-١٤٥/٤- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ

258-145/4- Bana Harun b. Said el-Eylî tahdis etti... (2/12a) Ebu Hureyre'den rivâyete göre; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Helâk edici yedi günahtan uzak durun"* buyurdu. Ey Allah'ın Rasûlü, onlar hangileridir, diye soruldu. O: *"Allah'a ortak koşmak, sihir, hak ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı canı öldürmek, yetimin malını ye-*

2 Buhari, 2510, 5632, 6477; Tirmizi, 1207, 3018; Nesai, 4021; Tuhfetu'l-Eşraf, 1077
3 256 nolu hadisin kaynakları

mek, faiz yemek, savaş günü arkasını dönüp kaçmak, hiçbir şeyden habersiz iffetli mümin kadınlara iftirada bulunmak" diye cevap verdi.[4]

٢٥٩-١٤٦/٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ الْهَادِ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مِنْ الْكَبَائِرِ شَتْمُ الرَّجُلِ وَالِدَيْهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قَالَ نَعَمْ يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ

259-146/5- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Abdullah b. Amr b. Âs'dan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kişinin anne babasına sövmesi büyük günahlardandır."*

Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü, hiç kimse anne babasına söver mi, dediler.

O: *"Evet, başka bir adamın babasına söver, o da onun babasına söver. Annesine söver* (2/12b), *o da onun annesine söver"* buyurdu.[5]

٢٦٠-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ كِلَاهُمَا عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

260-.../6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr hep birlikte Muhammed b. Cafer'den tahdis etti, o Şube'den (H) Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti. Bize Yahya b. Said tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti. Her ikisi (Şube ve Süfyan) Sa'd b. İbrahim'den bu isnatla hadisi aynen nakletti.[6]

Şerh

(255-260 numaralı hadisler)

Bu bapta (255): "Ebu Bekre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik (2/81)... Keşke sussa dedik." Sonra Müslim (rahimehullah) dedi ki (256): "Bana Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti...

4 Buhari, 2766, 5764 -muhtasar olarak-, 6857; Ebu Davud, 2874; Nesai, 3673; Tuhfetu'l-Eşraf, 12915

5 Buhari, 5628; Ebu Davud, 5142 -buna yakın olarak-; Tirmizi, 1902; Tuhfetu'l-Eşraf, 8618

6 259 nolu hadisin kaynakları

Canı öldürmek ve yalan söylemek." Yine Müslim (rahimehullah) (257): "Bana Muhammed b. Velid b. Abdulhamid de tahdis etti... Şube dedi ki: Zannederim büyük bir ihtimalle o yalan şahitliğidir, dedi." (258) "Ebu'l-Gays'dan, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu... (2/82) *"Habersiz, iffetli, mümin kadınlara iftira etmek"*; (259) Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'dan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"O da onun annesine söver"* buyurulmuştur.

(Senette geçen) Ebu Bekre'nin adı Nufey' b. Hâris olup, daha önceden geçmişti.

Müslim'in zikrettiği iki isnaddaki ravilerin tamamı ise başından sonuna kadar Basralıdırlar. Bundan tek istisna Şube'dir. O Vasıtlı (sonra) Basralıdır. Bu her iki senetteki ravilerin Basralı olmaları gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bu da oldukça güzel inceliklerden birisidir. Bundan önceki babta da bu iki senedin bir benzeri Kufelilerden diye geçmişti.

Müslim'in (256): "Bize Halid -ki o b. Hâris'dir-" demesi ile ilgili olarak "ki o b.Hâris'dir" ibaresinin faydasını daha önceden açıklamıştık. Çünkü o rivâyette sadece Halid adını dinlediğinden ötürü Halid b. Hâris dememiştir. Halid ise birkaç ravinin ortak adıdır. Bu sebeple o, onu diğerlerinden ayırdetmek istemiştir. Kendisinin: Bize Halid b. Hâris tahdis etti, demesi caiz değildir çünkü o takdirde kendisinden rivâyetin nakledilmiş olduğu kişiye yalan söylemiş olur. Zira o sadece Halid diye rivâyette bulunmuştur. (2/83) Böylelikle o "ki o b.Hâris'dir" yolunu seçerek hem yalandan kurtulmak, hem de raviyi diğerlerinden ayırtetmek suretiyle arzu edilen faydayı da gerçekleştirmek istemiştir. Ubeydullah'ın babası olan Ebu Bekr, Enes b. Malik'in oğludur. Buna göre Ubeydullah dedesinden rivâyet nakletmektedir.

Ebu'l-Gays'ın adı Salim'dir. Babın baş taraflarında "Said el-Cureyri" ismi Cureyr'e nispettir. Bu da Cureyr b. Ubâd adındaki Bekr b. Vâil oğullarından bir boydur. Kendisinin adı ise Said b. Iyas Ebu Mesud el-Basrî'dir.

(Hadiste geçen) el-mûbikât, helâk ediciler demektir. Çünkü bunun kökünü teşkil eden "vebeka" fiili helak olmak anlamındadır. Evbeka ise başkasını helake sürüklemek için kullanılır.

"Zûr (yalan)"e gelince, müfessir Salebi, Ebu İshak ve başkaları bunun asıl anlamı bir şeyi sahip olduğu niteliklerinden farklı şekilde güzel gösterip, nitelemektir. Öyle ki onun bu niteliklerini duyan yahut gören bir kimse gerçek durumundan farklı bir şekilde onu düşünmeye sebep olur. Buna göre bu batılı hakmış gibi gösteren bir gerçeği değiştirmektir.

el-Muhsanât el-ğâfilât (hiçbir şeyden haberi olmayan iffetli kadınlar) lafzında muhsanât kelimesi sad harfi hem kesreli, hem fethalı olarak yedi kıraatte farklı iki kıraattir. Kisai kesreli, diğerleri fethalı okumuşlardır. Burada onlardan maksat iffetli kadınlardır. "el-Ğâfilât" ise hayâsızlıklardan ve kendilerine yapılan iftiralardan hiçbir haberi olmayan kadınlar demektir. İhsân (muhsan olmak, iffetli olmak) vasfı şeriatte beş kısım halinde ele alınmıştır: İffet, Müslüman olmak, nikâh, evlendirmek ve hürriyet. Ben bunların nerelerde sözkonusu olacağını, şartlarını ve tanıklarını Tehzibu'l-Esma ve'l-Lugat adlı eserimde açıklamış bulunmaktayım. Allah en iyi bilendir.

Hadislerin Anlamları ve Fıkhi Hükümleri

Büyük Günahlar

Bundan önceki bapta büyük günahların nasıl sıralanacağını açıklamıştık. İlim adamları -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- şöyle demişlerdir: Büyük günahların belli bir sayı ile sınırlandırılması sözkonusu değildir. İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan gelen rivâyete göre ona, büyük günahlar yedi tane midir diye sorulmuş, o: Yetmişe daha yakındır, diye cevap vermiştir. Yine: Yedi yüze daha yakındır dediği de rivâyet edilmektedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in büyük günahları yedi olduğunu söylemesinden maksat ise büyük günahlar arasından (belli) yedi tanedir çünkü buradaki kip her ne kadar genellik ifade etmek için ise de şüphesiz bu ifade tahsis edilmiştir. Çünkü rivâyette yalnız bu yedi günah sayıldığı halde diğer rivâyette üç, öbür rivâyette dört tane sayılmıştır. Zira bunlar çokça görülenler olmakla birlikte büyüklerin en çirkinlerindendir. Özellikle de cahiliye döneminde bu böyle idi.

Bu rivâyetlerin bazılarında adı geçenler, diğerinde geçmemektedir. İşte bu da sözünü ettiğim gibi yedi ile bunların bir kısmının kastedildiğini açıkça göstermektedir. Bundan sonra da büyük günahlardan birisi olmak üzere kişinin anne babasına sövmesi sözkonusu edilmiştir. Ayrıca kovuculuk (laf taşıyıcılık), nemime ve küçük abdestten istibra yapmama (korunmama)nın da büyük günahlardan olduğuna dair rivâyet gelmiş bulunmaktadır. Müslim'den başka kaynaklarda gamûs yemininin (bile bile kasten yalan yere yemin etmek) ve Allah'ın Beyt-i Haram'ının hürmetini çiğnemenin de büyük günahlardan olduğu belirtilmiştir.

İlim adamları büyük günahın tanımı ve onu küçük günahtan ayırt etmek hususunda görüş ayrılığı içindedirler. İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan: Allah'ın

yasakladığı her bir şey büyük bir günahtır, dediği rivâyet edilmiştir. Usul-u fıkıh, fıkıh ve diğer ilimlerde imam olan Şafii fakihi üstad Ebu İshak el-İsferayini de böyle demiştir. Kadı Iyaz (rahimehullah) bu görüşü muhakkiklerden diye nakletmiştir. Bunu kabul edenler şeriatın emrine aykırı her bir hareketin yüce Allah'ın celaline nispetle büyük bir günah olduğunu delil göstermişlerdir.

Selefin ve bütün fırkalardan halefin büyük çoğunlukları masiyetlerin küçük ve büyük olmak üzere iki kısma ayrıldığı kanaatindedirler. Bu da aynı zamanda İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan da rivâyet edilmiştir. Kitap ve sünnetin delilleri ile ümmetin selefinin ve halefinin kullanımı da bu hususta birbirini destekleyici mahiyettedir. İmam Ebu Hamid el-Gazali de el-Basit fi'l-Mezheb adlı eserinde şöyle diyor: Küçük ve büyük günah arasında fark olmadığını söylemek fakihe yakışmaz. Çünkü bunlar şeriatın idrake medar olan yerlerinden anlaşılmış hususlardır.

Ebu Hamid'in bu kanaatini başkaları da bu manada dile getirmiş bulunmaktadır. Aziz ve celil Allah'ın celaline nispetle aykırı hareket etmenin son derece çirkin olduğunda hiçbir şüphe yoktur fakat bu aykırılıkların bazısı bazısından büyüktür. Bu itibarla günahlar beş vakit namazın, orucun, haccın, umrenin, abdestin, arefe günü oruç tutmanın, aşura orucunun, iyilik yapmanın yahut bundan başka amellerin -sahih hadislerin ifade ettiği üzere- kefaret olması ve olmaması itibariyle de iki kısma ayrılır. Nitekim sahih hadiste sabit olduğu gibi "büyük bir günah işlenmediği sürece" denilmiştir. Buna göre şeriat namaz ve benzeri amellerin kefaret olduğu günahlara küçük, olmadığı günahlara da büyük günahlar adını vermiştir. Bu ayrımın güzel olduğunda bir şüphe yoktur. Bunun böyle olması ise yapılan bir aykırı hareketi yüce Allah'ın celaline nispetle çirkin bir iş olmaktan çıkarmaz. Çünkü o kendisinden daha büyük olana nispetle daha az çirkin ve iyiliklerle kefaretinin bulunması sebebiyle küçük bir günahtır.

Günahların küçük ve büyük olmak üzere iki kısma ayrıldığının sabit olmasının yanında, bunların tanımı hususunda oldukça fazla ve yaygın bir şekilde ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Büyük günahlar yüce Allah'ın sonunda ateş, gazap, lanet ya da azap gibi hususları bildirerek söz konusu ettiği her bir günahtır. Hasan-ı Basrî'den de buna yakın bir görüş nakledilmiştir.

Başkaları ise yüce Allah'ın kendileri sebebiyle cehennem ateşi ile tehdit ettiği yahut dünyada haddi bulunan her bir günahtır, demişlerdir. Ebu Hamid el-Gazali de el-Basit adlı eserinde şöyle demektedir: Büyük günahın

tanım ve tespitinde kapsamlı ve manayı göz önünde bulunduran ölçü şudur: Kişinin korku duymadan, pişmanlık duyacağından çekinmeden atılıp işlediği her bir masiyettir. Günahı alışkanlık haline getirerek bunu işlemeyi önemsemeyen ve buna cüret gösteren kimsenin durumu buna örnektir. Böyle bir hafife almanın ve küçümsemenin bulunduğunu hissettiren her bir husus büyük bir günahtır ama nefsin ya da dilin az rastlanılan bir yanılgısı ve takva kontrolünün azaldığı bir hale yorumlanan masiyetten lezzet alma hevesini kursakta bırakan bir duygunun karıştığı ve pişmanlıktan asla uzak kalınmayan günahlara gelince, bu gibi günahları işlemek kişinin adalet vasfına engel değildir ve bu gibi işler büyük günah değildir.

Şeyh imam Ebu Amr b. es-Salah (rahimehullah) da büyük fetvalarında şöyle diyor: Hakkında büyük adının kullanılması ve kayıtsız ve şartsız olarak büyük olmakla nitelendirilmesi doğru olabilen her bir büyük günah, büyük günahın tanımını teşkil eder. Bunun bir takım emareleri vardır. Ona haddin gerekmesi, cehennem ateşi ile ve benzeri hususlarla kitap ve sünnette azap tehdidinin sözkonusu edilmesi, o günahı işleyen kimsenin nas ile fasık olmakla nitelendirilmesi, yüce Allah'ın arazinin alâmetlerini değişenleri lanetlediği gibi lanet edilmesi gibi hususlar bunlar arasındadır.

Şeyh imam Ebu Muhammed b. Abdusselam (rahimehullah) el-Kavaid adlı eserinde şöyle diyor (2/85): Küçük ve büyük günah arasındaki farkı bilmek isteyen bir kimse günahın sebep olduğu fesadı nas ile büyük oldukları beyan edilen günahların fesadı ile kıyaslasın. Eğer büyük günahların fesadının asgarisinden daha az ise o küçük günahlardandır. Şayet büyük günahların fesatlarının asgarisine eşit olursa yahut ondan fazla olursa büyük günahlardandır. Mesela şanı yüce Rabbe yahut onun Rasûlüne (sallallâhu aleyhi ve sellem) söven, rasulleri küçümseyen ya da onlardan birisini yalanlayan, Kâbe'ye pislik bulaştıran yahut mushafı pisliğe atan kişinin yaptığı bu işlerin her birisi büyük günahların en büyüklerindendir ama şeriat bunların büyük günah olduklarını açıkça ifade etmemiştir. Aynı şekilde muhsan bir kadını başkası onunla zina etsin diye tutan yahut Müslüman bir kimseyi başkası öldürsün diye tutan bir kimsenin yaptığı bu işin sebep olduğu fesadın büyük günahlardan birisi olmakla birlikte yetimin malını yemekten daha büyük bir fesad olduğunda şüphe yoktur. Yine Müslümanların zayıf yerlerini kâfirlere gösterse ve bunu onların bu gösterdikleri sebebiyle Müslümanları imha edeceklerini, kadınlarını, çocuklarını esir, mallarını ganimet alacaklarını bilerek yapsa şüphesiz bu yolla sebep olacağı fesad ve kötülükler yine büyük günahlardan birisi olmakla birlikte mazeretsiz olarak savaş günü arkasını dönüp kaçmaktan daha

büyük bir fesattır, kötülüktür. Bir kimsenin aleyhine bu sebeple öldürüleceğini bilerek bir yalan uydurması da böyledir ama bir kimsenin aleyhine onun sebebiyle bir hurma alınacak bir yalan uydursa elbette ki onun bu yalanı büyük günahlardan değildir.

Şeriat yalan şahitliğin ve yetim malını yemenin büyük günahlardan olduğunu nas ile ifade etmiş bulunmaktadır. Eğer bunlar çok miktarda ve değerli bir mal hakkında olursa bunun böyle olduğu açıktır ama bu yalan söylemek ve yalan şahitlik değersiz bir mal için yapılmışsa bu gibi kötülüklerin sonunu kesmek maksadıyla büyük günahlardan kabul edilmeleri caiz olur. Nitekim kötülüğü tahakkuk etmese dahi bir damla şarabın içilmesi de böyledir. Bunun (mal ile ilgili yalan söyleyip, şahitlik etmenin fesadının) hırsızlık nisabı ile tespit edilmesi de mümkündür.

(Devamla) dedi ki: Haksızca hüküm vermek de büyük bir günahtır. Yalan şahit bu haksızca hükmün mütesebbibidir, hakim ise bu işi doğrudan yapan kimsedir. Eğer sebeb olan iş büyük bir günah ise bunu doğrudan yapanın (yaptığı işin) böyle olması öncelikle sözkonusudur.

Bazı ilim adamları büyük günahları beraberinde bir tehdit yahut bir had ya da lanetlemenin sözkonusu olduğu her bir günahtır diye tanımlamışlardır. Buna göre kötülüğü, beraberinde tehdidin, haddin ya da lanetlemenin sözkonusu edildiği günahın kötülüğü ve fesadı kadar yahut onun kötülüğünden daha fazla olduğu bilinen her bir günah büyük bir günahtır. Sonra da şunları söylemektedir: En uygunu büyük günahın onu işleyen kimsenin dini duyguları itibariyle nas ile büyük olduğu belirtilen büyük günahların en küçüğünü işlemesi halindeki duyduğu duyguyu hissetmesidir diye tarif etmektir. Allah en iyi bilendir. Şeyh Ebu Muhammed b. Abdusselam (rahimehullah)'ın ifadeleri burada sona ermektedir.

İmam, müfesser Ebu'l-Hasan el-Vâhidî ve başkaları şöyle demektedir: Doğrusu büyük günahın tanımının bilinmediğidir. Bunun yerine şeriat bazı masiyet türlerini büyük, bazılarını küçük, bazı türleri ise küçük ve büyük olanları kapsamakla nitelendirilen türlerdir. Bunların açıkça beyan edilmeyişindeki hikmet ise yapacağı günahın büyüklerden olacağı korkusuyla hepsinden kendini alıkoymasıdır. Bu, kadir gecesinin, Cuma günü ve gece vakti duanın kabul edildiği anın, yüce Allah'ın ism-i azamının ve buna benzer saklı tutulan hususların saklı, gizli tutulmasına benzer. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- şöyle demişlerdir: Küçük günah üzerinde ısrar etmek onu büyük günah haline sokar. Ömer, İbn Abbas

ve başkalarından (radıyallâhu anhum): İstiğfar ile birlikte (2/86) büyük günah, ısrar ile birlikte küçük günah sözkonusu değildir dedikleri rivâyet edilmiştir. Yani büyük günah Allah'tan mağfiret dilemekle silinir, küçük günah da ısrarla yapılmak halinde büyük günah olur. Şeyh Ebu Muhammed b. Abdusselam da ısrarın sınırını belirlemek üzere şunları söyler: Israr, kişinin küçük günahı adeta büyük günahı işlemesi halinde uyandırdığı gibi dinine pek aldırmadığı hissini uyandıracak şekilde tekrar tekrar işlemektir. Çeşitli türden küçük günahlar da büyük günahların küçüğünün hissettirdiği türden bir duyguyu toplamlarıyla hissettirecek şekilde bir arada işlenirse aynı hal sözkonusudur.

Şeyh Ebu Amr b. es-Salah (rahimehullah) da şöyle demektedir: Israr eden kimse tövbe halinin niteliklerinin zıttı olan günahı yeniden işleme kararlılığı ya da o fiili devam ettirme niteliğine sahip olan kimse demektir. Öyle ki onun işlediği bu günahı kendisini büyük bir günah olmuş diye nitelendirilecek sınırın içine sokar. Bunun zamanını ve sınırını ise sınırlandırmak sözkonusu değildir. Allah en iyi bilendir.

İşte büyük günahın sınırı ile ilgili kısaca söylenecekler bunlardır.

Hadis-i Şeriflerdeki Çeşitli İbarelerin Şerhi

(255) *"Üç defa: Size büyük günahların en büyüğünü bildireyim mi buyurdu."* Yani Allah Rasûlü bu sözü üç defa söyledi.

"Anne babaya karşı gelmek, itaatsizlik etmek (ukuku'l-valideyn)" Koparmak anlamındaki "el-akk"den alınmıştır. el-Ezheri'nin naklettiğine göre fiil akka yaukku şeklinde kullanılır, alakayı kesip akrabalık bağını gözetmediği zamanı anlatmak için kullanılır. Bunun ismu faili (etken ortacı) "el-âkk" diye gelir. Çoğulu akaka ve ukuk diye gelir. el-Muhkem sahibi (İbn Sîde) şöyle demektedir: Âkk bir adam: Babasına karşı itaatsizlik eden kimse demektir. Dilcilerin açıklaması bu şekildedir.

Şer'an haram kılınan ukukun (anne babaya itaatsizliğin) gerçek anlamına gelince, bunun sınırlarını tespit edip, tanımlayan çok azdır. Şeyh, imam Ebu Muhammed b. Abdusselam (rahimehullah) dedi ki: Anne babaya karşı itaatsizlik ve onların kendilerine itaatsizlik yapıldı diye mahkemeye dava açacakları hususlar ile ilgili dayanak alabileceğim herhangi bir tanım ya da kurala vakıf olamadım. Çünkü ilim adamlarının ittifakıyla anne babanın verdikleri bütün emir ve yasaklarına itaat icap etmez. Onların izni olmadan cihada gitmek çocuk için haramdır çünkü onun öldürülme ihtimali yahut bir organının kesilme ihtimali onlara ağır gelir ve bundan dolayı çok acı ve ızdırap çekerler. Çocuğun canına ya da organlarından herhangi birisine bir zarar geleceğin-

den korktukları her bir yolculuk da bunun kapsamında kabul edilmiştir. Şeyh Ebu Muhammed'in ifadeleri bunlardır.

Şeyh Ebu Amr b. es-Salah (rahimehullah)'da Fetvalarında şunları söyler: Haram kılınan anne baba itaatsizliği, farz ve vacip fiillerden olmamakla birlikte babanın ya da onun durumundaki kimsenin azımsanmayacak kadar eziyet duyacağı her bir fiildir. Hatta masiyet olmayan her bir hususta anne babaya itaat vaciptir ve bu gibi hallerde onların emirlerine aykırı hareket etmek onlara bir itaatsizliktir. Pek çok ilim adamı şüpheli hallerde dahi onlara itaat etmeyi vacip kabul etmiştir. İlim adamlarımızdan bazılarının söyledikleri ilim tahsili için ve ticaret maksadıyla anne babasının iznini almaksızın yolculuğa çıkmak caizdir sözleri sözünü ettiğim bu hususa aykırı değildir çünkü bu ifade mutlak bir ifadedir ama benim sözünü ettiğim ifadelerde bu mutlak ifadelere nasıl kayıt getirileceği de beyan edilmektedir. Allah en iyi bilendir.

(257) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Size büyük günahların en büyüğünü bildireyim mi? Yalan söylemek -yahut yalan şahitlik etmek-..."* Bu ilk anda anlaşıldığı zahiri anlamı ile değildir çünkü şüphesiz şirk bundan daha büyüktür. Öldürmek de böyledir. O halde bunun tevil edilmesi zorunludur. (2/87) Üç türlü tevil edilebilir:

1- Bu (yalan şahitlik) küfür hakkında yorumlanır. Çünkü kâfir hem şahitlik yapan, hem de ona göre amel eden birisidir.

2- İmkânsız şey hakkında yorumlanır. Böylelikle de o kişi kâfir olur.

3- Büyük günahların en büyüğünden maksat az önce benzerleri hakkında yaptığımız açıklamalar gibidir. Bu üçüncü ihtimal daha güçlü ya da doğru olandır.

Bunun küfür diye yorumlanması zayıftır çünkü buyruk haklar ile ilgili olarak yalan şahitlikten vazgeçirmek ve onu yasaklamak maksadıyla söylenmiştir. Küfrün çirkinliği, büyük günahların en büyüğü oluşu ise, zaten onlar tarafından bilinen bir husus idi. Bu hususta kıble ehlinden kimsenin de şüphesi olmaz. O halde bunu küfür hakkında yorumlamak faydasız bir söz söylenmiş anlamına gelir. Diğer taraftan hadisin genel ifadesinin mutlak oluşunun ve kuralların gerektirdiği zahir anlam, haklar ile ilgili yalan şahitliğinin büyük bir günah olması için hakkında şahitlik yapılan hususun büyük ya da değersiz bir hak olması arasında da fark olmamasını gerektirmektedir. Bununla birlikte uzak bir ihtimal olarak Şeyh Ebu Muhammed b. Abdusselam'ın yetimin malından bir hurma yemek ile ilgili söylediklerini açıkladığım anlam hakkında olması da sözkonusu olabilir. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in savaş gününde dönüp kaçmayı büyük günahlardan biri olarak saymasına gelince, onun büyük bir günah oluşu ile ilgili bütün ilim adamlarının benimsedikleri kanaatin lehine açık bir delildir. Ancak Hasan-ı Basrî (rahimehullah)'ın söylediği nakledilen şu görüş müstesnâdır. O: Bu büyük günahlardan değildir, demiştir. Ayrıca: Bu husustaki âyet-i kerime özel olarak Bedir'e katılanlar hakkında varid olmuştur fakat doğrusu büyük çoğunluğun söylediği bunun genel ve kalıcı bir hüküm olduğudur. Allah en iyi bilendir.

(255 "Yaslanmış iken oturdu. Keşke sussa deyinceye kadar bu sözü tekrar edip durdu." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oturması bu işi önemsediğinden dolayıdır. Bu hali ise bunun (yalan söylemenin, yalan şahitliğin) haramlığını ve büyük çapta çirkinliğini pekiştirmeyi ifade eder. Ashabın: "Keşke sussa" şeklindeki sözlerini ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şefkatlerinden, onu rahatsız edip kızdıran hususlardan hoşlanmadıklarından dolayı söyledikleri bir söz ve yaptıkları bir temennidir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sihri büyük günahlardan saymasına gelince, bu bizim sahih ve meşhur mezhebimiz ve büyük çoğunluğun mezhebinin lehine bir delildir. Bu mezhebe göre sihir büyük günahlardan haram bir iştir. Onu yapmak da, öğrenmek de, öğretmek de haramdır. Mezhebimize mensup bazı kimseler ise onu öğrenmek haram değildir. Hatta öğrenilmesi yapılan işin sihir olarak tanınıp, onu yapana karşılık verilmesi ve velilerin kerametlerinden ayırdedilmesi için caizdir. Bu görüşü kabul eden bir kimsenin hadisi sihir yapmak hakkında yorumlaması mümkündür. Allah en iyi bilendir.

(259) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kişinin anne babasına sövmesi büyük günahlardandır"* hadisi ise bir şeyin meydana gelmesine sebep olan kimseye o şeyin nispet edilmesinin caiz olduğuna bir delildir. Böyle bir davranışın anne babaya itaatsizlik olarak değerlendirilmesi daha önce anne babaya itaatsizliğin sınırları ile ilgili açıklamalarda geçtiği gibi babanın (ve annenin) bundan dolayı küçümsenmeyecek derecede eziyet görmeleri ve rahatsızlanmalarıdır. Allah en iyi bilendir.

Ayrıca hadiste birtakım sonuçlar doğuran sebeplerin önünün alınabileceği hükmü de anlaşılmaktadır. Buradan hareketle meyve suyunun şarap yapacak kimseye satılmasının, yol kesecek kimselere de silah satmanın ve benzeri işlerin yasak oluşunun hükmü de anlaşılabilir. Allah en iyi bilendir.

٣٩/٣٨- بَاب تَحْرِيمِ الْكِبْرِ وَبَيَانِهِ

39/38- BÜYÜKLENMENİN HARAM OLUŞU VE BEYANI BABI

٢٦١-١٤٧/١- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ دِينَارٍ جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى بْنِ حَمَّادٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ فُضَيْلٍ الْفُقَيْمِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً قَالَ إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ

261-147/1- Bize Muhammed b. el-Müsennâ, Muhammed b. Beşşâr ve İbrahim b. Dinar -birlikte- Yahya b. Hammâd'dan tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bana Yahya b. Hammâd tahdis etti. Bize Şu'be, Eban b. Tağlib'den haber verdi. O Fudayl el-Fukaymî'den, o İbrahim en-Nehaî'den, o Alkame'den, o Abdullah b. Mesud'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan bir kimse cennete girmez."*

Bir adam: Kişi elbisesinin güzel, ayakkabısının güzel olmasını sever(se) durumu nedir, dedi. Allah Rasûlü (2/13a): "*Şüphesiz Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir*" buyurdu.[7]

٢٦٢-١٤٨/٢- حَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ كِلَاهُمَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُسْهِرٍ قَالَ مِنْجَابٌ أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرِيَاءَ

262-148/2- Bize Mincâb b. Hâris et-Temimî ve Suveyd b. Said'in her birisi Ali b. Mushir'den tahdis etti. Mincâb dedi ki: Bize İbn Mushir, A'meş'ten haber verdi. O İbrahim'den, o Alkame'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini

7 Tirmizi, 1999; Tuhfetu'l-Eşraf, 9444

nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kalbinde hardal tanesi ağırlığınca iman bulunan hiçbir kimse cehenneme girmeyecek, kalbinde hardal tanesi ağırlığınca kibir bulunan bir kimse cennete girmeyecek."*[8]

٢٦٣-١٤٩/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ فُضَيْلٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ

263-149/3- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti. Bize Ebu Davud tahdis etti. Bize Şube, Eban b. Tağlib'den tahdis etti. O Fudayl'den, o İbrahim'den, o Alkame'den, o Abdullah'tan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kalbinde zerre ağırlığınca kibir bulunan bir kimse* (2/13b) *cennete girmez."*[9]

Şerh

(261-263 numaralı hadisler)

Hadisin Ravileri

(261) "Eban b. Tağlib, Fudayl el-Fukaymi'den... Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den... İnsanları küçümsemektir."

Müslim (rahimehullah) dedi ki (262): "Bize Mincâb ve Suveyd b. Said'in her biri tahdis etti... Cennete girmez." "Eban" isminin hem munsarıf okunabileceği, hem gayr-ı munsarıf kabul edilebileceği bununla birlikte munsarıf olmasının daha fasih sayıldığı önceden geçmişti.

Tağlib ismi gayn harfi ve kesreli lam iledir.

el-Fukaymî isminde kaf harfi fethalıdır.

Bu ikinci isnatta, isnat inceliklerinden iki incelik bulunmaktadır. (2/89) Birincisi, bu isnatta biri diğerinden rivâyet nakleden tabiinden üç kişi vardır. Bunlar A'meş, İbrahim ve Alkame'dir. İkinci incelik ise hepsi de Kufeli ravilerin yer aldığı bir isnattır. Çünkü Mincâb ve Abdullah b. Mesud ile ikisi arasındaki raviler hep Kûfelidir. Bundan tek istisna Mincâb'ın arkadaşı Suveyd b. Said'dir. Mincâb'ın varlığı zaten ona gerek bırakmamaktadır.

---

8 Ebu Davud, 4091; Tirmizi, 1998; İbn Mace, 59; Tuhfetu'l-Eşraf, 9421

9 261 nolu hadisin kaynakları

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Gamtunnas: insanları küçümsemek"* buyruğunda gayn harfi fethalı, mim sakin olup, diğer harf de tı'dır. Müslim (rahimehullah)'ın Sahihinin nüshalarında bu şekildedir. Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Bizler bu hadisi burada bizim hocalarımızın tamamından ve Buhari nüshalarında hep tı ile rivâyet etmekteyiz. Ebu Davud da Musannefinde (Süneninde) bunu tı harfi ile zikrettiği gibi Ebu İsa et-Tirmizi ve başkaları ise sad ile "gams" diye rivâyet etmişlerdir. Her iki kelime aynı anlamdadır. Mazi fiili gamata, müzari fiili yağmitu şeklindede gelebilir. Mazisi gamita, müzarisi yağmatu olarak da gelebilir.

"Bataru'l-hak: Hakkı inkâr etmek" ise büyüklenerek ve zorbalık ederek hakkı reddedip, onu inkâr etmektir.

Allah'a İzafe Edilecek İsim ve Sıfatların Delile Dayalı Olması Gereği

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz Allah güzeldir, güzeli sever"* buyruğunun anlamı hakkında ilim adamları farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunun şanı yüce Allah'ın her türlü emri iyi ve güzeldir. En güzel isimler cemal ve kemal sıfatları yalnız onundur anlamında olduğu söylendiği gibi, cemil (güzel) mücmil (güzellik veren) anlamındadır. Kerim ve semi' isimlerinin mukrim ve musmi' (ikram eden ve işittiren) anlamında kullanılması gibidir, demişlerdir.

İmam Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî (rahimehullah) cemil, celil anlamındadır demiştir.

İmam Ebu Süleyman el-Hattabi de bunun nur ve güzelliğin sahibi yani onların maliki anlamında açıklandığını nakletmektedir.

Size güzel fiilleriyle muamele edendir. Size lütuf ile ve size rahmet nazarı ile bakan, sizi az amellerle yükümlü tutan ve onları yapmak için size yardımcı olan, o azıcık amelinize çokça sevap verip, onu mükâfatlandıran anlamına geldiği de söylenmiştir.

Şunu bil ki, bu isim bu sahih hadiste varid olmakla birlikte bu hadis âhâd haberlerdendir. Esma-i Hüsna ile ilgili hadiste de geçmektedir. Senedi tenkit edilmiştir. Bununla birlikte tercih edilen görüş, bu ismin yüce Allah hakkında kullanılmasının caiz olduğudur. İlim adamları arasında bunun kullanılmasının caiz olmadığını söyleyenler de vardır.

İmamu'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî (rahimehullah) dedi ki: Şeriatta şanı yüce Allah'ın ismi ve sıfatı olarak kullanıldığı varid olan isim ve sıfatları biz de kul-

lanırız. Şeriatın kullanılmasını yasakladıklarının kullanılmasını biz de kabul etmeyiz. Hakkında izin ya da yasak varid olmamış olanlar ile ilgili olarak da biz ne helal olduğu, ne haram olduğu hükmünü veririz çünkü şer'i hükümler şeriatta varid olmuş delillerden çıkartılır. Eğer bizler (bu üçüncü halde) helal ya da haram hükmünü verecek olursak şeriata dayanmadan bir hükmü tespit etmiş oluruz. Diğer taraftan bir isim ve sıfatın kullanılmasının caiz olması için şer'i bakımdan kesin olarak kabul edilen bir delilin varid olması şart değildir ama ilmi gerektirici olmasa dahi ameli gerektiren bir delil de yeterlidir. Ancak şer'i kıyaslar amel gerektirici hususlardır ama yüce Allah'a isim vermek ve onu nitelendirmekte bu gibi delillere yapışmak caiz değildir. İmamu'l-Harameyn'in açıklamaları bunlardır. Onun genel olarak ilimde, özel olarak da bu ilim dalında işi ne kadar sağlam tuttuğu ve ne kadar tahkik ehli olduğu en ileri derecede bilinen birisidir.

İmamu'l-Harameyn'in "hakkında helal ya da haram hükmünü vermeyiz" sözlerine gelince, çünkü böyle bir hüküm ancak şer'i delile dayanılarak verilir. Bu da şer'i hükmün vürudundan önce eşyanın hükmü ile ilgili tercih edilen görüştür. Bizim mezhep âlimlerimiz arasından muhakkiklerce sahih kabul edilen görüş bu hususta helal, haram, mubahlık ve bunun dışında herhangi bir hükmün olmayacağıdır çünkü ehl-i sünnete göre hüküm ancak şer'i delil ile olur.

Bazı mezhep âlimlerimiz (bu durumda) mubahlık sözkonusudur derken, bazıları haramlık sözkonusudur demiştir. Bazıları ise hüküm belirtmemek gerektiğini bu hususta neyi söylemek gerektiğinin bilinemeyeceğini belirtmişlerdir ama tercih edilen kanaat birincisidir. Allah en iyi bilendir.

Şanı yüce Allah'ı şeriatta kullanılabileceğine dair delil de bulunmayan, yasak da olmayan isimlerle adlandırmak, kemal, celal ve övücü sıfatlarla nitelendirmek hususunda ehl-i sünnet âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Bir kesim bunun caiz olduğunu söylerken, başkaları şeriatın bu hususta Allah'ın kitabından bir nas yahut mütevatir bir sünnet ya da kullanılabileceğine dair icma gibi kesin bir delil olmadan caiz olmadığını kabul etmişlerdir. Eğer vahid bir haber gelmişse hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bir kesim caiz olduğunu söylemiş ve şöyle demişlerdir: Böyle bir isim (ya da sıfatı) zikredip, onunla dua edip, Rabbimizi övmek amel türündendir. Bu da vahid bir haber ile caizdir. Diğer başkaları ise bunu kabul etmemişlerdir çünkü bu sonuç itibariyle yüce Allah hakkında itikat edilmesi caiz olan ya da olmayan şeyler ile ilgilidir, böyle bir hususta ise izlenmesi gereken yol kesinliktir.

Kadı (Iyaz) dedi ki: Doğrusu ise bunun caiz olduğudur çünkü bu ameli ihtiva eder. Ayrıca yüce Allah: *"En güzel isimler Allah'a mahsustur. O halde ona onlarla dua edin."* (A'raf, 180) buyruğu da bunu göstermektedir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kalbinde zerre ağırlığı kadar kibir bulunan bir kimse cennete girmez"* buyruğunun tevili hususunda görüş ayrılığı vardır. Hattabi bu hususta iki açıklama zikretmektedir:

1- Bundan kasıt imana karşı büyüklenmektir. Böyle bir kimse bu hali üzere ölecek olursa asla cennete girmeyecektir.

2- Cennete gireceği hal (ve zaman) de kalbinde kibir bulunmayacaktır. Yüce Allah'ın: *"Biz onların kalplerinde kin türünden ne varsa söküp atacağız."* (A'raf, 43) buyruğunda dile getirildiği gibi.

Bu iki yorum bir parça uzaktır çünkü bu hadis bilinen kibri yasaklamak üzere varid olmuştur. Bu ise insanlara karşı kendisini yüksekte görmek, onları küçümsemek ve hakkı kabul etmemektir. Dolayısıyla bu hadisin maksattan uzaklaştırıcı bu iki tevile göre yorumlanmaması gerekir. Aksine açıkça anlaşılan Kadı Iyaz'ın ve diğer muhakkiklerin tercih ettiği, eğer yüce Allah kendisini cezalandıracak olursa cezasını çekmeden cennete girmeyeceği anlamıdır. Ona ceza verecek olursa cezasının bu olduğu da söylenmiştir. Yüce Allah ona hiçbir şekilde ceza vermemek suretiyle de ona ikramda bulunabilir fakat muvahhidlerin tamamının cennete girmesi ya doğrudan olacaktır yahut büyük günahları işlemekte ısrar üzere ölen birtakım kimseler azaplandırıldıktan sonra cenete gireceklerdir. Takva sahipleriyle birlikte ilk anda giremeyeceklerdir, diye de açıklanmıştır.

(262) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kalbinde hardal tanesi ağırlığı kadar iman bulunan hiçbir kimse cehenneme girmeyecektir"* buyruğundan maksat, kâfirlerin girişi gibi girmeyecektir. Kâfirlerin girişi ise, ebedi giriştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Tane ağırlığı"* ibaresi daha önce imanın artıp, eksilişi ile ilgili geçen açıklamalar gibidir. (2/91)

"Bir adam: Kişi elbisesinin güzel olmasını sever..." Burada sözü edilen kişi Malik b. Murâre er-Rehâvî'dir. Bunu Kadı Iyaz söylemiş, Ebu Ömer b. Abdilberr de buna işaret etmiştir. Allah ikisine de rahmetini ihsan buyursun.

Hafız Ebu'l-Kasım Halef b. Abdulmelik b. Beşkuval çeşitli yerlerden onun ismi ile ilgili farklı görüşleri bir araya getirmiş ve şöyle demiştir: Künyesi Ebu Reyhane'dir, adı Şem'un'dur. Bunu İbnu'l-A'râbî zikretmektedir.

Ali b. el-Medini ise et-Tabakat'ta: "Adı Rabia b. Âmir'dir. Adının Sevad b. Ömer olduğu da söylenir, demiştir. İbnu's-Seken de bunu sözkonusu etmiştir. Muâz b. Cebel olduğu da söylenmiştir. Bunu da İbn Ebu'd-Dünya, Kitabu'l-Humul ve't-Tevazu adlı eserinde ifade etmiştir. Adının Malik b. Murare er-Rehavi olduğu da söylenmiştir. Bunu ise Ebu Ubeyd, Garibu'l-Hadis'te rivâyet etmiştir. Bir görüşe göre de adı Abdullah b. Amr b. el-Âsi'dir. Bunu da Ma'mer, Cami'inde belirtmiştir. Hureym b. Fâtik olduğu da söylenmiştir. İbn Beşkuval'in naklettikleri bunlardır. İbn Murâre er-Rehâvî'nin "Murare" ismi de mim harfi ötreli olup sonu he (yuvarlak te)'dir. er-Rehâvî ise bir kabileye nispettir. Bunu da Hafız Abdulgani b. Said el-Misra -re harfi fethalı olarak- zikretmiş ama İbn Mâkûlâ bunu sözkonusu etmemiştir. el-Cevheri ise Sihah'ında er-Rehâvî'nin re harfi ötreli olarak Ruhâ'ya nispet olduğunu söylemiştir ki, bu da Mezhiclilerden bir koldur. Allah en iyi bilendir.

٤٠/٣٩- بَاب مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ مَاتَ مُشْرِكًا دَخَلَ النَّارَ

40/39- ALLAH'A HİÇBİR ŞEYİ ORTAK KOŞMAKSIZIN ÖLEN CENNETE GİRER, MÜŞRİK OLARAK ÖLEN DE CEHENNEME GİRER BABI

٢٦٤-١/١٥٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي وَوَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ وَكِيعٌ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ النَّارَ وَقُلْتُ أَنَا وَمَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ

264-150/1- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti. Bize babam ve Vekî'' A'meş'den tahdis etti. O Şakik'den, o Abdullah'tan -Vekî'' rivâyetinde Abdullah'ın-: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, dedi (diye rivâyet etti). İbn Numeyr de (Abdullah): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim (diye naklettiğini) söyledi: *"Kim Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölürse, cehenneme girer."* (Abdullah dedi ki): Ben de derim ki: Kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölürse cennete girer.[10]

10 Buhari, 1181, 4227, 6305; Tuhfetu'l-Eşraf, 9255

٢٦٥-١٥١/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ مَا الْمُوجِبَتَانِ فَقَالَ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ النَّارَ

265-151/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti. O Ebu Süfyan'dan, o Cabir'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü, gerektirici iki şey nedir, dedi.

Allah Rasûlü: *"Kim Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölürse cennete girer. Kim de Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölürse cehenneme girer."*[11]

٢٦٦-١٥٢/٣- وَحَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ الْغَيْلَانِيُّ سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا قُرَّةُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ لَقِيَ اللهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَقِيَهُ يُشْرِكُ بِهِ دَخَلَ النَّارَ قَالَ أَبُو أَيُّوبَ قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ

266-152/3- Bana (2/14a) Ebu Eyyub el-Gaylânî, Süleyman b. Ubeydullah[12] ve Haccac b. eş-Şair de tahdis edip dediler ki: Bize Abdulmelik b. Amr tahdis etti. Bize Kurra, Ebu'z-Zubeyr'den tahdis etti. Bize Cabir b. Abdullah tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim Allah'ın huzuruna ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın çıkarsa cennete girer. Kim de onun huzuruna ortak koşarak çıkarsa cehenneme girer."*

Ebu Eyyub dedi ki: Ebu'z-Zubeyr (bize tahdis etti, demeyip) Cabir'den diye rivâyet etti.[13]

---

11 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 2320

12 Matbaa baskısı nüshalarda Süleyman b. Abdullah şeklindedir. Derim ki bu hatadır. Doğrusu ise yazmada olduğu gibi Süleyman b. Abdullah'tır. O da Ebu Eyyub Süleyman b. Ubeydullah b. Amr b. Cabir el-Gaylani el-Mazini'dir. Nesai sika olduğunu söylemiş, Ebu Hatim doğru sözlüdür demiş. İbn Hibban es-Sikat'da sözkonusu etmiştir. 246 h. yılında vefat etmiştir.

13 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 2900

٢٦٧-٠٠٠/٤- وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا مُعَاذٌ وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ بِمِثْلِهِ

267-.../4- Bize İshak b. Mansur da tahdis etti. Bize Muaz -ki o b. Hişam'dır- haber verdi. Bana babam Ebu'z-Zubeyr'den tahdis etti. O Cabir'den rivâyet ettiğine göre, Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu deyip, hadisi aynen nakletti.[14]

٢٦٨-١٥٣/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَاصِلٍ الْأَحْدَبِ عَنْ الْمَعْرُورِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ يُحَدِّثُ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ أَتَانِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام فَبَشَّرَنِي أَنَّهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِكَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ

268-153/5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şube, Vâsıl el-Ahdeb'den tahdis etti. O el-Ma'rur b. Suveyd'den şöyle dediğini nakletti: Ebu Zerr'i, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (2/14b) şöyle buyurdu diye tahdis ederken dinledim: *"Cebrail* (aleyhisselâm) *bana geldi ve ümmetimden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölen bir kimse cennete girer diye müjde verdi.* Ben: Zina da etse, hırsızlık da etse de mi dedim. *O: Zina da etse, hırsızlık da etse dedi."*[15]

٢٦٩-١٥٤/٦- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَحْمَدُ بْنُ خِرَاشٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنِي حُسَيْنٌ الْمُعَلِّمُ عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ أَنَّ يَحْيَى بْنَ يَعْمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ الدِّيلِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا ذَرٍّ حَدَّثَهُ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ نَائِمٌ عَلَيْهِ ثَوْبٌ أَبْيَضُ ثُمَّ أَتَيْتُهُ فَإِذَا هُوَ نَائِمٌ ثُمَّ أَتَيْتُهُ وَقَدْ اسْتَيْقَظَ فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ فِي الرَّابِعَةِ عَلَى رَغْمِ أَنْفِ أَبِي ذَرٍّ قَالَ فَخَرَجَ أَبُو ذَرٍّ وَهُوَ يَقُولُ وَإِنْ رَغِمَ أَنْفُ أَبِي ذَرٍّ

14 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 2980

15 Buhari, 1180, 7049 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşraf, 11982

269-154/6- Bana Zuheyr b. Harb ve Ahmed b. Hirâş tahdis edip dediler ki: Bize Abdussamed b. Abdulvâris tahdis etti. Bize babam tahdis etti. Bana Huseyn el-Muallim, İbn Bureyde'den tahdis ettiğine göre Yahya b. Ya'mer kendisine şunu tahdis etti: Ebu'l-Esved ed-Dîlî'nin kendisine tahdis ettiğine göre Ebu Zerr kendisine tahdis edip dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim, uyuyordu. Üzerinde beyaz bir elbise vardı, sonra (tekrar) yanına gittim, onun uyumakta olduğunu gördüm. Sonra onun yanına gittiğimde uyanmıştı. Yanına oturdum, şöyle buyurdu: *"Lâ ilâhe illallah deyip de sonra bu hal üzere ölen her bir kul mutlaka cennete girer."*

Ben: Zina da etse, hırsızlık da etse de mi, dedim. (2/15a)

O: *"Zina da etse, hırsızlık da etse"* buyurdu.

Ben: Zina da etse, hırsızlık da etse de mi, dedim.

O: *"Zina da etse, hırsızlık da etse"* buyurdu.

(Bu konuşmamız) üç defa tekrardan sonra dördüncüsünde: *"Ebu Zerr'in burnu yere sürtünse dahi"* buyurdu.

(Ebu'l-Esved) dedi ki: Bunun üzerine Ebu Zerr: Ebu Zerr'in burnu yere sürtünse dahi, diyerek dışarı çıktı.[16]

Şerh

(264-269 numaralı hadisler)

(264) Müslim dedi ki: "Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Ben de derim ki... Kim de Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölürse cennete girer."

(265) "Ebu Süfyan'dan, o Cabir (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: ... *Kim Allah'a bir şey ortak koşarak ölürse cehenneme girer."*

(266) Müslim (rahimehullah) dedi ki: "Bize Ebu Eyyub el-Gaylânî, Süleyman b. Ubeydullah ve Haccac eş-Şair de tahdis edip dediler ki... Ebu'z-Zubeyr: Cabir'den dedi."

(268) "Ma'rur b. Suveyd'den dedi ki: Ebu Zerr'i, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu, diye tahdis ederken dinledim... *Zina da etse, hırsızlık da etse"* (2/93)

16 Buhari, 5489; Tuhfetu'l-Eşraf, 11930

(269) "İbn Bureyde'den rivâyete göre Yahya b. Ya'mer kendisine şunu tahdis etti... Ebu Zerr'in burnu yere sürtünse dahi"

İlk hadisin senedindeki ravilerin hepsi, Muhammed b. Numeyr, Abdullah b. Mesud ve ikisi arasındakiler hep Kufelidir.

Müslim'in: "Vekî'' dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: İbn Numeyr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim." Bu ve benzeri ifadeler Müslim (radıyallâhu anh)'ın dikkat çektiği inceliklerdendir. Bunlar onun ileri derecedeki araştırmacılığına, rivâyeti sağlam tutup, iyice zapt ettiğine, oldukça bilgili, bilgisinin oldukça geniş, (bu alanda) son derece maharetli, manalara dalışında ve isnad ilmi ile diğer hususlardaki ilmin inceliklerine son derece vakıf olduğuna dair kesin delillerdir. Allah ondan razı olsun.

Buradaki incelik şudur: "İbn Numeyr, İbn Mesud'dan rivâyetle dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i dinledim." Şüphesiz ki bu muttasıl bir senettir. Vekî' de ondan rivâyetle: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu dediğini bildirmiştir. (2/94) Bu ise ilim adamlarının hakkında ihtilaf ettikleri hususlardandır. Acaba bu tabir senedin ittisalına mı yoksa kopukluğuna mı yorumlanır? Cumhur bunun da tıpkı "dinledim" gibi muttasıl olduğu kabul edilir, demişlerdir. Bir kesim ise buna dair bir delil bulunmadıkça muttasıl olduğunun anlaşılmayacağı kanaatindedir. Bu mezhebin kanaati kabul edilecek olursa bu, sahabinin mürsel rivâyetidir. Sahabinin mürsel rivâyetinin delil gösterileceği hususunda ise görüş ayrılığı vardır. Büyük çoğunluk, başkalarının mürsel rivâyeti delil gösterilmese dahi sahabinin mürseli delil gösterilir, demiştir. Şafii mezhebinden üstad Ebu İshak el-İsferayini (rahimehullah) ise delil gösterilmeyeceği kanaatindedir. Buna göre bu hadis hem muttasıl, hem mürsel olarak rivâyet edilmiş olmaktadır. Hem mürsel, hem muttasıl olarak rivâyet edilen bir hadisin delil gösterilmesi hususunda ise bilinen görüş ayrılığı vardır. Hüküm mürselindir denildiği gibi, hüküm rivâyeti daha iyi belleyen ravinindir de denilmiştir, çoğunluğundur da denilmiştir. Sahih olan ise muttasıl rivâyetin önceleneceğidir. İşte Müslim (rahimehullah) ihtiyatı seçmiş ve bu fayda dolayısıyla her iki lafzı da zikretmiştir. Böylelikle mana yoluyla rivâyet etmemiştir. Çünkü lafız ile rivâyetin daha önceleneceği üzerinde ilim adamları icma etmişlerdir.

Cabir'den rivâyet nakleden Ebu Süfyan'ın adı Talha b. Nafi'dir.

Ebu'z-Zubeyr'in adı Muhammed b. Müslim b. Tedrus'tur. Açıklaması daha önce geçmişti.

(266) "Ebu Eyyub dedi ki: Ebu'z-Zubeyr, Cabir'den dedi" ibaresinden maksadı da şudur: Ebu Eyyub ile Haccac, Ebu'z-Zubeyr'in Cabir'den diye naklettiği rivâyetin ibaresinde ihtilaf etmişlerdir. Ebu Eyyub, Cabir'den diye naklederken, Haccac: Bize Cabir tahdis etti diye rivâyet etmiştir. Tahdis etti, lafzı senedin muttasıl olduğu hususunda açık bir ifadedir. "An: den, dan" hakkında ise ihtilaf edilmiştir. Cumhur bu lafzın da aynı şekilde "bize tahdis etti" gibi senedin muttasıl olduğunu ifade ettiğini kabul etmekle birlikte ilim adamları arasında bu, senedin kopuk olduğunu ifade eder, diyenler de vardır. Bunun hakkında da az önce yaptığımız açıklama geçerlidir. Şu kadar var ki bu görüşe göre bu rivâyet tâbii mürseli olur.

Kurra'nın babası, Halid'dir.

Ma'rûr ile ilgili ilginç hallerden birisi de şudur: A'meş dedi ki: Ben el-Ma'rûr'u 120 yaşında iken gördüm, saçı ve sakalı siyahtı.

Ebu Zerr'in meşhur kanaate göre adının Cundub b. Cunâde olduğu daha önce geçmişti. Başka isimler de verilmiştir.

Senette Ahmed b. Hirâş vardır. Babasının adının ilk harfi noktalı hı'dır. Daha önceden geçti.

İbn Bureyde'nin adı ise Abdullah'tır. Bureyde'nin Süleyman ve Abdullah adında iki oğlu vardır. Her ikisi de sika olup, aynı batında dünyaya gelmişlerdir. İman bölümünün baş taraflarında sözkonusu edilmişlerdi.

Burada sözü geçen İbn Bureyde, Yahya b. Ya'mer ve Ebu'l-Esved biri diğerinden rivâyet nakleden tabiinden üç kişidir. Ya'mer mim harfi fethalı ve Ya'mur şeklinde mim harfi ötreli olarak da okunur. Bu da daha önce geçmişti.

Ebu'l-Esved'in adı ise Zalim b. Amr'dır. Meşhur olan ismi budur. Adının Amr b. Zalim olduğu, Osman b. Amr olduğu, Amr b. Süfyan ve Uveymir b. Zuveylim olduğu da söylenmiştir. Nahiv ile ilgili ilk söz söyleyen kişi odur. Ali b. Ebu Talib (kerremallahu vecheh) adına Basra kadılığı yapmıştır. "ed-Dîlî" nispeti de burada bu şekilde zikredilmiştir. Bu nispet hususunda ihtilaf edilmiştir. Kadı Iyaz'ın zikrettiği üzere sünnet ehli çoğunlukla hem onun, hem Kinane'deki bir kola mensup olanlar hakkında Dîlî nispetini -daha önce söylediğimiz gibi- kullanırlar. Ancak Arapça bilginleri bu nispeti "ed-Duelî" olarak zikrederler fakat nahivciler bunu kabul etmezler. Kadı Iyaz'ın ifadeleri bunlardır. (2/95)

Şeyh Ebu Amr b. es-Salah (rahimehullah) bunu ve bunun ile ilgili olanları çok güzel bir şekilde tespit etmiş bulunmaktadır. Onun bu tespiti aynı zamanda İmam Ebu Ali el-Ğassâni'nin söyledikleri ile aynı anlamdadır. Şeyh (İbnu's-Salah) dedi ki: Bunun nispeti "ed-Dîlî" şeklindedir ama bazıları "el-Cuheni" der gibi, "ed-Dueli" demiştir. Nispet "ed-Duel"edir. Bu da Kinane'nin bir koludur. "Nemr"e nispette "Nemeri" dedikleri gibi. Bu şekildeki açıklamayı es-Sîrafi de Basralılardan nakletmiş ve şöyle söylemiştir: Ebu Ali el-Kali'den, el-Bâri' adlı kitapta onun bu söyleyişi el-Esmaî, Sibeveyh, İbnu's-Sikkit, Sibeveyh, Ebu Hatim ve başkalarından naklettiğini gördüm. Ayrıca el-Asmai ve İsa b. Ömer'den naklederek hakkında "Ebu'l-Esved ed-Duelî" diye asla uygun olarak kullandığını da nakletmektedir. Yine bunu Yunus'tan ve başkaları da Araplardan asla uygun olarak nesebini (ed- Duelî) diye söylediklerini nakletmiştir. Ancak bu kıyasta şazdır. es-Siyrafi, Kufelilerden onların Ebu'l-Esved ed-Dîlî dediklerini zikretmektedir. Bu aynı zamanda el-Kisai, Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam ve Kitabu'l-Ayn'ın sahibi ile Muhammed b. Habib'den de nakledilmiş bir görüştür. Araplar Kinane'nin bu kolu hakkında "ed-Dîl" adını verirler ve Abdulkays'deki "ed-Dîl" gibi değerlendirirlerdi. "ed-Dûl" dal harfi ötreli, vav sakin (med harfi) şeklindeki isim ise Hanife oğullarından bir koldur. Allah en iyi bilendir. Şeyh Ebu Amr (rahimehullah)'ın sözleri burada sona ermektedir.

(265) "İki gerektirici şey nedir" sorusunun anlamı şudur: Biri cennete girmeyi gerektiren, diğeri cehenneme girmeyi gerektiren haslet hangileridir?

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ebu Zerr'in burnu yere sürtünse bile"* ibaresindeki "rağm" kelimesi ra harfi fethalı da telaffuz edilebilir, ötreli (ruğm şeklinde) de, kesreli (riğm şeklinde) de telaffuz edilebilir. Bunun alındığı "er-reğam" ise toprak demektir. Bu tabir, Allah burnunu toprağa yapıştırsın ve onu zelil etsin anlamındadır. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ebu Zerr'in burnu yere sürtünse dahi"* tabiri sonuç onun istediğine aykırı gerçekleşeceği için o zelil olsa dahi bu böyledir demektir. Hoşuna gitmese dahi bu böyledir anlamında olduğu da söylenmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona bu sözleri söylemesi ise haramı çiğneyen, zina eden ve hırsızlık yapan kimsenin affedilmesini uzak bir ihtimal görüp, bunu büyük bir iş kabul etmesinden dolayıdır. Ebu Zerr'in gerçekte buna karşı çıkmayan birisi olmakla birlikte bu işten hoşlanmayan bir şekilde canlandırılmasının sebebi ise yüce Allah'a karşı işlenen masiyetten ve masiyet ehlinden ileri derecede nefret edip, uzak durmasından dolayı idi. Allah en iyi bilendir.

(265) "İbn Mesud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölürse cehenneme girer"* buyurdu. Ben de derim ki: Kim Allah'a bir şeyi ortak koşmaksızın ölürse cennete girer." Bu hadis bizim asıl nüshalarımızda Müslim'in Sahihinde bu şekildedir. Buhari'nin Sahihinde de böyledir. Kadı Iyaz (rahimehullah) da Müslim'in Sahihini rivâyetinde böylece zikretmiş bulunmaktadır. (2/96) Fakat Sahih-i Müslim'in itimat olunan asıllarının bazılarında bunun aksi bulunmuştur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim Allah'a bir şeyi ortak koşmaksızın ölürse cennete girer"* buyurdu. Ben derim ki: "Kim Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölürse cehenneme girer." el-Humeydi de el-Cem beyne's-Sahihayn adlı eserinde Müslim'in Sahihinden bunu böylece zikretmiştir. Ebu Avane de el-Muharrec ala Sahih-i Müslim adlı eserinde bu şekilde rivâyet etmiştir. Her iki lafız da sözü geçen Cabir (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak sahih olarak rivâyet edilmiştir.

İbn Mesud (radıyallâhu anh)'ın bu iki lafızdan birisini merfu olarak rivâyet ederken, diğerini kendisinin sözü olarak buna eklemesine gelince, Kadı Iyaz ve başkaları şöyle demektedir: Bunun sebebi onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu iki cümleden sadece birisini dinlemiş olmasıdır. Kendisi buna diğer cümleyi ise yüce Allah'ın kitabından ve vahyinden bildiğinden hareketle eklemiştir. Yahut o bu sonucu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat dinlemiş olduğu sözün bir muktezası olarak çıkarmıştır.

Bu açıklamayı yapanların bu sözleri şu bakımdan eksiktir. Her iki lafzın (cümlenin) az önce kaydettiğimiz gibi İbn Mesud'un naklettiği bir hadis olarak da merfu rivâyetleri sahih olarak gelmiştir. O halde en uygunu şöyle demektir: İbn Mesud, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den her iki lafzı da bizzat dinlemiştir ama bir zaman bunların yalnız birisini Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bellemiş ve kesin olarak ona ait olduğunu bilmiş ama diğerini bellememişti. Bundan dolayı bellemiş olduğunu merfu olarak rivâyet ettiği halde, diğerini ona (kendi sözü olarak) eklemiştir. Bir diğer zamanda ise diğerini merfu olarak bellediği halde birincisini merfu olarak bellememiş idi. Bu sebeple bellemiş olduğunu merfu olarak rivâyet etti, diğerini ise ona (kendi sözü olarak) ekledi. İşte bu İbn Mesud'un iki rivâyeti arasında açıkça görülen bir cem (telif)dir. Böyle bir cem aynı zamanda ondan başkalarının her iki cümleyi de merfu olarak rivâyetlerine uygun düşmektedir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müşrik olarak ölen kimsenin cehenneme gireceği, şirk koşmadan ölen kimsenin de cennete gireceği hükmü üzerinde bütün Müslümanlar da icma etmişlerdir. Müşrik kimsenin cehenne-

me gireceği de umum ifadesi üzeredir. Müşrik cehenneme girecek ve orada ebediyen kalacaktır. Kitap ehli olan Yahudi ve hristiyan ile puta tapıcılar ve diğer kâfirler arasında da bir fark yoktur. Zaten hak ehli arasında inat ederek kâfir olan kimse ile başkası arasında İslam dinine muhalefet eden ile ona müntesip olduktan sonra inkârı sebebiyle kâfir olunan hususları inkâr ettiği için küfrüne hüküm verilenler ve başkaları arasında hiçbir fark yoktur.

Şirk koşmadan ölenin cennete girmesine gelince, böyle birisinin cennete gireceği kesindir. Üzerinde ısrar ettiği büyük günah sahibi birisi değilse doğrudan ilk olarak cennete girer. Eğer üzerinde ısrar ettiği büyük bir günah işlemiş bir kimse ise ilahi meşietin hükmüne bağlıdır. Eğer affedilirse ilk olarak (doğrudan) cennete girer, değilse azaba uğratıldıktan sonra cehennemden çıkartılıp cennette ebedi bırakılır. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Zina da etse, hırsızlık da etse"* buyruğu, ehl-i sünnetin büyük günah sahibi kimseler hakkında kesinlikle cehennemliktirler denilmeyeceği, cehenneme girseler dahi, oradan çıkartılıp ebedi olarak cennette kalacakları şeklindeki ehl-i sünnet görüşünün lehine bir delildir. Bütün bu hususlar daha önce geniş açıklamalarıyla birlikte geçti. (2/97) Allah en iyi bilendir.

٤١/٤٠- بَاب تَحْرِيمِ قَتْلِ الْكَافِرِ بَعْدَ أَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

41/40- "LÂ İLÂHE İLLALLAH" DEDİKTEN SONRA KÂFİRİ ÖLDÜRMENİN HARAM KILINIŞI BABI

٢٧٠-١٥٥/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ وَاللَّفْظُ مُتَقَارِبٌ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ الْخِيَارِ عَنْ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلًا مِنْ الْكُفَّارِ فَقَاتَلَنِي فَضَرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا ثُمَّ لَاذَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ لِلَّهِ أَفَأَقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَقْتُلْهُ قَالَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ قَطَعَ يَدِي ثُمَّ قَالَ ذَلِكَ بَعْدَ أَنْ قَطَعَهَا أَفَأَقْتُلُهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَقْتُلْهُ فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ وَإِنَّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ

270-155/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Leys tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti -ki lafızlar birbirine yakındır.- Bize Leys, İbn Şihab'dan haber verdi. O Ata b. Yezid el-Leysî'den, o Ubeydullah b. Adiyy b. el-Hiyar'dan, o Mikdâd el-Esved'den rivâyet ettiğine göre kendisine şöyle dediğini haber vermiştir: Ey Allah'ın Rasûlü ne dersin kâfirlerden bir adamla karşılaşsam, benimle çarpışsa, kılıçla ellerinden birini vurup kessem sonra benden (kaçıp) bir ağaca sığınsa, arkasından da: Allah için ben Müslüman oldum dese, o bu sözü söyledikten sonra onu öldürebilir miyim, ey Allah'ın Rasûlü?

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, onu öldürme"* buyurdu. (2/15b)

Ben: Ey Allah'ın Rasûlü, ama o önce benim elimi kesti. Onu kestikten sonra bu sözü söyledi, onu öldüreyim mi, dedim.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hayır, onu öldürme. Onu öldürecek olursan o vakit o, sen kendisini öldürmeden önceki senin konumunda olur ve sen de söylediği o sözden önceki onun konumunda olursun."*[17]

٢٧١-١٥٦/٢- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ جَمِيعًا عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَمَّا الْأَوْزَاعِيُّ وَابْنُ جُرَيْجٍ فَفِي حَدِيثِهِمَا قَالَ أَسْلَمْتُ لِلَّهِ كَمَا قَالَ اللَّيْثُ فِي حَدِيثِهِ وَأَمَّا مَعْمَرٌ فَفِي حَدِيثِهِ فَلَمَّا أَهْوَيْتُ لِأَقْتُلَهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ

271-156/2- Bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrezzak haber verip dedi ki: Bize Ma'mer haber verdi. (H) Bize İshak b. Musa el-Ensari de tahdis etti. Bize Velid b. Müslim, el-Evzâî'den tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti. Bize İbn Cureyc haber verdi. Hepsi ez-Zührî'den bu isnat ile bu hadisi rivâyet etti. Ama İbn Cureyc ve el-Evzâî hadisi rivâyetlerinde -el-Leys'in hadisinde dediği gibi-: "Allah için teslim oldum" diye rivâyet etti. Ma'mer ise hadisi rivâyetinde: Ben onu öldürmek için harekete geçince, o lâ ilâhe illallah dedi, (dese), dedi.[18]

17 Buhari, 3794, 6472; Ebu Davud, 2644; Tuhfetu'l-Eşraf, 11547

18 270 nolu hadisin kaynakları

٢٧٢-١٥٧/٣- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ ثُمَّ الْجُنْدَعِيُّ أَنَّ عُبَيْدَ اللهِ بْنَ عَدِيِّ بْنِ الْخِيَارِ أَخْبَرَهُ أَنَّ الْمِقْدَادَ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْأَسْوَدِ الْكِنْدِيَّ وَكَانَ حَلِيفًا لِبَنِي زُهْرَةَ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ اللَّيْثِ

272-157/3- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti. (2/16a) Bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi. Bana Ata b. Yezid el-Leysî -sonra da el-Cundaî nispetli-'nin tahdis ettiğine göre Ubeydullah b. Adiyy b. el-Hiyar kendisine şunu haber vermiştir: Zühre oğulları ile antlaşmalı olup, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte de Bedir'e katılmış olanlardan bir kişi olan Mikdâd b. Amr b. Esved el-Kindî dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü ne dersin kâfirlerden bir adamla karşılaşsam... Sonra hadisi el-Leys'in hadisi ile aynen zikretti.[19]

٢٧٣-١٥٨/٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي ظِبْيَانَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ وَهَذَا حَدِيثُ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي سَرِيَّةٍ فَصَبَّحْنَا الْحُرَقَاتِ مِنْ جُهَيْنَةَ فَأَدْرَكْتُ رَجُلًا فَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ فَطَعَنْتُهُ فَوَقَعَ فِي نَفْسِي مِنْ ذَلِكَ فَذَكَرْتُهُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَقَتَلْتَهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّمَا قَالَهَا خَوْفًا مِنَ السِّلَاحِ قَالَ أَفَلَا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ أَقَالَهَا أَمْ لَا فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا عَلَيَّ حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي أَسْلَمْتُ يَوْمَئِذٍ قَالَ فَقَالَ سَعْدٌ وَأَنَا وَاللهِ لَا أَقْتُلُ مُسْلِمًا حَتَّى يَقْتُلَهُ ذُو الْبُطَيْنِ يَعْنِي أُسَامَةَ قَالَ قَالَ رَجُلٌ أَلَمْ يَقُلِ اللهُ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَقَالَ سَعْدٌ قَدْ قَاتَلْنَا حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَأَنْتَ وَأَصْحَابُكَ تُرِيدُونَ أَنْ تُقَاتِلُوا حَتَّى تَكُونَ فِتْنَةٌ

273-158/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Ebu Halid el-Ahmer tahdis etti. (H) Bize Ebu Kureyb ve İshak b. İbrahim de Ebu Muaviye'den tahdis etti. İkisi A'meş'den, o Ebu Zabyân'dan, o Usame b.

19 270 nolu hadisin kaynakları

Zeyd'den -bu hadisin İbn Ebu Şeybe tarafından rivâyet edilen şeklidir- şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi bir seriyye (askeri birlik) ile birlikte gönderdi. Cuheyne (toprakları)ndan el-Hurukat'a (2/16b) bir sabah baskını yaptık. Bir adama yetiştim, hemen lâ ilâhe illallah, deyiverdi. Ben ise ona (mızrağımı) sapladım fakat bundan dolayı içime bir rahatsızlık düştü.

Durumu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O lâ ilâhe illallah dediği halde sen onu öldürdün mü"* buyurdu.

Ben: Ey Allah'ın Rasûlü, o bu sözü ancak silah korkusu ile söylemişti, dedim.

Allah Rasûlü: *"Sen bu sözü söyleyip, söylemediğini bilmek için neden kalbini açmadın"* buyurdu.

Allah Rasûlü bu sözü bana o kadar tekrar edip durdu ki, keşke o gün Müslüman olsaydım, diye temenni ettim.

Bunun üzerine Sa'd: Allah'a yemin ederim ki ben -Usame'yi kastederek- şu büyük göbekli kişi öldürmedikçe hiçbir müslümanı öldürmem, dedi. Sonra bir adam: Aziz ve celil Allah: *"Fitne kalmayıncaya ve din tamamıyla yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın."* (Enfal, 39) buyurmuyor mu, dedi.

Sa'd dedi ki: Evet, biz hiçbir fitne kalmayıncaya kadar savaştık ama sen ve arkadaşların ise fitne olsun diye savaşmak istiyorsunuz (2/17a) dedi.[20]

٢٧٤-١٥٩/٥- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ حَدَّثَنَا أَبُو ظِبْيَانَ قَالَ سَمِعْتُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ يُحَدِّثُ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْحُرَقَةِ مِنْ جُهَيْنَةَ فَصَبَّحْنَا الْقَوْمَ فَهَزَمْنَاهُمْ وَلَحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ رَجُلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا غَشِينَاهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَكَفَّ عَنْهُ الأَنْصَارِيُّ وَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ قَالَ فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ لِي يَا أُسَامَةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا كَانَ مُتَعَوِّذًا قَالَ فَقَالَ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا عَلَيَّ حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذَلِكَ الْيَوْمِ

20 Buhari, 4021, 6478; Ebu Davud, 2643; Tuhfetu'l-Eşraf, 88

274-159/5- Bana Yakub b. İbrahim ed-Devrakî tahdis etti. Bize Huşeym tahdis etti. Bize Husayn haber verdi. Bize Ebu Zabyân tahdis edip dedi ki: Ben Usame b. Zeyd b. Hârise'yi tahdis ederken dinledim. Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi Cuheyne'den el-Huraka üzerine gönderdi. Biz de onlara sabah vakti bir baskın yaptık ve onları bozguna uğrattık. Ensardan bir adamla birlikte onlardan bir adama yetiştik. Onun karşısında durunca o: Lâ ilâhe illallah, deyiverdi. Ensardan olan kişi ona ilişmedi. Ben ise ona mızrağımı sapladım ve sonunda onu öldürdüm.

(Medine'ye) döndüğümüzde bu olay Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de ulaştı. Bana: *"Ey Usame! Onu, lâ ilâhe illallah dedikten sonra mı öldürdün"* buyurdu.

Ben: Ey Allah'ın Rasûlü, o bununla ancak canını kurtarmak istemişti, dedim.

O: *"Sen Onu lâ ilâhe illallah dedikten sonra mı öldürdün"* buyurdu.

(Usame) dedi ki: Bu sözü bana o kadar tekrar edip durdu ki, (2/17b) keşke o günden önce Müslüman olmasaydım, diye temenni ettim.[21]

٢٧٥-١٦٠/٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ خِرَاشٍ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ أَنَّ خَالِدًا الْأَثْبَجَ ابْنَ أَخِي صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ حَدَّثَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ أَنَّهُ حَدَّثَ أَنَّ جُنْدَبَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْبَجَلِيَّ بَعَثَ إِلَى عَسْعَسِ بْنِ سَلَامَةَ زَمَنَ فِتْنَةِ ابْنِ الزُّبَيْرِ فَقَالَ اجْمَعْ لِي نَفَرًا مِنْ إِخْوَانِكَ حَتَّى أُحَدِّثَهُمْ فَبَعَثَ رَسُولًا إِلَيْهِمْ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَ جُنْدَبٌ وَعَلَيْهِ بُرْنُسٌ أَصْفَرُ فَقَالَ تَحَدَّثُوا بِمَا كُنْتُمْ تَحَدَّثُونَ بِهِ حَتَّى دَارَ الْحَدِيثُ فَلَمَّا دَارَ الْحَدِيثُ إِلَيْهِ حَسَرَ الْبُرْنُسَ عَنْ رَأْسِهِ فَقَالَ إِنِّي أَتَيْتُكُمْ وَلَا أُرِيدُ أَنْ أُخْبِرَكُمْ عَنْ نَبِيِّكُمْ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَعَثَ بَعْثًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى قَوْمٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَإِنَّهُمُ الْتَقَوْا فَكَانَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِذَا شَاءَ أَنْ يَقْصِدَ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَصَدَ لَهُ فَقَتَلَهُ وَإِنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَصَدَ غَفْلَتَهُ قَالَ وَكُنَّا نُحَدَّثُ أَنَّهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ فَلَمَّا رَفَعَ عَلَيْهِ السَّيْفَ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَتَلَهُ فَجَاءَ الْبَشِيرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَسَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ حَتَّى أَخْبَرَهُ

21 273 numaralı hadisin kaynakları

خَبَرَ الرَّجُلِ كَيْفَ صَنَعَ فَدَعَاهُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ لِمَ قَتَلْتَهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَوْجَعَ فِي الْمُسْلِمِينَ وَقَتَلَ فُلَانًا وَفُلَانًا وَسَمَّى لَهُ نَفَرًا وَإِنِّي حَمَلْتُ عَلَيْهِ فَلَمَّا رَأَى السَّيْفَ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَقَتَلْتَهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَكَيْفَ تَصْنَعُ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ اسْتَغْفِرْ لِي قَالَ وَكَيْفَ تَصْنَعُ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ فَجَعَلَ لَا يَزِيدُهُ عَلَى أَنْ يَقُولَ كَيْفَ تَصْنَعُ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

275-160/6- Bize Ahmed b. Hasen b. Hirâş tahdis etti. Bize Amr b. Âsım tahdis etti. Bize Mu'temir tahdis etti. Babamı şöyle tahdis ederken dinledim: Safvan b. Muhriz'in kardeşinin oğlu Halid el-Esbec, Safvan b. Muhriz'den şunları söylediğini tahdis etti: Cundeb b. Abdullah el-Becelî, İbn ez-Zubeyr fitnesi zamanında As'as b. Selâme'ye (birisini) gönderip şöyle dedi: Benim için kardeşlerinden (yakın arkadaşlarından) birkaç kişi topla da onlara hadis nakledeyim.

O da onlara bir haberci gönderdi. Bir araya gelip, toplandıktan sonra Cundeb de üzerinde sarı bir bornoz olduğu halde geldi. Ne konuşuyor idiyseniz, onu konuşmaya devam edin, dedi.

Nihayet söz döndü, dolaştı. Söz söyleme sırası kendisine gelince başından bornozu açarak dedi ki: Ben sizin yanınıza nebinizden size haber vermek isteyerek gelmedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Müslümanlardan bir birliği (2/18a) müşriklerden bir kavim üzerine göndermişti. Bunlar birbirleriyle karşılaştılar. Müşriklerden bir adam vardı ki Müslümanlardan birisine kastetmek istedi mi onun üzerine gidip onu öldürebiliyordu. Müslümanlardan bir adam da bu kişinin gafil bir zamanını yakaladı. Bize anlatıldığına göre bu kişi Usame b. Zeyd imiş. Usame ona kılıcını kaldırınca adam, lâ ilâhe illallah dediği halde onu öldürmüştü.

Müjdeci Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi (ona zafer müjdesini verdikten sonra Allah Rasûlü) ona sordu. O da kendisine (olanları) haber verdi. Nihayet ona o adamın nasıl bir iş yaptığını da haber verdi.

Allah Rasûlü onu (Usame'yi) çağırıp ona: *"O adamı niçin öldürdün"* diye sordu. Usame: Ey Allah'ın Rasûlü, Müslümanlar arasında çok can yaktı, filanı ve filanı öldürdü deyip, birkaç kişinin adını verdi. Ben de ona bir hamle yaptım, kılıcı görünce, lâ ilâhe illallah dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onu öldürdün mü yoksa" buyurdu. Usame: Evet deyince, Allah Rasûlü: *"Kıyamet gününde lâ ilâhe illallah gelecek olursa, sen ona karşı ne yapacaksın?"* (2/18b) buyurdu.

Usame: Ey Allah'ın Rasûlü, benim için mağfiret dile, dedi.

Allah Rasûlü: *"Kıyamet gününde lâ ilâhe illallah gelecek olursa, ona karşı ne yapabileceksin?"* buyurdu.

(Ravi) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Kıyamet gününde lâ ilâhe illallah ile geleceğinde ona karşı ne yapabileceksin"* sözünden fazla bir şey söylemiyordu.[22]

Şerh

(270-275 numaralı hadisler)

Bu bapta (270) Mikdâd b. el-Esved (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği şu hadis vardır: "O dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü ne dersin, kâfirlerden bir adam ile karşılaşsam... *O sözünü söylemeden önceki durumuna sen düşersin."* (2/98)

Bu baptaki diğer bir hadis (273) Usame b. Zeyd (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadistir: "Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizleri bir seriye ile birlikte gönderdi... Sen ve arkadaşların ise fitne olsun diye savaşmak istiyorsunuz." (2/99) (274) diğer rivâyet yolunda da: "Mızrağımı ona sapladım... O günden önce Müslüman olmasaydım diye temenni ettim." (275) diğer rivâyet yolunda belirtildiği üzere (2/100) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Usame'yi çağırıp ona: Onu neden öldürdün diye sordu... *Kıyamet gününde lâ ilâhe illallah ile geldiği vakit, sen ona karşı nasıl yapacaksın?"* denilmektedir.

Bu Bapta Geçen Ravi İsimleri

Bapta geçen isimlere gelince, "Mikdâd b. el-Esved" ilk hadisin ravisidir. (272) diğer rivâyette de: "Bana Ata'nın tahdis ettiğine göre Ubeydullah b. Adiyy b. el-Hiyar kendisine şunu haber vermiştir: Zühre oğulları ile antlaşmalı olan ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Bedir'e katılmışlardan birisi olan -Mikdâd b. Amr b. el-Esved el-Kindi kendisine şöyle dediğini haber verdi: Ey Allah'ın Rasûlü..." Burada sözü edilen Mikdâd b. Amr b. Salebe b. Malik b. Rabia'dır. Onun gerçek nesebi işte budur. Esved b. Abd Yeğus b. Vehb b. Abdi Menaf (2/101) b. Zuhre onu cahiliye döneminde evlatlık edindiğinden ona nispet edilmiş ve böylelikle ona nispetiyle daha çok tanınmış ve bilinir olmuştur.

22 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 3258

İkinci olarak şunu belirtelim ki, Mikdâd b. Amr b. el-Esved'in adının harekelenmesi ve okunuşunda hata edilebilir. Doğru okuyuş "Amr" isminin mecrur ve tenvinli okunmasıdır. İbnu'l-Esved ise İbn'deki nun harfi nasb ile okunmalı ve be'den önce elif ile yazılmalıdır. Çünkü bu Mikdâd'ın bir sıfatıdır ve burada da mansub olduğundan nasb edilmelidir. Burada "ibn" lafzı biri diğerinin neslinden olan iki özel isim arasında yer almamaktadır. Bundan dolayı buradaki "ibn" lafzının muayyen olarak elif ile yazıldığını söyledik. Eğer "İbn el-Esved" ibaresinde "ibn" lafzı mecrur olarak okunacak olursa mana bozulur ve Amr, el-Esved'in oğlu olur. Bu ise apaçık bir hatadır.

Bu ismin daha başka benzerleri de vardır. Abdullah b. Amr İbn Um Mektum bunlardan birisidir. Bunu Müslim (rahimehullah) kitabın sonlarında Cessase hadisinde böylece rivâyet etmiştir. Abdullah b. Ubeyy İbn Selul, Abdullah b. Malik İbn Buhayne, Muhammed b. Ali İbnu'l-Hanefiyye, İsmail b. İbrahim İbn Uleyye, İshak b. İbrahim İbn Rahuye, Muhammed b. Yezid İbn Mace de bu tür benzerlerindendir. Bütün bunlarda baba ismi kendisinden sonra gelen ismin oğlu olmadığından muayyen olarak "ibn" lafzı elif ile yazılır ve ilk olarak adı geçen oğul anlamındaki "ibn, bin, b." lafzının irabı ile irablanır. Um Mektum, Amr'ın zevcesidir. Selul, Ubeyy'in zevcesidir. Yüce Allah'ın izniyle yeri gelince sözkonusu edeceğimiz gibi daha başka açıklamalar da yapılmıştır.

Buhayne, Malik'in zevcesi ve Abdullah'ın annesidir. Aynı şekilde el-Hanefiyye, Ali (radıyallâhu anh)'ın zevcesidir. Uleyye de İbrahim'in zevcesidir. Rahuye ise İshak'ın babası İbrahim'in kendisidir. Aynı şekilde Mace de Yezid'in kendisidir. Çünkü bunlar (Rahuye ve Mace) iki lakaptır. Allah en iyi bilendir.

Bütün bu isimleri bu şekilde zikretmekten maksatları ise, kişiyi tam tanımlamış olmak için her iki niteliği ile tanıtmaktır. Çünkü bir kimse bu kişinin iki vasfından sadece birisini bilebilir. Herkes tarafından tam olarak tanınması için her iki sıfatı bir arada sözkonusu ederler. Burada onun (Mikdâd'ın) Amr'a nispetini el-Esved'e nispetinden öne almıştır. Çünkü Amr asıl olandır. İşte bu da oldukça nefis ve güzel uygulamalardan birisidir. Allah en iyi bilendir.

Mikdâd (radıyallâhu anh) ilk Müslüman olanlardan birisidir. Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh) dedi ki: Mekke'de İslam'ı ilk açığa vuran yedi kişidir. Mikdâd bunlardan birisi idi. Habeşistan'a hicret etti. Ebu'l-Esved künyeli idi. Ebu Amr ve Ebu Mabed künyeli olduğu da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Zühre oğulları ile antlaşmalı" ifadesine gelince, kendisi Esved b. Abd Yeğus ez-Zührî ile antlaşma yapmış idi. İbn Abdilberr ve başkalarının zikret-

tiklerine göre el-Esved de ayrıca onu evlatlık edinmekle birlikte antlaşma da hilf denilen (birbirlerini koruma taahhüdü) yapmış idi.

Onun "el-Kindî" nispetine gelince, bunun açıklanması bir dereceye kadar zordur. Çünkü nesep bilginleri onun Behrani olup, Behra b. el-Hâf b. Kuzaa'nın sulbünden geldiğini söylemişlerdir. Bu hususta aralarında herhangi bir görüş ayrılığı da yoktur. Hatta bu hususta icma olduğunu nakledenler arasında Kadı Iyaz ve başkaları da vardır. Bunun cevabı şudur: el-Leys b. Sa'd (rahimehullah)'ın kâtibi Hafız İmam Ahmed b. Salih el-Mısri şöyle diyor: Mikdâd'ın babası Kindelilerle anlaşma yaptığından onlara nispet edilmişti.

Bizler İbn Şemase'den, o Süfyan'dan, o Suhabe el-Muhri'den şöyle dediğini rivâyet etmekteyiz: Cahiliye döneminde Mikdâd b. Esved'in arkadaşı idim. Kendisi Behrâlı bir zat idi. (2/102) Onlardan birisinin kanını dökünce kaçıp Kindelilere sığınarak onlarla antlaşma yaptı. Sonra onlardan da birisinin kanını döktü. Bu sefer kaçıp Mekke'ye gitti ve Esved b. Abd Yeğus ile hilf (karşılıklı himaye) antlaşması yaptı. Buna göre aslen Behrâlı olması itibariyle Behrani nispeti sahihtir. Kuzaalılara nispeti de aynı şekildedir. Kendisinin ya da babasının antlaşmasından ötürü Kindelilere nispeti de sahihtir. Esved ile antlaşmasından ötürü Zührelilere nispeti de sahihtir. Allah en iyi bilendir.

(272) "Mikdâd b. Amr b. el-Esved... O, ey Allah'ın Rasûlü, dedi" rivâyetinde (قال) lafzının yeniden tekrar edilmesi, araya giren ifadelerin uzamasından dolayıdır. Eğer ravi bunu zikretmemiş olsaydı yine sahih olurdu. Daha doğrusu asıl olan budur. Fakat söz uzayınca onu zikretmek caiz ya da hasen olmuştur. Arap dilinde benzeri kullanımlar çoktur. Bunun benzeri Kur'ân-ı Azimuşşan'da da hadis-i şeriflerde de geçmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bu türden buyruklardan birisi de yüce Allah'ın kâfirlerin söylediklerini naklettiği: *"Acaba siz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra (evet) siz muhakkak çıkartılacaksınız diye sizi tehdit mi ediyor?"* (Mu'minun, 35) buyruğunda, araya giren uzunca lafızlardan ötürü: "(أنكم): Siz" lafzını iki defa zikretmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Önceden kendisi vasıtası ile kâfirlere karşı zafer istedikleri ve ellerindekini doğrulayıcı bir kitap onlara Allah tarafından gönderilince işte o tanıdıkları kendilerine gelince onu inkâr ettiler."* (Bakara, 89) Bu buyrukta da: "(فلما جاءهم): Kendilerine gönderilince, kendilerine gelince" buyruğunu tekrar etmiş bulunmaktadır. Bu meselenin bir benzerini daha önce de sözkonusu etmiştik. Allah en iyi bilendir.

Adiyy b. el-Hiyâr'ın babasının adında hı harfi kesrelidir. Ata b. Yezid el-Leysî sonra da el-Cundaî, dal harfi ötreli olarak "el-Cunduî" şeklinde de nispet edilir, iki ayrı söyleyiştir. Cunda' ise Leys oğullarının bir koludur. Bundan

dolayı el-Leysî sonra el-Cundaî diyerek önce umumi olan Leysli olduğunu sonra da özel olarak Cunda'lı olduğunu belirtti. Eğer bunun aksini zikredip el-Cundaî, el-Leysî demiş olsaydı el-Cundaî dedikten sonra el-Leysî demenin anlamsız olduğundan ötürü hata olurdu. Ayrıca bu Leys'in Cunda'ın bir kolu olmasını gerektirirdi. Bu da bir hatadır. Allah en iyi bilendir.

İsnatta daha önce benzerleri geçmiş bir incelik vardır. Bu da senedinde biri diğerinden rivâyet nakleden üç tane tabii bulunmasıdır. Bunlar da İbn Şihab, Ata ve Ubeydullah b. Adiyy b. el-Hiyar'dır.

Ebu Zabyân isminde zı harfi fethalı ve kesreli (Zibyan) olarak da okunur. Dilciler bunu fethalı okur ve kesreli okuyanların hata ettiklerini söylerler. Hadis âlimleri ise bunu kesreli okurlar. İbn Mâkûlâ ve başkaları da böyle kaydetmişlerdir. Ebu Zabyân'ın adı Husayn b. Cundub b. Amr'dır. Kufelidir, 90 yılında vefat etmiştir.

el-Hurekat ha harfi ötreli ve ra harfi fethalıdır.

ed-Devrakî nispeti de daha önce defalarca geçmiş bulunmaktadır.

Aynı şekilde Ahmed b. Hirâş'ın da hı harfi kesreli okunur.

Halid el-Esbec'e gelince, dilciler şu açıklamayı yaparlar: el-Esbec sırt tarafı, omuz araları geniş olan kimseye denilir.

Safvan b. Muhriz isminde hı harfi sakindir.

Cundub isminde dal harfi ötreli ve fethalı okunabilir.

As'as b. Selâme ismi iki ayn ve iki sin iledir. Ayn harfleri fethalı, aralarındaki sin ise sakindir. Ebu Ömer b. Abdilberr (2/103) el-İstîâb adlı eserinde şöyle diyor: O Basralıdır, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet nakletmiştir. Onun rivâyet ettiği hadislerin mürsel olduğu ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat hadis dinlemediği söylenir. Buhari de et-Tarih'inde bu şekilde hadisi mürseldir, demiştir. İbn Ebu Hatim ve başkaları da aynı şekilde onu tabiin arasında zikretmişlerdir. Buhari ve başkaları As'as'ın künyesi Ebu Sufra olup, Temimli ve Basralıdır. Benzeri bilinmeyen müfred (bu şekliyle tek) isimlerdendir. Allah en iyi bilendir.

Açıklanması Gereken Lafızlar

Babın baş tarafında: "Ey Allah'ın Rasûlü, ne dersin eğer kâfirlerden bir adamla karşılaşırsam..." ibare çoğu muteber asıllarda bu şekildedir. Bazılarında ise ne dersin, karşılaştım şeklinde (eğer anlamındaki) (إِنْ)'in hazfi (zikredilmemesi) sureti iledir. Ancak doğrusu olan birinci şekildir. "Benden korunmak için" yani kendisini benden korumak için "bir ağaca sığınırsa."

"Ama o bu sözü kendisini korumak için" yani kendisini (bana karşı) korumak amacıyla "söylemişti."

(271) "el-Evzâî ve İbn Cureyc hadislerinde" sözleri asıl nüshaların çoğunda bu şekilde "fi" harfi tek fe iledir ama çoğu asıllarda ise iki fe'li olarak "fe fî" şeklindedir. Asıl olan ve güzel olan budur. Bununla birlikte birinci şekil de caizdir çünkü "emmâ" edatının cevabında "fe" harfinin getirilmesi -cevabın söylemek (kavl) olması hali dışında- zikredilmelidir. Fakat kavl (söz) hazfedilecek olursa fe'nin de hazfedilmesi caiz olur. Bu da o kabildendir. Buna göre ifade: "(أما الأوزاعي وابن جريج فقالا في حديثهما كذا): el-Evzâî ve İbn Cureyc ise hadislerinde şöyle dediler..." takdirindedir. Kur'ân-ı azimuşşan'da da, Arapların dilinde de bu kullanımın benzerleri pek çoktur. Kur'ân-ı Kerim'deki yüce Allah'ın: *"Yüzleri kararanlara: İmanınızdan sonra kâfir oldunuz ha..."* (Al-i İmran, 106) buyruğu buna bir örnektir. Yani onlara: Kâfir oldunuz ha, denilir. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Kâfir olanlara gelince: Ayetlerim sizlere okunmadı mı... (denecek)"* (Câsiye, 31) buyruğu da buna örnektir. Allah en iyi bilendir.

(273) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"O sözü söyleyip söylemediğini öğrenmen için neden onun kalbini açıp bakmadın"* cümlesindeki söyleme fiilinin öznesi kalptir. Yani sen ancak zahire göre ve dilin söylediği ile amel etmekle yükümlüsün. Kalbin içinde ne olduğunu bilmeye imkân bulamazsın. Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun dil ile açığa vurulan gereğince amel etmeyişine tepki göstererek kalp bu sözü söyleyip, ona inandı mı, bu söz kalbinde yer etmiş miydi, etmemiş miydi yoksa sadece bu söz dilinden dökülmekle mi kaldı, görmen için neden kalbini açıp bakmadın, buyurdu. Bu da senin buna gücün yetmez, bu sebeple yalnızca dilin söylediği ile yetin, başka bir şeyi arama, demektir.

Usame (radıyallâhu anh)'ın: "Öyle ki keşke o gün Müslüman olsaydım diye temenni ettim" sözü de şu demektir: Keşke daha önce Müslüman olmamış olsaydım. Şu anda İslam'a girmiş olsaydım da geçmiş günahlarımı böylece silmiş olsaydı. Onun bu sözü söylemesinin sebebi içine düştüğü halin büyüklüğünden ileri idi.

"Sa'd dedi ki: Ben de Allah'a yemin ederim ki hiçbir müslümanı -şu büyük göbekli kişi onu öldürmedikçe- öldürmem" sözlerine gelince, kastettiği kişi Usame'dir. Sa'd ise Sa'd b. Ebu Vakkas (radıyallâhu anh)'dır. Küçültme ismi olarak "zul butayn" okuyuşu hakkında Kadı Iyaz (rahimehullah) şunları söylemektedir: Ona böyle deniliş sebebi büyük bir karnının bulunması idi.

(275) "Başından burnusu açıp şöyle dedi: Ben size nebinizden haber vermek isteği ile yanınıza gelmedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir askeri birlik göndermişti..." (2/104) Burnus kelimesinde be ve nun harfleri ötreli olarak okunur. Dilcilerin söyledikleri üzere ister kaftan, ister cübbe, ister başka bir giyecek olsun, başlığı gövdesine bitişik olan her elbiseye denilir.

"Size haber vermek istemediğim halde yanınıza geldim." Bütün asıllarda bu şekildedir. Ancak hadisin baş tarafında: "As'as'e haber göndererek bana arkadaşlarından birkaç kişi topla da onlara hadis nakledeyim" dedikten sonra: "Size haber vermek istememekle birlikte yanınıza geldim" demesi açıklanması zor ifadelerdir. Çünkü bu sözler iki anlama gelebilir.

1- Olumsuzluk anlamı veren "lâ" zaid olabilir. Yüce Allah'ın: "(لئلا يعلم أهل الكتاب): *Ta ki kitap ehli... bilsinler.*" (Hadid, 29); "(ما منعك أن لا تسجد): *Seni secde etmekten alıkoyan nedir?*" (A'raf, 12) buyruklarında olduğu gibi zaiddir.

2- Zahiri üzere, ben size nebinizden (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber vermek isteği ile değil de, size kendime ait sözlerle öğüt verip, sizinle konuşmak için geldim. Ama şu anda ben size niyet ettiğimden daha fazlasını söyleyerek, size Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir askeri birlik gönderdiğini... haber vereyim deyip, hadisi nakletti. Allah en iyi bilendir.

"Kılıç onun üzerine dönünce" Güvenilir bazı asıl nüshalarda bu şekilde (döndü fiili ile) "recea" şeklindedir. Bazı asıllarda ise fe ile: "rafea: kaldırdı" diye kaydedilmiştir. Her ikisi de doğrudur. Her iki rivâyete göre de kılıç anlamındaki lafız nasb iledir. Yüce Allah'ın: *"Eğer Allah seni bir kesimin yanına geri döndürürse"* (Tevbe, 83) buyruğu ile: *"Onları kâfirlere geri döndürmeyin"* (Mumtehine, 10) buyrukları da bu türdendir. Allah en iyi bilendir.

Hadisin Senedine Yapılmış Bazı İtirazlar ve Cevapları

Bilelim ki bu hadisin bazı rivâyetlerindeki isnada Darakutni ve başkalarının itirazları vardır. Bu itiraz Müslim'in (271 numaralı hadisteki): "Bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd tahdis edip dediler ki... Hepsi ez-Zührî'den bu isnad ile" sözleri ile ilgilidir.

Evet, bu isnad Culûdî'nin rivâyetinde bu şekildedir. Kadı Iyaz dedi ki: Fakat bu isnad İbn Mâhân'da -yani el-Culûdî'nin arkadaşında- görülmemektedir. Kadı Iyaz dedi ki: Ebu Mesud ed-Dımeşkî dedi ki: Bu Velid'den bu isnad ile yani Ata b. Yezid'den, o Ubeydullah'tan diye bilinmemektedir. Bu isnatta Velid'e de, el-Evzâî'ye de muhalefet edilmiştir. Darakutni, el-İlel adlı eserinde bu husustaki ihtilafı açıklamış ve el-Evzâî'nin bunu İbrahim b.

Murre'den rivâyet ettiğini ayrıca ona muhalefet ederek bunu Ebu İshak el-Fezârî, Muhammed b. Şuayb, Muhammed b. Humeyd ve Velid b. Mezyed'in el-Evzâî'den, o İbrahim b. Murre'den, o ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. el-Hiyar'dan, o Mikdâd'dan diye rivâyet etmiş, bunlar senette Ata b. Yezid'i zikretmemiştir. Velid b. Müslim'den de farklı rivâyet ile gelerek bunu Velid el-Kuraşi, Velid'den, o el-Evzâî'den diye. el-Leys b. Sa'd da ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. el-Hiyar'dan, o Mikdâd'dan diye rivâyet etmiş, senette Ata'yı sözkonusu etmemiş (2/105) ve İbrahim b. Murre'yi de düşürmüştür. İsa b. Musavir de ona muhalefet edip, bunu Velid'den, o el-Evzâî'den, o Humeyd b. Abdurrahman'dan, o Ubeydullah b. el-Hiyar'dan, o Mikdâd'dan diye rivâyet etmiş, senette İbrahim b. Murre'yi zikretmemiş, Ata b. Yezid'in yerine Humeyd b. Abdurrahman'ı koymuştur. Bunu el-Firyabi de el-Evzâî'den, o İbrahim b. Murre'den, o ez-Zührî'den, Mikdâd'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Ebu Ali el-Ceyani dedi ki: Bu hadisin isnadında sahih olan Müslim'in ilk olarak zikrettiği Leys, Ma'mer, Yunus ve İbn Cureyc'in rivâyetidir. Salih b. Keysan da onlara mutabaat etmiştir. Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın sözleri burada sona ermektedir.

Derim ki: Bu farklılığın ve ızdırabın neticesi Velid b. Müslim'in, el-Evzâî'den rivâyeti hakkındadır. Leys, Ma'mer, Yunus ve İbn Cureyc'in rivâyetlerinin sıhhatinde ise hiçbir şüphe yoktur. Bu rivâyetler gereğince amel edilecek müstakil rivâyetlerdir ve onlara itimat edilir. el-Evzâî'nin rivâyetini ise Müslim mutabaat olmak üzere sözkonusu etmiştir. Hadis âlimleri nezdinde kabul edildiği üzere mutabaat rivâyetlerde bir tür zayıflık bulunması katlanılabilir bir husustur. Çünkü mutabaat itimat olunan, dayanak alınan bir rivâyet değildir, mutabaat sadece istinas (destekleyici özelliği) içindir. Velhasıl Velid'in, el-Evzâî'den rivâyetindeki bu ızdırap hadisin aslının sıhhatine herhangi bir zarar vermemektedir. Çünkü onun sahih oluşunda bir ihtilaf yoktur. Darakutni'nin yaptığı istidraklerin çoğunlukla bu türden olduğunu da ve bunun asıl metinlerin sıhhatini etkilemediğini daha önceden belirttiğimiz gibi yazdığımız fasıllarda Müslim (rahimehullah)'ın bu tür rivâyetlerde asıl dayanak aldığı rivâyetler onlar olmadığından ötürü mazur görülmesi gerektiğini de belirtmiştik.

Hadislerin Anlamı ve Fıkhî Hükümleri

Hadislerin anlamları ve fıkhi hükümlerine gelince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (270) lâ ilâhe illallah diyen kimse hakkında: *"Onu öldürme. Şayet onu öldürürsen, senin onu öldürmeden önceki konumunda o olur. Sen*

de O'nun söylediği sözden önceki konumunda olursun" buyruğunun anlamı hakkında farklı açıklamalar yapılmıştır. Bu hususta yapılmış açıklamaların en iyisi ve en güçlü olanı İmam Şafii, İbnu'l-Kassar el-Maliki ve başkalarının yaptığı şu açıklamadır: Böyle bir kimse lâ ilâhe illallah sözünü söyledikten sonra sen onu öldürmeden önceki halinde olduğun gibi kanı koruma altındadır, öldürülmesi haramdır. Sen ise lâ ilâhe illallah diyen kişiyi öldürdükten sonra artık kanın koruma altında değildir ve öldürülmen de haram değildir. Tıpkı onun lâ ilâhe illallah demeden önceki durumu gibi. İbnu'l-Kassar dedi ki: Bu da, senin üzerinden kısası düşüren tevil ile mazur görülmen olmasaydı durumun bu olacaktı, demektir.

Kadı Iyaz dedi ki: Anlamının şöyle olduğu da söylenmiştir: Hakta muhalefet ve günahı işlemek bakımından sen de onun gibisin. Muhalefetin ve günahın türü farklı olsa dahi onun günahının adı küfür, senin günahının adı ise masiyet ve fısktır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Usame'ye kısas uygulanmasını, diyet ve kefaret ödemesini vacip görmemesi de bütün bunların (böyle bir sebeple) düşürüldüğüne delil gösterilebilir. Ama şüpheden ötürü kısas düşmekle birlikte, kefaret vaciptir. Çünkü Usame onu kâfir olarak zannetmiş, onun açıktan böyle bir durumda tevhid kelimesini söylemesinin onu Müslüman yapmayacağını sanmıştı.

Böyle bir durumda diyetin gerekip gerekmediği hususunda Şafii'nin iki görüşü vardır. Bunların her birisini birtakım ilim adamları benimsemiştir.

Kefaretin sözkonusu edilmeyişine de, kefaretin fevren (derhal) ödenmesi gereken bir şey olmayıp zaman içerisinde ödenebilme özelliği gerekçe gösterilebilir. Diğer taraftan usul âlimleri nezdinde sahih kabul edilen kanaate göre, beyanın ihtiyaç duyulan vakitten sonraya bırakılması da caizdir, diye de cevap verilebilir. (2/106)

Diyetin (bu gibi durumlarda) vacip olduğunu kabul edenlerin görüşüne göre ise, Usame'nin o zamanlarda böyle bir diyeti ödeyebilecek maddi imkâna sahip olmadığından, onu kolaylıkla ödeyebileceği bir zamana ertelenmiş olması ihtimali vardır, diye cevap verilebilir.

Cundub b. Abdullah (radıyallâhu anh)'ın insanları toplayıp, onlara öğüt vermesi şeklindeki uygulamasına gelince, buradan âlim kişinin ve kendisine itaat olunan büyük ve meşhur bir zatın fitne zamanlarında insanları teskin etmesi, onlara öğüt verip, onlara delilleri açıklaması gerektiği hükmü anlaşılmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Neden kalbini açıp bakmadın"* buyruğunda ise, fıkıh ve usul-u fıkıh'ta bilinen kaideye dair bir delil vardır. O kaide de: Ahkâm ile ilgili hususlarda zahirlere göre amel edilir. Gizli haller ise Allah'a havale edilir.

Birinci rivâyette Usame'nin: "Ben de ona mızrağımı sapladım fakat bundan dolayı içimde bir rahatsızlık hissettim, onu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyledim" denildiği halde, diğer rivâyette: "Medine'ye vardığımızda bu husus Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştı ve bana: Ey Usame, onu öldürdün mü, dedi." Öbür rivâyette ise: "Müjdeci Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip, ona adamın durumunu haber verince, O'da onu çağırdı." Yani Usame'yi çağırıp ona sordu.

Muhtemelen bu rivâyetlerin arası şöylece telif edilebilir: Usame o kişiyi öldürdükten sonra içinde bir rahatsızlık hissetti ve durumunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sormayı içinden niyet etti. Müjdeci de gelip, Usame daha Medine'ye varmadan durumu haber verdi, onlar (askeri birlik) Medine'ye henüz varmadan da durum Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştı. Usame'nin: "Ben bunu söyledim" sözünde ise bu hususu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) olayı bilmeden önce ilk olarak kendisinin ona anlattığını ortaya koyan bir delil bulunmamaktadır. Allah en iyi bilendir.

٤٢/٤١ - بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا

42/41- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN: "BİZE KARŞI SİLAH TAŞIYAN BİZDEN DEĞİLDİR" BUYRUĞU BABI

٢٧٦-١٦١/١- حدثني زهير بن حرب ومحمد بن المثنى قالا حدثنا يحيى وهو القطان ح وحدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا أبو أسامة وابن نمير كلهم عن عبيد الله عن نافع عن ابن عمر عن النبي ﷺ ح وحدثنا يحيى بن يحيى واللفظ له قال قرأت على مالك عن نافع عن ابن عمر أن النبي ﷺ قال من حمل علينا السلاح فليس منا

276-161/1- Bana Zubeyr b. Harb ve Muhammed b. Müsennâ tahdis edip dediler ki: Bize Yahya -ki el-Kattan'dır- tahdis etti. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Usame ve Numeyr tahdis etti. Hepsi Ubeydullah'tan, o Nafi'den, o İbn Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve

sellem)'den (H). Bize Yahya b. Yahya da -lafız onun olmak üzere- tahdis edip dedi ki: Malik'e, Nafi'den naklen okudum. O İbn Ömer'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bize karşı silah taşıyan bizden değildir"* buyurdu.[23]

٢٧٧-١٦٢/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُصْعَبٌ وَهُوَ ابْنُ الْمِقْدَامِ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ عَنْ إِيَاسِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ سَلَّ عَلَيْنَا السَّيْفَ فَلَيْسَ مِنَّا

277-162/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr tahdis edip dediler ki... Iyas b. Seleme babasından, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Bize karşı kılıç çeken bizden değildir"* buyurduğunu nakletti.[24]

٢٧٨-١٦٣/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ بَرَّادٍ الْأَشْعَرِيُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا

278-163/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Abdullah b. Berrâd el-Eş'ari ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki... Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bize karşı silah taşıyan bizden değildir"* buyurdu.[25]

Şerh

(276-278 numaralı hadisler)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bize karşı silah taşıyan bizden değildir"* (2/107) buyruğunu İbn Ömer, Seleme ve Ebu Musa rivâyet etmiştir. Seleme'nin rivâyetinde: *"Bize karşı kılıç çeken"* şeklindedir. Ebu Musa'nın isnadında (278) bir incelik vardır. O da bu rivâyetin isnadındaki bütün raviler Kufelidir. Bunlar: "Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Ubeydullah b. Berrâd ve Ebu Kureyb dediler ki: Bize Ebu Usame, Bureyd'den tahdis etti. O Ebu Burde'den, o Ebu Musa'dan" senedinde zikredilenlerdir.

23 İbn Numeyr'in rivâyetini yalnız Müslim tahriç etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 8003; Ebu Usame yoluyla gelen rivâyetini İbn Mace, 2576; Tuhfetu'l-Eşraf, 7836; Malik yoluyla gelen rivâyetini Buhari, 7070; Nesai, 4111; Tuhfetu'l-Eşraf, 7364

24 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 4521

25 Buhari, 6660; Tirmizi, 1459; İbn Mace, 2577; Tuhfetu'l-Eşraf, 9042

Berrâd isminde re harfi şeddelidir. Ebu Kureyb'in adı Muhammed b. el-Alâ'dır. Ebu Usame'nin adı Hammâd b. Usame'dir. Bureyd isminde be harfi ötrelidir. Ebu Burde'nin adı Âmir'dir, Hâris olduğu da söylenmiştir. Ebu Musa'nın adı ise Abdullah b. Kays'dır.

Hadisin anlamı: Kitabın baş taraflarında geçtiği üzere ehl-i sünnetin ve fukahanın kaidesi şudur: Haksız yere herhangi bir tevilde bulunmaksızın ve helal da kabul etmemekle birlikte Müslümanlara karşı silah taşıyan bir kimse asidir, bundan dolayı kâfir olmaz. Eğer helal kabul ederse kâfir olur.

Hadisin teviline gelince; bunun herhangi bir tevil yapmaksızın böyle bir işi helal kabul eden kişi hakkında olduğu kabul edilir. Böyle bir kişi kâfir olur ve dinden çıkar. Bunun, böyle bir kimse bizim tam ve eksiksiz uygulamalarımız ve hidayet yolumuz üzere değildir anlamında olduğu da söylenmiştir.

Süfyan b. Uyeyne (rahimehullah), böyle bir kişi bizim yolumuz üzere değildir, diye açıklayanların bu açıklamasını hoş görmez ve bu söz ne kötüdür, derdi. Yani bu söz nefisleri daha bir etkilesin, böyle bir işe kalkışmaktan daha ileri derecede alıkoysun, diye onu tevil etmezdi, demektir. Allah en iyi bilendir.

٤٣/٤٢ - بَاب قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا

43/42 NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN: "BİZİ ALDATAN BİZDEN DEĞİLDİR" BUYRUĞU BABI

٢٧٩-١٦٤/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ مُحَمَّدُ بْنُ حَيَّانَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ كِلَاهُمَا عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا وَمَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا

279-164/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Yakub -b. Abdurrahman el-Kari- tahdis etti. (H) Bize Ebu'l-Ahvas Muhammed b. Hayyan da tahdis etti. Bize İbn Ebu Hâzim tahdis etti. (Yakup ile birlikte) her ikisi Suheyl b. Ebu Salih'ten, o babasından, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bize karşı silah taşıyan bizden değildir, bizi aldatan bizden değildir"* buyurdu. (2/19b)[26]

26 Ebu'l-Ahvas'ın hadisini İbn Mace, 2575; Tuhfetu'l-Eşraf, 12692'de rivâyet etmiştir. Yakub'un hadisini yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 12775

Şerh

Hadisin senedinde Yakub b. Abdurrahman el-Kari vardır ki nispetinin sonundaki ye şeddelidir. Bildik bir kabile olan Kare'ye mensuptur. (2/108)

"İbn Ebu Hâzim" ise Abdulaziz b. Ebu Hâzim'dir. Burada geçen Ebu Hâzim'in adı ise Seleme b. Dinar'dır.

٢٨٠-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ قَالَ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي

280.../2- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr hep birlikte İsmail b. Cafer'den tahdis etti. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail tahdis etti. Bana el-Alâ babasından haber verdi. Onun Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir buğday yığınının yanından geçip elini içine soktu, parmaklarının ıslak olduğunu fark edince *"bu ne ey buğday sahibi"* buyurdu.

O: Ey Allah'ın Rasûlü üzerine yağmur yağmıştı, dedi.

Allah Rasûlü: *"O halde insanlar onu görsün diye neden onu buğdayın üst tarafına koymadın? Aldatan benden değildir"* buyurdu.[27]

Şerh

"Bir buğday yığını" ibaresindeki "subre" yığın demektir. el-Ezheri: Subre bir araya getirilip, yığılmış, toplanmış buğdaya denilir. Birbiri üstüne boşaltıldığı için ona bu ad verilmiştir. Üst üste yığılmış bulutlara "sabîr" denilmesi de buradan gelmektedir.

Hadiste (lâfzî manasıyla): "Ona sema isabet etti"den kasıt yağmurdur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Aldatan benden değildir"* buyruğu asıl nüshalarda bu şekilde *"benden"* ibaresiyledir. Bu sahihtir. Buna dair açıklama bundan önceki başlıkta geçti. Allah en iyi bilendir.

27 Tirmizi, 1315; Tuhfetu'l-Eşraf, 13979

٤٤/٤٣- بَاب تَحْرِيمِ ضَرْبِ الْخُدُودِ وَشَقِّ الْجُيُوبِ وَالدُّعَاءِ بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ

44/43- YANAKLARA VURMANIN, YAKALARI YIRTMANIN VE CAHİLİYE DAVASINI GÜTMENİN HARAM KILINDIĞI BABI

٢٨١-١/١٦٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي جَمِيعًا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ أَوْ شَقَّ الْجُيُوبَ أَوْ دَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ هَذَا حَدِيثُ يَحْيَى وَأَمَّا ابْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو بَكْرٍ فَقَالَا وَشَقَّ وَدَعَا بِغَيْرِ أَلِفٍ

281-165/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Bize Ebu Muaviye haber verdi. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Ebu Muaviye ve Vekî' tahdis etti. (H) Bize İbn Numeyr de tahdis etti. Bize babam tahdis etti. Hepsi A'meş'den, o Abdullah b. Murre'den, o Mesruk'tan, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti:

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu (2/20a): *"Yanaklara vuran yahut yakaları yırtan ya da cahiliye davasını güden bizden değildir."*

Bu (rivâyet) Yahya'nın hadisi (rivâyeti)dir. İbn Numeyr ve Ebu Bekr ise (rivâyetlerinde) elif kullanmaksızın (yani veya yerine ve olarak): *"Yaran ve dava güden"* demişlerdir.[28]

Şerh

"Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti"den itibaren senedin sonuna kadar adı geçer ravilerin hepsi Kufelidir.

"el-Kantari" Beredân kantarasına nispettir. Burası da Bağdat'taki bir köprüdür. (2/109)

"Ayılınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinden beri olduğu şeyden ben de beriyim" ibaresini bu şekilde kaydetmiş bulunuyoruz. Asıllarda da burada olduğu gibi: "(مما): Şeyden" şeklindedir ve bu da sahihtir. Yani ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinden beri olduğu o şeyden beriyim, uzağım, demektir.

28 Buhari, 1297, 1298, 3519; Nesai, 1859; İbn Mace, 1584; Tuhfetu'l-Eşraf, 9569

٢٨٢-١٦٦/٢- وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَا حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ جَمِيعًا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَا وَشَقَّ وَدَعَا

282-166/2- Bize Osman b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Cerir tahdis etti. Bize İshak b. İbrahim ve Ali b. Haşrem de tahdis edip dediler ki: Bize İsa b. Yunus haber verdi. Hepsi A'meş'den bu isnad ile hadisi rivâyet ettiler ve: *"(Yakaları) yaran ve (cahiliye davasını) güden"* dediler.[29]

٢٨٣-١٦٧/٣- حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى الْقَنْطَرِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ أَنَّ الْقَاسِمَ بْنَ مُخَيْمِرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو بُرْدَةَ بْنُ أَبِي مُوسَى قَالَ وَجِعَ أَبُو مُوسَى وَجَعًا فَغُشِيَ عَلَيْهِ وَرَأْسُهُ فِي حَجْرِ امْرَأَةٍ مِنْ أَهْلِهِ فَصَاحَتْ امْرَأَةٌ مِنْ أَهْلِهِ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهَا شَيْئًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ أَنَا بَرِيءٌ مِمَّا بَرِئَ مِنْهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَرِئَ مِنْ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقَّةِ

283-167/3- Bize Hakem b. Musa el-Kantari tahdis etti... Ebu Burde b. Ebu Musa dedi ki: Ebu Musa hastalandı ve bundan dolayı bayıldı. Başı zevcelerinden bir kadının kucağında idi. Bunun üzerine zevcelerinden bir kadın feryat edip, bağırdı. Kendisi ona (2/20b) hiçbir şekilde cevap veremedi.

Ayılınca: Ben, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinden uzak olduğundan uzağım. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vaveylacı, saçını tıraş eden, elbisesini yırtan kadınlardan uzak olduğunu bildirmişti, dedi.[30]

Şerh

"Vaveylacı, saçlarını tıraş eden, elbiselerini yırtan" ibaresi diğer rivâyette *"Ben saçlarını tıraş eden vaveyla edip, bağıran, elbiselerini yırtandan uzağım"* şeklindedir. Vaveylacı anlamındaki lafız asıl nüshalarda sad ile "es-salika" şeklinde geldiği gibi sin ile de gelmiştir. Her ikisi de sahihtir (mastar olarak) es-selk ve es-salk (fiil olarak da) seleka ve salaka şeklinde iki ayrı söyleyiştir. Bunun ism-u faili (sad ile) salika ve (sin ile) selika şeklinde gelir. Musibet halinde sesini yükselten kadına denilir.

29 Bir önceki hadisin kaynakları
30 Buhari, 1234; Tuhfetu'l-Eşraf, 9125

Saçlarını tıraş eden (el-halika) ise musibet esnasında saçlarını tıraş eden kadına denir. Elbiselerini yırtan "eş-şakka" da musibet halinde elbisesini yırtandır. Meşhur, zahir ve bilinen anlamı budur. Kadı Iyaz ise İbnu'l-A'râbî'den şöyle dediğini nakletmektedir: Salk yüze vurmaktır. Cahiliye davasını gütmek ile ilgili olarak da Kadı Iyaz: Bu ölen için feryat ve figan edip ağıt yakmak, vaveyla diye bedduada bulunmak ve benzeri sözler söylemektir. Cahiliye kaydından kasıt ise İslam'dan önceki dönemde yapılan işlerdir.

٢٨٤-٠٠٠/٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَإِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَا أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ أَخْبَرَنَا أَبُو عُمَيْسٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَخْرَةَ يَذْكُرُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ وَأَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى قَالَا أُغْمِيَ عَلَى أَبِي مُوسَى وَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ تَصِيحُ بِرَنَّةٍ قَالَا ثُمَّ أَفَاقَ قَالَ أَلَمْ تَعْلَمِي وَكَانَ يُحَدِّثُهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَنَا بَرِيءٌ مِمَّنْ حَلَقَ وَسَلَقَ وَخَرَقَ

284-.../4- Bize Abd b. Humeyd ve İshak b. Mansur tahdis edip dediler ki:... Ebu Sahra, Abdurrahman b. Yezid ve Ebu Burde b. Ebu Musa'dan şöyle dediklerini nakletti: Ebu Musa bayıldı, karısı Um Abdullah iniltiyle feryat ederek geldi. Dediler ki: (Ebu Musa) kendisine gelince (zevcesine): Sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben (musibet dolayısıyla) saçını tıraş eden, feryat eden, elbisesini yırtan kimselerden uzağım"* dediğini bilmiyor musun, dedi.

- (Çünkü Ebu Musa) ona (bunu) tahdis ediyordu.-[31]

Şerh

Diğer isnatta: "Ebu Umeys, Ebu Sahra'dan" isnadında geçen Ebu Umeys'in adı Utbe b. Abdullah b. Utbe b. Abdullah b. Mesud'dur. Bunu Hakim, Efradu'l-künâ arasında zikretmiştir ki, künyesi onun gibi olan başka birisi yok demektir. Ebu Sahra burada böyle zikredildiği gibi, meşhur olan künyesi de budur. Sonundaki te zikredilmeksizin Ebu Sahr da denilir. Adı Cami' b. Şeddad'dır.

"İnilti ile feryat ederek" ibaresi ile ilgili olarak el-Metali sahibi şöyle diyor: İnilti (ranne) bazı lafızların tekrar edildiği ağlamakla birlikte çıkartılan bir sestir. Sabit'in: Hadiste "inleyen kadına lanet olunmuştur" ifadesi muhtemelen hadisi nakledenlerden birisine ait bir sözdür. el-Metali sahibinin açıklaması burada sona ermektedir.

31 Nesai, 1862; İbn Mace, 1586; Tuhfetu'l-Eşraf, 9020, 9081

Dilcilerin açıklamalarına göre ise ranne (inilti) ranin ve irnan aynı anlamdadır.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben ...den uzağım"* buyruğu bu işleri yapan kimselerden uzağım yahut bu işlerin gerektirdiği cezadan ya da beyan etmem gereken şeylerin sorumluluğundan uzağım demektir. Beri/uzak olmanın asıl anlamı ayrı olmaktır. Kadı Iyaz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

Bu buyruğun zahirinin kastedilmiş olması da mümkündür. O da bu işleri yapan kimselerden uzak olmak anlamıdır. Bu durumda ayrıca hazfedilmiş ifadelerin varlığını takdir etmeye gerek yoktur.

٢٨٥-٠٠٠/٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُطِيعٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ عِيَاضٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ امْرَأَةِ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ح وَحَدَّثَنِيهِ حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا دَاوُدُ يَعْنِي ابْنَ أَبِي هِنْدٍ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ح وَحَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ عِيَاضٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ لَيْسَ مِنَّا وَلَمْ يَقُلْ بَرِيءٌ

285-.../5- Bana Abdullah b. Muti' de tahdis etti. Bize Huşeym, Husayn'den tahdis etti. O Iyas el-Eş'ari'den (2/21a), o Ebu Musa'nın hanımından, o Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (diye rivâyet etti). (H) Bunu bana Haccac b. eş-Şair de tahdis etti. Bize Abdussamed tahdis etti. Bana babam tahdis etti. Bize Davud -yani b. Ebu Hind- tahdis etti. Bize Asım, Safvan b. Muhriz'den, o Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (H). Bize el-Hasan b. Ali el-Hulvânî de tahdis etti. Bize Abdussamed tahdis etti. Bize Şube, Abdulmelik b. Umeyr'den haber verdi. O Rib'i b. Hirâş'dan, o Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi nakletti. Şu kadar var ki Iyaz el-Eş'ari'nin hadisinde: *"Bizden değildir"* demiş ama "uzaktır" dememiştir.[32]

32 Nesai, 1865'te Ebu Musa'nın zevcesinden, o Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye; Tuhfetu'l-Eşraf, 9153. Safvan b. Muhriz'in Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye gelen rivâyetini de Nesai, 1860; Tuhfetu'l-Eşraf, 9004; Rib'i b. Hiraş'ın Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği rivâyeti ise yalnızca Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 8988

Şerh

"Bana el-Hasan b. Ali el-Hulvânî tahdis etti. Bize Abdussamed tahdis etti. Bize Şube bildirdi." Sonra da hadisi merfu olarak zikretti. Kadı İyaz dedi ki: Bu hadisi Şube'den mevkuf olarak rivâyet etmektedirler. Hadisi ondan Abdussamed dışında merfu olarak rivâyet eden yoktur.

Derim ki: Bu doğru ve tercih edilen görüşe göre zarar vermez. Çünkü hadisi bazı raviler mevkuf, bazıları merfu olarak rivâyet etmişse; yahut bazıları muttasıl diğer bazısı mürsel olarak rivâyet etmişse hüküm merfu ve mevsul rivâyetin lehinedir. Zayıf bir görüş olarak mevkuf ve mürselin lehinedir de denilmiştir. Daha hafız olanın rivâyetine itibar edilir, daha çok ravinin naklettiğine bakılır da denilmiştir ama sahih olan birincisidir. Bunula birlikte Müslim (rahimehullah) bu isnadı sadece ona dayanarak zikretmiş değildir, o bunu mutabaat olmak üzere zikretmiştir. Biraz önce bu türden olan rivâyetler hakkında açıklamalarda bulunmuştuk.

٤٥/٤٤- بَاب بَيَانِ غِلَظِ تَحْرِيمِ النَّمِيمَةِ

45/44 KOĞUCULUĞUN AĞIR BİR ŞEKİLDE HARAM KILINDIĞINI BEYAN BABI

٢٨٦-١٦٨/١- وَحَدَّثَنِي شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ الضُّبَعِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ وَهُوَ ابْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا وَاصِلٌ الْأَحْدَبُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَجُلًا يَنُمُّ الْحَدِيثَ فَقَالَ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَّامٌ

286-168/1- Bize Şeyban b. Ferruh ve Abdullah b. Muhammed b. Esma ed-Dubai tahdis edip dediler ki... (2/21b) Ebu Vâil'den, o Huzeyfe'den diye naklettiğine göre; Huzeyfe'ye bir adamın kovuculuk yaptığına dair bir bilgi ulaştı. Bunun üzerine Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Hiçbir nemmam (koğuculuk yapan) cennete girmeyecektir"* buyururken dinledim.[33]

33 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir, 3347

٢٨٧-١٦٩/١ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ كَانَ رَجُلٌ يَنْقُلُ الْحَدِيثَ إِلَى الْأَمِيرِ فَكُنَّا جُلُوسًا فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ الْقَوْمُ هَذَا مِمَّنْ يَنْقُلُ الْحَدِيثَ إِلَى الْأَمِيرِ قَالَ فَجَاءَ حَتَّى جَلَسَ إِلَيْنَا فَقَالَ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ

287-169/1- Bize Ali b. Hucr es-Sa'dî ve İshak b. İbrahim tahdis etti. İshak dedi ki: Bize Cerir, Mansur'dan haber verdi. O İbrahim'den, o Hemmam b. Hâris'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam konuşulanları emire taşıyordu. Bizler de mescitte otururken oradakiler: Bu konuşulanları emire taşıyanlardan birisidir dediler. (Hemmam) dedi ki: Sonra o adam gelip yanımıza oturdu. Bu sefer Huzeyfe (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Cennete kattât (laf taşıyan kimse) girmeyecektir"* buyururken dinledim.[34]

٢٨٨-١٧٠/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ ح وَحَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا مَعَ حُذَيْفَةَ فِي الْمَسْجِدِ فَجَاءَ رَجُلٌ حَتَّى جَلَسَ إِلَيْنَا فَقِيلَ لِحُذَيْفَةَ إِنَّ هَذَا يَرْفَعُ إِلَى السُّلْطَانِ أَشْيَاءَ فَقَالَ حُذَيْفَةُ إِرَادَةَ أَنْ يُسْمِعَهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ

288-170/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... (2/22a) (H). Bize Mincâb b. Hâris et-Temîmî de -lafız onun olmak üzere- tahdis etti... Hemmam b. Hâris dedi ki: Mescitte Huzeyfe ile birlikte oturuyorduk. Bir adam gelip yanımıza oturdu.

Huzeyfe'ye: Bu kişi sultana bazı şeyleri götürüyor, denildi. Huzeyfe ona işittirmek maksadıyla dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kattât (laf taşıyıcı) hiçbir kimse cennete girmeyecektir"* buyururken dinledim.[35]

34 Buhari, 5709; Ebu Davud, 4871; Tirmizi, 2026; Tuhfetu'l-Eşraf, 3386

35 Önceki hadisin kaynakları

Şerh

(286-288 numaralı hadisler)

Bir rivâyette: "Cennete koğuculuk yapan (nemmâm) girmeyecektir" denilirken diğerinde "kattât" denilmektedir ki bu da birincisinin aynısıdır. Çünkü kattat ile nemmam aynı anlamdadır (koğucu demektir). Cevheri ve başkaları da yaptıkları açıklamalarda bu iki kelimenin aynı anlamda olduklarını ifade etmişlerdir.

İlim adamları der ki: Nemime (denilen koğuculuk) insanların sözlerini aralarını bozmak maksadıyla birinden diğerine aktarmaktır. İmam Ebu Hamid el-Gazzali (rahimehullah) el-İhya adlı eserinde şöyle diyor: Şunu bil ki, koğuculuk çoğunlukla başkasının söylediği sözleri hakkında söylediği kimseye taşımaktır. Filan kişi senin hakkında böyle konuşuyor demek gibi, ama koğuculuk sadece bu hale ait değildir. (2/112) Aksine nemime (koğuculuk) açığa çıkartılması hoş olmayan şeyleri açıklamak diye tanımlanır. Sözü başkasına aktarılan kişi yahut kendisine aktarılan şahıs ya da üçüncü bir kişi bundan ister hoşlansın, ister hoşlanmasın, açığa çıkartılan bu husus ister kötülemek kastıyla, ister işaret yoluyla, ister ima yoluyla yapılsın yine fark etmez. Çünkü koğuculuğun gerçek anlamı açığa çıkartılmasından hoşlanılmayan gizli saklı şey üzerindeki perdeyi kaldırıp, sırrı ifşa etmektir. Birisi, bir kimsenin kendisine ait bir malı sakladığını görse, sonra bunu başkasına söylese, bu dahi koğuculuktur. Kendisine söz taşınıp da filan kimse senin için şöyle diyor yahut senin aleyhine şunu yapıyor denilen bir kişinin şu üç hususa dikkat etmesi onun görevidir.

1- Onun doğru söylediğini kabul etmeyecek. Çünkü bu kişi koğuculuk yapan (nemmam) fasık birisidir.

2- Ona bu işi yapmamasını söylemeli, ona öğüt vermeli, ona yaptığı işin çirkin olduğunu bildirmelidir.

3- Allah için ona buğz etmelidir. Çünkü böyle bir kişi Allah tarafından buğzedilen birisidir, yüce Allah'ın buğz ettiği kimseye de buğz etmek icap eder.

4- Hazır bulunmayan kardeşi hakkında kötü düşünce beslememelidir.

5- Kendisine aktarılanlar onu tecessüste bulunmaya ve söylenip söylenmediğini araştırmaya itmemelidir.

6- Koğuculuk yapana yasakladığı işi kendisi için uygun görmemelidir. Dolayısıyla kendisine koğuculuk yoluyla aktarılan hakkındaki sözü kendisi

aktarıp, filan kişi bunu anlattı, diyerek bu yolla kendisi koğuculuk yapan birisi olmamalı ve yasakladığını işleyen kişi durumuna düşmemelidir. -Gazzali (radıyallâhu anh)'ın açıklamaları burada bitmektedir.-

Koğuculuk hakkında sözü edilen bütün bu hususlar eğer bunda şer'i bir maslahat yoksa sözkonusudur. Şayet ihtiyaç başkasının sözünü aktarmayı gerektirecek ise yasak değildir. Bir kimsenin diğerine bir insan seni yahut aileni öldürmek istiyor ya da malına zarar vermek istiyor diye haber vermesi yahut imama veya kamu görevlisi bir yetkiliye bir kimse şu işi yapıyor ve bir kötülük işliyor diye haber vermesi gibi. Bu durumda yetkilinin bu hali açığa çıkarması ve ortadan kaldırması gerekir. Bütün bunlar ve benzerleri haram değildir. Hatta duruma göre bunun bir kısmı vacip, bir kısmı müstehab da olabilir.

İsnatta "Ferruh" ismi geçmektedir ki munsarıf değildir. Daha önce birkaç defa da geçti. Son senette: "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti..." Senedindeki ravilerin hepsi Kufelidir. Huzeyfe b. el-Yeman müstesnâdır çünkü o Medain'i yurt edinmişti.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Koğucu bir kimse cennete giremez"* buyruğu hakkında da daha önce benzerleri ile ilgili sözkonusu edilen iki türlü tevil (açıklama) sözkonusudur. Birincisi bu haram olduğunu bilmekle birlikte herhangi bir tevilde bulunmaksızın bu işi helal kabul eden kişi hakkında yorumlanmasıdır. İkincisi ise böyle bir kişi umduklarını elde edenlerin cennete girmeleri gibi cennete giremeyecektir. Allah en iyi bilendir.

٤٦/٤٥- بَاب بيَانِ غِلَظِ تَحْرِيمِ إِسْبَالِ الْإِزَارِ وَالْمَنِّ بِالْعَطِيَّةِ وَتَنْفِيقِ السِّلْعَةِ بِالْحَلِفِ وَبَيَانِ الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ لَا يُكَلِّمُهُمْ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

46/45- ELBİSENİN ETEKLERİNİ YERE KADAR SARKITMANIN, YAPILAN BİR İYİLİĞİ BAŞA KAKMANIN, YEMİN ETMEK SURETİYLE MALI SATMAYA ÇALIŞMANIN AĞIR BİR HARAM OLDUĞUNUN VE KIYAMET GÜNÜNDE ALLAH'IN KENDİLERİ İLE KONUŞMAYACAĞI, KENDİLERİNE BAKMAYACAĞI, KENDİLERİNİ TEMİZE ÇIKARMAYIP, KENDİLERİ İÇİN ACIKLI BİR AZABIN BULUNDUĞU ÜÇ KİŞİNİN BEYANI BABI

٢٨٩-١٧١/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُدْرِكٍ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ خَرَشَةَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ قَالَ فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثَ مِرَارًا قَالَ أَبُو ذَرٍّ خَابُوا وَخَسِرُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ الْمُسْبِلُ وَالْمَنَّانُ وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ

289-171/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki... Ebu Zerr, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kıyamet gününde Allah üç kişi ile konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacak ve onlar için can yakıcı bir azap vardır."* (2/22b)

(Ebu Zerr) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözleri üç defa tekrar etti. Ebu Zerr: Bunlar zarara uğradılar, hüsrana uğradılar. Bunlar kimdir ey Allah'ın Rasûlü, dedi.

Allah Rasûlü: *"Elbisesini yere kadar sarkıtan, yaptığı iyiliği başa kakan ve yalan yemin ile malını satmaya çalışan"* buyurdu.[36]

٢٩٠-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ الْقَطَّانُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الْأَعْمَشُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُسْهِرٍ عَنْ خَرَشَةَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَنَّانُ الَّذِي لَا يُعْطِي شَيْئًا إِلَّا مَنَّهُ وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْفَاجِرِ وَالْمُسْبِلُ إِزَارَهُ

290-.../2- Bana Ebu Bekr b. Hallâd el-Bâhilî de tahdis etti... Ebu Zerr Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kıyamet gününde Allah üç kişi ile konuşmayacaktır: Her ne verirse mutlaka verdiğini başa kakan, yalan yemin ile malını satmaya çalışan ve elbisesini yerlere kadar sarkıtan."*[37]

36 Ebu Davud, 4087, 4088; Tirmizi, 1211; Nesai, 2562, 2563. Ayrıca 4470, 4471, 5348; İbn Mace, 2208; Tuhfetu'l-Eşraf, 11909

37 Bir önceki hadisin kaynakları

٢٩١-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنِيهِ بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ قَالَ سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

291-.../3- Bunu bana Bişr b. Halid de tahdis etti. Bize Muhammed -yani b. Cafer- Şube'den tahdis etti. Ben Süleyman'ı bu isnad ile rivâyeti naklederken dinledim ve o şöyle dedi: *"Allah üç kişi ile konuşmayacak, onlara bakmayacak* (2/23a) *onları temize çıkarmayacak ve onlar için acıklı bir azap vardır."*[38]

٢٩٢-١٧٢/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ قَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ شَيْخٌ زَانٍ وَمَلِكٌ كَذَّابٌ وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ

292-172/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Vekî' ve Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti. O Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kıyamet gününde üç kişi ile konuşmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır.* -Ebu Muaviye: *"Ve onlara bakmayacaktır"* dedi.- *Üstelik onlar için can yakıcı bir azap da vardır: Zina eden ihtiyar, yalan söyleyen yönetici ve büyüklük taslayan fakir."*[39]

٢٩٣-١٧٣/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَهَذَا حَدِيثُ أَبِي بَكْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِالْفَلَاةِ يَمْنَعُهُ مِنْ ابْنِ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُلًا بِسِلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ لَهُ بِاللهِ لَأَخَذَهَا بِكَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ وَهُوَ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَا فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا وَفَى وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا لَمْ يَفِ

38 289 numaralı hadisin kaynakları

39 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 13406

293-173/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre -ki bu hadisin Ebu Bekr yoluyla rivâyetidir- dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kıyamet gününde üç kişi ile konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacak ve onlar için can yakıcı bir azap olacaktır. Kırsal bir alanda fazla suyu bulunduğu halde onu yolcudan esirgeyen* (2/23b) *bir kimse, ikindiden sonra bir adama bir mal satıp -gerçekte böyle olmadığı halde- ona Allah adına şu kadar fiyata satın aldığına dair yemin edip (müşterisinin) kendisine inandığı kimse, bir imama (devlet başkanına) ancak dünyalık için bey'at eden, ona dünyalıktan bir şeyler verirse bey'atine bağlı kalan fakat ona dünyalıktan bir şey vermeyecek olursa bey'atine bağlı kalmayan kimse."*[40]

٢٩٤-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْثَرٌ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ وَرَجُلٌ سَاوَمَ رَجُلًا بِسِلْعَةٍ

294.../6- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bize Cerir tahdis etti. (H) Bize Said b. Amr el-Eş'asî de tahdis etti. Bize Abser haber verdi. Her ikisi A'meş'ten bu isnad ile hadisi aynen rivâyet etti. Ancak hadisin Cerir tarafından yapılan rivâyetinde: *"Bir kimse ile bir malın pazarlığını yapan"* demiştir.[41]

٢٩٥-١٧٤/٧- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أُرَاهُ مَرْفُوعًا قَالَ ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمْ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ عَلَى مَالِ مُسْلِمٍ فَاقْتَطَعَهُ وَبَاقِي حَدِيثِهِ نَحْوُ حَدِيثِ الْأَعْمَشِ

295-174/7- Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti. Bize Süfyan, Amr'dan tahdis etti. O Ebu Salih'ten, o Ebu Hureyre'den -(ravi) dedi ki: zannederim merfu olarak- şöyle dediğini nakletti: *"Allah üç kişi ile konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onlar için can yakıcı bir azap olacaktır: İkindi namazından sonra haksızca kesip aldığı Müslüman bir kimsenin malı üzerine yemin eden bir adam"* hadisinin geri kalan kısmı da (2/24a) (bir önceki) A'meş'in hadisine yakındır.[42]

40 İbn Mace, 2207, 2870; Tuhfetu'l-Eşraf, 12522
41 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 12413
42 Buhari, 2240, 7008; Tuhfetu'l-Eşraf, 12855

Şerh

(289-295 numaralı hadisler)

Hadisin Farklı Rivâyetleri

(289) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kıyamet gününde Allah üç kişi ile konuşmayacak... Yalan yemin ile malını satan"* (290): *"Verdiği her şeyi mutlaka başa kakan ve elbisesini yere kadar sarkıtan"*; (292): *"Zina eden ihtiyar* (2/114) *ve büyüklük taslayan fakir"*; (293): *"Kırsal bir alanda fazla suyu bulunan... bey'atine bağlı kalmaz"* buyurmaktadır.

Bu bapta yer alan ravi isimlerine gelince Ebu Zur'a'(nın babası) Amr b. Cerir'dir. İsminin ne olduğu hususundaki görüş ayrılıkları ve en meşhur olanın Herim olduğuna dair açıklamalar daha önce birkaç defa geçti.

Ebu Hâzim: Ebu Hureyre'den isnadında geçen Ebu Hâzim, Azze'nin azatlısı Selman el-Eğar'dır.

Ebu Salih'in adı Zekvan'dır daha önceden geçti. Said b. Amr el-Eş'asî ise dedesi el-Eş'as b. Kays el-Kindi'ye nispetlidir. Soyu ve nispeti şöyledir: Said b. Amr b. Sehl b. İshak b. Muhammed b. el-Eş'as b. Kays el-Kindî'dir.

Hadisin rivâyetlerindeki lugavi lafızlara gelince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır"* buyruğu âyet-i kerimede (bk. el-Bakara, 174) geçen lafızlarla ifade edilmiştir. Denildiğine göre onlarla konuşmayacaktır yani onlarla hayır sahibi kimseler ile konuştuğu gibi ve onlardan razı olduğunu izhar ederek konuşmayacaktır. (2/115) Aksine onlarla kızdığı ve gazap ettiği kimselerle nasıl konuşacaksa öyle konuşacaktır, demektir.

Bir diğer açıklamaya göre maksat onlardan yüz çevirmektir. Müfessirlerin cumhuru onlarla kendilerine faydalı olacak ve kendilerini sevindirecek bir sözle konuşmayacaktır, diye açıklamıştır. Onlara, melekleri onlara selam versinler diye göndermeyecektir, diye de açıklanmıştır.

Onlara bakmayacak olması, onlardan yüz çevirmesi anlamındadır. Şanı yüce Allah'ın kullarına bakması ise, onlara rahmeti ve lütfudur.

Onları temize çıkarmayacaktır yani günahlarının pisliklerinden onları temizlemeyecek, arındırmayacaktır. ez-Zeccac ve başkaları, onları övmeyecektir demektir, diye açıklamıştır.

Can yakıcı azap ise acı veren, ızdırap veren azap demektir.

el-Vâhidî: Bu, acısı kalplerine kadar ulaşan azaptır, diye açıklamıştır. Azap ise insanı yoran ve ona ağır gelen herbir şeydir, demiştir. Arap dilinde azap kelimesi asıl itibariyle men etmek, alıkoymak anlamındaki "el-azb"den gelmektedir. Tatlı suya azb denilmesi ise susuzluğu engellemesinden dolayıdır. Azaba azap denilis sebebi ise cezalandırılan kimsenin daha önce işlemiş olduğu günahının benzerine dönmesine engel olması ve başkasının da onun yaptığı işin benzerini yapmasına mani olmasından dolayıdır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Elbisesini yere kadar sarkıtan"* buyruğunun anlamı ise büyüklenmek kastı ile elbisesini sarkıtıp, ucunu sürükleyen kişi demektir. Nitekim başka bir hadiste bu *"Allah büyüklenerek elbisesini çeken kimseye bakmaz"* buyruğunda müfesser olarak zikredilmiştir. Burada *"büyüklenerek çeken, sürükleyen"* kaydı *"elbisesini sarkıtan"* şeklindeki umumi ifadeyi tahsis etmekte (özelleştirmekte) ve tehdidin, elbisesini büyüklenerek çeken, sürükleyen kişi hakkında kastedildiğine delildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususta Ebu Bekr es-Sıddık (radıyallâhu anh)'a ruhsat vermiş ve: *"Sen onlardan değilsin"* buyurmuştur. Çünkü onun elbisesini sürüklemesi, büyüklenmekten ileri gelmiyordu.

İmam Ebu Cafer Muhammed İbn Cerir et-Taberi ve başkası şöyle demektedir: Hadiste (elbise olarak) yalnızca izarın (belden aşağısını örten peştamalin) sarkıtılmasının sözkonusu edilmesi, o zaman için genellikle giydiklerinin o oluşundan dolayıdır. İzarın dışında entari ve başka elbiselerin de hükmü onunla aynıdır.

Derim ki: Zaten bu husus Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak açıkça ifade edilip açıklanmıştır. Salim b. Abdullah babası (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Sarkıtmak izarda, entaride ve sarıkta sözkonusudur. Kim herhangi birilerini büyüklenerek çekecek olursa, yüce Allah kıyamet gününde ona bakmayacaktır."* Bunu Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace hasen bir isnad ile rivâyet etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

(290) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Facir yemin ile malını satan"* ibaresi öbür rivâyetteki *"yalan yemin"* ile aynı anlamdadır.

(293) "el-Felât: kırsal" lafzı kimsenin bulunmadığı tehlikeli geçit ve kurak yer demektir. (2/116)

(292) Diğer rivâyette Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Zina eden ihtiyar, yalancı yönetici ve büyüklük taslayan fakir"*i sözü geçen tehdit ile özellikle sözkonusu etmesine gelince; Kadı Iyaz şunları söylemektedir: Buna se-

bep bunların her biri sözü geçen masiyeti kendisine uzak olmasına, böyle bir masiyete zorunluluk hissetmemesine, kendisinde bu masiyeti işlemeye iten sebeplerin zayıf olmasına rağmen -hiç kimse herhangi bir günahı işlemekte mazur görülmemekle birlikte- işlemiş olmalarıdır. İşte bu kimseler bu masiyetleri kendilerine hakim olamayacak kadar işlemek durumunda bulunmadıkları ve alışılmış sebepleri kendilerinde olmadığı için onların bu masiyetleri işlemeye kalkışmaları adeta yüce Allah'a karşı inatlaşmak ve onun hükmünü hafife almak gibi bir hal almıştır. Başka herhangi bir ihtiyaç sebebiyle değil de ona masiyet kastıyla işlemiş gibi olur. Çünkü yaşlının, aklının kemale ermiş olması, geçirdiği bunca zaman sebebiyle tam bir irfan sahibi bulunması, cima ve kadınlara karşı şehvet sebeplerinin onda zayıflamış bulunması, onu bir ihtiyaç olarak hissettirecek sebeplerin yerinde bulunmaması, bununla birlikte bu hususta helal yoldan kendisini rahatlatacak ve böylelikle iç dünyasında buna yer bırakmayacak bir halde bulunması sözkonusudur. (Helal için durum bu halde iken) ya haram olan zinayı yapması ne demek olur? Çünkü zinaya iten sebepler gençlik, arzunun galeyana gelmesi, marifetin azlığı, şehvetin baskın gelmesi gibi sebeplerdir. Bunların böyle olmasının sebebi ise aklın zayıflığı ve yaş küçüklüğüdür.

Aynı şekilde imam (devlet başkanı) yönetimi altında bulunan hiçbir kimseden korkmaz, herhangi bir kimseye şirin görünmek, onun karşısında yapmacık hareketlerde bulunmak ihtiyacını duymaz. Çünkü insan ancak kendisinden çekindiği, eziyetinden ve siteminden korktuğu kimselere karşı yağcılık yapar, yalan ve benzeri hallerle yapmacık davranışlarda bulunur ya da bu yolla onun yanında bir makam sahibi olmaya ya da bir menfaat elde etmeye çalışır. Oysa devlet yöneticisinin kayıtsız ve şartsız yalan söylemeye ihtiyacı yoktur.

Malı bulunmayan fakirin durumu da böyledir. Çünkü böbürlenmenin, kibirlenmenin, büyüklük taslamanın, benzeri kimselere göre kendisini yüksekte görmesinin sebebi dünyada servet sahibi olmaktır. Onun bu haline sebep ise bu hususta sahip olduğu görülen üstünlük, dünya ehlinin ona ihtiyaç duymasıdır. Eğer (fakir kimsede) bunu gerektiren sebepler yoksa ne diye büyüklük taslasın, başkasını küçük görsün.

O halde sözü geçen şekilde fakirin bu davranışı, zina eden ihtiyarın ve yalan söyleyen imamın bu halleri ancak şanı yüce Allah'ın hakkını bir şekilde hafife almalarından ileri gelir. Allah en iyi bilendir.

Son rivâyette sözü geçen üç kişiye gelince, bunlardan birisi ihtiyacı olan yolcuya fazla su vermeyen kimsedir. Böyle bir kimsenin bu yaptığının haram-

lığının ağırlığında ve oldukça çirkin olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Davarın artan suyunu engelleyen kimse bir asi sayıldığına göre ya hayat hakkına saygı duyulan insandan bunu esirgeyen kimsenin durumu ne olur? Burada sözkonusu odur. Eğer yolcu harbi ve mürted gibi hayatına saygı duyulan birisi değilse ona karşılıksız suyu vermek gerekmez.

İkindiden sonra yalan yere yemin eden kişi de böyle bir tehdidi hak eder. Özellikle ikindi sonrasının sözkonusu edilmesi bu vaktin şerefinden dolayıdır çünkü gece ve gündüz melekleri bu vakitte bir araya gelir ve daha başka sebepleri de vardır.

İmama -hadiste sözü edilen şekilde- bey'at eden kişi de Müslümanları (2/117) ve onların imamlarını aldatan ve bey'atine bağlı kalmamak suretiyle aralarında fitnenin ortaya çıkmasına sebep teşkil eden birisi olması sebebiyle bu tehdidi hak eder. Özellikle de kendisine uyulan kimselerden birisi ise. Allah en iyi bilendir.

Asılların birçoğunda Ebu Hureyre'den gelen ikinci rivâyette Allah'ın üç kişiyle konuşmayacağı beyan edilirken "üç" anlamındaki lafzın sonunda he (yuvarlak te) zikredilmemiştir. Ebu Zerr'den gelen ikinci rivâyetteki bazı asıllarda da bu şekildedir. Bu da üç nefis anlamı kastedilerek sahih bir şekildir. *"Onlarla konuşmaz"* buyruğunda zamirin müzekker gelmesi de mananın dikkate alınmasına binaendir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

٤٧/٤٦- بَاب غِلَظِ تَحْرِيمِ قَتْلِ الْإِنْسَانِ نَفْسَهُ وَأَنَّ مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي النَّارِ وَأَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ

47/46- İNSANIN KENDİSİNİ ÖLDÜRMESİNİN BÜYÜK BİR HARAM OLDUĞU, HERHANGİ BİR ŞEYLE KENDİSİNİ ÖLDÜREN KİŞİNİN CEHENNEMDE ONUNLA AZAP EDİLECEĞİ VE CENNETE MÜSLÜMAN KİMSEDEN BAŞKASININ GİRMEYECEĞİ BABI

٢٩٦-١٧٥/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ شَرِبَ سَمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَرَدَّى فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا

296-175/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Said el-Eşec tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim kendisini bir demir ile öldürürse o demir parçası elinde olduğu halde cehennem ateşinde ebediyen ve temelli kalmak üzere karnına saplayıp duracaktır. Kim bir zehir içip, kendisini öldürürse cehennem ateşinde ebedi ve temelli kalmak üzere onu içip, duracaktır. Kim de bir dağdan yuvarlanarak kendisini öldürürse cehennem ateşinde ebediyen ve temelli olarak yuvarlanıp duracaktır."*[43]

٢٩٧-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ حَدَّثَنَا عَبْثَرٌ ح وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كُلُّهُمْ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَفِي رِوَايَةِ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ

297-.../2- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Cerir tahdis etti. (H) Bize Said b. Amr el-Eş'asî de tahdis etti, bize Abser tahdis etti. (H) Bana Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti. Bize Halid -yani b. Hâris- tahdis etti. Bize Şube tahdis etti. Hepsi bu isnad ile hadisi aynen nakletti. Şube'nin, Süleyman'dan (2/24b) rivâyetinde Süleyman: Zekvân'ı dinledim, dedi.[44]

٢٩٨-١٧٦/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَّامِ بْنِ أَبِي سَلَّامٍ الدِّمَشْقِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ أَنَّ أَبَا قِلَابَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَايَعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَحْتَ الشَّجَرَةِ وَأَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِي شَيْءٍ لَا يَمْلِكُهُ

298-176/3- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Sabit b. ed-Dahhak'ın haber verdiğine göre; O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağacın altında bey'at etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Her kim yalan yere İslam'dan başka bir din adına bir yemin edecek olursa o dediği*

43 Tirmizi, 2044'te muallâk olarak; İbn Mace, 3460'da muhtasar olarak; Tuhfetu'l-Eşraf, 12436

44 Buhari, 4442; Tirmizi, 2044; Nesai, 1964; Tuhfetu'l-Eşraf, 12394

gibidir. Her kim kendisini bir şeyle öldürecek olursa kıyamet gününde onunla azap olunur. Bir kimsenin malik olmadığı bir şey hakkındaki adağının da bir hükmü yoktur."[45]

٢٩٩-٠٠٠/٤- حَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ حَدَّثَنَا مُعَاذٌ وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنِ ادَّعَى دَعْوَى كَاذِبَةً لِيَتَكَثَّرَ بِهَا لَمْ يَزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا قِلَّةً وَمَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينِ صَبْرٍ فَاجِرَةٍ

299-.../4- Bana Ebu Ğassân el-Mismaî tahdis etti... Sabit b. ed-Dahhak, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kişinin malik olmadığı bir şey hakkında adağı sözkonusu değildir. Mümine lanet etmek* (2/25a) *onu öldürmek gibidir. Dünyada kendisini bir şey ile öldüren bir kimse kıyamet gününde onunla azap edilir. Malını çok göstermek (ya da çoğaltmak) için yalan bir iddiada bulunan kimsenin Allah azlıktan başka bir şeyini arttırmaz. Bir de yalan yere yemin-i sabr yapanın durumu da (bunun gibidir)."*[46]

٣٠٠-١٧٧/٥- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَعَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ كُلُّهُمْ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ الْأَنْصَارِيِّ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِيِّ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ سِوَى الْإِسْلَامِ كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عَذَّبَهُ اللَّهُ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ هَذَا حَدِيثُ سُفْيَانَ وَأَمَّا شُعْبَةُ فَحَدِيثُهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ سِوَى الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ ذَبَحَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ ذُبِحَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

45 Buhari, 1363, 3938, 4562, 6047, 6105, 6652; Ebu Davud, 3257; Tirmizi, 1527 -muhtasar olarak-, 1543; Nesai, 2779, 2780 -muhtasar olarak-, 3822; İbn Mace, 2098; Tuhfetu'l-Eşraf, 2062, 2063

46 Bir önceki hadisin kaynakları

300-177/5- Bize İshak b. İbrahim, İshak b. Mansur ve Abdulvaris b. Abdussamed tahdis etti. Hepsi Abdussamed b. Abdulvaris'den... O Sabit ed-Dahhak el-Ensari'den (H). Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Sabit b. ed-Dahhak el-Ensari dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim kasten İslam dini dışında bir din ile yemin ederse o dediği gibidir. Kim de* (2/25b) *kendisini bir şeyle öldürürse Allah ona cehennem ateşinde onunla azap eder."*

Bu (ikinci yoldaki) Süfyan (es-Sevri)'nın rivâyet ettiği hadistir. Şube'nin rivâyet ettiği hadise göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim yalan yere İslam'ın dışında bir din ile yemin ederse o dediği gibidir. Kim bir şeyle kendisini keserse kıyamet gününde de onunla kesilir."*[47]

٠٠٠/٠٠٠- لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ

.../...- MÜSLÜMAN KİMSEDEN BAŞKA CENNETE GİREN OLMAZ[48]

٣٠١-١٧٨/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ شَهِدْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حُنَيْنًا فَقَالَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ يُدْعَى بِالْإِسْلَامِ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرْنَا الْقِتَالَ قَاتَلَ الرَّجُلُ قِتَالًا شَدِيدًا فَأَصَابَتْهُ جِرَاحَةٌ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ الَّذِي قُلْتَ لَهُ آنِفًا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَإِنَّهُ قَاتَلَ الْيَوْمَ قِتَالًا شَدِيدًا وَقَدْ مَاتَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى النَّارِ فَكَادَ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ أَنْ يَرْتَابَ فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى ذَلِكَ إِذْ قِيلَ إِنَّهُ لَمْ يَمُتْ وَلَكِنَّ بِهِ جِرَاحًا شَدِيدًا فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ لَمْ يَصْبِرْ عَلَى الْجِرَاحِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَأُخْبِرَ النَّبِيُّ ﷺ بِذَلِكَ فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ ثُمَّ أَمَرَ بِلَالًا فَنَادَى فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

47 298 numaralı hadisin kaynakları

48 Bu başlığın el-Mucemu'l-Müfehres'de de, Tuhfetu'l-Eşraf'da da numarası bulunmadığı gibi matbu nüshada da yoktur. Bu başlık yazma nüshadan eklenmiştir.

301-178/6- Bize Muhammed b. Râfi' ve Abd b. Humeyd birlikte Abdurrezzak'tan tahdis etti. İbn Râfi' dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti. Bize Ma'mer, ez-Zührî'den haber verdi. O İbnu'l-Müseyyeb'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Huneyn'de bulunduk. Müslüman diye çağrılan bir adam için: *"Bu cehennem ehlindendir"* buyurdu.

Savaşa başlayınca o adam oldukça çetin bir şekilde çarpıştı ve bir yara aldı. Arkasından: Ey Allah'ın Rasûlü, kendisi için az önce (2/26a): "Şüphesiz o cehennem ehlindendir" dediğin adam var ya bugün oldukça zorlu bir şekilde çarpıştı ve öldü. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"(O) cehenneme (gidecektir)"* buyurdu.

Az kalsın bazı Müslümanlar şüpheye düşecekti. Onlar bu halde iken o kişinin ölmediği ama ağır yaralı olduğu söylendi. Gece olunca yaraya sabredemeyip, kendisini öldürdü. Bu hal Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verilince *"Allahu ekber, Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuma şâhâdet ederim"* buyurdu. Sonra Bilal'e verdiği emir üzerine insanlar arasında yüksek sesle: *"Şüphesiz ki cennete ancak Müslüman bir kimse girecektir ve şüphesiz Allah bu dini günahkâr bir adamla da güçlendirir"* diye seslendi."[49]

٣٠٢-١٧٩/٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ حَيٌّ مِنَ الْعَرَبِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ الْتَقَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى عَسْكَرِهِ وَمَالَ الْآخَرُونَ إِلَى عَسْكَرِهِمْ وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ لَا يَدَعُ لَهُمْ شَاذَّةً إِلَّا اتَّبَعَهَا يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ فَقَالُوا مَا أَجْزَأَ مِنَّا الْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلَانٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ أَنَا صَاحِبُهُ أَبَدًا قَالَ فَخَرَجَ مَعَهُ كُلَّمَا وَقَفَ وَقَفَ مَعَهُ وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ مَعَهُ قَالَ فَجُرِحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ بِالْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ وَمَا ذَاكَ قَالَ الرَّجُلُ الَّذِي ذَكَرْتَ آنِفًا أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِكَ فَقُلْتُ أَنَا لَكُمْ

49 Buhari, 2897, 6232; Tuhfetu'l-Eşraf, 13277

بِهِ فَخَرَجْتُ فِي طَلَبِهِ حَتَّى جُرِحَ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ بِالْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

302-179/7- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Yakub -ki o Arap kabilelerinden birisi olan (Kare'ye nispetli) -b. Abdurrahman el-Kari'dir- o Ebu Hâzim'den, o Sehl b. Sa'd es-Saidi'den (2/26b) rivâyet ettiğine göre; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile müşrikler karşılaştılar, birbirleriyle savaştılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) karargâhına dönüp öbürleri de kendi karargâhlarına döndüğünde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı arasında öyle bir adam vardı ki (onlardan) ayrılan bir kişi gördü mü onu bırakmaz, mutlaka arkasından gider, kılıcıyla onu vururdu.

Müslümanlar: Bugün aramızdan hiçbir kimse filanın gösterdiği kadar yararlılık göstermedi, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Ama bilin ki o cehennem ehlindendir"* buyurdu.

Müslümanlardan bir adam: Devamlı olarak onunla birlikte ben olacağım, dedi.

(Sehl) dedi ki: Onunla birlikte çıktı. O ne zaman durduysa, onunla beraber durdu, o hızlanırsa onunla birlikte hızlandı. Derken adam ağır bir yara aldı. Çabuk ölmek isteği ile kılıcının kabzasını yere, sivri ucunu da iki memesi arasına yerleştirdikten sonra kılıcının üzerine yüklenerek kendisini öldürdü. Onun arkasına takılan adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına çıkıp geldi ve: (2/27a) Şüphesiz senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şâhâdet ederim, dedi.

Allah Rasûlü: *"Bu neden icap etti"* buyurunca, adam şöyle dedi: Az önce cehennemliklerdendir diye söylediğin o adam (hakkındaki bu sözlerini) insanlar büyük bir söz olarak değerlendirdiler (havsalaları bunu almadı). Bunun üzerine ben de: Sizin adınıza onu ben takip edeceğim, dedim ve onun arkasına takıldım. Nihayet ağır bir yara aldı, erken ölmek istediği için kılıcının kabzasını yere, keskin ucunu da memeleri arasına yerleştirdi sonra da kendisini onun üzerine iterek öldürdü.

Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bir adam insanlara göründüğü kadarıyla cennetliklerin ameli ile*

amel eder. Hâlbuki o cehennemliklerdendir ve şüphesiz bir adam insanlara göründüğü kadarıyla cehennemliklerin ameli ile amel eder. Hâlbuki o cennetliklerdendir."[50]

٣٠٣-١٨٠/٨- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا الزُّبَيْرِيُّ وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ إِنَّ رَجُلًا مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ خَرَجَتْ بِهِ قُرْحَةٌ فَلَمَّا آذَتْهُ انْتَزَعَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ فَنَكَأَهَا فَلَمْ يَرْقَأِ الدَّمُ حَتَّى مَاتَ قَالَ رَبُّكُمْ قَدْ حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ ثُمَّ مَدَّ يَدَهُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَقَالَ إِي وَاللهِ لَقَدْ حَدَّثَنِي بِهَذَا الْحَدِيثِ جُنْدَبٌ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ

303-180/8- Bana Muhammed b. Râfi' tahdis etti. Bize ez-Zubeyrî -ki o Muhammed b. Abdullah b. ez-Zubeyr'dir- tahdis etti. Bize Şeyban tahdis etti. el-Hasan'ı şöyle derken dinledim: *"Sizden öncekilerden bir adamın bir çıbanı olmuştu. Bu çıban onu rahatsız edince ok torbasından bir ok çıkarttı, onu deşti fakat kan durmadığından sonunda öldü. Aziz ve celil Rabbimiz de: Ben de ona cenneti haram ettim, buyurdu."* Sonra elini mescide uzattı ve dedi ki: Evet, Allah'a yemin ederim ki bu hadisi bana Cündeb, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (2/27b) bu mescitte tahdis etti.[51]

٣٠٤-١٨١/٩- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ حَدَّثَنَا جُنْدَبُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْبَجَلِيُّ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ فَمَا نَسِينَا وَمَا نَخْشَى أَنْ يَكُونَ جُنْدَبٌ كَذَبَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَرَجَ بِرَجُلٍ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ خُرَاجٌ فَذَكَرَ نَحْوَهُ

304-181/9- Bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemî de tahdis etti. Bize Vehb b. Cerir tahdis etti. Bize babam tahdis etti: Hasan'ı şöyle derken dinledim: Bize Cündeb b. Abdullah el-Becelî bu mescitte tahdis etti ve ne unuttuk, ne de Cündeb'in Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına yalan söyleyeceğinden korkarız. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden öncekiler arasında bir adamda bir çıban çıkmıştı..."* buyurdu. Sonra hadisi buna yakın olarak zikretti.[52]

50 Buhari, 2742, 3966; Müslim, 6683; Tuhfetu'l-Eşraf, 4780, 4787

51 Buhari, 1298, 3276; Tuhfetu'l-Eşraf, 3254

52 303 nolu hadisin kaynakları

Şerh

(296-304 numaralı hadisler)

(296) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim kendisini bir demir ile öldürürse ... cehennemde yuvarlanır durur."* (2/118) (298) *"Kim İslam dini dışında bir din adına yalan yere yemin ederse... adak olmaz."* (300) Bir rivâyette de: *"Kim kasten yalan yere İslam dışında bir din adına yemin ederse o dediği gibidir."* (299) Diğer hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *"Mülkiyeti altında olmayan bir şey hakkında adak yoktur... Kim günahkâr bir yemin ederse..."* Bu bapta geri kalan diğer hadisler de vardır. Yüce Allah'ın izniyle bunların lafızları ve anlamları da gelecektir.

Ravi İsimleri ve İsnad İlmiyle İlgili Hususlar

Ravi isimleri ve isnad ile ilgili hususlara gelince, künyelere ve senetteki birtakım inceliklere dair pek çok husus daha önceden sözkonusu edilmişti.

Müslim'in: "Bize Halid -yani b. Hâris- tahdis etti" demesi gibi. Daha önce burada -o b. Hâris'tir- sözünün faydasını açıklamış idik. Bir diğer örnek de "A'meş, o Ebu Salih'ten" ifadesindedir. Bilindiği gibi A'meş tedlis yapan bir ravidir. Tedlis yapan ravi ise "an: den, dan" lafzını kullandığı vakit başka bir cihetten semaı sabit olmadığı sürece rivâyeti delil gösterilmez. Fakat Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde tedlis yapan bir raviden bu şekilde "an" lafzı ile yapılan rivâyetin semaın (doğrudan işitmenin) bir başka cihetten sabit olduğu şeklinde yorumlanması gerektiğini de açıklamıştık. Burada da sema Şube'nin rivâyet ettiği başka yoldan açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır.

Müslim'in babın baştaraflarında: "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Said el-Eşec tahdis etti..." isnadının bütün ravileri Ebu Hureyre dışında Kufelidir. Ebu Hureyre ise Medinelidir.

el-Eşec'in adı Abdullah b. Said b. Husayn'dir. 257 yılında Müslim'den dört yıl önce vefat etmiştir.

(297) "Hepsi bu isnad ile aynısını rivâyet etti." (2/119) Şube'nin Süleyman'dan diye naklettiği rivâyette ise: "Zekvan'ı dinledim, dedi" sözlerinde "bu isnad ile" demekten maksadı sözü geçen bu topluluk yani Cerir, Abser ve Şube bu hadisi A'meş'ten tıpkı Vekî'"in birinci yolda rivâyet ettiği gibi rivâyet etmişlerdir. Ancak burada Şube güzel ve faydalı bir husus ekleyerek: O Süleyman'dan -ki o A'meş'dir- şöyle dediğini nakletti: Zekvan'ı dinledim... Zekvan ise Ebu Salih'in kendisidir. Böylelikle de semaı açıkça ifade etmiş olmaktadır. Geri kalan rivâyetlerde ise "an" demektedir. A'meş

ise tedlis yapan bir ravidir. An lafzı ile naklettiği rivâyeti bir başka cihetten dinlemiş olduğu sahih olarak gelmedikçe an lafzı ile naklettiği rivâyeti delil gösterilmez. Böylelikle Müslim bunun Şube'nin rivâyetinden sahih olarak geldiğini beyan etmiş olmaktadır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Ebu Kilabe'nin adı Abdullah b. Zeyd'dir.

(300) "Halid el-Hazzâ" ile ilgili olarak hadis âlimleri şöyle demişlerdir: Ona "el-Hazzâ" deniliş sebebi onun Hazzâ'lar (ayakkabıcılar) arasında oturmasından dolayıdır. Yoksa o kesinlikle ayakkabıcılık yapmamıştır. Meşhur olan budur. Bizler Fehd b. Hayyan'dan şöyle dediğini rivâyet ediyoruz: O kesinlikle bir ayakkabı imal etmiş değildir. Bunun yerine o şöyle derdi: Siz bu şekilde hizâda olunuz. Bundan dolayı ona Hazzâ lakabı verildi. Adı ise Halid b. Mihran Ebu'l-Munâzil'dir.

(300) "Şube'den, o Eyyub'dan, o Ebu Kilabe'den, o Sabit b. ed–Dahhak el-Ensari'den" dedikten sonra senet tahavvul ederek: "es-Sevri'den, o Halid el-Hazza'dan, o Ebu Kilabe'den, o Sabit b. ed-Dahhak'tan" demektedir.

Bu Müslim'in ve başkalarının alışkanlıklarına muhalif olarak sözü uzatmaktır. Onun hakkı ve alışkanlığının gereği olarak önce yalnızca Ebu Kilabe'yi zikredip sonra da ona kadar ulaşan diğer rivâyet yolunu zikretmesi gerekirdi. Sabit'in ilk olarak adının zikredilmesine bir gerek de yoktu denilebilir.

Buna cevap şudur: Birinci rivâyette Şube'nin Eyyub'dan rivâyetinde Sabit b. Dahhak'ın nispetini sözkonusu ederek "el-Ensari" olduğunu söylemiştir. (2/120) es-Sevri'nin Halid'den rivâyetinde ise onun nispetini belirtmemektedir. Bu sebeple nesebini zikretmesinin sahih olabilmesi için bu yaptığını yapması bir zorunluluktu.

(302) "Yakub el-Kari" isminde nispetin ye'si şeddelidir, az önce geçmişti.

Sehl b. Sa'd es-Saidi'den rivâyeti nakleden Ebu Hâzim'in adı Seleme b. Dinar, Ebu Hureyre'den rivâyet nakleden Ebu Hâzim'in adı ise Azze'nin azatlısı Selman'dır. Allah en iyi bilendir.

Bapta geçen lugavi lafızlara gelince;

"Cehennem" ahiretteki ateşin adıdır. Allah ondan ve her türlü beladan bize afiyet versin. Yunus ve nahivcilerin çoğunluğu bu isim acemi (Arapça olmayan) bir isimdir. Bundan dolayı hem marife olması, hem de Arapça olmayan bir isim olması dolayısıyla munsarıf değildir. Başkaları ise Arapçadır ama müennes ve alem olduğundan ötürü munsarıf değildir. Ona bu ismin veriliş sebebi ise dibinin oldukça uzak (derin) oluşundan dolayıdır, demişlerdir.

Ru'be dedi ki: "Bi'run cihnam" ibaresi dibi derin kuyu demektir. Cehennemin "el-cuhûme"den türemiş olduğu ve bunun haşinlik demek olduğu söylenmiştir. Mesela "cehmu'l-vech" yüzü haşin ve kaba demektir. Ona cehennem denilmesi kabalığı ve sertliğinden dolayıdır. Allah en iyi bilendir.

(296) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kim bir zehir içerse o onu (azar azar) içer."* (Zehir anlamındaki): Summ lafzının sin harfi ötreli, fethalı ve kesreli okunabilmekle birlikte fethalı (semm şeklinde) okunması en fasih olanlarıdır. Üçüncüsü (kesreli) el-Metali'de geçmektedir. Çoğulu "simâm" diye gelir.

"Azar azar içer" onu ağır ağır, yudum yudum içer, demektir.

(299) *"Kim yalan bir iddiada bulunursa"* Bu buyruk fasih söyleyiştir. Çünkü "batıl bir dava" denilirken "batıl" lafzının sonuna yuvarlak te getirilebilir de, getirilmeyebilir de. el-Muhkem sahibi bu iki kullanışı nakletmiştir. Ancak yuvarlak te'nin getirilmesi daha fasihtir.

"Onunla malını çok göstermek için" yani, onunla malını fazlalaştırmak için demektir.

"Kim de yalan yere yemin ederse" Asıl nüshalarda ibare bu kadarıyla gelmiştir. Bunda hazfedilmiş sözler vardır. Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Burada hadiste bu şekilde yemin edenin durumu ile ilgili haber gelmemiştir. Ancak ondan önce geçen: *"Kim yalan bir iddiada bulunursa... Allah onun sadece azlığını arttırır"* ifadesine atfedilmesi hali müstesnâdır. Yani yalan yere yemin eden kişinin durumu da onunki gibidir.

Bu hadisin anlamı bir başka hadiste tam ve beyan edilmiş olarak şöylece varid olmuştur: *"Her kim Müslüman bir kimsenin malını bu yolla kesip almak üzere yalan yere ve kendisi onu facir (günahkâr) olarak yapıyorsa Allah ona gazap etmiş olduğu halde Allah'a kavuşur."* Hadisteki lafzıyla sabr yemini yemin edenin hakimin huzurunda ve benzeri hallerde yapmakla yükümlü olduğu yemindir. "Sabr"ın asıl anlamı alıkoymak, tutmaktır. (2/121)

(301) Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadiste: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Huneyn'de bulunduk" ibaresi asıl nüshalarda bu şekildedir. Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Bunun doğrusu (Huneyn değil) Hayber'dir.

"Ey Allah'ın Rasûlü, az önce o cehennemliklerdendir dediğin adam" ibaresi hakkında yahut onun sebebiyle böyle dediğin adam demektir. el-Ferra, İbnu'ş-Şeceri ve onların dışındaki dilbilginleri (burada olduğu gibi) lam harf-i cerri bazı hallerde "fi: de, da" anlamında da kullanılabilir. Aziz ve celil Allah'ın: *"Kıyamet gününde adalet terazilerini kurarız."* (Enbiya, 47) buyruğu da bu türdendir.

"Bazı Müslümanlar az kalsın şüpheye düşecekti" ibaresi de asıl yazmalarda bu şekilde "en" ve "kâde" birlikte kullanılmış olup, bu kullanım caizdir ama az görülür. "Kâde" eğer öncesinde nefy (olumsuzluk) yoksa bir işi yapmaya çok yaklaşmakla birlikte onu yapmamak anlamını ifade eder. Şayet nefy gelmiş ise o fiilin yapılmış olduğunu ama bir süre geciktikten sonra yapıldığını anlatır. el-Vâhidî ve başkaları Araplardan ve dildeki örneklerinden böyle nakletmişlerdir. (2/122)

(312) "(لا يدع لهم شاذة إلا اتبعها): Onlardan ayrı kalıp da arkasından gitmedik kimseyi bırakmıyordu." Şâz ve şâzze topluluğun dışında kalan, topluluğun dışına çıkan kimse için kullanılır. Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: "Şâzze" kelimesinin müennes olarak kullanması "neseme (can)"ın anlamına binaendir yahut dışarı çıkan kimsenin sürüden ayrılan koyuna benzetilmesi suretiyle böyle denilmiştir. Bu da -mübalağalı bir anlatım ile- hiç kimseyi terk etmediği, kaçırmadığı anlamındadır. İbnu'l-A'râbî dedi ki: Bir kimse karşısına çıkan herkesi öldürecek kadar kahraman ise onun hakkında bu tabir kullanılır. Bu şekilde (ordudan) ayrı düşüp de öldürmedik kimseyi bırakmayan şahsın adı Kuzman idi. Bunu el-Hatib el-Bağdadi ifade etmiş olup, o münafıklardandı, diye eklemiştir.

"Filanın gösterdiği yararlılığı bugün bizden kimse göstermedi" ifadesi bu kişinin gösterdiği faydayı ve başarıyı hiç kimse gerçekleştiremedi, demektir.

"O adamlardan birisi: Ben onun yanında bulunacağım, dedi." Yani gizlice onunla beraber olup, cehennem ehlinden birisi olmasına neyin sebep olacağını göreyim, diye ondan ayrılmayacağım çünkü dış görünüşü itibariyle onun yaptığı güzeldir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise cehennemliklerden olduğunu haber verdi. Bunun mutlaka hayrete düşüren bir sebebi olmalıdır.

"Kılıcın keskin tarafını memelerinin arasına yerleştirdi." Keskin taraf kılıcın alt (sivri) tarafıdır. Onun üst tarafına ise kabzası denilir. (2/123)

(303) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bir adamda bir çıban çıktı... ölünceye kadar kanı kesilmedi."* İfadesindeki karha (çıban) insan vücudunda çıkan kabarcıklara denilir.

Kinâne (ok torbası, tirkeş), okların konulduğu torbaya denilir.

"Onu açtı" kabuğunu alıp, onu deldi, açtı demektir. *"Kanı dinmedi"* kesilmedi demektir. (2/124)

(304) "Hurac" kelimesi de yine çıban demektir.

"Unutmadık, onun yalan söylediğinden de endişe etmiyoruz." Bu ibareden maksat, sözü bir bakıma vurgulamak ve nefisteki etkisini güçlendirmek yahut onun kesinlikle böyle olduğunu ve buna herhangi bir yanlışlığın bulaşmamış olduğunu bildirmektir.

Hadislerden Çıkartılacak Hükümler ve Manaları

1- İntihar etmek ve başkasının malını haksızca almasına sebep olan yalan yere yemin, eğer böyle bir şey varsa Yahudi olayım, Hıristiyan olayım yahut Lat ve Uzza'ya yemin olsun gibi İslam dini dışında kalan bir şekilde yemin etmenin ağır bir haram olduğu.

2- Mülkiyeti altında olmayan bir şeyi adamak sahih değildir. Böyle bir adakla herhangi bir şey yapmak gerekmez.

3- Müslümana lanet etmek ağır derecede bir haramdır. Bunda görüş ayrılığı yoktur. İmam Ebu Hamid el-Gazzali ve başkaları şöyle diyor: Bir müslümana yahut bir hayvana lanet okumak caiz değildir. Müslümanın fasık olup olmaması arasında bir fark yoktur. İster hayatta olsun, ister ölmüş bulunsun kâfirlerden muayyen şahıslara lanet okumak caiz değildir. Nas ile kâfir olarak öldüğünü bildiğimiz Ebu Leheb, Ebu Cehil ve benzerleri kimseler müstesnâdır. Kâfirlerden bir taifeye lanet okumak caizdir. Allah kâfirlere lanet etsin, Allah Yahudilere ve hıristiyanlara lanet etsin demek gibi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: (299): "Mümine lanet etmek onu öldürmek gibidir" buyruğunun zahirinden anlaşılan haram oluşları itibariyle aslında her ikisinin birbirine eşit olduğu kastedilmektedir. Öldürmek daha ağır bir günah olsa dahi. İmam Ebu Abdullah el-Mazeri'nin tercih ettiği açıklama budur. Bunun dışında açıkça anlaşılmayan (zahir olmayan) daha başka açıklamalar da yapılmıştır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (296) hadisteki: "*O ebediyen ve temelli olarak cehennemde kalacaktır*" buyruğu ile ilgili çeşitli açıklamalar yapılmıştır:

1- Bu hüküm haram olduğunu bilmekle birlikte helal kabul ederek bu işi yapan kimse hakkında yorumlanır. Böyle bir kimse kâfir olur, cezası da budur.

2- Ebedi kalmak sürekli oluşun gerçek anlamı ile değil, devam edip giden uzun bir süre orada kalmaktır. Yüce Allah halifenin mülkünü ebedi kılsın, demeye benzer.

3- Onun asıl cezası budur ama şanı yüce Allah lütuf ve ikramda bulunarak Müslüman olarak ölen kimseyi cehennemde ebedi bırakmayacağını haber vermiştir.

Kadı Iyaz (rahimehullah): *"Kim kendisini bir demir parçası ile öldürürse o demir parçası elinde bulunduğu halde onunla karnını deşer"* buyruğunda katil kimseye kısasın ister ucu sivriltilmiş bir aletle, ister başkası ile olsun hangisiyle öldürülmüşse onunla yapılacağına delil vardır. Böylelikle yüce Allah'ın kendisini öldürene verileceği belirtilen cezaya uyulmuş olur.

Ancak bunun bu hüküm için (2/125) delil gösterilmesi zayıftır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (300): *"Kim yalan yere İslam dini dışında bir yemin ederse o dediği gibidir."* Diğer rivâyette ise: *"Kasten yalan"* denilmektedir. Bu buyruklarla böyle bir yeminin haramlığının ağırlığı beyan edilmektedir. Allah Rasûlünün *"yalan yere"* buyruğundan kasıt böyle bir yemini doğru olarak yapması ile ilgili bir kayıt koymak değildir. Çünkü bu şekilde yemin eden bir kimse bu yemini sebebiyle yalancı olmaktan kurtulamaz. Çünkü o böyle bir durumda (İslam dini dışında) adına yemin ettiği şeyi mutlaka tazim etmiş demektir. Şayet onun büyüklüğüne kalbinden inanıyor ise o bu hususta yalan söylemiş olur. Eğer kalbinden buna inanmıyorsa ona yemin etmek suretiyle tazim etmiş olduğundan ötürü şeklen yalan söylemiş olur. Onun her durumda yalancı olmaktan kurtulamayacağı öğrenildiğine göre *"yalan yere"* kaydı yemin edenin yemin şeklini açıklamak ile ilgili olarak yorumlanır ve böylelikle getirilen bu kayıt herhangi bir sebebe bağlı olarak söylenmiş olur, onun bir mefhumu (bir hüküm ifade etmesi) sözkonusu olmaz.

Bu da yüce Allah'ın: *"Haksız yere nebileri öldürenler"* (Âl-i İmran, 112); *"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin."* (En'âm, 151); *"Himayenizde bulunan üvey kızlarınız"* (Nisâ, 23); *"Onların Allah'ın sınırlarına dosdoğru uymayacaklarından korkarsanız, kadının nikâhtan kurtulmak için (kocasına) fidye olarak bir şeyler vermesinde ikisine de vebal yoktur."* (Bakara, 229); *"Şayet korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin üzerinize bir vebal yoktur."* (Nisâ, 101); *"Cariyelerinizi iffetlerini korumak isterken onları fuhuş yapmaya zorlamayınız."* (Nur, 33) buyruklarındaki kayıtlar gibidir. Benzeri ifadeler de pek çoktur.

Diğer taraftan yemin eden kişi adına yemin ettiği şeyi tazim eden, onu üstün kabul eden birisi ise kâfir olur. Onu tazim etmeyip, aksine kalbi iman ile dopdolu ise bu sefer adına yemin edilmemesi gereken bir şeye yemin etmesi ve onun hakkında adına yemin edilen husus gibi bir tutum takınması ile yalan söylemiş olur fakat böyle bir yemin sebebi ile İslam dininin dışına çıkmış bir kâfir olmaz. Bununla birlikte yapılan iyilikleri inkâr, yüce Allah'ın nimetini inkâr maksadı ile onun hakkında kâfir denilmesi de caiz olur çünkü bu böyle çirkin bir yemin etmemesini gerektirmektedir.

İmam Ebu Abdurrahman Abdullah b. el-Mubarek (radıyallâhu anh) zahiri itibariyle masiyet işleyen kimselerin tekfir edilmesini ifade eden bu gibi benzer buyruklar hakkında şunları söylemiştir: Şüphesiz bu gibi ifadeler böyle bir işi yapmanın ne kadar ağır bir günah olduğunu anlatmak ve bu işi yapmaktan sakındırmak için söylenmiştir. Bu da güzel bir açıklamadır. Bununla birlikte buna böyle bir kişi nimetleri inkâr eden bir nankör olur şeklindeki açıklamanın da eklenmesi gerekmektedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (299): *"Kim onunla (malını) çok göstermek için yalan bir iddiada bulunursa..."* buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz şöyle diyor: Bu buyruk kişiye verilmemiş bir şey ile kişinin sahip olduğunu gösterdiği her bir iddia çeşidi hakkında geneldir. Mesela kişinin sahip olmadığı bir mal ile süsleniyor görünüp, başkalarına karşı böbürlenmesi yahut ilgisi bulunmayan bir nesep ya da sahip olmadığı bir ilim yahut ehil olmadığı bir dindarlık gösterisinde bulunması bunlara örnektir. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir kimsenin bu iddiasının mubarek olmayacağını, bu yolla elde ettiği kazancın artış göstermeyeceğini bildirmektedir. *"Yalan yemin (belki) malın satılmasını sağlayabilir (ama) kazancı (bereketini) yok eder"* anlamındaki diğer hadis de bunun gibidir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (302): *"Şüphesiz kişi insanlara göründüğü kadarıyla cennetliklerin ameli ile amel eder..."* buyruğunda ise amellere aldanmaktan sakındırılmakta, kulun amellerine bel bağlamaması gerektiği ve ezeli takdir sebebiyle halin ters yüz olmasından korkarak onlara bağlanmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir. (2/126) Aynı şekilde isyankâr bir kimsenin Allah'ın rahmetinden ümit kesmemesi, başkasının da onun ümidini kestirmemesi gerekir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz kişi cehennem ehlinden olduğu halde cennetliklerin ameli ile amel eder"* buyruğu ve bunun aksi olan diğer buyruk böyle bir durumun ortaya çıkmasının mümkün olduğunu anlatmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (303): *"Sizden öncekilerden bir adamın vücudunda bir çıban (yara) çıkmıştı... Ona cenneti haram ettim"* buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz (rahimehullah) şunları söylemektedir: Bu kişi muhtemelen böyle bir işi helal kabul ediyordu yahut hayırlarda öne geçenlerin ve iyi kimselerin (es-sabikun ve el-ebrar'ın) gireceği zaman o cennete girmekten mahrum kalacaktır ya da hesabı uzun sürecektir yahut Araf'ta alıkonulacaktır. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Derim ki: O çağın insanlarına gönderilen şeriatın büyük günah işleyen kimselerin kâfir olduğuna hükmetmek suretinde olma ihtimali de vardır. Diğer taraftan bu şekilde çıbanını açması, ölümün daha çabuk gelmesini istemesi ya da herhangi bir maslahat bulunmaması hali hakkında yorumlanmalıdır. Çünkü böyle bir iş faydalı olacağı zannı yüksek olan tedavi maksadıyla yapılırsa haram olmaz. Allah en iyi bilendir.

٤٨/٤٧- بَاب غِلَظِ تَحْرِيمِ الْغُلُولِ وَأَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ

48/47- GANİMETTEN ÇALMANIN İLERİ DERECEDE HARAM KILINDIĞI VE CENNETE MÜMİNLERDEN BAŞKA KİMSELERİN GİREMEYECEĞİ BABI

٣٠٥-١٨٢/١- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ حَدَّثَنِي سِمَاكٌ الْحَنَفِيُّ أَبُو زُمَيْلٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ أَقْبَلَ نَفَرٌ مِنْ صَحَابَةِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا فُلَانٌ شَهِيدٌ فُلَانٌ شَهِيدٌ حَتَّى مَرُّوا عَلَى رَجُلٍ فَقَالُوا فُلَانٌ شَهِيدٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَلَّا إِنِّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ فِي بُرْدَةٍ غَلَّهَا أَوْ عَبَاءَةٍ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ اذْهَبْ فَنَادِ فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ قَالَ فَخَرَجْتُ فَنَادَيْتُ أَلَا إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ

305-182/1- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Bana Abdullah b. Abbas tahdis etti. Bana Ömer b. el-Hattab tahdis edip dedi ki: Hayber gününde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birkaç kişi gelerek filan şehittir, filan şehittir (2/28a) deyip durdular. Sonunda bir adamın yanından geçerken, filan şehittir dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Asla, şüphesiz ben onu ganimetten çaldığı bir hırka ya da bir aba sebebiyle cehennemde gördüm"* buyurdu.

Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hattab'ın oğlu, git ve insanlar arasında yüksek sesle: Cennete müminlerden başkası girmeyecektir diye seslen"* buyurdu.

(Ömer) dedi ki: Ben de çıktım ve yüksek sesle: "Şunu bilin ki müminlerden başka kimse cennete girmeyecektir" diye seslendim.[53]

53 Tirmizi, 1574'te muhtasar olarak; Tuhfetu'l-Eşraf, 10497

٣٠٦-١٨٣/٢ - حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ الدُّؤَلِيِّ عَنْ سَالِمٍ أَبِي الْغَيْثِ مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَهَذَا حَدِيثُهُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ عَنْ ثَوْرٍ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى خَيْبَرَ فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلَمْ نَغْنَمْ ذَهَبًا وَلَا وَرِقًا غَنِمْنَا الْمَتَاعَ وَالطَّعَامَ وَالثِّيَابَ ثُمَّ انْطَلَقْنَا إِلَى الْوَادِي وَمَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَبْدٌ لَهُ وَهَبَهُ لَهُ رَجُلٌ مِنْ جُذَامَ يُدْعَى رِفَاعَةَ بْنَ زَيْدٍ مِنْ بَنِي الضُّبَيْبِ فَلَمَّا نَزَلْنَا الْوَادِي قَامَ عَبْدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَحُلُّ رَحْلَهُ فَرُمِيَ بِسَهْمٍ فَكَانَ فِيهِ حَتْفُهُ فَقُلْنَا هَنِيئًا لَهُ الشَّهَادَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَلَّا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ الشَّمْلَةَ لَتَلْتَهِبُ عَلَيْهِ نَارًا أَخَذَهَا مِنَ الْغَنَائِمِ يَوْمَ خَيْبَرَ لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ قَالَ فَفَزِعَ النَّاسُ فَجَاءَ رَجُلٌ بِشِرَاكٍ أَوْ شِرَاكَيْنِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَبْتُ يَوْمَ خَيْبَرَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شِرَاكٌ مِنْ نَارٍ أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ

306-183/2- Bana Ebu't-Tahir tahdis etti. İbn Muti'in azatlısı Salim Ebu'l-Ğays, Ebu Hureyre'den (H). Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti -ki bu hadisin onun tarafından yapılan rivâyetidir-: Bize Abdulaziz -yani b. Muhammed- Sevr'den tahdis etti. O Ebu'l-Ğays'dan, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti:

- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte (2/28b) Hayber'e çıktık. Allah bize zafer nasip etti. Bizler ganimet olarak ne altın, ne gümüş aldık. Sadece eşya, yiyecek ve elbise aldık. Sonra vadiye çekildik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir kölesi de vardı. Bu köleyi kendisine Cüzâmlıların Dubayb oğullarından Rifaa b. Zeyd hibe etmişti. Bizler vadiye konakladıktan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kölesi kalkıp yüklerini çözdü. Bu sırada ona bir ok atıldı, aldığı bu ok sebebiyle de öldü.

Bizler: Ey Allah'ın Rasûlü, ne mutlu ona şehit oldu, dedik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Asla! Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki, Hayber günü alınıp da paylaştırılmayan ganimetlerden aldığı o hırka onun üzerinde alev alev yanmaktadır"* buyurdu.

(Ebu Hureyre) dedi ki: Bundan dolayı herkes korktu sonra bir adam bir yahut iki ayakkabı bağını getirerek geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü (2/29a)

ben bunları Hayber günü almıştım, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ateşten bir ayakkabı bağı, yahut ateşten iki ayakkabı bağı"* buyurdu.[54]

Şerh

(305-306 numaralı hadisler)

Bu bapta Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste şöyle dediği belirtilmektedir: "Hayber gününde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birkaç kişi gelerek... Cennete mümin olandan başkası girmeyecektir, diye seslendim." (2/127)

Yine bu bapta Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği buna yakın manada bir diğer hadis de bulunmaktadır.

İsnatta Ebu Zumeyl vardır ki, daha önceden geçmişti. "Hayber günü" Müslim'de bu şekilde zikredilmiştir ki, doğrusu da budur. Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın bildirdiğine göre Muvatta'ı rivâyet edenlerin çoğu da bunu bu şekilde rivâyet etmişlerdir ve doğrusu da budur. Onun dediğine göre bazıları da bunu Huneyn olarak da rivâyet etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, asla"* buyruğu ile onların bu adam hakkında derhal söyledikleri bu, cennetlik olduğuna hüküm verilmiş bir şehittir, şeklindeki sözlerini reddetmekte, böyle bir şey söylememeleri gerektiğini, aksine onun ganimetten çalması sebebiyle ateşte olacağını haber vermektedir.

(306) "Sevr b. Zeyd ed-Dîlî" ismi burada dal harfi kesreli ve ye harfi sakin (harf-i med)'dir. Bizim ülkemizde bulunan asılların çoğunluğunda bu, bu şekildedir. Bazılarında ise dal harfi ötreli ve ondan sonra vav üzerinde yazılan hemzeli olmak üzere "ed-Duelî" şeklindedir. Kadı Iyaz (rahimehullah) kendisinin bu ismi burada Ebu Bahr'dan "Duvelî" diye zaptettiğini söylemekte ve şunları eklemektedir: Ama biz bunu başkalarından dal harfi kesreli ve ye sakin (med harfi) ile (ed-Dîlî şeklinde) zaptetmiş bulunmaktayız. Aynı şekilde Malik de Muvatta'da, Buhari de et-Tarih'te ve başka kaynaklarda böylece sözkonusu etmiştir.

Derim ki: Ebu Ali el-Ğassânî'nin belirttiği üzere burada sözü edilen "Sevr" Ebu'l-Esved'in kabilesinden birisi idi. Buna göre bunun hakkında da az önce Ebu'l-Esved ile ilgili olarak belirttiğimiz ihtilaflar sözkonusudur.

54 Buhari, 3993, 6329; Ebu Davud, 2711; Tuhfetu'l-Eşraf, 12916

"İbn Muti'in azatlısı Salim Ebu'l-Ğays'dan" ismi doğrudur. Ayrıca burada sözü geçen Ebu'l-Ğays'a "Salim" denildiği de açıkça ifade edilmektedir.

Ebu Ömer b. Abdilberr'in et-Temhid adlı eserinin baş taraflarında: Bunun sahih olarak isminin ne olduğuna vakıf olunmamıştır şeklindeki ifadesi ise burada sahih isminin tespit edilmesi ile çelişki arzetmez.

İbn Muti'in adı Abdullah b. Muti' b. Esved el-Kuraşi'dir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Ben onu çalmış olduğu bir hırka yahut bir abadan dolayı cehennemde gördüm" buyruğunda geçen (hırka diye tercüme ettiğimiz) burde çizgili bir elbisedir. Şemle ve Nemire de denilir. Ebu Ubeyd dedi ki: Bu üzerinde suret bulunan siyah bir örtü (elbise)dür, çoğulu bured diye gelir. Abanın ne olduğu ise bilinmektedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bir hırka"* ifadesi yani bir hırkadan dolayı, onun sebebiyle demektir.

Ğulûl (ganimetten çalmak) hakkında Ebu Ubeyde şöyle demektedir: Ğulûl özel olarak ganimete ihanet etmektir. (2/128) Başkası ise her şeye yapılan ihanete denilir, demişlerdir.

"Yükünü çözüyordu" ibaresinde geçen "rahl" kelimesi kişinin deveye binerken üzerinde oturduğu yerdir (semer).

"Bir adam bir ya da iki ayakkabı bağı getirdi. Ey Allah'ın Rasûlü ben bunları Hayber günü almıştım, dedi." Asıllarda da bu şekildedir ve bu sahihtir. Mef'ul hazf edilmiştir. Bunları ele geçirmiştim, demektir. Ayakkabı bağı (şirâk): Ayakkabıda ayağın yüzü üzerinde yer alan bilinen bağlara denilir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz o hırka onun üzerinde alev alev ateş olmuş yanıyor"* buyruğu ile: *"Ateşten bir ya da iki ayakkabı bağı"* buyruğu, bunlardan dolayı ceza verildiğine dikkat çekmektedir. Ceza bizzat ateşten oldukları halde onlarla azap edilmesi şeklinde de olabilir, onların cehennemde ateş azabına sebep olmaları anlamında da olabilir. Allah en iyi bilendir.

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir kölesi vardı." Bu kölesinin adı Mid'am idi. Muvatta'da bizzat bu hadiste onun ismi bu şekilde açıkça belirtilmiştir. Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Bu kişinin Mid'am'dan başka birisi olduğu da söylenmiştir. Bunun gibi bir hadiste ismi Kerkire (ve Kirkire de okunur) olarak geçmektedir ki bunu Buhari zikretmiştir. Kadı Iyaz'ın ifadeleri burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir.

Hadislerden Çıkan Hükümler

1- Ganimetten çalmak oldukça ağır bir haramdır.

2- Ayakkabı bağına varıncaya kadar çalınanın çok ya da az olması arasında bir fark yoktur.

3- Ganimetten çalmak çalan kişi öldürülecek olursa ona şehit denilmesine engeldir. -İleride yüce Allah'ın izniyle buna dair geniş açıklama gelecektir.-

4- Küfür üzere ölen hiçbir kimse cennete girmeyecektir. Bu Müslümanların icmaı ile de böyledir.

5- Zorunluluk olmasa da yüce Allah adına yemin etmek caizdir çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki..." buyurmuştur.

6- Ganimetten bir şey çalmış bir kimsenin onu geri vermesi gerekir, geri verecek olursa kabul edilir. Çaldığı şeyi ister geri versin, ister geri vermesin ona ait eşyaları yakılmaz çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hırka çalanın da, ayakkabı bağlarını çalan kimsenin de eşyasını yakmadı. Eğer bu bir vacip olsaydı bunu yapacaktı, yapmış olsaydı da bize nakledilecekti.

"Ganimetten çalanın eşyasını yakınız ve onu dövünüz." Bir rivâyette ise *"boynunu vurunuz"* hadisine gelince, bu zayıf bir hadistir. İbn Abdilberr ve başkaları zayıf olduğunu beyan etmişlerdir. Tahavi (rahimehullah) da şöyle demiştir: Sahih dahi olsaydı mensuh olurdu. Bu hüküm cezaların mali ceza olduğu zamanlarda sözkonusu olurdu. Allah en iyi bilendir.

٤٩/٤٨ - بَاب الدَّلِيلِ عَلَى أَنَّ قَاتِلَ نَفْسَهُ لَا يَكْفُرُ

49/48- KENDİSİNİ ÖLDÜRENİN KÂFİR OLMAYACAĞINA DELİL BABI

٣٠٧ - ١/١٨٤ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ حَجَّاجٍ الصَّوَّافِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ الطُّفَيْلَ بْنَ عَمْرٍو الدَّوْسِيَّ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لَكَ فِي حِصْنٍ حَصِينٍ وَمَنْعَةٍ قَالَ حِصْنٌ كَانَ لِدَوْسٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَبَى ذَلِكَ النَّبِيُّ ﷺ لِلَّذِي ذَخَرَ اللَّهُ لِلْأَنْصَارِ فَلَمَّا هَاجَرَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى

الْمَدِينَةَ هَاجَرَ إِلَيْهِ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو وَهَاجَرَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَاجْتَوَوُا الْمَدِينَةَ فَمَرِضَ فَجَزِعَ فَأَخَذَ مَشَاقِصَ لَهُ فَقَطَعَ بِهَا بَرَاجِمَهُ فَشَخَبَتْ يَدَاهُ حَتَّى مَاتَ فَرَآهُ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو فِي مَنَامِهِ فَرَآهُ وَهَيْئَتُهُ حَسَنَةٌ وَرَآهُ مُغَطِّيًا يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُ مَا صَنَعَ بِكَ رَبُّكَ فَقَالَ غَفَرَ لِي بِهِجْرَتِي إِلَى نَبِيِّهِ ﷺ فَقَالَ مَا لِي أَرَاكَ مُغَطِّيًا يَدَيْكَ قَالَ قِيلَ لِي لَنْ نُصْلِحَ مِنْكَ مَا أَفْسَدْتَ فَقَصَّهَا الطُّفَيْلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اللَّهُمَّ وَلِيَدَيْهِ فَاغْفِرْ

307-184/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim birlikte Süleyman'dan tahdis ettiler. Süleyman dedi ki: Bize Süleyman b. Harb tahdis etti, bize Hammad b. Zeyd, Haccac es-Savvaf'dan tahdis etti. O Ebu'z-Zubeyr'den, o Cabir'den rivâyet ettiğine göre; et-Tufeyl b. Amr ed-Devsi, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek:

Ey Allah'ın Rasûlü, çok sağlam bir kaleye ve güçlü koruyucuların yanına gitmek ister misin, dedi. -(Cabir) dedi ki: Devslilerin câhiliye döneminde bir kaleleri vardı.-

Fakat Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) aziz ve celil olan Allah bu işi Ensar'a sakladığından ötürü bu teklifi kabul etmedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret edince et-Tufayl b. Amr da onun yanına (Medine'ye) hicret etti. et-Tufayl ile birlikte kavminden bir adam da hicret etmişti. (2/296) Ama Medine'nin havası onlara iyi gelmemişti. Bu sebeple hastalandı ve sabırsızlık göstererek birkaç tane okunu alıp o oklarla parmak eklemlerini kesti. Bunun neticesinde ellerinden kan aktı ve sonunda öldü.

et-Tufayl b. Amr onu rüyasında gördü. Rüyasında onun görünüşünün güzel olduğunu, bununla birlikte ellerinin üzerini kapatmış olduğunu gördü. Ona: Aziz ve celil Rabbin sana ne yaptı, dedi. Adam: Allah bana nebisinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına hicretim sebebiyle günahlarımı bağışladı, dedi.

et-Tufayl: Neden ellerinin üstünü örtmüş olduğunu görüyorum, dedi. Bana dedi ki: Bana senin bizzat vücudundan bozduğun şeylerini biz asla ıslah etmeyeceğiz, denildi.

et-Tufayl rüyasını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ım, ellerine de mağfiret buyur"* diye dua etti.[55]

55- Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 2682

Şerh

Bu bapta Cabir (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği şu hadis vardır: "et-Tufayl b. Amr ed-Devsî Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına Medine'ye hicret etti... Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Allah'ım ellerine de mağfiret buyur"* diye dua etti.

"Medine'nin havası onlara iyi gelmedi." Zamir et-Tufayl sözü geçen adam ve onlarla ilgili kimselere aittir. Yani orada kalmaktan sıkıldılar ve bir tür hastalıklardan ötürü orada ikamet etmek istemediler. Ebu Ubeyd ve el-Cevheri ile başkaları bir beldede kalmaktan -nimet içerisinde bulunsa dahi- hoşlanılmadığı zaman bu fiil kullanılır demişlerdir. el-Hattabi dedi ki: Bu lafzın kökünü teşkil eden "el-cevâ" olup, bu da karında meydana gelen bir hastalığa denilir.

"Birkaç ok aldı." Hadiste geçen "meşakıs" lafzı "mişkas"ın çoğuludur. el-Halil, İbn Faris ve başkaları bu enli bir demir ucu bulunan ok demektir. Başkaları ise enli olmayan uzun oktur demiştir. el-Cevheri de: Mişkas hem uzun, hem enli olandır. Burada daha güçlü görülen anlam budur. Çünkü: "Onlarla parmak uçlarının eklemlerini kesti" denilmektedir. Bu ise ancak enli olan ok uçlarıyla gerçekleştirilebilir.

"Beracim" de parmak eklemleridir, tekili burcüme'dir.

"Sağlam bir kaleye ve güçlü koruyuculara ne dersin" sözleriyle güçlü ve koruyabilecek imkâna sahip olanların yanına gelmek istemez misin, demek istemiştir. Yani bu koruyucular sana hoşuna gitmeyecek işler yapmak isteyen kimselere karşı seni koruyacak bir topluluktur.

Hadisten Çıkartılacak Hükümler

1- Ehl-i sünnetin lehine pek büyük bir kaidenin delili vardır. O da şudur: Kendisini öldüren yahut onun dışında bir masiyet işleyip de tövbe etmeksizin ölen bir kimse kâfir değildir, kesinlikle cehennemliktir denilemez. Aksine böyle bir kimse ilahi meşietin hükmüne tâbidir. Kaide ile ilgili açıklamalar daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Bu hadis aynı zamanda zahirleri itibariyle başkâsını öldüren ve diğer büyük günah sahibi kimselerin ebedi olarak cehennemde kalacakları izlenimini veren önceki hadislere açıklık getirmektedir.

2- Bazı günahları işleyen kimselerin ceza görecekleri tespit edilmektedir. Hadiste sözü geçen kişi ellerinin o hali ile cezalandırılmış olmaktadır.

3- Masiyetlerin zararı olmaz diyen Mürcienin kanaati de reddededilmektedir.

٤٩/٥٠ - بَابٌ فِي الرِّيحِ الَّتِي تَكُونُ قُرْبَ الْقِيَامَةِ تَقْبِضُ مَنْ فِي قَلْبِهِ شَيْءٌ مِنَ الْإِيمَانِ

50/49- KIYAMETE YAKIN ZAMANDA ORTAYA ÇIKACAK VE KALBİNDE AZICIK İMAN BULUNAN KİMSELERİN RUHUNU KABZEDECEK RÜZGÂR BABI

٣٠٨-١/١٨٥ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ وَأَبُو عَلْقَمَةَ الْفَرْوِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ اللهَ يَبْعَثُ رِيحًا مِنَ الْيَمَنِ أَلْيَنَ مِنَ الْحَرِيرِ فَلَا تَدَعُ أَحَدًا فِي قَلْبِهِ قَالَ أَبُو عَلْقَمَةَ مِثْقَالُ حَبَّةٍ وَقَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ إِيمَانٍ إِلَّا قَبَضَتْهُ

308-185/1- Bize Ahmed b. Ömer ed-Dabbî tahdis etti... Abdullah b. Selman babasından, o Ebu Hureyre'den (2/30a) şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz Allah Yemen'den, ipekten yumuşak bir rüzgâr gönderecek, kalbinde* -Ebu Alkame: Tane ağırlığı kadar, dedi; Abdulaziz de, zerre ağırlığı kadar, dedi- *iman bulunup da ruhunu almadık hiçbir kimse bırakmayacaktır.*"[56]

Şerh

"*Şüphesiz yüce Allah Yemen tarafından ipekten yumuşak bir rüzgâr gönderecek... Ruhunu kabzetmedik kimseyi bırakmayacak.*" Senedinde Ebu Alkame el-Ferevi vardır ki adı Abdullah b. Muhammed b. Ebu Ferve el-Medeni olup, Osman b. Affan (radıyallâhü anh)'ın hanedanının azatlısıdır.

Hadisin manasına gelince; bu türden çeşitli hadisler gelmiş bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

"*Yeryüzünde Allah Allah diyenler tamamen ortadan kalkmadıkça kıyamet kopmayacaktır.*"

"*Kıyamet Allah Allah diyen kimsenin üzerine kopmayacaktır.*"

"*Kıyamet ancak yaratılmışların şerlilerinin başına kopar.*"

Bütün bu hadisler ve bu anlamdaki diğer hadisler zahirleri üzeredir.

56- Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 13468.

"Kıyamet gününe kadar ümmetimden bir kesim hak üzere üstünlük sağlamış olarak var olacaklardır." hadisi ise bu hadislere muhalif değildir. Çünkü bu hadisin anlamı şudur: Bunlar kıyamete yakın ve kıyamet alâmetlerinin ardı arkasına çıkmış olacakları bir zamanda ortaya çıkacak; bu yumuşak rüzgâr ruhlarını kabzedinceye kadar hak üzere kalmaya devam edeceklerdir. Bu hadiste onların kıyametin kopacağı vakte kadar kalmalarının mutlak olarak sözkonusu edilmesi ise kıyamet alâmetlerinin ortaya çıkıp, kopmasının da son derece yakınlaşmış olduğu zamana kadar kalacakları manasınadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bir tane ağırlığı yahut bir zerre ağırlığı kadar iman"* buyruğu (2/132) ile imanın artıp eksildiğini kabul eden doğru kanaate açıklık getirilmektedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İpekten yumuşak bir rüzgâr"* buyruğunda da -yüce Allah en iyi bilendir ya- onlara yumuşaklıkla davranılacağına, onlara ikramda bulunulacağına işaret vardır. Allah en iyi bilendir.

Yine bu hadiste *"yüce Allah'ın Yemen'den bir rüzgâr göndereceği"* belirtilmektedir. Müslim'in sözkonusu ettiği kitabın son taraflarında yer alan Deccal ile ilgili hadislerin akabinde yer alan hadiste ise *"Şam tarafından bir rüzgâr"* buyurulmaktadır. Buna da şu iki şekilde cevap verilir:

1- Bunların biri Şam tarafından, diğeri Yemen tarafından esecek iki rüzgâr olma ihtimali vardır.

2- Bu rüzgâr ilk olarak bu iki iklimden birisinden başlayacak sonra diğerine ulaşacak ve oradan yayılacaktır. Allah en iyi bilendir.

٥١/٥٠ - بَابُ الْحَثِّ عَلَى الْمُبَادَرَةِ بِالْأَعْمَالِ قَبْلَ تَظَاهُرِ الْفِتَنِ

51/50- FİTNELER ORTAYA ÇIKMADAN AMELLERDE BULUNMAK İÇİN ELİ ÇABUK TUTMAYA TEŞVİK BABI

٣٠٩-١١٨/١٨٦ - حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ قَالَ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا أَوْ يُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا

309- 186/1- Bana Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr hep birlikte İsmail b. Cafer'den tahdis etti. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail tahdis etti, bana el-Alâ babasından haber verdi, onun Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kapkaranlık gecenin parçaları gibi fitneler ortaya çıkmadan önce (salih) amellerr işlemekte elinizi çabuk tutunuz. (O zamanda) adam mümin olarak sabahlayacak, kâfir olarak akşama varacak yahut mümin olarak akşama varacak, kâfir olarak sabahlayacak. Dinini bir miktar dünya malı karşılığında satacak."*[57]

Şerh

Bu bapta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Karanlık gecelerin parçaları gibi fitnelerden önce (salih) amel işlemekte elinizi çabuk tutun"* hadisi yer almaktadır. Hadisin anlamı ise salih amel işlemek imkânsız hale gelmeden ve ayın göründüğü bir gece değil de karanlık bir gecenin karanlıklarının üst üste yığılması gibi pek çok ve oldukça uğraştırıcı fitneler ortaya çıkıp onlarla uğraşmak zorunda kalmadan salih amel işlemek için eli çabuk tutmaya bir teşviktir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu fitnelerin zorluk ve sıkıntılarının bir tür niteliğini zikretmektedir. O da kişinin mümin olarak akşama vardığı halde daha sonra kâfir olarak sabahı etmesi hali yahut bunun aksidir. Burada ravi şüphe etmiştir.

Bunun böyle olacak olması ise fitnelerin muazzamlığından dolayıdır. İnsan tek bir günde böyle büyük bir değişime uğrayacaktır. Allah en iyi bilendir.

٥٢/٥١- بَابُ مَخَافَةِ الْمُؤْمِنِ أَنْ يَحْبَطَ عَمَلُهُ

52/51- MÜMİNİN AMELİNİN BOŞA ÇIKARILMASINDAN KORKMASI BABI

٣١٠- ١٨٧/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ جَلَسَ

57 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 13990

ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ فِي بَيْتِهِ وَقَالَ أَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَاحْتَبَسَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَسَأَلَ النَّبِيُّ ﷺ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ يَا أَبَا عَمْرٍو مَا شَأْنُ ثَابِتٍ اشْتَكَى قَالَ سَعْدٌ إِنَّهُ لَجَارِي وَمَا عَلِمْتُ لَهُ بِشَكْوَى قَالَ فَأَتَاهُ سَعْدٌ فَذَكَرَ لَهُ قَوْلَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ ثَابِتٌ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنِّي مِنْ أَرْفَعِكُمْ صَوْتًا عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَذَكَرَ ذَلِكَ سَعْدٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَلْ هُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

310-187/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Enes b. Malik dedi ki: Şu: *"Ey iman edenler, sesinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin."* (Hucurât, 2) âyeti sonuna kadar nazil olunca Sabit b. Kays evinde oturdu ve: Ben cehennemliklerdenim deyip, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitmez oldu.

Bu sefer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sa'd b. Muaz'a: *"Ey Ebu Amr, Sabit'in durumu ne, hasta mı acaba?"* diye sordu. Sa'd: O benim komşumdur ama onun bir rahatsızlığını bilmiyorum, dedi.

(Enes) dedi ki: Sa'd yanına gitti, ona Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisini sorduğundan söz etti. Sabit bunun üzerine: Şu âyet nazil oldu. Siz de biliyorsunuz ki ben aranızda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı sesi en yüksek olanınızım. Bu sebeple ben cehennemliklerdenim, dedi. Sa'd bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince (2/31a) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, o cennetliklerdendir"* buyurdu.[58]

٣١١-١٨٨/٢- وَحَدَّثَنَا قَطَنُ بْنُ نُسَيْرٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ خَطِيبَ الْأَنْصَارِ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ بِنَحْوِ حَدِيثِ حَمَّادٍ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِ ذِكْرُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ

311-188/2- Bize Katan b. Nuseyr de tahdis etti. Bize Cafer b. Süleyman tahdis etti. Bize Sabit, Enes b. Malik'ten şöyle dediğini tahdis etti: Sabit b. Kays b. Şemmas Ensar'ın hatibi idi. Şu âyet nazil olunca diyerek hadisi (bir önceki) Hammâd hadisine yakın olarak zikretti ama onun hadisi rivâyetinde Sa'd b. Muaz sözkonusu edilmemektedir.[59]

58 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 343

59 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 269

٣١٢-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنِيهِ أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ صَخْرٍ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا حَبَّانُ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَمْ يَذْكُرْ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فِي الْحَدِيثِ

312-.../3- Bunu bana Ahmed b. Said b. Sahr ed-Dârimî de tahdis etti. Bize Habban tahdis etti. Bize Süleyman b. el-Muğire, Sabit'ten tahdis etti. O Enes'ten şöyle dediğini tahdis etti: *"Sesinizi nebinin sesinden fazla yükseltmeyin."* (Hucurât, 2) âyeti nazil olunca diye rivâyeti nakledip, hadiste Sa'd b. Muaz'ı zikretmedi.[60]

٣١٣-٠٠٠/٤- وَحَدَّثَنَا هُرَيْمُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الْأَسَدِيُّ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَلَمْ يَذْكُرْ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ وَزَادَ فَكُنَّا نَرَاهُ يَمْشِي بَيْنَ أَظْهُرِنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

313-.../4- Bize Hureym b. Abdula'lâ el-Esedî de tahdis etti. Bize el-Mutemir b. Süleyman tahdis etti. Babamı Sabit'ten diye zikrederken dinledim. O Enes'ten (2/31b) şöyle dediğini nakletti: Şu âyet nazil olunca ... diyerek hadisin geri kalan kısmını anlattı. Bununla birlikte Sa'd b. Muaz'ı sözkonusu etmedi, ayrıca: Bundan dolayı bizler de onu cennet ehlinden aramızda yürüyen bir adam olarak görüyorduk, diye ekledi.[61]

Şerh

(310-313 numaralı hadisler)

Bu bapta Sabit b. Kays b. eş-Şemmas (radıyallâhu anh)'ın ve: *"Sesinizi Nebinin sesinden fazla yükseltmeyin"* (Hucurât, 2) âyetinin inmesi üzerine korkusu ile ilgili kıssa anlatılmaktadır. Sabit (radıyallâhu anh) sesi yüksek bir zat idi. (2/133) Kendisi de yüksek sesle konuşurdu. Ensarın hatibi idi. Bundan dolayı bu hususta başkasından daha fazla çekinmişti.

Ayrıca bu hadiste Sabit b. Kays'ın (radıyallâhu anh) pek büyük bir menkıbesi bulunmaktadır. O da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cennetliklerden birisi olduğunu haber vermesidir.

60 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 412

61 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 402

Hadisten âlimin ve kavmin büyüğünün arkadaşlarının gelip gelmediğine dikkat etmesi ve aralarından görünmeyen kimselerin halini sorması gerektiği anlaşılmaktadır.

Müslim (rahimehullah)'ın: "Bize Katan b. Nuseyr tahdis edip dedi ki... Enes'ten" senedinde bir incelik vardır. Bu da senetteki ravilerin tamamının Basralı oluşudur. Nuseyr ile ilgili olarak da Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde ondan başka bu isimde biri olmadığını söylediğimiz gibi, bu şerhin mukaddimesinde yazdığımız fasıllarda da Müslim'in kendisinden rivâyet nakletmesine karşı çıkanların karşı çıkış sebeplerini ve bunun cevabını da kaydetmiştik.

Diğer isnatta yer alan "Habban" ismi ha harfi fethalı olup, b. Hilal'dir. (2/134) (302) bu hadisin isnadındaki raviler de hep Basralıdır. Ancak başındaki ravi olan Ahmed b. Said ed-Dârimî, Neysaburludur.

(313) Müslim'in: "Bize Hureym b. Abdula'lâ tahdis etti... Enes'ten" Bu isnattaki râvilerin tümü de aynı zamanda gerçek anlamda Basralıdırlar.

(313) "Biz onu cennet ehlinden aramızda yürüyen bir adam olarak görüyorduk" ifadesinde (bir adam anlamındaki lafız): "Raculen" şeklindedir, bazı asıllarda da "raculün"dür. Çoğunluk da budur. Her ikisi de sahihtir. Birincisi "onu" anlamındaki görmek fiilinin sonunda yer alan zamirin bedelidir. İkincisi ise istinaf (cümlenin ilk ismi) olmak üzere merfu okunur.

٥٣/٥٢- بَاب هَلْ يُؤَاخَذُ بِأَعْمَالِ الْجَاهِلِيَّةِ

53/52- (MÜSLÜMAN OLAN BİR KİMSE) CAHİLİYE DÖNEMİNDEKİ AMELLERİNDEN DOLAYI SORUMLU TUTULUR MU BABI

٣١٤-١٨٩/١- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ أُنَاسٌ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ يَا رَسُولَ اللهِ أَنُؤَاخَذُ بِمَا عَمِلْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ أَمَّا مَنْ أَحْسَنَ مِنْكُمْ فِي الْإِسْلَامِ فَلَا يُؤَاخَذُ بِهَا وَمَنْ أَسَاءَ أُخِذَ بِعَمَلِهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَالْإِسْلَامِ

314-189/1- Bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti... Abdullah dedi ki: Bazıları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü, cahiliye döneminde yaptığımız amellerden sorumlu tutulacak mıyız, diye sordu.

Allah Rasûlü: *"Sizden İslam'da iyi amelde bulunanlar onlardan dolayı sorumlu tutulmayacaktır ama kötü iş yapanlar cahiliye dönemindeki amelinden de, İslam dönemindeki amelinden de sorumlu tutulacaktır."*[62]

٣١٥-١٩٠/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي وَوَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ أَنُؤَاخَذُ بِمَا عَمِلْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ مَنْ أَحْسَنَ فِي الْإِسْلَامِ لَمْ يُؤَاخَذْ بِمَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَمَنْ أَسَاءَ فِي الْإِسْلَامِ أُخِذَ بِالْأَوَّلِ وَالْآخِرِ

315-190/2- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti. Bize babam ve Vekî' tahdis etti. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de -ki lafız onundur- tahdis etti. Bize Vekî', A'meş'ten tahdis etti. O Ebu Vâil'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Ey Allah'ın Rasûlü, cahiliye döneminde yaptıklarımızdan dolayı (2/32a) sorgulanacak mıyız, dedik.

O: *"İslam'da iyi amel eden kimse cahiliye döneminde yaptıklarından dolayı sorgulanmayacak. İslam'da kötülük yapan bir kimse ise ilkinden de, sonrakinden de sorumlu tutulacaktır"* buyurdu.[63]

٣١٦-١٩١/٣- حَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنِ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

316-191/3- Bize Mincâb b. Hâris et-Temîmî tahdis etti. Bize Ali b. Mushir, A'meş'ten bu isnatla hadisi aynen haber verdi.[64]

Şerh

(314-316 numaralı hadisler)

(314) Müslim dedi ki: "Bize Osman b. Ebu Şeybe tâhdis etti... sorumlu tutulur." (2/135) (315) Müslim dedi ki: "Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis edip dedi ki... Sorgulanır mıyız dedik... ve hadisi zikretti." (316) Müslim dedi ki: "Bize Mincâb tahdis etti. Bize İbn Mushir, A'meş'ten

62 Buhari, 6923; Tuhfetu'l-Eşraf, 9303
63 Buhari, 923; İbn Mace, 4242; Tuhfetu'l-Eşraf, 9258
64 315 nolu hadisin kaynakları

bu isnad ile haber verdi." Bu üç isnadın bütün ravileri Kufelidir. Bu senetler arka arkaya ve zincirleme Kufeli ravilerden oldukları için en az rastlanır nefis inceliklerdendir.

Abdullah'dan kasıt İbn Mesud'dur.

Hadisin anlamına gelince, muhakkiklerden bir topluluğun açıkladığı üzere sahih olan şudur: Burada iyilikten (ihsan) maksat zahiren ve batınen hep birlikte İslam'a girmek ve gerçek Müslüman olmaktır. İşte böyle olan birisinin geçmiş günahları Kur'ân-ı azimuşşanın ve sahih hadisin *"İslam kendisinden öncekileri yıkar"* gibi açık nasları ile ve Müslümanların icmaı ile bağışlanır. Kötülükten maksat ise kalbiyle İslam'a girmemek, aksine zahiren İslam'a uyan şâhâdet kelimelerini dışarıya karşı söylemekle birlikte kalbinden İslam'a inanmayan kimsedir. Böyle bir kişi Müslümanların icmaı ile küfrü üzere kalmaya devam eden münafık birisidir. Görünüşte Müslüman olduğunu ortaya koymadan önce cahiliye döneminde yaptıklarından da, Müslüman olduğunu dışa karşı izhar ettikten sonra yaptıklarından da sorumlu tutulur. Çünkü bu kişi küfrü üzere devam eden birisidir.

Bu (İslam'a güzel bağlanmak ve Müslüman olup, iyi işler yapmak) şeriatın kullandığı bilinen ifadelerdir. İhlâs ile ve gerçek manada İslam'a giren bir kişi için: İslam'ı güzel birisi derler. Eğer böyle değilse İslam'ı kötü yahut İslam'ı iyi olmayan birisi denir. Allah en iyi bilendir.

٥٤/٥٣ - بَابُ كَوْنِ الْإِسْلَامِ يَهْدِمُ مَا قَبْلَهُ وَكَذَا الْهِجْرَةِ وَالْحَجِّ

54/53- İSLAM'IN KENDİSİNDEN ÖNCEKİLERİ YIKTIĞI, HİCRETİN VE HACCIN DA BÖYLE OLDUĞU BABI

٣١٧-١٩٢/١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ وَأَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ كُلُّهُمْ عَنْ أَبِي عَاصِمٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ يَعْنِي أَبَا عَاصِمٍ قَالَ أَخْبَرَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ شِمَاسَةَ الْمَهْرِيِّ قَالَ حَضَرْنَا عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ وَهُوَ فِي سِيَاقَةِ الْمَوْتِ فَبَكَى طَوِيلًا وَحَوَّلَ وَجْهَهُ إِلَى الْجِدَارِ فَجَعَلَ ابْنُهُ يَقُولُ يَا أَبَتَاهُ أَمَا بَشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِكَذَا أَمَا بَشَّرَكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِكَذَا قَالَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ فَقَالَ إِنَّ أَفْضَلَ مَا نُعِدُّ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ عَلَى أَطْبَاقٍ ثَلَاثٍ لَقَدْ رَأَيْتُنِي

وَمَا أَحَدٌ أَشَدَّ بُغْضًا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنِّي وَلَا أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَكُونَ قَدْ اسْتَمْكَنْتُ مِنْهُ فَقَتَلْتُهُ فَلَوْ مُتُّ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ لَكُنْتُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا جَعَلَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ فِي قَلْبِي أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ ابْسُطْ يَمِينَكَ فَلْأُبَايِعْكَ فَبَسَطَ يَمِينَهُ قَالَ فَقَبَضْتُ يَدِي قَالَ مَا لَكَ يَا عَمْرُو قَالَ قُلْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِطَ قَالَ تَشْتَرِطُ بِمَاذَا قُلْتُ أَنْ يُغْفَرَ لِي قَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْإِسْلَامَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَمَا كَانَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَا أَجَلَّ فِي عَيْنِي مِنْهُ وَمَا كُنْتُ أُطِيقُ أَنْ أَمْلَأَ عَيْنَيَّ مِنْهُ إِجْلَالًا لَهُ وَلَوْ سُئِلْتُ أَنْ أَصِفَهُ مَا أَطَقْتُ لِأَنِّي لَمْ أَكُنْ أَمْلَأُ عَيْنَيَّ مِنْهُ وَلَوْ مُتُّ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ لَرَجَوْتُ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ثُمَّ وَلِينَا أَشْيَاءَ مَا أَدْرِي مَا حَالِي فِيهَا فَإِذَا أَنَا مُتُّ فَلَا تَصْحَبْنِي نَائِحَةٌ وَلَا نَارٌ فَإِذَا دَفَنْتُمُونِي فَشُنُّوا عَلَيَّ التُّرَابَ شَنًّا ثُمَّ أَقِيمُوا حَوْلَ قَبْرِي قَدْرَ مَا تُنْحَرُ جَزُورٌ وَيُقْسَمُ لَحْمُهَا حَتَّى أَسْتَأْنِسَ بِكُمْ وَأَنْظُرَ مَاذَا أُرَاجِعُ بِهِ رُسُلَ رَبِّي

317-192/1- Bize Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî, Ebû Ma'n er-Rekaşi ve İshak b. Mansur hepsi Ebu Âsım'dan -lafız İbnu'l-Müsenna'nın olmak üzere- tahdis etti. Bize ed-Dahhak -yani Ebu Âsım- tahdis etti. Bize Hayve b. Şureyh haber verdi. Bana Yezid b. Ebu Habib, İbn Şumase el-Mehri'den şöyle dediğini tahdis etti: Ölümüne yakın Amr b. el-As'ın yanında idik. Yüzünü duvara çevirerek uzunca ağladı. Oğlu: Babacığım Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana şöyle bir müjde vermemiş miydi? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana (2/32b) şu müjdeyi vermemiş miydi, demeye koyuldu.

(İbn Şumase) dedi ki: Sonra yüzünü çevirerek dedi ki: Hazırladıklarımız arasında en faziletli şey, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şâhâdet etmektir. Gerçekten ben üç (farklı) halde bulundum. Kendimin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e benden daha çok buğz eden bir kimsenin olmadığı ve imkân bulup da onu öldürmekten daha çok sevdiğim hiçbir şeyin bulunmadığı bir halini görmüşümdür. Eğer o hal üzere ölmüş olsaydım elbette cehennemliklerden olurdum. Allah İslam'ı kalbime yerleştirince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip: Sağ elini uzat ta sana bey'at edeyim, dedim. O da sağ elini uzattı. Bu sefer ben elimi geri çektim. *"Ne oluyor sana ey Amr"* buyurdu. Ben: Şart koşmak istedim, dedim. Allah Rasûlü: *"Neyi şart koşacaksın"* buyurdu. Ben: Bana günahlarımın bağışlanmasını, dedim.

O: *"İslam'ın kendisinden önce olanları yıktığını, hicretin (2/33a) kendisinden önce olanları yıktığını, haccın da kendisinden önce olanları yıktığını bilmiyor muydun?"* dedi.

Bu halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den daha çok sevdiğim, gözümde ondan daha üstün bulduğum hiçbir kimse yoktu. Onu tazim ettiğimden dolayı kendisine doya doya bakamıyordum. Bana onun niteliklerini anlatmam istenseydi yapamayacaktım. Çünkü ona doya doya bakabilmiş değildim. Şayet o hal üzere ölmüş olsaydım şüphesiz cennetliklerden olacağımı ümit edecektim. Sonra birtakım işlere bulaştık. Onlarda halim nedir bilemiyorum. Ben ölecek olursam sakın benimle birlikte hiçbir ağıtçı ve ateş bulunmasın. Beni defnettikten sonra üzerimi toprakla iyice kapatın. Sonra kabrimin etrafında bir deve kesilip, etinin dağıtılacağı bir süre kadar kalın ki varlığınızla yalnızlığımı gidereyim. Rabbimin elçilerine nasıl cevap vereceğime bir bakayım.[65]

Şerh

Bu babta Amr b. el-As (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği ve onun vefat olayını anlatan hadis ile (318 numarada gelecek olan) İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın (2/136) yüce Allah'ın: *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler."* (Furkan, 68) buyruğu ile *"ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım..."* (Zümer, 53) buyruklarının nüzul sebebi ile ilgili hadisi yer almaktadır. Amr (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadisin isnadı ve metni ile ilgili açıklamaları yaptıktan sonra İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadisi ele alacağız.[66]

Bu hadisin senedinde Muhammed b. Müsenna el-Anezi vardır ki nispetinde ayn ve nun harfleri fethalıdır. Ebû Ma'n er-Rakaşi'nin nispetinde re harfi fethalı, kaf harfi şeddesizdir. Adı Zeyd b. Yezid'dir. Ebû Asım ise en-Nebil lakaplı olup, adı ed-Dahhak b. Mahled'dir. İbn Şumase el-Mehri'nin babasının adı olan Şumase'deki şın harfi fethalı da, dammeli de (Şümase şeklinde) okunabilir. Her iki söyleyişi el-Metali sahibi zikretmiştir. Adı ise Abdurrahman b. Şumase b. Zi'b Ebû Amr'dır, Ebû Abdullah olduğu da söylenmiştir. el-Mehri nispeti de mim harfi fethalı, he harfi sakindir.

65- Yalnız Müslim rivâyet etmiştir. Tuhfetü'l-Eşraf, 10737

66- Sözkonusu hadis, yazma bir nüshada ayrı bir bab başlığı altında verildiği ve Merhum Nevevi de onu ayrıca şerh edeceğinden biz de bu hadisten sonra şerhini kaydedeceğiz arkasından 318 numaralı hadisi de şerhiyle ayrıca kaydedeceğiz. (Çeviren)

Hadisin Metnindeki Lafızlar İle İlgili Açıklamalar:

"Ölüm döşeğinde iken" ölümü yaklaşmış iken demektir.

"Üç halde idim." (Hal lafzını anlatmak için kullandığı tabak kelimesinin çoğulu olan atbakı kullanmıştır.) Yüce Allah da (bu anlamda): *"mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale (tabaktan tabağa) geçeceksiniz."* (İnşikak, 19) buyurulmaktadır. İşte "üç" anlamındaki "selas" lafzını "etbak"ın anlamını kastederek müennes zikretmiştir. (2/137) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Neyi şart koşacaksın"* buyruğunu bu şekilde "ma" edatı başında be harfi ile kaydettik. Be'nin benzerlerinde olduğu gibi, tekid için Zaide olması mümkündür. Ne ile ihtiyatlı davranmış olacaksın anlamının kastedildiği "şart koşma"nın anlamı için de gelmiş olabilir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İslam kendisinden önce olanları yıkar"* buyruğu, onu düşürür, etkisini siler demektir.

"Beni defnettikten sonra üzerime iyice toprak doldurun" ifadesindeki toprak doldurmak, atmak kelimesini biz hem sin ile hem şın ile tespit etmiş bulunuyoruz. Kadı Iyaz da aynı şekilde böyle demiştir. Bu da dökmek demektir diye açıklamıştır. "Şunnu: iyice toprak doldurun" ifadesinde sin ile kolay bir şekilde dökmek, şın ile dağınık, peyderpey dökmek anlamında olduğu da söylenmiştir.

Hadisten Çıkartılan Hükümler

1- İslamın, hicretin ve haccın yerinin büyüklüğü belirtilmekte, bunların her birinin kendisinden önceki masiyetleri yıktığı (silip süpürdüğü) anlatılmaktadır.

2- Ölümü yaklaşmış olan bir kimseye yüce Allah hakkında iyi zan beslemesi için dikkatini çekmek, ümitlendirici ayetleri ve af ile ilgili hadisleri yanında zikretmek, ölüm halindeki olan zata yüce Allah'ın Müslümanlara hazırlamış olduğu mükâfatların müjdesini vermek müstehabtır. Ayrıca yüce Allah hakkında güzel bir zan besleyip, o hal üzere ölmesi için onun güzel amellerini hatırlatmak da müstehabtır. Bu edebin müstehab olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Hadisten buna delil olan da Abdullah b. Amr'ın babasına: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana bu müjdeleri vermedi mi, demiş olmasıdır.

3- Hadisten ashabın (radıyallâhu anhüm) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ne kadar saygılı oldukları, onu ne kadar tazim ettikleri de anlaşılmaktadır.

4- "Benim arkamdan ağıt yakıp feryat eden bir kadın da gelmesin, ateş de gelmesin" sözleri Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu husustaki yasağına uymak içindir. İlim adamları da bunun mekruh olduğunu söylemişlerdir. Feryat ile ağıt yakmak ise haramdır. Ölünün arkasından ateş götürmek ise hadis dolayısıyla mekruhtur. Diğer taraftan mekruh oluş sebebinin bunun cahiliye şiarlarından oluşu olduğu da söylenmiştir. (2/138). İbn Habib el-Maliki: Ateş ile tefe'ül mekruhtur, demektedir.

4- "Üzerime toprak doldurunuz" sözlerinde kabre toprak doldurmanın müstehab olduğu ve bazı şehirlerdeki uygulamanın aksine kabrin üzerine oturulmamasının gerektiği anlaşılmaktadır.

5- "Kabrimin etrafında bir devenin kesilip, etinin paylaştırılacağı bir süre kadar durun ki sizinle ünsiyet edeyim ve Rabbimin elçilerine ne cevap vereceğime bir bakayım" sözlerinden çıkartılan faydalı birtakım sonuçlar vardır. Bazıları şunlardır:

a- Hak ehlinin mezhebi olduğu üzere kabir fitnesi (sorgusu ve iki meleğin soru sorması)

b- Definden sonra kabrin yanında belirttiği süre kadar ve belirttiği sebep dolayısıyla beklemek müstehabtır.

c- Ölü o sırada kabrin etrafında olanları duyar.

Bu, ortak olan bir miktar etin ve üzüm gibi yaş birtakım yiyeceklerin paylaştırılmasının caiz oluşuna da delil gösterilebilir. Bu hususta ise, bizim mezhep âlimlerimizin bilinen bir görüş ayrılığı vardır. Onlar şöyle derler: Eğer biz iki görüşten birisi olan paylaştırmak bir alışveriş değil, hakların ayırt edilmesidir görüşünü kabul edecek olursak caizdir. Eğer bu bir alışveriştir dersek bu hususta iki görüş vardır; daha sahih olanları bunun kemal derecesinde misliyetin bilinmemesinden ötürü faize götüreceğinden caiz değildir, ikincisi hal itibariyle eşitliklerinden ötürü caizdir.

Caiz olmadığı görüşünü kabul edecek olursak izlenecek yol, et ve benzeri şeylerin önce iki kısma ayrılması, sonra onlardan birisinin diğer ortağına iki kısımdan birisini mesela bir dirheme satması, sonra diğerinin de kendi payına düşen kısmı üzerindeki borç olan dirhem mukabilinde satmasıdır. Böylelikle her birisi için eksiksiz (tam, kâmil) bir kısım elde edilmiş olur. Bunun daha başka yolları da vardır ki burada onları zikrederek uzatmaya gerek yoktur. Allah en iyi bilendir.

٠٠٠/٠٠٠- في قوله تعالي والذين لا يدعون مع الله إلها آخر ولا يقتلون النفس التي حرم الله إلا بالحق ولا يزنون ومن يفعل ذلك يلق أثاما و قوله يا عبادي الذين أسرفوا على أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله

.../...- YÜCE ALLAH'IN: "ONLAR Kİ ALLAH İLE BİRLİKTE BAŞKA BİR İLAHA İBADET ETMEZLER" (FURKAN, 68) BUYRUĞU İLE "EY NEFİSLERİ ALEYHİNE İLERİ GİDEN KULLARIM, ALLAH'IN RAHMETİNDEN ÜMİT KESMEYİN" (ZÜMER, 53) BUYRUKLARI BABI[67]

٣١٨-١٩٣/٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ مَيْمُونٍ وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ دِينَارٍ وَاللَّفْظُ لِإِبْرَاهِيمَ قَالَا حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يَعْلَى بْنُ مُسْلِمٍ أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ يُحَدِّثُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَهْلِ الشِّرْكِ قَتَلُوا فَأَكْثَرُوا وَزَنَوْا فَأَكْثَرُوا ثُمَّ أَتَوْا مُحَمَّدًا ﷺ فَقَالُوا إِنَّ الَّذِي تَقُولُ وَتَدْعُو لَحَسَنٌ وَلَوْ تُخْبِرُنَا أَنَّ لِمَا عَمِلْنَا كَفَّارَةً فَنَزَلَ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا وَنَزَلَ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

318-193/2- Bana Muhammed b. Hatim b. Meymun ve İbrahim b. Dinar -lafız İbrahim'in olmak üzere- (2/33b) tahdis etti; bize Haccac -b. Muhammed'dir- İbn Cureyc'den tahdis etti. Bana Ya'lâ b. Müslim'in haber verdiğine göre o Said b. Cubeyr'i, İbn Abbas'tan şunu tahdis ederken dinledi: Müşriklerden birtakım kimseler çokça adam öldürmüş, çokça zina etmişlerdi. Sonra Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek dediler ki: Gerçekten söyledikleri ve kendisine davet ettiklerin çok güzeldir. Bir de bize yaptığımız amellerimize kefaretin bulunduğunu bir söylesen, dediler.

Bunun üzerine: *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler, zina da etmezler. Kim bunları işlerse o günah(ları) ile karşılaşır."* (Furkan, 68) buyruğu ile; *"Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin"*. (Zümer, 53) âyeti nâzil oldu.[68]

67- Bu başlık için Mucem'de de, Tuhfetu'l-Eşraf'da da numara verilmemiştir. Aynı şekilde matbu nüshada da bu başlık yoktur, yazma nüshadan eklenmiştir.

68- Buhari, 4532; Ebu Davud, 4274'te -muhtasar olarak-; Nesai, 4015; Tuhfetu'l-Eşraf, 5652.

Şerh

Müslim (rahimehullah)'ın, İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği bu hadisi zikretmekten maksadı Kur'ân-ı Azimuşşanın sünnetin de getirmiş olduğu *"İslam kendisinden öncekileri yıkar"* hükmünü de ifade etmiş olduğunu göstermektir.

Hadisteki: "... Bir de bize yaptıklarımızın bir kefaretinin bulunduğunu söylesen... âyeti nazil oldu" ibaresinde "lev: se, sa"nın cevabı hazfedilmiştir. (2/139) Yani bize bunu haber verecek olursan elbette Müslüman oluruz. Kur'ân-ı Azimuşşan'da ve Arap dilinde bunun hazfedildiği haller çokça görülür: *"Zalimleri bir görsen..."* (En'am, 93) buyruğunda ve benzerlerinde olduğu gibi.

"O günah(ları) ile karşılaşır" (Furkan, 68) buyruğunun bir ceza ile karşılaşır anlamında olduğu söylendiği gibi, bunun (günah diye meali verilen esâm) cehennemde bir vadi olduğu, bir kuyu olduğu da söylenmiştir, günahının cezasını görür diye de açıklanmıştır.

٥٥/٥٤- بَاب بيَانِ حُكْمِ عَمَلِ الْكَافِرِ إِذَا أَسْلَمَ بَعْدَهُ

55/54- KÂFİRİN MÜSLÜMAN OLMADAN ÖNCEKİ (İYİ) AMELİNİN HÜKMÜNÜ BEYAN BABI

٣١٩-١٩٤/١- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَرَأَيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَنَّثُ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ هَلْ لِي فِيهَا مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَسْلَمْتَ عَلَى مَا أَسْلَفْتَ مِنْ خَيْرٍ وَالتَّحَنُّثُ التَّعَبُّدُ

319-194/1- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti. Bize İbn Vehb haber verdi... Hakim b. Hizam'ın rivâyetine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e (2/34a): Cahiliye döneminde iken ibadet kastıyla yaptığım bazı işlerim vardı. Ne dersin benim onlardan bir faydam olur mu diye sormuş, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona: *"Sen geçmişte yaptığın hayırlarla Müslüman oldun"* buyurmuştur.

Tehannus, taabbud (ibadet etmek) demektir.[69]

69 Buhari, 1369, 2107, 2401, 5646; Tuhfetu'l-Eşraf, 3432

٣٢٠-١٩٥/٢- وَحَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا وَقَالَ عَبْدٌ حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَيْ رَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَنَّثُ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صَدَقَةٍ أَوْ عَتَاقَةٍ أَوْ صِلَةِ رَحِمٍ أَفِيهَا أَجْرٌ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَسْلَمْتَ عَلَى مَا أَسْلَفْتَ مِنْ خَيْرٍ

320-195/2- Bize Hasan el-Hulvânî ve Abd b. Humeyd tahdis etti. -el-Hulvânî bize, Abd bana dedi- Yakub -ki o b. İbrahim b. Sa'd'dır- tahdis etti. Bize babam Salih'ten tahdis etti. O İbn Şihab'dan: Bana Urve b. ez-Zubeyr'in tahdis ettiğine göre Hakîm b. Hizâm kendisine şunu haber vermiştir: O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordu: Ey Allah'ın Rasûlü, cahiliye döneminde iken ibadet kastı ile yaptığım sadaka vermek, köle azad etmek yahut akrabalık bağını gözetmek gibi hususlar hakkında ne dersin? Bunlarda (bana ecir var mıdır?)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen geçmişte yapmış olduğun hayırlarla* (2/34b) *Müslüman oldun"* buyurdu.[70]

٣٢١-٠٠/٣- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَشْيَاءَ كُنْتُ أَفْعَلُهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ هِشَامٌ يَعْنِي أَتَبَرَّرُ بِهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَسْلَمْتَ عَلَى مَا أَسْلَفْتَ لَكَ مِنَ الْخَيْرِ قُلْتُ فَوَاللَّهِ لَا أَدَعُ شَيْئًا صَنَعْتُهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِلَّا فَعَلْتُ فِي الْإِسْلَامِ مِثْلَهُ

321-../3- Bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrezzak haber verdi, bize Ma'mer, ez-Zühri'den bu isnat ile haber verdi (H). Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti. Bize Ebu Muaviye haber verdi, bize Hişam b. Urve babasından tahdis etti. O Hakim b. Hizâm'dan şöyle

70 319 numaralı hadisin kaynakları

dediğini nakletti: Ey Allah'ın Rasûlü, cahiliye döneminde yapmış olduğum bazı işler vardı. -Hişam dedi ki: Yani bunları itaat ve iyilik olarak yapardım- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen daha önce kendin için yapmış olduğun hayırlarla Müslüman oldun"* buyurdu.

Ben de: O halde cahiliye döneminde ne yaptımsa hiçbirisini bırakmaksızın mutlaka İslam'da da aynısını yapacağım, dedim.[71]

٣٢٢-١٩٦/٤ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ أَعْتَقَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِائَةَ رَقَبَةٍ وَحَمَلَ عَلَى مِائَةِ بَعِيرٍ ثُمَّ أَعْتَقَ فِي الْإِسْلَامِ مِائَةَ رَقَبَةٍ وَحَمَلَ عَلَى مِائَةِ بَعِيرٍ ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِهِمْ

322-196/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Abdullah b. Numeyr, Hişam b. Urve'den tahdis etti. O babasından rivâyet ettiğine göre Hakim b. Hizâm cahiliye döneminde yüz köleyi hürriyetine kavuşturdu, yüz deve yükünü tasadduk etti sonra da İslam (dönemin)de de (2/35a) yüz köleyi hürriyetine kavuşturdu ve yüz deve yükünü de tasadduk etti. Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi ve diğerlerinin hadisine yakın olarak hadisi zikretti.[72]

Şerh

(319-322 numaralı hadisler)

Bu babta Hakim b. Hizâm (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Cahiliye döneminde ibadet kastıyla yaptığım birtakım hususlar hakkında ne dersin... *Sen daha önce yaptığın hayırla Müslüman oldun."* Hadiste geçen "tehannüs" yine hadiste tefsir edildiği gibi, teabbud etmek, ibadet etmek demektir. (321) Diğer rivâyette ise bunu (Hişam) teberrur yani itaat ve iyilik olan işler diye tefsir etmiştir.

Dilbilginleri der ki: Tehannüs aslında bir kimsenin kendisiyle günahtan çıkıp, kurtulduğu bir iş yapması demektir. Çünkü hıns günah demektir. Teessum, teharruc ve teheccüd de aynı anlamdadır. Yani bir kimsenin günahtan, harecden ve hücûddan (günahtan) kurtulabildiği bir iş yapması anlamındadır.

71 319 numaralı hadisin kaynakları
72 319 numaralı hadisin kaynakları

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sen geçmişte yaptığın hayırlarla Müslüman oldun"* buyruğunun anlamı ile ilgili farklı açıklamalar yapılmıştır. İmam Ebu Abdullah el-Mazeri der ki: Bunun zahiri, konu ile ilgili asıl kaidelerin gerektirdiği hükme muhaliftir, çünkü kâfirin yüce Allah'a yakınlaştırıcı bir amelde bulunması sahih değildir. Yaptığı itaat dolayısıyla ona sevap verilmez. Bununla birlikte -benzeri halde imanda olduğu gibi- Allah'a yakınlaşması sözkonusu olmaksızın itaat edici olması sahihtir. Çünkü o emre uygun olması bakımından bu işinde itaat etmiş olur. Bize göre de itaat emre uygunluktur fakat bu amelleriyle Allah'a yakınlaşmış olmaz. Çünkü Allah'a yakınlaşacak kimsede aranan şartlardan birisi de kendisine yakınlaşacağı zatı bilip, tanıyan birisi olmasıdır. Fakat o bu işleri yaptığı sırada henüz yüce Allah hakkında sahip olması gereken bilgiyi elde etmiş değildi. Durum böyle olduğuna göre hadisin tevil edilmesi gereken bir hadis olduğu anlaşılmaktadır. Bu tevilin de birkaç şekilde olma ihtimali vardır:

1- Sen güzel birtakım karakterler kazandın ve sen İslam'a girdikten sonra da bu karakterlerden yararlanacaksın. Alıştığın bu adetlerin senin için (Müslüman olduktan sonra) hayır işlemene bir hazırlık ve bir yardımcı olacaktır anlamında olması.

2- Sen bu yolla güzel bir ün kazandın (2/140). Müslüman olduktan sonra da bu güzel namın kalmaya devam edecektir.

3- Daha önce işlemiş olduğu güzel fiilleri sebebiyle İslam'da yapmış olduğu hasenatının arttırılması ve ecrinin çoğalması da uzak bir ihtimal değildir.

İlim adamları eğer hayırları işleyen birisi ise, kâfir hakkında bundan dolayı cezasının hafifletileceğini söylediklerine göre bu amellerinin ecrinin arttırılması da uzak bir ihtimal değildir. el-Maziri (rahimehullah)'ın sözleri burada bitiyor.

Kadı İyaz (rahimehullah) dedi ki: Bunun, senin daha önce yapmış olduğun hayırların bereketiyle yüce Allah sana İslam'a hidayet vermiştir anlamında olduğu da söylenmiştir. İşinin baş taraflarında kendisinden bir hayır zuhur eden bir kimsenin bu hali sonrasının da mutlu olacağına, akıbetinin de güzelliğine bir delildir. Bu da Kadı İyaz'ın ifadeleridir.

İbn Battal ve daha başka muhakkiklerin kanaatine göre hadis zahiri üzeredir. Kâfir Müslüman olup da İslam üzere ölürse küfrü halinde yapmış olduğu hayırları karşılığında da ona sevap verilir. Bu kanaatlerine Ebu Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği şu hadisi delil gösterirler: Rasûlullah (sallallâhu

aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kâfir Müslüman olup, İslam'a güzel bir şekilde bağlanırsa yüce Allah ona ondan önceki her iyiliğini yazar ve ondan önceki her kötülüğünü de siler. Bu iyilikten sonraki ameli de ona on mislinden itibaren yedi yüz katına varıncaya kadar sevap yazılır. Günah ise ancak misli ile yazılır. Aziz ve celil olan Allah'ın onu affetmesi hali de müstesnâdır."

Bu hadisi Darakutni, İmam Malik'in garip hadisleri arasında zikretmiştir. Ayrıca bunu kendisinden dokuz ayrı yoldan rivâyet etmiştir. Bu rivâyet yollarının hepsinde de kâfirin İslam'a güzel bir şekilde bağlanması halinde müşrik iken işlemiş olduğu her bir hasenenin Müslüman oluşu halinde kendisine yazılacağını ifade etmektedirler. (2/141) İbn Battal (rahimehullah) hadisi zikrettikten sonra şunları söyler: Allah-u Teala kullarına dilediği şekilde lütuf etmek hakkına sahiptir. Hiç kimsenin ona itiraz etme yetkisi yoktur. Bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hakim b. Hizâm (radıyallâhu anh)'a: *"Sen geçmişte işlemiş olduğun hayırlar ile birlikte Müslüman oldun"* demesine benzer. Allah en iyi bilendir.

Fukahanın; kâfirin hiçbir ibadeti sahih değildir, eğer Müslüman olsa onun o ibadetlerinin değeri yoktur, sözlerinden maksatları ise, dünya ahkâmı bakımından bunların onun lehine sayılmayacağından ibarettir. Yoksa bu sözlerinde ahiret sevabıyla alakalı bir husus yoktur. Bir kimse bu hususta açık ifade kullanmaya kalkışarak, eğer Müslüman olursa ahirette onun bu amellerine sevap verilmez, diyecek olursa bu sahih sünnetle onun dediği reddedilir.

Diğer taraftan dünya ahkâmı bakımından da kâfirlerin birtakım fiilleri değerlendirilebilir. Fakihler şöyle der: Kâfirin zihar yahut başka bir kefareti yerine getirmesi icab edip de kâfir iken bu kefarette bulunmuşsa, bu onun için yeterlidir. Müslüman olması halinde bunu tekrar yerine getirmesi vacip değildir.

Fakat Şafii mezhebi âlimleri -Allah'ın rahmeti onlara olsun- kâfir iken cünüp olup, guslederse sonra da Müslüman olursa o guslünü yeniden yapması icap eder mi etmez mi meselesinde ihtilaf etmişlerdir. Bazı mezhep âlimlerimiz aşırıya kaçarak kâfir her kimsenin gusül, abdest ve teyemmüm gibi her türlü taharet işlemi caizdir. Müslüman olması halinde de onlarla namaz kılabilir. Allah en iyi bilendir.

Babtaki lafızlarla ilgili açıklamalara gelince "yüz köleyi hürriyetine kavuşturdu ve yüz deve yükünü tasadduk etti" sözlerinin manası bunları sadaka verdiğidir.

(320) Hadisin senedinde Salih, İbn Şihab'dan, o Urve'den rivâyeti sözkonusu edilmektedir. Bunların üçü de birbirinden rivâyet nakleden tabiidir. Bunun benzerlerini daha önceden de zikretmiştik.

Senette sahabi Hakîm b. Hizâm (radıyallâhu anh) vardır. Kâbe'nin içinde dünyaya gelmiş olması onun menkıbelerindendir. Bazı ilim adamları: Bu hususta bir başkasının onun gibi olduğu bilinmemektedir. Âlimler der ki: Onunla ilgili haberlerin ilginç olanlarından birisi de şudur: O cahiliye döneminde altmış yıl, İslam'da da altmış yıl yaşadı. Mekke'nin fethedildiği yıl Müslüman oldu, Medine'de 54 yılında vefat etti. Böylelikle İslam'dan maksat İslam'ın ortaya çıkıp, yayılması zamanından itibaren demek olur (2/132). Allah en iyi bilendir.

٥٦-٥٥- بَاب صِدْقِ الْإِيمَانِ وَإِخْلَاصِهِ

56/55- İMANIN SADAKATİ VE İHLÂSI BABI

٣٢٣-١٩٧/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ شَقَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقَالُوا أَيُّنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ هُوَ كَمَا تَظُنُّونَ إِنَّمَا هُوَ كَمَا قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

323-197/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Abdullah b. İdris, Ebû Muâviye ve Vekî', A'meş'ten tahdis etti. O, İbrahim'den, o Alkame'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: *"İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince"* (En'am, 82) buyruğu nazil olunca bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve: Hangimiz kendisine zulmetmez ki, dediler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"O düşündüğünüz gibi değildir. Durum Lokman'ın oğluna: "Oğulcuğum Allah'a ortak koşma çünkü ortak koşmak büyük bir zulümdür."* (Lokman, 13) *dediği gibidir"* buyurdu.[73]

73 Buhari, 32, 3181, 3245, 3246, 4353, 4498, 6520, 6538; Tirmizi, 3067; Tuhfetu'l-Eşraf, 9420

٣٢٤-١٩٨/٢- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عِيسَى وَهُوَ ابْنُ يُونُسَ ح وَحَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ كُلُّهُمْ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ قَالَ ابْنُ إِدْرِيسَ حَدَّثَنِيهِ أَوَّلًا أَبِي عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ الْأَعْمَشِ ثُمَّ سَمِعْتُهُ مِنْهُ

324-198/2- Bize İshak b. İbrahim ve Ali b. Haşrem tahdis edip dediler ki: Bize İsa -ki o b. Yunus'tur- haber verdi (H). Bize Mincâb b. el-Hâris et-Temîmî (2/35b) de tahdis etti, bize İbn Mushir haber verdi (H). Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbn İdris tahdis etti. Hepsi A'meş'ten bu isnat ile (hadisi rivâyet etti). Ebu Kureyb dedi ki: İbn İdris dedi ki: Bu hadisi bana ilk olarak babam Eban b. Tağlib'den, o A'meş'ten diye tahdis etti, sonra ben onu kendisinden dinledim.[74]

Şerh

Bu babta Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh)'ın: *"İman edip imanlarına zulüm karıştırmayanlar..."* âyeti nazil olunca... dediği gibidir, buyurdu." Bu hadis burada Müslim'in Sahihinde bu şekilde yer almıştır. Buhari'nin Sahihinde de şöyledir: Ayet nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı: Hangimiz kendisine zulmetmemiş ki, dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür"* (Lokman, 13) âyetini indirdi.

Bu iki rivâyetin biri diğerine açıklık getirmektedir. Buna göre bu husus kendilerine ağır gelince yüce Allah *"şüphesiz şirk pek büyük bir zulümdür"* buyruğunu indirdi ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e orada mutlak olarak söz-konusu edilip, kendisinden kayıtlı zulmün kastedildiği zulmün, şirkin kendisi olduğunu bildirdi. Bundan sonra da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara: *"Zulüm sizin anladığınız gibi mutlak ve genel anlamıyla kastedilmemiştir. Kastedilen Lokman'ın oğluna söylediği gibi şirkten başkası değildir"* buyurdu.

Ashab-ı Kiram (radıyallâhu anh) da zulmü genel ve ilk anda anlaşılan anlamı ile algılamışlardı. Bu ise her bir şeyi kendisine ait olmayan bir yere koymak demektir. Bu da şeriata muhalefet etmektir. Böyle olduğu için de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine bu zulüm ile neyin kastedildiğini bildirinceye kadar ağır geldi.

74 323 nolu hadisin kaynakları

Hattabi dedi ki: Onlara ağır gelmesinin sebebi zulmün zahir anlamının insanlara haksızlık etmek ve masiyet işlemek suretiyle kendilerine zulmetmek oluşundan dolayıdır. Onlar böylelikle zahir anlamının kastedildiğini düşündüler. Zulmün asıl anlamı ise bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymaktır. İbadeti de yüce Allah'tan başkasına yapan bir kimse zalimlerin en zalimidir.

Bu hadis-i şerifte çeşitli ilmi hususlar dile getirilmiş bulunmaktadır ki bunlardan birisi masiyetlerin küfür olmayacağıdır. Allah en iyi bilendir.

İsnat ile ilgili açıklamalara gelince;

Müslim (rahimehullah)'ın (323): "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Alkame'den, o Abdullah'tan" (1/143) Bu senedin bütün ravileri Kufeli ve son derece üstün ve sağlam hafızlardan oluşmaktadır. Aralarında birbirinden rivâyet nakleden üstün imam ve fukâhâdan sayılan üç tane tabii vardır ki bunlar da Süleyman A'meş, İbrahim en-Nehaî ve Alkame b. Kays'dır. Bu isnatta bir araya geldikleri gibi benzer ravilerin bir araya gelmesi oldukça azdır. Allah en iyi bilendir.

(324) "İbn İdris dedi ki: Bunu bana önce babam Eban b. Tağlib'den, o A'meş'ten diye tahdis etti. Sonra ben bunu bizzat ondan (A'meş'ten) dinledim." Bu sözleriyle İbn İdris buradaki isnadının âli olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü böylelikle önceki senede göre iki ravi daha azı ile rivâyeti nakledip, doğrudan A'meş'ten dinlediğini ifade etmiştir. Bunun bir benzeri daha önce *"din nasihattir"* hadisinde geçmişti.

Kitabın mukaddimesinde "Eban" isminin munsarıf olup olmadığı ile ilgili görüş ayrılığı ve muhakkikler tarafından tercih edilenin munsarıf olduğu Tağlib isminin de munsarıf olmadığına dair bilgi geçmiş bulunmaktadır.

Hadiste Lokman-ı Hakim'den söz edilmektedir. İlim adamları nübüvveti hususunda görüş ayrılığı içindedirler. İmam Ebu İshak es-Salebi şöyle der: Âlimler onun hakim olduğunu ancak bir nebi olmadığını ittifakla kabul etmişlerdir. Yalnız İkrime o bir nebi idi demiştir ve bu kanaatinde yalnız kalmıştır. Lokman'ın: Allah'a ortak koşma, dediği oğlunun adının En'um olduğu söylendiği gibi, Mişkem olduğu da söylenmektedir. Allah en iyi bilendir.

٥٧/٥٦- بَاب بَيَانِ أَنَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى لَمْ يُكَلِّفْ إِلَّا مَا يُطَاقُ

57/56- ŞANI YÜCE ALLAH'IN GÜÇ YETİRİLEMEYEN ŞEYLE MÜKELLEF TUTMADIĞINI BEYAN BABI

٣٢٥-١/١٩٩- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ الضَّرِيرُ وَأُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامَ الْعَيْشِيُّ وَاللَّفْظُ لِأُمَيَّةَ قَالَا حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا رَوْحٌ وَهُوَ ابْنُ الْقَاسِمِ عَنْ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ قَالَ فَاشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكَبِ فَقَالُوا أَيْ رَسُولَ اللَّهِ كُلِّفْنَا مِنْ الْأَعْمَالِ مَا نُطِيقُ الصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَالْجِهَادَ وَالصَّدَقَةَ وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا نُطِيقُهَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا بَلْ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَوْمُ ذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي إِثْرِهَا آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ نَسَخَهَا اللَّهُ تَعَالَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا قَالَ نَعَمْ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا قَالَ نَعَمْ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ قَالَ نَعَمْ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ قَالَ نَعَمْ

325-199/1- Bana Muhammed b. Minhâl ed-Darîr ve Umeyye b. Bistâm el-Ayşî -lafız Umeyye'ye ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki… Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Göklerde ne var, yerde ne varsa Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah*

onunla sizi hesaba çeker. Kimi dilerse bağışlar, kimi dilerse azaplandırır. Allah her şeye gücü yetendir." (Bakara, 284) âyeti nazil olunca bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittiler. (2/36a) Sonra huzurunda dizleri üzere çöktüler ve:

- Ey Allah'ın Rasûlü, namaz, oruç, cihad, sadaka gibi gücümüz yeten amellerle mükellef kılındık. Fakat üzerine şu âyet nazil oldu, ona gücümüz yetmiyor, dediler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden önceki iki kitap ehlinin söylediği gibi dinledik ve isyan ettik mi diyorsunuz? Hayır, siz: Dinledik, itaat ettik, bize mağfiret buyur Rabbimiz, dönüş yalnız sanadır, deyiniz"* buyurdu.

Onlar da: Dinledik, itaat ettik, bize mağfiret buyur. Rabbimiz, dönüş yalnız sanadır, dediler. Onlar bunu okuyunca dilleri de ona yatıştı, bunun akabinde yüce Allah: *"O rasul kendisine Rabbinden indirilene iman etti, müminler de. Onların her biri Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, rasullerine inandı. Rasûllerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız ve: Dinledik, itaat ettik. Rabbimiz senden mağfiret dileriz* (2/36b) *ve dönüş ancak sanadır dediler."* (Bakara, 285)

Onlar bu işi yapınca aziz ve celil Allah da onu nesh etti, sonra aziz ve celil Allah: *"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. (Herkesin) kazandığı (iyilik) kendisine yaptığı (kötülük) de onun aleyhinedir. Rabbimiz unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme."* buyruklarını indirdi. (Onlar böyle dua edince, O da): Peki, buyurdu. *"Rabbimiz bizden öncekilere yüklediğin gibi üzerimize ağır yükler yükleme."* (diye yalvardılar), Allah: Peki, buyurdu. *"Rabbimiz güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükleme."* (diye yalvardılar), Allah: Peki, buyurdu. *"Bizi affet ve bize mağfiret buyur. Sen bizim mevlamızsın. Kâfirler topluluğuna karşı da bize yardım et."* (Bakara, 286) (diye yalvardılar), Rabbimiz: Peki buyurdu.[75]

٣٢٦-٢/٢٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ آدَمَ بْنِ سُلَيْمَانَ مَوْلَى خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ يُحَدِّثُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ قَالَ

75 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14014

دَخَلَ قُلُوبَهُمْ مِنْهَا شَيْءٌ لَمْ يَدْخُلْ قُلُوبَهُمْ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَسَلَّمْنَا قَالَ فَأَلْقَى اللَّهُ الْإِيمَانَ فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا قَالَ قَدْ فَعَلْتُ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا قَالَ قَدْ فَعَلْتُ وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا قَالَ قَدْ فَعَلْتُ

326-200/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Ebu Kureyb ve İshak b. İbrahim -lafız Ebu Bekir'e aittir- tahdis edip dediler ki... (2/37a) İbn Abbas dedi ki: Şu: *"İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de, Allah onunla sizi hesaba çeker."* (Bakara, 284) âyeti nazil olunca bu âyetten dolayı kalplerine hiçbir şeyden dolayı girmemiş şeyler girdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Dinledik, itaat ettik ve teslim olduk"* deyiniz, buyurdu.

(İbn Abbas) dedi ki: Allah imanı kalplerine yerleştirdi, sonra yüce Allah şu buyruğunu indirdi: *"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. (Herkesin) kazandığı (iyilik) kendisine, yaptığı (kötülük) de onun aleyhinedir. Rabbimiz unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme."* Yüce Allah: Ben de yaptım, buyurdu. *"Bize mağfiret buyur ve bize merhamet eyle, sensin bizim mevlamız"* (Bakara, 286) (dediler),Yüce Allah da: Ben de yaptım, buyurdu.[76]

٥٨/٥٧- بَاب تَجَاوُزِ اللَّهِ عَنْ حَدِيثِ النَّفْسِ وَالْخَوَاطِرِ بِالْقَلْبِ إِذَا لَمْ تَسْتَقِرَّ

58/57- YER ETMEMEK ŞARTIYLA NEFSİN SÖYLEDİKLERİNİ VE GÖNÜLDEN GEÇENLERİ ALLAH'IN AFFETMESİ BABI

٣٢٧-١/٢٠١- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ وَاللَّفْظُ لِسَعِيدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ يَتَكَلَّمُوا أَوْ يَعْمَلُوا بِهِ

76 Tirmizi, 2992; Tuhfetu'l-Eşraf, 5434

327-201/1- Bize Said b. Mansur, Kuteybe b. Said ve Muhammed b. Ubeyd el-Ğubari -lafız Said'in olmak üzere- tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki dilleri ile söylemedikleri yahut gereğini yapmadıkları sürece Allah ümmetime içlerinden geçenleri bağışlamıştır."*[77]

٣٢٨-٢٠٢/٢- حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ وَعَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ كُلُّهُمْ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي عَمَّا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَكَلَّمْ بِهِ

328-202/2- Bana Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize İsmail b. İbrahim tahdis etti (H). Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Ali b. Mushir ve Abde b. Süleyman tahdis etti (H). Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize İbn Adiy tahdis etti. Hepsi Said b. Ebu Arûbe'den, o Katade'den, o Zurare'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz aziz ve celil Allah gereğince amel etmemek yahut onu konuşmamak şartıyla içlerinden geçirdiklerini Allah ümmetime bağışlamıştır."*[78]

٣٢٩-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ وَهِشَامٌ ح وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ شَيْبَانَ جَمِيعًا عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

329-.../3- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bize Vekî' tahdis etti. Bize Mis'ar ve Hişam tahdis etti (H). Bana İshak b. Mansur da tahdis etti (2/38a). Bize el-Huseyn b. Ali, Zâide'den haber verdi. O Şeyban'dan. Hepsi Katade'den bu isnadı ile hadisi aynen rivâyet etti.[79]

77 Buhari, 2528, 5269, 6664; Ebu Davud, 2209; Tirmizi, 1183; Nesai, 3434, 3435; İbn Mace, 2040, 2044; Tuhfetu'l-Eşraf, 12896

78 Bir önceki hadisin kaynakları

79 327 nolu hadisin kaynakları

٥٩/٥٨- بَاب إِذَا هَمَّ الْعَبْدُ بِحَسَنَةٍ كُتِبَتْ وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ لَمْ تُكْتَبْ

59/58- KUL BİR İYİLİK YAPMAYI İÇİNDEN GEÇİRİRSE YAZILMASI, BİR KÖTÜLÜK YAPMAYI İÇİNDEN GEÇİRİRSE YAZILMAMASI BABI

٣٣٠-٢٠٣/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِسَيِّئَةٍ فَلَا تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا سَيِّئَةً وَإِذَا هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا فَاكْتُبُوهَا حَسَنَةً فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا عَشْرًا

330-203/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb ile İshak b. İbrahim -lafız Ebu Bekre ait olmak üzere- tahdis ettiler... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Kulum içinden bir kötülük yapmayı geçirirse onu aleyhine (günah olarak) yazmayınız. Şayet onu işlerse onu bir günah olarak yazınız. Eğer içinden bir iyilik yapmayı geçirip de onu yapmayacak olursa onu bir iyilik olarak yazınız eğer onu yaparsa on (iyilik olarak) yazınız."*[80]

٣٣١-٢٠٤/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ عَنْ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِحَسَنَةٍ وَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبْتُهَا لَهُ حَسَنَةً فَإِنْ عَمِلَهَا كَتَبْتُهَا عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ وَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ أَكْتُبْهَا عَلَيْهِ فَإِنْ عَمِلَهَا كَتَبْتُهَا سَيِّئَةً وَاحِدَةً

331-204/2- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (2/38b) şöyle buyurduğunu nakletti: *"Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Kulum bir iyilik yapmayı içinden geçirip de onu yapmayacak olursa ben de onu kendisi için bir iyilik olarak yazarım. Eğer onu yaparsa onu kendisi için on iyilik olarak hatta yedi*

80 Tirmizi, 3073; Tuhfetu'l-Eşraf, 13679

yüz katına kadar yazarım. Eğer içinden bir kötülük geçirip de onu yapmayacak olursa ben de onu aleyhine yazmam. Şayet onu yapacak olursa onu tek bir kötülük olarak yazarım."[81]

٣٣٢-٢٠٥/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا تَحَدَّثَ عَبْدِي بِأَنْ يَعْمَلَ حَسَنَةً فَأَنَا أَكْتُبُهَا لَهُ حَسَنَةً مَا لَمْ يَعْمَلْ فَإِذَا عَمِلَهَا فَأَنَا أَكْتُبُهَا بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا وَإِذَا تَحَدَّثَ بِأَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً فَأَنَا أَغْفِرُهَا لَهُ مَا لَمْ يَعْمَلْهَا فَإِذَا عَمِلَهَا فَأَنَا أَكْتُبُهَا لَهُ بِمِثْلِهَا

332-205/3- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Hemmam b. Munebbih dedi ki: Bu Ebu Hureyre'nin Allah'ın Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bize tahdis ettikleridir deyip, birçok hadis zikretti. Bunlardan birisinde şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Kulum içinden bir iyilik yapmayı geçirecek olup onu yapmayacak olursa onun lehine bir iyilik olarak yazarım. Eğer onu yapacak olursa onu on misli ile yazarım. Eğer içinden bir kötülük yapmayı geçirecek olursa onu yapmadığı sürece onu kendisine bağışlarım eğer onu yapacak olursa ben de onu onun için bir misli ile yazarım."*[82]

٣٣٣-٠٠٠/٠- وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ رَبِّ ذَاكَ عَبْدُكَ يُرِيدُ أَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً وَهُوَ أَبْصَرُ بِهِ فَقَالَ ارْقُبُوهُ فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا لَهُ بِمِثْلِهَا وَإِنْ تَرَكَهَا فَاكْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً إِنَّمَا تَرَكَهَا مِنْ جَرَّايَ

333-.../...- Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu (2/39a): *"Melekler: Rabbim senin şu kulun -ki o kulunu daha iyi görendir- bir kötülük yapmak istiyor derse, Allah: Onu gözetleyin, eğer onu yaparsa siz de onu onun için misliyle yazınız eğer onu yapmayacak olursa onu kendisi lehine bir iyilik olarak yazınız çünkü o ancak benim için onu yapmaktan vazgeçmiştir, buyurur."*[83]

81 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 13987
82 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14738
83 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14739

٣٣٤-٠٠٠/٠٠٠- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلاَمَهُ فَكُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ وَكُلُّ سَيِّئَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ بِمِثْلِهَا حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ

334-.../...- Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Sizden biriniz Müslümanlığını güzelleştirirse yaptığı her bir iyilik on mislinden yedi yüz katına kadar yazılır. Yaptığı her bir kötülük de misliyle yazılır. Yüce Allah'ın huzuruna çıkıncaya kadar (bu böyledir).*"[84]

٣٣٥-٣٠٦/٤ وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةً وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَعَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ وَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ

335-306/4- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize Ebu Halid el-Ahmer, Hişam'dan tahdis etti. O İbn Sirin'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Kim bir iyilik yapmak isteyip de onu yapmazsa ona bir iyilik olarak yazılır. Kim içinden bir iyilik yapmayı geçirip de onu yaparsa onun için on katından yedi yüz katına kadar yazılır. Kim içinden bir kötülük geçirip de onu işlemeyecek olursa* (2/39b) *bir şey yazılmaz eğer onu işlerse yazılır.*"[85]

٣٣٦-٣٠٧/٥- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنِ الْجَعْدِ أَبِي عُثْمَانَ حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ الْعُطَارِدِيُّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً

84 Buhari, 42; Tuhfetu'l-Eşraf, 14714
85 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14568

336-307/5- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti... İbn Abbas, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aziz ve celil Rabbi hakkında rivâyetle buyurdu ki: *"Şüphesiz Allah iyilikleri ve kötülükleri yazmış sonra da bunları beyan etmiştir. Kim bir iyilik yapmak isteyip de onu yapmayacak olursa Allah onu kendi nezdinde tam bir iyilik olarak yazar. Kim içinden iyilik yapmak isteyip de onu yaparsa aziz ve celil Allah onu kendi nezdinde on iyilikten yedi yüz katına kadar ve daha pek çok kat fazlasıyla yazar. Eğer içinden bir kötülük yapmayı isteyip de onu yapmayacak olursa bu sefer Allah onu kendi nezdinde tam bir iyilik olarak yazar eğer içinden bir kötülük yapmayı geçirip de yaparsa Allah da onu tek bir kötülük olarak yazar."*[86]

٣٣٧-٢٠٨/٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنِ الْجَعْدِ أَبِي عُثْمَانَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمَعْنَى حَدِيثِ عَبْدِ الْوَارِثِ وَزَادَ وَمَحَاهَا اللهُ وَلَا يَهْلِكُ عَلَى اللهِ إِلَّا هَالِكٌ

337-208/6- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Ca'd Ebu Osman (2/40a) bu isnat ile Abdulvaris'in rivâyet ettiği hadis ile aynı manada rivâyeti nakletti ve şunları da ekledi: *"Allah onu siler, Allah'a karşı (isyana) aşırı düşkün olanlardan başkası da helâk olmaz."*[87]

Şerh

(325-337 numaralı hadisler)

Bu babtaki senet bilgileri

(325) Umeyye b. Bistâm el-Ayşî' vardır ki Bistâm'ın be harfi meşhur görüşe göre kesrelidir. el-Metali sahibi fethalı olarak Bestam diye okunabileceğini de nakletmektedir. (2/144) el-Ayşi'nin nasıl okunacağı ile ilgili açıklamalarla birlikte Bistâm'ın munsarıf olup olmadığı ile ilgili görüş ayrılıklarını da kaydetmiş bulunmaktayız.

"Ebu Hureyre'den dedi ki... ve bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi dedi" rivâyetinde "dedi" lafzını tekrar etmesi arada sözün uzamasından dolayıdır. Çünkü ifadenin asıl hali: Ayet nazil olunca (ashaba) ağır geldi, şeklindedir ama aradaki açıklamalar uzadığından "dedi" kelimesinin tekrarı güzeldir. Bu kitapta bunun benzeri ifadeler daha önce iki yer-

86 Buhari, 6126; Tuhfetu'l-Eşraf, 6318
87 334 nolu hadisin kaynakları

de de geçmiş ve bunu da açıklamasıyla birlikte zikretmiş idik. Ayrıca bunun benzerinin Kur'ân-ı Azimuşşan'da yüce Allah'ın: *"Acaba siz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra (evet) siz muhakkak çıkartılacaksınız diye sizi tehdit mi ediyor?"* (Mu'minun, 35) buyruğunda "siz" lafzını tekrar ettiği gibi *"önceden kendisi vasıtası ile kâfirlere karşı zafer istedikleri... Kendilerine gelince, onu inkâr ettiler"* (Bakara, 89) buyruğunda da benzeri anlatımın geçtiğini de belirtmiştik. Allah en iyi bilendir.

Hadiste, yüce Allah'ın: *"Rasûllerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız"* (Bakara, 285) buyruğu bizler kitap ehlinin yaptıkları gibi bir kısmına iman edip, bir kısmını inkâr ederek iman bakımından aralarında fark gözetmeyiz. Aksine onların hepsine iman ederiz. Burada "bir" lafzı çoğul anlamındadır. Bundan dolayı "arasında" anlamındaki lafız gelmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı"* (Hakka, 47) buyruğunda da böyledir.

(327) Hadiste Muhammed b. Ubeyd el-Ğubari vardır ki Ğubar oğullarına mensuptur. (2/145) Mukaddimede buna dair açıklamalarda bulunmuştuk. Aynı hadisin senedinde geçen Ebu Avane'nin adı da el-Vaddâh b. Abdullah'tır. (2/146)

Yine aynı hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah ümmetime içlerinden geçirdiklerini bağışlamıştır"* buyruğundaki "içlerinden" anlamındaki lafzı ilim adamları hem nasb, hem ref ile harekelemişlerdir. Her iki şekil de açıkça anlaşılmaktadır. Ancak nasb ile okunması daha anlaşılır ve daha meşhurdur. Kadı Iyaz dedi ki: "İçleri" anlamındaki lafız nasb ile okunmalıdır. Buna (hadiste geçen ve sahabinin sorduğu): "Herhangi birimiz içinden... geçiriyor" ifadesi de buna delildir. Tahavi ve dilbilginleri dedi ki: Eğer içlerinden lafzını ref ile okurlarsa onun iradesi dışında içinden geçirdiklerini kastetmiş olurlar. Yüce Allah'ın: *"Ve nefsinin ona ne vesveseler verdiğini biliriz"* (Kaf, 16) buyruğunda olduğu gibi. Allah en iyi bilendir.

(330) Hadiste "Ebu'z-Zinâd, Arec'den" isnadı yer almaktadır ki Ebu'z-Zinad'ın adı Abdullah b. Zekvan, künyesi Ebu Abdurrahman'dır. Ebu'z-Zinad da onun daha meşhur olan lakabıdır. Bu lakabıyla çağrıldığında da kızarmış.

A'rec'in adı ise Abdurrahman b. Hurmuz'dür. (2/147) Bu iki ravi her ne kadar meşhur iseler de bunlara dair açıklamalar da daha önceden geçti. Şu kadar var ki her ikisinin de isimlerinin ne olduğunu bu kitabı tetkik eden bazı kimseler için bilinmeyebilir (bunun için hatırlattık).

(334) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden biriniz İslamını güzelleştirirse..."* (2/148) buyruğundaki İslamını güzelleştirmesi münafıkların Müslümanlığı gibi değil de gerçek manada Müslüman olursa demektir. Buna dair açıklama daha önceden de geçmişti.

Yine bu babta (335) Ebu Halid el-Ahmer geçmektedir ki adı Süleyman b. Hayyan'dır. Daha önceden açıklaması geçtiği gibi. (336) Şeyban b. Ferruh hem acemi (Arapça olmayan), hem özel bir isim olduğundan dolayı (Ferruh) munsarıf değildir. Daha önceden de açıklaması geçmişti.

Yine aynı hadisin senedinde Ebu Reca el-Utaridi geçmektedir ki adı İmran b. Teym'dir, b. Milhan ve b. Abdullah olduğu da söylenmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanına yetişmiş olmakla birlikte onu görmemiştir, Mekke fethedildiği sene Müslüman olmuştur. 120 yıl yaşamıştır. 128 yıl yaşadığı, 130 yıl yaşadığı da söylenmiştir.

Hadislerin Fıkhı ve Anlamları

Bu başlık(lar)daki hadislerin fıkhi hükümleri ve anlamları pek çoktur. Yüce Allah'ın izniyle ben bunlardan gözetilen maksatları kısaca kaydedeceğim.

1- *"Göklerde ne var, yerde ne varsa Allah'ındır. İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çekecektir"* (Bakara, 284) âyeti nazil olunca, bu ashab (radıyallâhu anhum)'a ağır geldi ve "buna güç yetiremiyoruz dediler" bölümü ile ilgili olarak İmam Ebu Abdullah el-Maziri (rahimehullah) şöyle diyor: Korkup çekinmelerinin ve bizim bunun altından kalkmaya gücümüz yetmez demelerinin sebebinin onların irade ile isteyerek kazanılmayan, insanın içinden geçen ve önlemeye gücü yetmediği hususlar sebebiyle sorumlu tutulacaklarına inanmalarından ötürü olabilir. Bundan dolayı onlar böyle bir işi güç yetirilemeyen işlerden kabul ettiler. Mezhebimize göre güç yetirilemeyen hususların teklifi aklen caizdir ama şeriatta bu tür teklifler ile taabbüd emrinin bulunup bulunmadığı hususunda görüş ayrılığı vardır. Allah en iyi bilendir.

2- (325) Hadisteki: "Onlar bunu yapınca yüce Allah da onu nesh etti ve: *"Allah hiçbir kimseye gücünün yetmeyeceğini yüklemez"* (Bakara, 286) buyruğunu indirdi" ifadeleri ile ilgili olarak el-Maziri (rahimehullah) dedi ki: Buna nesh denilmesi tartışılır çünkü nesh ancak ikisi ile amelde bulunmanın imkânsız olması ve âyetlerden birinin diğeri ile birlikte ele alınmasına imkân bulunmaması halinde söz konusu olur. Yüce Allah'ın: *"İçinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de..."* (Bakara, 284) buyruğu, kişinin önleyebilme

imkânı bulunan ve bulunmayan içinden geçen düşünceleri kapsayabilmesi mümkün, umumi bir ifadedir. Bu durumda diğer âyet, bunu tahsis eden bir buyruk olur. Şu kadar var ki, eğer sahabe halin karinesi ile kişinin içinden geçmesini önleyemediği hususlarla da taabbud etmeleri kanaati yer etmiş ise, o takdirde bu nesh olur. Çünkü böylelikle sabit ve yerleşmiş bir hüküm kaldırılmış olur. el-Maziri'nin sözleri bunlardır.

Kadı Iyaz da şöyle diyor: Bu meselede neshin uzak bir ihtimal olduğunu söylemenin açıklanabilir bir tarafı yoktur. Çünkü bu âyeti rivâyet eden kişi onun nesh olduğunu da rivâyet etmiş ve açık lafızla da bunu ifade etmiştir. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine iman etmek, dinleyip itaat etmek emrini vermesi suretiyle mana itibariyle de sözkonusu olmuştur. Çünkü yüce Allah kendilerine (bunlardan dolayı) kendilerini sorgulayacağını bildirmişti. Onlar denileni yapıp, yüce Allah da kalplerine imanı sağlamca yerleştirip -bu hadiste açıkça belirtildiği üzere- dilleri de bunu kolaylıkla ifade edip teslimiyet gösterince Allah karşı karşıya kaldıkları darlığı kaldırdı, bu yükümlülüğü nesh etti. Nesh olduğunu bilmenin yolu ise ya onun ile ilgili haber vermek yoluyla olur yahut tarih (nesheden buyruk ve neshedilen buyruğun bildirilme zamanları) ile bilinir. Bu iki husus da bu âyet-i kerimede bir arada bulunmaktadır. Kadı Iyaz dedi ki: el-Maziri'nin: İki buyrukla amel imkânsız olduğu zaman ancak nesh olur sözü, hakkında neshe dair nassın bulunmadığı hallerde doğrudur. Eğer nas gelmiş ise o takdirde biz de orada dururuz.

Fakat usul âlimleri sahabinin (radıyallâhu anhum): Şu hüküm bununla nesh olmuştur şeklindeki sözü ile neshin sabit olduğu bir delil midir yoksa sadece onun sözü ile nesh sabit olmaz mı, hususunda ihtilaf etmişlerdir. Yalnızca sahabinin sözü ile neshin sabit olmayacağı Kadı Ebu Bekr'in ve usul âlimlerinin muhakkiklerinin görüşüdür. Çünkü sahabinin söylediği bu söz kendi içtihadı ve yorumundan hareketle söylenmiş olabilir. Bu durumda bu husus Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledilmediği sürece nesh olmaz. İlim adamları bu âyet hakkında da ihtilaf etmişlerdir. Sahabe-i kiram ve onlardan sonra gelenlerin müfessirlerinin çoğunluğu az önce geçtiği gibi bu âyette neshin sözkonusu olduğu kanaatindedirler.

Ancak müteahhirlerden kimisi bunu kabul etmeyerek şöyle demiştir: Bu buyruk bir haberdir, haberlerde ise nesh sözkonusu değildir ama durum müteahhir âlimlerden olan bu kimsenin söylediği gibi değildir. Her ne kadar buyruk bir haber ise de bu bir yükümlülüğü ve nefislerin içinden geçirdiklerinden dolayı sorumlu tutulacağını ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in

kendilerine bunu emretmek suretiyle taabbud etmelerini dinleyip, itaat ettik demelerini ifade eden bir haberdir. Bunlar ise dil ile söylenen sözler ve dilin ve kalbin amelleridir sonra yüce Allah üzerlerinden sıkıntıyı ve sorumlu tutulmayı kaldırmak suretiyle bu hükmü neshetmiştir.

Kimi müfessirden burada sözkonusu edilen neshin, kalplerine arız olan sıkıntı ve bu emirden korkunun kaldırılması olduğunu söylediği de rivâyet edilmiştir. Onların bu halleri diğer âyet-i kerime ile giderilmiş ve böylelikle nefisleri rahatlamış oldu. Bu kanaat sahibi kişi onların güç yetiremedikleri şeylerle yükümlü tutulmadıkları ama kendilerine ağır gelen içlerinden geçenlerden korunmak ve içlerini ihlâslı kılmak gibi ağır bir işle yükümlü tutuldukları kanaatindedir. Bu sebeple onlar da bu türden güçlerinin yetmeyeceği işlerle yükümlü tutulacaklarından korktular. Bu buyrukla bu korkuları da izale edilmiş oldu. Böylelikle onların ancak güçlerinin yettiği hususlarla mükellef kılındıklarını da beyan buyurulmuş oldu. Buna göre ise bu buyrukta güç yetirilemeyen hususlar ile mükellef tutmanın caiz (mümkün) olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Çünkü bu buyrukta böyle bir husus ile mükellef tutulduğuna dair nas yoktur.

Bazıları da yüce Allah'ın: *"Rabbimiz güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme"* (Bakara, 286) buyruğu ile onların bu halden (güç yetiremeyecekleri şeylerle yükümlü tutulmalarından) Allah'a sığınmış olduklarını delil göstermektedir (2/150). Onlar ise ancak teklifi mümkün olan şeylerden ona sığınırlar. Kimisi de buna, bu ancak zorlanarak, meşakkat çekerek güç yetirebileceğimiz şeyleri bizlere yükleme demektir, diyerek cevap vermişlerdir.

Bazılarının kanaatine göre de âyet-i kerime müminlerle kâfirlerin yakin ve şüphelerinin saklılığı hususunda muhkemdir. Müminlerin (bu husustaki kusurları) mağfiret olunur, kâfirlere ise azap edilir. Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

İmam Vâhidî (rahimehullah) de âyet-i kerimenin neshi hususundaki görüş ayrılıklarını sözkonusu ettikten sonra şunları söylemektedir: Muhakkikler âyet-i kerimenin mensuh değil, muhkem olduğu kanaatini tercih ederler. Allah en iyi bilendir.

3- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (327): *"Söylemedikçe yahut gereğince amel etmedikçe ümmetime içlerinden geçenleri bağışlamıştır"* buyruğu ile (331 diğer hadiste: *"Kulum bir kötülük yapmak isterse onu aleyhine yazmayınız..."* ve (334) diğer hadiste iyilik hakkında: *"Yedi yüz katına kadar"*

(333) önceki hadiste kötülük hakkında: *"Onu benim için terketti"* buyrukları hakkında İmam el-Maziri (rahimehullah) dedi ki: Kadı Ebu Bekr b. et-Tayyib'in görüşüne göre kalbinden bir masiyeti kararlaştırıp, içten içe buna kendini hazırlarsa bu şekildeki inanç ve kararlılığından ötürü günahkâr olur.

Bu ve benzeri hadislerde sözkonusu edilen hükümler ise bunların kendisini masiyet işlemekte içten içe hazırlayıp alıştırmayan içinde yer etmeksizin böyle bir şeyi hatırından geçiriveren kimseler hakkında yorumlanır. İşte buna (hadiste geçtiği üzere) "hemm" denilir. Böyle diyerek hem ile azm (kararlaştırmak) arasında ayırım gözetmektedir. Kadı Ebu Bekr'in görüşü budur. Fakat fukahanın ve muhaddislerin çoğunluğu da ona muhalefet etmiş ve hadisin zahiri anlamını kabul etmişlerdir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Genel olarak selef ve fakihlerle muhaddislerin ilim ehli, Kadı Ebu Bekr'in benimsediği kanaattedir. Bunun sebebi ise kalplerin amellerinden dolayı sorgulamanın sözkonusu olduğuna delil teşkil eden hadis-i şeriflerdir. Ama onlar böyle bir azim ve kararlılık bir günah olarak yazılır fakat içinden geçirdiği günah böyle değildir. Çünkü onu fiilen işlememiştir. Yüce Allah'ın korkusu ve ona yönelişten başka bir husus da onu işlemekten onu engellemiştir. Ama ısrarın kendisi ve kararlılık bir masiyettir, bu sebeple bu bir masiyet olarak yazılır. Şayet onu işleyecek olursa bu sefer ikinci bir masiyet olarak yazılır. Eğer yüce Allah'tan korkusundan dolayı onu terk ederse bir hasene olarak yazılır. Hadiste: *"Çünkü onu benim için terk etmiştir"* denildiği gibi. Böylelikle onun o masiyeti işlemeyi terk etmesi yüce Allah'tan korktuğu içindir. Onun kötülüğü emreden nefsine karşı bu hususta direnmesi ve hevasına karşı gelmesi de bir iyiliktir.

4- Herhangi bir şekilde yazılmayan içten geçen düşünceler ise nefsin kendilerine alıştırılmadığı, beraberinde bir kararlılık, bir niyet ve bir azim bulunmayan geçici düşüncelerdir. Bazı kelamcılar yüce Allah korkusundan dolayı değil de insanlardan korktuğu için böyle bir düşünceyi terk etmesi halinde ona bir iyilik yazılıp yazılmayacağı hususunda görüş ayrılığı bulunduğunu sözkonusu etmiş ve yazılmaz demişlerdir. Çünkü onu terk etmeye iten husus hayâsıdır. Fakat bu görüş oldukça zayıftır, açıklanabilir bir tarafı yoktur. Kadı Iyaz'ın sözleri burada sona ermektedir. Bu açıklamalar güzeldir, buna herhangi bir şey eklemeye gerek yoktur.

5- Kalpte yer eden kararlılık sebebiyle sorumluluğun sözkonusu olacağına dair şer'i naslar birbirini desteklemektedir. Yüce Allah'ın şu buyrukları bunlardandır: *"Şüphe yok ki müminler arasında hayâsızlıkların yayılmasını sevenlere... çok acıklı bir azap vardır."* (Nur, 19); *"Zannın birçoğundan kaçı-*

nın; çünkü zannın bir kısmı günahtır." (Hucurat, 12) Bu hususta (2/151) âyet-i kerimeler pek çoktur. Kıskanmanın, Müslümanları küçük görmenin, onlar hakkında hoş olmayan şeyleri dilemenin ve daha başka kalp amellerinin ve bunları kararlaştırmanın haram olduğu üzerinde şer'i naslar ve âlimlerin icmaı birbirini pekiştirmektedir.

6- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (337): *"Allah'a karşı (isyana) aşırı düşkün olandan başkası helak olmaz"* buyruğu hakkında Kadı Iyaz (rahimehullah) şunları söylemektedir: Yüce Allah'ın rahmetinin genişliği, lütfu keremi ve işlememesi halinde kötülüğü bir hasene, işlemesi halinde tek bir kötülük, iyiliği niyet edip işlememesi halinde bir iyilik, işlemesi halinde on katından yedi yüz katına ve daha pek çok katına kadar mükâfat vermekle birlikte helak olması kesinleşmiş ve karşısında hidayetin kapıları kapanmış kimse demektir. İşte bunca geniş rahmetten mahrum kalan, bu lütfu elde edemeyip, birer birer yazılmakla birlikte kötülükleri, kat kat yazılan hasenatından daha fazla gelecek şekilde çoğalan bir kimse elbette ki helak olmuş ve mahrum kalmış bir kimsedir. Allah en iyi bilendir.

İmam Ebu Cafer et-Tahavi (rahimehullah) dedi ki: Bu hadislerde hafaza meleklerinin kalplerin amellerini ve kararlılıklarını -zahir ameller dışındakiler yazılmaz diyen kimselerin kanaatine aykırı olarak- yazdıklarına delil bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

7- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (336): *"Yedi yüz katına kadar ve daha pek çok katına kadar"* buyruğu ise, ilim adamları tarafından sahih ve tercih edilen kanaati açıkça ifade etmektedir. Sözkonusu bu kanaat ise iyiliklerin kat kat ödüllendirilmesinin yedi yüz kat ile sınırlı olmadığıdır. Kadıların en kadısı Ebu'l-Hasan el-Maverdi bazı ilim adamlarından kat kat mükâfatın yedi yüz katı aşmayacağı görüşünü nakletmiş ise de bu görüş bu hadis dolayısıyla yanlıştır. Allah en iyi bilendir.

8- Bu babtaki hadisler yüce Allah'ın bu ümmete -Allah şerefini daha da arttırsın- lütuf ve ikramını açıkça ifade etmekte, diğer ümmetler üzerindeki ağır yükleri üzerlerinden hafifletmiş olduğunu ortaya koymakta, ashab-ı kiram (radıyallâhu anhum)'ın şeriatın hükümlerine itaat ve boyun eğmekte ne kadar ellerini çabuk tuttuklarını beyan etmektedir.

Ebu İshak ez-Zeccac dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Rabbimiz unutur yahut hata edersek bizi sorumlu tutma"* (Bakara, 286) ile başlayıp, surenin sonuna kadar devam eden bu duada yüce Allah Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve müminlerin durumunu haber vermekte ve bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den

ve ashabtan sonra gelecek olan kimselerin bu duayı yapmaları için kitabına koymuş bulunmaktadır. Bundan dolayı bu ezberlenmesi ve çokça yapılması gereken bir duadır.

9- ez-Zeccac dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Kâfirler topluluğuna karşı da bize yardım et"* (Bakara, 286) buyruğu hem delil bakımından, hem savaşta, hem de dinin yükselip, güçlenmesinde bizleri onlara karşı muzaffer kıl, demektir. Bu Sahihin namaz bölümünde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kim bir gecede Bakara sûresinin sonundaki iki âyeti okursa onlar ona yeter"* buyurduğu gelecektir. O gecenin kıyam ile geçirilmesi yerine ona yeter diye açıklandığı gibi, o gece hoşuna gitmeyecek hususlara karşı ona yeterler diye de açıklanmıştır. (2/152) Allah en iyi bilendir.

٦٠/٥٩- بَاب بَيَانِ الْوَسْوَسَةِ فِي الْإِيمَانِ وَمَا يَقُولُهُ مَنْ وَجَدَهَا

60/59- İMANDA VESVESE VE BUNU HİSSEDEN KİMSENİN NELER SÖYLEYECEĞİNİ BEYAN BABI

٣٣٨-٢٠٩/١- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ فَسَأَلُوهُ إِنَّا نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا مَا يَتَعَاظَمُ أَحَدُنَا أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ قَالَ وَقَدْ وَجَدْتُمُوهُ قَالُوا نَعَمْ قَالَ ذَاكَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ

338-209/1- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimseler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek ona: Bizler içimizde herhangi birimizin söylemeyi pek büyük bir iş gördüğü birtakım şeyler hissediyoruz diye sordular. Allah Rasûlü: *"Gerçekten böyle bir şey hissettiniz mi"* buyurdu. Onlar, evet deyince, O: *"İşte apaçık iman budur"* buyurdu.[88]

٣٣٩-٢١٠/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ جَبَلَةَ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو الْجَوَّابِ عَنْ عَمَّارِ بْنِ رُزَيْقٍ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ

88 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 12600

339-210/2- Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, bize İbn Ebu Adiy, Şube'den tahdis etti (H). Bana Muhammed b. Amr b. Cebele b. Ebu Revvad ve Ebu Bekr b. İshak da tahdis edip dediler ki: Bize Ebu'l-Cevvâb, Ammar b. Zurey'k'den tahdis etti. Her ikisi (yani Şube ve Ammar) A'meş'ten (2/40b), o Ebu Salih'ten, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi rivâyet ettiler.[89]

٣٤٠/٢١١/٣- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ الصَّفَّارُ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَثَّامٍ عَنْ سُعَيْرِ بْنِ الْخِمْسِ عَنْ مُغِيرَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الْوَسْوَسَةِ قَالَ تِلْكَ مَحْضُ الْإِيمَانِ

340-211/3- Bize Yusuf b. Yakub es-Saffâr tahdis etti... Abdullah dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vesvese hakkında soru soruldu. O: *"O, katıksız imandır"* buyurdu.[90]

٠٠٠/٠٠٠- باب في الامر بالإيمان والاستعاذة عند وسوسة الشيطان

.../...- İMANIN DURUMU VE ŞEYTANIN VESVESESİ HALİNDE İSTİÂZEDE BULUNMAYA DAİR BİR BAB[91]

٣٤١-٢١٢/٤- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَاللَّفْظُ لِهَارُونَ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا يَزَالُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يُقَالَ هَذَا خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ فَمَنْ خَلَقَ اللهَ فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَلْيَقُلْ آمَنْتُ بِاللهِ

341-212/4- Bize Harun b. Maruf ve Muhammed b. Abbâd -lafız Harun'un olmak üzere- tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanlar soruşturup duracaklar, hatta haydi Allah yaratılmışları yarattı. Peki, Allah'ı kim yarattı, denilecek. Her kim bu türden bir şeyle karşılaşırsa, derhal Allah'a iman ettim, desin."*[92]

---

89 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 12446
90 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 9446
91 Mucem ve Tuhfe'de bu babın numarası yoktur. Aynı zamanda basılı nüshada da bu bab bulunmamaktadır. Bunu yazma nüshadan eklemiş bulunuyoruz.
92 Buhari, 3102'de buna yakın; Ebu Davud, 4721; Tuhfetu'l-Eşraf, 14160

٣٤٢-٢١٣/٥- وَحَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْمُؤَدِّبُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ مَنْ خَلَقَ السَّمَاءَ مَنْ خَلَقَ الْأَرْضَ فَيَقُولُ اللهُ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِهِ وَزَادَ وَرُسُلِهِ

342-213/5- Bize Mahmud (2/41a) b. Gaylan da tahdis etti... Hişam b. Urve bu isnat ile rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şeytan birinize gelip: Göğü kim yarattı, yeri kim yarattı, der. Kişi Allah diye karşılık verir."* Sonra hadisi önceki gibi zikretti ve: *"Ve rasullerine de (iman ettim, desin)"* ibaresini ekledi.[93]

٣٤٣-٢١٤/٦- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ يَعْقُوبَ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولَ مَنْ خَلَقَ كَذَا وَكَذَا حَتَّى يَقُولَ لَهُ مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ فَإِذَا بَلَغَ ذَلِكَ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلْيَنْتَهِ

343-214/6- Bana Zuheyr b. Harb ve Abd b. Humeyd birlikte Yakub'tan tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Yakub b. İbrahim tahdis etti. Bize İbn Şihab'ın kardeşinin oğlu amcasından tahdis etti. Bana Urve b. ez-Zubeyr'in haber verdiğine göre Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şeytan birinize gelip: Şunu şunu kim yarattı, der. Sonunda ona: Rabbini kim yarattı, der. İş buraya varınca derhal Allah'a sığınsın ve buna son versin."*[94]

٣٤٤-٠٠٠/٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْتِي الْعَبْدَ الشَّيْطَانُ فَيَقُولُ مَنْ خَلَقَ كَذَا وَكَذَا مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ

93 341 nolu hadisin kaynakları
94 341 nolu hadisin kaynakları

344-.../7- Bana Abdulmelik (2/41b) b. Şuayb b. el-Leys de tahdis etti. Bana babam, dedemden tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şeytan kula gelerek şunu ve şunu kim yarattı, der"* Sonra da, ez-Zührî'nin kardeşinin oğlunun rivâyetinin aynısını zikretti.[95]

٣٤٥-٢١٥/٨- حَدَّثَنِي عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا يَزَالُ النَّاسُ يَسْأَلُونَكُمْ عَنِ الْعِلْمِ حَتَّى يَقُولُوا هَذَا اللَّهُ خَلَقَنَا فَمَنْ خَلَقَ اللَّهَ قَالَ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ رَجُلٍ فَقَالَ صَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ قَدْ سَأَلَنِي اثْنَانِ وَهَذَا الثَّالِثُ أَوْ قَالَ سَأَلَنِي وَاحِدٌ وَهَذَا الثَّانِي

345-215/8- Bize Abdulvaris b. Abdussamed tahdis etti. Bana babam, dedemden tahdis etti, o Eyyub'dan, o Muhammed b. Sirin'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"İnsanlar size ilme dair soru sorup duracaklar. Nihayet: Allah bizi yarattı. Peki, Allah'ı kim yarattı, diyecekler."*

(İbn Sirin) dedi ki: O sırada o (Ebu Hureyre) bir adamın elinden tutuyordu. Şöyle dedi: Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir. İki kişi daha önce bana (bunu) sormuştu, bu da onların üçüncüleridir yahut şöyle dedi: Bir kişi bana sormuştu, bu da ikincisidir. (2/142a)[96]

٣٤٦-٠٠٠/٩- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَيَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ لَا يَزَالُ النَّاسُ بِمِثْلِ حَدِيثِ عَبْدِ الْوَارِثِ غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرِ النَّبِيَّ ﷺ فِي الْإِسْنَادِ وَلَكِنْ قَدْ قَالَ فِي آخِرِ الْحَدِيثِ صَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

346-.../9- Bunu bana Zuheyr b. Harb ve Yakub ed-Devrakî de tahdis edip dediler ki: Ebu Hureyre: *"İnsanlar sorup duracaklar"* diyerek Abdulvaris'in rivâyet ettiği hadisi aynen rivâyet etti. Ancak o isnatta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i zikretmedi, ama hadisin sonunda: Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir, dedi.[97]

95 341 nolu hadisin kaynakları
96 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14442
97 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14410

٣٤٧-٠٠٠/١٠- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ الرُّومِيِّ حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ وَهُوَ ابْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا يَزَالُونَ يَسْأَلُونَكَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ حَتَّى يَقُولُوا هَذَا اللهُ فَمَنْ خَلَقَ اللهَ قَالَ فَبَيْنَا أَنَا فِي الْمَسْجِدِ إِذْ جَاءَنِي نَاسٌ مِنَ الْأَعْرَابِ فَقَالُوا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ هَذَا اللهُ فَمَنْ خَلَقَ اللهَ قَالَ فَأَخَذَ حَصًى بِكَفِّهِ فَرَمَاهُمْ ثُمَّ قَالَ قُومُوا قُومُوا صَدَقَ خَلِيلِي

347-.../10- Bana Abdullah b. er-Rumi de tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Ebu Hureyre (insanlar) sana sorup duracaklar. Hatta haydi Allah (her şeyi yarattı) peki Allah'ı kim yarattı, diyecekler."*

(Ebu Hureyre) dedi ki: Ben mescitte iken bana bedevilerden bazı kimseler geldi ve: Ey Ebu Hureyre, haydi Allah (her şeyi yarattı) peki Allah'ı kim yarattı, dediler. (Ebu Seleme) dedi ki: Ebu Hureyre avucuna (2/42b) çakıl taşları aldı, onlara attı sonra da: Kalkın, kalkın can dostum doğru söylemiştir, dedi.[98]

٣٤٨-٢١٦/١١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ الْأَصَمِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيَسْأَلَنَّكُمُ النَّاسُ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى يَقُولُوا اللهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَمَنْ خَلَقَهُ

348-216/11- Bana Muhammed b. Hatim tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Andolsun insanlar size her şey hakkında soru soracaklar. Hatta: Allah her şeyi yarattı, peki Allah'ı kim yarattı diyecekler"* buyurdu.[99]

٣٤٩-٢١٧/١٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ الْحَضْرَمِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا يَزَالُونَ يَقُولُونَ مَا كَذَا مَا كَذَا حَتَّى يَقُولُوا هَذَا اللهُ خَلَقَ الْخَلْقَ فَمَنْ خَلَقَ اللهَ

98 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 15403
99 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14825

349-217/12- Bize Abdullah b. Âmir b. Zurâre el-Hadramî tahdis etti... Enes b. Malik, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Senin ümmetin bu nedir, bu nedir deyip duracaklar. Hatta Allah yaratılmışları yarattı. Peki, Allah'ı kim yarattı, diyecekler."*[100]

٣٥٠-٠٠٠/١٣- حَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الْمُخْتَارِ عَنْ أَنَسٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ غَيْرَ أَنَّ إِسْحَقَ لَمْ يَذْكُرْ قَالَ قَالَ اللَّهُ إِنَّ أُمَّتَكَ

350-.../13- Bunu bize İshak b. İbrahim tahdis etti. Bize Cerir haber verdi. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti (2/43a). Bize Huseyn b. Ali, Zâide'den tahdis etti. Her ikisi (Cerir ve Huseyn) el-Muhtar'dan, o Enes'ten, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi nakletti. Ancak İshak: "(Allah Rasûlü) buyurdu ki: Allah: Senin ümmetin... buyurdu" ibaresini zikretmedi.[101]

Şerh

(338-350 numaralı hadisler)

Bu babta geçen hadisler: (338) Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimseler gelerek... *İşte bu apaçık imandır"* buyurdu. (340) Diğer rivâyette: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vesveseye dair soru soruldu... *İşte o katıksız imandır,* buyurdu." (341) Diğer hadiste: *"İnsanlar... soruşturup, duracaklardır... Allah'a iman ettim, desin."* Bundan sonraki (342) rivâyette (2/153): *"Allah'a ve Rasûllerine iman ettim desin."* (343) Diğer rivâyette de: *"Şeytan birinize gelir ve şunu şunu kim yarattı, der..."* buyurulmaktadır.

Hadislerin Anlamı ve Fıkhî Hükümleri

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu apaçık bir imandır, katıksız imandır"* buyruklarının manası şudur: Sizin bunları sözlü olarak ifade etmeyi pek büyük bir iş görmeniz apaçık imandır çünkü bunu -inanmak şöyle dursun- büyük bir iş olarak görüp ondan ve onu telaffuz etmekten korkmak ancak imanını kesin olarak kemale erdirmiş, şüphe ve tereddütlerinin söz-

100 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 1580
101 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 1580

konusu olmadığı imanı kâmil bir kişi için sözkonusudur. Şunu da belirtelim ki ikinci rivâyette bu işin büyük görüldüğü sözkonusu edilmemiş ise dahi bu husus kastedilmiştir. Çünkü bir sonraki rivâyet bir önceki ilk rivâyetin kısaltılmışıdır. Bundan dolayı Müslim (rahimehullah) birinci rivâyeti öne almıştır.

Anlamının şu olduğu da söylenmiştir: Şüphesiz şeytan azdırıp, kandırmaktan ümit kestiği kimselere vesvese verir. Onu azdırmaktan acze düştüğü için vesvese ile onu rahatsız eder. Kâfire ise dilediği taraftan gider ve kâfire sadece vesvese vermekle kalmaz aksine onunla istediği gibi oynar. Buna göre hadisin manası şöyle olur: Vesvesenin sebebi katıksız imandır, yahut vesvese katıksız imanın alâmetidir. Bu Kadı Iyaz'ın tercih ettiği görüştür.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (341): *"Bunu hisseden bir kimse Allah'a iman ettim, desin."* (343) Diğer rivâyette (2/154): *"Allah'a sığınsın ve ondan vazgeçsin"* buyruğu ise, bu batıl düşünceden yüz çevirmek ve bunu gidermek için yüce Allah'a sığınmak (yolunu seçsin) demektir.

İmam el-Maziri (rahimehullah) dedi ki: Hadisin zahirinden anlaşıldığı üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara hatıra gelen bu gibi düşüncelerden bunları çürütüp iptal etmek için delile başvurmaksızın ve düşünmeksizin yüz çevirerek ve onları geri püskürterek önlerine geçmelerini emir buyurmuştur.

Bu husus ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: Hatıra gelen düşünceler iki türlüdür. Eğer bunlar yer etmeyen ve karşı karşıya kalınan bir şüphenin etkisi ile ortaya çıkmamış düşünceler ise, işte onlardan yüz çevirmek suretiyle geri çevrilecek olanlar bunlardır. Hadis de buna göre yorumlanır. Vesvese de bunun benzeri durum hakkında kullanılır. Sanki bu bir dayanağı bulunmayan gelip geçici bir hal olduğu için herhangi bir delili incelemeye gitmeksizin önlenmiş olmaktadır. Çünkü bunun üzerinde durulup, düşünülecek asli bir dayanağı yoktur. Şüphenin gereği olarak karar kılıp, yerleşen düşüncelere gelince, bunlar ancak delil getirmekle ve çürütülmeleri üzerinde düşünmekle önlenir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah'a sığınsın ve ondan vazgeçsin"* buyruğunun anlamı da şudur: Kişiye böyle bir vesvese arız olacak olursa o vesvesenin şerrini kendisinden savmak hususunda yüce Allah'a sığınsın ve bunun üzerinde düşünmekten yüz çevirsin. Hatırına gelen bu düşüncenin şeytan vesvesesinden olduğunu bilsin. Şeytan ise ancak fesada ve iğvaya çalışır. Onun vesvesesine (2/155) kulak vermekten yüz çevirsin, başka bir şeyle uğraşmak suretiyle onu kesip koparmaya yönelsin. Allah en iyi bilendir.

Babtaki Senetlere Dair

(339) Muhammed b. Amr b. Cebele'nin adı Muhammed b. Amr b. Abbâd b. Cebele'dir. Aynı hadiste Ebu'l-Cevvâb Ammâr b. Ruzeyk'den rivâyeti vardır. Ebu'l-Cevvab'ın adı el-Ahvas b. Cevvab'dır. Ruzeyk isminde ise re harfi, ze harfinden öncedir.

(340) Müslim dedi ki: "Bize Yusuf b. Yakub es-Saffâr tahdis etti. Bana Ali b. Assam, Suayr b. el-Hims'den tahdis etti. O Muğire'den, o İbrahim'den, o Alkame'den, o Abdullah'tan." Abdullah sahabi Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh)'dır. Bu isnattaki ravilerin tamamı Kufelidir.

el-Hims ha harfi kesreli, mim sakindir. Suayf ve babasının (el-Hims'in) benzerleri bilinmemektedir. Muğire, İbrahim ve Alkame de tabiindendir. Bu isnada itirazda bulunulmuştur.

(342) Ebu'n-Nadr, el-Müeddib'den rivâyeti vardır ki, Ebu'n-Nadr'ın adı Haşim b. el-Kasım, Ebu Said el-Müeddib'in adı da Muhammed b. Müslim b. Ebu'l-Vaddâh'tır. Ebu'l-Vaddâh'ın adı el-Müsennâ'dır. Kendisi el-Mehdi'yi ve diğer halifeleri tedib ederdi. (2/156)

(343) İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu geçmektedir ki adı Muhammed b. Abdullah b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihâb Ebu Abdullah'tır.

(346) Yakub ed-Devrakî de vardır ki buna dair açıklama mukaddimenin şerhinde geçmişti.

(347) Abdullah b. er-Rumi vardır ki Abdullah b. Muhammed'dir. İbn Ömer olduğu da söylenmiştir. Bağdatlıdır.

(348) Cafer b. Burkan vardır ki buna dair açıklamalar da mukaddimede geçti. Allah en iyi bilendir.

(349) Metin lafızlarında: "(حتي يقولوا الله خلق كل شيء): Nihayet Allah her şeyi yarattı derler" ibaresi bazı asıllarda bu şekilde "derler" anlamındaki fiilin sonunda "nun" harfi yazılmamıştır. Bazılarında ise nun harfi yazılmıştır. Her ikisi de sahihtir. Nasb edatı ile birlikte nun harfinin fiilin sonunda yer alması az görülen bir söyleyiştir. Bunu muhakkik nahivcilerinden bir topluluk zikretmiş, sahih hadislerde de -yüce Allah'ın izniyle yeri geldikçe göreceğiniz gibi- tekrar edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

٦١/٦٠- بَاب وَعِيدِ مَنْ اقْتَطَعَ حَقَّ مُسْلِمٍ بِيَمِينٍ فَاجِرَةٍ بِالنَّارِ

61/60- BİR MÜSLÜMANIN HAKKINI YALAN BİR YEMİNLE ALAN KİMSENİN CEHENNEM İLE TEHDİDİ BABI

٣٥١-١/٢١٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ أَخْبَرَنَا الْعَلَاءُ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَوْلَى الْحُرَقَةِ عَنْ مَعْبَدِ بْنِ كَعْبٍ السَّلَمِيِّ عَنْ أَخِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَإِنْ قَضِيبًا مِنْ أَرَاكٍ

351-218/1- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe b. Said ve Ali b. Hucr birlikte İsmail b. Cafer'den tahdis etti. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail b. Cafer tahdis etti. Bana el-Alâ -ki o el-Huraka'nın azatlısı İbn Abdurrahman'dır- Mabed b. Ka'b es-Selemi'den haber verdi. O kardeşi Abdullah b. Ka'b'dan, o Ebu Umame'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yaptığı yemin ile Müslüman bir kimsenin hakkını kesip alan bir kimseye Allah cehennemi vacip kılmış ve cenneti de ona haram etmiş olur."*

Bir adam ona: Önemsiz bir şey olsa da mı ey Allah'ın Rasûlü, dedi.

Allah Rasûlü: *"İsterse misvak ağacından bir çubuk* (2/43b) *olsun"* buyurdu. [102]

٣٥٢-٢/٣١٩- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ جَمِيعًا عَنْ أَبِي أُسَامَةَ عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَخَاهُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ يُحَدِّثُ أَنَّ أَبَا أُمَامَةَ الْحَارِثِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِمِثْلِهِ

352-319/2- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, İshak b. İbrahim ve Harun b. Abdullah da hep birlikte Ebu Usame'den tahdis ettiler. O Velid b. Kesir'den, o Muhammed b. Ka'b'dan rivâyet ettiğine göre o kardeşi Abdullah b. Ka'b'ı şöyle tahdis ederken dinlemiştir: Ebu Umame el-Hârisî'nin kendisine tahdis ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bunun aynısını söylerken dinlemiştir.

102 Nesai, 5434; İbn Mace, 2324; Tuhfetu'l-Eşraf, 1744

٣٥٣-٢٢٠/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينِ صَبْرٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لَقِيَ اللهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ قَالَ فَدَخَلَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ فَقَالَ مَا يُحَدِّثُكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالُوا كَذَا وَكَذَا قَالَ صَدَقَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِيَّ نَزَلَتْ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ أَرْضٌ بِالْيَمَنِ فَخَاصَمْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ هَلْ لَكَ بَيِّنَةٌ فَقُلْتُ لَا قَالَ فَيَمِينُهُ قُلْتُ إِذَنْ يَحْلِفُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينِ صَبْرٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ هُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ فَنَزَلَتْ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا إِلَى آخِرِ الْآيَةِ

353-220/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Vekî' tahdis etti (H). Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize Ebu Muaviye ve Vekî' tahdis etti (H). Bize İshak b. İbrahim el-Hanzalî -ki lafız onundur- de tahdis etti. Bize Vekî' haber verdi. Bize A'meş, Ebu Vâil'den tahdis etti. O Abdullah'tan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kim yalancı olduğu halde bir sabr yemini edip, onunla Müslüman bir kimsenin malını haksızca alırsa Allah'ın huzuruna O kendisine gazap etmiş olduğu halde çıkar."*

(Ebu Vâil) dedi ki: Derken Eş'as b. Kays girdi ve Ebu Abdurrahman size neler anlatıyor, dedi. Oradakiler şunları şunları anlatıyor, dediler.

Eş'as: Ebu Abdurrahman doğru söylemiştir. Ayet benim hakkımda indi. (2/44a) Benimle bir adam arasında (anlaşmazlık konusu) Yemen'de bir arazi parçası vardı. Onu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dava ettim (beyyinen var mı?) Ben, hayır dedim. Allah Rasûlü: *"O halde o yemin etsin"* buyurdu.

Ben: O da yemin ediverir, dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o vakit şöyle buyurdu: *"Kim yalancı olduğu halde o yolla Müslüman bir kimsenin malını haksızca alacağı bir sabr yemini ederse Allah kendisine gazap etmiş olduğu halde huzuruna çıkar."* Sonra da: *"Şüphesiz Allah'a olan ahitlerini ve yeminlerini az bir pahaya satanlar..."* (Al-i İmran, 77) âyeti sonuna kadar nazil oldu.[103]

---

103 Buhari, 2356, 2515, 2666, 2676 -muhtasar olarak-, 2673, 2416, 4549, 6659, 6676, 7183, 7184; Ebu Davud, 3243; Tirmizi, 1269, 2996; İbn Mace, 2322, 2323'te de muhtasar olarak; Tuhfetu'l-Eşraf, 158, 9244

٣٥٤-٢٢١/٤- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَسْتَحِقُّ بِهَا مَالًا هُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ الْأَعْمَشِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ خُصُومَةٌ فِي بِئْرٍ فَاخْتَصَمْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ شَاهِدَاكَ أَوْ يَمِينُهُ

354-221/4- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti... Abdullah dedi ki: Her kim yalan söylediği halde bir yemin edip, onunla hak etmediği bir şeyi alırsa Allah'ın huzuruna ona gazap etmiş olduğu halde çıkar. Sonra A'meş'in rivâyet ettiği hadise yakın olarak hadisi zikretti. Şu kadar var ki o şöyle dedi: Benimle bir adam arasında bir kuyu ile ilgili (2/44b) bir anlaşmazlık vardı. Davamızı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürdük. O: *"Ya senin iki şahidin yahut onun yemini"* buyurdu.[104]

٣٥٥-٢٢٢/٥- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ جَامِعِ بْنِ أَبِي رَاشِدٍ وَعَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَعْيَنَ سَمِعَا شَقِيقَ بْنَ سَلَمَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ حَلَفَ عَلَى مَالِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقِّهِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِصْدَاقَهُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا إِلَى آخِرِ الْآيَةِ

355-222/5- Bize İbn Ebu Ömer el-Mekki de tahdis etti... Şakik b. Seleme diyor ki: İbn Mesud'u şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Her kim hakkı olmadığı halde Müslüman bir kimsenin malı üzerine yemin ederse Allah'ın huzuruna o kendisine gazap etmiş olarak çıkar."*

Abdullah dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize aziz ve celil Allah'ın kitabından bunu doğrulayan: *"Şüphesiz Allah'a olan ahitlerini ve yeminlerini az bir pahaya satanlar..."* (Al-i İmran, 77) âyetini sonuna kadar okudu.[105]

~ ﷺ ~

104 Bir önceki hadisin kaynakları

105 Buhari, 7007; Tuhfetu'l-Eşraf, 9238

٣٥٦-٢٢٣/٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَهَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ وَأَبُو عَاصِمٍ الْحَنَفِيُّ وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ حَضْرَمَوْتَ وَرَجُلٌ مِنْ كِنْدَةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ الْحَضْرَمِيُّ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ هَذَا قَدْ غَلَبَنِي عَلَى أَرْضٍ لِي كَانَتْ لِأَبِي فَقَالَ الْكِنْدِيُّ هِيَ أَرْضِي فِي يَدِي أَزْرَعُهَا لَيْسَ لَهُ فِيهَا حَقٌّ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِلْحَضْرَمِيِّ أَلَكَ بَيِّنَةٌ قَالَ لَا قَالَ فَلَكَ يَمِينُهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ الرَّجُلَ فَاجِرٌ لَا يُبَالِي عَلَى مَا حَلَفَ عَلَيْهِ وَلَيْسَ يَتَوَرَّعُ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ لَيْسَ لَكَ مِنْهُ إِلَّا ذَلِكَ فَانْطَلَقَ لِيَحْلِفَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَمَّا أَدْبَرَ أَمَا لَئِنْ حَلَفَ عَلَى مَالِهِ لِيَأْكُلَهُ ظُلْمًا لَيَلْقَيَنَّ اللهَ وَهُوَ عَنْهُ مُعْرِضٌ

356-223/6- Bize Kuteybe b. Said, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Hennâd b. es-Serri ve Ebu Âsım (2/45a) el-Hanefî -lafız Kuteybe'nin olmak üzere- tahdis edip dediler ki: Bize Ebu'l-Ahvas, Simâk'tan tahdis etti. O Alkame b. Vâil'den, o babasından şöyle dediğini nakletti: Hadramevt'ten bir adam ile Kinde'den bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldi. Hadramevt'li adam: Ey Allah'ın Rasûlü, bu adam önceleri babama ait olan bir arazi hususunda bana galabe çaldı. (Onu elimden aldı), dedi.

Kindeli de: Orası benim elimde bulunan bir arazidir. Onu ben ekiyorum. Onun bu arazide hakkı yoktur, dedi.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hadramevtli olan adama: *"Beyyinen (şahitlerin) var mı"* dedi. O: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Senin ona yemin ettirme hakkın vardır"* buyurdu.

Adam: Ey Allah'ın Rasûlü, bu adam günahkâr birisidir. Ne üzerine yemin ettiğine aldırmaz ve hiçbir hususta günahtan çekinmez, dedi.

Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Senin ondan bunun dışında bir şey (isteme hak)ın yoktur"* buyurdu.

Öbürü yemin etmeye gelince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şayet haksızca yemek için onun malı hakkında yemin ederse,* (2/45b) *andolsun, Allah kendisinden yüz çevirmiş olduğu halde huzuruna çıkacaktır."*[106]

106 Ebu Davud, 3245, 3623; Tirmizi, 1340; Tuhfetu'l-Eşraf, 11768

٣٥٧-٢٢٤/٧- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ أَبِي الْوَلِيدِ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَتَاهُ رَجُلَانِ يَخْتَصِمَانِ فِي أَرْضٍ فَقَالَ أَحَدُهُمَا إِنَّ هَذَا انْتَزَى عَلَى أَرْضِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَهُوَ امْرُؤُ الْقَيْسِ بْنُ عَابِسٍ الْكِنْدِيُّ وَخَصْمُهُ رَبِيعَةُ بْنُ عِبْدَانَ قَالَ بَيِّنَتُكَ قَالَ لَيْسَ لِي بَيِّنَةٌ قَالَ يَمِينُهُ قَالَ إِذَنْ يَذْهَبُ بِهَا قَالَ لَيْسَ لَكَ إِلَّا ذَاكَ قَالَ فَلَمَّا قَامَ لِيَحْلِفَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنِ اقْتَطَعَ أَرْضًا ظَالِمًا لَقِيَ اللهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ قَالَ إِسْحَقُ فِي رِوَايَتِهِ رَبِيعَةُ بْنُ عَيْدَانَ

357-224/7- Bana Zuheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim birlikte Ebu'l-Velid'den tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Hişam b. Abdulmelik tahdis etti... Vâil b. Hucr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda idim. Yanına bir arazi hakkında birbirinden davacı olan iki adam geldi. Onlardan biri: Ey Allah'ın Rasûlü, bu adam cahiliye döneminde bana ait olan bir arazimi gasp etmişti, dedi. -Bu kişi İmriu'l-Kays b. Âbis el-Kindî idi. Davacı olduğu kişi de Rabia b. İbdân'dı.-

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Beyyinen var mı"* buyurdu. O: Beyyinem yok dedi. Allah Rasûlü: *"O halde o yemin edecek"* buyurdu.

İmriu'l-Kays: O zaman arazimi alır gider dedi. Allah Rasûlü: *"Senin bundan başka bir hakkın yok"* buyurdu.

(Vâil) dedi ki: Hasmı yemin etmek üzere kalkınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her kim haksızca bir araziyi kesip alırsa, Allah'ın huzuruna* (2/46a) *O kendisine gazap etmiş olduğu halde çıkar"* buyurdu.

İshak rivâyetinde (Rabia b. İbdan yerine) Rabia b. Aydan demiştir.[107]

Şerh

(351-357 numaralı hadisler)

Bu babta (351) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Her kim yeminiyle Müslüman bir kimsenin hakkını kesip alırsa... isterse erak ağacından bir çubuk olsun"* buyurmaktadır. Diğer rivâyette (353) (2/157) *"Her kim... sabr yemi-*

107 356 numaralı hadisin kaynakları

ni ederse... Allah'ın huzuruna çıkar." (353) Diğer rivâyetinde: "el-Eş'as b. Kays'tan rivâyete göre benimle bir başka adam arasında... huzuruna çıkar" denilmekte; öbür rivâyette (356) (2/158): "Hadramevt'ten bir adam ve Kinde'den bir adam... geldi... huzuruna çıkacaktır." denilmektedir.

Babta Geçen İcimler ve Lafızlar

Babta geçen isim ve lafızlara gelince (351) "el-Huraka'nın azatlısı" el-Huraka, Cuheyne'den bir koldur. Daha önce birkaç defa açıklanmıştı. Aynı hadiste geçen Mabed b. Ka'b es-Selemi Ensar'dan Selime oğullarına mensuptur. Onlara nispet yapıldığı takdirde Arap dilbilginleri arasında ve diğerlerine göre meşhur olduğu üzere lam harfi fethalı olarak nispet yapılır. Nispet yapılırken lam harfinin de kesreli söylenmesinin caiz olduğu da söylenmiştir.

Aynı hadiste Abdullah b. Ka'b b. Ebu Umame el-Hârisî de vardır. Diğer rivâyette ise: "Abdullah b. Ka'b'ı tahdis ederken dinledim: Ebu Umame el-Hârisî kendisine tahdis etti" denilmektedir. Şunu bilelim ki burada zikredilen Ebu Umame meşhur Ebu Umame el-Bâhilî Suday b. Aclân değildir. Bu ondan başkasıdır. Bunun adı İyas b. Salebe el-Ensari el-Hârisî olup el-Hâris b. el-Hazrec oğullarındandır. Onun Belevi (Belli oğullarından) olup, Hârise oğullarıyla antlaşmalı olduğu da söylenir. Kendisi Ebu Burde b. Niyar'ın kızkardeşinin oğludur. İsmi ile ilgili meşhur olan budur. Ebu Hatim er-Razi dedi ki: Adı Abdullah b. Salebe'dir. Salebe b. Abdullah olduğu da söylenir.

Yine şunu bilmeli ki, burada mutlaka dikkat çekilmesi gereken bir incelik vardır. O da şudur: Ashab (radıyallâhu anhum) isimlerine dair eser yazanların birçoğu burada geçen Ebu Umame el-Hârisî (radıyallâhu anh)'ın Uhud dönüşünde vefat edip, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de cenaze namazını kıldırdığını söylemişlerdir. Bu tarihin gereği olarak Müslim'in rivâyet ettiği bu hadis munkatı olur; çünkü Abdullah b. Ka'b tabiindendir. Hicretin üçüncü yılında Uhud gazasının cereyan ettiği senede vefat etmiş birisinden nasıl hadis dinlemiş olabilir? Fakat Ebu Umame'nin vefatı hakkındaki bu nakil sahih değildir çünkü Abdullah b. Ka'b'dan Müslim'in ikinci rivâyette zikrettiği gibi: "Bana Ebu Umame tahdis etti" dediği sahih olarak sabittir. İşte bu tabiinden olan Abdullah b. Ka'b'ın ondan hadis dinlediğine dair açık bir ifadedir. Böylelikle onun vefatı ile ilgili söylenen sözler de batıl olur. Şayet onun vefatı ile ilgili söylenen o tarih sahih olsaydı Müslim onun hadisini tahriç etmezdi. Gerçekten de İbnu'l-Esir diye tanınan İmam Ebu'l-Berekat el-Cezeri "Marifetu's-Sahabe" adlı eserinde vefatı ile ilgili bu görüşü reddederken çok güzel bir iş yapmıştır. Allah en iyi bilendir.

Hadisteki: *"İsterse erak ağacından bir çubuk olsun"* ibaresindeki "çubuk" anlamındaki (قضيب) lafzı bazı asıl nüshalarda ya da çoğunluğunda bu şekildedir. Birçoğunda ise (قضيبا) şekilde hazfedilmiş "kâne"nin haberi olarak elifli gelmiştir yahut *"isterse bir çubuk kesmiş olsun"* anlamında takdiri yapılan hazfedilmiş bir fiilin mefulü de olabilir.

"Sabr yemini" ibaresinde yemin sabra izafe edilmiştir. Sabr yemini ise yemin edenin o yemini yapmak üzere kendisini tutan, alıkoyan kimsenin yaptığı yemindir. Buna dair açıklama insanın kendi kendisini öldürmenin ağır haram olduğu babında geçmiş idi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Her kim yalan yere bir sabr yemini ederse"* ibaresi kasten yalan yemin ederse demektir. Bu yemine ğamûs yemini adı verilir.

(354) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Senin iki şahidin yahut onun yemini"* buyruğu şu demektir: Senin getireceğin iki şahidin yapacağı şahitlik yahut onun yeminini istemek hakkın vardır.

Yine bu babta (357) Müslim'in: Bana Zuheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim hep birlikte Ebu'l-Velid'den tahdis etti. Zuheyr dedi ki: "Bize Hişam b. Abdulmelik tahdis etti." Burada zikredilen Hişam, Ebu'l-Velid'in kendisidir.

Aynı hadiste "cahiliye döneminde haksızca arazimi almıştı" yani oraya galip gelip, istila etmişti. Cahiliye dönemi ise nübüvvetten önceki dönemdir. Cehaletlerinin çokluğundan ötürü bu isim verilmiştir.

Aynı hadiste geçen "İmriu'l-Kays b. Âbis ve Rabia b. Aydan (hadisin metninde İbdan)"e gelince, Aydan ismini -Müslim'in zikrettiği üzere- Zuheyr ve İshak tespit etmekte ihtilaf etmişlerdir. Kadı Iyaz ise bu isimle ilgili görüşleri ve ravilerin ihtilaflarını zikrederek şunları söylemiştir: Bu isim fethalı ayn ve alttan iki noktalı ye iledir (Aydan). İşte doğrusu budur. İshak'ın rivâyetinde de böyledir. Zuheyr'in rivâyetinde ise ayn harfi kesreli ve tek noktalı be ile "İbdan" şeklindedir. Kadı Iyaz: Biz bu ismi bu iki şekilde hocalarımızdan böylece zaptetmiş bulunmaktayız. Ancak İbnu'l-Hazzâ'da bizim zaptımızın aksi sabittir. Zuheyr'in rivâyetinde ayn harfi fethalı ve iki noktalı ye ile (Aydan şeklinde), İshak'ın rivâyetinde ise ayn harfi kesreli ve tek noktalı be ile (İbdan olarak) sabittir. el-Ceyyani dedi ki: el-Culûdî'den nakledilen asılda da bu şekildedir. Kadı dedi ki: Bizim ilk olarak doğru olduğunu söylediğimiz Darakutni, Abdulgani b. Said ve Ebu Nasr b. Mâkûlâ'nın görüşüdür. İbn Yunus da et-Tarih'te böyle demiştir. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Aralarında Hafız Ebu'l-Kasım b. Asakir ed-Dımaşki'nin de bulunduğu bir grup hafız bunu "İbdan" şeklinde ayn harfi kesreli, be ve şeddeli dal ile zaptetmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Bu Babtaki Hadislerin İhtiva Ettiği Hükümler:

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (351): *"Kim yeminiyle haksızca Müslüman bir kimsenin hakkını alırsa"* buyruğunda bir incelik vardır. Bu da *"Müslüman kimsenin hakkı"* ifadesindedir ki, bunun kapsamına maldan başka meyte hayvanın derisi, gübre ve bunun dışında kendilerinden yararlanılan necasetler de girer. Aynı şekilde kazf haddi, zevcenin kocası tarafından kendisine gün pay edilmesi ve bunun dışında mal olmayan diğer hakları da kapsar.

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (351): *"Yüce Allah ona cehennemi vacip kılar, cenneti de ona haram eder."* Bunun hakkında da benzerleri için daha önce tekrar edilen iki cevap sözkonusudur. Birincisi bunun böyle bir işi helal kabul eden kişi hakkında yorumlanacağıdır. Bu hali üzere ölecek olursa o kâfir olur ve cehennemde ebedi kalır. İkincisine göre anlamı böyle bir kişi cehennem ateşini hak etmiş olur ama affedilmesi de caizdir. (2/161) Yüce Allah ayrıca ona ateşten kurtulup, umdukları cennet nimetlerine nail olan kimselerle birlikte ilk anda cennete girmesi ona haram edilmiştir.

Haksızlığa uğrayan kimse için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"Müslüman"* kaydını getirmesi zimmînin hakkının haram olmadığının delili değildir. Bu yüce Allah'ın huzuruna kendisine gazap etmiş olarak çıkacağı şeklindeki ağır tehdidin müslümanın hakkını haksızca alan kimse için sözkonusu olduğu anlamındadır. Zimmînin hakkını almak ise haramdır fakat bundan dolayı sözü geçen bu iki büyük cezanın verilmesi gerekli değildir. Bütün bu açıklamalar "mefhumun delaleti"ni kabul edenlerin görüşüne göredir. Bunu kabul etmeyenlerin ise ayrıca tevile ihtiyaçları yoktur.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Özel olarak müslümanın sözkonusu edilmesi muhatapların ve şeriata göre hareket edenlerin genellikle kendilerinin olmasından dolayıdır yoksa Müslüman olmayanların hükmü bunun hilafına olduğu için değildir. Aksine Müslüman olmayanın hükmü de bu hususta aynıdır. Allah en iyi bilendir.

Ayrıca bu ceza müslümanın hakkını alıp, tövbe etmeden önce ölen kimse hakkında sözkonusudur. Tövbe edip, yaptığına pişman olarak hakkını sahibine geri veren, ondan helallik dileyen ve bir daha böyle bir iş yapmamaya kesin karar veren kimseden ise günahı düşmüş olur. Allah en iyi bilendir.

Ayrıca bu hadiste -Ebu Hanife (rahimehullah)'ın içtihadına muhalif olan fakat Malik, Şafii, Ahmed ve çoğunluğun kanaati olan hakimin hükmü kişiye kendisine ait olmayan bir hakkı mubah kılmaz, şeklindeki görüşün lehine bir delalet bulunmaktadır. Hadiste ayrıca:

1- Müslümanların haklarını çiğnemek büyük bir haramdır.

2- Çiğnenen hakkın az ya da çok olması arasında fark yoktur çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İsterse erak ağacından bir çubuk olsun"* buyurmuştur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"yalan söylediği halde kim bir yemin ederse"* buyruğunda *"yalan söylemek"* kaydı zorunludur. Haksız olduğunu bilerek ve kasten böyle bir yemin yapmadıkça günahkâr olmaz.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yüce Allah kendisine gazap ederek onun huzuruna çıkar."* Diğer rivâyette (356) ise: *"Ondan yüz çevirmiş olduğu halde"* buyurulmaktadır. İlim adamları der ki: Yüce Allah'ın yüz çevirmesi, gazabı, öfkesi, onun kendisine gazap edilen kimseyi rahmetinden uzaklaştırmayı, onu azaplandırmayı, yaptığı fiili reddedip yermeyi dilemesi, irade etmesi demektir, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

el-Hadramî ve el-Kindî ile ilgili hadise gelince (356, 357) çeşitli bilgiler bulunmaktadır:

1- Zilyed (yani bir malı elinde bulunduran kişi) o malın kendisinin olduğunu iddia eden yabancı bir kimseye göre öncelikli hak sahibidir.

2- Davalı (üzerindeki hakkı) ikrar etmiyorsa yemin etmek zorundadır.

3- Beyyine (iki şahidin şehadeti) zilyedliğe göre önceliklidir ve yemine gerek olmaksızın beyyine sahibi lehine hüküm verilir.

4- Davalı olan günahkâr kimsenin yemini, tıpkı adaletli kimsenin yemini gibi kabul edilir ve bu yemini sebebiyle ondan hak istemek sakıt olur.

5- Davacılardan birisi diğerine o bir zalimdir yahut bir facirdir ve buna benzer nitelemeleri davalaşma esnasında dile getirecek olursa (2/162) bu sözlerine katlanılır.

6- Mirasçı bir kimse kendisine miras bırakan kimseye ait olan bir şeyi iddia edecek olursa, hakim de ona miras bırakan kimsenin ölüp de bu davacı dışında bir mirasçısının olduğunu bilmiyorsa, buna dayanarak onun lehine hüküm vermesi caiz olur ve dava halinde buna dair ayrıca beyyine getirmekle onu yükümlü tutmaz. Bu hükmün delili davacının "bana galip gelerek

babama ait olan bir araziyi aldı" demiş olmasıdır. O bu sözleriyle bu arazinin babasına ait olduğunu ikrar etmiş oldu. Eğer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun o araziye tek başına mirasçı olduğunu bilmemiş olsaydı, kendisinin mirasçı olduğuna dair bir beyyine getirmesini isterdi. Bundan sonra da kendisinden bu davasında davalısı aleyhine hak sahibi olduğuna dair ikinci bir beyyine daha isterdi.

Bir kimse: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Senin iki şahidin"* ifadesi onun hak ettiği şeyi senden haksızca aldığına dair iki şahit getir, demektir. Bu da iki şahidin bu kişinin tek başına mirasçı olup, bu evi miras aldığına dair şâhâdet etmeleriyle olur diyecek olursa ona: Bu iddia zahirden anlaşılana aykırıdır. Bununla birlikte böyle bir şeyin kastedilmiş olması da mümkündür diye cevap verilir. Allah en iyi bilendir.

٣٥٧-٢٢٤/٧- بَاب الدَّلِيلِ عَلَى أَنَّ مَنْ قَصَدَ أَخْذَ مَالِ غَيْرِهِ بِغَيْرِ حَقٍّ كَانَ الْقَاصِدُ مُهْدَرَ الدَّمِ فِي حَقِّهِ وَإِنْ قُتِلَ كَانَ فِي النَّارِ وَأَنَّ مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ

62/61- BAŞKASININ MALINI HAKSIZCA ALMAYA KASTEDENİN KASTETTİĞİ KİŞİNİN HAKKI ÇERÇEVESİNDE KANININ HEDER OLDUĞUNA, ÖLDÜRÜLÜRSE CEHENNEMDE OLACAĞINA VE MALI UĞRUNDA ÖLDÜRÜLENİN ŞEHİT OLDUĞUNA DELİL BABI

٣٥٨-٢٢٥/١- حَدَّثَنِي أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ جَاءَ رَجُلٌ يُرِيدُ أَخْذَ مَالِي قَالَ فَلَا تُعْطِهِ مَالَكَ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَاتَلَنِي قَالَ قَاتِلْهُ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلَنِي قَالَ فَأَنْتَ شَهِيدٌ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قَتَلْتُهُ قَالَ هُوَ فِي النَّارِ

358-225/1- Bana Ebu Kureyb Muhammed b. el-Alâ tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, şayet bir adam gelip benim malımı almak isterse ne yapmamı emredersin?

Allah Rasûlü: *"Malını ona verme"* buyurdu. Adam: Ya benimle dövüşürse ne emredersin, dedi.

Allah Rasûlü: *"Sen de onunla dövüş"* buyurdu. Adam: Ya o beni öldürürse durum ne olur dersin, dedi.

Allah Rasûlü: *"O takdirde sen şehit olursun"* buyurdu. Adam: Şayet ben onu öldürürsem ne olur dersin dedi.

Allah Rasûlü: *"O da ateşe gider"* buyurdu.[108]

٣٥٩-٢٢٦/٢- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ الْأَحْوَلُ أَنَّ ثَابِتًا مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ لَمَّا كَانَ بَيْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو وَبَيْنَ عَنْبَسَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ مَا كَانَ تَيَسَّرُوا لِلْقِتَالِ فَرَكِبَ خَالِدُ بْنُ الْعَاصِ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو فَوَعَظَهُ خَالِدٌ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ

359-226/2- Bana el-Hasan b. Ali el-Hulvânî, İshak b. Mansur ve Muhammed b. Râfi' -lafızları birbirine yakın olmak üzere- tahdis etti. İshak: Bize Abdurrezzak haber verdi, derken diğer ikisi tahdis etti, dedi. (Abdurrezzak dedi ki): Bize İbn Cureyc haber verdi (2/46b). Bana Süleyman el-Ahvel'in haber verdiğine göre Ömer b. Abdurrahman'ın azatlısı Sabit kendisine şunu haber verdi: Abdullah b. Amr ile Anbese b. Ebu Süfyan arasında olanlar olunca birbirleriyle çarpışmak için hazırlandılar. Bu sefer Halid b. Ebu'l-Âs bineğine binip, Abdullah b. Amr'ın yanına gitti. Halid ona öğüt verdi. Bu sefer Abdullah b. Amr şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Malı uğrunda öldürülen şehittir"* buyurduğunu bilmiyor musun?[109]

٣٦٠-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ النَّوْفَلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ كِلَاهُمَا عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

108 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14088

109 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 8611

360-.../3- Bunu bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti. Bize Muhammed b. Bekr tahdis etti (H). Bunu bize Ahmed b. Osman en-Nevfelî de tahdis etti. Bize (Muhammed b. Bekr ile birlikte) her ikisi İbn Cureyc'den bu isnat ile aynısını nakletti.[110]

Şerh

(358-360 numaralı hadisler)

Bu babta (358) "bir adamın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek ey Allah'ın Rasûlü... dediği... O ateştedir" buyurduğu hadisi yer almaktadır.

Bu başlıktaki (açıklanması gereken yeni) lafızlara gelince, şehit ile ilgili olarak en-Nadr b. Şumeyl şöyle diyor: Ona bu adın veriliş sebebi hayatta olmasıdır. Çünkü şehitlerin ruhları Darusselam'a (cennete) tanık olmuştur. Onların dışındakilerin ruhları ise oraya ancak kıyamet gününde tanık olacaktır. (2/163) İbnu'l-Enbari dedi ki: Çünkü yüce Allah ve onun melekleri -selam onlara- onun cennetlik olduğuna şahitlik ederler. Buna göre şehit lehine şahitlik edilen demektir.

Bir diğer açıklamaya göre şehit adının veriliş sebebi, ruhunun çıktığı zamanda kendisine verilecek sevap ve ikramlara tanık olmasıdır. Başka bir açıklamaya göre rahmet meleklerinin onun yanında hazır bulunarak ruhunu aldıkları için ona şehit denilmiştir. Ona iman sahibi olduğu ve zahir hali itibariyle son halinin de hayırlı olduğuna şahit olunduğu için bu ismin verildiği, onun üzerinde şehit olduğuna dair şahitlik eden bir tanık olduğundan ötürü bu ismin verildiği açıklamaları da yapılmıştır. Onun üzerindeki bu şahit ise onun kanıdır; çünkü şehit yarasından kan aktığı halde ba's olunacaktır (dirilecektir).

el-Ezheri ve başkaları bir başka görüş daha nakletmektedir. Buna göre ona şehit denilmesi onun kıyamet gününde ümmetlere şahitlik edecek kimselerden oluşu dolayısıyladır. Ama bu görüşe göre böyle bir sebep sadece ona özgü değildir.

Bilelim ki şehit üç türlüdür. Birincisi, savaş sebeplerinden bir sebeple kâfirlerle savaşırken öldürülen kişidir. Böyle bir kimse için ahiret sevabı itibariyle de, dünya hükümleri itibariyle de hükmü sözkonusudur. Dünyadaki hükmü yıkanmaması ve cenaze namazının kılınmamasıdır.

110 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 8611

İkincisi, ahiretteki sevabı itibariyle şehit olmakla birlikte dünya ahkâmı itibariyle böyle olmayandır. Bu da karnındaki hastalıktan dolayı ölen, taundan ölen, göçük altında kalarak, malı uğrunda çarpışırken öldürülen ve bunların dışında sahih hadislerde kendisine şehit adı verilen diğer kimseler bu tür şehittir. Bu gibi kimseler yıkanır, cenaze namazı kılınır, ahirette ona şehitlerin sevabı verilir. Ancak birinci tür şehit gibi sevap alması gerekli değildir.

Üçüncüsü ise kâfirlerle savaşırken öldürüldüğü takdirde, kendisine şehit adının verilmeyeceğini belirten rivâyetlerin varid olduğu ganimetten çalan ve benzeri kimselerdir. Bu gibi kimseler için dünyada şehitlerin hükmü sözkonusudur. Yıkanmaz, cenaze namazı kılınmaz ama bunların ahirette kâmil şehit sevapları da olmaz. Allah en iyi bilendir.

Başlıkta yer alan ikinci hadiste (359): "Çarpışmaya hazırlandılar. Halid b. el-Âs bineğine bindi..." Yani birbirleriyle çarpışmak için gerekli hazırlıklarını yapıp, tedariklerde bulundular. "(Bineğine) bindi" anlamındaki lafzı bu şekilde -başında fe harfi ile- zaptettik. Bazı asıl nüshalarda (fe yerine) vav ile zaptedilmiş, bazılarında ise fe'siz ve vav'sız olarak gelmiştir. Hepsi de sahihtir.

Daha önce "el-Âsî" isminde fasih söyleyişin ye'nin de bulunması olduğu geçmişti, hazfedilmesi de caizdir. Muhaddislerin büyük çoğunluğunun yahut tamamının kullandığı şekil de budur (hazf edilmiş şeklidir). (2/164) Bundan sonra: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in... buyurduğunu bilmiyor musun" buyruğunda fiil karşısındaki şahsa hitaptır. Allah en iyi bilendir.

Babtaki Hadislerin Hükümleri

1- Haksız yere mal almayı kasteden kişiyi öldürmek caizdir. Hadis genel olduğu için malın az ya da çok olması arasında fark yoktur. Bu da ilim adamlarının büyük çoğunluğunun görüşüdür. Maliki mezhebine mensup bazı kimseler ise elbise ve yemek gibi değeri az bir şey (gasp etmek) isterse öldürülmesi caiz değildir, demişlerdir. Ancak bu görüşün bir kıymeti yoktur. Doğrusu çoğunluğun dediğidir.

2- Kişinin mahremlerini savunmasına gelince, vacip olduğunda görüş ayrılığı yoktur.

3- Saldırganı öldürmek suretiyle nefsi müdafaa hususunda ise hem bizim (Şafii) mezhebimizde, hem başka mezheplerde görüş ayrılığı vardır.

4- Bununla birlikte malını savunmak vacip (farz) değil, caizdir. Allah en iyi bilendir.

5- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ona (malını) verme"* buyruğu malını ona vermen senin için lüzumlu değildir, demektir. Yoksa maksat malın verilmesinin haram kılınması değildir.

6- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in saldırgan hakkında, öldürüldüğü takdirde o ateştedir buyurmasının anlamı ise, bunu hak eder, şeklindedir. Ona bu ceza verilebilir de, affedilebilir de. Herhangi bir tevilde bulunmaksızın bu işi helal gören birisi olması hali müstesnâdır. Bu durumda o kâfirdir ve affedilmez. Allah en iyi bilendir.

٦٣/٦٢- بَاب اسْتِحْقَاقِ الْوَالِي الْغَاشِّ لِرَعِيَّتِهِ النَّارَ

63/62- YÖNETİMİ ALTINDAKİLERİ ALDATAN YÖNETİCİNİN CEHENNEMİ HAK ETMESİ BABI

٣٦١-١/٢٢٧- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْهَبِ عَنْ الْحَسَنِ قَالَ عَادَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ زِيَادٍ مَعْقِلَ بْنَ يَسَارٍ الْمُزَنِيَّ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ قَالَ مَعْقِلٌ إِنِّي مُحَدِّثُكَ حَدِيثًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّ لِي حَيَاةً مَا حَدَّثْتُكَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَّةً يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

361-227/1- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti. Bize Ebu'l-Eşheb, el-Hasan'dan şöyle dediğini tahdis etti: Ubeydullah b. Ziyad (2/47a) vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında Ma'kil b. Yesâr el-Müzenî'yi ziyaret etti.

Ma'kil dedi ki: Ben sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlediğim bir hadisi nakledeceğim. Eğer yaşayacak olduğumu bilmiş olsaydım sana bunu aktarmayacaktım. Şüphesiz ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah'ın bir raiyeyi yönetimi altına vermiş olduğu herhangi bir kul, eğer öldüğü günde yönetimi altındakileri aldatarak ölürse mutlaka Allah ona cenneti haram kılar."*[111]

111 Buhari, 6731, 6732; Müslim, 4706, 4707; Tuhfetu'l-Eşraf, 11466

٣٦٢-٢٢٨/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ الْحَسَنِ قَالَ دَخَلَ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ زِيَادٍ عَلَى مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ وَهُوَ وَجِعٌ فَسَأَلَهُ فَقَالَ إِنِّي مُحَدِّثُكَ حَدِيثًا لَمْ أَكُنْ حَدَّثْتُكَهُ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَا يَسْتَرْعِي اللهُ عَبْدًا رَعِيَّةً يَمُوتُ حِينَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لَهَا إِلَّا حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ قَالَ أَلَّا كُنْتَ حَدَّثْتَنِي هَذَا قَبْلَ الْيَوْمِ قَالَ مَا حَدَّثْتُكَ أَوْ لَمْ أَكُنْ لِأُحَدِّثَكَ

362-228/2- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Bize Yezid b. Zurey', Yunus'tan haber verdi. O el-Hasen'den şöyle dediğini nakletti: Ubeydullah b. Ziyad hasta bulunan Ma'kil b. Yesâr'ın yanına girdi. Ona bir şeyler sordu, o da şöyle dedi:

- Şimdi ben sana daha önce söylemediğim bir hadisi nakledeceğim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştu: *"Allah bir kulun yönetimi altına bir raiye vermiş olup da, o kişi öldüğünde onları aldatmış durumda ise,* (2/47b) *mutlaka Allah ona cenneti haram kılar."*

Ubeydullah: Bunu neden bana bugünden önce nakletmemiştin, dedi. O: Sana nakletmedim -yahut nakledecek değildim-, dedi.[112]

٣٦٣-٢٢٩/٣- وَحَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ يَعْنِي الْجُعْفِيَّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ هِشَامٍ قَالَ قَالَ الْحَسَنُ كُنَّا عِنْدَ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ نَعُودُهُ فَجَاءَ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ زِيَادٍ فَقَالَ لَهُ مَعْقِلٌ إِنِّي سَأُحَدِّثُكَ حَدِيثًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ثُمَّ ذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِهِمَا

363-229/3- Bana el-Kasım b. Zekeriya da tahdis etti. Bize Huseyn -yani el-Cu'fi- Zâide'den tahdis etti. O Hişam'dan şöyle dediğini nakletti: Hasan dedi ki: Hasta ziyaretinde bulunmak üzere Ma'kil b. Yesâr'ın yanında idik. Derken Ubeydullah b. Ziyad geldi.

Ma'kil ona: Şüphesiz ben sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlediğim bir hadis nakledeceğim, dedi sonra hadisi bundan önceki iki ravinin naklettikleri hadisin anlamında zikretti.[113]

112 Bir önceki hadisin kaynakları

113 361 nolu hadisin kaynakları

٣٦٤-٠٠٠/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ زِيَادٍ عَادَ مَعْقِلَ بْنَ يَسَارٍ فِي مَرَضِهِ فَقَالَ لَهُ مَعْقِلٌ إِنِّي مُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ لَوْلَا أَنِّي فِي الْمَوْتِ لَمْ أُحَدِّثْكَ بِهِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ وَيَنْصَحُ إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمْ الْجَنَّةَ

364-.../4- Bize Ebu Gassan el-Mismaî, Muhammed b. el-Müsennâ ve İshak b. İbrahim de tahdis etti. İshak: Bize Muâz b. Hişam tahdis etti derken, diğer ikisi haber verdi, diye rivâyette bulundular. (Muaz dedi ki): Bana babam Katade'den tahdis etti. Onun Ebu'l-Melih'ten rivâyetine göre Ubeydullah b. Ziyad hasta olan Ma'kil b. Yesâr'ı ziyaret etti.

Ma'kil ona: Ben sana bir hadis rivâyet edeceğim (2/48a) eğer ölüm halinde olmasaydım bu hadisi sana rivâyet etmeyecektim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim, dedi: *"Müslümanların işlerinin yönetimine gelip de sonra da onlar için bütün gayreti ile çalışmayan, onların iyilikleri için uğraşmayan her bir emir, mutlaka onlarla birlikte cennete girmeyecektir."*[114]

Şerh

(361-364 numaralı hadisler)

Bu babta (361) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah bir kimsenin yönetimine bazı kimseleri vermiş olduğu her bir kul... Mutlaka cenneti ona haram eder"* buyurmaktadır. Diğer rivâyette ise (364) *"Müslümanların işlerini yöneten bir emir... Onlarla birlikte cennete girmez"* buyurulmaktadır.

Babtaki Hadislerin Hükümleri

1- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah ona cenneti haram kılar"* buyruğu ile ilgili daha önce benzerleri hakkında kaydedilen iki tevil sözkonusudur. Birinci tevile göre bu böyle bir işi helal kabul eden kişi hakkında yorumlanır, ikincisi ise Allah ona umduklarını elde eden ve ilk olarak cennete girenlerle birlikte oraya girmeyi ona haram kılar. Burada haram kılmaktan kasıt, engellemektir.

114 Müslim, 4708; Tuhfetu'l-Eşraf, 11480

2- Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Yüce Allah'ın Müslümanların herhangi bir işinin başına getirdiği, onlara yönetici yaptığı, din ya da dünyalarında onların maslahatına olanı yapmak üzere iş başına getirdiği kimselerin Müslümanları aldatmaktan sakındırmakta açık bir anlam taşımaktadır. Böyle birisi kendisine emanet edilen hususta eğer hainlik ederse, Allah'ın kendisine nasip ettiği yönetimde nasihate uygun hareket etmemiş olur. Bu da ya onun dinleri ile ilgili olarak onlar için gerekli olanları tanıtıp, öğretmemesi ve ona uygun bir şekilde onları yönetmemesi ile olur. Yahut muayyen olarak yerine getirmekle yükümlü olduğu şer'i hükümlerini korumak, ona ondan olmayan herhangi bir şeyi sokuşturmaya ya da manalarını tahrif etmeye kalkışmak isteyen herkese karşı şeriatı korumayı ihmal etmesi, yahut onların (suçlulara uygulanması gereken) hadlerini uygulamayı ihmal etmesi, haklarını kaybetmesi, onların yurtlarını korumayı, düşmanlarına karşı cihad etmeyi terk etmesi ya da onlara adaletli uygulama yapmaması suretiyle olur. Bu şekilde hareket eden kişi onları aldatmış demektir.

3- Kadı Iyaz dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun cennetten uzaklaştırıcı, helake götüren büyük günahlardan olduğuna dikkat çekmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Ma'kil (radıyallâhu anh)'ın (362) Ubeydullah b. Ziyad'a: "Yaşayacağımı bilseydim sana bu hadisi nakletmezdim." Diğer rivâyette (364): "Şayet ben ölüm halinde olmasaydım sana bu hadisi nakletmeyecektim" demesi ile ilgili olarak (2/166) Kadı Iyaz (rahimehullah) şöyle diyor: Onun bu şekilde davranmasının sebebi, bundan önce ona öğüdün fayda vermeyeceğini bilmesidir. Nitekim onun başkalarına karşı takındığı tutumdan bu hali açıkça görülmüştü. Diğer taraftan Ma'kil hadisi gizlemekten korkmuş, hadisi tebliğ etmeyi ya da gereğini yerine getirmeyi uygun görmüştü. Çünkü hayatta iken hadisi zikretmiş olsaydı, bu hadis sebebiyle aleyhine körüklenebilecek kötülükten ve onun kötü halinin insanların kalplerinde yer etmesinden korkmuştu.

Kadı Iyaz'ın sözleri bunlardır ama güçlü görünen ikinci ihtimaldir. Birincisi zayıftır. Çünkü iyiliği emredip, kötülükten alıkoymak yükümlülüğü, kabul edilmemesi ihtimali sebebiyle ortadan kalkmaz. Allah en iyi bilendir.

Babtaki lafızlara gelince, bunda (361) Şeyban, Ebu'l-Eşheb'den, o el-Hasan'dan, o Ma'kil b. Yesâr (radıyallâhu anh)'dan isnadı vardır. Bu isnadın bütün ravileri Basralıdır.

(Şeyban'ın babası) Ferruh Arapça olmayan bir isim olduğu için munsarıf değildir. Daha önce birkaç defa da geçmişti. Ebu'l-Eşheb'in adı Cafer b. Hayyan el-Utaridi es-Sa'dî el-Basrî'dir.

Senette Ubeydullah b. Ziyad da vardır. O da Ziyad b. Ebu Süfyan denilen Ziyad b. Ebuh'dir.

Yine senette (364) Ebu Gassan el-Mismaî vardır. Mukaddime'de buna dair açıklama geçmişti. Aynı zamanda Gassan'ın hem munsarıf, hem gayr-ı munsarıf olduğu da belirtilmişti. "el-Mismaî" Misma' b. Rabia'ya nispettir. Ebu Gassan'ın adı ise Malik b. Abdulvâhid'dir.

Yine bu hadiste Ebu'l-Melih vardır ki adı Âmir'dir. Zeyd b. Usame el-Huzlî el-Basrî olduğu da söylenir. Allah en iyi bilendir.

٦٣/٦٤- بَاب رَفْعِ الْأَمَانَةِ وَالْإِيمَانِ مِنْ بَعْضِ الْقُلُوبِ وَعَرْضِ الْفِتَنِ عَلَى الْقُلُوبِ

64/63- BAZI KALPLERDEN EMANETİN VE İMANIN KALDIRILMASI VE FİTNENİN KALPLERE ARZOLUNMASI BABI

٣٦٥-٢٣٠/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَدِيثَيْنِ قَدْ رَأَيْتُ أَحَدَهُمَا وَأَنَا أَنْتَظِرُ الْآخَرَ حَدَّثَنَا أَنَّ الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ ثُمَّ نَزَلَ الْقُرْآنُ فَعَلِمُوا مِنْ الْقُرْآنِ وَعَلِمُوا مِنْ السُّنَّةِ ثُمَّ حَدَّثَنَا عَنْ رَفْعِ الْأَمَانَةِ قَالَ يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ فَيَظَلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ الْوَكْتِ ثُمَّ يَنَامُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ فَيَظَلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ الْمَجْلِ كَجَمْرٍ دَحْرَجْتَهُ عَلَى رِجْلِكَ فَنَفِطَ فَتَرَاهُ مُنْتَبِرًا وَلَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ أَخَذَ حَصًى فَدَحْرَجَهُ عَلَى رِجْلِهِ فَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَبَايَعُونَ لَا يَكَادُ أَحَدٌ يُؤَدِّي الْأَمَانَةَ حَتَّى يُقَالَ إِنَّ فِي بَنِي فُلَانٍ رَجُلًا أَمِينًا حَتَّى يُقَالَ لِلرَّجُلِ مَا أَجْلَدَهُ مَا أَظْرَفَهُ مَا أَعْقَلَهُ وَمَا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَمَا أُبَالِي أَيُّكُمْ بَايَعْتُ لَئِنْ كَانَ مُسْلِمًا لَيَرُدَّنَّهُ عَلَيَّ دِينُهُ وَلَئِنْ كَانَ نَصْرَانِيًّا أَوْ يَهُودِيًّا لَيَرُدَّنَّهُ عَلَيَّ سَاعِيهِ وَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ لِأُبَايِعَ مِنْكُمْ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا

365-230/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Ebu Muaviye ve Vekî' tahdis etti (H). Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti. O Zeyd b. Vehb'den, o Huzeyfe'den (şöyle dediğini) nakletti: Bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki hadis söyledi. Bunlardan birisini (gerçekleştiğini) gördüm, diğerini de beklemekteyim.

Bize: *"Emanetin adamların kalplerinin kökûne indiğini, sonra da Kur'ân'ın indiğini, onların Kur'ân'dan ve sünnetten bir şeyler öğrendiklerini"* söyledi. Sonra bize emanetin kaldırılacağını anlatarak şöyle buyurdu: *"Kişi uykuya dalar ve emanet de kalbinden alınıverir, onun etkisi kabarcık gibi kalır, sonra yine uyur,* (2/48b) *emanet kalbinden alınır, onun etkisi ayağının üzerine bir kor yuvarlanıp da bir kabarcık hâsıl olup, sen de onu içinde bir şey bulunmadığı halde kabarmış olarak gördüğün gibi bir kabarcık benzeri bir izi kalır.* -Sonra da bir çakıl taşı alıp, onu ayağının üzerine yuvarladı.- *İnsanlar birbiriyle alışveriş yapacaklar, hemen hemen emaneti eksiksiz yerine getiren hiç kimse kalmaz. Öyle ki: Filan oğulları arasında güvenilir bir adam var, denilecek hale gelinir, hatta kalbinde iman adına bir hardal tanesi ağırlığınca hiçbir şey bulunmayan kişi hakkında: Ne sağlam ve gayretli, ne zarif, ne akıllı adam denilir."*

Andolsun ben öyle bir zaman geçirdim ki, hanginizle alışveriş yaptığıma aldırmazdım. Eğer (alışveriş yaptığım) kişi Müslüman birisi ise onun dini(ne bağlılığı dolayısıyla) bana (varsa hakkımı) geri çevirirdi. Şayet hristiyan ya da Yahudi ise onun âmiri (ondaki hakkımı) bana geri verirdi ama bugün aranızdan ancak filan ve filan kişi ile alışveriş yapabilirim.[115]

٣٦٦-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي وَوَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ جَمِيعًا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

366-.../2- Bize İbn Numeyr de tahdis etti. Bize babam ve Vekî' tahdis etti (H). Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti (2/49a). Bize İsa b. Yunus haber verdi. Hepsi A'meş'ten bu isnat ile hadisi aynen nakletti.[116]

115 Buhari, 6497, 7086, 7276'da muhtasar olarak; Tirmizi, 2179; İbn Mace, 4053; Tuhfetu'l-Eşraf, 3328

116 365 numaralı hadisin kaynakları

٦٥/٦٤- بَاب بَيَانِ أَنَّ الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا وَأَنَّهُ يَأْرِزُ بَيْنَ الْمَسْجِدَيْنِ

65/64- İSLAM'IN GARİP BAŞLADIĞI, TEKRAR GARİPLİĞİNE DÖNECEĞİ VE İKİ MESCİT ARASINA ÇEKİLECEĞİNİ BEYAN BABI[117]

٣٦٧-١/٢٣١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ يَعْنِي سُلَيْمَانَ بْنَ حَيَّانَ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَارِقٍ عَنْ رِبْعِيٍّ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كُنَّا عِنْدَ عُمَرَ فَقَالَ أَيُّكُمْ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ الْفِتَنَ فَقَالَ قَوْمٌ نَحْنُ سَمِعْنَاهُ فَقَالَ لَعَلَّكُمْ تَعْنُونَ فِتْنَةَ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَجَارِهِ قَالُوا أَجَلْ قَالَ تِلْكَ تُكَفِّرُهَا الصَّلَاةُ وَالصِّيَامُ وَالصَّدَقَةُ وَلَكِنْ أَيُّكُمْ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَذْكُرُ الْفِتَنَ الَّتِي تَمُوجُ مَوْجَ الْبَحْرِ قَالَ حُذَيْفَةُ فَأَسْكَتَ الْقَوْمُ فَقُلْتُ أَنَا قَالَ أَنْتَ لِلَّهِ أَبُوكَ قَالَ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ تُعْرَضُ الْفِتَنُ عَلَى الْقُلُوبِ كَالْحَصِيرِ عُودًا عُودًا فَأَيُّ قَلْبٍ أُشْرِبَهَا نُكِتَ فِيهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ وَأَيُّ قَلْبٍ أَنْكَرَهَا نُكِتَ فِيهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءُ حَتَّى تَصِيرَ عَلَى قَلْبَيْنِ عَلَى أَبْيَضَ مِثْلِ الصَّفَا فَلَا تَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتْ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَالْآخَرُ أَسْوَدُ مُرْبَادًّا كَالْكُوزِ مُجَخِّيًا لَا يَعْرِفُ مَعْرُوفًا وَلَا يُنْكِرُ مُنْكَرًا إِلَّا مَا أُشْرِبَ مِنْ هَوَاهُ قَالَ حُذَيْفَةُ وَحَدَّثْتُهُ أَنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَهَا بَابًا مُغْلَقًا يُوشِكُ أَنْ يُكْسَرَ قَالَ عُمَرُ أَكَسْرًا لَا أَبَا لَكَ فَلَوْ أَنَّهُ فُتِحَ لَعَلَّهُ كَانَ يُعَادُ قُلْتُ لَا بَلْ يُكْسَرُ وَحَدَّثْتُهُ أَنَّ ذَلِكَ الْبَابَ رَجُلٌ يُقْتَلُ أَوْ يَمُوتُ حَدِيثًا لَيْسَ بِالْأَغَالِيطِ قَالَ أَبُو خَالِدٍ فَقُلْتُ لِسَعْدٍ يَا أَبَا مَالِكٍ مَا أَسْوَدُ مُرْبَادًّا قَالَ شِدَّةُ الْبَيَاضِ فِي سَوَادٍ قَالَ قُلْتُ فَمَا الْكُوزُ مُجَخِّيًا قَالَ مَنْكُوسًا

367-231/1- Bize Muhammed b. Numeyr de tahdis etti. Bize Ebu Halid -yani Süleyman b. Hayyan-, Sa'd b. Tarık'tan tahdis etti. O Rib'î b. Hirâş'tan, o Huzeyfe'den şöyle dediğini nakletti: Ömer'in yanında idik. Hanginiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i fitnelerden söz ederken dinledi, dedi.

117 Yazma nüshada fitnenin kalplere arzedilmesi ve bunları karşılaması babı şeklindedir. (Görüleceği gibi yazma nüshadaki bu başlık babın muhtevasını teşkil eden hadislere daha uygundur. Zaten aynı başlık 370 ve 371 numaralı hadislerin başında numarasız olarak gelecektir. -Çeviren-)

Birkaç kişi: Onu biz duyduk, dediler. Ömer: Muhtemelen siz kişinin ailesi ve komşusu hakkındaki fitnesini kastediyorsunuz, dedi. Onlar: Evet diye cevap verdi. Ömer: O fitneye namaz, oruç ve sadaka kefaret olur ama hanginiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i deniz dalgaları gibi dalgalanan fitneleri sözkonusu ederken dinledi, dedi.

Huzeyfe: Meclistekiler sustular, dedi. Ben: Ben (işittim) dedim. Ömer: Seni doğuran babaya aşk olsun, dedi.

Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i (2/49b) şöyle buyururken dinledim: *"Fitneler kalplere hasır(ın dokunduğu gibi) çubuk çubuk arzedilir. Onlar hangi kalbe içirilirse o kalpte siyah bir leke oluşur. Hangi kalp onları reddederse o kalpte de beyaz bir leke oluşur. Nihayet iki kalbe yerleşirler. (Bu kalplerin) biri dümdüz bir taş gibi bembeyazdır, gökler ve yer devam ettiği sürece hiçbir fitnenin ona bir zararı olmaz, diğeri ise alacalı siyahtır, ters yüz olmuş bir testi gibidir.* -Kendisine hevasından içirilen dışında- *ne bir marufu bilir, ne de bir münkeri reddeder."*

Huzeyfe dedi ki: Ben ona seninle onun arasında neredeyse kırılmak üzere olan kapalı bir kapının bulunduğunu da söyledim. Bu sefer Ömer: Kırılacak mı dedin? Hay Allah iyiliğini versin eğer açılmış olsaydı belki o tekrar kapanabilirdi, dedi.

Ben: Hayır, kırılacak, dedim sonra ona bu kapının öldürülecek yahut ölecek bir adam olduğunu anlattım. Ben bunu mugalâta olarak değil, apaçık bir söz olarak söyledim.

Ebu Halid dedi ki: Sa'd'a: Ey Ebu Malik (2/50a) alacalı siyah ne demektir dedim. O: Siyah içinde ileri derecede beyazlıktır, dedi. Ben: Peki baş aşağı dönmüş testi nedir, dedim. O: Başı aşağı eğilmiş demektir, dedi.[118]

٣٦٨-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ الْفَزَارِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ عَنْ رِبْعِيٍّ قَالَ لَمَّا قَدِمَ حُذَيْفَةُ مِنْ عِنْدِ عُمَرَ جَلَسَ فَحَدَّثَنَا فَقَالَ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَمْسِ لَمَّا جَلَسْتُ إِلَيْهِ سَأَلَ أَصْحَابَهُ أَيُّكُمْ يَحْفَظُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْفِتَنِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي خَالِدٍ وَلَمْ يَذْكُرْ تَفْسِيرَ أَبِي مَالِكٍ لِقَوْلِهِ مُرْبَادًّا مُجَخِّيًا

118 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 3319

368-.../2- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti. Bize Mervan el-Fezârî tahdis etti. Bize Ebu Malik el-Eşcaî, Rib'i'den şöyle dediğini tahdis etti: Huzeyfe, Ömer'in yanından gelince oturup bize hadis nakletti ve şöyle dedi: Müminlerin emiri dün yanında oturduğum sırada arkadaşlarına: Hanginiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fitneler hakkında söylediklerini bellemiş bulunuyor, dedi. Sonra da hadisi Ebu Halid'in hadisi ile aynı şekilde nakletti ancak Ebu Malik'in: *"Alacalı simsiyah"* buyruğuna dair açıklamasını zikretmedi.[119]

٣٦٩-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَعَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ وَعُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ عَنْ نُعَيْمِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ مَنْ يُحَدِّثُنَا أَوْ قَالَ أَيُّكُمْ يُحَدِّثُنَا وَفِيهِمْ حُذَيْفَةُ مَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الْفِتْنَةِ قَالَ حُذَيْفَةُ أَنَا وَسَاقَ الْحَدِيثَ كَنَحْوِ حَدِيثِ أَبِي مَالِكٍ عَنْ رِبْعِيٍّ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ قَالَ حُذَيْفَةُ حَدَّثْتُهُ حَدِيثًا لَيْسَ بِالْأَغَالِيطِ وَقَالَ يَعْنِي أَنَّهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ

369-.../3- Bana Muhammed b. el-Müsennâ, Amr b. Ali ve Ukbe b. Mukrim el-Ammî de tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Ebu Adiy b. Süleyman et-Teymî, Nuaym b. Ebu Hind'den tahdis etti. O Rib'i b. Hirâş'dan (2/50b), o Huzeyfe'den rivâyet ettiğine göre Ömer: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fitne hakkında söylediklerini bize kim anlatacak yahut hanginiz anlatacak, dedi.

Aralarında Huzeyfe de vardı. Huzeyfe: Ben dedi ve hadisi Ebu Malik'in, Rib'i'den naklettiğine yakın olarak sevketti. Hadiste şunları da söyledi: Huzeyfe dedi ki: Ben ona hiç de mugalâta olmayan bir hadis naklettim. Yine dedi ki: Yani o, bu hadis Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dendir, demek istiyordu.[120]

Şerh

(365-369 numaralı hadisler)

Bu babta Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın (365): "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize iki hadis söyledi..." hadisi ile yine Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın fitnelerin arz edilmesine dair (367) diğer hadisi yer almaktadır. Ben bu iki hadisin lafızlarının ve anlamlarının açıklamalarını yüce Allah'ın izniyle sıralarına göre zikredeceğim.

119 367 numaralı hadisin kaynakları
120 367 numaralı hadisin kaynakları

Birinci hadiste Müslim dedi ki: "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Zeyd b. Vehb'den, o Huzeyfe (radıyallâhu anh)'dan" Bu isnattaki ravilerin tamamı Kufelidir. Huzeyfe ise Medainli ve Kufelidir.

"A'meş'ten, o Zeyd'den" isnadındaki A'meş tedlis yapan bir ravidir. Daha önce tedlis yapan ravinin "an" lafzını kullanarak naklettiği rivâyetinin delil gösterilmeyeceğini yazmıştık. Bunun da cevabı daha önce fasıllarda ve başka yerlerde defalarca belirttiğimiz gibi (2/167) şudur: A'meş'in bu hadisi Zeyd'den bizzat dinlemiş olduğu başka bir cihetten sabit olmuştur. Dolayısıyla bundan sonra onun bu hadisi rivâyet ederken "an" lafzını kullanmasının ona bir zararı yoktur.

Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize iki hadis söyledi" sözünün anlamı: Bize emanet hakkında iki hadis söyledi şeklindedir yoksa Huzeyfe'nin yaptığı rivâyetler Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde de, başka kaynaklarda da pek çoktur.

et-Tahrir sahibi dedi ki: Bu iki hadisten birisi ile kastettiği: "Bize emanetin adamların kalplerinin köküne indiğini tahdis etti" hadisi, diğeri ise: "Sonra bize emanetin kaldırılmasını anlattı..." hadisidir.

Hadislerdeki Lafızların Anlamları

"Emanet adamların kalplerinin köküne indi." Kök anlamındaki kelime cim harfi fethalı ve kesreli olarak cezr ve cizr şekillerinde iki ayrı söyleyiştir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Emanetten kastedilen zahiren anlaşıldığı üzere yüce Allah'ın kullarını yükümlü kıldığı teklif ile onlardan almış olduğu ahit (söz)tir. İmam Ebu'l-Hasan el-Vâhidî (rahimehullah) yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik"* (Ahzâb, 72) buyruğu hakkında İbn Abbas (radıyallâhu anh) dedi ki: Bunlar yüce Allah'ın kullarına farz kıldığı farzlardır, demiştir. Hasan, o dindir, dinin tümü emanettir, demiştir. Ebu'l-Âliye: Emanet onlara verilen emirlerle yasaklardır. Mukatil: Emanet, itaattir demiştir. el-Vâhidî dedi ki: Bu da müfessirlerin çoğunluğunun görüşüdür. Buna göre emanet hepsinin görüşlerine göre itaat ve eda edilmelerine bağlı olarak sevabın, edilmemeleri halinde ise cezanın sözkonusu olduğu farzlardır. Allah en iyi bilendir.

et-Tahrir sahibi de şöyle demektedir: Hadiste sözü edilen emanet yüce Allah'ın: *"Biz emaneti... arz ettik"* (Ahzab, 72) buyruğunda geçmektedir. Bu da imanın ta kendisidir. Emanet kulun kalbinde iyice yer edecek olursa o da o vakit mükellefiyetleri eda eder ve bunlardan yapmak durumunda olduklarını ganimet bilir ve bunları bütün gayretiyle dosdoğru yerine getirmeye çalışır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kabarcık gibi izi kalır"* ibaresindeki "el-vekt" azıcık iz demektir. el-Herevi böyle açıklamıştır. Başkası ise az miktardaki siyahlıktır diye açıklamıştır. Bunun önceki renkten farklı olarak ortaya çıkan renk demek olduğu da söylenmiştir. (2/168)

"el-Mecel: kabarcık" ile ilgili olarak dilbilginleri ve hadisteki garip lafızlara dair eser yazmış ilim adamları, balta ve benzeri aletlerle iş yapmaktan ötürü elde meydana gelen ve içinde az su bulunup, yarım küre gibi meydana gelen kabarcıktır.

"Sonra bir çakıl taşı alıp, onu yuvarladı." Biz burada "hasa" kelimesini böylece zaptettik, ne demek olduğu açıktır. Yazmaların çoğunda ise "hasat" şeklinde tekil olarak gelmiştir. Bu da sahihtir. O aldığını yahut o şeyi yuvarladı demek olur ki yuvarladığı şey de çakıl taşıdır. Allah en iyi bilendir.

et-Tahrir sahibi dedi ki: Hadisin anlamı şudur: Emanet kalplerden yavaş yavaş kalkacaktır. Onun ilk bölümü kalkacak olursa nuru gider ve onun yerine küçük bir kabarcığı andıran bir kabarcık oluşur. Bu ise önceki renkten farklı, yeni ortaya çıkan bir renktir. Başka bir şey daha giderse bu sefer kabarcık izini andıran bir hal olur. Bu ise ancak bir süre sonra ortadan kalkabilen, kalıcı bir izdir. Bunun karanlığı ise bundan öncekinden daha fazladır sonra kalbe yerleştikten sonra bu nurun ortadan kalkıp, orda yer etmesinden sonra çıkmasını ve arkasından karanlığın gelmesini, ayağının üzerine ayağında iz bırakacak şekilde yuvarladığı bir kor ateşe benzetmektedir. O kor ateş oradan geçtikten sonra geriye kabarması kalır. Bir çakıl taşını alıp, onu yuvarlaması ile de sözü geçen hususa daha bir açıklık getirmek istemiştir. Allah en iyi bilendir.

Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın: "Üzerimden öyle bir zaman geçmişti ki, kiminle alışveriş yaptığıma aldırmazdım... Bugüne gelince ise ancak filan ve filan ile alışveriş yaparım." Burada kastedilen bildiğimiz alışveriştir. Şunu anlatmak istiyor: Ben (o zamanlar) emanetin kaldırılmadığını, insanlarda ahitlerine vefa ve bağlılık bulunduğunu biliyordum. Bundan dolayı durumunu araştırmadan insanlara ve onların emin olduklarına güvenerek önüme gelenle alışveriş yapardım, çünkü kendisiyle alışveriş yaptığım kişi eğer Müslüman ise dini ve güvenilirliği onu hainlik etmekten alıkoyar ve emaneti eksiksiz yerine getirmeye onu iter. Eğer kâfir ise onu çalışmaya gönderen onun velisi olur. O da aynı şekilde bu velayetini ifa ederken emaneti gereği gibi yerine getirir, böylelikle benim o zimmî kimsedeki hakkımı çıkarıp alır.

Bugüne gelince, emanet yok olup gitmiş bulunuyor. Artık kendisiyle alışveriş yaptığım kimseye de, zimmî kimseden sorumlu olana da emaneti eksik-

siz yerine getireceklerine güvenim kalmamıştır. Bundan dolayı -belli sayıdaki kişileri kastederek- kendilerini tanıyıp, güvendiğim filan ve filandan başkası ile alışveriş yapmıyorum.

et-Tahrir sahibi ve Kadı Iyaz -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- şöyle diyor: Bazı ilim adamları buradaki mübayaayı (alışverişi) halifelik bey'ati ve bunun dışındaki din hususları ile ilgili akitler ve ahitleşmeler hakkında yorumlamışlardır. Ancak bu bir hatadır; çünkü hadiste bu görüşü çürüten bazı yerler vardır. Eğer hristiyan yahut Yahudi olursa ibaresi bunlardan birisidir. Bilindiği gibi hristiyan ve Yahudi ile din ile alakalı herhangi bir hususta akit yapılmaz. Allah en iyi bilendir.

Fitnelerin arzedilmesi hakkındaki ikinci hadise (367) gelince, senedinde geçen Süleyman b. Hayyan'ın babasının adı Hayyan olup ye iledir, be ile değildir. "Rib'î"nin babasının adı Hirâş'dır.

"Kişinin ailesi ve komşusu hakkındaki fitnesine namaz, oruç ve sadaka kefaret olur" sözü ile ilgili olarak dilbilginleri şöyle demişlerdir: Arap dilinde fitnenin asıl anlamı ibtila, imtihan ve ihtibar (sınamak, denemek)dır (2/170).

Kadı Iyaz dedi ki: Sonra dil örfünde sınamanın açığa çıkardığı her türlü kötülük hakkında kullanılmaya başlamıştır. Ebu Zeyd dedi ki: Bir kimse fitnenin içine düşüp de iyi bir halden kötü bir hale geçecek olursa, adam fitneye düştü denilir.

Adamın aile halkı, malı ve çocuğu hakkındaki fitnesi ise onlara beslediği aşırı sevgiden, onlara karşı cimrilik etmekten tutun da onlarla uğraşırken pek çok hayrı yapacak fırsat bulamamaya kadar çeşit çeşittir. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak mallarınız ve evlatlarınız bir fitnedir."* (Enfal, 28) buyurmaktadır. Yahut onların yerine getirmesi gereken hakları onları tedib edip, onlara ilim öğretmesi gibi hususlardaki kusurları sebebiyle de fitneye maruz kalması sözkonusudur; çünkü o, onların bir çobanıdır ve kendisi sürüsünden sorumludur. Kişinin komşusu hakkındaki fitnesi de bu türdendir. İşte bütün bunlar hesaba çekilmeyi gerektiren fitnelerdir. Bunların bir kısmı hasenat ile örtülüp, affedilmesi ümit edilen küçük günahlardır. Nitekim yüce Allah: *"Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir"* (Hud, 114) buyurmaktadır.

"Denizin dalgalandığı gibi dalgalanan" sözleri çalkalanan, biri diğerini iten demektir. O bu fitneleri aşırı büyüklükleri ve ileri derecedeki yaygınlıkları sebebiyle denizin dalgasına benzemektedir.

"Oradakiler sustu" ifadesindeki susmak anlamını veren fiilin başında hemze vardır. Dilcilerin çoğunluğu bu fiilin hemzeli ve hemzesiz kullanımının

susmak anlamında iki ayrı söyleyiş olduğunu söylemişlerse de Esmaî hemzesiz, sustu, hemzeli ise (susup) başını önüne eğdi, demektir diye açıklamıştır.

Oradakilerin susuş sebepleri ise, bu tür fitne ile ilgili bir şey bellememiş olmaları, sadece birinci tür ile ilgili bilgilerinin bulunmasından dolayıdır.

"Babana aşk olsun" diye tercüme ettiğimiz "lillahi ebuke" Arapların övmek için söylemeyi alışkanlık haline getirdikleri övücü bir ifadedir. Çünkü büyük birisine yapılan bir izafe şereflendirmek anlamındadır. Bunun için Allah'ın evi ve Allah'ın dişi devesi (beytullah, nakatullah) denilir. et-Tahrir sahibi der ki: Şayet çocukta övülecek bir hal bulunacak olursa ona: Senin gibi bir evlada sahip olduğu için babana aşk olsun, denilir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Fitneler kalplere hasır gibi çubuk çubuk arzedilir"* buyruğundaki (عودا عودا): Çubuk çubuk lafızları üç farklı şekilde tespit edilmiş olup, bunların en açık anlaşılır ve en meşhur olanları ayn harfi ötreli ve dal ile olanlarıdır.

İkincisi ise ayn harfi fethalı ve yine dal ile üçüncüsü ise ayn harfi fethalı fakat zel ile gelmiştir. Bununla birlikte et-Tahrir sahibi sadece birincisini zikretmiştir. Kadı Iyaz ise her üç şekli de kendi imamlarından söz etmiş ve o da birincisini tercih ederek şöyle demiştir: Üstadımız Ebu'l-Huseyn b. Serrac "ayn"ın fethalı ve dal harfi ile olanını tercih etmiştir.

(Devamla) dedi ki: Sunulmasının anlamı ise hasırın uyuyan kişinin böğrüne yapışıp, sıkı yapışmasından dolayı iz bıraktığı gibi kalplerin enine yani yanına yapışması demektir. Çubuk çubuk ifadesinin anlamına gelince, bu fitneler peyderpey ve tekrar tekrar arzedilir demektir. İbn Serrac dedi ki: Bunu noktalı zel ile rivâyet edenlerin rivâyetinin manası ise, fitnelerden Allah'a sığınmayı dilemektir. Yani bizler senden bizi bundan korumanı ve bize mağfiret buyurmanı dileriz, demektir. (2/171)

Üstad Ebu Abdullah b. Süleyman dedi ki: Bunun anlamı, bu fitnelerin kalbin üzerinde görünmeleridir. Yani fitneler kalplere biri diğerinin arkasından zuhur eder. *"Hasır gibi"* ifadesi ise: Hasırın çubuk çubuk dokunması ve birinin diğerinin arkasına konulması gibidir, demektir. Kadı Iyaz der ki: Buna göre ise ayn harfinin ötreli okunuşu ağırlık kazanmakta, tercih edilir hale gelmektedir; çünkü Araplara göre hasırı dokuyan bir kimse bir çubuğu yerleştirdikten sonra bir diğerini alır ve onu da dokur. Fitnelerin kalplere birbiri arkasından arz edilmesini, hasırın çubuklarının dokuyucu tarafından birbiri arkasına sıralanıp, dokunmasına benzetmektedir. Kadı der ki: Bana göre hadisin anlamı budur. Lafızlarının akışı ve benzetmenin sıhhati de buna delildir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu fitneler hangi kalbe içirilirse ona siyah bir leke konur. Hangi kalp de bunlara karşı çıkarsa onda da beyaz bir leke olur."* Kalplere içirilmesinin anlamı içine tamamen girip, oradan ayrılmaması ve adeta içilen bir şeyin yer etmesi gibi yer etmesi demektir. Yüce Allah: *"Ve kalplerine buzağı içirildi"* (Bakara, 93) buyurmuştur ki buzağının sevgisi içirildi, demektir. Arapların: Kırmızı içirilmiş elbise ifadeleri de ayrılmayacak şekilde kırmızı rengin ona karışması demektir.

"Bir leke olur" ise bir nokta konur demektir. İbn Bureyd ve başkaları der ki: Bir şeyde kendi asıl renginden farklı bulunan her bir noktayı anlatmak için "nekt" denilir.

"Onu inkâr eden" onu reddeden anlamındadır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sonunda iki kalbin üzerinde yer ederler. Biri dümdüz bir taş gibi bembeyazdır... ve hiçbir münkere karşı çıkmaz..."* Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dümdüz taşa benzetmesi beyazlığını açıklamak için değildir. Ama bu onun imana bağlılığı ve herhangi bir tutarsızlıktan yana esenlikte olması hususundaki sağlamlığının diğer bir niteliğidir. Ayrıca fitnelerin ona yapışmadığı ve onu etkilemediğini anlatmak istemiştir. Bu yönüyle tıpkı dümdüz taş (safa) gibidir. Safa ise ona hiçbir şeyin yapışmadığı dümdüz taşa denir.

"Alaca siyah" anlamındaki lafız bizim rivâyetimizde ve ülkemizdeki asıllarda (مرباداً) şeklindedir, hal olarak nasb edilmiştir. Kadı Iyaz (rahimehullah) bu lafzın tespitinde bir ihtilaftan söz etmekte, bazılarının bizim dediğimiz gibi onu zaptetmiş olmakla birlikte (2/172) kimilerinin de bunu be'den sonra kesreli hemze ile (مربئد) diye rivâyet ettiğini ifade etmiştir.

Kadı Iyaz der ki: Bu hocalarımızın çoğunun rivâyetidir. Ama bunun aslı "müsvedd ve muhmârr: siyahlaşmış ve kırmızılaşmış" lafızları gibi "murbed" alacalı siyah şeklinde olmasıdır. Ebu Ubeyd ve el-Herevi de bunu böylece zikretmiş, hocalarımızın kimisi bunu Ebu Mervan b. Serrac'dan sahih olarak nakledildiğini belirtmiştir. Çünkü bu lafız (أربد)'den gelmektedir. Ancak kırmızılaştı, fiilini iki sakin arka arkaya geldiğinden ötürü mim'den sonra hemzeli olarak (إحمأر) şeklinde kullananlar müstesnâ. O takdirde (اربأد) ile (مربئد) denilir. Her iki görüşe göre de dal harfi şeddelidir, ileride bunun açıklaması gelecektir.

Mucahhî kelimesi meyletmiş, yan yatmiş demektir. el-Herevi ve başkaları böyle açıklamışlardır. Hadisin ravisi kitapta bunu baş aşağı ifadesiyle açıklamıştır ki bu da eğilmiş, yan yatmış anlamına yakındır.

Kadı Iyaz dedi ki: İbn Serrac bana dedi ki: Baş aşağı testi gibi sözü daha önce geçen siyahlığı ile ilgili bir benzetme değildir. Bu onun baş aşağı dönmüş ve ters yüz olmuş olmakla nitelendirildiği bir başka vasfıdır. Öyle ki herhangi bir hayır ve bir hikmet ona erişmez. Ona baş aşağı dönmüş testiyi örnek gösterdikten sonra: *"Ne bir iyiliği tanır, ne de bir kötülüğü reddeder"* diye açıklamaktadır.

Kadı Iyaz da, şöyle demektedir: Hiçbir hayrı anlamayan kalbi eğilmiş ve içinde suyun kalamadığı testiye benzetmiştir. et-Tahrir sahibi de şöyle demiştir: Hadisin anlamı şudur: Kişi hevasına uyup, masiyetleri işleyecek olursa işlediği her bir masiyet sebebiyle kalbine bir karanlık girer. Kalp bu hale ulaşınca fitneye dalar ve ondan İslam'ın nuru zail olur. Kalp de testiye benzer. Baş aşağı dönerse içinde ne varsa dökülür ve artık bundan sonra içine hiçbir şey girmez.

"Sa'd'a: Esved murbâd (alaca siyah) ne demektir? O siyah içinde şiddetli beyazdır, dedi" ibaresi ile ilgili olarak Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Üstatlarımızdan kimisi bu bir tashiftir derdi. Bu aynı zamanda Kadı Ebu'l-Velid el-Kinani'nin de görüşüdür. O dedi ki: Benim görüşüme göre bunun doğrusu siyah içinde beyaz gibidir şeklindedir. Çünkü siyah içinde ileri derecede beyazlığa bu isim verilmez. Ona eğer vücutta ise ablak, gözde ise haver denilir. Bu kelimenin kökü ise siyaha karışmış az miktardaki bir beyazlığı anlatmak için kullanılır. Çoğu deve kuşunun rengi gibi. İşte deve kuşuna rebda denilmesi de bundan dolayıdır. Doğrusu onun beyaz gibi olduğudur. Yoksa ileri derecede beyaz gibi olduğu değildir.

Ebu Ubeyd, Ebu Amr'dan ve başkasından şunu nakletmektedir: Rebde siyah ile bulanık renk arasındaki bir renktir. İbn Bureyd ise rebde bulanık renk demektir. Başkası ise siyahın bulanıklığa karışımıdır diye açıklamıştır. el-Harbi de şöyle demiştir: Deve kuşunun renginin bir kısmı siyah, bir kısmı beyazdır. İşte rengi değişip, ona siyah karışacak olursa kullanılan "erbede levmuhu" ifadesi buradan gelmektedir. Naftaveyh dedi ki: Murbed siyah ve beyaz ile parlayan renktir. (2/173) Renk renk olmasını anlatmak için kullanılan terebbede levnuh de buradan gelir. Allah en iyi bilendir.

Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın: "Ben ona seninle o fitneler arasında kırılması yakın bir kapı vardır. diye anlattım. Ömer (radıyallâhu anh) da: Allah iyiliğini versin kırılacak mı (dedin). Eğer o açılmış olsaydı belki eski haline dönerdi dedi" ibarelerinde: "Seninle onlar (fitneler) arasında kapalı bir kapı vardır" sözleri yani sen hayatta iken bu fitnelerin hiçbirisi ortaya çıkmayacaktır demektir.

"Kırılacak mı" sorusuna gelince, kırılanın tekrar eski haline gelmesi -açılanın aksine- imkânsızdır çünkü kırmak çoğunlukla ancak bir zorlama, galip gelme ve adeten ayrılıktan dolayı ortaya çıkar.

"La ebâ lek: Babasız kalasın (Seni doğuran babaya aşk olsun, Allah iyiliğini versin)" deyimi hakkında et-Tahrir sahibi şöyle diyor: Bu Arapların herhangi bir şeye teşvik maksadıyla söyledikleri bir sözdür. Anlamı da şudur: İnsanın babası varken bir sıkıntı ile karşı karşıya kalıp, bir darlığa düşecek olursa babası ona yardım eder ve üzerinden bütün bunların bir kısmını kaldırır. Dolayısıyla çocuk tek başına kaldığı ve yardımcı olan babasının bulunmadığı halde gerek duyacağı çalışma ve gayrete ihtiyaç duymaz. Buna göre bu deyim kullanıldığı vakit sen bu işe hiçbir yardımcısı bulunmayan bir kimse imişsin gibi ciddiyetle sarıl, ona göre hazırlığını yap, demektir.

"Ben ona bu kapının öldürülecek yahut ölecek bir adam olduğunu anlattım. Bu sözü mugalâta olarak değil, dosdoğru bir söz olarak naklettim" sözlerinde öldürüleceğini belirttiği adam Sahihte onun Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın kendisi olduğu beyan edilmiştir.

"Öldürülecek yahut ölecek" ifadesine gelince, Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu şekilde tereddüt üzere dinlemiş olma ihtimali vardır. (2/174) Bundan kasıt ise durumu Huzeyfe ve başkaları için belirsizleştirmektir. Huzeyfe'nin öldürüleceğini bilmekle birlikte Ömer (radıyallâhu anh)'a hitabında öldürüleceğini söylemekten hoşlanmamış olma ihtimali de vardır. Çünkü Ömer (radıyallâhu anh) bu kapının kendisi olduğunu biliyordu. Nitekim bu husus Sahihte beyan edilmiş bulunmaktadır. Buna göre Ömer yarından önce gecenin geleceğini bildiği gibi, o kapının da kendisi olduğunu iyi biliyordu. Böylelikle Huzeyfe (radıyallâhu anh) da Ömer'e öldürüleceğini haber veren bir ifade kullanmamakla birlikte maksadın gerçekleşeceği bir ifade kullanmış olmaktadır.

"Mugalâta olmayan bir söz" ibaresindeki "el-eğâlît" uğlûta'nın çoğuludur. Bu da mugalâta olarak söylenen söze denilir. Bu sözleri ben ona doğru ve kesin bir söz olarak söyledim. Bu kitap ehlinin sahifelerinden alınmış bir söz de değildi, görüş sahibi bir kimsenin içtihadı da değildi. Aksine o söylediğim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisi idi, demektir.

Sonuç olarak, İslam ile fitneler arasındaki engel Ömer (radıyallâhu anh)'dır. Önlerindeki kapı da odur. O hayatta kaldığı sürece fitneler girmeyecek ama öldükten sonra fitneler girecektir, demektir. Nitekim böyle oldu. Allah en iyi bilendir.

Diğer rivâyetteki (368): "Rib'i'den dedi ki: ... Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fitneler hakkındaki sözünü kim bellemiştir..." "Dün"den kastı o günün bir önceki günü değil, geçmiş zamandır çünkü önceki gün hadisi naklettiği günden önceki gündür. Oysa onun kastettiği Huzeyfe, Ömer (radıyallâhu anh)'ın yanından Medine'den ayrıldığı sırada Kûfe'ye geldiği zamandır.

(Dün anlamındaki) "ems" lafzı üç türlü söylenir. el-Cevheri dedi ki: Bu lafzın sonuna hareke gelmesi iki sakinin arka arkaya gelişinden dolayıdır. Ama Araplar bu hususta ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluğu bunun marife bir isim olarak kesre üzere mebni olarak kullanır. Kimisi bunu marife bir isim olarak irablar. Bütün Araplar ise başına elif lam geldiği yahut onu nekre ya da izafe yaptığı zaman irablı okurlar. Mesela: (مضي الأمس المبارك و كل غد صار أمسا): Mübarek dün geçti, dünümüz geçti, her bir yarın dün olacak denilir. Sibeveyh dedi ki: Şiirde fethalı olarak: "(مذ أمسَ): Dünden beri" şeklinde kullanılmıştır. Bu açıklamalar el-Cevheri'ye aittir. el-Ezheri dedi ki: el-Ferra dedi ki: Araplardan başına elif lam getirilse dahi "ems" lafzını kesreli söyleyenler vardır.

٠٠٠/٠٠٠ - باب بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ وهو يأرز بين المسجدين

.../...- İSLAM'IN GARİP OLARAK BAŞLADIĞI, BAŞLADIĞI GİBİ DÖNECEĞİ VE İKİ MESCİT ARASINA ÇEKİLECEĞİ BABI[121]

٣٧٠-٢٣٢/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ جَمِيعًا عَنْ مَرْوَانَ الْفَزَارِيِّ قَالَ ابْنُ عَبَّادٍ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ عَنْ يَزِيدَ يَعْنِي ابْنَ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ غَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ

370-232/4- Bize Muhammed b. Abbâd ve İbn Ebu Ömer de birlikte Mervan el-Fezârî'den tahdis ettiler. İbn Abbâd: Bize Mervan, Yezid'den -yani İbn Keysan'dan- tahdis, dedi. O Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İslam garip olarak başladı, başladığı gibi garip dönecektir, gariplere ne mutlu!"* (2/51a)[122]

121 Bu bab'a el-Mucemu'l-Müfehres ve Tuhfetu'l-Eşraf'da numara verilmemiştir. Basılı nüshada da bulunmamaktadır. Bab yazma nüshadan eklenmiştir.

122 İbn Mace, 3986; Tuhfetu'l-Eşraf, 13447

٣٧١-٠٠٠/٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَالْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ الْأَعْرَجُ قَالَا حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ الْعُمَرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ وَهُوَ يَأْرِزُ بَيْنَ الْمَسْجِدَيْنِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ فِي جُحْرِهَا

371-.../5- Bana Muhammed b. Râfi' ve el-Fadl b. Sehl el-A'rec tahdis edip dediler ki: Bize Şebabe b. Sevvar tahdis etti. Bize Âsım -b. Muhammed el-Umeri'dir- babasından tahdis etti. O İbn Ömer'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz İslam garip olarak başladı ve başladığı gibi garip dönecektir. O yılanın yuvasına çekildiği gibi iki mescidin arasına çekilecektir."*[123]

٠٠٠/٠٠٠- باب إِنَّ الْإِيمَانَ لَيَأْرِزُ إِلَى الْمَدِينَةِ

.../...- "MUHAKKAK İMAN MEDİNE'YE ÇEKİLECEKTİR" BABI[124]

٣٧٢-٢٣٣/٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو أُسَامَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ إِنَّ الْإِيمَانَ لَيَأْرِزُ إِلَى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا

372-233/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Abdullah b. Numeyr ve Ebu Usame, Ubeydullah b. Ömer'den tahdis etti (H). Bize İbn Numeyr de tahdis etti. Bize babam tahdis etti. Bize Ubeydullah, Hubeyb b. Abdurrahman'dan tahdis etti. O Hafs b. Âsım'dan, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki yılanın yuvasına çekilmesi gibi iman da Medine'ye çekilecektir."*[125]

123 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 7430
124 el-Mucemu'l-Müfehres ve Tuhfetu'l-Eşraf'ta bu babın numarası yoktur. Matbu nüshada da bu bab bulunmamaktadır. Yazmadan eklenmiştir.
125 Buhari, 1876; İbn Mace, 3111; Tuhfetu'l-Eşraf, 12266

Şerh

(370-372 numaralı hadisler)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (371): *"İslam garip olarak başladı... İki mescit arasına çekilecektir"* buyurmaktadır. Diğer rivâyette (372) de: *"Şüphesiz ki iman... çekilecektir"* buyurmaktadır.

Bu babtaki lafızlara gelince: (370) "Ebu Hâzim, Ebu Hureyre'den" de geçen Ebu Hâzim'in adı Azze el-Eşcaiyye'nin azatlısı Selman el-Eşcai'dir. Ebu Hureyre'nin adının ise yaklaşık otuz görüşün en sahih olanına göre Abdurrahman b. Sahr olduğu da geçmişti.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İslam garip olarak başladı"* buyruğunda ibtidâ kökünden gelen "bedee: başladı" diye harekelemiş bulunmaktayız. "Tûbâ: Ne mutlu"nun anlamına gelince, müfessirler *"tûbâ onlara, güzel dönüş yeri de onlarındır"* (Ra'd, 29) buyruğunun anlamı hakkında farklı görüşlere sahiptir. İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan rivâyet edildiğine göre sevinç ve göz aydınlığı anlamındadır. İkrime: Onlara ne güzel şeyler vardır. Dahhak: Onlar imrenilecek durumdadırlar, Katade: Onlara güzellik vardır diye açıklamışlardır. Yine Katade'den gelen rivâyete göre bu, onlar hayır elde etmişlerdir, anlamındadır. İbrahim ise: Onlara hayır, şeref ve ikram vardır. İbn Aclân hayrın sürekliliği vardır, diye açıklamışlardır. Cennet diye açıklandığı gibi, cennetteki bir ağaç olduğu da söylenmiştir. İşte bütün bu açıklamalar hadisin anlamı olarak ihtimal dâhilindedir. Allah en iyi bilendir.

İsnatta (371) Şebâbe b. Sevvâr da vardır. Şebâbe bir lakaptır, adı Mervan'dır, açıklaması daha önce de geçmişti.

Aynı hadiste Âsım b. Muhammed el-Umeri'nin nesebi: Âsım b. Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. Hattab -Allah onlardan razı olsun- şeklindedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (371): "Çekilir" fiili ye, hemze, kesreli re ve ze iledir. Meşhur olan budur. Bunu Metaliu'l-Envar sahibi çoğu raviden bu şekilde nakletmiş ve şunları söylemiştir: Ebu'l-Huseyn b. Serrac dedi ki: Re harfi ötrelidir. el-Kabusi ise re harfinin fethalı okunacağını nakletmektedir. Toplanır, bir araya gelir anlamındadır. Dilbilginleri ve Garibu'l-Hadis âlimlerine göre meşhur olan anlamı budur. Bunun dışında pek kuvvetli olmayan anlamlar da söylenmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İki mescit arası"* buyruğundan kasıt ise, Mekke ve Medine mescitleridir.

Diğer isnatta (372) Hubeyb b. Abdurrahman vardır. Buna dair açıklama daha önce geçmişti. Allah en iyi bilendir.

Hadisin anlamına gelince, Kadı Iyaz (rahimehullah) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Garip olarak"* buyruğu hakkında dedi ki: İbn Ebu Uveys'in, Malik (rahimehullah)'den rivâyet ettiğine göre Medine'de (böyle başladı) demektir. İslam orada garip olarak başladı ve tekrar ona dönecektir. Kadı Iyaz dedi ki: Hadisin zahiri anlamın genel olduğunu ve İslam'ın birkaç sayıda kişi ve bir azınlık arasında başladığını, sonra yayılıp, güçlendiğini sonra tekrar eksilip, ihlâl edileceği ve nihayet yine başladığı gibi birkaç kişi ve bir azınlık arasında kalacağı anlamındadır. Hadis-i şerifte *"garipler"* ile ilgili açıklama gelmiş bulunmaktadır. Bunlar ise kabilelerden çekilip, ayrılanlardır. el-Herevi dedi ki: Bu sözleriyle yüce Allah için vatanlarını terk eden Muhâcir'leri kastetmektedir demiştir.

Kadı dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"O Medine'ye çekilecektir"* buyruğunun anlamı, iman ilkinde de, sonunda da bu niteliğe sahiptir. Çünkü İslam'ın ilk zamanlarında imanı ihlâslı ve İslam'ı sahih olan herkes Medine'de idi. Ya orayı yurt edinmiş Muhâcir idi yahut Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görmek isteyen, ondan öğrenen ve onun yakınında durmak isteyen kimselerdi. Ondan sonra halifeler zamanında da hem bu şekilde, hem de onlardan adaletli uygulamayı öğrenip, orada bulunan ashabın çoğunluğuna (Allah onlardan razı olsun) uymak için bulunurlardı. Daha sonra ise zamanın kandilleri ve hidayet imamları olan âlimlerden Medine'de yaygın bulunan sünnetleri alıp öğrenmek için giderlerdi. Bundan sonraki her zamanda ve şu zamanımıza kadar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrini ziyaret etmek için ve Onun önemli olaylar yaşadığı yerler ile Onun ve ashab-ı kiramın izlerinin bereketinden yararlanmak için hep oraya giderler. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır. Allah doğruyu en iyi bilendir. (2/177)

٦٦/٦٥- بَاب ذَهَابِ الْإِيمَانِ آخِرِ الزَّمَانِ

66/65- AHİR ZAMANDA İMANIN GİTMESİ BABI

٣٧٣-١/٢٣٤ - حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ اللهُ اللهُ

373-234/1- Bana (2/51b) Zuheyr b. Harb tahdis etti... Enes Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Yeryüzünde Allah Allah diyen kalmayıncaya kadar kıyamet kopmayacaktır."*[126]

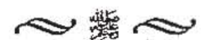
٣٧٤-٠٠٠/٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ عَلَى أَحَدٍ يَقُولُ اللَّهُ اللَّهُ

374-.../2- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti... Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kıyamet Allah Allah diyen bir kimsenin başına kopmaz."*[127]

Şerh

Bu babta (373) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yer üzerinde Allah Allah diyen kalmayıncaya kadar kıyamet kopmayacaktır."* (374) Diğer rivâyette de: *"Kıyamet Allah Allah diyen kimsenin başına kopmayacaktır"* buyurulmaktadır. Hadisin anlamına gelince, kıyamet yaratılmışların şerlilerinin başına kopacaktır. Nitekim başka bir rivâyette şöyle buyurulmaktadır: *"Ve rüzgâr Yemen tarafından gelip, kıyamete yakın bir zamanda müminlerin ruhlarını alacaktır."* Biraz önce de müminlerin ruhlarını alacak rüzgâr babında hem bunun açıklaması, hem de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ümmetimden kıyamet gününe kadar hak üzere üstün bir kesim bulunacaktır"* hadisi ile birlikte nasıl anlaşılacağına dair açıklama geçmiş bulunmaktadır.

Bu babtaki lafızlara gelince (374) Abd b. Humeyd vardır ki, adının Abdulhamid olduğu söylenmiştir, açıklaması daha önce geçmişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (374): *"Allah Allah diyen kimsenin başına"* buyruğunda yüce Allah'ın lafzı merfudur. Bazı insanlar bunu okurken hata ederek merfu okumazlar. Şunu bilelim ki bütün rivâyetler ittifakla her iki rivâyette de yüce Allah'ın ismini tekrar etmiş bulunmaktadır. Bütün asıllarda da bu böyledir. Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: İbn Ebu Cafer'in rivâyetinde ise *"lâ ilâhe illallah diye"* şeklindedir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

126 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 344

127 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 474

٦٧/٦٦- بَاب الِاسْتِسْرَارِ بِالْإِيمَانِ لِلْخَائِفِ

67/66- KORKAN KİMSENİN İMANINI GİZLEMESİ BABI

٣٧٥-١/٢٣٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَحْصُوا لِي كَمْ يَلْفِظُ الْإِسْلَامَ قَالَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ أَتَخَافُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ مَا بَيْنَ السِّتِّ مِائَةٍ إِلَى السَّبْعِ مِائَةٍ قَالَ إِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ لَعَلَّكُمْ أَنْ تُبْتَلَوْا قَالَ فَابْتُلِينَا حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا لَا يُصَلِّي إِلَّا سِرًّا

375-235/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. Abdullah b. Numeyr ve Ebu Kureyb -lafız Ebu Kureyb'e aittir- tahdis edip dediler ki: Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. *"Benim için İslam kelimesini söyleyenleri sayınız"* buyurdu. Huzeyfe dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, bizler altı yüz ile yedi yüz kişi arasında iken bizim için korkuyor musun, dedik. O: *"Sizler bilmiyorsunuz belki belaya maruz kalırsınız"* buyurdu. Huzeyfe dedi ki: Bizler, bizden herhangi bir kimse ancak gizlice namaz kılacak dereceye varıncaya kadar bela ile karşılaştık, dedi.[128]

Şerh

Müslim (rahimehullah) dedi ki: "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe... tahdis etti... kadar belaya maruz kaldık." Bu bütün ravileri Kufeli olan bir isnattır.

Hadisin metnine gelince, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sayınız"* buyruğu Buhari'de: *"Yazınız"* diye kaydetmiştir. Allah Rasûlünün: *"İslam kelimesini söyleyen"* buyruğu İslam kelimesini söyleyen kimselerin sayısı kaçtır demek olur. Bazı asıllarda "yelfizu: söyleyen" kelimesi "teleffaza: telaffuz etti" şeklindedir. Buhari ve başkalarının bazı rivâyetlerinde: *"İslam'ı (Müslüman olduğunu/İslam kelimesini) telaffuz eden kimseleri yazınız"* buyurdu. Biz de yazdık" şeklindedir. Nesai ve başkalarının rivâyetinde ise: *"İslam'ı kim telaffuz ediyorsa onu bana sayınız"* şeklinde Ebu Ya'la el-Mavsili'nin rivâyetinde: *"İslam'ı telaffuz eden herkesi sayınız"* diye rivâyet edilmiştir.

"Bizler altı yüz ile yedi yüz kişi arasında iken" ibaresi Müslim'de bu şekildedir. Arapça açısından bu şekli açıklaması zordur. Ancak şöyle açıklanabilir:

128 Buhari, 3060, 3061; İbn Mace, 4029; Tuhfetu'l-Eşraf, 3338

O da "yüz" anlamındaki kelimenin her iki yerde de -bazı Arap dilbilginlerinin görüşüne göre- temyiz olarak nasb ile gelmiş olmasıdır. Ayrıca "yüz" anlamındaki kelimenin her iki yerde de -elif ve lam zaid olmak üzere ve gelmiş olmalarına itibar etmemek suretiyle- mecrur olduğu da söylenmiştir. Müslim'den başkasının rivâyetinde ise bu lafızlar elif, lam'sız olarak "altı yüz ile yedi yüz" şeklinde gelmiştir. Bu şeklin ise Arapça açısından açıklanmayacak bir tarafı yoktur. Doğruluğu açıkça anlaşılan bir kullanımdır.

Buhari'nin rivâyetinde: "Biz ona bin beş yüz kişi yazdık ve: Biz bin beş yüz kişi iken de mi korkuyorsun, dedik" şeklindedir. Yine Buhari'deki bir rivâyette: "Onların beş yüz kişi olduklarını gördük" denilmektedir.

Şöyle denilebilir: Bu lafızları bir arada şöylece telif etmek mümkündür: Bin beş yüz kişi olduklarını söylerken kastettikleri kadınlar, çocuklar ve erkeklerin bir aradaki toplamıdır. Altı yüz ile yedi yüz derken de yalnızca erkekleri kastetmişlerdir. Beş yüzden kasıt ise savaşçılardır, ama böyle bir cevap Buhari'nin Kitabu's-Siyer'in imamın insanları (isimlerini) yaz(dır)ması babındaki rivâyetine göre batıldır. Çünkü oradaki rivâyette: "Biz de ona bin beş yüz adamın adını yazdık" denilmektedir. Yüce Allah'ın izniyle doğru cevap şudur: Onlar: "Altı yüz ile yedi yüz kişi" derken yalnızca Medine erkeklerini "biz ona bin beş yüz kişinin adını yazdık" sözleri ile Medinelilerle birlikte etraflarındaki diğer Müslümanları kastetmişlerdi.

"Biz de adam ancak gizlice namaz kılacak hale gelinceye kadar belaya maruz kaldık" sözü (2/179) muhtemelen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra meydana gelmiş bazı fitnelerde olmuştur. Onlardan bazıları açığa çıkmaktan ve fitnelere ve savaşlara girip, katılmaktan korktuğu için gizlice namaz kılıyordu. Allah en iyi bilendir.

٦٨/٦٧- بَاب تَأَلُّفِ قَلْبِ مَنْ يَخَافُ عَلَى إِيمَانِهِ لِضَعْفِهِ وَالنَّهْيِ عَنْ الْقَطْعِ بِالْإِيمَانِ مِنْ غَيْرِ دَلِيلٍ قَاطِعٍ

68/67- (İMANININ) ZAYIFLIĞI DOLAYISIYLA İMANINDAN (ZARAR GÖRMESİNDEN) KORKULAN KİMSENİN KALBİNİN ISINDIRILMASI VE KESİN BİR DELİL BULUNMADAN (KİMSE HAKKINDA) KESİN İMAN (SAHİBİ OLDUĞU) HÜKMÜNÜ VERMENİN YASAK OLUŞU BABI

٣٧٦-١/٢٣٦ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَسْمًا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَعْطِ فُلَانًا فَإِنَّهُ مُؤْمِنٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَوْ مُسْلِمٌ أَقُولُهَا ثَلَاثًا وَيُرَدِّدُهَا عَلَيَّ ثَلَاثًا أَوْ مُسْلِمٌ ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ مَخَافَةَ أَنْ يَكُبَّهُ اللَّهُ فِي النَّارِ

376-236/1- Bize İbn Ebu Ömer tahdis etti. Bize Süfyan, ez-Zührî'den tahdis etti. O Âmir b. Sa'd'dan, o babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir (miktar mal) paylaştırdı. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü, filan kişiye ver, çünkü o bir mümindir, dedim. (Sa'd b. Ebu Vakkas) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yahut müslümandır"* buyurdu. Ben sözümü üç defa tekrar ettim, O'da bana üç defa *"yahut müslümandır"* buyruğunu tekrar etti.

Sonra: *"Ben, bazen bir adama, Allah onu yüz üstü cehenneme atar korkusu ile -başkasını ondan daha çok sevdiğim halde- bir şeyler verdiğim olur"* buyurdu.[129]

٣٧٧-٢/٢٣٧ - حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَعْطَى رَهْطًا وَسَعْدٌ جَالِسٌ فِيهِمْ قَالَ سَعْدٌ فَتَرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْهُمْ مَنْ لَمْ يُعْطِهِ وَهُوَ أَعْجَبُهُمْ إِلَيَّ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَوْ مُسْلِمًا قَالَ فَسَكَتُّ قَلِيلًا ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَوْ مُسْلِمًا قَالَ فَسَكَتُّ قَلِيلًا ثُمَّ غَلَبَنِي مَا عَلِمْتُ مِنْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَوْ مُسْلِمًا إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ خَشْيَةَ أَنْ يُكَبَّ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ

377-237/2- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Amir b. Sa'd b. Ebu Vakkas'ın babası Sa'd'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): (2/52b) Birkaç kişiye (dağıttığı mallardan bir şeyler) verdi. Sa'd da ara-

129 Buhari, 27, 1478; Müslim, 2430, 2431; Ebu Davud, 4683, 4885; Nesai, 5007, 5008; Tuhfetu'l-Eşraf, 3890

larında oturuyordu. Sa'd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aralarından kendisine bir şeyler vermediği birisini bıraktı. Hâlbuki aralarında benim en beğendiğim kişi o idi. Bunun üzerine: Ey Allah'ın Rasûlü neden filana bir şey vermedin? Allah'a yemin olsun ki ben onu bir mümin olarak görüyorum, dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yahut bir Müslüman olarak (de)"* buyurdu. (Sa'd) dedi ki: Kısa bir süre sustum sonra onun hakkında bildiklerime yenik düştüm ve: Ey Allah'ın Rasûlü neden filana bir şey vermedin? Allah'a yemin ederim ki ben onu bir mümin olarak görüyorum, dedim.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yahut bir Müslüman olarak (de)"* buyurdu. (Sa'd) dedi ki: Kısa bir süre sustum sonra onun hakkında bildiklerime yenik düştüm ve: Ey Allah'ın Rasûlü neden filan kimseye bir şeyler vermedin?. Allah'a yemin olsun ki ben onu bir mümin olarak görüyorum, dedim.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yahut bir Müslüman olarak (de). Şüphesiz ki ben bir adama -başkasını ondan daha çok sevdiğim halde- bir şeyler veririm çünkü onun* (2/53a) *yüz üstü cehenneme yıkılacağından korkarım"* buyurdu.[130]

٣٧٨-٠٠٠/٣- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ أَنَّهُ قَالَ أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَهْطًا وَأَنَا جَالِسٌ فِيهِمْ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ وَزَادَ فَقُمْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَسَارَرْتُهُ فَقُلْتُ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ

378-.../3- Bize el-Hasan b. Ali el-Hulvânî ve Abd b. Humeyd tahdis edip dediler ki... Amir b. Sa'd babası Sad'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) birkaç kişiye bir şeyler verdi. Ben de aralarında oturuyordum deyip, hadisi İbn Şihab'ın kardeşinin oğlunun amcasından diye naklettiği (bir önceki) hadisi ile aynen rivâyet etti ve ayrıca: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına kalkıp ona gizlice söyleyerek: Ey Allah'ın Rasûlü neden filana bir şeyler vermedin dedim, ibaresini ekledi.[131]

130 376 nolu hadisin kaynakları
131 376 nolu hadisin kaynakları

٣٧٩-٠٠٠/٤- وَحَدَّثَنَا الْحَسَنُ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ سَعْدٍ يُحَدِّثُ هَذَا فَقَالَ فِي حَدِيثِهِ فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ بَيْنَ عُنُقِي وَكَتِفِي ثُمَّ قَالَ أَقِتَالًا أَيْ سَعْدُ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ

379-.../4- Bize el-Hasan el-Hulvânî de tahdis etti. Bize Yakub tahdis etti, bize babam Salih'ten tahdis etti. O İsmail b. Muhammed'den (şöyle dediğini) nakletti: Muhammed b. Sa'd'ı bu hadisi tahdis ederken dinledim sonra hadisi rivâyetinde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) eliyle (2/53b) omzumla ensem arasına dokundu sonra da: *"(Onun için) savaşmak mı (istiyorsun) ey Sa'd? Ben adama veriyorum işte"* buyurdu.[132]

Şerh

(376-379 numaralı hadisler)

Bu babta (376) Sa'd b. Ebu Vakkas (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadis vardır. Hadisin lafızlarına gelince *"Allah'ın onu yüz üstü ateşe yıkması korkusuyla"* ibaresindeki *"onu yıkması"* fiilindeki zamir kendisine bir şeyler verilen kimseye aittir. Yani ben kendisine bir şeyler verilmeyecek olursa kâfir olacağından korktuğum için ona bir şeyler vermekle kalbini ısındırıyorum, demektir.

(377) *"Bir grup kişiye bir şeyler verdi"* ibaresindeki "raht" topluluk demektir. Asıl anlamı on kişiden az topluluk içindir. "Hâlbuki o aralarında en beğendiğim kişi idi" ifadesi benim inancıma göre en faziletlileri, en salih olanları idi, demektir. (2/180)

"Muhakkak ben onu bir mümin olarak görüyorum" yani ben onu böyle biliyorum. Buradaki "onu görüyorum" fiilin hemzesinin fethalı okunması gerekir. Ötreli okunması caiz değildir. (Ötreli okunması halinde öyle zannediyorum, bana öyle görünüyor anlamında olur.) Çünkü kendisi "onun hakkında bildiklerime yenik düştüm" demiş ve üç defa Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e müracaat etmiştir. Eğer bu hususta inancı kesin olmamış olsaydı tekrar tekrar ona müracaat etmezdi.

132 Buhari, 1478; Müslim, 2432; Tuhfetu'l-Eşraf, 3921

(378) "Salih'ten, o İbn Şihab'dan dedi ki: Bana Âmir b. Sa'd tahdis etti." Bu üç kişi birbirinden rivâyet nakleden tabiinden üç zattır. Aynı zamanda bu büyüklerin küçüklerden rivâyeti türündendir. Çünkü Salih, ez-Zührî'den yaşça daha büyüktür.

Hadislerin Fıkhî ve Anlamları

1- İman ile İslam arasında fark vardır. Bu mesele hakkında uzunca bir görüş ayrılığı ve açıklamalar yapılmıştır. Bu meseleye dair açıklama ve geniş izahlar iman bölümünün baş taraflarında geçmiş bulunmaktadır.

2- Hak ehli olanların kalp ile itikatla birlikte olmadığı sürece dil ile ikrarın faydası yoktur, şeklindeki görüşlerine delil vardır. Hak ehlinin bu görüşü de ikrar yeterlidir diyen Kerramiye'nin ve aşırı Mürcie'nin görüşüne muhaliftir. Onların bu görüşü ise açık bir hatadır. Müslümanların icmaı, bu nitelikleri taşıyan münafıkların kâfir olduklarına dair naslar bunu reddetmektedir.

3- Haram olmayan hususlarda yöneticiler nezdinde şefaatte bulunmak mümkündür (iltimas yapılabilir).

4- Aynı hususta kendisine bir şeyler söylenen kişiye bunu tekrarlamak caizdir.

5- Fazileti daha az olanın daha faziletli olana maslahat olarak gördüğü hususa dikkat çekmesi caizdir.

6- Üstün (fazilet sahibi) kişi kendisine gösterileni kayıtsız ve şartsız kabul etmez. Aksine onun üzerinde düşünür. Şayet belirtilen görüşün maslahatı açıkça görülmezse gereğini yapmaz.

7- Hakkında kesin bilgi olmadığı hususlarda kesin kanaat belirtmeyi terk etmek ve işi sağlamca araştırmak gerekir.

8- İmam, malı Müslümanların maslahatı uğrunda önem sırasına göre harcar.

9- Aşere-i mübeşşere ve benzerleri gibi hakkında nas sabit olmuş kimseler dışında muayyen olarak herhangi bir kimsenin cennetlik olduğuna kesin hüküm vermemek. Bu ehl-i sünnet tarafından üzerinde icma olunmuş bir hükümdür.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yahut müslümandır"* buyruğunda mümin olduğu inkâr edilmemektedir. Bunun anlamı kesin olarak iman sahibi olduğunu söylemenin yasaklanması ve böyle bir kimse için Müslüman de-

menin daha uygun olduğuna dikkat çekilmesidir. Çünkü İslam zahirin hükmü gereğince bilinen bir husustur. İman ise içte gizlidir, onu yüce Allah'tan başkası bilemez.

et-Tahrir sahibi ise, bu hadiste o adamın mümin olmadığına bir işaret bulunduğunu ileri sürmüş ise de, durum onun zannettiği gibi değildir. Aksine hadiste onun mümin olduğuna işaret vardır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sa'd'a verdiği cevabında: *"Ben adama başkasını ondan daha çok sevdiğim halde bir şeyler veririm"* buyurmuştur. (2/181) Yani ben imanı zayıf olduğu için kâfir olacağından korktuğum kimseye bir şeyler verirken, kalbinin iman ile huzur bulmuş ve imanı sapasağlam olduğunu bildiğim için, kendisini daha çok sevdiğim diğerlerine bir şeyler vermem.

Müslim (rahimehullah)'ın babın başında (376): "Bize İbn Ebu Ömer tahdis etti. Bize Süfyan, ez-Zührî'den tahdis etti. O Amir'den" Senedi hakkında Ebu Ali el-Gassani şöyle demektedir: Hafız Ebu Mesud ed-Dımaşki dedi ki: Bu hadisi ancak Süfyan b. Uyeyne, Mamer'den, o ez-Zührî'den diye rivâyet etmektedir. el-Humeydi, Said b. Abdurrahman ve Muhammed b. el-Cürcani böyle demişlerdir. Hepsi de Süfyan'dan, o Mamer'den, o ez-Zührî'den onun isnadıyla rivâyet etmektedirler. Süfyan'dan mahfuz olan işte budur. Aynı şekilde Ebu'l-Hasan ed-Darakutni de el-İstidrakat adlı eserinde böyle demiştir.

Derim ki: Bunların bu isnat hakkında bu söyledikleri ile ilgili olarak şöyle denilebilir: Bu hususta onlara muvafakat etmek gerekmez. Çünkü Süfyan'ın bu hadisi bir defa ez-Zührî'den, bir başka sefer Ma'mer'den, o ez-Zührî'den diye duymuş olması ve her iki şekilde de rivâyet etmiş olması ihtimali vardır. Bu durumda bunların biri diğerini olumsuz olarak etkilemez. Fakat onların söylediklerini gerektiren birtakım hususlar birbirine eklenmiş bulunmaktadır. Süfyan'ın tedlis yapan bir ravi olup, burada "an" lafzını kullanmış olması, ondan rivâyet nakledenlerin çoğunlukla bunu Ma'mer'den diye rivâyet etmiş olmaları bunu gerektiren hususlardandır. Bunlara daha önce kaydettiğimiz şu şekilde cevap verilebilir: Müslim (rahimehullah) tedlis yapan bir raviden "an" diye rivâyet etmiş ise kendisinden an lafzı ile rivâyet ettiği kişiden dinlemiş olduğu sabit olmadıkça rivâyet nakletmez.

Durum her ne olursa olsun isnat ile ilgili bu söylenenlerin metin üzerinde bir etkisi yoktur. (2/182) Çünkü metin her durumda sahih ve muttasıldır. Allah en iyi bilendir.

٦٩/٦٨ - بَاب زِيَادَةِ طُمَأْنِينَةِ الْقَلْبِ بِتَظَاهُرِ الْأَدِلَّةِ

69/68 DELİLLERİN BİRBİRİNİ PEKİŞTİRMESİYLE KALBİN HUZURUNUN ARTMASI BABI

٣٨٠-١/٢٣٨ - وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ نَحْنُ أَحَقُّ بِالشَّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ ﷺ إِذْ قَالَ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ لُوطًا لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السِّجْنِ طُولَ لَبْثِ يُوسُفَ لَأَجَبْتُ الدَّاعِيَ

380-238/1- Bana Harmele b. Yahya da tahdis edip dedi ki: ... Ebu Hureyre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: *"Biz şüphe etmeye İbrahim'den daha layığız. Çünkü O: Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster, demişti. Rabbi: İman etmedin mi yoksa demiş, O: Hayır ama kalbimin mutmain olması için (sordum), demişti."*

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Allah Lut'a da rahmet buyursun. O gerçekten pek sağlam bir yere sığınmıştı ve eğer ben Yusuf'un kaldığı uzun süre kadar hapiste kalmış olsaydım (çıkmaya çağırmak için gelen) o davetçinin çağrısını kabul edecektim."*[133]

٣٨١-٢/٢٠٠ - وَحَدَّثَنِي بِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ الضُّبَعِيُّ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ وَأَبَا عُبَيْدٍ أَخْبَرَاهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ وَفِي حَدِيثِ مَالِكٍ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ حَتَّى جَازَهَا

381-200/2- Bu hadisi bana inşallah Abdullah b. Muhammed b. Esma ed-Dubaî de tahdis etti... Ebu Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Yunus'un ez-Zührî'den diye rivâyet ettiği (bundan önceki) hadisi aynen rivâyet etti. Ama Malik'in rivâyet ettiği bu hadiste: *"Ama kalbimin mutmain olması için"* sözünden sonra bu âyeti bitirinceye kadar okudu, dedi.[134]

133 Buhari, 4537, 4694; Müslim, 6094; İbn Mace, 4026; Tuhfetu'l-Eşraf, 13325, 15313

134 Buhari, 3387, 6992; Müslim, 6095; Tuhfetu'l-Eşraf, 12931

٣٨٢-٠٠٠/٣- حَدَّثَنَاه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ يَعْنِي ابْنَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُوَيْسٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ كَرِوَايَةِ مَالِكٍ بِإِسْنَادِهِ وَقَالَ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ حَتَّى أَنْجَزَهَا

382-.../3- Bunu bize Abd b. Humeyd tahdis edip dedi ki: Bana Yakub -yani b. İbrahim b. Sa'd- tahdis etti. Bize Ebu Yunus, ez-Zühri'den Malik'in kendi isnadıyla rivâyeti gibi rivâyet etti ve: "Sonra bu âyeti bitirinceye kadar okudu" dedi.[135]

Şerh

Bu babta (380) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Biz şüphe etmeye İbrahim'den daha çok hak sahibiyiz..."* hadisi yer almaktadır. İlim adamları: *"Şüphe etmekte İbrahim'den daha hak sahibiyiz"* buyruğunu değişik şekillerde açıklamışlardır. En güzeli ve en sahih olanları, İmam Şafii'nin arkadaşı İmam Ebu İbrahim el-Müzenî ile ilim adamlarından bazı toplulukların yaptıkları açıklamadır. Bu açıklama anlam itibariyle şöyledir: İbrahim (aleyhisselâm) için şüphe imkânsız bir şeydir. Çünkü ölülerin diriltilmesi hususunda nebilerin şüpheye kapılması sözkonusu olsaydı, İbrahim'den şüphe etmeye ben daha çok hak sahibi olurdum. Sizler ise benim bu hususta şüphem olmadığını bildiğinize göre, şunu da bilin ki, İbrahim asla şüphe etmemiştir. Özellikle İbrahim (aleyhisselâm)'ı sözkonusu etmesinin sebebi ise âyet dolayısıyla bazı bozuk zihinlere şüphe ettiği ihtimalinin gelmesinin mümkün olmasından dolayıdır. İbrahim (aleyhisselâm)'ı kendisine tercih etmesi ise, bir tevazu ve bir edeptir. Yahut Âdemoğullarının en hayırlısı olduğunu bilmeden önce bu sözleri söylemiştir.

et-Tahrir sahibi der ki: İlim adamlarından bir topluluk şöyle demektedir: Yüce Allah'ın: *"İman etmedin mi yoksa"* (Bakara, 260) buyruğu nazil olunca bir kesim, İbrahim şüphe etti ama bizim Nebi şüphe etmedi, dedi. Bu sefer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Bizler şüphe etmeye ondan daha bir hak sahibiyiz, dedi ve az önce yaptığım açıklamaya yakın bir açıklama zikretti. Sonra (et-Tahrir sahibi) şunları söylemektedir: Benim hatırıma bununla ilgili olarak iki açıklama gelmektedir. Bunlardan birincisine göre bu, hitap bakımından alışılmış olan bir türdür. Çünkü bir kimseyi savunmak isteyen birisi onun hakkında konuşan kimseye: Filana söyleyeceğin kötü bir söz yahut ona yapaca-

135 381 nolu hadisin kaynakları

ğın kötü bir iş varsa onu bana söyle yahut onu bana yap deyip, ona böyle bir şey söyleme maksadıyla bunları söylemesidir. İkincisine göre bunun anlamı şudur: Sizin şüphe olduğunu sandığınız bu hususa ben daha layığım; çünkü o bir şüphe değildir. O yakinin daha da artmasını istemektir. (2/183) Bunun dışında açıklamalar da yapılmıştır. Ama bizler en sahihleri ve en açıkları olduklarından ötürü bu açıklamalarla yetiniyoruz. Allah en iyi bilendir.

İbrahim (aleyhisselâm)'ın soru sorması ile ilgili olarak ilim adamları bunun sebebini çeşitli şekillerde açıklamışlardır. Bu açıklamaların en güçlü olanına göre o, ölülerin diriltilme keyfiyetini delil ile bildikten sonra müşahede yoluyla öğrenerek mutmain olmak istemiştir. Çünkü istidlal yoluyla elde edilen bilgiye gözle görme yoluyla elde edilen bilginin aksine genel olarak bazı şüpheler ortaya çıkabilir; çünkü gözle görmekle elde edilen bilgi zorunlu (kesin) bir bilgidir. Bu imam Ebu Mansur el-Ezheri'nin ve başkalarının görüşüdür. İkincisi de, o duasının kabulü hususunda Rabbinin nezdindeki konumunu öğrenmek istemiştir. Buna bağlı olarak şöyle demişlerdir: Yüce Allah'ın: *"İman etmedin mi yoksa"* (Bakara, 260) buyruğu benim nezdimdeki makamının büyüklüğünü, seni seçip, Halil edindiğimi tasdik etmedin mi, demektir.

Üçüncü açıklamaya göre o, birincisi şüphe olmamakla birlikte, yakininin daha da artmasını dilemiş, böylelikle ilmu'l-yakin'den, aynu'l-yakine yükselmeyi dilemiştir çünkü her iki ilim türü arasında fark vardır.

Sehl b. Abdullah et-Tusteri (radıyallâhu anh) dedi ki: O yakinin nuruyla imanının sağlamlığının daha da yer etmesi için ayan (gözle görmenin) perdesinin açılmasını dilemiştir.

Dördüncü açıklamaya göre o, yüce Rabbinin öldüren ve dirilten olduğunu söyleyerek müşriklere karşı delil getirince, delilinin gözle görülerek ortaya çıkması için yüce Rabbinden bu istekte bulunmuştur.

Bunun dışında pek güçlü görülmeyen pek çok açıklama daha yapılmıştır.

İmam Ebu'l-Hasan el-Vâhidî (rahimehullah) şöyle diyor: İbrahim (aleyhisselâm)'ın böyle bir istekte bulunmasının sebebi hususunda (müfessirler) ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluğa göre o, deniz kıyısında yırtıcı hayvanların, kuşların ve denizdeki bazı canlıların parçalamakta olduğu bir leş görmüştü. Bu leşin dağılan parçalarının nasıl toplanacağını düşünmeye başladı ve içinden Rabbinin hayat vereceği bir ölüye tanık olma arzusunu hissetti. Yoksa o ölülerin diriltilmesi hususunda şüphe eden birisi değildi, ama bunu görmeyi arzu etti. Tıpkı müminlerin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve cenneti görmeyi yüce

Allah'ı görmeyi -bütün bunlara iman etmekle birlikte- sevmeleri ve bu husustaki şüphelerin zail olmasını arzu ettikleri gibi. İlim adamları der ki: *"İman etmedin mi yoksa"* (Bakara, 260) buyruğundaki hemze soru için değil, ispat içindir. Cerir'in: "Siz bineklere binenlerin en hayırlıları değil misiniz?" sözüne benzemektedir. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah Lut'a da rahmet buyursun. O gerçekten sağlam bir yere sığınıyordu."* Burada sağlam yer (er-rukn eş-şedid) şanı yüce Allah'tır. Şüphesiz o rükünlerin en çetini, en güçlüsü ve en koruyucu olanıdır. Hadisin anlamı -Allahu a'lem- şudur (2/184): Lut (aleyhisselâm) misafirleri adına korkunca, onları zalimlere karşı koruyacak bir aşireti olmadığından ötürü kaygıya düştü. Onlar için ileri derecede üzüldü ve bu hali onu büyük ölçüde etkiledi. Bu halde iken, keşke kendim size karşı koyabilseydim yahut sizin gücünüze karşı çıkacak bir aşiretim bulunsaydı, dedi. Lut (aleyhisselâm)'ın maksadı ise, misafirlerine karşı kendisinin mazur olduğunu ve eğer herhangi bir yolla onlara yapılacak o hoş olmayan muameleyi önleyebilecek olsaydı mutlaka yapacağını, onlara ikram ve onları savunup korumak maksadıyla bütün gücünü ortaya koyduğunu göstermek istemişti. Onun bu sözleri yüce Allah'a dayanmaktan yüz çevirmek değildi. Onun bu sözleri ancak sözünü ettiğimiz misafirlerin gönüllerini hoş tutmak için idi. Onları himaye etmek konusunda yüce Allah'a sığınmayı unutmuş olması da mümkündür. Kendisi ile yüce Allah arasında olmak üzere ona sığınmakla birlikte misafirlerine karşı da acı çektiğini ve bu işten kalbinin daraldığını göstermek için böyle söylemiş olması da mümkündür. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ve eğer Yusuf'un kaldığı uzun süre kadar zindanda kalmış olsaydım, beni (çıkmaya) davet edenin çağrısını kabul edecektim."* Bu sözler Yusuf (aleyhisselâm)'a bir övgü, onun sabır ve teennisinin bir beyanıdır. Davetçiden kasıt ise şanı yüce Allah'ın: *"Onu bana getirin dedi. Bunun üzerine elçi yanına gelince Yusuf dedi ki: Efendine dön de o ellerini kesen kadınlara ne oldu diye sor"* (Yusuf, 50) buyruğu ile haber verdiği kralın elçisidir. Yusuf (aleyhisselâm) çabucak rahata koşarak uzunca kalmış olduğu zindandan ayrılmayı hemen tercih ederek çıkmadı. Aksine işini sağlam tuttu, vakarını elden bırakmadı, zindana atılış sebebi ile ilgili durumunun açığa çıkması için hem hükümdarın, hem başkasının nezdinde suçsuz, günahsız olduğunun ortaya çıkması için hükümdarla haberleşti. Böylelikle kendisine nispet edilen suçtan temiz olduğuna inanmış halde karşısına çıkmak istedi. Yusuf da herhangi bir şekilde utanmasını gerektiren bir hal kalmadan onunla bir araya gelmeyi arzu etti. Bizim Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bu

hususta Yusuf'un faziletini ve hayırda, sabrının kemalinde, güzel bir şekilde durumu ele alışında, nefsinin ne derece güçlü olduğunu beyan etmiş oldu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi hakkındaki o sözlerini de alçak gönüllülüğünü göstermek ve Yusuf (aleyhisselâm)'ın faziletinin mükemmelliğini en beliğ ve ileri derecede beyan etmek için söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

Babın senetleri ile ilgili olarak söyleneceklere gelince, bu senette daha önce açıklandığı üzere Said'in babası el-Müseyyeb vardır. Cumhurun söylediği meşhur kanaate göre "el-Müseyyeb"in ye'si fethalıdır. Onu kesreli okuyanlar da vardır ve bu Medinelilerin görüşüdür.

Senetteki bir başka ravi Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf olup, onun da adı meşhur olan görüşe göre Abdullah'tır. İsmail olduğu da söylenmiştir, isminin bilinmediği de söylenmiştir. Yine bu babta Müslim (rahimehullah)'ın (381): "Bunu bana inşallah Abdullah b. Esma da tahdis etti" ifadesi yer almaktadır. Bu da bu hususta bilgi ve deneyimi olmayan kimselerin Müslim'e karşı tepki gösterebileceği hususlardan birisidir; çünkü Müslim (rahimehullah): "Bunu bana yüce Allah'ın izniyle... tahdis etti" demiştir. İtiraz eden kişi: Hakkında şüphe ettiği bir rivâyeti nasıl delil gösterebilir, der. Ancak böyle bir söz, söyleyenin batıl bir hayalini ifade eder; çünkü Müslim bu isnadı delil göstermemektedir. O bunu mutabaat ve istişhatta bulunmak üzere zikretmiştir. Daha önceden ise hadis âlimlerinin asıl rivâyetlerde kabul etmedikleri hususları mutabaat ve şahitler hakkında kabul edebildiklerini açıklamış idik (2/185). Yüce Allah en iyi bilendir.

Aynı senette Ebu Ubeyd'in, Ebu Hureyre'den rivâyeti zikredilmektedir. Burada adı geçen Ebu Ubeyd'in adı Sa'd b. Ubeyd el-Medeni olup, Abdurrahman b. Ezher'in azatlısıdır. Abdurrahman b. Avf'ın azatlısı olduğu da söylenir.

Yine senette Ebu Uveys geçmektedir ki, onun da adı Abdullah b. Abdullah b. Uveys b. Malik b. Ebu Âmir el-Asbahî el-Medenî'dir.

Babta geçen lafızlara gelince (381): "Ayeti sonuna kadar okudu." Diğer rivâyette ise (382) "bitirinceye kadar" demektedir. Birincisi âyeti okumayı bitirinceye kadar, diğeri de tamamlayıncaya kadar demektir.

Hadiste (380) Yusuf ismi geçmektedir ki altı söyleyişi vardır. Sin harfi ötreli, kesreli ve fethalı okunmakla birlikte hepsinde hemzeli ve hemzesiz okunması sözkonusudur. Allah en iyi bilendir.

٧٠/٦٩- باب وُجُوبِ الإِيمَانِ بِرِسَالَةِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ ﷺ إِلَى جَمِيعِ النَّاسِ وَنَسْخِ الْمِلَلِ بِمِلَّتِهِ

70/69- NEBİMİZ MUHAMMED (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN BÜTÜN İNSANLARA RASUL OLARAK GÖNDERİLDİĞİNE VE ONUN DİNİ İLE DİĞER DİNLERİN NESH EDİLDİĞİNE İMANIN GEREĞİ BABI

٣٨٣-١/٢٣٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيتُ وَحْيًا أَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

383-239/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanların benzerini görmeleri üzerine iman ettiği birtakım mucizelerin verilmediği nebilerden hiçbir nebi yoktur. Ancak bana* (2/54b) *verilen yüce Allah'ın bana vahyettiği bir vahiydir. Bu sebeple kıyamet gününde, aralarında kendisine uyanları en çok kişinin kendim olacağımı ümit ederim."*[136]

٣٨٤-٢/٢٤٠- حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ وَأَخْبَرَنِي عَمْرٌو أَنَّ أَبَا يُونُسَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ وَلَا نَصْرَانِيٌّ ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

384-240/2- Bana Yunus b. Abdula'lâ da tahdis etti... Ebu Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki, bu ümmetten Yahudi olsun, Nasrani olsun, bir kimse beni işittiği halde benimle gönderilene iman etmezse mutlaka cehennemliklerden olur."*[137]

---

136 Buhari, 4981, 7274; Tuhfetu'l-Eşraf, 14313

137 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 15474

٣٨٥-٢٤١/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ صَالِحِ بْنِ صَالِحٍ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ الشَّعْبِيِّ قَالَ رَأَيْتُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ خُرَاسَانَ سَأَلَ الشَّعْبِيَّ فَقَالَ يَا أَبَا عَمْرٍو إِنَّ مَنْ قِبَلَنَا مِنْ أَهْلِ خُرَاسَانَ يَقُولُونَ فِي الرَّجُلِ إِذَا أَعْتَقَ أَمَتَهُ ثُمَّ تَزَوَّجَهَا فَهُوَ كَالرَّاكِبِ بَدَنَتَهُ فَقَالَ الشَّعْبِيُّ حَدَّثَنِي أَبُو بُرْدَةَ بْنُ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ ثَلَاثَةٌ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمَنَ بِنَبِيِّهِ وَأَدْرَكَ النَّبِيَّ ﷺ فَآمَنَ بِهِ وَاتَّبَعَهُ وَصَدَّقَهُ فَلَهُ أَجْرَانِ وَعَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَدَّى حَقَّ اللهِ تَعَالَى وَحَقَّ سَيِّدِهِ فَلَهُ أَجْرَانِ وَرَجُلٌ كَانَتْ لَهُ أَمَةٌ فَغَذَّاهَا فَأَحْسَنَ غِذَاءَهَا ثُمَّ أَدَّبَهَا فَأَحْسَنَ أَدَبَهَا ثُمَّ أَعْتَقَهَا وَتَزَوَّجَهَا فَلَهُ أَجْرَانِ ثُمَّ قَالَ الشَّعْبِيُّ لِلْخُرَاسَانِيِّ خُذْ هَذَا الْحَدِيثَ بِغَيْرِ شَيْءٍ فَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يَرْحَلُ فِيمَا دُونَ هَذَا إِلَى الْمَدِينَةِ

385-241/3- Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî tahdis etti. Bize Huşeym, Salih b. Salih el-Hemdânî'den haber verdi. O eş-Şa'bi'den nakletti. Dedi ki: Horasan halkından bir adamın eş-Şabi'ye soru sorarak: Ey Ebu Amr, bizim oralarda bulunan Horasanlılar (2/55a) cariyesini hürriyete kavuşturduktan sonra onunla evlenen adam hakkında: O kişi kendi devesine binen kişi gibidir, derler.

Bunun üzerine Şabi şöyle dedi: Bana Ebu Burde b. Ebu Musa'nın babasından tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişiye ecirleri iki defa verilir. Kitap ehlinden olup, kendi nebisine iman etmekle birlikte Nebi* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e de yetişip, ona iman eden, ona uyan ve onu tasdik eden bir adama iki ecir vardır. Mülkiyet altında bulunan ve üzerindeki yüce Allah'ın hakkını da, efendisinin hakkını da tam olarak yerine getiren bir köleye de iki ecir vardır. Bir cariyesi bulunup, onu güzel bir şekilde besleyen, sonra da onu güzel bir şekilde edeplendiren, sonra da onu hürriyetine kavuşturarak onunla evlenen bir adama da iki ecir vardır."*

Sonra eş-Şabi Horasanlı o adama şöyle dedi: Sen bu hadisi karşılığında bir şey vermeksizin al, çünkü önceden bir adam bundan daha azı için dahi ta Medine'ye kadar giderdi. (2/55b)[138]

138 Buhari, 97, 2547 -muhtasar olarak-, 3011, 3446, 5083; Tirmizi, 1116; Nesai, 3344; İbn Mace, 1956; Tuhfetu'l-Eşraf, 9107

٣٨٦-٠٠٠/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كُلُّهُمْ عَنْ صَالِحِ بْنِ صَالِحٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

386-.../4- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Abde b. Süleyman tahdis etti (H). Bize İbn Ömer de tahdis etti. Bize Süfyan tahdis etti. (H) Bize Ubeydullah b. Muaz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şube tahdis etti. Hepsi de Salih b. Salih'ten bu isnat ile hadisi buna yakın olarak rivâyet etti.[139]

Şerh

(383-386 numaralı hadisler)

Babta (383) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Benzerine insanların iman ettiği... hiçbir nebi yoktur... umarım"* ile diğer rivâyette (384): *"Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki... Cehennemliklerden olur"* hadisi ve (385): *"Üç kişiye ecirleri iki defa verilir"* (2/186) hadisi yer almaktadır.

Babtaki lafızlara gelince: Bu babta (384) Müslim: "Bana Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis edip dedi ki: Bana Amr da haber verdiğine göre Ebu Yunus kendisine şunu tahdis etti" senedindeki "bana Amr da haber verdi" ibaresindeki "bana haber verdi" manasındaki lafzın başında vav vardır ve bu vav'ın bulunması güzeldir. Onda oldukça nefis bir incelik ve latif bir fayda vardır. Çünkü Yunus, İbn Vehb'den aralarında bu hadisin bulunduğu birtakım hadisler dinlemiştir ki, bu onun dinlediği hadislerin ilki değildir. Bundan dolayı İbn Vehb ilk hadisi rivâyetinin başında: "Bana Amr şunu haber verdi" dedikten sonra: "Bana Amr şunu da haber verdi. Bana Amr şunu da haber verdi" deyip, bütün o hadisleri nakletti. Buna göre Yunus, İbn Vehb'den ilk hadisten başka bir hadisi rivâyet edecek olursa şöyle demesi gerekir: "İbn Vehb dedi ki: Bana Amr şunu da haber verdi" böyle diyerek başa bir vav getirmelidir; çünkü o bu hadisi böylece dinlemiştir. Bu vav'ı zikretmeyecek olsa da caiz olur. Ama daha uygun olanı, duyduğu gibi rivâyet eden bir kişi olması için bu vav'ı söylemesidir. Allah en iyi bilendir.

Ebu Yunus'un adı ise Suleym b. Cubeyr'dir.

Yine bu babta (385) "Huşeym, Salih b. Salih el-Hemdânî'den... ey Ebu Amr dedi." Huşeym isminde he harfi ötrelidir, tedlis yapan bir ravi olup bu-

139 385 nolu hadisin kaynakları

rada "Salih'ten" (an lafzını kullanarak) rivâyette bulunmuştur. Daha önce sahihte bunun gibi bir rivâyetin görülmesi halinde Huşeym'in bu hadisi Salih'ten sema yoluyla dinlediğinin sabit olduğuna yorumlanacağı açıklaması geçmişti.

Salih'in kimliğine gelince, o Salih b. Salih b. Müslim b. Hayyan'dır. Hayyan'ın lakabı Hayy'dır. Bu Ebu Ali el-Gassani ve başkalarının dediğidir. "el-Hemdânî" nisbetinde mim harfi sakindir. "eş-Şabi" nisbetinde ise şın harfi fethalı olup, adı Âmir'dir.

Bu isnatta benzeri tekrar edilen bir incelik vardır. Bu daha önceden açıklanmıştı. Bu incelik, "Salih'ten, o Şabi'den dedi. Dedi ki: Bir adamı eş-Şabi'ye soru sorarken gördüm" ibaresindedir. Bu söz zahiren muntazam görülmemektedir, ama bunun takdiri de şöyledir: Salih, eş-Şabi'den tahdis ederek dedi ki: Ben bir adamı eş-Şabi'ye soru sorarken gördüm deyip, hadisi ve uzunca kıssayı nakletti, bu rivâyetinde de Salih dedi ki: (2/187) Ben eş-Şabi'ye soru soran bir adam gördüm şeklindedir. Allah en iyi bilendir.

Aynı hadisin senedinde "Ebu Burde, Ebu Musa'dan" rivâyeti vardır ki Ebu Burde'nin adı Âmir'dir. Hâris olduğu da söylenmiştir. Ebu Musa'nın adı Abdullah b. Kays'dır.

Hadislerin Anlamları

Birinci hadis ile ilgili olarak farklı görüşler vardır. Birincisine göre her nebiye kendisinden önceki nebilere verilen mucizelerin benzeri mucizeler verilmiş, insanlar da ona iman etmiştir. Benim açıkça görülen büyük mucizem ise benzeri kimseye verilmemiş olan Kur'ân-ı Kerim'dir. İşte bundan dolayı ben kendisine uyanları, en çok olanlarıyım, buyurmuştur.

İkinci açıklamaya göre anlamı şudur: Benden başkalarının mucizelerinin aksine, bana verilen mucizeye göz boyama ve sihir şüphesi karışamaz. Hâlbuki benden öncekilerin mucizelerinin şekline yakın bir şeyleri bir sihirbaz hayal olarak gösterebilirdi. Sihirbazların Musa (aleyhisselâm)'ın şeklen asasını canlandırmaları gibi. Bu şekilde hayali bir canlandırma ise bazı avamı etkileyebilir. Mucize ile sihir ve hayali gösterme arasındaki farkın anlaşılması için düşünmeye ve incelemeye ihtiyacı vardır. Düşünen kişi bazen hata ederek her ikisinin aynı olduğuna inanabilir.

Üçüncü görüşe göre anlamı şudur: Önceki nebilerin mucizeleri çağlarının geçmesi ile kaybolup gitmiştir. O mucizelere ancak onların gösterildiği sırada orada bulunanlar tanık olmuşlardır. Nebimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem)

mucizesi ise kıyamet gününe kadar sürekli kalacak olan Kur'ân-ı Kerim'dir. Aynı zamanda o üslubu, belağati, gayb olan hususları haber verişi bakımdan olağanüstüdür. Cinler de, insanlar da ister bir arada olsunlar, ister dağınık bulunsunlar ona karşı çıkarak benzerini ortaya koymaya çokça itina göstermiş olsalar dahi, onun bir sûresinin dahi benzerini meydana getirmekten aciz kalmışlar, (çağdaşı olan Araplar) asırların en fasih olanları oldukları halde benzerini ortaya koyamamışlardır. Bunun yanında bu kitabın icazının bilinen daha başka şekilleri de vardır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kendisine uyanları en çok olanlarının kendim olacağımı ümit ederim."* Bu ifade nübuvvetin belgelerinden bir belgedir. O Müslümanların az oldukları bir zamanda böyle bir haberi vermiş sonra yüce Allah lutfederek Müslümanlara ülkeleri fethetmeyi kolaylaştırmış ve onları bereketlendirip, çoğaltmıştır. Öyle ki, din en ileri dereceye kadar ulaşmış, İslam Müslümanlar arasında bilinen bu ileri sınırlarına kadar ulaşmıştır. Hem bu nimete, hem onun sayılamayacak kadar çok diğer nimetleri dolayısıyla hamd yalnız Allah'adır. Allah en iyi bilendir.

(384) İkinci hadise gelince, bu hadiste Nebimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaleti ile bütün dinlerin nesh edilmiş olduğu bildirilmektedir. Hadisin mefhumundan İslam davetinin kendisine ulaşmadığı kimsenin mazeretinin geçerli olacağına delalet bulunmaktadır. Bu da daha önce asli kurallar arasında açıkladığımız sahih olan kanaate göre "şeriat gelmeden önce hüküm de yoktur" ilkesine göre geçerlidir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu ümmetten bir kimse beni işitir de"* buyruğu, benim çağdaşlarımdan olsun, kıyamet gününe kadar benden sonra gelecekler arasından olsun, (duyanların) hepsinin onun itaatine girmesi icab etmektedir. Yahudi ve hristiyanı sözkonusu etmesi ise onların dışındakilere de dikkat çekmek içindir; çünkü Yahudilerle Hıristiyanların bir kitabı vardır. Kitapları olmakla birlikte, durumları bu olduğuna göre kitapları olmayan diğerlerinin böyle olmaları öncelikle sözkonusudur. Allah en iyi bilendir.

(385) Üçüncü hadise gelince:

1- Kitap ehlinden Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman edenlerin fazileti ve onlara iki ecir verileceği beyan edilmektedir. (2/188) Bunun birinci sebebi neshten önce kendi nebisine ve ikinci olarak da bizim nebimize iman etmiş olmasıdır.

2- Yüce Allah'ın haklarını ve efendisinin haklarını yerine getiren mülkiyet altındaki kölenin faziletine ve sahip olduğu cariyesini hürriyete kavuşturup,

onunla evlenen kimsenin faziletine dikkat çekilmekte ve böyle bir işin sadakadan geri dönmekle hiçbir ilgisinin olmadığına, aksine bunun o cariyeye iyilik üstüne iyilik yapmak olduğuna dikkat çekilmektedir.

eş-Şa'bi'nin: "Sen bu hadisi hiçbir karşılık vermeksizin al, çünkü daha önce bir adam bundan daha azı için bineğine binip, Medine'ye yolculuk yapardı" sözlerinden alim bir kimsenin dinleyeni söylediklerini daha iyi bellemeye teşvik etmek kastıyla bu gibi sözleri söylemesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır.

3- Selefin -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine- tek bir hadis yahut tek bir mesele öğrenmek için uzak ülkelere yolculuk yaptıkları beyan edilmektedir. Allah en iyi bilendir.

٧١/٧٠- بَاب نُزُولِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ حَاكِمًا بِشَرِيعَةِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ ﷺ

71/70- MERYEMOĞLU İSA'NIN NEBİMİZ MUHAMMED (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN ŞERİATI İLE HÜKMETMEK ÜZERE İNECEĞİ BABI

٣٨٧-١٤٢/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ ﷺ حَكَمًا مُقْسِطًا فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ

387-142/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Leys tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti. Bize el-Leys, İbn Şihab'dan haber verdi. Onun İbnu'l-Müseyyeb'den rivâyet ettiğine göre o Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir:

- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki fazla bir zaman geçmeden Meryem oğlu aranızda adaletle hükmeden bir hakem olarak inecek. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracaktır. Mal da hiç kimse onu kabul etmeyecek kadar çoğalacaktır."*[140]

140 Buhari, 2222; Tirmizi, 2233; Tuhfetu'l-Eşraf, 13228

٣٨٨-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَاه عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ح وَحَدَّثَنِيهِ حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي يُونُسُ ح وَحَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ كُلُّهُمْ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ عُيَيْنَةَ إِمَامًا مُقْسِطًا وَحَكَمًا عَدْلًا وَفِي رِوَايَةِ يُونُسَ حَكَمًا عَادِلًا وَلَمْ يَذْكُرْ إِمَامًا مُقْسِطًا وَفِي حَدِيثِ صَالِحٍ حَكَمًا مُقْسِطًا كَمَا قَالَ اللَّيْثُ وَفِي حَدِيثِهِ مِنْ الزِّيَادَةِ وَحَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنْ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ الْآيَةَ

388-.../2- Bunu bize Abdula'lâ b. Hammad, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan (2/56a) b. Uyeyne tahdis etti (H). Bunu bana Harmele b. Yahya da tahdis etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yunus tahdis etti (H). Bize Hasan el-Hulvânî ve Abd b. Humeyd de Yakub b. İbrahim b. Sa'd'dan tahdis etti. Bize babam Salih'ten tahdis etti. Hepsi ez-Zührî'den bu isnat ile rivâyeti nakletti. İbn Uyeyne'nin rivâyetinde ise: *"Adaletle yöneten bir imam ve adaletle hükmeden bir hakem olarak"* Yunus'un rivâyetinde: *"Adaletle hükmeden bir hakem"* şeklinde olup, O *"adaletle yöneten bir imam"* ibaresini zikretmemiştir. Salih'in hadisi rivâyetinde -el-Leys'in dediği gibi- *"adaletle hükmeden bir hakem"* diye rivâyet etmiştir. Onun hadisinde: *"Öyle ki tek bir secde bile dünyadan ve dünyadakilerden hayırlı olacaktır"* fazlalığı da vardır.

Sonra Ebu Hureyre şöyle diyor: Dilerseniz: *"Kitap ehlinden ölümünden önce ona iman etmeyecek kimse yoktur"* (Nisa, 159) âyetini okuyunuz.[141]

٣٨٩-٢٤٢/٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِينَاءَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاللَّهِ لَيَنْزِلَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَادِلًا فَلَيَكْسِرَنَّ الصَّلِيبَ وَلَيَقْتُلَنَّ الْخِنْزِيرَ وَلَيَضَعَنَّ الْجِزْيَةَ وَلَتُتْرَكَنَّ الْقِلَاصُ فَلَا يُسْعَى عَلَيْهَا وَلَتَذْهَبَنَّ الشَّحْنَاءُ وَالتَّبَاغُضُ وَالتَّحَاسُدُ وَلَيَدْعُوَنَّ إِلَى الْمَالِ فَلَا يَقْبَلُهُ أَحَدٌ

141 Hasan el-Hulvani ile Abd b. Humeyd'in rivâyetini Buhari, 3448; Tuhfetu'l-Eşraf, 13178'de; Abdula'nın rivâyetini Buhari, 2476; İbn Mace, 4078; Tuhfetu'l-Eşraf, 13135'te tahriç etmişlerdir.

389-242/3- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... (2/56b) Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin ederim ki, Meryem oğlu adaletli bir hakem olarak inecek. Andolsun haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracaktır. Andolsun genç dişi develer başıboş bırakılacak, onlara rağbet edilmeyecek, onlar önemsenmeyecektir. Düşmanlıklar, buğzlaşmalar ve kıskançlıklar kaybolup gidecektir. Andolsun insanlar mala (almaları için) çağrılacaklar fakat kimse onu kabul etmeyecektir."*[142]

٠٠٠/٠٠٠ - باب في نزول ابن مريم وإمامكم منكم

.../...- İMAMINIZ SİZDEN OLDUĞU HALDE MERYEM OĞLUNUN İNİŞİ HAKKINDA BİR BAB[143]

٣٩٠-٢٤٤/٤- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَإِمَامُكُمْ مِنْكُمْ

390-244/4- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti... Ebu Katade el-Ensari'nin azatlısı Nafi'in bana haber verdiğine göre Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İmamınız sizden olduğu halde Meryem oğlunun aranızda ineceği zamanda haliniz ne olacak"* buyurdu.[144]

٣٩١-٢٤٥/٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَأَمَّكُمْ

391-245/5- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti... (2/57a) Ebu Katade el-Ensari'nin azatlısı Nafi'in haber verdiğine göre o Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Meryem oğlu aranıza inip de imam olacağı vakit haliniz nasıl olacak?"* buyurdu.[145]

142 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14208
143 Yazma nüshadan eklenmiştir. Mu'cem ile Tuhfe'de bu başlık bulunmamaktadır.
144 Buhari, 3449; Tuhfetu'l-Eşraf, 14236
145 390 numaralı hadisin kaynakları

٣٩٢-٦/٢٤٦ - وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ فَأَمَّكُمْ مِنْكُمْ فَقُلْتُ لِابْنِ أَبِي ذِئْبٍ إِنَّ الْأَوْزَاعِيَّ حَدَّثَنَا عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ نَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَإِمَامُكُمْ مِنْكُمْ قَالَ ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ تَدْرِي مَا أَمَّكُمْ مِنْكُمْ قُلْتُ تُخْبِرُنِي قَالَ فَأَمَّكُمْ بِكِتَابِ رَبِّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَسُنَّةِ نَبِيِّكُمْ ﷺ

392-246/6- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bana Velid b. Müslim tahdis etti. Bize İbn Ebu Zi'b, İbn Şihab'dan tahdis etti. O Ebu Katade'nin azatlısı Nafi'den, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Meryem oğlu aranıza inip de sizden (biriniz) size imam olacağı vakit haliniz nasıl olacak?"*

(Velid b. Müslim dedi ki): İbn Ebu Zi'b'e: el-Evzâî bize ez-Zührî'den tahdis etti. O Nafi'den, o Ebu Hureyre'den: *"İmamınız sizden olduğu halde"* diye tahdis etti, dedim.

İbn Ebu Zi'b dedi ki: Peki, sizden (biriniz) size imam olursa ne demektir bilir misin, dedi. Ben: Bana haber ver, dedim. O: "Size yüce Rabbinizin kitabı ve Nebinizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünneti gereğince imam olduğu vakit demektir, dedi. (2/57b)[146]

٠٠٠/٠٠٠ - باب لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

.../...- ÜMMETİMDEN BİR TAİFE KIYAMET GÜNÜNE KADAR-HAK ÜZERE ÜSTÜNLÜK SAĞLAMIŞLAR OLARAK SAVAŞMAYA DEVAM EDECEKLERDİR BABI[147]

٣٩٣-٧/٢٤٧ - حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ قَالُوا حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ

146 390 numaralı hadisin kaynakları

147 Bu babın Tuhfetu'l-Eşraf ve el-Mucemu'l-Müfehres'te numarası olmadığı gibi, Tuhfetu'l-Eşraf'ta bab olarak da yer almamıştır, yazma nüshadan eklenmiştir. (Farklılıkları) kapsamak için yerleştirdik.

أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ قَالَ فَيَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ﷺ فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ تَعَالَ صَلِّ لَنَا فَيَقُولُ لَا إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ تَكْرِمَةَ اللَّهِ هَذِهِ الْأُمَّةَ

393-247/7- Bize Velid b. Şucâ', Harun b. Abdullah ve Haccac b. eş-Şair tahdis edip dediler ki... Cabir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ümmetimden bir kesim kıyamet gününe kadar hak üzere üstünlük sağlamışlar olarak savaşmaya devam edeceklerdir. Sonra Meryem oğlu İsa inecek, onların emiri, gel bize namaz kıldır diyecek, o Allah'ın bu ümmete bir ikramı olmak üzere: Siz birbirinizin emirlerisiniz, diyecektir."*[148]

Şerh

(387-393 numaralı hadisler)

Bu babta meşhur hadisler yer almaktadır. Sıralarına göre hadislerin lafızlarını, anlamlarını ve hükümlerini sözkonusu edeceğiz:

(387) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in; *"Meryem oğlu İsla'nın aranızda bir hakem olarak inmesi pek yakındır..."* buyruğundaki *"aranızda"* lafzı, hadis her ne kadar onun ineceği zamana yetişmeyecek, ümmetin bir kısmına yönelik bir hitap ise de, bu ümmet arasında inecektir, demektir.

"Bir hakem olarak" buyruğu, bu şeriat ile hükmeden birisi olarak inecektir, demektir. O bağımsız bir risalete sahip ve nesh edici bir şeriatı olan bir nebi olarak inmeyecektir. O sadece bu ümmetin hakimlerinden bir hakim olacaktır.

"Kıst" adalet demektir. İksât, adalet yapmak, muksit adaletli kimse demektir. Fakat kaf harfi fethalı olarak "kast" ve bunun ism-u faili "kasıt" zulmeden birisinin halini anlatmak için kullanılır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Haçı kıracak"* ibaresi, onu gerçekten de kıracak, hristiyanların onu tazim şeklindeki geçersiz kanaatlerini çürütecektir, demektir.

Burada:

1- Münker işlerin ve batıla ait araçların değiştirilmesine delil bulunmaktadır. Domuzun öldürülmesi de bu türden bir iştir.

148 Müslim, 4931; Tuhfetu'l-Eşraf, 2840

2- Burada gerek bizim mezhebimizin, gerek cumhurun kanaati olan küfür diyarında yahut başka bir yerde domuzu bulup da, onu öldürme imkanımız olduğu takdirde onu öldürebileceğimize ve eğer domuzun bir saldırganlığı yoksa, ona ilişilmez diyerek mezhebimize mensup olup, istisnai olarak bu kanaati kabul eden kimselerle bu kanaati paylaşan diğerlerinin görüşlerinin çürütüldüğüne delil bulunmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Cizyeyi kaldıracak"* ibaresinin doğru anlamı şudur: O cizye almayı kabul etmeyecek, kâfirlerden İslam'a girmekten başka bir seçeneğe razı olmayacak. Aralarından cizyeyi ödemeye kalkışanlara ilişmekten geri durmayacak. Aksine Müslüman olmak ya da öldürülmekten başka bir seçeneği kabul etmeyecek. İmam Ebu Süleyman el-Hattabi ve ondan başka diğer ilim adamları (Allah'ın rahmeti onlara olsun) böyle demişlerdir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) da bazı ilim adamlarından bu anlamda görüş naklettikten sonra şunları söylemektedir: Burada sözü geçen malın çoğalması cizyenin konulmasından dolayı olabilir. Cizyenin konulması ise bütün kâfirlere cizye yükümlülüğünün konulması demektir. Çünkü kimse onunla savaşmayacak, savaş ağırlıklarını bırakacak, bütün insanlar da ya Müslüman olmak suretiyle yahut teslim olmak suretiyle ona itaat edecek o da teslim olanların üzerine cizye yükümlülüğü koyacaktır. Kadı Iyaz'ın açıklaması bu olmakla birlikte bu makbul bir açıklama değildir. Doğrusu bizim az önce yaptığımız açıklamadır. O da onun Müslüman olmayanlardan İslam'a girmekten başka bir seçenek kabul etmeyeceğidir. Buna dayanılarak ama bu günümüzdeki şeriat hükmüne aykırıdır denilebilir; çünkü kitap ehli olan bir kimse cizye vermeyi kabul ettiği takdirde onun bu teklifini kabul etmek icab eder. Onu öldürmek de Müslüman olmaya zorlamak da caiz olmaz.

Böyle bir kanaatin cevabı şudur: Sözkonusu edilen bu hüküm kıyamet gününe kadar geçerli bir hüküm değildir. Aksine bu hüküm İsa (aleyhisselâm)'ın inişinden öncesine kadar diye kayıtlıdır; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sahih hadislerle bu hükmün nesh edileceğini haber vermiştir. İsa (aleyhisselâm) bunun nesh edicisi değildir. Aksine bu neshi beyan eden bizim Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir; çünkü İsa (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizim şeriatimiz ile hükmedecektir. Böylelikle onun o zamanda cizyeyi kabul etmemesi Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatının bir hükmü olduğuna delildir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ve mal çoğalacak"* buyruğunun anlamı da: Çoğalacak, bereketler inecek ve hayırlar artacaktır. Buna sebep

ise adalet ve haksızlığın olmamasıdır. Başka bir hadiste geldiği gibi *"yer de ciğer parçalarını kusacaktır."* (2/190) Aynı şekilde emellerin kısalacak ve kıyametin yaklaştığını öğrenecekleri için dünyaya rağbetler de azalacaktır çünkü İsa (aleyhisselâm) kıyametin alâmetlerinden birisi olacaktır. Allah en iyi bilendir.

Diğer rivâyette (388) geçen: *"Öyle ki tek bir secde dahi dünyadan ve dünyadakilerden hayırlı olacaktır"* sözlerinin anlamı -Allah-u âlem- şudur: Emellerinin kısalacağından ve kıyametin yaklaştığını bileceklerinden namaza ve diğer itaatlere rağbetleri artacaktır. Dünyaya rağbet ve isteklerinin azalmasına sebep ise ona daha az ihtiyaç duymaları olacaktır. Hadisten açıkça anlaşılan anlam budur.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Yani bir secdenin ecri onu yerine getiren kimse için dünyayı ve dünyadakileri sadaka olarak vermesinden daha hayırlı olacaktır. Çünkü o vakit mal dolup taşacak ve değeri azalacaktır. Cimrilik de, cihad uğrunda harcamak için ona ihtiyaç da azalacaktır. Hadiste geçen secde, secdenin kendisidir yahut namazı anlatan bir tabir de olabilir. Allah en iyi bilendir.

"Sonra Ebu Hureyre diyor ki: İsterseniz: *"Kitap ehlinden ölümünden önce ona iman etmeyecek kimse yoktur"* (Nisa, 159) âyetini okuyunuz." Bu sözlerde Ebu Hureyre'nin bu âyet ile ilgili olarak "ölümünde" lafzındaki zamirin İsa (aleyhisselâm)'a ait olduğu kanaatini taşıdığına dair açık bir delalet bulunmaktadır. Bu kanaatin anlamı da şu olur: İsa (aleyhisselâm) zamanında kitap ehlinden olan herkes mutlaka ona iman edecek ve onun Allah'ın kulu ve Allah'ın kadın kulunun oğlu olduğunu bilecektir. (2/191) Bu aynı zamanda müfessirlerden bir topluluğun da kanaatidir; ama müfessirlerin çoğu ya da çoğunluğu zamirin kitap ehlinden olan kişiye ait olduğu kanaatindedir.

Anlamı da şöyle olur: Kitap ehlinden her kimin ölümü yaklaşırsa mutlaka ölümü halinde ama ruhu bedeninden çıkmadan, İsa (aleyhisselâm)'a, onun Allah'ın kulu ve Allah'ın kadın kulunun oğlu olduğuna inanacaktır. Fakat bu imanın kendisine bir faydası olmaz; çünkü bu iman ölüm halinde ve ruhun alınması sırasında gerçekleşen bir imandır. Böyle bir halde ise yapılan işin yahut söylenen sözün bir hükmü yoktur. Bu halde iken Müslüman olmak, kâfir olmak, vasiyet, alışveriş, köle azad etmek ve bunun dışındaki diğer sözlerin hiçbiri sahih değildir; çünkü yüce Allah'ın: *"Yoksa tövbe kötülükleri işleyip, durup da nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında: Ben şimdi gerçekten tövbe ettim diyenlerin ve kâfir olarak öleceklerin ki değildir."* (Nisa, 18) buyruğu bunu gerektirmektedir. Bu görüş daha güçlüdür; çünkü birinci

görüş kitap ehline mensup olan kişiyi tahsis etmektedir. (Yani özel olarak İsa'nın nüzulü döneminde olan kitap ehlini kapsamaktadır) ama Kur'ân'ın zahirinden anlaşılan ise İsa'nın zamanında olsun, onun nuzülünden önceki zamanda olsun bütün kitap ehlini kapsayacak genel bir buyruk olmasını gerektirmektedir. Ayrıca bunu: *"Ölümlerinden önce"* diye okuyanların kıraati de desteklemektedir.

(Nisa, 159'daki) "ona" zamirinin Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "ölümünde" lafzındaki zamirin ise kitap ehlinden olan kişiye ait olduğu da söylenmiştir.

Senette (389) "Ata b. Mînâ" isminde mim kesreli, sonu ise memdud elif'tir. Meşhur olan budur fakat el-Metali sahibi hem med'li okunur, hem kasr ile okunur demiştir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Genç develer bırakılacak ve onlara rağbet edilmeyecektir"* buyruğuna gelince, "el-kılâs" lafzı "kalûs"un çoğuludur. Develerin genç olanları hakkında kullanılır yani bunlara rağbet edilmeyecek, bunlara sahip olmak arzusu duyulmayacak. Buna sebep de malların çoğalması, emellerin azalması, mala ihtiyaç duyulmayıp, kıyametin yaklaşacağının bilinmesidir. Genç develerin sözkonusu edilmesinin sebebi ise Arapların mallarının en değerlileri olan deve türünün en üstünü olmalarından dolayıdır. Bu yönüyle yüce Allah'ın: *"Doğumu yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman"* (Tekvir, 4) buyruğunun anlamına benzemektedir.

"Onlara itibar edilmeyecek." Yani onlara kimse aldırmayacak, sahipleri onları önemsemeyecek, onlara dikkat etmeyecek. Zahir olan anlam budur. Kadı Iyaz ve el-Metali sahibi -Allah'ın rahmeti onlara olsun- şöyle demişlerdir: Onlara itibar edilmemesi zekâtlarının istenmemesi demektir. Çünkü zekâtı kabul edecek kimse bulunmayacaktır ama bu gerek bu hadisten, gerek başkalarından anlaşılan çeşitli sebeplerden dolayı batıl bir açıklamadır. Doğrusu bizim az önce kaydettiğimizdir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Düşmanlık yok olup gidecektir"* buyruğundan kasıt adavet ve düşmanlıktır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Malı (almaya) çağrılacaklar ama kimse onu kabul etmeyecek."* buyruğunda geçen kimsenin onu kabul etmeyişinin sebebi belirttiğimiz üzere malın çokluğu, emellerin kısalmış olması, ona ihtiyaç duyulmaması ve kıyametin yaklaştığının bilinmesi sebebiyle ona olan rağbetin azalması olacaktır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (393): *"Ümmetimden bir taife... çarpışacaktır"* buyruğu ile ilgili açıklamayı ve bu hadis ile (2/193) *"kıyamet Allah Allah diyen kimsenin başına kopmayacaktır"* hadisinin bir arada nasıl anlaşılacağını açıklamış bulunmaktayız.

٧٢/٧١- بَاب بَيَانِ الزَّمَنِ الَّذِي لَا يُقْبَلُ فِيهِ الْإِيمَانُ

72/71- İMANIN KABUL OLUNMAYACAĞI ZAMANI BEYAN BABI

٣٩٤-١/٢٤٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ عَنْ الْعَلَاءِ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ مِنْ مَغْرِبِهَا آمَنَ النَّاسُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا

394-248/1- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe b. Said ve Ali b. Hucr tahdis edip dediler ki: Bize İsmail -b. Cafer demek istiyorlar- el-Alâ'dan -ki İbn Abdurrahman'dır- tahdis etti. O babasından, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre (2/58a) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Güneş battığı yerden doğacak olursa insanların hepsi tamamen iman edecekler. İşte "Rabbinin âyetlerinden biri geldiği gün daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez."* (En'am, 158) *denilen gün o gündür."*[149]

٣٩٥-٠٠٠/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ كِلَاهُمَا عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ذَكْوَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ

149 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 13988

395-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, İbn Numeyr ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize İbn Fudayl tahdis etti. (H) Bize Cerir de (İbn Fudayl ile) ikisi Umare b. el-Ka'ka'dan tahdis etti. O Ebu Zur'a'dan, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (H). Yine bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Huseyn b. Ali, Zâide'den tahdis etti. O Abdullah b. Zekvan'dan, o Abdurrahman el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (2/58b) (H). Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti. Bize Ma'mer, Hemmam b. Münebbih'ten tahdis etti. O Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den el-Alâ'nın babasından, onun Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği (bundan önceki) hadisi aynen rivâyet etti.[150]

٣٩٦-٢٤٩/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ يُوسُفَ الْأَزْرَقُ جَمِيعًا عَنْ فُضَيْلِ بْنِ غَزْوَانَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثٌ إِذَا خَرَجْنَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَالدَّجَّالُ وَدَابَّةُ الْأَرْضِ

396-249/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize Vekî' tahdis etti (H). Bunu bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bize İshak b. Yusuf el-Ezrak tahdis etti. Hepsi Fudayl b. Gazvan'dan rivâyet etti (H). Bize Ebu Kureyb Muhammed b. el-Alâ da -ki lafız ona aittir- tahdis etti. Bize İbn Fudayl babasından tahdis etti. O Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti:

- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç (alâmet) çıkacak olursa eğer, önceden iman etmemiş, yahut imanı hususunda bir hayır kazanmamış ise, hiçbir nefse iman etmesi fayda vermeyecektir: Güneşin battığı yerden çıkması* (2/59a), *Deccal ve Dâbbetu'l-arz."*[151]

---

150 Ebu Zur'a'nın rivâyet ettiği hadisi Buhari, 4635; Ebu Davud, 4312; İbn Mace, 4068; Tuhfetu'l-Eşraf, 14897'de; Ebu Bekr b. Ebi Şeybe'nin rivâyetini yalnızca Müslim rivâyet etmiş olup, Tuhfetu'l-Eşraf, 13659'da; Muhammed b. Rafi'in rivâyetini Buhari, 4636; Tuhfetu'l-Eşraf, 14716'da tahriç etmişlerdir.

151 Tirmizi, 3072; Tuhfetu'l-Eşraf, 13421

٣٩٧-٢٥٠/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُلَيَّةَ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ حَدَّثَنَا يُونُسُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ يَزِيدَ التَّيْمِيِّ سَمِعَهُ فِيمَا أَعْلَمُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَوْمًا أَتَدْرُونَ أَيْنَ تَذْهَبُ هَذِهِ الشَّمْسُ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ إِنَّ هَذِهِ تَجْرِي حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى مُسْتَقَرِّهَا تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَخِرُّ سَاجِدَةً فَلَا تَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يُقَالَ لَهَا ارْتَفِعِي ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَرْجِعُ فَتُصْبِحُ طَالِعَةً مِنْ مَطْلِعِهَا ثُمَّ تَجْرِي حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى مُسْتَقَرِّهَا تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَخِرُّ سَاجِدَةً وَلَا تَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يُقَالَ لَهَا ارْتَفِعِي ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَرْجِعُ فَتُصْبِحُ طَالِعَةً مِنْ مَطْلِعِهَا ثُمَّ تَجْرِي لَا يَسْتَنْكِرُ النَّاسَ مِنْهَا شَيْئًا حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى مُسْتَقَرِّهَا ذَاكَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَيُقَالُ لَهَا ارْتَفِعِي أَصْبِحِي طَالِعَةً مِنْ مَغْرِبِكِ فَتُصْبِحُ طَالِعَةً مِنْ مَغْرِبِهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَتَدْرُونَ مَتَى ذَاكُمْ ذَاكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا

397-250/4- Bize Yahya b. Eyyub ve İshak b. İbrahim birlikte İbn Uleyye'den tahdis etti. İbn Eyyub, bize İbn Uleyye tahdis etti, dedi. Bize Yunus, İbrahim b. Ebu Yezid'den tahdis etti. -O bunu bildiğim kadarıyla- babasından dinledi. O Ebu Zerr'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün: *"Bu güneşin nereye gittiğini biliyormusunuz"* diye sordu.

Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dediler. O şöyle buyurdu: *"Bu şüphesiz Arşın altında karar kılacağı yere varıncaya kadar akıp gider. Oraya varınca secdeye kapanır. Kendisine: Kalk ve geldiğin yerden dön, denilinceye kadar bu halde kalmaya devam eder. Ona böyle denilince kalkar, o da sabahleyin doğduğu yerden doğar. Sonra yine Arşın altındaki karar kıldığı yere varıncaya kadar akar. Oraya varınca secdeye kapanır ve kendisine: Kalk, geldiğin yerden dön, denilinceye kadar* (2/59b) *bu halde kalmaya devam eder. Ona bu sözler söylenince geri döner ve doğduğu yerden sabahleyin doğar. Sonra yine akıp gider ve insanlar güneşin halinden alışmadık bir şey görmezler. Nihayet Arşın altında karar kıldığı o yere varır. Bu sefer ona: Haydi kalk ve sabah battığın yerden doğ denilince, o da sabahleyin battığı yerden doğar."*

Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O ne zaman olacaktır biliyor musunuz? O: "Daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez."* (En'am, 158) *buyruğunda kastedilen zaman olacaktır"* buyurdu.[152]

٣٩٨-٠٠٠/٥- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ الْوَاسِطِيُّ أَخْبَرَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَوْمًا أَتَدْرُونَ أَيْنَ تَذْهَبُ هَذِهِ الشَّمْسُ بِمِثْلِ مَعْنَى حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ

398-.../5- Bana Abdulhamid b. Beyan el-Vâsıtî de tahdis etti... Ebu Zerr'den rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün: *"Bu güneşin nereye gittiğini biliyor musunuz"* dedi ve hadisi (2/60a) (bundan önceki) İbn Uleyye'nin hadisi ile aynı manada olmak üzere rivâyet etti.[153]

٣٩٩-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ فَلَمَّا غَابَتِ الشَّمْسُ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ هَلْ تَدْرِي أَيْنَ تَذْهَبُ هَذِهِ قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهَا تَذْهَبُ فَتَسْتَأْذِنُ فِي السُّجُودِ فَيُؤْذَنُ لَهَا وَكَأَنَّهَا قَدْ قِيلَ لَهَا ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا قَالَ ثُمَّ قَرَأَ فِي قِرَاءَةِ عَبْدِ اللَّهِ وَذَلِكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا

399-.../6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb -ki lafız Ebu Kureyb'e aittir- tahdis edip dediler ki... Ebu Zerr dedi ki: Mescide girdim, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturuyordu. Güneş batınca: *"Ey Ebu Zerr bunun nereye gittiğini biliyor musun"* diye sordu.

Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dedim.

O: *"O gider, secde etmek için izin ister. Ona izin verilir sonra da ona: Geldiğin yerden dön, denilir. Sonunda da battığı yerden doğar"* buyurdu.

(Ebu Zerr) dedi ki: Sonra (Allah Rasûlü) Abdullah'ın kıraatinde olduğu gibi: "Ve bu, onun için karar kılacağı bir yerdir" diye okudu.[154]

---

152 Buharî, 3199, 4802, 4803 -muhtasar olarak-, 7424, 7433; Ebu Davud, 4002; Tirmizi, 2186, 3227; Tuhfetu'l-Eşraf, 11994

153 397 nolu hadisin kaynakları

154 397 nolu hadisin kaynakları

٤٠٠-٢٥١/٧- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْأَشَجُّ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا قَالَ مُسْتَقَرُّهَا تَحْتَ الْعَرْشِ

400-251/7- Bize Ebu Said el-Eşec ve İshak b. İbrahim tahdis etti. İshak (2/60b) bize Vekî' haber verdi derken, el-Eşec tahdis etti dedi. Bize A'meş, İbrahim et-Teymi'den tahdis etti. O babasından, o Ebu Zerr'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yüce Allah'ın: *"Güneş de kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider."* (Yasin, 38) buyruğu hakkında soru sordum. O: *"Onun karar kıldığı yer Arşın altıdır"* buyurdu.[155]

Şerh

(394-400 numaralı hadisler)

Bu babta (394) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Güneş batısından doğmadan kıyamet kopmayacaktır..." (2/194) hadisi ile diğer rivâyette (396): *"Üç alâmet çıkacak olursa... ve Dâbbetu'l-arz"* buyruğu yer almaktadır. Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Bu hadis, hadis, fıkıh ve ehl-i sünnet kelamcılarına göre -onu tevil eden Batınilere muhalif olarak- zahiri üzere kabul edilmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in son hadiste (400) güneş hakkında: *"Onun karar kıldığı yer Arşın altıdır"* buyruğu ile *"secdeye kapanır"* ifadeleri müfessirlerin hakkında ihtilafa düştüğü hususlardandır. (2/195) Bir topluluk hadisin zahirini kabul etmişlerdir. el-Vâhidî dedi ki: Buna göre güneş her gün battıktan sonra Arşın altında karar kılar ve bu battığı yerden doğacağı zamana kadar böylece devam edecektir.

Katade ve Mukatil de şöyle demişlerdir: Bunun anlamı güneşin kendisi için belirlenmiş bir zamana ve aşmayacağı bir vadeye kadar akıp gideceği şeklindedir.

el-Vâhidî dedi ki: Buna göre güneşin karar kılacağı zaman, dünyanın sonunun geleceği ve yol alışının sona ereceği vakittir. ez-Zeccac'ın tercih ettiği görüş budur.

el-Kelbi dedi ki: Güneş aşıp, geride bırakmayacağı, karar kılacağı son yere varıncaya kadar konaklarında yürüyüp gider, sonra tekrar ilk konağına geri döner. (2/196) İbn Kuteybe de bu görüşü tercih etmiştir. Allah en iyi bilendir.

155 397 nolu hadisin kaynakları

Güneşin secde etmesine gelince, bu yüce Allah'ın onda halk ettiği temyiz (ayırt etme) ve idrâk gücü ile olur.

Hadisin senedinde (398) Abdulhamid b. Beyân el-Vâsıtî vardır. "Beyân" ismi be ve ondan sonra ye harfi iledir.

Hadis-i şerifte açıklanacak daha başka yerler de vardır. Bunlar da yüce Allah'ın izniyle kitabın sonunda Müslim (rahimehullah)'ın hadisi tekrar zikredeceği yerde gelecektir. Doğruyu en iyi bilen şanı yüce Allah'tır.

٧٣/٧٢- بَاب بَدْءِ الْوَحْيِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

73/72- RASULULLAH (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'E VAHYİN GELMEYE BAŞLAMASI BABI

٤٠١-١/٢٥٢- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّادِقَةَ فِي النَّوْمِ فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ ثُمَّ حُبِّبَ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ فَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءٍ يَتَحَنَّثُ فِيهِ وَهُوَ التَّعَبُّدُ اللَّيَالِيَ أُوْلَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهِ وَيَتَزَوَّدُ لِذَلِكَ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى خَدِيجَةَ فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا حَتَّى فَجِئَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءٍ فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ اقْرَأْ قَالَ مَا أَنَا بِقَارِئٍ قَالَ فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ اقْرَأْ قَالَ قُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ قَالَ فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّانِيَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ أَقْرَأْ فَقُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّالِثَةَ حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَرْجُفُ بَوَادِرُهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ فَقَالَ زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي فَزَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ ثُمَّ قَالَ لِخَدِيجَةَ أَيْ خَدِيجَةُ مَا لِي وَأَخْبَرَهَا الْخَبَرَ قَالَ لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي قَالَتْ لَهُ خَدِيجَةُ كَلَّا أَبْشِرْ فَوَاللَّهِ لَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا وَاللَّهِ إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ

وَتَصْدُقُ الْحَدِيثَ وَتَحْمِلُ الْكَلَّ وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَقْرِي الضَّيْفَ وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ فَانْطَلَقَتْ بِهِ خَدِيجَةُ حَتَّى أَتَتْ بِهِ وَرَقَةَ بْنَ نَوْفَلِ بْنِ أَسَدِ بْنِ عَبْدِ الْعُزَّى وَهُوَ ابْنُ عَمِّ خَدِيجَةَ أَخِي أَبِيهَا وَكَانَ امْرَأً تَنَصَّرَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَكَانَ يَكْتُبُ الْكِتَابَ الْعَرَبِيَّ وَيَكْتُبُ مِنْ الْإِنْجِيلِ بِالْعَرَبِيَّةِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكْتُبَ وَكَانَ شَيْخًا كَبِيرًا قَدْ عَمِيَ فَقَالَتْ لَهُ خَدِيجَةُ أَيْ عَمِّ اسْمَعْ مِنْ ابْنِ أَخِيكَ قَالَ وَرَقَةُ بْنُ نَوْفَلٍ يَا ابْنَ أَخِي مَاذَا تَرَى فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَبَرَ مَا رَآهُ فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَى مُوسَى ﷺ يَا لَيْتَنِي فِيهَا جَذَعًا يَا لَيْتَنِي أَكُونُ حَيًّا حِينَ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَوَ مُخْرِجِيَّ هُمْ قَالَ وَرَقَةُ نَعَمْ لَمْ يَأْتِ رَجُلٌ قَطُّ بِمَا جِئْتَ بِهِ إِلَّا عُودِيَ وَإِنْ يُدْرِكْنِي يَوْمُكَ أَنْصُرْكَ نَصْرًا مُؤَزَّرًا

401-252/1- Bana Ebu't-Tahir Ahmed b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Serh tahdis etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yunus, İbn Şihab'dan haber verdi. Bize Urve b. ez-Zubeyr'in tahdis ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe kendisine haber vererek dedi ki:

- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahyin ilk başlangıcı, uykuda gördüğü sadık rüya olmuştu. Gördüğü her bir rüya mutlaka sabahın aydınlığı gibi çıkardı. Sonra ona tenhada yalnız kalmak sevdirildi. (2/61a) Bundan dolayı Hira mağarasında yalnız başına aile halkının yanına dönmeden önce birkaç gece tahannüs ederdi -ki o taabbud demektir.- Bunun için yanına azık da alırdı, sonra Hatice'nin yanına döner yine o kadarlık bir süre için azık alırdı. Nihayet o Hira mağarasında iken ansızın hak karşısına çıkıverdi. Melek ona gelerek: Oku dedi. O: *"Ben okuma bilmem"* dedi. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Melek beni aldı ve takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı sonra da beni bırakarak: Oku, dedi. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: Ben: Ben okuma bilmem, dedim. Bunun üzerine melek yine beni aldı, ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı sonra salıverip, oku dedi. Ben: Ben okuma bilmem, dedim. Yine beni tutup, takatim kesilinceye kadar üçüncü defa sıkıştırdı sonra beni salıvererek şöyle dedi: "Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı (sülük gibi yapışan) bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin en kerim olandır. O (kalemle) yazmayı öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti."* (2/61b) (Alak, 1-5) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), onlarla boyun etleri titreyerek geri döndü ve nihayet Hatice'nin yanına girerek: *"Beni örtün, beni örtün"* buyurdu. Onu örttüler.

Sonunda üzerindeki korku gitti, sonra Hatice'ye: *"Ey Hatice bana ne oluyor"* deyip, ona olup biteni haber verdi ve: *"Kendim için korktum"* dedi.

Hatice ona şöyle dedi: Asla! Sevin, Allah'a yemin ederim ki, Allah seni hiçbir zaman mahcup etmeyecektir. Allah'a yemin ederim ki sen akrabalık bağını gözetirsin, doğru konuşursun. Aciz kimselerin işlerini kendin yüklenirsin. Fakire verir, ona kazandırırsın, misafiri ağırlar ona ikram edersin, hak yolda çıkan musibetlere karşı yardımcı olursun.

Sonra Hatice onu alıp Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abduluzza'nın yanına götürdü. Varaka, Hatice'nin babasının kardeşi olan kendi amcasının oğlu idi. Cahiliye döneminde hristiyan olmuş bir kimse idi. Arapça yazı yazmayı bilir ve İncil'i de Allah'ın yazmasını dilediği kadar Arapça olarak (2/62a) yazardı. Oldukça yaşlı ve gözleri görmez bir ihtiyar idi.

Hatice ona: Amcacığım, kardeşinin oğlunu bir dinle, dedi. Varaka b. Nevfel: Kardeşimin oğlu neler görüyorsun, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine neler gördüğünü haber verdi. Varaka ona: Bu Musa (aleyhisselâm)'a indirilen namusdur. Keşke o zamanlarda gücü, kuvveti yerinde bir genç olsaydım, keşke kavmin seni çıkaracağı zaman hayatta olsaydım, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onlar beni çıkartacaklar mı ki"* buyurdu. Varaka: Evet, senin getirdiklerini getirip de kendisine düşmanlık edilmemiş hiçbir adam yoktur. Şayet senin o gününe yetişecek olursam sana bütün gücümle olabildiği kadar yardım ederdim, dedi.[156]

٤٠٢-٢٥٣/٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ قَالَ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ الْوَحْيِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ يُونُسَ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَوَاللَّهِ لَا يُحْزِنُكَ اللَّهُ أَبَدًا وَقَالَ قَالَتْ خَدِيجَةُ أَيْ ابْنَ عَمِّ اسْمَعْ مِنْ ابْنِ أَخِيكَ

402-253/2- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer haber verip dedi ki: ez-Zührî dedi ki: Bana Urve, Aişe'den onun şöyle dediğini de haber verdi (2/62b): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahyin ilk gelişi şöyle olmuştu. Sonra da (Ma'mer) hadisi Yunus'un hadisi naklettiği şekilde nakletti ancak o rivâyetinde şöyle dedi:

156 Buhari, 4953; Tuhfetu'l-Eşraf, 16706

Allah'a yemin olsun ki Allah seni ebediyen mahcup etmeyecektir. Ayrıca dedi ki: Hatice: Ey amcaoğlu, kardeşinin oğlunu dinle, dedi.[157]

٤٠٣-٢٥٤/٣- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ سَمِعْتُ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُ قَالَتْ عَائِشَةُ زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ فَرَجَعَ إِلَى خَدِيجَةَ يَرْجُفُ فُؤَادُهُ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ يُونُسَ وَمَعْمَرٍ وَلَمْ يَذْكُرْ أَوَّلَ حَدِيثِهِمَا مِنْ قَوْلِهِ أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّادِقَةُ وَتَابَعَ يُونُسَ عَلَى قَوْلِهِ فَوَاللهِ لَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا وَذَكَرَ قَوْلَ خَدِيجَةَ أَيْ ابْنَ عَمِّ اسْمَعْ مِنْ ابْنِ أَخِيكَ

403-254/3- Bana Abdulmelik b. Şuayb b. el-Leys de tahdis etti. Bana babam, dedemden tahdis etti. Bana Ukayl b. Halid tahdis etti. İbn Şihab dedi ki: Urve b. ez-Zubeyr'i şöyle derken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe dedi ki: (Allah Rasûlü) Hatice'ye kalbi titreyerek geri döndü; sonra da hadisi (bundan önceki 401- numaralı) Yunus ile, (402- numaralı) Ma'mer hadisi gibi nakletti.

Ancak her ikisinin hadislerinin baş tarafındaki: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahyin ilk olarak gelmesi sadık rüya ile başladı" sözünü zikretmedi. Ama Yunus'a da: "Allah'a yemin ederim ki Allah ebediyen seni mahcup etmeyecektir" (2/63a) ibaresinde mutabaatta bulundu. Hatice'nin: Amcamın oğlu, kardeşinin oğlunu dinle, sözlerini de zikretti.[158]

٤٠٤-٢٥٥/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ حَدَّثَنِي يُونُسُ قَالَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْأَنْصَارِيَّ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ كَانَ يُحَدِّثُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ يُحَدِّثُ عَنْ فَتْرَةِ الْوَحْيِ قَالَ فِي حَدِيثِهِ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ جَالِسًا عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَجُئِثْتُ مِنْهُ فَرَقًا فَرَجَعْتُ فَقُلْتُ زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي فَدَثَّرُونِي فَأَنْزَلَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ وَهِيَ الْأَوْثَانُ قَالَ ثُمَّ تَتَابَعَ الْوَحْيُ

157 Buhari, 6972, 4956; Tuhfetu'l-Eşraf, 16637

158 Buhari, 3 uzun olarak hadisin tamamı, 4955 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşraf, 16540

404-255/4- Bana Ebu't-Tahir de tahdis etti... Cabir b. Abdullah el-Ensari -ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabındandır- şunu tahdis ederdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyin bir ara kesilmesini anlatırken sözleri arasında şunları da söylemişti: *"Bir ara ben yürürken semadan bir ses duydum. Başımı kaldırdım, Hira'da bana gelen meleği gök ile yer arasında bir kürsi üzerinde oturmuş halde görüverdim."*

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Ondan alabildiğine korktum. Derhal dönüp: Beni örtün, beni örtün dedim. Onlar da beni iyice örttüler. Bunun üzerine şanı mübarek ve yüce Allah da: "Ey örtünüp bürünen,* (2/63b) *kalk ve artık uyar. Yalnız Rabbini büyük tanı, elbiseni de tertemiz et, pisliklerden uzak tut."* (Müddessir, 1-5) buyruklarını indirdi." Pislik (er-rucz) putlardır. *"Bundan sonra vahiy arka arkaya geldi"* buyurdu.[159]

٤٠٥-٢٥٦/٥- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَقُولُ أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ ثُمَّ فَتَرَ الْوَحْيُ عَنِّي فَتْرَةً فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ يُونُسَ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَجَئِثْتُ مِنْهُ فَرَقًا حَتَّى هَوَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ قَالَ وَقَالَ أَبُو سَلَمَةَ وَالرُّجْزُ الْأَوْثَانُ قَالَ ثُمَّ حَمِيَ الْوَحْيُ بَعْدُ

405-256/5- Bana Abdulmelik b. Şuayb b. Leys de tahdis etti. Bana babam, dedemden tahdis etti. Bana Ukayl b. Halid, İbn Şihab'dan tahdis etti. Ebu Seleme b. Abdurrahman'ı şöyle derken dinledim: Cabir b. Abdullah'ın bana haber verdiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Sonra vahiy benden bir süre kesildi, bir süre vahiy inmedi. Bir ara ben yolda yürürken..."*

Sonra da Yunus'un hadisi rivâyet ettiği gibi zikretti. Ancak o rivâyetinde şöyle dedi: *"Ben ondan iyice korktum hatta yere kapandım"* dedi.

(İbn Şihab) dedi ki: Ebu Seleme dedi ki: Rucz (pislik) putlar demektir.

Dedi ki: Sonra vahiy kızıştı ve arka arkaya inmeye başladı.[160]

159 Buhari, 3, 4922, 4923, 4925, 4953, 3238, 6214; Tirmizi, 3325; Tuhfetu'l-Eşraf, 3152
160 404 numaralı hadisin kaynakları

٤٠٦-٠٠٠/٦- وَتَابَعَ وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ يُونُسَ وَقَالَ فَأَنْزَلَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ إِلَى قَوْلِهِ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ قَبْلَ أَنْ تُفْرَضَ الصَّلَاةُ وَهِيَ الأَوْثَانُ وَقَالَ فَجُئِثْتُ مِنْهُ كَمَا قَالَ عُقَيْلٌ

406-.../6- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti. Bize Ma'mer, ez-Zührî'den bu isnat ile Yunus'un hadisine yakın olarak haber verdi. (2/64a) Ayrıca dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah: *"Ey örtünüp bürünen"* buyruğundan itibaren *"pisliklerden uzak dur"* (Müddessir, 1-5) buyruğuna kadar olanları, namaz farz kılınmadan önce indirdi. Rucz ise putlar demektir.

(ez-Zührî) ayrıca: Ukayl'in dediği gibi: "Ondan çok korktum" dedi.[161]

٤٠٧-٢٥٧/٧- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى يَقُولُ سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ أَيُّ الْقُرْآنِ أُنْزِلَ قَبْلُ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ فَقُلْتُ أَوْ اقْرَأْ فَقَالَ سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ أَيُّ الْقُرْآنِ أُنْزِلَ قَبْلُ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ فَقُلْتُ أَوْ اقْرَأْ قَالَ جَابِرٌ أُحَدِّثُكُمْ مَا حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ جَاوَرْتُ بِحِرَاءٍ شَهْرًا فَلَمَّا قَضَيْتُ جِوَارِي نَزَلْتُ فَاسْتَبْطَنْتُ بَطْنَ الْوَادِي فَنُودِيتُ فَنَظَرْتُ أَمَامِي وَخَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي فَلَمْ أَرَ أَحَدًا ثُمَّ نُودِيتُ فَنَظَرْتُ فَلَمْ أَرَ أَحَدًا ثُمَّ نُودِيتُ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا هُوَ عَلَى الْعَرْشِ فِي الْهَوَاءِ يَعْنِي جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَام فَأَخَذَتْنِي رَجْفَةٌ شَدِيدَةٌ فَأَتَيْتُ خَدِيجَةَ فَقُلْتُ دَثِّرُونِي فَدَثَّرُونِي فَصَبُّوا عَلَيَّ مَاءً فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

407-257/7- Bize Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bize Velid b. Müslim tahdis etti. Bize el-Evzâî tahdis etti: Yahya'yı şöyle derken dinledim: Ebu Seleme'ye Kur'ân'ın hangi sûresi önce indirildi, dedim. O: *"Ey örtünüp bürünen"* (Müddessir, 1) dedi.

Ben: Yoksa İkra mı, dedim.

161 404 numaralı hadisin kaynakları

Bu sefer şöyle dedi: Cabir b. Abdullah'a: Kur'ân'ın hangi sûresi önce indirildi diye sordum. O: "Ey örtünüp bürünen, dedi."

Ben: Yoksa İkra mı, dedim. Cabir: Ben size Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize söylediğini tahdis ediyorum, dedi. O şöyle buyurdu: *"Hira'da bir ay mücavir kaldım (ibadete çekildim). Mücavirliğimi bitirince indim, vadinin iç tarafından yoluma devam ettim. Bana seslenildi, önüme arkama, sağıma, soluma baktım* (2/64b). *Hiç kimseyi görmedim sonra (yine) bana seslenildi, bakındım yine kimseyi göremedim sonra bir daha bana seslenilince başımı kaldırdım onun havada arşın (tahtın) üzerinde olduğunu görüverdim.* -Cebrail (aleyhisselâm)'ı kastetmektedir.- *Beni aşırı bir titreme tuttu, hemen Hatice'nin yanına gittim. Beni örtün, beni örtün, üzerime de su dökün, dedim. Sonra aziz ve celil Allah: "Ey örtünüp bürünen, kalk ve artık uyar ve yalnız Rabbini büyük tanı, elbiseni tertemiz et"* (Müddessir, 1-4) buyruklarını indirdi."[162]

٤٠٧-٢٥٨/٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ بِهَذَا الإِسْنَادِ وَقَالَ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ عَلَى عَرْشٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ

408-258/8- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti. Bize Osman b. Ömer tahdis etti. Bize Ali b. el-Mübarek, Yahya b. Ebu Kesir'den bu isnat ile haber verdi ve (Allah Rasûlü): *"Onun yer ile gök arasında arşın üzerinde oturmakta olduğunu görüverdim"* (buyurdu), dedi.[163]

Şerh

(401-408 numaralı hadisler)

Bu babta bilinen meşhur hadisler yer almaktadır. Yüce Allah'ın izniyle sırasıyla lafızlarını ve manalarını ele alacağız.

Senette (401): "Ebu't-Tahir b. Ebu's-Serh" vardır ki "Serh" isminin sin harfi fethalıdır.

Aynı hadiste "Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki... sadık rüyadır." Bu hadis ashab-ı kiramın (radıyallâhu anhum) mürsel rivâyetlerindendir; çünkü Aişe (radıyallâhu anhâ) bu olaya yetişmemiştir. Dolayısıyla o bunu ya Nebi (sallallâhu

162 404 numaralı hadisin kaynakları
163 404 numaralı hadisin kaynakları

aleyhi ve sellem)'den yahut bir sahabiden dinlemiştir. Daha önce fasıllarda sahabenin mürsel rivâyetinin bütün âlimler tarafından delil kabul edildiğini ancak bu hususta üstad Ebu İshak el-İsferayini'nin tek başına benimsediği kanaatin bir istisna teşkil ettiğini söylemiş idik. Allah en iyi bilendir.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın "sadık rüya" ifadesi Buhari (rahimehullah)'ın rivâyetinde "salih rüya" şeklinde olup, her ikisi de aynı anlamdadır.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Gördüğü her bir rüya mutlaka sabah aydınlığı gibi çıkardı" sözleri ile ilgili olarak dilbilginleri (sabah aydınlığı diye çevirdiğimiz) "felakussubh" ile "ferakussubh"ın sabah aydınlığı demek olduğunu söylemişlerdir. Bu tabir ise apaçık ve besbelli şey hakkında kullanılır.

Kadı (rahimehullah) ve diğer ilim adamları şöyle demişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e önce böyle bir rüyanın gösterilmekle başlanması melek ile karşılaşmasının çok ani olmaması, açık ve kesin nübüvvetin ona ansızın gelmemesi içindi. (2/197) Çünkü beşeriyetin güçleri ona katlanamaz. Bundan dolayı nübüvvetin özelliklerinin ilki ve ikram ve lütuf müjdelerinin birincisi olan sadık rüya ile diğer hadislerde geçen ışık görmek, taşların ve ağaçların ona nübuvvetini zikrederek selam verdiklerini ifade eden seslerini işitmesi ile başladı.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Sonra ona yalnızlık sevdirildi... ta ki aniden hak ile karşılaşıncaya kadar."

Halvet (yalnız kalmak), salihlerin ve Allah'a çokça ibadet eden ariflerin bir halidir. Ebu Süleyman el-Hattabi (rahimehullah) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uzletin (insanlardan ayrılmanın) sevdirilmesi bu hal ile kalbin başka meşguliyetlerden kurtulmasından ve bu halin düşünmeye, tefekküre yardımcı olmasından dolayıdır. Uzlet sayesinde insanlığın alışkanlıklarından uzaklaşır ve kalbi huşu duyar. Allah en iyi bilindir.

Mağara: Dağdaki bir oyuktur. Çoğulu "ğîrân" diye gelir. Meğâr ve meğâra ile ğâr aynı anlamdadır. Küçültme ismi "ğuveyr" olarak gelir.

Hira ise hı harfi kesreli, şeddesiz re ve sonu med iledir. Munsarıf ve müzekker isimdir, sahih olan budur. Kadı Iyaz der ki: Bu lafız müzekker ve müennes de kullanılır ama müzekker kullanımı daha çoktur. Onu müzekker kabul eden aynı zamanda munsarıf olarak değerlendirir. Müennes görene göre ise munsarıf değildir. O takdirde de dağın bulunduğu bölgeyi veya ciheti kastetmiş olur. Yine Kadı Iyaz dedi ki: Bazıları bu kelimeyi fethalı ha ve maksur elif ile: Harâ diye söylemiş ise de bunun hiçbir kıymeti yoktur.

Saleb'in öğrencisi Ebu Ömer ez-Zahid, Ebu Süleyman el-Hattabi ve başkaları der ki: Hadis âlimleri ile avam "hira" isminde üç yerde hata ederler: Ha harfi kesreli olduğu halde fethalı telaffuz ederler, yine ra harfi fethalı olduğu halde kesreli telaffuz ederler, memdud olduğu halde elif'i kasr ile okurlar. Hira Mekke'den Mina'ya gidenin sol tarafında kalan Mekke'den yaklaşık üç mil uzaklıktaki bir dağdır.

Tehannus: Hadiste teabbud olarak açıklanmıştır ve bu doğru bir açıklamadır. "el-Hıns" aslında günah anlamındadır. Tehannüs ediyor ise, hıns denilen günahtan uzak duruyor demek olur, sanki o yaptığı ibadet ile kendisini hıns (günah)den alıkoymuş olur. Teharruc ve teessüm de tehannüse benzer yani harec ve ism (vebal)den uzak durmak demektir.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Belli sayıdaki geceler" ifadesi taabbud ile değil tahannüs ile alakalıdır. Yani belli sayıdaki geceler tahannüs ederdi (ibadet ederdi). Eğer bu taabbud ile alakalı kabul edilirse mana bozulur. (2/198) Çünkü tehannüs için birkaç gece olma şartı aranmaz, aksine az ve çok süre hakkında kullanılır. Taabbud diye yapılan açıklaması ise Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın sözü arasına girmiş bir açıklamadır. Onun sözleri ise: "Orada belli sayıda geceler de tehannüs ederdi" şeklindedir. Allah en iyi bilendir.

"Aniden ona hak gelince" aniden ona vahiy gelince demektir. Çünkü kendisi vahyin gelmesini beklemiyordu.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben okuma bilmem"* sözü ben güzel okumayı beceremiyorum demektir. Buradaki "ma" olumsuzluk içindir, doğrusu budur. Kadı Iyaz (rahimehullah) bununla ilgili olarak ilim adamları arasında görüş ayrılığından bahsetmektedir. Bazı ilim adamları bunu olumsuz (nafiye) olarak kabul ederken, bazıları bunu soru edatı (istifhamiye) diye kabul etmiştir. Hâlbuki haberin başına be harfinin gelmesi ile bu açıklama zayıf görülmüştür.

Kadı Iyaz der ki: Bunu "(ما أقرأ): *Ne okuyayım"* diye rivâyet edenlerin bu rivâyeti, buradaki ma'nın soru edatı olduğunu söyleyenlerin görüşünün sahih olduğunu ortaya koyar. Bununla birlikte bu edatın bu rivâyette de olumsuzluk (nefy) edatı olması mümkündür. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"takatim kesilinceye kadar beni sıkıştırdı, sonra beni bıraktı"* buyruğuda, beni sıkıştırdı ve beni kucakladı, demektir. Ğatta (tı ile) Ğette (te ile) asara, halaka ve gameze fiilleri de hep aynı anlamdadır.

("Takat" anlamını verdiğimiz) "el-cuhd" kelimesinde cim harfi hem fethalı, hem ötreli söylenebilir. Bu da ileri derecede meşakkat ve zorluk demektir. "el-Cuhd (takat)" kelimesinin son harfi olan dal harfi nasb ile de ref ile de okunabilir. Nasb ile okunursa Cebrail beni takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı anlamına gelir, ref ile okunursa (o beni sıkıştırınca) benim takatim adeta kesildi demek olur. Bu şekildeki iki okuyuşu zikredenler arasında et-Tahrir sahibi ve başkaları da vardır.

"Beni bıraktı." Beni salıverdi (sıkıştırmasını bitirdi) demektir. İlim adamları dedi ki: Bu sıkıştırmaktaki hikmet başka şeylere yönelmekten onu alıkoyup, ona söyleyecekleri ile kalbinin tam anlamıyla ve ileri derecede huzur ile ilgilenmesini sağlamaktır. Bu sıkıştırmanın üç defa tekrar edilmesi de dikkatini toplaması için bir mübalağadır.

Bundan da ilim öğreten hocanın öğrencisinin dikkatini toplamasını sağlamakta ihtiyatlı olması ve ona kalbini uyanık tutmasını emretmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sonra beni bıraktı ve yaratan Rabbinin adıyla oku, dedi."* Bu Kur'ân-ı Kerim'den ilk inen buyrukların *"oku..."* olduğunun apaçık delilidir. Selef ve haleften büyük çoğunlukların benimsedikleri doğru kanaat de budur. İlk indirilen buyrukların *"ey örtünüp bürünen"* (Müddessir, 1) olduğu söylenmiş ise de bunun bir kıymeti yoktur. (2/199) Bunu bu babta bu hadisten sonra yeri gelince yüce Allah'ın izniyle sözkonusu edeceğiz.

"Bismillahirrahmanirrahim" surelerin başında Kur'ân-ı Kerim'den değildir diyen bazı kimseler de bu hadisi delil göstermişlerdir; çünkü burada bismillahirrahmanirrahim sözkonusu edilmemiştir. Surelerin başında bir âyet olduğunu kabul edenler ise besmele'nin ilk olarak nazil olmadığını ama surenin geri kalan kısmının başka bir zamanda indiği gibi, besmelenin de başka bir zamanda indiğini söyleyerek cevap vermişlerdir.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Boyun etleri titriyordu" sözlerinde titriyor, oynayıp duruyordu, demektir. Ebu Ubeyd ve diğer dilbilginleri ile Garibu'l-Hadis âlimleri derler ki "bevâdir" omuz ile boyun arasındaki ete denir. İnsan korktuğu zaman bunlar hareket eder, oynar.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Zemmilûnî zemmilûnî"* demesi rivâyetlerde bu şekilde iki defa tekrar edilmiştir. Beni elbiselerle örtün, elbiselerle beni sarın, demektir.

"Kendim için korktum" buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz (rahimehullah) şöyle diyor: Bu kendisine yüce Allah'tan gelen (vahiy) hakkında şüphe etti-

ği anlamında değildir. O bu işi taşıyabilecek gücü bulamamaktan korkmuş ve vahyin yüklerini kaldıramayıp, öleceğinden çekinmiş olabilir. Yahut bu sözleri gerek uykuda, gerek uyanıkken gördüğü ilk müjde halleri ile melek ile karşılaşmadan ve Rabbinin risaletinin kendisine geldiğinden muhakkak olarak emin olmadan önce işittiği sesler ile ilgili olabilir. Böylelikle o bu halin kovulmuş şeytandan da olabileceğinden korkmuş olmaktadır. Ama melek kendisine şanı yüce Rabbinin risaletini getirdikten sonra, bu hususta onun şüphe etmiş olması asla mümkün değildir. Şeytanın ona baskı yapıp, etkilemiş olacağından asla korkulmaz. İşte peygamber olarak gönderilmesi ile ilgili hadiste bu türden varid olmuş bütün rivâyetlerin bu yolla yorumlanması, anlaşılması gerekir.

Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın Sahih-i Müslim şerhindeki sözleri bunlardır. O eş-Şifa adlı kitabında da bu iki ihtimali geniş açıklamalarla sözkonusu etmiştir ama bu ikinci ihtimal zayıftır. Çünkü hadisin açık ifadelerine aykırıdır. Zira bu hali meleğin onu kucaklayıp, sıkıştırmasından ve kendisine *"yaratan Rabbinin adı ile oku"* diye başlayan vahyi getirmesinden sonra olmuştu. Allah en iyi bilendir.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Hatice ona: Asla, sana müjde... dedi." Onun "kellâ: asla" sözü burada nefy ve uzaklaştırmak manasındadır. (2/200) Bu da bu edatın anlamlarından birisidir. Bazen gerçekten, bazen uyarmak için kullanılan "elâ" anlamında kullanılır, bazen onunla söze başlanılır. Kur'ân-ı Azimuşşan'da da birkaç türlü kullanılmıştır. İmam Ebu Bekr b. el-Enbari, el-Vakf ve'l-İbtida adlı eserinin bir babında bu edatın kısımlarını ve kullanıldığı yerleri bir arada zikretmiş bulunmaktadır.

"(لا يخزيك): Seni mahçup etmez" ibaresinde ye harfi ötrelidir. Bu kelime (401 numaralı) Yunus'un ve (403 numaralı) Ukayl'in rivâyetinde bu şekilde olmakla birlikte Ma'mer rivâyetinde:"(لا يحزنك): Seni üzmeyecektir" anlamındadır. Diğer rivâyet rezil olmak ve değerinin düşürülmesi anlamını ifade eder.

"Sıla-i rahim: akrabalık bağını gözetmek" Akrabalara gözeten ve gözetilenin durumuna göre iyilik yapmak demektir. Bu bazen mal ile bazen hizmette bulunmakla, bazen ziyaretle, selam vermekle ve başka yollarla olur.

"el-Kell: Âciz"in asıl anlamı ağırlıktır. Yüce Allah'ın: *"Kendisi de efendisine yük olan "kell"* (Nahl, 76) buyruğu da bunun gibidir. Aciz olanın yükünün taşınmasının kapsamına zayıfa, yetime, aile halkına ve daha başkalarına infakta bulunmak da girer. Bu da bitkin düşmek demek olan "el-kelâl"den gelmektedir.

"Fakire, bir şeyi olmayana kazandırırsın" ibaresinde fiilin te harfi fethalıdır, meşhur ve sahih olan budur. Kadı Iyaz bunu çoğunluğun rivâyeti olarak nakletmekte ve şunları söylemektedir: Bazıları ise bu harfi ötreli olarak rivâyet etmişlerdir. Ebu'l-Abbas, Saleb ve Ebu Süleyman el-Hattabi ile dilbilginlerinden bir topluluk da "kesebe" ve "eksebe" fiillerinin aynı anlamda iki ayrı söyleyiş olmakla birlikte hepsinin ittifakı ile elifsiz olarak "kesebe" şeklinin olduğunu söylemişlerdir.

"Bir şeyi olmayana kazandırırsın" ibaresinin anlamına gelince, te harfini ötreli olarak rivâyet edenlere göre, sen bir şeyi olmayan senden başkasına mal kazandırırsın, kazanmasını sağlarsın, demek olur. Bu da senin malı o kimseye bağış olarak vermen anlamındadır. Bunun sen insanlara senden başka kimsede bulamayacakları oldukça nefis faydalı şeyler ve üstün ahlaki değerler verirsin anlamında olduğu da söylenmiştir.

Te harfinin fethalı rivâyeti ile ilgili olarak da anlamının ötreli okunuşu ile aynı olduğu söylendiği gibi, sen olmayan malı kazanır ve başkasının kazanmaktan, elde etmekten aciz olduğu kadarını sen elde edersin, demek olduğu da söylenmiştir. Çünkü Araplar özellikle de Kureyşliler olmayan malı kazanmakla birbirlerine karşı övünürlerdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ticaretinde oldukça kısmetli idi. Bu açıklamayı da Kadı Iyaz, ed-Delail sahibi Sabit'ten nakletmektedir. Ancak bu açıklama zayıf yahut yanlıştır. Böyle bir yerde bu açıklamanın ne anlamı olur ki? Ancak ona bazı lafızlar ekleyerek doğru bir açıklama haline getirilmesi de mümkündür. Bu durumda da anlamı şöyle olur: Sen, senden başkasının kazanamayacağı kadar çok miktarda mal kazanır, sonra bunu çeşitli hayır yollarında ve faziletli alanlarda cömertçe harcarsın.

Nitekim kendisi de aciz olanı taşıması, akrabalık bağını gözetmesi, misafire ikramda bulunması hak yolda karşılaşılan musibetlere yardımcı olması gibi sözünü ettiği faziletli haller buna benzer. Evet, bu kelime ile ilgili doğru açıklama budur (2/201).

et-Tahrir sahibi der ki: Burada "yoksul" kazanmaktan aciz, hiçbir şeyi bulunmayan, muhtaç adam demektir. Ona yoksul (ma'dûm) adının verilmesi ölmüş ve yok olmuş kişi gibi oluşundan dolayıdır; çünkü başkasının tasarrufta bulunduğu gibi, o da maişetinde tasarrufta bulunamamaktadır.

Hattabi bunun doğru şeklinin vav'sız olarak "el-mudem/el-mudim" olduğunu söylemiştir. Ancak Hattabi'nin dediği gibi değildir, aksine ravilerin rivâyet ettiği şekil doğrudur.

"Yoksula kazandırırsın" ifadesinin aciz bir kimseyi arayıp, onun hayat bulmasını, canlanmasını sağlarsın, bunun için çalışırsın anlamında olduğu da söylenmiştir.

"Kesb: kazanmak" istifade etmek, yararlanmak demektir.

et-Tahrir sahibinin bu açıklamalarının bu lafız ile ilgili belirttiğim gibi kısmen uygun tarafları olmakla birlikte doğru ve tercih edilen, az önce yaptığım açıklamadır. Allah en iyi bilendir.

Hatice (radıyallâhu anhâ) validemizin: "Misafiri ağırlarsın" ibaresinde te harfi fethalıdır. Misafire yedirilen yemeğe bu fiilden gelen isim olarak "kıra" denilir. Bu işi yapana (etken ortaç): karîn denilir.

"Hak uğrundaki musibetlere yardımcı olursun" sözlerine gelince, nevâib musibet demek olan nâibe'nin çoğuludur. Hak musibet demesinin sebebi böyle bir olayın bazen hayır uğrunda, bazen şer uğrunda olmasının mümkün oluşundan dolayıdır. Lebid şöyle der:

"Hayır ve şerden türlü musibetler (hadiseler)in her ikisi de

Hayır da uzayıp gitmez, şer de yapışıp kalmaz."

İlim adamları (radıyallâhu anhum) dedi ki: Hatice (radıyallâhu anhâ)'nın söylediği bu sözlerin anlamı şudur: Sana hoşuna gitmeyecek bir şey gelip, isabet etmez; çünkü Allah seni üstün ahlaki değerlere ve oldukça büyük erdemlere sahip kılmıştır. Bunun da çeşitli örneklerini sözkonusu etmektedir.

İşte bu, güzel ahlakın ve iyi hasletlerin kötü ve yıkıcı hadiselerden esen kalmaya sebep olacağını göstermektedir. Ayrıca bir maslahatı göz önünde bulundurarak bazı hallerde insanı yüzüne karşı övmek mümkündür. Diğer taraftan korkacağı bir hal ile karşı karşıya kalmış bir kimseyi teselli edip, onu müjdelemek ve ona esenliğe kavuşmasının sebeplerini zikretmek yerindedir. Ayrıca bunlarda Hatice (radıyallâhu anhâ)'nın pek mükemmel, sağlam görüş sahibi, güçlü bir kişiliği, sapasağlam bir kalbi ve derinliğine anlayışı (fıkhı) pek büyük birisi olduğunun en büyük delili ve en açık bir belgesidir. Allah en iyi bilendir.

Hatice (radıyallâhu anhâ)'nın Varaka hakkında: "Cahiliye döneminde hristiyanlaşmış bir adam idi" sözleri hristiyanlık dinine girmişti demektir. Cahiliye ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in risaletinden önceki dönemin adıdır. Onlara bu adın veriliş sebebi ileri derecede bir cehalet içerisinde bulunmaları idi. Allah en iyi bilendir.

Hatice (radıyallâhu anhâ)'nın: "Arapça yazı yazardı... Allah'ın yazmasını dilediği kadarını yazardı." Müslim'de ibare bu şekildedir. Hem Arapça yazardı, hem de İncil'den Arapça yazardı, şeklindedir. Buhari'nin Sahihinin baş tarafında ise: "O kitabı İbranice yazardı. İncil'den İbranice yazardı" şeklindedir. Her ikisi de sahihtir. Bunların ifade ettiği mana da şudur: O hristiyanlık dinini İncil hakkında bazı çalışmalar yapacak kadar öğrenmişti. Oradan dilediği yeri isterse İbranice, isterce Arapça yazabiliyordu. Allah en iyi bilendir.

"Hatice (radıyallâhu anhâ) ona: amcacığım kardeşinin oğlunu dinle, dedi." Diğer rivâyette (403): "Hatice: Ey amcamın oğlu... dedi" şeklindedir. Asıllarda bu şekildedir. Birinci rivâyette amca, ikinci rivâyette amcaoğlu denilmektedir. Her ikisi de doğrudur. İkincisinin doğru olması hadisin baş tarafında zikrettiği gibi gerçekten amcasının oğlu olduğundan dolayı böyle denilmiştir. Çünkü adı Varaka b. Nevfel b. Esed'dir. Kendisi ise Hatice bnt. Huveylid b. Esed'dir. Birincisinde ona amca demesi ise saygı için mecazen demiştir. Bu Arapların hitap adabındaki adetleridir. Küçük büyüğe ona saygı ve mertebesini yükseltmek maksadıyla, amca diye hitap eder. Amcamın oğlu hitabı ile ise bu maksat hâsıl olmaz. Allah en iyi bilendir.

Varaka'nın: "Bu Musa (aleyhisselâm)'a indirilen namustur" sözünde de namus'tan kasıt, Cebrail (aleyhisselâm)'dır. Dilciler ve Garibu'l-Hadis bilginleri der ki: Sözlükte nâmûs hayırlı bir sırrı saklayan kimsedir. Casus ise şer olan sırrı saklayan kişidir. -Sin harfi ile- "nemese" kökü ise gizleyip, saklamak demektir. Namese ise gizlice bir şeyler söylemek anlamındadır.

Cebrail (aleyhisselâm)'a namus denileceği üzerinde de ilim adamları ittifak etmişlerdir. Aynı şekilde burada onun kastedildiğini de ittifakla kabul etmişlerdir. el-Herevi dedi ki: Ona bu ismin veriliş sebebi yüce Allah'ın gaybı ve vahyi bildirme özelliğini ona tahsis etmiş olmasından dolayıdır. "Musa (aleyhisselâm)'a indirilen" ibaresi de her iki sahihte ve diğer hadis kaynaklarında da bu şekildedir, meşhur olan da budur. Biz bunu Sahihin dışındaki kaynaklarda: "İsa (aleyhisselâm)'a inen" diye rivâyet etmiş bulunuyoruz. Her ikisi de sahihtir.

Yine Varaka'nın: "Keşke o zaman güçlü kuvvetli olsaydım" ifadesindeki "o" zamiri nübüvvet günlerine ve süresine aittir. Keşke o günlerde genç ve güçlü birisi olsaydım da sana en ileri derecede yardımcı olabilseydim. Bu anlamda bu lafız aslında hayvanlar için kullanılır, burada bunu kendisi için istiare yoluyla kullanmıştır. "Güçlü kuvvetli" anlamındaki "ceza" kelimesi Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde ve diğer kaynaklarda meşhur olan rivâyeti "nasb" iledir. Kadı Iyaz der ki: İbn Mâhân'ın rivâyetinde ref ile gelmiştir. Buhari'de

el-Asili rivâyetinde de bu şekildedir. Bu rivâyet açıktır, fakat nasb ile rivâyeti açıklama hususunda ilim adamları ihtilaf halindedirler.

el-Hattabi, el-Maziri ve başkaları (2/203) şöyle demektedir: Nasb ile okunması hazfedilmiş "kâne"nin haberi kabul edilmesine binaendir. Bu Kufeli nahivcilerin mezhebine göre böyle gelebilir. Kadı Iyaz der ki: Bana göre bu lafız hal olarak nasbedilmiştir. "Leyte"nin haberi ise "fiha: o zamanda, o vakitte" lafzıdır. Kadı Iyaz'ın tercih ettiği bu görüş yine hocalarımız arasından ve kendilerine güvenilen daha başkalarının tahkik ve bilgi ehli olanlarının tercih ettiği bir görüştür. Allah en iyi bilendir.

Varaka'nın: "Eğer senin gününe erişirsem" yani peygamber olarak çıkacağın zamana kadar yaşarsam "sana oldukça güçlü bir şekilde yardım ederim" güçlü ve ileri derecede yardımcı olurum anlamındadır.

Diğer rivâyette (402): "Bize Ma'mer haber verdi. Dedi ki: ez-Zührî dedi ki: Bana Urve de haber verdi" ibaresi asıl nüshalarda da bu şekilde "ve ahbaranî: ve bana haber verdi" diye vav iledir, sahih olan budur. "Bana haber verdi" diyen ez-Zührî'dir. Buradaki vav'ın ince bir faydası vardır ki, daha önce birkaç yerde bunu açıklamıştık. O da şudur: Ma'mer, ez-Zührî'den çeşitli hadisler dinlemiş olup, ez-Zührî bunları rivâyet ederken bana Urve şunu haber verdi ve bana Urve şunu haber verdi deyip, hadislerin tamamını rivâyet eder. Ma'mer ilk hadisin dışında bir hadis rivâyet etmek isterse şöyle derdi: ez-Zührî dedi ki: Bana Urve şunu da haber verdi deyip, işittiği gibi rivâyet etmek için başa vav getirmiştir. Bu ise ihtiyat, tahkik, lafızları korumak ve bunlar için gereken dikkati göstermek türündendir. Allah en iyi bilendir.

Yine bu rivâyette yani (402) Ma'mer rivâyetinde: "Allah'a yemin ederim ki Allah seni üzmeyecektir" demektedir ki buna dair açıklamayı daha önce yaptık. (2/204)

Ukaylî rivâyetinde (403): "Kalbi titriyordu" ibaresine gelince, daha önce "Yemenliler kalpleri en ince kimselerdir" hadisinde kalp ile fuâd arasındaki farkı açıklamıştık. Hatice (radıyallâhu anhâ)'nın, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kalbinin titrediğini bilmesine gelince göründüğü kadarıyla o bunu gerçekten görmüştü. Görmemekle birlikte bunu halinin belirtilerinden ve şeklinden bilmiş olması da mümkündür.

(404) "Cabir b. Abdullah el-Ensari -ki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabındandı-" şeklindeki ibareler hadiste zaman zaman tekrarlanan türden ibarelerdir. Onlara dikkat çekmek gerekir. Şöyle ki o (Ebu Seleme) "Cabir'den -ki o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabındandı-" diye rivâyette bulun-

muştur. Cabir b. Abdullah el-Ensari (radıyallâhu anh)'ın ashab-ı kiramın en ileri derecede meşhurlarından birisi olduğu ise bilinen bir husustur. Hatta o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den en çok rivâyet nakleden altı sahabiden biridir.

Bunun cevabı şudur: Bazı raviler onun sahabi olduğunu bilmemesi ihtimali bulunan kimselere muhatap olmuşlardı. Bunu açıklayarak böyle bir yanılmayı ortadan kaldırmış sonra da bu şekilde rivâyet devam etmiş bulunmaktadır.

Eğer: Bu isnatta yer alan bu raviler üstün ve değerli imamlardır. Bunların Cabir'in sahabiliğini bilmemesi nasıl düşünülebilir denilecek olursa şöyle cevap verilir: Bu hususun bazılarına açıklanması ilimde ilerlemeden ve bilgi sahibi olmadan önceki küçüklük zamanında sözkonusu olmuştur. Sonra olgunluğa erişince bu hadisi duyduğu gibi rivâyet etmiştir. Cabir hakkında sözünü ettiğim bu hususun bir benzeri ashab-ı kiram'ın birçoğu hakkında tekrar tekrar görülen bir husustur. Hepsi ile ilgili verilecek cevap da zikrettiğim şekildedir. Allah en iyi bilendir.

"Vahyin kesintiye uğraması (fetreti)" ise vahyin gelmemesi, ardı arkasına inmemesi demektir. (2/205)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (404): "Hira'da bana gelen meleği oturuyor gördüm." Asıl nüshalarda bu şekilde: "(جالسا): oturuyor diye hal olarak nasb ile gelmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ondan korktum..."*[164] (2/206) Bu lafzın anlamına gelince, her iki rivâyette aynı anlamdadır. Yani bu kelimenin peltek se ve diğerinin hemze ile rivâyeti korktum, dehşete düştüm anlamındadır. Buhari'nin rivâyetinde de "feruibtu: korktum, dehşete düştüm" diye kaydedilmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (405): *"Yere düştüm"* ibaresine gelince: Burada fiil başına hemze getirilmeksizin ziyadesiz olarak gelmiştir ve bu doğrudur. Hemzeli olarak da kullanılır, o da aynı anlamdadır. İki ayrı söyleyiştir. Hemzesiz kullanılmayacağını söyleyenler ise yanlış yapmışlardır, bunu bilmemektedirler. Allah en iyi bilendir.

164 Merhum Nevevi burada Müslim'in 404 ve bundan sonraki rivâyette bu kelimenin "fecuistu" ve "fecusistu" şeklindeki rivâyetlerini ele almakta ve rivâyet ihtilaflarını ortaya koymakta, muhakemelerini yapmakta ve rivâyetler arasındaki farkın pek önemsenmemesi gerektiği sonucuna ulaşmaktadır. (Çeviren)

"Sonra vahiy hızlandı ve arka arkaya indi." Hadisten "hamiye: ısındı (hızlandı)" ve "tetâbea: arka arkaya indi" lafızları aynı anlamdadır. Birini diğeriyle tekit etmiştir. Birinci kelime çokça indi ve arttı demektir. "(حميت النار والشمس): Ateş ve güneş ısındı" sözlerinden alınmıştır ki, harareti yükseldi, ısısı arttı demektir.

"İlk indirilen yüce Allah'ın: *"Ey örtünüp bürünen"* (Müddessir, 1) buyruğu olduğunu söylemek ise zayıftır hatta batıldır. Doğrusu ise kayıtsız ve şartsız olarak ilk inenin Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği (401) hadiste açıkça ifade edildiği gibi *"yaratan Rabbinin adıyla oku"* (Alak, 1) buyruğudur. *"Ey örtünüp bürünen"* (Müddessir, 1) buyruğu ise, ez-Zühri'nin Ebu Seleme'den, onun Cabir'den diye naklettiği rivâyette açıkça ifade ettiği gibi, vahyin fetret döneminden sonra inmiştir.

Bu hadiste birkaç yerde açıkça görülmektedir. Bunlardan biri (404): "Vahyin kesilmesinden söz ederken" sözünden başlayıp: "Sonra yüce Allah: *"Ey örtünüp bürünen"* buyruklarını indirdi" sözleridir. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (404): *"Bir de baktım ki Hira'da bana gelen melek"* sözü, daha sonra (406) sonra yüce Allah: *"Ey örtünüp bürünen"* buyruklarını indirdi" ibaresi yine (404): "Sonra vahiy arka arkaya geldi" ifadesi bunlar arasındadır ki fetret döneminden sonra arka arkaya geldi demektir. O halde doğru olan ilk inen buyruğun *"... oku"* buyrukları olduğudur. Vahyin fetret döneminden sonra ilk inen ise *"ey örtünüp bürünen"* (Müddessir, 1) buyruklarıdır. Müfessirler arasında ilk inen sûre fatiha sûresidir diyenlerin görüşleri ise, ayrıca sözkonusu edilmeyecek kadar açıkça batıl bir görüştür. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (407): *"Vadinin iç tarafından geçtim"* yani, onun iç tarafında idim. Cebrail (aleyhisselâm) hakkında: *"Onun havada arşın üzerinde olduğunu gördüm."* ifadesinde arş'tan kasıt daha önceki rivâyette geçtiği üzere kürsidir yani yer ile gök arasında bir kürsi üzerinde idi.

Dilciler der ki: Arş, serir (taht) demektir. Krallık seriri (tahtı) denilmiştir. Şanı yüce Allah da: *"Ve onun (Sebe kraliçesinin) büyük bir arşı (tahtı) vardır."* (Neml, 23) buyurmaktadır.

Hava ise sema ile yer arasındaki boşluktur. Diğer rivâyette belirtildiği gibi. Hava boşluk demektir. Nitekim yüce Allah: *"Kalpleri ise heva (bomboş) olacaktır."* (İbrahim, 43) buyurmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Beni şiddetli bir titreme tuttu"* ibaresindeki *"titreme"* anlamındaki kelime olan "recfe" meşhur rivâyetlerde bu şekilde re harfi iledir. Kadı Iyaz dedi ki: es-Semerkandi ise bunu vav harfi ile "vecfe" olarak rivâyet etmiştir. Her ikisi de sahihtir. Anlam itibariyle birbirine yakındır. Anlamları sarsılmak, çalkalanmaktır. Nitekim yüce Allah: *"O gün titreyecek (vacife) kalpler vardır."* (Nâziât, 8); *"O günde sarsan sarsacak (tercufurracife)"* (Nâziât, 6); *"O gün yer ve dağlar sarsılacak (tarcufu)"* (Müzzemmil, 14) buyurmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Üzerime su dökünüz"* buyruğundan korkuya kapılmış kimsenin üzerine korkusunun dinmesi için su dökülmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Ey örtünüp bürünen"* (Müddessir, 1) buyruğunun tefsirine gelince: İlim adamları dedi ki: el-Müddessir ve el-müzzemmil aynı anlamda elbiselerine örtünmüş, onlara sarınmış kimse demektir. Cumhur el-müddessir'in elbiselerine bürünüp sarınmış anlamında olduğu kanaatindedir. el-Maverdi de İkrime'den şu anlamda bir görüş nakletmektedir: el-Müddessir nübüvvete ve onun yüklerine bürünmüş demektir.

Yüce Allah'ın: *"Kalk ve uyar"* buyruğu ise, iman etmeyen kimseleri azaptan sakındır, demektir. (2/208) *"Rabbini yücelttikçe yücelt"* buyruğu da onu tazim et, ona layık olmayan her husustan onu tazim et, demektir.

"Elbiselerini tertemiz et." Necasetlerden elbiselerini temizle demek olduğu, elbiselerini kısa tut anlamında olduğu, elbiselerden kastın nefis olduğu da söylenmiştir. Yani nefsini günahlardan ve diğer eksikliklerden arındır.

"Pislik" anlamındaki "er-rucz" kelimesi çoğunluk tarafından re harfi kesreli (er-rics) diye okunmuştur. Ama Hafs bunu ötreli (er-rucz) diye okumuş ve bunu kitapta putlar olarak açıklamıştır,. Müfessirlerden pek çok kimse de böyle demiştir. Sözlükte ise ricz azap demektir. Şirke, putlara tapmaya ricz denilmesinin sebebi ise azaba neden olmalarıdır. Ayetteki "ricz"den kastın şirk olduğu, günah olduğu, zulüm olduğu da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

٧٣/٧٤- بَاب الْإِسْرَاءِ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى السَّمَاوَاتِ وَفَرْضِ الصَّلَوَاتِ

74/73- RASULULLAH (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN (GECELEYİN) GÖKLERE YÜRÜTÜLMESİ (İSRA) VE NAMAZLARIN FARZ KILINMASI BABI

٤٠٩-١/٢٥٩- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أُتِيتُ بِالْبُرَاقِ وَهُوَ دَابَّةٌ أَبْيَضُ طَوِيلٌ فَوْقَ الْحِمَارِ وَدُونَ الْبَغْلِ يَضَعُ حَافِرَهُ عِنْدَ مُنْتَهَى طَرْفِهِ قَالَ فَرَكِبْتُهُ حَتَّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ قَالَ فَرَبَطْتُهُ بِالْحَلْقَةِ الَّتِي يَرْبِطُ بِهِ الْأَنْبِيَاءُ قَالَ ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجْتُ فَجَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ فَاخْتَرْتُ اللَّبَنَ فَقَالَ جِبْرِيلُ ﷺ اخْتَرْتَ الْفِطْرَةَ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِآدَمَ فَرَحَّبَ بِي وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِابْنَيْ الْخَالَةِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَيَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّاءَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا فَرَحَّبَا وَدَعَوَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ فَقِيلَ مَنْ أَنْتَ قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ ﷺ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِيُوسُفَ ﷺ إِذَا هُوَ قَدْ أُعْطِيَ شَطْرَ الْحُسْنِ فَرَحَّبَ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قَالَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِإِدْرِيسَ فَرَحَّبَ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الْخَامِسَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِهَارُونَ ﷺ فَرَحَّبَ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّادِسَةِ فَاسْتَفْتَحَ

جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى ﷺ فَرَحَّبَ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ ثُمَّ عَرَجَ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ فَقِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ ﷺ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ فَفُتِحَ لَنَا فَإِذَا أَنَا بِإِبْرَاهِيمَ ﷺ مُسْنِدًا ظَهْرَهُ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ وَإِذَا هُوَ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ لَا يَعُودُونَ إِلَيْهِ ثُمَّ ذَهَبَ بِي إِلَى السِّدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَإِذَا وَرَقُهَا كَآذَانِ الْفِيَلَةِ وَإِذَا ثَمَرُهَا كَالْقِلَالِ قَالَ فَلَمَّا غَشِيَهَا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ مَا غَشِيَ تَغَيَّرَتْ فَمَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَنْعَتَهَا مِنْ حُسْنِهَا فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ مَا أَوْحَى فَفَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَنَزَلْتُ إِلَى مُوسَى ﷺ فَقَالَ مَا فَرَضَ رَبُّكَ عَلَى أُمَّتِكَ قُلْتُ خَمْسِينَ صَلَاةً قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا يُطِيقُونَ ذَلِكَ فَإِنِّي قَدْ بَلَوْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَخَبَرْتُهُمْ قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى رَبِّي فَقُلْتُ يَا رَبِّ خَفِّفْ عَلَى أُمَّتِي فَحَطَّ عَنِّي خَمْسًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقُلْتُ حَطَّ عَنِّي خَمْسًا قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا يُطِيقُونَ ذَلِكَ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ قَالَ فَلَمْ أَزَلْ أَرْجِعُ بَيْنَ رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَبَيْنَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام حَتَّى قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُنَّ خَمْسُ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ لِكُلِّ صَلَاةٍ عَشْرٌ فَذَلِكَ خَمْسُونَ صَلَاةً وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةً فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ شَيْئًا فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ سَيِّئَةً وَاحِدَةً قَالَ فَنَزَلْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى مُوسَى ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ قَدْ رَجَعْتُ إِلَى رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ

409-259/1- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti. (2/65a) Bize Hammad b. Seleme tahdis etti. Bize Sabit el-Bunani'nin, Enes b. Malik'ten rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Bana* -beyaz renkli, uzun, eşekten yüksek, katırdan alçak, gözünün değdiği son noktada ayağını koyan bir binek olan- *Burak getirildi. Ben buna binerek Beytu'l-Makdis'e geldim. Onu nebilerin bağladığı halkaya bağladım. Sonra mescide girdim, iki rekât namaz kıldım sonra çıktım. Cebrail* (aleyhisselâm) *bana içinde şarap bu-*

lunan bir kap ile süt bulunan bir kap getirdi. Ben sütü seçtim. Bunun üzerine Cebrail: Fıtratı seçtin dedi.

Sonra bizi semaya çıkardı. Cebrail kapının açılmasını istedi. Sen kimsin diye soruldu, Cebrail dedi. Seninle birlikte kim var denildi. O: Muhammed, dedi. Ona (gelmesi için) gönderildi mi, denildi. (2/65b) *O: Ona gönderildi, dedi. Bu sefer bize (kapı) açıldı. Âdem'i karşımda buldum. Bana hoş geldin, merhaba dedi ve hayırla dua etti.*

Sonra bizi ikinci semaya çıkardı. Cebrail (aleyhisselâm) *kapının açılmasını istedi. Sen kimsin denildi, O: Cebrail dedi. Seninle kim var denildi. O: Muhammed, dedi. Ona (gelmesi için haber) gönderildi mi, diye soruldu. O: Evet, ona gönderildi ,dedi. Bunun üzerine bize kapı açıldı, bu sefer iki teyze çocuğu Meryem oğlu İsa ile Zekeriya oğlu Yahya ile* -Allah'ın salât ve selamları onlara olsun- *karşılaşıverdim. İkisi de bana hoş geldin dedi, bana hayırla dua etti.*

Sonra bizi üçüncü semaya çıkardı. Cebrail kapının açılmasını istedi, sen kimsin denildi. Cebrail, dedi. Seninle beraber kim var denildi, Muhammed dedi. Ona (gelmesi için) gönderildi mi denildi. O: Evet, ona gönderildi dedi. (2/66a) *Bunun üzerine bize (kapı) açıldı. Orada da Yusuf* (aleyhisselâm) *ile karşılaşıverdim. Bir de ne göreyim, güzelliğin yarısı ona verilmiş bulunuyor. O da beni güzel karşıladı ve bana hayırla dua etti.*

Sonra beni dördüncü semaya çıkardı. Cebrail (aleyhisselâm) kapının açılmasını istedi. Kim o denildi, Cebrail dedi. Seninle beraber kim var denildi. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'dedi. Ona (gelmesi için) gönderildi mi dedi. Cebrail: Evet ona gönderildi dedi. Bize kapı açıldı. İdris* (aleyhisselâm) *ile karşılaşıverdim. O da beni hoş karşıladı ve bana hayırla dua etti. Aziz ve celil Allah da: "Ve biz onu yüksek bir yere kaldırdık."* (Meryem, 57) buyurmaktadır.

Sonra bizi beşinci semaya çıkardı. Cebrail kapının açılmasını istedi. Kim o denildi, Cebrail dedi. Seninle birlikte kim var denildi. Muhammed, dedi. Ona (gelmesi için haber) gönderildi mi, denildi. O: Ona gönderildi dedi. Bunun üzerine bize (kapı) açıldı. Bu sefer Harun (aleyhisselâm) *ile karşılaşıverdim* (2/66b). *O da beni hoş karşıladı ve bana hayırla dua etti.*

Sonra bizi altıncı semaya çıkardı. Cebrail (aleyhisselâm) kapının açılmasını istedi. Kim o denildi, Cebrail dedi. Seninle beraber kim var denildi. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'dedi. Ona (gelmesi için haber) gönderildi mi denildi. O: Evet, ona gönderildi dedi. Bunun üzerine bize (kapı) açıldı. Musa* (aleyhisselâm) *ile karşılaşıverdim. Beni hoş karşıladı ve bana hayırla dua etti.*

Sonra yedinci semaya çıktı. Cebrail kapının açılmasını istedi. Kim o denildi, o Cebrail dedi. Seninle beraber kim var denildi. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'dedi. Ona (gelmesi için haber) gönderildi mi denildi. O: Evet, ona gönderildi dedi. Bu sefer bize (kapı) açıldı. İbrahim* (aleyhisselâm) *ile sırtını el-Beytu'l-Ma'mur'a dayamış olduğu halde karşılaşıverdim. Bir de baktım ki ona* (2/67a) *her gün yetmiş bin melek giriyor ve bir daha ona geri dönmüyorlar.*

Sonra beni es-Sidretu'l-Münteha'ya kadar götürdü. Yapraklarının fillerin kulakları gibi olduğunu gördüm, meyveleri de küpler gibi idi. Allah'ın emrinden o ağacı bürüyen bürüyünce değişikliğe uğradı. Yüce Allah'ın yarattıklarından hiçbir kimse onun güzelliğini anlatamaz. Yüce Allah bana vahyettiklerini vahyetti. Bir gün bir gecede bana elli namazı farz kıldı. Musa'nın yanına indim.

- Rabbin ümmetine neyi farz kıldı, dedi. Ben: *Elli namaz dedim.* O: Rabbine dön, ondan hafifletmesini dile, çünkü senin ümmetinin buna gücü yetmez. Ben İsrailoğullarını sınadım ve onları iyice tanıdım, dedi.

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *Bunun üzerine Rabbime döndüm. Rabbim ümmetimin yükünü hafiflet, dedim. Benden beş vakit indirdi. Musa'nın yanına döndüm.* (2/67b) *Benden beş vakit indirdi, dedim.* O: Ümmetinin buna gücü yetmez. Rabbine dön ve ondan hafifletmesini dile, dedi. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *Şanı yüce ve mübarek Rabbim ile Musa (aleyhisselâm) arasında gidip gelmeye devam ettim.*

Nihayet: Ey Muhammed, bir gün ve bir gecede onlar beş namazdır, her bir namaz için de on (kat sevap) vardır. İşte böylece elli namaz oldular. Her kim bir iyilik yapmak ister de onu yapmazsa ona bir hasene olarak yazılır. Eğer onu yaparsa, bu sefer ona on hasene olarak yazılır. Kim bir kötülük yapmak ister de onu yapmazsa ona hiçbir şey yazılmaz. Şayet onu yaparsa ona bir günah olarak yazılır buyurdu.

(Allah Rasûlü devamla) dedi ki: *Sonra indim ve nihayet Musa* (aleyhisselâm)*'ın yanına varıp, ona (durumu) haber verdim.* O: Rabbine dön, ondan hafifletmesini dile, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *Bu sefer: Rabbime o kadar çok gidip geldim ki artık ondan hayâ ediyorum* (2/68a) *dedim."*[165]

165 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 345

٤١٠-٢٦٠/٢- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ هَاشِمٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أُتِيتُ فَانْطَلَقُوا بِي إِلَى زَمْزَمَ فَشُرِحَ عَنْ صَدْرِي ثُمَّ غُسِلَ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ أُنْزِلْتُ

410-260/2- Bana Abdullah b. Haşim el-Abdî tahdis etti... Bize Sabit, Enes b. Malik'ten şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Yanıma gelindi, (gelenler) beni Zemzeme götürdü, göğsüm açıldı, sonra Zemzem suyu ile yıkandı, sonra (yerime) indirildim.[166]

٤١١-٢٦١/٣- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَاهُ جِبْرِيلُ ﷺ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فَأَخَذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عَلَقَةً فَقَالَ هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ لأَمَهُ ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ وَجَاءَ الْغِلْمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ يَعْنِي ظِئْرَهُ فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ فَاسْتَقْبَلُوهُ وَهُوَ مُنْتَقِعُ اللَّوْنِ قَالَ أَنَسٌ وَقَدْ كُنْتُ أَرْئِي أَثَرَ ذَلِكَ الْمِخْيَطِ فِي صَدْرِهِ

411-261/3- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti... Enes b. Malik'ten rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e küçük çocuklarla birlikte oynarken Cebrail (aleyhisselâm) gelip onu tuttu, yere yatırdı, kalbinin üzerini yardı. Kalbini çıkardı ve ondan bir kan pıhtısı çıkarttıktan sonra işte bu şeytanın senden payıdır (2/68b) dedi. Sonra onu altından bir leğen içinde Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra onu tekrar bir araya getirdi. Sonra onu yerine iade etti. Çocuklar annesinin -yani sütannesinin- yanına koşarak gittiler ve: Muhammed öldürüldü, dediler. Onunla rengi değişmiş olduğu halde karşılaştılar. Enes dedi ki: Ben onun göğsünde o iğnenin izini görüyordum.[167]

166 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 413

167 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 346

٤١٢-٢٦٢/٤- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ قَالَ حَدَّثَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُنَا عَنْ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَسْجِدِ الْكَعْبَةِ أَنَّهُ جَاءَهُ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ قَبْلَ أَنْ يُوحَى إِلَيْهِ وَهُوَ نَائِمٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ نَحْوَ حَدِيثِ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ وَقَدَّمَ فِيهِ شَيْئًا وَأَخَّرَ وَزَادَ وَنَقَصَ

412-262/4- Bize Harun b. Said el-Eylî tahdis etti… Bana Şerik b. Abdullah b. Ebu Nemir tahdis etti: Enes b. Malik'i bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kâbe mescidinden yürütüldüğü (isra) gecesini anlatırken dinlemiştim. Anlattığına göre ona vahiy gelmeden önce o Mescid-i Haram'da uyuyorken yanına üç kişi gelmiş sonra hadisi kıssası ile birlikte (bundan önceki) Sabit el-Bunani'nin rivâyet ettiği hadise yakın olarak zikretti. O rivâyetinde bazı şeyleri öne aldı, bazı şeyleri sonraya bıraktı. (2/69a) Bazı fazlalıklar da zikretti, bazı yerleri de eksik söyledi.[168]

٤١٣-٢٦٣/٥- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ أَبُو ذَرٍّ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فُرِجَ سَقْفُ بَيْتِي وَأَنَا بِمَكَّةَ فَنَزَلَ جِبْرِيلُ ﷺ فَفَرَجَ صَدْرِي ثُمَّ غَسَلَهُ مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ جَاءَ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُمْتَلِئٍ حِكْمَةً وَإِيمَانًا فَأَفْرَغَهَا فِي صَدْرِي ثُمَّ أَطْبَقَهُ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَعَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ فَلَمَّا جِئْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا قَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام لِخَازِنِ السَّمَاءِ الدُّنْيَا افْتَحْ قَالَ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا جِبْرِيلُ قَالَ هَلْ مَعَكَ أَحَدٌ قَالَ نَعَمْ مَعِيَ مُحَمَّدٌ ﷺ قَالَ فَأُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ فَفَتَحَ قَالَ فَلَمَّا عَلَوْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَإِذَا رَجُلٌ عَنْ يَمِينِهِ أَسْوِدَةٌ وَعَنْ يَسَارِهِ أَسْوِدَةٌ قَالَ فَإِذَا نَظَرَ قِبَلَ يَمِينِهِ ضَحِكَ وَإِذَا نَظَرَ قِبَلَ شِمَالِهِ بَكَى قَالَ فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالِابْنِ الصَّالِحِ قَالَ قُلْتُ يَا جِبْرِيلُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا آدَمُ ﷺ وَهَذِهِ الْأَسْوِدَةُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ نَسَمُ بَنِيهِ فَأَهْلُ الْيَمِينِ أَهْلُ الْجَنَّةِ وَالْأَسْوِدَةُ الَّتِي عَنْ شِمَالِهِ أَهْلُ النَّارِ فَإِذَا نَظَرَ قِبَلَ يَمِينِهِ ضَحِكَ وَإِذَا نَظَرَ قِبَلَ شِمَالِهِ بَكَى قَالَ ثُمَّ عَرَجَ بِي جِبْرِيلُ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ فَقَالَ لِخَازِنِهَا افْتَحْ قَالَ فَقَالَ لَهُ خَازِنُهَا مِثْلَ مَا قَالَ خَازِنُ السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَفَتَحَ

168 Buhari, 3570, 7517; Tuhfetu'l-Eşraf, 909

فَقَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ فَذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ فِي السَّمَاوَاتِ آدَمَ وَإِدْرِيسَ وَعِيسَى وَمُوسَى وَإِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَلَمْ يُثْبِتْ كَيْفَ مَنَازِلُهُمْ غَيْرَ أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّهُ قَدْ وَجَدَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَام فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا وَإِبْرَاهِيمَ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ قَالَ فَلَمَّا مَرَّ جِبْرِيلُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِإِدْرِيسَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ قَالَ ثُمَّ مَرَّ فَقُلْتُ مَنْ هَذَا فَقَالَ هَذَا إِدْرِيسُ قَالَ ثُمَّ مَرَرْتُ بِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ قَالَ قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا مُوسَى قَالَ ثُمَّ مَرَرْتُ بِعِيسَى فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَالَ ثُمَّ مَرَرْتُ بِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَام فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالِابْنِ الصَّالِحِ قَالَ قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا إِبْرَاهِيمُ

413-263/5- Bana Harmele b. Yahya et-Tucîbî de tahdis etti... İbn Şihâb'ın rivayet ettiği üzere, Enes b. Malik dedi ki: Ebu Zerr'in tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben Mekke'de iken evimin tavanı açıldı. Cebrail* (aleyhisselâm) *indi. Göğsümü açtı sonra onu Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra içi hikmet ve iman ile dolu altından bir leğen getirdi. O iman ve hikmeti göğsüme boşalttıktan sonra onu kapattı. Sonra elimden tutup, beni semaya yükseltti. Dünya semasına geldiğimizde Cebrail* (aleyhisselâm) *dünya semasının bekçisine: Aç, dedi. O: Kim o dedi. Kendisi: Ben Cebrail'im dedi. Seninle birlikte kimse var mı, dedi. Cebrail: Evet, benimle beraber Muhammed* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *var dedi. Bekçi: Ona (gelmesi için davet) gönderildi mi dedi. O: Evet deyince (kapıyı) açtı.*[169]

Dünya semasına çıktığımızda (2/69b) *sağ tarafında karartılar, sol tarafında karartılar bulunan bir adam ile karşılaştık. Sağına baktı mı gülüyor, soluna doğru baktı mı ağlıyordu. O zat: Salih nebi ve salih oğluma merhaba, dedi. Ben: Ey Cebrail bu kimdir, dedim. O: Bu Âdem'dir. Sağındaki ve solundaki bu karartılar ise onun çocuklarının ruhlarıdır. Sağdakiler cennetlik, sol tarafındaki karartılar ise cehhennemliktir. Bundan dolayı sağ tarafına baktı mı gülüyor, sol tarafına baktı mı ağlıyor, dedi.*

169 Tercümeye esas aldığımız baskıda burada "evet" anlamındaki kelimeden sonra "artık aç" anlamında "feftah" olarak yazılıdır. Şu kadar var ki diğer matbu nüshalarda tercüme ettiğimiz şekilde "bunun üzerine kapıyı açtı" anlamını vermek üzere: "Fefeteha" şeklindedir. Siyaka daha uygun bir anlam olduğu için bunu tercih ettik. (Çeviren)

Sonra Cebrail beni yukarı çıkardı, nihayet ikinci semaya geldi. Semanın bekçisine: Aç, dedi. Oranın bekçisi de ona dünya semasının bekçisinin dediklerinin aynısını söyledi ve kapıyı açtı."

Enes b. Malik dedi ki: Ebu Zerr onun semalarda Âdem'i (2/70a), İdris'i, İsa'yı, Musa'yı ve İbrahim'i -Allah'ın salâtları hepsine olsun- bulduğunu zikretti ama onların yerlerinin nasıl olduğunu söylemedi. Sadece Âdem (aleyhisselâm)'ı dünya semasında, İbrahim'i de altıncı semada bulduğunu zikretti. (Devamla) dedi ki: *Cebrail ve Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *İdris'in yanına geldiklerinde* -Allah'ın salâvatı ona- *salih nebiye ve salih kardeşe merhaba, dedi. Sonra geçip gitti, ben: "Bu kim" dedim. Cebrail: Bu İdris'tir dedi.*

(Devamla) buyurdu ki: *Sonra Musa* (aleyhisselâm)*'ın yanından geçtim. O da: Salih nebiye ve salih kardeşe merhaba dedi. Ben: Bu kim, dedim. Cebrail: Bu Musa'dır dedi. Sonra İsa'nın yanından geçtim. O da: Salih nebiye ve salih kardeşe merhaba dedi. Bu kim dedim, Cebrail: Bu Meryem oğlu İsa'dır dedi.* (2/70b) *Sonra İbrahim* (aleyhisselâm)*'ın yanından geçtim, o: Salih nebiye ve salih oğluma merhaba dedi. Ben: Bu kim dedim. Cebrail: Bu İbrahim'dir dedi.*[170]

٤١٤-٠٠٠/٠٠٠- قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَأَخْبَرَنِي ابْنُ حَزْمٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَبَّةَ الْأَنْصَارِيَّ كَانَا يَقُولَانِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ عَرَجَ بِي حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوًى أَسْمَعُ فِيهِ صَرِيفَ الْأَقْلَامِ قَالَ ابْنُ حَزْمٍ وَأَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَفَرَضَ اللَّهُ عَلَى أُمَّتِي خَمْسِينَ صَلَاةً قَالَ فَرَجَعْتُ بِذَلِكَ حَتَّى أَمُرَّ بِمُوسَى فَقَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام مَاذَا فَرَضَ رَبُّكَ عَلَى أُمَّتِكَ قَالَ قُلْتُ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسِينَ صَلَاةً قَالَ لِي مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَرَاجِعْ رَبَّكَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذَلِكَ قَالَ فَرَاجَعْتُ رَبِّي فَوَضَعَ شَطْرَهَا قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ رَاجِعْ رَبَّكَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذَلِكَ قَالَ فَرَاجَعْتُ رَبِّي فَقَالَ هِيَ خَمْسٌ وَهِيَ خَمْسُونَ لَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ رَاجِعْ رَبَّكَ فَقُلْتُ قَدْ اسْتَحْيَيْتُ مِنْ رَبِّي قَالَ ثُمَّ انْطَلَقَ بِي جِبْرِيلُ حَتَّى نَأْتِيَ سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى فَغَشِيَهَا أَلْوَانٌ لَا أَدْرِي مَا هِيَ قَالَ ثُمَّ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا فِيهَا جَنَابِذُ اللُّؤْلُؤَ وَإِذَا تُرَابُهَا الْمِسْكُ

170 Buhari, 349, 3342 -muhtasar olarak-, 1646; Nesai, 448; İbn Mace, 1399; Tuhfetu'l-Eşraf, 1556, 11901

414-.../...- İbn Şihab dedi ki: Bana İbn Hazm'ın da haber verdiğine göre İbn Abbas ve Ebu Habbe el-Ensari şöyle derdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sonra beni kalemlerin sesini işiteceğim bir yüksekliğe çıkıncaya kadar yükseltti."*

İbn Hazm ve Enes b. Malik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah ümmetime elli vakit namaz farz kıldı. Ben bunlarla geri döndüm. Musa'nın yanından geçince Musa* (aleyhisselâm)*: Rabbin ümmetine neyi farz kıldı, dedi.*

Ben: Onlara elli vakit namaz farz kıldı, dedim. Musa (aleyhisselâm) *bana: Rabbine müracaat et çünkü senin ümmetinin* (2/71a) *buna gücü yetmez dedi. Ben de Rabbime müracaat ettim, o: Bunlar beştir fakat elli demektir. Bende söz asla değiştirilmez buyurdu.*

Musa'nın yanına döndüm. Rabbine müracaat et dedi. Ben: Artık Rabbimden hayâ ediyorum, dedim.

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *Sonra Cebrail beni alıp götürdü sonunda Sidretu'l-Münteha'ya vardık. Onu mahiyetlerini bilemediğim renkler bürüdü. Sonra cennete konuldum, orada inciden kubbeler gördüm. Toprağı da misk idi."*[171]

٤١٥-٢/٢٦٤- وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ لَعَلَّهُ قَالَ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ رَجُلٍ مِنْ قَوْمِهِ قَالَ قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ بَيْنَا أَنَا عِنْدَ الْبَيْتِ بَيْنَ النَّائِمِ وَالْيَقْظَانِ إِذْ سَمِعْتُ قَائِلًا يَقُولُ أَحَدُ الثَّلَاثَةِ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ فَأُتِيتُ فَانْطُلِقَ بِي فَأُتِيتُ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ فِيهَا مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ فَشُرِحَ صَدْرِي إِلَى كَذَا وَكَذَا قَالَ قَتَادَةُ فَقُلْتُ لِلَّذِي مَعِي مَا يَعْنِي قَالَ إِلَى أَسْفَلِ بَطْنِهِ فَاسْتُخْرِجَ قَلْبِي فَغُسِلَ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ أُعِيدَ مَكَانَهُ ثُمَّ حُشِيَ إِيمَانًا وَحِكْمَةً ثُمَّ أُتِيتُ بِدَابَّةٍ أَبْيَضَ يُقَالُ لَهُ الْبُرَاقُ فَوْقَ الْحِمَارِ وَدُونَ الْبَغْلِ يَقَعُ خَطْوُهُ عِنْدَ أَقْصَى طَرْفِهِ فَحُمِلْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ انْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ ﷺ فَقِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ ﷺ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَفَتَحَ لَنَا وَقَالَ مَرْحَبًا بِهِ وَلَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ قَالَ فَأَتَيْنَا عَلَى آدَمَ ﷺ وَسَاقَ

171 403 nolu hadisin kaynakları

الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ وَذَكَرَ أَنَّهُ لَقِيَ فِي السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ عِيسَى وَيَحْيَى عَلَيْهِمَا السَّلَام وَفِي الثَّالِثَةِ يُوسُفَ وَفِي الرَّابِعَةِ إِدْرِيسَ وَفِي الْخَامِسَةِ هَارُونَ صَلَوَاتُ اللهِ عَلَيْهِمْ قَالَ ثُمَّ انْطَلَقْنَا حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّادِسَةِ فَأَتَيْتُ عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مَرْحَبًا بِالأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ فَلَمَّا جَاوَزْتُهُ بَكَى فَنُودِيَ مَا يُبْكِيكَ قَالَ رَبِّ هَذَا غُلَامٌ بَعَثْتَهُ بَعْدِي يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِهِ الْجَنَّةَ أَكْثَرُ مِمَّا يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِي قَالَ ثُمَّ انْطَلَقْنَا حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَأَتَيْتُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ وَحَدَّثَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ أَنَّهُ رَأَى أَرْبَعَةَ أَنْهَارٍ يَخْرُجُ مِنْ أَصْلِهَا نَهْرَانِ ظَاهِرَانِ وَنَهْرَانِ بَاطِنَانِ فَقُلْتُ يَا جِبْرِيلُ مَا هَذِهِ الأَنْهَارُ قَالَ أَمَّا النَّهْرَانِ الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُرَاتُ ثُمَّ رُفِعَ لِي الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ فَقُلْتُ يَا جِبْرِيلُ مَا هَذَا قَالَ هَذَا الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ إِذَا خَرَجُوا مِنْهُ لَمْ يَعُودُوا فِيهِ آخِرُ مَا عَلَيْهِمْ ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءَيْنِ أَحَدُهُمَا خَمْرٌ وَالآخَرُ لَبَنٌ فَعُرِضَا عَلَيَّ فَاخْتَرْتُ اللَّبَنَ فَقِيلَ أَصَبْتَ أَصَابَ اللهُ بِكَ أُمَّتُكَ عَلَى الْفِطْرَةِ ثُمَّ فُرِضَتْ عَلَيَّ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسُونَ صَلَاةً ثُمَّ ذَكَرَ قِصَّتَهَا إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ

415-264/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti. Bize İbn Adiy, Said'den tahdis etti. O Katade'den, o Enes b. Malik'ten -muhtemelen o kendi kavminden bir adam olan- Malik b. Sa'saa'dan şöyle dediğini nakletti -dedi-: (2/71b)

Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Ben Beyt'in yanında uyku ile uyanıklık arasında iken birisinin: İki adam arasında bulunan üç kişiden biridir, dediğini duydum. Yanıma gelindi ve beni alıp götürdüler. Sonra bana içinde Zemzem suyu bulunan altından bir leğen getirildi. Göğsüm buraya ve buraya kadar yarıldı.* -Katade dedi ki: Benimle beraber bulunana: Ne demek istiyor dedim. O: Karnının altına kadar dedi.- *Kalbim çıkarıldı, Zemzem suyu ile yıkandı sonra yerine konuldu. Sonra da iman ve hikmet ile dolduruldu sonra yanıma eşekten yüksek, katırdan alçak Burak denilen beyaz bir binek getirildi. Adımını gözünün gördüğü en uzak yere atıyordu. Ona bindirildim. Sonra yola koyulduk nihayet dünya semasına geldik. Cebrail (aleyhisselâm) kapının açılmasını istedi. Kim o, denildi. O: Cebrail, dedi.*

Seninle beraber kim var denildi. O, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) *var* (2/72a) *dedi. Ona (gelmesi için davet) gönderildi mi, denildi. O, evet dedi. Bize kapıyı açtı ve: Merhaba ona, bu gelen ne iyi birisidir, dedi.*

Sonra (Malik b. Sa'saa) hadisi kıssası ile anlattı, ayrıca ikinci semada İsa ve Yahya -ikisine de selam olsun- ile, üçüncü semada Yusuf ile, dördüncüsünde İdris ile, beşincisinde Harun ile -Allah'ın salât ve selamları onlara- karşılaştığını zikretti.

(Devamla) buyurdu ki: *Sonra yola devam ettik. Nihayet altıncı semaya geldik. Musa (aleyhisselâm)'ın yanından geçtim, ona selam verdim. O: Salih kardeşe ve salih nebiye merhaba, dedi. Onun yanından geçince ağladı. Ona, neden ağlıyorsun, diye nida edildi. O, Rabbim bu benden sonra peygamber olarak gönderdiğin bir gençtir. Onun ümmetinden cennete girecekler, benim ümmetimden gireceklerden daha fazladır, dedi.*

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki (2/72b): *Sonra yolumuza devam ettik. Nihayet yedinci semaya geldik. İbrahim'in yanından geçtim."*

Malik hadisi rivâyetinde şunları da söyledi: Ayrıca Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört tane ırmak gördüğünü ve bunların asıllarından ikisi zahir, ikisi de gizli (dört ırmak) çıktığını gördüğünü de anlattı.

"Ben: Ey Cebrail, bu ırmaklar nedir, dedim. Şöyle dedi: Batın (gizli akan) iki ırmak cennetteki iki ırmaktır. Görünen iki ırmak ise Nil ve Fırat'tır. Sonra bana el-Beytu'l-Ma'mur arz edildi. Ey Cebrail bu nedir dedim. O: Bu el-Beytu'l-Ma'mur'dur. Buna günde yetmişbin melek girer. Oradan çıktıktan sonra da bir daha ona geri dönmezler. Bu onların (ilk ve) son girişleri olur.

Sonra biri şarap, diğeri süt iki kap getirildi, bana takdim edildiler. Ben de sütü seçtim. İsabet ettin, Allah senin ile ümmetinin de fıtrat üzere kalmasını (2/73a) *sağlamış oldu, denildi. Sonra bana her gün elli vakit namaz farz kılındı."*

Sonra namazların kıssasını hadisin sonuna kadar anlattı.[172]

٤١٦-٢٦٥/٧- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ فَذَكَرَ نَحْوَهُ وَزَادَ فِيهِ فَأُتِيتُ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُمْتَلِئٍ حِكْمَةً وَإِيمَانًا فَشُقَّ مِنَ النَّحْرِ إِلَى مَرَاقِّ الْبَطْنِ فَغُسِلَ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ مُلِئَ حِكْمَةً وَإِيمَانًا

172 Buhari, 3207, 3887, 3393, 3430; Tirmizi, 3346; Nesai, 447; Tuhfetu'l-Eşraf, 11202

416-265/7- Bana Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti. Bize Muâz b. Hişam tahdis etti. Bana babam Katade'den tahdis etti. Bize Enes b. Malik, Malik b. Sa'saa'dan tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu dedi ve hadisi buna yakın olarak zikretti. Bu rivâyetinde şunları da ekledi: *"İçi hikmet ve iman ile dolu altından bir leğen yanıma getirildi, boğazımdan karın altına kadar açıldı, Zemzem suyu ile yıkandı sonra hikmet ve iman ile dolduruldu."*[173]

٤١٧-٢٦٦/٨- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ يَقُولُ حَدَّثَنِي ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ ﷺ يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أُسْرِيَ بِهِ فَقَالَ مُوسَى آدَمُ طُوَالٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَقَالَ عِيسَى جَعْدٌ مَرْبُوعٌ وَذَكَرَ مَالِكًا خَازِنَ جَهَنَّمَ وَذَكَرَ الدَّجَّالَ

417-266/8- Bana Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şube, Katade'den tahdis etti. Ebu'l-Âliye'yi şöyle derken dinledim: Bana Nebinizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcasının oğlu -İbn Abbas'ı kastediyor- tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) isra'ya götürüldüğü zamanı sözkonusu ederek (2/73b) *"Musa buğday tenli, uzun boylu sanki Şenûelilerden bir adamı andıran birisi idi"* dedi. Ayrıca: *"İsa da derli toplu vücutlu ve orta boylu birisi idi" dedi. Ayrıca cehennemin bekçisi Malik'i ve Deccal'i de zikretti."*[174]

٤١٨-٢٦٧/٩- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ حَدَّثَنَا ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ ﷺ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي عَلَى مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَام رَجُلٌ آدَمُ طُوَالٌ جَعْدٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَرَأَيْتُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ مَرْبُوعَ الْخَلْقِ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ سَبِطَ الرَّأْسِ وَأُرِيَ مَالِكًا خَازِنَ النَّارِ وَالدَّجَّالَ فِي آيَاتٍ أَرَاهُنَّ اللَّهُ إِيَّاهُ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ قَالَ كَانَ قَتَادَةُ يُفَسِّرُهَا أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَدْ لَقِيَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام

173 415 nolu hadisin kaynakları

174 Buhari, 3239, 3396; Tuhfetu'l-Eşraf, 5423

418-267/9- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti. Bize Yunus b. Muhammed haber verdi. Bize Şeyban b. Abdurrahman, Katade'den tahdis etti. O Ebu'l-Âliye'den nakletti: Bize Nebinizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcasının oğlu -İbn Abbas- tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İsra'ya götürüldüğüm gece İmran oğlu Musa (aleyhisselâm)'ın yanından geçtim. O buğday tenli, uzun, derli toplu, Şenûelilerin adamlarından birisi gibi bir adamdı. Meryem oğlu İsa (aleyhisselâm)'ı da orta boylu, kırmızıdan beyaza tenli, saçları düz bir hilkate sahip olarak gördüm."

Ona ayrıca cehennemin bekçisi Malik ve Deccal, Allah'ın kendisine gösterdiği daha başka âyetlerle birlikte gösterildi. *"O halde ona kavuşacağından asla şüphe etme."* (Secde, 23) (Şeyban) dedi ki: Katade bu âyeti Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Musa (aleyhisselâm) ile karşılaşmıştır, diye tefsir ediyordu.[175]

٠٠٠/٠٠٠- باب ذكر النبي عَلَيْهِ السَّلَام للأنبياء عليهم السَّلَام

.../...- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN DİĞER NEBİLERİ -SELAM ONLARA- ZİKRETMESİ BABI[176]

٤١٩-٢٦٨/١٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَسُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ قَالَا حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِوَادِي الْأَزْرَقِ فَقَالَ أَيُّ وَادٍ هَذَا فَقَالُوا هَذَا وَادِي الْأَزْرَقِ قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام هَابِطًا مِنْ الثَّنِيَّةِ وَلَهُ جُؤَارٌ إِلَى اللَّهِ بِالتَّلْبِيَةِ ثُمَّ أَتَى عَلَى ثَنِيَّةِ هَرْشَى فَقَالَ أَيُّ ثَنِيَّةٍ هَذِهِ قَالُوا ثَنِيَّةُ هَرْشَى قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى يُونُسَ بْنِ مَتَّى عَلَيْهِ السَّلَام عَلَى نَاقَةٍ حَمْرَاءَ جَعْدَةٍ عَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ خِطَامُ نَاقَتِهِ خُلْبَةٌ وَهُوَ يُلَبِّي قَالَ ابْنُ حَنْبَلٍ فِي حَدِيثِهِ قَالَ هُشَيْمٌ يَعْنِي لِيفًا

419-268/10- Bize Ahmed b. Hanbel ve Sureyc b. Yunus tahdis edip dediler ki... İbn Abbas'tan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Vadi'l-Ezrak'tan geçerken: *"Bu hangi vadidir"* dedi. Ashab: Bu Vadi'l-Ezrak'tır, dediler. Allah Rasûlü: *"Ben Musa* (aleyhisselâm)*'ı Allah'a yüksek ve gür sesiyle telbiye getirerek tepeden inerken görüyor gibiyim"* buyurdu.

175 417 nolu hadisin kaynakları

176 Bu baba Mucem ve Tuhfe'de numara verilmediği gibi, basılı nüshalarda da yoktur. Yazma nüshadan -kapsamlı olması için- ekledik.

Sonra Herşâ tepesinden geçerken: *"Bu hangi tepedir"* diye sordu. Ashab: Herşâ tepesidir, dediler. Allah Rasûlü: *"Ben Yunus b. Metta* (aleyhisselâm)*'a etine dolgun bir dişi deve üzerinde, üzerinde kırmızı bir cübbe bulunduğu halde* (2/74b) *devesinin yuları liften ve onu telbiye getirirken bakıyor gibiyim"* buyurdu.

İbn Hanbel hadisi rivâyetinde dedi ki: Huşeym dedi ki: (Hulbe), lif demektir, dedi.[177]

٤٢٠/٢٦٩/١١ وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ دَاوُدَ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَمَرَرْنَا بِوَادٍ فَقَالَ أَيُّ وَادٍ هَذَا فَقَالُوا وَادِي الْأَزْرَقِ فَقَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى مُوسَى ﷺ فَذَكَرَ مِنْ لَوْنِهِ وَشَعَرِهِ شَيْئًا لَمْ يَحْفَظْهُ دَاوُدُ وَاضِعًا إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ لَهُ جُؤَارٌ إِلَى اللَّهِ بِالتَّلْبِيَةِ مَارًّا بِهَذَا الْوَادِي قَالَ ثُمَّ سِرْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى ثَنِيَّةٍ فَقَالَ أَيُّ ثَنِيَّةٍ هَذِهِ قَالُوا هَرْشَى أَوْ لِفْتٌ فَقَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى يُونُسَ عَلَى نَاقَةٍ حَمْرَاءَ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ خِطَامُ نَاقَتِهِ لِيفٌ خُلْبَةٌ مَارًّا بِهَذَا الْوَادِي مُلَبِّيًا

420-269/11- Bana Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti. Bize İbn Ebu Adiy, Davud'dan tahdis etti. O Ebu'l-Âliye'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Mekke ile Medine arasında yolculuk yaptık. Bir vadiden geçtik, O: *"Bu hangi vadidir"* diye sordu. Ashab: el-Ezrak vadisidir dediler.

Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Ben Musa* (aleyhisselâm)*'ı -teninin rengi ve saçı ile ilgili Davud'un bellemediği bazı şeyleri sözkonusu etti- bu vadiden geçerken parmaklarını kulaklarına koymuş, yüksek ve gür sesiyle Allah'ı telbiye ettiğini görüyor gibiyim"* buyurdu.

(İbn Abbas devamla) dedi ki: Sonra bir tepenin yanına gelinceye kadar yolumuza devam ettik. Allah Rasûlü: *"Bu hangi tepedir"* buyurdu. Ashab: Bu Herşâ -yahut Lift (tepesidir)- dediler.

Allah Rasûlü: *"Yunus'u üzerinde yünden bir cübbe bulunduğu halde* (2/75a) *devesinin yuları hulbe lifinden ve bu vadiden telbiye getirerek geçerken kırmızı bir deve üzerinde görüyor gibiyim"* buyurdu.[178]

177 İbn Mace, 2891; Tuhfetu'l-Eşraf, 5424
178 419 nolu hadisin kaynakları

٤٢١-٢٧٠/١٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ فَذَكَرُوا الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنَّهُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ قَالَ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَمْ أَسْمَعْهُ قَالَ ذَاكَ وَلَكِنَّهُ قَالَ أَمَّا إِبْرَاهِيمُ فَانْظُرُوا إِلَى صَاحِبِكُمْ وَأَمَّا مُوسَى فَرَجُلٌ آدَمُ جَعْدٌ عَلَى جَمَلٍ أَحْمَرَ مَخْطُومٍ بِخُلْبَةٍ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ إِذَا انْحَدَرَ فِي الْوَادِي يُلَبِّي

421-270/12- Bana Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti. Bize İbn Adiy, İbn Avn'dan tahdis etti. O Mücahid'den şöyle dediğini nakletti: İbn Abbas'ın yanında idik. Ona Deccal'den söz ettiler. (Aralarından biri): Gözleri arasında kâfir yazar dedi. (Mücahid) dedi ki: Bunun üzerine İbn Abbas: Ben onun (Allah Rasûlünün) bunu söylediğini kendisinden dinlemedim ama o şöyle buyurdu, dedi: *"İbrahim'e gelince, arkadaşınıza (yani bana) bakın. Musa'ya gelince, o buğday tenli, etine dolgun, liften yuları bulunan kırmızı bir deve üzerinde bir adamdır. Onu vadiden aşağı inerken telbiye ediyor halde görür gibiyim."*[179]

٤٢٢-٢٧١/١٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ عُرِضَ عَلَيَّ الْأَنْبِيَاءُ فَإِذَا مُوسَى ضَرْبٌ مِنَ الرِّجَالِ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَرَأَيْتُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَام فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ وَرَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا صَاحِبُكُمْ يَعْنِي نَفْسَهُ وَرَأَيْتُ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَام فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا دَحْيَةُ وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ رُمْحٍ دَحْيَةُ بْنُ خَلِيفَةَ

422-271/13- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Leys tahdis etti (H). Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti. Bize el-Leys, Ebu'z-Zubeyr'den haber verdi. Onun Cabir'den rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bana nebiler arzedildi. Musa'nın uzun boylu, adeta Şenue adamlarından (2/75b) birisi gibi olduğunu gördüm. Meryem oğlu İsa (aleyhisselâm)'ı da gördüm. Onun kendisine en çok benzeyen bir kişi olarak

179 Buhari, 1555, 3355, 5913; Tuhfetu'l-Eşraf, 6400

Urve b. Mesud olduğunu gördüm. İbrahim'i de -Allah'ın salâvatı ona olsun- gördüm. Ona en çok benzeyen kişinin -kendisini kastederek- arkadaşınız olduğunu gördüm. Cebrail (aleyhisselâm)'ı da gördüm. Ona en çok benzeyen kişinin Dihye olduğunu gördüm."

– İbn Rumh'un rivâyetinde: "Dihye b. Halife" dedi.[180]

٤٢٣-٢٧٢/١٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا وَقَالَ عَبْدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ حِينَ أُسْرِيَ بِي لَقِيتُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَنَعَتَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَإِذَا رَجُلٌ حَسِبْتُهُ قَالَ مُضْطَرِبٌ رَجِلُ الرَّأْسِ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ قَالَ وَلَقِيتُ عِيسَى فَنَعَتَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَإِذَا رَبْعَةٌ أَحْمَرُ كَأَنَّمَا خَرَجَ مِنْ دِيمَاسٍ يَعْنِي حَمَّامًا قَالَ وَرَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَأَنَا أَشْبَهُ وَلَدِهِ بِهِ قَالَ فَأُتِيتُ بِإِنَاءَيْنِ فِي أَحَدِهِمَا لَبَنٌ وَفِي الْآخَرِ خَمْرٌ فَقِيلَ لِي خُذْ أَيَّهُمَا شِئْتَ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَشَرِبْتُهُ فَقَالَ هُدِيتَ الْفِطْرَةَ أَوْ أَصَبْتَ الْفِطْرَةَ أَمَّا إِنَّكَ لَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ

423-272/14- Bana Muhammed b. Râfi' ve Abd b. Humeyd -lafızları birbirine yakındır- tahdis etti. İbn Râfi': Bize Abdurrezzak tahdis etti, Abd: Haber verdi, dedi. Bize Ma'mer, ez-Zührî'den haber verdi. Bana Said b. el-Museyyeb, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İsra'ya götürüldüğüm zaman Musa* (aleyhisselâm) *ile karşılaştım.* -Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu (2/76) niteliklerini de (şöyle) anlattı.- *Onun* -zannederim şöyle buyurdu:- *Uzun boylu (muztarib), saçlarını taramış, Şenuelilerin adamlarından birisi gibi olduğunu gördüm. İsa ile de karşılaştım.* -Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun da niteliklerini (şöylece) anlattı:- *Onun orta boylu, kırmızıya çalan tenli, sanki dîimâs'dan* -yani hamamdan- *çıkmış gibi olduğunu gördüm. İbrahim* -Allah'ın salâvatı ona-*'i de gördüm. Çocukları arasında ona en çok benzeyen kişi benim.* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *Sonra bana birisinde süt, diğerinde şarap bulunan iki kap getirildi. Bana: Hangisini dilersen onu al, denildi. Ben süt (bulunan)ü aldım ve onu içtim.* (Kapları getiren bana): *Fıtrata hidayet olundun yahut fıtratı isabet ettirdin. Şayet sen şarabı almış olsaydın ümmetin azmış olacaktı, dedi."*[181]

180 Tirmizi, 3649; Tuhfetu'l-Eşraf, 2920
181 Buhari, 3394, 3437, 5546; Tirmizi, 3130; Tuhfetu'l-Eşraf, 13270

٧٤/٧٥- بَاب ذِكْرِ الْمَسِيحِ ابْنِ مَرْيَمَ وَالْمَسِيحِ الدَّجَّالِ

75/74- MERYEM OĞLU MESİH VE MESİH DECCAL'E DAİR ZİKREDİLENLER BABI

٤٢٤-١/٢٧٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَرَانِي لَيْلَةً عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَرَأَيْتُ رَجُلًا آدَمَ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنْ أُدْمِ الرِّجَالِ لَهُ لِمَّةٌ كَأَحْسَنِ مَا أَنْتَ رَاءٍ مِنَ اللِّمَمِ قَدْ رَجَّلَهَا فَهِيَ تَقْطُرُ مَاءً مُتَّكِئًا عَلَى رَجُلَيْنِ أَوْ عَلَى عَوَاتِقِ رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقِيلَ هَذَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ثُمَّ إِذَا أَنَا بِرَجُلٍ جَعْدٍ قَطَطٍ أَعْوَرِ الْعَيْنِ الْيُمْنَى كَأَنَّهَا عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقِيلَ هَذَا الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ

424-273/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Nafi'den rivâyetle şunu okudum: Abdullah b. Ömer'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir gece (rüyamda) kendimi Kabe'nin yanında gördüm. Buğday tenli erkekler arasında senin gördüklerinin en güzeli gibi buğday tenli bir erkek gördüm. Kulaklara kadar inmiş gördüğün saçların en güzelini andıran kulaklarına kadar inen saçları olduğunu da gördüm. Bu saçlarını taramıştı ve saçlarından da su damlıyordu. İki adama -yahut iki adamın omuzlarına- dayanmış, Beyti tavaf ediyordu. Bu kim diye sordum. Bana: Bu Meryem oğlu Mesih'tir denildi. Sonra da birden saçları oldukça kıvırcık, sağ gözü kör bir adam ile karşılaştım. O gözü dışarı fırlamış, patlak bir üzüm tanesi gibi idi. Bu kimdir, diye sordum. Bu, Mesih Deccal'dir, denildi."*[182]

٤٢٥-٢/٢٧٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَقَ الْمُسَيَّبِيُّ حَدَّثَنَا أَنَسٌ يَعْنِي ابْنَ عِيَاضٍ عَنْ مُوسَى وَهُوَ ابْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا بَيْنَ ظَهْرَانَيِ النَّاسِ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيْسَ بِأَعْوَرَ أَلَا إِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ أَعْوَرُ عَيْنِ الْيُمْنَى كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ قَالَ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَرَانِي اللَّيْلَةَ فِي الْمَنَامِ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ كَأَحْسَنِ مَا تَرَى مِنْ أُدْمِ الرِّجَالِ تَضْرِبُ لِمَّتُهُ بَيْنَ مَنْكِبَيْهِ رَجِلُ الشَّعْرِ يَقْطُرُ رَأْسُهُ مَاءً وَاضِعًا يَدَيْهِ

182 Buhari, 5902, 6999; Tuhfetu'l-Eşraf, 8373

عَلَى مَنْكِبَيْ رَجُلَيْنِ وَهُوَ بَيْنَهُمَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَقُلْتُ مَنْ هَذَا فَقَالُوا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَرَأَيْتُ وَرَاءَهُ رَجُلًا جَعْدًا قَطَطًا أَعْوَرَ عَيْنِ الْيُمْنَى كَأَشْبَهِ مَنْ رَأَيْتُ مِنَ النَّاسِ بِابْنِ قَطَنٍ وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْ رَجُلَيْنِ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَقُلْتُ مَنْ هَذَا قَالُوا هَذَا الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ

425-274/2- Bize Muhammed b. İshak el-Museyyebî tahdis etti... Abdullah b. Ömer dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında Mesih Deccal'i sözkonusu ederek şöyle buyurdu: "*Muhakkak şanı yüce ve mübarek Allah'ın bir gözü kör değildir. Şunu bilin ki Mesih ed-Deccal'in ise sağ gözü kördür.* (2/77a) *Onun gözü adeta dışarı fırlamış, patlak bir üzüm tanesini andırır.*"

(İbn Ömer) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca şöyle buyurdu: "*Bu gece rüyamda kendimi Kâbe'nin yanında gördüm. Erkeklerde görebildiğin en güzel buğday tenlisi gibi buğday tenli bir adam görüverdim. Onun saçları omuzlarına kadar iniyordu. Saçları taranmış, başından da su damlıyordu. Ellerini iki adamın omuzuna koymuştu. O da ikisi arasında olup Beyti tavaf ediyordu. Bu kim, dedim. Bu, Meryem oğlu Mesih'tir, dediler. Onun arkasından da saçları oldukça kıvırcık, sağ gözü kör bir adam gördüm. İnsanlar arasında en çok İbn Katan'a benziyordu. O da ellerini iki adamın omuzlarına koymuş, Beyti tavaf ediyordu. Bu kimdir dedim. Bu* (2/77b) *Mesih Deccal'dir, dediler.*"[183]

٤٢٦-٢٧٥/٣- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا حَنْظَلَةُ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ رَأَيْتُ عِنْدَ الْكَعْبَةِ رَجُلًا آدَمَ سَبِطَ الرَّأْسِ وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى رَجُلَيْنِ يَسْكُبُ رَأْسُهُ أَوْ يَقْطُرُ رَأْسُهُ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقَالُوا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَوِ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ لَا نَدْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَ وَرَأَيْتُ وَرَاءَهُ رَجُلًا أَحْمَرَ جَعْدَ الرَّأْسِ أَعْوَرَ الْعَيْنِ الْيُمْنَى أَشْبَهُ مَنْ رَأَيْتُ بِهِ ابْنُ قَطَنٍ فَسَأَلْتُ مَنْ هَذَا فَقَالُوا الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ

426-275/3- Bize İbn Numeyr tahdis etti... İbn Ömer'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*(Rüyamda) Kâbe'nin ya-*

183 Buhari, 3439, 3440; Müslim, 7289; Tuhfetu'l-Eşraf, 8464

nında buğday tenli, düz saçlı, ellerini iki adamın üzerine koymuş, saçından su dökülen -yahut su damlayan- bir adam gördüm. Bu kim diye sordum. Meryem oğlu İsa'dır yahut Meryem oğlu Mesih'tir -ravi bunlardan hangisini söylediğini bilmiyor- *dediler. Arkasından ise kırmızı tenli, kıvırcık saçlı, sağ gözü kör, gördüklerim arasında en çok İbn Katan'ın kendisine benzediği bir adam daha gördüm. Bu kimdir dedim. Bu Mesih Deccal'dir dediler."*[184]

٤٢٧-٢٧٦/٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَمَّا كَذَّبَتْنِي قُرَيْشٌ قُمْتُ فِي الْحِجْرِ فَجَلَا اللَّهُ لِي بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَطَفِقْتُ أُخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ

427-276/4- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Cabir b. Abdullah'tan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (2/78a) şöyle buyurdu: *"Kureyş beni yalanlayınca Hicr'de ayakta durdum. Allah bana Beytu'l-Makdis'i tecelli ettirdi, ben de onlara ona bakarak onun (belli başlı) belirtilerini haber vermeye koyuldum."*[185]

٤٢٨-٢٧٧/٥- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي أَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ سَبِطُ الشَّعْرِ بَيْنَ رَجُلَيْنِ يَنْطِفُ رَأْسُهُ مَاءً أَوْ يُهَرَاقُ رَأْسُهُ مَاءً قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالُوا هَذَا ابْنُ مَرْيَمَ ثُمَّ ذَهَبْتُ أَلْتَفِتُ فَإِذَا رَجُلٌ أَحْمَرُ جَسِيمٌ جَعْدُ الرَّأْسِ أَعْوَرُ الْعَيْنِ كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالُوا الدَّجَّالُ أَقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهًا ابْنُ قَطَنٍ

428-277/5- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti... Salim b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Uyuyorken rüyada kendimi Kâbe'yi tavaf ederken gördüm. Ansızın esmer, düz saçlı, iki adam arasında bulunan, saçından su damlayan -yahut başından su akan- bir adam gördüm. Bu kim, dedim. Bu, Meryem'in oğludur dediler. Sonra yan tarafıma bakacak*

184 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 6755
185 Buhari, 4710, 3886; Tirmizi, 3133; Tuhfetu'l-Eşraf, 3151

oldum, bu sefer de kırmızı tenli, iri yarı -gözü dışarı fırlamış bir üzüm tanesini andıran- bir gözü kör bir adam gördüm. Bu kim, dedim. Deccal'dir dediler. İnsanlar arasında ona en çok benzeyen kişi de İbn Katan'dır."[186] (2/78b)

٠٠٠/٠٠٠- باب صلاة النبي عَلَيْهِ السَّلَام بالأنبياء عليهم السَّلَام

.../...- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN NEBİLERE -SELAM ONLARA- NAMAZ KILDIRMASI BABI[187]

٤٢٩-٢٧٨/٦- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حُجَيْنُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ وَهُوَ ابْنُ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَقَدْ رَأَيْتُنِي فِي الْحِجْرِ وَقُرَيْشٌ تَسْأَلُنِي عَنْ مَسْرَايَ فَسَأَلَتْنِي عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ بَيْتِ الْمَقْدِسِ لَمْ أُثْبِتْهَا فَكُرِبْتُ كُرْبَةً مَا كُرِبْتُ مِثْلَهُ قَطُّ قَالَ فَرَفَعَهُ اللهُ لِي أَنْظُرُ إِلَيْهِ مَا يَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْبَأْتُهُمْ بِهِ وَقَدْ رَأَيْتُنِي فِي جَمَاعَةٍ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَإِذَا مُوسَى قَائِمٌ يُصَلِّي فَإِذَا رَجُلٌ ضَرْبٌ جَعْدٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَإِذَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَام قَائِمٌ يُصَلِّي أَقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهًا عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ الثَّقَفِيُّ وَإِذَا إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَام قَائِمٌ يُصَلِّي أَشْبَهُ النَّاسِ بِهِ صَاحِبُكُمْ يَعْنِي نَفْسَهُ فَحَانَتْ الصَّلَاةُ فَأَمَمْتُهُمْ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْ الصَّلَاةِ قَالَ قَائِلٌ يَا مُحَمَّدُ هَذَا مَالِكٌ صَاحِبُ النَّارِ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَالْتَفَتُّ إِلَيْهِ فَبَدَأَنِي بِالسَّلَامِ

429-278/6- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kendimi Hicr'de Kureyş'te bana İsra'ya götürülmem hakkında soru sormakta iken gördüm. Kureyşliler bana Beytu'l-Makdis'e ait iyice bellememiş olduğum bazı şeyler hakkında soru sordular. Bundan dolayı öyle bir sıkıntıya düştüm ki, kesinlikle onun gibi bir sıkıntıya düşmüş değildim. Sonra yüce Allah onu benim için kaldırdı ve ben ona bakmaya başladım. Neyin hakkında bana sordularsa ben de kesinlikle onlara onu bildirdim. Yine kendimi nebilerden bir cemaat arasında gördüm. Baktım ki Musa ayakta namaz kılıyor. Onun Şenue adamlarından birisi imiş gibi uzun boylu, etine dolgun bir adam olduğunu gördüm. Mer-*

186 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 7007

187 Bu babın Mucem ve Tuhfe'de numarası bulunmadığı gibi, basılı nüshada da yoktur. Bunu yazma nüshadan -kapsayıcılık için- koymuş bulunuyoruz.

yem oğlu İsa (aleyhisselâm)'ı da ayakta namaz kılarken gördüm. İnsanlar arasında ona en çok benzeyen kişi Urve b. Mesud es-Sekafi'dir (2/79a). *İbrahim (aleyhisselâm)'ın da ayakta namaz kıldığını gördüm. İnsanlar arasında ona en çok benzeyen kişi -kendisini kastederek- arkadaşınızdır. Sonra namaz vakti girdi, ben de onlara imam oldum. Namazı bitirince birisi: Ey Muhammed işte bu cehennemin bekçisi Malik'tir, ona selam ver dedi. Ben ona (selam vermek için) yönelmişken, ilk olarak bana selam verdi."*[188]

Şerh

(409-429 numaralı hadisler)

Bu uzun bir babtır. Ben de yüce Allah'ın izniyle bu babın maksatları arasında yer alan lafızları ve anlamları muhtasar olarak sırasıyla sözkonusu edeceğim.

Özetle İsra ve Mi'râc

Kadı Iyaz (rahimehullah) İsra hakkında güzel ve nefis ifadelerle bir özet verip, şöyle demiştir: İnsanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İsra'ya götürülmesi hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bütün bu halin rüyada olduğu söylenmiştir. Fakat insanların çoğunluğunun, selefin büyük bir çoğunluğu ile fakih, muhaddis ve kelamcıların kabul ettikleri hak görüş, İsra'nın cesedi ile de gerçekleştiğidir. Bu husustaki rivâyetler de -onları mutalaa edip araştıran kimse için- böyle olduğunun delilidir. Bu rivâyetlerin zahiren anlaşılan anlamları da herhangi bir delil bulunmadan bırakılarak başka bir kanaate yönelmek doğru değildir. Bunların zahir anlamlarına göre kabul edilmeleri imkânsız olmadığından tevile de ihtiyaç yoktur.

İsra'nın Zamanı

Bu kitapta yer alan Şerik'in rivâyet ettiği (412) hadiste ilim adamlarının kabul etmedikleri birtakım yanılmaları da yer almış bulunmaktadır. Müslim de bu hususa: "Bazı ifadeleri takdim ve tehir ettiği gibi, bazı fazlalıklar ve eksiklikler de rivâyet etmiştir" diye dikkat çekmiş bulunmaktadır. Bu kabul edilmeyen ifadelerinden birisi de: "Bu hadise, ona vahiy gelmezden önce olmuştu" sözleridir. Bu, asla uygun görülmeyen bir yanlışıdır. Çünkü İsra hadisesinin meydana geldiği zaman ile ilgili olarak bildirilen en erken zaman Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden on beş ay sonra gerçekleştiği şeklindedir. el-Harbi ise bu hicretten bir sene önce

188 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşraf, 14965

rebiu'l-ahir ayının 27. gecesinde gerçekleşmiştir demektedir. ez-Zührî ise isra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden beş yıl sonra olmuştur demiştir. İbn İshak da şöyle demektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) isra'ya götürüldüğünde İslam Mekke'de ve kabileler arasında yayılmıştı. (2/209) Bu görüşler arasında doğruya en yakın görüş ez-Zührî ve İbn İshak'ın görüşleridir. Çünkü ilim adamları Hatice (radıyallâhu anhâ)'nın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kendisine namazın farz kılınışından sonra namaz kıldığı hususunda ihtilaf etmedikleri gibi, hicretten bir süre önce -üç sene ve beş sene önce de söylenmiştir- vefat ettiği hususunda da görüş ayrılığı yoktur. (Şerik'in rivâyetindeki hatayı ortaya koyan) bir diğer husus da şudur: İlim adamları namazın İsra gecesi farz kılındığı üzerinde icma etmişlerdir. O halde ona vahiy gelmeden önce İsra nasıl gerçekleşmiş olabilir?

Yine Şerik'in rivâyetinde "o uyuyorken" ibaresi ile diğer rivâyette (415): "*Ben Beytin yakınında uyku ile uyanıklık arasında iken*" ibareleri İsra'yı uykuda görülen bir rüya kabul eden kimseler delil gösterebilirler. Fakat bunda delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü sözü edilen bu hal, meleğin yanına ilk vardığı sırada meydana gelmiş olabilir. Hadiste anlatılan olayın tamamında onun uykuda olduğuna delil olacak bir taraf yoktur. Kadı (rahimehullah)'ın açıklamaları bunlardır.

Şerik'in rivâyeti ile ilgili olarak söylediği bu sözler ile ilim ehlinin buna karşı çıktıklarını başkaları da ifade etmiştir. Buhari (rahimehullah) da Şerik'in Enes'ten diye nakledilen bu rivâyetini Sahihinin Kitabu't-Tevhid adındaki bölümünde kaydetmiş ve hadisi uzun uzadıya zikretmiştir. Hafız Abdulhak (rahimehullah) da "el-Cem Beyne's-Sahihayn" adlı eserinde bu rivâyeti zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Şerik b. Ebu Nemir'in Enes'ten naklettiği bir rivâyet olarak bu lafız ile bu hadiste Şerik meçhul olan bir fazlalık eklemiş ve bu hadisin rivâyetinde bilinmeyen lafızlar zikretmiştir. İsra hadisini İbn Şihab, Sabit el-Bunani ve Katade gibi meşhur imamlar ile son derece sağlam rivâyet nakleden hafızlardan bir topluluk -yani Enes'ten- rivâyet etmişler ve onların hiçbirisi Şerik'in söylediklerini söylememişlerdir. Şerik ise hadis âlimleri nezdinde hafız birisi değildir. (Hafız Abdulhak devamla) dedi ki: Bundan önce geçmiş olan hadisler bu hususta asıl dayanak alınacak hadislerdir. -Hafız Abdulhak (rahimehullah)'ın sözleri bunlardır.-

Müslim'in (409): "Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti... Enes (radıyallâhu anh)'ın rivâyetine göre" Bu isnattaki ravilerin tamamı Basralıdır. "Ferruh" ismi Arapça olmayıp, munsarıf değildir. Daha önce defalarca açıklanmıştı. "el-Bunani" ise bilinen bir kabile olan "Bunane"ye nispettir.

Burak

(Aynı hadiste) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bana Burak getirildi"* ifadesindeki "Burak" ile ilgili olarak dilbilginleri şöyle derler: Burak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İsra gecesinde bindiği bineğin adıdır. ez-Zebidî Muhtasaru'l-Ayn adlı eserinde ve et-Tahrir sahibi de şöyle derler: Burak nebilerin -Allah'ın salat ve selamları onlara- bindikleri bir binektir. Bu iki dil âliminin söyledikleri "Burak, bütün nebilerin bindikleri binektir" iddiasının sahih bir nakle ihtiyacı vardır. İbn Bureyd der ki: -İnşallah- berk (şimşek)den türemiştir. Bununla hızlı olduğundan dolayı bu kökten geldiğini kastediyor. Ona bu ismin son derece berrak, parıl parıl parlaması ve parıldayışı dolayısıyla verildiği de söylenmiştir. Beyaz olduğundan dolayı ona bu isim verilmiştir de denilmektedir. (2/210)

Kadı Iyaz der ki: Ona iki renkli olduğu için bu ismin verilmiş olduğu ihtimali de vardır. Çünkü eğer bir koyunun beyaz yünleri arasında siyah bazı teller bulunuyorsa ona "şâtun berka" denilir. Hadiste de beyaz olmakla nitelendirilmiştir. Onun da berka diye nitelenen koyun türlerinden olması mümkündür, bu gibi koyunlar da zaten beyaz koyunlar arasında sayılır. Allah en iyi bilendir.

Beytu'l-makdis

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben de ona bindim... Halkaya bağladım"* ibaresinde geçen *"Beytu'l-Makdis"* isminin ikisi de son derece meşhur iki söyleyişi vardır. Bunlardan birincisi fethalı mim ve sakin kaf, kesreli ve şeddesiz dal ile (el-makdis) şeklindedir, diğeri ise ötreli mim, fethalı kaf ve şeddeli dal (el-mukaddes) şeklindedir.

el-Vâhidî dedi ki: Dal harfini şeddeli okuyanlara göre "tertemiz edilmiş" anlamında olur. Şeddesiz okuyanların okuyuşu ile ilgili olarak da Ebu Ali el-Farisi şunları söylemektedir: Bu durumda lafız ya mastar yahut mekân ismi olur. Eğer mastar olursa yüce Allah'ın: *"Dönüşünüz onadır"* (En'âm, 60) ve benzeri diğer mastarlar gibi bir anlam taşır. Şayet mekân ismi olursa o takdirde temizliğin kendisinde bulunduğu yerin evi demek olur. Yahut temizlik mekânının evi demek olur. Onun tertemiz edilmesi ise putların içinde bulunmaması ve putlardan uzak tutulmasıdır.

ez-Zeccac dedi ki: el-Beytu'l-Mukaddes tertemiz edilmiş ev demektir. Beytu'l-Makdis ise içinde günahlardan temizlenilen yer anlamındadır. Ona İlyâ da denilir. Allah en iyi bilendir.

"Halka" kelimesi lam harfi fethalı olarak da okunur. Yunus'un Ebu Amr b. el-Alâ'dan naklettiğine göre fethalı olarak "halaka"nın çoğulu hilak ve halakât olarak gelir. "Halka" şeklinde lam harfinin sakin okunması halinde çoğulu halak ve hilak olarak gelir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bağladıkları halka"* ifadesi asıl yazmalarda bu şekilde zamir müzekker olarak kullanılmıştır. Bu da halkanın ihtiva ettiği anlama ait bir zamir olur ki o da "şey"dir. et-Tahrir sahibi der ki: Maksat Beytu'l-Makdis mescidinin kapısının halkasıdır. Allah en iyi bilendir.

Burak'ın halkaya bu şekilde bağlanmasından işlerde ihtiyatlı olanı seçmek, sebeplerle amel etmek, yüce Allah'a güvenip dayanmanın tam olması şartıyla bunun tevekkülü olumsuz olarak etkilemeyeceği anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Fıtrata Uygun Seçim

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Cebrail bana içinde şarap bulunan bir kap ile süt bulunan bir kap getirdi..."* Burada ifadeler muhtasar olarak geçmektedir. Anlatılmak istenen şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: İki kaptan dilediğini seç, denildi. -Nitekim bu, bundan sonra bu babta Ebu Hureyre'nin rivâyetinde açıkça ifade idilmiştir.- Allah Rasûlüne süt bulunan kabı seçmesi ilham edildi.

"Fıtratı seçtin" (2/211) cevabında yer alan fıtratı İslam ve istikamet diye açıklamışlardır. Manası -Allah en iyi bilendir- sen İslam'ın ve istikametin alâmeti olanı seçmiş oldun, şeklindedir. Sütün buna alâmet kılınması ise içenler için içimi kolay, hoş, temiz ve boğazdan kolaylıkla geçen ve afiyet olan bir içecek olmasından dolayıdır. Şarap ise kötülüklerin anasıdır, hem derhal, hem gelecekte türlü türlü kötülükleri arkasından getirir.

Semalara Yolculuk

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sonra bizi semaya çıkardı... Ona (gelmesi için davet) gönderildi mi, denildi. O: Evet, ona (davet) gönderildi, dedi."*

(Mi'rac ile aynı kökten gelen) arece: Çıktı, yükseldi demektir. Kim o, sorusuna Cebrail, diye cevap vermesinden, kapıyı çalmak ve benzeri bir yolla içeri girmek isteyen kişinin uyması gereken edep gösterilmektedir. Buna göre kimsin (kim o) denilen kişinin eğer adı -mesela- Zeyd ise Zeyd demesi gerekir, ben dememelidir; çünkü hadiste bu durumdaki kişinin ben demesi yasaklanmıştır. Çünkü böyle bir cevabın bir anlamı yoktur. Semadaki kapı

görevlisinin: "Ona gönderildi mi" sorusundan maksadı İsra için ve semavata yükselmek için ona (davet) gönderildi mi diye sormaktır. Yoksa bununla peygamber olarak gönderildi mi, ona risalet verildi mi sorusunu yöneltmek değildir. Çünkü böyle bir hal o zamana kadar onun için bilinmedik bir durum olamaz. Doğrusu budur. Allah en iyi bilendir.

Hattabi, Buhari Şerhinde ve onun dışında ilim adamlarından önemli bir topluluk bunun dışında bir açıklama zikretmemişlerdir. Bununla birlikte Kadı bu hususta bir görüş ayrılığını sözkonusu etmiş yahut bir görüş ayrılığı olduğuna peygamber olarak gönderilip, gönderilmediğine yahut sözünü ettiğim husus ile ilgili olarak soru sormuş olduğuna işarette bulunmuştur.

Kadı dedi ki: Buradan anlaşıldığına göre semanın gerçek manada pek çok kapısı ve bu kapılarla görevli bekçileri bulunmaktadır. Ayrıca hadisten içeri girmek isteyen kimsenin izin istemesi gereği de anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Âdem (aleyhisselâm) *ile karşılaştım. Bana hoş geldin, dedi, bana hayır dua etti." Sonra ikinci semada: "İki teyze çocuğu ile karşılaştım. Bana hoş geldin, dediler ve dua ettiler."* (2/212) Sonra da diğer nebiler -Allah'ın salât ve selamı onlara- buna yakın ifadeler zikretti.

Buna göre:

1- Fazilet sahibi kimseleri güler yüzle hoş geldin diyerek ve güzel sözlerle karşılamalı, dua eden kişiden daha faziletli olsalar dahi onlara dua etmelidir.

2- Bir kimseyi yüzüne karşı -kendisini beğenip, böbürlenmeyeceğinden ve diğer fitne sebeplerinden emin olması şartıyla- övmek caizdir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İki teyze çocuğu ile karşılaştım"* ibaresiyle ilgili olarak el-Ezheri şöyle der: İbnu's-Sikkit dedi ki: Bu ikisi amca çocuklarıdır denilir ama bu ikisi dayı çocuklarıdır denilmez. Bu ikisi teyze çocuklarıdır denilir fakat bunlar hala çocuklarıdır denilmez.

"İbrahim ile -sırtını el-Beytu'l-Ma'mur'a dayamış olduğu halde- *karşılaştım."* Kadı İyaz (rahimehullah) dedi ki: Bu kıbleye yaslanmanın ve sırtını kıbleye dönmenin caiz olduğuna delil gösterilir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sonra beni es-Sidretu'l-Münteha'ya kadar götürdü."* Asıl nüshalarda bu şekilde elif lam'lı olarak (2/213) "es-sidre" şeklindedir. Bundan sonra gelecek rivâyetlerde ise (elif lam'sız olarak) "sidretu'l-münteha" şeklindedir. İbn Abbas, müfessirler ve başkaları şöyle der: Ona sidretu'l-münteha deniliş sebebi meleklerin ilminin oraya kadar

varıp, orada son bulmasıdır. Onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başka hiçbir kimse aşıp ileriye gitmiş değildir. Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh)'dan nakledildiğine göre buna bu ismin veriliş sebebi yüce Allah'ın emri olarak yukarısından inenlerin de, aşağısından yükselenlerin de son olarak oraya varmalarından dolayıdır.

"Meyvelerinin testiler gibi olduğunu gördüm." el-Kilal "kulle"nin çoğuludur. Bu da iki ya da daha fazla kırba su alan büyük testiye denilir. (2/214) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Rabbimin yanına döndüm"* yani ilk olarak onun ile konuştuğum yere döndüm ve orada onunla ikinci defa konuştum, demektir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şanı yüce ve mübarek Rabbim ile Musa* (aleyhisselâm) *arasında gidip gelmeye devam ettim"* ifadesi de yüce Rabbim ile konuştuğum yer arasında gidip geldim, demektir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadisten sonra (bazı nüshalarda yer alan): "Şeyh Ebu Ahmed dedi ki: Bize Ebu'l-Abbas el-Mâsercisî tahdis etti" dedikten sonra "bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti, bize Hammad b. Seleme tahdis etti" deyip, bu hadisi nakletmesine gelince, burada adı geçen Ebu Ahmed el-Culûdî nispetli olup, kitabı İbn Süfyan'dan, o Müslim'den diye rivâyet eden kişidir. Bu hadisi bir ravi farkıyla âli isnat ile rivâyet etmiştir. Çünkü bunu önce İbn Süfyan'dan, o Müslim'den, o Şeyban b. Ferruh'tan diye rivâyet ettikten sonra el-Masercisi'den, o Şeyban'dan diye rivâyet etmektedir. el- Mâsercisî'nin adı Ahmed b. Muhammed b. el-Huseyn en-Neysaburi'dir.

Mâsercisî nispetinde sin harfi fethalı, ra sakin, cim kesrelidir. Dedesi Mâsercis'e mensuptur. Buradaki ek bilgi "Şeyh Ebu Ahmed dedi ki" ibaresinden itibaren olan kısımdır. Bu kısım ise bazı asıl nüshalarda haşiyede kaydedilirken, çoğunluğunda kitabın kendisinde yer almaktadır. Her ikisinin de açıklanabilir tarafı vardır. Bu ibareyi haşiyede yazan kimselerin bu yaptığı açıkça anlaşılan ve tercih edilendir. Çünkü bu ibare Müslim'in sözü değildir, kitabından da değildir. Bu sebeple kitabın içerisine girmez ama bu ek bir bilgidir. Dolayısıyla bunun haşiyede yazılması gerekir. Bunu kitabın kapsamına sokanların ise kitabın Abdulgafir el-Farisi'den, onun hocası el-Culûdî'den nakletmiş olması dolayısıyladır. Bu fazlalık da Şeyh el-Culûdî'nin sözüdür. Bundan dolayı Abdulgafir bunu el-Culûdî'den almış olduğu rivâyetlerin arasında yer aldığından ötürü kitabın içerisine koyarak nakletmiş bulunmaktadır. Üstelik bunda herhangi bir karışıklık ve Müslim'in aslından olduğuna dair bir vehim uyandıran bir taraf da yoktur. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Göğsünün Yarılması

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (410): *"Göğsüm açıldı sonra Zemzem suyu ile yıkandı sonra indirildim."* Şerh, bundan sonraki rivâyette belirtileceği gibi yarmak demektir. *"Sonra indirildim"* kelimesini bu şekilde birinci tekil şahıs olarak zaptetmiş bulunuyoruz. (2/215) Bütün asıllarda ve nüshalarda da böyle olduğu gibi Kadı Iyaz (rahimehullah) bütün rivâyetlerden de böyle nakletmiştir. Anlamı kapalı ve ihtilaflıdır. Kadı dedi ki: el-Vakşi bu ravilerin bir yanılmasıdır denilmiştir. Doğrusu terk edildim olup, tashife uğramıştır. Kadı Iyaz dedi ki: Ben bunu İbn Serrac'a sordum, şöyle dedi: İndirildim sözlükte bırakıldım demektir ve bu doğrudur, bunda bir tashif yoktur. Kadı dedi ki: Sonra bunun indirildim ile ilgili bilinen anlam ile de doğru olduğunu anladım. Çünkü yukarı kaldırıldım demenin zıttıdır. O şöyle demiştir: Beni Zemzeme götürdüler, sonra indirildim; yani sonra ben kaldırılıp, taşındığım yere geri getirildim demektir.

(Kadı devamla) dedi ki: Ben bunu araştırmaya devam ettim. Sonra da Hafız Ebu Bekr el-Burkani'nin rivâyetinde bu husustaki apaçık şekli tespit ettim. O da bunun bir hadisin bir bölümü olduğudur. Tamamı ise şudur: *"Sonra içi hikmet ve iman ile dolu altından bir leğenin üzerine indirildim."* Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın sözleri burada sona ermektedir. el-Burkani'nin rivâyetinin gereği olarak *"indirildim"* anlamındaki fiilin lam harfi fethalı ve te harfi sakin okunmalıdır (anlamı indirildi olur). Nitekim biz bunu el-Humeydi el-Cem Beyne's-Sahihayn adlı eserinde böylece harekelemiş bulunuyoruz. el-Humeydi de el-Burkani'nin rivâyetinden sözkonusu edilen bu fazlalığı nakledip, şunları söylemektedir: Bunu el-Burkani, Müslim'in senediyle rivâyet etmiştir. el-Humeydi de böylelikle Müslim'in rivâyetinin eksik olduğuna ve el-Burkani'nin naklettiği fazlalıkla bunun tamamlandığına işaret etmiş olmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (411): *"Sonra onu altından bir leğen içinde Zemzem suyu ile yıkadı, sonra da onu bir araya getirdi."* Leğen bilinen bir kap adıdır. Onu bir araya getirdi, bir bölümünü diğerinin yanına getirip ona kattı, demektir.

Hadisin bu ifadelerinde bizim için altın kapları kullanmanın caiz olduğu izlenimini verecek bir taraf yoktur. Çünkü bu, meleklerin yaptıkları bir iş ve kullandıkları bir şeydir. Onların hükümlerinin bizim hükmümüzle aynı olması gerekmez. Diğer taraftan bu iş Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in altın ve gümüş kapları kullanmayı haram kılmasından önce olmuştu. (2/216)

Hadisteki "zı'r" sütanne demek olmakla birlikte sütannenin kocasına da aynı isim verilir.

"Rengi solmuş olarak onunla karşılaştılar." Onu gördüklerinde rengi değişmişti. el-Cevheri burada keder yahut korkudan dolayı değişmesi anlamındadır, diye açıklamıştır.

"Göğsünde iğnenin izini görüyordum." Bu ifadelerde erkeğin başka bir erkeğin göğsüne bakmasının caiz olduğuna delil vardır. Bunun caiz oluşunda görüş ayrılığı yoktur. Aynı şekilde göbeğinin yukarısı ve dizkapağının altına da bakması- -şehvet ile bakması hali dışında- caizdir; çünkü kocanın zevcesine ve cariyesine ve onların da ona bakması dışında bütün Âdemoğullarına şehvetle bakmak haramdır. Ancak kendisine bakılan kişi tüysüz ve güzel yüzlü birisi ise şehvetli olsun olmasın onun yüzüne ve sair bedenine bakmak haramdır. Alışveriş, tedavi, öğretmek ve buna benzer bir ihtiyaç dolayısıyla olması hali müstesnâdır. Allah en iyi bilendir.

Müslim'in (412): "Bize Harun el-Eylî tahdis etti" ile (413) "bana Harmele et-Tucîbî tahdis etti" isimleri ile ilgili okuyuşun nasıl olacağı defalarca geçmiş ve "el-Eylî" nispetinin ye ile "et-Tucîbî" nispetinin de te harfi ötreli ve fethalı okunabileceğini belirtmiş, bunun aslını ve harflerinin harekelerini mukaddimede tespit etmiş idik. (2/217)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (413): *"Hikmet ve iman ile dolu altından bir leğen getirdi ve onu göğsüme boşalttı."* Leğen kelimesi müennestir. "Dolu" anlamındaki lafzın müzekker olarak gelmesi ise müzekker olan anlamına binaendir. İhtiva ettiği anlam ise leğenin bir kap olmasıdır. *"Onu boşalttı"* zamiri ise lafzına göre müennes olarak gelmiştir. İman kitabının baştaraflarında iman ile ilgili açıklamalar geçtiği gibi, *"hikmet Yemenlidir"* hadisinde de hikmete dair açıklamalar geçmişti.

"Onu boşalttı" ibaresindeki zamir açıkladığımız gibi leğene aittir. Ama et-Tahrir sahibi o zamirin hikmete ait olduğuna dair bir görüş de nakletmektedir. Böyle bir görüşün her ne kadar açıklanabilir bir tarafı varsa da daha güçlü olan bizim yaptığımız açıklamadır. Çünkü zamirin leğene ait olması halinde imanın ve hikmetin (göğsüne) boşaltıldığına dair açık bir ifade olur. Ama onun açıklamasına göre imanın boşaltılması sözkonusu edilmemiş olur. Allah en iyi bilendir.

İman ve hikmetin bir kapta konulup, boşaltılmalarına gelince -bunlar manevi şeyler olup, sözü edilen vasıflar da cisimlere ait oldukları halde- anlamı -Allah-u âlem- şudur: O leğende kendisiyle imanın ve hikmetin kemali ve

artışının gerçekleşeceği bir şey vardı. İkisinin bu haline sebep olduğu için ona iman ve hikmet denilmiş oldu. Bu da en güzel mecazi ifadelerden birisidir. Allah en iyi bilendir.

Âdem (aleyhisselâm) ve Çocukları

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sağ tarafında siyah karartılar bulunan bir adam gördüm."* buyruğundaki siyah karartılar, soyundan gelecek evlatlarının ruhları olarak açıklanmıştır. Dilciler "sevâd: siyahlık"ın kişi, şahıs demektir, diye açıklamışlardır. Topluluklar, cemaatler demek olduğu da söylenmiştir.

"Nesem: ruh, can" ile ilgili olarak Hattabi ve başkaları şöyle demişlerdir: Bu insanın nefsidir, maksat Âdemoğullarının ruhlarıdır.

Kadı Iyaz (rahimehullah) bu hadis hakkında şöyle diyor: O (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âdem (aleyhisselâm)'ı ve cennet cehennem ehlinden olan çocuklarının ruhlarını buldu. (2/218) Hâlbuki kâfirlerin ruhlarının Siccîn'de olup bunun yedinci arzda, onun da altında olduğu, bir zindanda olduğu belirtildiği gibi, müminlerin ruhlarının da cennet içinde nimetlendikleri belirtilmiştir. Âdem (aleyhisselâm)'a zaman zaman ruhların ona arz edilmesi ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından geçtiği sırada o ruhların ona arz edildiği zamana denk gelmiş olması ihtimali olduğu gibi, ruhlarının cehennemde ve cennette olmasının da bazı vakitlerde böyle olup, bazı vakitlerde böyle olmama ihtimali de vardır. Yüce Allah'ın: *"Ateştir o, sabah akşam ona arz olunurlar"* (Mu'min, 46) buyruğu buna delil olduğu gibi, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müminin cennetteki yerinin kendisine arz edildiğine dair buyruğu ve yeri arz edilirken: Allah seni oraya diriltip gönderinceye kadar senin konaklayacağın yer burasıdır denilmesi buna delildir. Bir diğer ihtimale göre de cennetin Âdem (aleyhisselâm)'ın sağ tarafında, cehennemin de sol tarafında olmasıdır. Her ikisi Allah'ın dilediği yerdedirler. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sağına doğru bakınca güler, soluna doğru baktığı zaman da ağlardı"* ifadesinden babanın çocuğuna şefkati, çocuğunun durumunun güzel olması ile sevindiği, halinin kötü olmasından ötürü de üzülüp ağladığı anlaşılmaktadır.

Bazı Peygamberlerin Semadaki Makamları ve Mirac'da Rasûlullah'a Hitapları

Aynı rivâyette "İbrahim (aleyhisselâm)'ı da altıncı semada buldu" ifadesine gelince; diğer rivâyette ise yedinci semada olduğu geçmişti. Eğer İsra iki defa

olmuşsa bunun anlaşılmayacak bir tarafı yoktur. Her birisinde onu bir semada bulmuş ve bunlardan biri onun asıl kaldığı yer iken diğeri ise onun yurt edindiği yeri değildir, demektir. (2/219) Şayet İsra bir defa gerçekleşmiş ise, onu altıncı semada bulduktan sonra İbrahim (aleyhisselâm)'ın yedinci semaya da yükselmiş olması ihtimali vardır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İdris (aleyhisselâm) hakkında: *"Salih nebiye ve salih kardeşe merhaba"* dediğini söylemesine gelince, Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Buradaki bu ifadeler nesep ve tarih bilginlerinin İdris'in Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in atalarından olduğunu ve onun Nuh (aleyhisselâm)'ın büyük dedesi olduğunu, Nuh'un Lamek b. Müteveşlih b. Hanûh olduğuna dair bilgilerine aykırıdır. Hanûh ise onlara göre İdris b. Yered b. Mehlâyîl b. Kaynan b. Enuş b. Şît b. Adem (aleyhisselâm)'dır. Bu isimlerin sayımında olsun, zikrettiğimiz şekilde sıralamasında olsun aralarında bir görüş ayrılığı yoktur. Ancak onlar bazı isimlerin zaptında ve telaffuz şeklinde ihtilaf etmişlerdir.

Burada babalarından olan İbrahim ve Âdem'in cevabı ise: Salih evlada merhaba şeklinde iken, İdris'in cevabı Salih kardeşe merhaba şeklinde olmuştur. Tıpkı Musa, İsa, Harun, Yusuf ve Yahya'nın dedikleri gibi. Bunlar da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in babaları değildir. -Allah'ın salat ve selamları hepsine- İdris hakkında onun İlyas olduğu da söylenmiştir. İlyas ise Nuh'un dedesi değildir; çünkü İlyas, İbrahim (aleyhisselâm)'ın soyundandır ve o rasul olarak gönderilmişlerdendir. İlk rasul ise şefaat hadisinde geçtiği üzere Nuh (aleyhisselâm)'dır. Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın ifadeleri bunlardır.

Bununla birlikte bu hadiste İdris (aleyhisselâm)'ın Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in babalarından birisi olmasının önünde bir engel yoktur. Çünkü ona salih kardeş diye hitap etmesini kibarlık ve edep olmak üzere söylemiş olması ihtimali vardır; çünkü o her ne kadar onun evladı ise de aynı zamanda kardeşidir de çünkü nebiler de, müminler de kardeştir. Allah en iyi bilendir.

(414) "İbn Abbas ve Ebu Habbe el-Ensari dedi ki..." Ebu Habbe ha ve be olup, bunu burada böylece tespit ettik. Bunun okunuşu ve adının ne olduğu hususunda görüş ayrılığı vardır. (2/220) Çoğunluğun kabul ettiği daha sahih olan "Habbe" şeklinde belirttiğimiz gibi be ile olduğudur, ye ile "Hayye" olduğu söylendiği gibi, nun ile "Hanne" olduğu da söylenmiştir. Bu da Vâkidi'nin görüşüdür. İbn Şihab, ez-Zühri'den de bu kanaat rivâyet edilmiştir.

Ebu Habbe'nin adı hakkında da ihtilaf edilmiştir. Âmir'dir denildiği gibi Malik ve Sabit olduğu da söylenmiştir. İttifakları ile Bedir'e katılmıştır, Uhud günü şehit olmuştur. İmam Ebu'l-Hasan İbnu'l-Esir el-Cezeri (rahimehullah) künyesi ile ilgili üç görüşü ve ismi ile ilgili farklı kanaatleri Marifetu's-Sahabe (radıyallâhu anhum) adlı eserinde zikretmiş ve bunları oldukça doyurucu bir şekilde açıklamış bulunmaktadır. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Yükseldiği Yer

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Nihayet kalemlerin gıcırtılarını duyduğum bir yüksekliğe kadar çıktım."*

"Yükseklik: Mustevâ" ile ilgili olarak Hattabî: Bundan kasıt çıkılan, yükselinen yerdir. Düz yer diye de açıklanmıştır. Kalemlerin sesi (gıcırtısı) yazarken çıkardıkları ses demektir. el-Hattabi dedi ki: Bu meleklerin yüce Allah'ın hükmü ve vahyi olarak yazdıklarından ve Levh-i Mahfuz'dan istinsah ederek yazdıkları yahut yüce Allah'ın bu türden yazılıp, emir ve tedbirinden murad ettiğinin yükseltilmesini dilediği şeyleri yazarken (kalemlerinin) çıkardıkları seslerdir.

Levh-i Mahfûz ve Onda Yazılı Olanlar

Kadı İyaz dedi ki: Bu buyrukta ehl-i sünnetin bu husustaki şu kanaatinin doğruluğuna delil bulunmaktadır: Vahyin, yüce Allah'ın kitaplarında, Levh-i Mahfuz'dan da kaderlerin ve dilediği her bir hususun -keyfiyetinin nasıl olduğunu ancak yüce zatının bildiği kalemlerle- Allah'ın kitabındaki âyetlerle sahih hadislerin belirttiği üzere yazıldığına iman edilir. Bu hususta gelen buyruklar zahirlerinden anlaşılan anlamlarıyla kabul edilir. Fakat bunun keyfiyetini, şeklini ve cinsini ancak yüce Allah'ın bildiği yahut bu türden hususlara kısmen bilgi sahibi kıldığı melekleri ve rasulleri dışında kimse bilemez. Bütün bu hususları tevil edip, zahirlerinden uzaklaştıranlar sadece bakışları yetersiz ve imanları zayıf kimselerdir. Çünkü tertemiz şeriat bunu böylece ifade etmiştir. Akli deliller de bunun imkânsızlığını ortaya koymamaktadır. Şanı yüce Allah neyi dilerse yapar, neyi murad ederse o hükmü koyar. Bu yüce Allah'ın hikmetinin bir gereğidir ve gaybından dilediği kadarını meleklerinden ve diğer yarattıklarından dilediği kimselere de açıklar, yoksa onun ne yazmaya ihtiyacı vardır, ne de hatırlamaya. O her türlü eksiklikten yüce ve münezzehtir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) der ki: Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer nebilerin -Allah'ın salât ve selamı hepsine olsun- mevkilerinin üstüne yükselmesi ve göklerin melekûtunda ulaştığı yere kadar ulaşması, derecesinin yüksekliğine ve üstün bir faziletinin bulunduğuna açık bir delildir.

el-Bezzar, İsra ile ilgili Ali (kerramallahu vecheh)'den bir haber rivâyet etmiş ve Cebrail (aleyhisselam)'ın hicabın yanına gelinceye kadar yol aldığını belirtmiştir. Bazı sözlerden sonra da şunları söylemiştir: Hicabın arkasından bir melek çıktı. Cebrail dedi ki: Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, ben yeri itibariyle yaratılmışların en yakını olduğum halde yaratıldığımdan bu yana bu meleği görmüş değilim. Bir başka hadiste de (2/221): Sonra Cebrail benden ayrıldı ve sesler kesildi, onları duyamaz oldu.

Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın sözleri burada sona ermektedir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Beş Vakit Namazın Farz Oluşu

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yüce Allah ümmetime elli vakit namaz farz kıldı... Bunlar beş vakittir ama elli demektir buyurdu."* Burada zikredilenler bundan önceki rivâyette Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Benden beş vakit indirdi"* diye anlattıklarına muhalif değildir. Burada *"yarısını indirdi"* ifadesinden kasıt birkaç defa başvurması üzerine indirdiğidir. Zahiren anlaşılan budur.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Burada şatr (yarı)dan kasıt cüzdür. O da beşte birdir yoksa bundan kasıt (ellinin) yarısı değildir. Kadı Iyaz'ın bu açıklaması ihtimal dâhilindedir, ama böyle bir açıklama yapmak zorunluluğu da yoktur. Çünkü bu ikinci hadis muhtasar bir hadistir. Hadiste defalarca gidip geldiği sözkonusu edilmemiştir. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları, bu hadisi bir şeyin fiilen işlenmesinden önce nesh edilmesinin caiz olduğuna delil göstermişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sonra beni götürdü. Nihayet sidretu'l-münteha'ya kadar geldik"* ibareleri bu şekilde asıl nüshalarda *"geldik"* şeklindedir. Bazı asıllarda ise *"geldi"* şeklindedir. Her ikisi de doğrudur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sonra cennete girdirildim. Orada inci tepeleri gördüm."* "Cenâbiz" kubbeler anlamındadır, tekili "cunbuze"dir. Buhari Sahihinin Kitabu'l-Enbiya adındaki bölümünde de bu lafız böylece zikredilmiştir. Buhari'nin Kitabu's-Salah adlı bölümünün baş tarafında ise "habail" diye geçmektedir. Hattabi ve başkaları bu bir tashiftir demiştir. Allah en iyi bilendir.

"Lu'lu': İnci" demek olup ne olduğu bilinmektedir.

Bu hadiste ehl-i sünnetin cennet ve cehennem şu anda yaratılmışlardır, cennet semadadır şeklindeki görüşünün lehine delalet bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

(415) "Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Malik b. Sa'saa'dan." Ebu Ali el-Gassani dedi ki: Bu hadis İbn Mâhân ve Ebu'l-Abbas er-Razi'nin, Ebu Ahmed el-Culûdî'den rivâyetinde bu şekildedir. Başkasında ise Ebu Ahmed'den, o Katade'den, o Enes b. Malik'ten, o Malik b. Sa'saa'dan herhangi bir şüphe ifadesi kullanmaksızın rivâyet edilmiştir. Ebu'l-Hasan ed-Darakutni dedi ki: Bu hadisi Enes b. Malik'ten, Malik b. Sa'saa'dan diye Katade'den başka rivâyet eden yoktur. Allah en iyi bilendir.

Ümmeti En Çok Nebi

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Musa (aleyhisselâm) hakkında: *"Onun yanından geçince ağladı..."* sözlerinin anlamı -Allah en iyi bilendir- şudur: Musa kavminin sayıca çok olmasına rağmen aralarından iman edenlerin azlığına üzülmüştür. Onun ağlayışı buna göre onlar için üzüldüğünden Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de uyanlarının çokluğuna gıpta edip, imrenmesinden dolayı olmuştur. Hayırlı işlerde gıpta sevilen bir şeydir. Burada onun bu imrenmesinin anlamı, ümmeti arasından iman edenlerin bu ümmet gibi olmasını arzu etmiş olmasıydı, yoksa Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle bir ümmeti olmaksızın bu kadar bir ümmetin kendisine uymalarını arzu etmesi şeklinde değildi.

Kısacası maksat şudur: O ancak kavmine üzüldüğünden ve itaatten geri kalmaları sebebiyle pek büyük fazileti ve pek muazzam sevabı kaybettiklerinden ötürü ağlamıştı. Çünkü bir hayra çağırıp da insanlar onun çağırdığı o hayır ile amel ederlerse o kimseye onların ecirlerinin aynısı verilir. Nitekim sahih hadislerde böyle gelmiştir. Böyle bir hal için de gerçekten ağlanır ve böyle bir imkân kaybedildiği için de üzülmeye değer. Allah en iyi bilendir.

Ravinin: "Allah'ın Nebisi... dört ırmak gördüğünü de anlattı... Açıktakiler ise Nil ve Fırat'tır." Sahih-i Müslim'in asıl nüshalarında bu şekilde: "Diplerinden çıkan" şeklindedir. Maksat ise Sahih-i Buhari'de ve başkalarında açıkça zikredildiği gibi, Sidretu'l-Münteha'nın aslı (kökü)dır. Mukatil dedi ki: İki gizli ırmak Selsebil ve Kevser'dir. Kadı Iyaz (rahimehullah) da dedi ki: Bu hadis Sidretu'l-Münteha'nın kökünün yerde olduğuna delildir; çünkü Nil ve Fırat onun aslından (kökünden) çıkmaktadır. (2/224)

Derim ki: Onun bu söylediğinin böyle olması gerekmemektedir. Aksine bunun anlamı, ırmakların onun kökünden çıktığı sonra da yüce Allah'ın murad ettiği şekilde yol aldıktan sonra yerden çıkıp, yerde yollarına devam ettikleridir. Ne akıl, ne de şeriat buna engel değildir. Hadisin zahirinden anlaşılan da budur. O halde bunun kabul edilmesi gerekir. Allah en iyi bilendir.

Şunu da bilmek gerekir ki, "Fırat"ın yazılışında sonr harf hem vasıl, hem vakıf hallerinde açık te ile yazılır. Bu her ne kadar bilinen meşhur bir husus ise de çoğu kimsenin bunu yanlış olarak he (yuvarlak te) ile söyledikleri için buna dikkat çektim. Allah en iyi bilendir.

el-Beytu'l-Ma'mur

Cebrail (aleyhisselâm)'ın: "İşte bu el-Beytu'l-Ma'mur'dur. Buna her gün... geri dönmez." Metaliu'l-Envar sahibi dedi ki: İşte bu buyruk meleklerin -Allah'ın salât ve selamı onlara- çokluğuna en büyük bir delildir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bana biri şarap, diğeri süt iki kap getirildi..."* Bu babın baş taraflarında buna dair açıklama geçmişti. Burada ayrıca sözkonusu edilmesi gereken husus "isabet ettin" lafzının anlamıdır. Yani önceki rivâyette geldiği üzere fıtratı isabet ettirdin demektir. Fıtratın ne demek olduğu da daha önce açıklandı. "Allah seninle (ümmetinin fıtrata) isabet etmesini sağladı" ifadesinin anlamı da Allah seninle fıtratı, hayrı ve fazileti murad etti demektir. Nitekim Arapça'da "esabe" fiili irade etti anlamında da kullanılmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz de emriyle yumuşak olarak istediği (esabe) yere akıp giden rüzgârı emrine verdik."* (Sad, 36) buyurmaktadır. Müfessirler ve dilbilginleri ittifakla burada irade ettiği, istediği yer demek olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde el-Vâhidî de dilbilginlerinin bunun üzerinde ittifak ettiklerini nakletmektedir.

"Ümmetin de fıtrat üzere (isabet etti)" sözü de onlar sana uyanlardır demektir. Sen fıtratı isabet ettirdiğine göre onlar da fıtrat üzerinde olacaklardır. Allah en iyi bilendir. (2/225)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (416): *"Boğazdan karın altına kadar yardı."* Karnın alt tarafında derinin inceldiği yerin adı olan "merak" fethalı mim ve şeddeli kaf iledir. el-Cevheri bunun tekili yoktur derken, el-Metali sahibi tekilinin "merak" olduğunu söylemiştir.

Müslim (rahimehullah)'ın (417): "Bana Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dedi ki... Yani İbn Abbas (radıyallâhu anh)" isnadındaki bütün raviler Basralıdır. Şube her ne kadar Vasıtlı ise de sonradan Basra'ya taşınmış ve orayı yurt edinmiştir. İbn Abbas da aynı şekilde Basra'da yerleşmiştir. Ebu'l-Âliye'nin adı ise Rufey b. Mihran er-Riyahi'dir. Allah en iyi bilendir.

Bazı Peygamberlerin Fiziki Görünüşleri

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Musa (aleyhisselâm) hakkında (418): *"Şenueli adamlardan birisini andıran uzun boylu, esmer birisi idi"* ifadesi ile *"İsa da etine dolgun, orta boylu idi"* ifadelerine gelince. Şenue bilinen bir kabiledir. İbn Kuteybe Edebu'l-Katib'de şunları söyler: Onlara bu isim tiksinti anlamında bu biraz Şenueli bir adamdır ifadesinden hareketle verilmiştir. Denildiğine göre onlara bu ismin veriliş sebepleri onların tiksinip, uzaklaşmış olmalarıdır. Cevheri dedi ki: Şenue, tiksinmek demektir. Bu da pis şeylerden uzak durmak anlamındadır. Ezdu Şenue de buradan gelmektedir. Onlar Yemenli bir kabile olup, onlardan olan birisinin nispetini anlatmak için "Şenuî" denilir. (İbn Kuteybe devamla) dedi ki: İbn es-Sikkit dedi ki: Bazen de hemzesiz Ezdu Şenuvve dedikleri de olur. O vakit ona nispet "Şenuvvî" diye yapılır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Merbu: orta boylu"* sözünü dilciler: o boyu iki adamın ortası olan yani çok uzun da olmayan, çok fazla kısa da olmayan kişi demektir. el-Muhkem sahibinin ve başkalarının zikrettiği üzere bunun merbu, murteba ve mürtebi, rab', rab'atun ve rabaatun diye söyleyişleri vardır. Dişil olarak da rab'atun ve rabaatun diye kullanılır.

İsa (aleyhisselâm) hakkında onun *"etine dolgun"* olduğunu ifade etmesine gelince, rivâyetlerin çoğunluğunda saçı düz olarak nitelendirilmektedir. (2/226)[189] İlim adamları bu sebeple şöyle derler: Burada "ca'd"den kasıt cismin ca'd olmasıdır. Bu da onun derli toplu ve yoğun olması anlamındadır yoksa saçın dalgalı olması kastedilmemiştir. Musa (aleyhisselâm)'ın sıfatı olarak "ca'd" hakkında ise et-Tahrir sahibi şunları söylemektedir: Bunun iki anlamı vardır. Birincisi İsa (aleyhisselâm) hakkında sözünü ettiğimiz anlamı ki bu da cisminin yoğun olması demektir. İkincisi ise saçların dalgalı olmasını anlatır. Birincisi daha sahihtir. Çünkü sahihte Ebu Hureyre'nin rivâyetinde onun gür saçlı bir adam olduğu da rivâyet edilmiştir. et-Tahrir sahibinin açıklamaları bunlardır. Musa (aleyhisselâm) hakkında her iki anlam da caizdir. Buna göre saçların dalgalı olması ikinci anlamda olur, oldukça kıvırcık anlamında değil de kıvırcık ile düz saç arasında (hafif dalgalı) demek olur. Allah en iyi bilendir.

Sebat ve sebit (düz saçlı) iki meşhur söyleyiştir. Sibt ve sebt söylenişi de caizdir. "Ketif (omuz)" ve benzeri kelimelerde olduğu gibi. Dilbilginleri der ki:

189 Çünkü burada etine dolgun diye tercüme ettiğimiz "ca'd" lafzı aynı zamanda dalgalı saç anlamındadır. (Çeviren)

Dilciler saçın niteliği olarak bu kelime kullanılırsa dalgası bulunmayan salınan düz saç demek olur. Fiil olarak sebeta, yesbetu, sebetan diye kullanılır. Allah en iyi bilendir.

Diğer rivâyette (418) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *İsra'ya götürüldüğüm gece Musa b. İmran'ın yanından geçtim"* ibaresi bazı asıllarda bu şekilde zikredilmiş, büyük çoğunluğunda ise *"geçtim"* anlamındaki lafız düşmüştür. Ama bu lafzın burada bulunması bir zorunluluktur, hazfedilse dahi mana olarak kastedilmiş demektir. Allah en iyi bilendir.

Cehennem Bekçesi Malik

"Ona cehennem bekçesi Malik de gösterildi." Yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Malik'i gördü. Buhari'nin Sahihinde yer alan bu hadiste onun: *"Ve Malik'i gördüm"* dediği sabittir. Çoğu asıl nüshalarda ise "Malik" ismi ref ile okunmuştur.[190] Bu kabul edilmeyebilir ve böyle bir şey Arapça'da doğru değildir ve bu bir kurala aykırılıktır, denilebilir ama bunun ile ilgili güzel bir cevap verilmiştir. O da "Malik" lafzı aslında mansubtur fakat yazımda elif düşürülmüştür. Muhaddisler ise bu işi çokça yaparlar. Mesela "Enes'i dinledim" diye yazdıkları vakit elif'siz yazarlar ama nasb halinde okurlar. İşte Malik kelimesi de böyledir. Onu elif'siz yazmış olmakla birlikte nasb ile okurlar. Bu ise yüce Allah'ın izniyle bu hususta yapılmış açıklamaların en güzelidir. Ayrıca bu benzeri başka hususlara kendisiyle dikkat çekildiği faydalı bir bilgidir. Allah en iyi bilendir. (2/227)

Allah'ın kendisine gösterdiği birçok âyet içerisinde ona cehennemin bekçisi Malik ve Deccal de gösterildi. *"O halde onunla karşılaşacağından şüphe içerisinde olma."* (Secde, 23) Katade bunu... diye tefsir ediyordu." Burada yüce Allah'ın: *"Şüphe içinde olma"* buyruğu bazı raviler tarafından delil gösterilmiştir.

Katade'nin tefsirine gelince, aralarında Mücahid, el-Kelbi ve es-Süddi'nin de bulunduğu bir topluluk bu hususta ona muvafakat etmiştir. Bunların kanaatine göre buyruk: Musa'nın seninle kavuşmasından hiç şüphe etme, demek olur. Muhakkik müfessirlerin ve meani âlimlerinin birçoğunun kanaatine göre ise bunun manası Musa'nın kitap ile karşılaştığından (kitabın ona vahyedildiğinden) yana şüphe içinde olma demektir. İbn Abbas, Mukatil, Zeccac ve başkalarının kanaati budur. Allah en iyi bilendir.

---

190 Arap dilbilgisi kuralları açısından bunun edilgen fiilin tümleci olması dolayısıyla nasb olarak gelmesi gerekir. (Çeviren)

(419) "Bize Ahmed b. Hanbel ve Sureyc b. Yunus tahdis etti." Sonra hadiste: "*... Musa'yı görür gibiyim.*" Bundan sonra da Metta oğlu Yunus (aleyhisselâm) hakkında: "*Onu telbiye ederken gördüm*" buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz (rahimehullah) şöyle diyor: Onların durumu hakkındaki rivâyetlerin çoğu bunu İsra'ya götürüldüğü gece gördüğüne delildir. Bu husus ise Ebu'l-Aliye'nin İbn Abbas'tan diye naklettiği rivâyette ve İbnu'l-Müseyyeb'in Ebu Hureyre'den rivâyetinde açıkça ifade edilmiş durumdadır. Ama bu rivâyette telbiye sözkonusu edilmemiştir. (Kadı Iyaz devamla) dedi ki: Onlar ölmüş ve amel yurdu olmayan, ahiret yurdunda bulunmakla birlikte nasıl hac ediyor ve telbiye getiriyorlar diye sorulacak olursa, şunu bil ki, ilim adamı üstatların açıkladıkları ve bize göründüğü kadarıyla buna birkaç şekilde cevap verilebilir. Bunlardan birincisi şudur: Onlar da şehitler gibidir. Hatta onlardan daha üstündürler. Şehitler ise Rablerinin yanında diridirler. Başka bir hadiste geçtiği gibi haccedip, namaz kılmaları ve yüce Allah'a güçlerinin yettiği şeyler ile yakınlaşacak amellerde bulunmaları uzak bir ihtimal değildir. Çünkü onlar her ne kadar ömürlerini tamamlayıp, vefat etmiş iseler de (2/228) onlar amel yurdu olan bu dünyadadırlar demektir. Nihayet dünyanın ömrü bitip, arkasından amellerin karşılığının görüleceği yurt olan ahiret gelince, amel de nihayete erer, kesilir.

İkinci açıklama: Ahiretin ameli zikirdir ve duadır. Nitekim yüce Allah: "*Onların oradaki duaları Allah'ım, seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz (demek)dir. Orada esenlik dilekleri de selamdır*" (Yunus, 10) buyurmaktadır.

Üçüncü cevap bu, İsra gecesi dışında yahut İsra gecesinin bir bölümünde görülmüş bir rüyadır. Tıpkı İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın naklettiği rivâyette: "*Ben uyurken kendimi Kâbe'yi tavaf ederken gördüm*" buyurmuştur. Sonra da hadisi İsa (aleyhisselâm) ile ilgili olarak anlatılanlarla birlikte zikretti. (Bk. 428)

Dördüncü cevap: Ona hayatta oldukları sıradaki halleri gösterildi ve hayatta iken nasıl oldukları, hac ve telbiyelerinin nasıl olduğu ona temsili olarak gösterildi. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Musa'yı görür gibiyim, İsa'yı görür gibiyim, Yunus'u görür gibiyim* -hepsine selam olsun-" buyurmuştur.

Beşinci cevap: Kendilerini gözüyle görmemiş olsa dahi, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların durumu ve yaptıkları ile ilgili olarak kendilerine vahiy olarak bildirilenleri haber vermiştir. Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın sözleri burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir.

"Herşâ tepesi" Cuhfe yakınlarında Şam ve Medine yolu üzerinde bir tepedir.

"Etine dolgun, kırmızı bir deve üzerinde, üzerinde yünden bir cübbe olduğu halde..." ifadesinde "ca'de" az önce geçtiği gibi eti dolgun demektir. "Hulbe" Huşeym'in açıkladığı gibi liftir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (420): *"Musa'yı parmaklarını kulaklarına koymuş olarak görüyor gibiyim."* Burada ezan ve benzeri sesi yükseltmenin müstehab olduğu işleri yaparken, parmağın kulağa konulmasının müstehab olduğuna delildir. Bu hükmün çıkarılması (istinbatı) ve bunun müstehap oluşu bizim mezhebimize mensup âlimlerden olsun, başkalarından olsun bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriattır, diyenlerin görüşlerine göredir.

"Bu hangi tepedir, dedi. Onlar: Herşâ yahut Lift (tepesidir) dediler." Biz bu kelimeyi bu şekilde "lift" olarak tespit ettik. Kadı Iyaz ve el-Metali sahibi bu kelimenin üç türlü telaffuzunu sözkonusu etmişlerdir. Birincisi zikrettiğim bu şekil, ikincisi "left", üçüncüsü ise "lefet" söyleyişleridir. Allah en iyi bilendir.

(421) "Mücahid dedi ki: İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın yanında idik... Arkadaşınıza bakınız." Asıl nüshalarda bu ibare bu şekildedir ve sahihtir. Hadisteki: Dedi ki: Yazılıdır sözü orada bulunanlardan birisi böyle dedi, demektir. Abdulhak'ın el-Cem beyne's-Sahihayn adlı eserinde Müslim'in rivâyet ettiği bu hadis şu şekildedir: *"Deccal'i sözkonusu ettiler ve: Gözleri arasında... yazılıdır"* dediler, şeklindedir. Evet, Abdulhak bunu bu şekilde *"dediler"* diye rivâyet etmiştir. el-Humeydi'nin Sahihayn'dan rivâyetinde ise: *"Deccal'in gözleri arasında kafir (yazılı olduğunu) zikrettiler"* şeklindedir. Böylelikle o "dedi, dediler" lafzını hazfetmiş bulunmaktadır. Bütün bunlar daha önce geçenlerin sahih olduğunu ortaya koymaktadır. Hadisteki: "İbn Abbas dedi ki: Ben onu (böyle dediğini) duymadım" ile kastettiği Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. (2/230)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Vadiden inerken onu görür gibiyim"* ifadesinde "izâ" edatı bütün asıllarda elif ile yazılmıştır ve bu sahihtir. Kadı Iyaz kimi ilim adamının burada elif'in yazılmasına karşı çıkarak bunu bu şekilde rivâyet edenin yanlış yaptığını söylemiştir. Kadı Iyaz'ın kendisi de böyle diyenin hata ettiğini belirterek şunları söylemektedir: Bu böyle bir söz söyleyenin bilgisizliğini, zorlamasını, bir zorunluluk olmaksızın cesaret göstererek yanılmasının ve sözlerin anlamlarını anlayamamasının bir neticesidir. Çünkü burada "iza"nın elifli ile elifsiz kullanılması arasında fark yoktur. Çünkü bu sözler onun geçmiş zamandaki inişinin halini anlatmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (422): *"Musa* (aleyhisselâm)*'ı uzun boylu bir adam olarak gördüm"* ibaresindeki (uzun boylu anlamını verdiğimiz) "darb" lafzı ile ilgili olarak Kadı Iyaz şunları söylemektedir: "Bu etin çokluğu ve azlığı bakımından orta halli adam demektir ama Buhari bu hadisin bir rivâyetinde "muzdarip" lafzını zikretmiştir ki, bu da aşırı uzun olmayan ve eti dolgun ve sıkı olmanın zıt anlamlısıdır. Ama birinci yani "darb" rivâyetinin daha sahih olma ihtimali vardır. Çünkü öbür rivâyette (423): "muztarip dediğini zannediyorum" demiştir.

İşte bu rivâyet hem şüphe ihtiva ettiği için, hem şüphe ihtiva etmeyen diğer rivâyete muhalif olduğu için zayıf bir rivâyet demektir. Öbür rivâyette de: "İri cüsseli ve sebit" denilmektedir. Bu da uzun boylu anlamına racidir. Burada "cesim" kilolu anlamında tevil edilemez çünkü "darb"ın zıttıdır. Bu anlamıyla Deccalin sıfatı olarak gelmiştir. Kadı İyaz'ın açıklamaları bunlardır.

Ancak onun "muztarip" lafzının geçtiği rivâyeti zayıf kabul etmesi ve "darb" rivâyetine muhalif olduğunu söylemesi uygun kabul edilemez. Çünkü her ikisi arasında aykırılık yoktur. Dilbilginleri şöyle demektedir: Darb eti az adama denir. İbnu's-Sikkit el-Islah adlı eserinde el-Mücmel sahibi ez-Zebidi, el-Cevheri ve sayılamayacak kadar başkaları hep böyle demişlerdir. (2/231) Allah en iyi bilendir.

(Hadisin sonunda): "Dihye b. Halife" ismi "Dahye" diye de okunur, ikisi de meşhur söyleyiştir.

(423) *"Saçlarını taramış"* Yüce Allah'ın izniyle biraz sonra saçların taranması ile ilgili açıklama gelecektir.

İsa (aleyhisselâm)'ın nitelikleri ile ilgili olarak: *"Orta boylu sanki dimastan* -yani hamamdan- *çıkmış gibi kırmızı tenli idi."* Orta boylu anlamındaki "rab'a"nın okunuş şekilleri ile ilgili açıklamalar az önce geçti.

Diması ravi hamam diye açıklamaktadır ama dilbilginlerine göre dimas gizli geçit ve aynı zamanda sıcak ve soğuktan koruyan yapı anlamındadır. el-Herevi bu hadis ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Bazıları burada dimasın sıcak ve soğuğa karşı koruyan yapı demek olduğunu söylemişlerdir. Adeta o güneş görmemiş ve böylece uyuşturulmuş gibidir, anlamına gelir. Bazıları da bundan kasıt ise gizli geçit ve yol demektir demişlerdir. Defnetmek anlamı da buradan gelmektedir. el-Cevheri Sihah'ında bu hadis ile ilgili olarak şöyle diyor: "Dimas'tan çıkmış" ibaresi tazeliği ve yüzünün çokça nemli olması bakımından soğuğa ve sıcağa karşı koruyan yapıdan çıkmış gibidir demek olur. Çünkü onun niteliklerini anlatırken "başından su damlıyor gibi" demektedir.

el-Metali sahibi onun ile ilgili bu üç görüşü sözkonusu ettikten sonra şunları söylemektedir: Dimas'ın gizli geçit demek olduğu söylendiği gibi, hamam olduğu da söylenmiştir. Bunlar dimas ile ilgili açıklamalar. Hamamın ne olduğu zaten bellidir, dilcilerin ittifakıyla müzekker bir isimdir. el-Ezheri, Tehzibu'l-Luga adlı eserinde müzekker olduğunu Araplardan nakletmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın naklettiği rivâyet olan bu rivâyette İsa -Allah'ın salât ve selamları ona-'nın kırmızı olmakla nitelendirilmesi (2/223) ondan sonra gelen İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivâyetinde (424) esmer olarak nitelendirilmesine gelince, Buhari, İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan, onun "kırmızı" rivâyetini kabul etmediğini, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in da bunu söylemediğine dair yemin ettiğini rivâyet etmektedir. Yani böyle bir şey ravinin şüphesi ve karıştırması neticesinde söylenmiştir. Bununla birlikte kırmızının esmer olarak yorumlanması mümkündür. Bundan da gerçek anlamıyla esmerlik ve kırmızılık değil, ona yakın ten rengi kastedilmiş olur. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (424): *"Bir gece kendimi Kâbe'nin yanında (rüyada) gördüm... Bu Mesih ed-Deccal'dir denildi"* buyruğuna gelince; Kâbe'ye bu ismin veriliş sebebi yüksekliği ve dörtgen şeklinde oluşu dolayısıyladır. Araplara göre dörtgen şeklindeki her bir yapı Kâbe'dir. Daireselliği ve yüksekliği dolayısıyla ona bu ismin verildiği de söylenmiştir. Ayağın topuğuna "ka'b" denilmesi de yükselip, daire şeklini aldığı zaman kadının göğsüne ka'b denilmesi de buradan gelmektedir.

Limme çoğulu limem diye gelir. Cevheri: Limâm diye de çoğulunun yapılacağını söylemiştir. Ona göre limme kulak yumuşaklarından aşağıya inen saça denilir. Omuzlara kadar ulaşırsa ona "cummeh" denilir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Su damlıyordu"* ifadesi ile ilgili olarak Kadı Iyaz diyor ki: Bunun zahiri anlamında olması yani kısa bir süre önce saçlarını taradığı için suyu damlıyor olması ihtimali vardır. Kadı el-Baci de bu anlama meyletmiştir. Kadı Iyaz (devamla) dedi ki: Bana göre bu onun parlaklığını ve güzelliğini anlatan, güzelliğini ifade etmek için kullanılan bir istiaredir.

"Avatik: omuzlar" kelimesi "âtik"in çoğuludur. Dilciler bu omuz ile boyun arasındaki yerdir, derler. el-Muhkem sahibi (İbn Side) şöyle der: Âtik -belirttiğimiz gibi- avatik, utuk ve utk olarak da çoğulu yapılır.

İsa (aleyhisselâm)'ın tavafına gelince, Kadı Iyaz (rahimehullah) şöyle diyor: Eğer bu gözle görülmüş bir olaysa İsa hayattadır, ölmemiştir. Yani gerçek manada tavafının önünde bir engel yoktur. Eğer İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın

rivâyetinde dikkat çektiği gibi rüyada görülmüşse, o takdirde daha önce sözkonusu edilen ihtimaller ve rüyanın tevili ile alakalı olarak söylenenler sözkonusudur.

Kadı dedi ki: Deccal'in Beyti tavafı ile ilgili zikredilenler de buna göre yorumlanır ve bunun bir rüya olduğu kabul edilir; çünkü Sahihte onun Mekke'ye ve Medine'ye giremeyeceği belirtilmektedir. Bununla birlikte Malik'in rivâyetinde Deccal'in tavafını sözkonusu etmemektedir. Bununla beraber onun Medine'ye girmesinin ona yasak oluşu, onun fitnesinin ortaya çıkacağı zamandır da denilebilir. Allah en iyi bilendir.

"Mesih" İsa (aleyhisselâm) ile Deccal'in sıfatıdır. İsa'ya Mesih deniliş sebebi hususunda ilim adamları ihtilaf etmişlerdir. el-Vâhidî dedi ki: Ebu Ubeyd ve el-Leys bunun İbranice aslının meşiha olduğu ve Arapların bunu Arapçalaştırarak lafzını değiştirdikleri kanaatindedir. Nitekim Araplar İbranice aslı Muşa yahut Mişa'yı Musa olarak söylemişlerdir. Bu sıfatı (Mesih) Arapçalaştırıp, değiştirdiklerine göre onun iştikakı (türediği kökü) yoktur. (el-Vâhidî) dedi ki: İlim adamlarının çoğunluğu ise bunun müştak (türemiş) olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde ondan (Vâhidî'den) başkaları da cumhurun görüşüne göre bu sıfatın türemiş olduğunu söylemişlerdir. Bunu söyledikten sonra bu kanaatte olanlar ihtilaf halindedirler. İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği nakledilmektedir: O elini ne kadar musibetli bir hastalığa yakalanmış kişiye sürdüyse (mesh ettiyse) mutlaka iyileşmiştir.

İbrahim ve İbnu'l-A'râbî de Mesih sıddık demektir. Düztaban olup, ayağında çukurluk olmadığından dolayı ona bu sıfatın verildiği de söylenmiştir. Zekeriya onu mesh ettiği için onun yeryüzünü mesh etmesi yani kat etmesi, çok yürümesi dolayısıyla bu sıfatın verildiği gibi annesinin karnından kendisine yağ mesh edilmiş (sürülmüş) olarak çıktığı, doğduğu zaman bereket ile ona mesh edildiği için, şanı yüce Allah onu mesh ettiği yani güzel bir hilkate sahip olarak yarattığı için bu sıfatın verildiği söylendiği gibi, başka sebepler de söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

Deccal ve Ona Mesih Denmesinin Sebebi

Deccal'e gelince, ona bu ismin veriliş sebebi bir gözünün silme kör oluşudur. Bir diğer görüşe göre tek gözü kör olduğu için ve bu şekilde tek gözü kör olana "Mesih" denildiği için ona böyle denilmiştir. Kıyamet alâmeti olarak çıkacağı zaman yeryüzünü mesh edeceği (dolaşacağı) için ona böyle denildiği gibi, başka açıklamalar da yapılmıştır.

Kadı Iyaz der ki: Bütün raviler ihtilafsız olarak İsa'nın sıfatı olarak fethalı mim ve kesreli tek sin ile söyleneceğini belirtmişlerdir. Ancak Deccal hakkında bunun telaffuzu ihtilaflıdır. Çoğunluğu İsa gibi "Mesih"tir der ve lafız itibariyle aralarında fark olmadığını söyler ama İsa bir hidayet mesihi, deccal ise bir dalalet mesihidir. Bazı raviler ise deccal için bunu kesreli mim ve şeddeli sin ile "missih" diye rivâyet etmişlerdir. Birden çok kişi de böyle söylemiştir. Ancak noktasız ha değil, noktalı hı ile olduğunu ifade etmişlerdir. Bazıları ise kesreli mim ve şeddesiz sin (misih şeklinde) söyleneceğini de ifade etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Deccal" adı ile ilgili açıklama ise mukaddime şerhinde geçmiş bulunmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in deccalin nitelikleri arasında: *"Oldukça kıvırcık saçlı"* ibaresinde "katat" kelimesi kaf ve tı harfleri fethalıdır. Meşhur olan budur. Kadı Iyaz der ki: Biz bunu birinci tı'nın fethalı ve kesreli okunuşu ile rivâyet etmiş bulunuyoruz. İleri derecede kıvırcıklık anlamındadır. el-Herevi dedi ki: "Ca'd" erkeklerin niteliği olarak övgü de olabilir, yergi de olabilir. Yergi anlamında kullanılacak olursa birincisi çok kısa, diğeri cimri olmak üzere iki anlamı vardır. Ca'du'l-yedeyn ve ca'du'l-esâbi': eli sıkı (parmakları yumuk) cimri demektir. Eğer övgü anlamıyla kullanılırsa bunun da biri hilkati sağlam ve güçlü, diğeri ise saçının dalgalı olması demektir. Bu da bir övgü olur; çünkü düz saç çoğunlukla Arap olmayanlarda görülen bir vasıftır. Kadı Iyaz der ki: el-Herevi'den başkaları da şöyle demektedir: Ca'd, Deccal için bir yergi sıfatıdır. İsa (aleyhisselâm) hakkında ise övgü vasfıdır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sanki dışarı fırlamış (patlak) bir üzüm tanesi imiş gibi sağ gözü kördür"* buyruğuna gelince, bu ibaredeki (dışarı fırlamış, patlak tane anlamını verdiğimiz) "tafiye" kelimesi hemzeli (tafie) ve hemzesiz (tafiye) olarak rivâyet edilmiştir. Hemzeli rivâyete göre ışığı, feri gitmiş demek olur. Hemzesiz rivâyete göre ise dışarı fırlamış ve bu fırlamış hali açıkça ortada olan (patlak) demektir. Diğer taraftan burada sağ gözünün kör olduğu belirtilirken, bir başka rivâyette *"sol gözünün kör"* olduğu belirtilmektedir. Müslim bu iki rivâyeti de kitabının sonunda zikretmiş ve her iki rivâyet te sahihtir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) şöyle diyor: Biz bu kelimeyi hocalarımızın çoğunluğundan hemzesiz (tâfiye) olarak rivâyet etmiş bulunuyoruz. Çoğunluğunun sahih kabul ettiği de budur. Aynı şekilde Ahfeş'in benimsediği de budur. Bu da diğer taneler arasından dışarı fırlamış üzüm tanesi gibi patlak demektir.

(Kadı Iyaz devamla) dedi ki: Bazı üstatlarımız da bunu hemzeli (tâfie) diye zaptetmişlerdir. Diğer bazıları bunu kabul etmemekle birlikte bu kabul etmeyişin haklılığı yoktur. Hadis-i şerifte gözünün silme kör olduğu söylenmiş, ne çukur, ne de patlak olup, gözü tamamıyla kapalı ve silme olmakla da nitelendirilmiştir. İçindeki suyu akıp gittiği zaman ise üzüm tanesinin niteliği aynen budur. İşte bu hemzeli rivâyetin sahih olduğunu ifade eder.

Diğer hadislerde *"gözü patlak ile bir yıldız gibi"* bir başka rivâyette *"bir duvardaki bir balgamı andıran dışarı fırlamış bir göz bebeği"* şeklindeki nitelemelere gelince, bütün bunlar hemzesiz rivâyetin sahih olduğunu ortaya koyar. Bununla birlikte hadislerin bir arada açıklaması ve bütün rivâyetlerin sahih olarak doğru bir şekilde anlaşılması şöylece mümkündür:

Tamamen kapalı, silme, çukur da olmayan, patlak da olmayan gözü kör ve hemzeli okuyuş ile "tâfie" olan gözdür. Bu da bu rivâyette geldiği gibi onun sağ gözüdür. Diğer taraftan dışarı doğru fırlamış, patlak ve bir yıldızı andıran duvarda bir balgama benzeyen nitelemeleri ise hemzesiz olarak "tâfiye" olan gözdür. Bu da diğer rivâyetteki gibi sol gözdür. İşte bu husustaki hadisler ile hemzeli ve hemzesiz rivâyetlerin bir arada anlaşılıp, telif edilmesi bu şekilde olur. Yani o hem sağ, hem sol gözü a'ver (arızalı) birisidir; çünkü bu gözlerin her birisi böyledir. Zira (Arapçada) a'ver kusurlu olan her şey için kullanılır. Özellikle de göz ile ilgili olan için söylenir. Deccal'in iki gözü de kusurlu ve a'verdir. Birisi tamamıyla olmadığından dolayı a'ver (kör)dir, diğeri ise kusurlu olduğu için a'verdir.

Kadı Iyaz'ın sözleri burada bitiyor. Bu açıklamalar son derece güzeldir. Allah en iyi bilendir.

(425) "Bize Muhammed b. İshak el-Müseyyebî tahdis etti." (2/235) Muhammed, bir dedesine nispetle böyle anılır. Adı Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Abdurrahman b. Abdullah b. el-Müseyyeb b. Ebu's-Sâib Ebu Abdullah el-Mahzûmî'dir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz yüce Allah'ın bir gözü kör değildir. Şunu bilin ki Mesih Deccal'in sağ gözü kördür"* buyruğu şu demektir: Şanı yüce Allah sonradan ortaya çıkmış özelliklerden ve bütün eksikliklerden münezzeh olmakla birlikte, Deccal yüce Allah'ın yarattıklarından sureti eksik bir yaratıktır. Dolayısıyla sizin bunu iyice bilmeniz ve bunu insanlara öğretmeniz gerekir. Böylelikle Deccal'in hayalden ibaret gösterecekleri ve beraberinde bulunacak fitnelere kimse aldanmamalıdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Gördüklerim arasında ona en çok benzeyen kişi İbn Katan'dır."* Buradaki "gördüm" anlamındaki fiili te harfi hem ötreli, hem

fethalı olarak zaptetmiş bulunuyoruz. (Ötreli olursa birinci tekil şahıs olarak gördüm, fethalı olursa ikinci tekil şahıs olarak gördün anlamında). Her iki anlam da açıktır. (2/236)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (427): *"Allah Beytu'l-Makdis'i bana gösterdi..."* Onu bana açıkça gösterdi, demektir. *"Beytu'l-Makdis"* ile ilgili söyleyişler ve türediği kökler ile ilgili açıklamalar bu babın baştaraflarında verilmişti.

"Ayetler"inden kasıt ise onun alâmetleri, belirtileridir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (428): *"Başından su damlıyordu"* damlayıp, akıyordu "yahut dökülüyordu."

(429) *"Benzeri kesinlikle sıkılmadığım kadar sıkıldım."* (2/237) Cevheri: "Kürbe (sıkıntı)" nefsi etkileyen gam demektir. "Kerb" de aynı anlamdadır. Keder ve üzüntüsü ağırlaşıp, artacak olursa "kerabehu el-gam" denilir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kendimi nebiler* -Allah'ın salâvatı onlara- *topluluğu arasında gördüm... Namaz vakti geldi onlara imam oldum."* Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Musa ve İsa -ikisine de selam olsun-'nın tavafı sözkonusu edilince, onların namazları ile ilgili verilecek cevap da geçmiş bulunmaktadır. (Devamla) dedi ki: Burada namaz, zikir ve dua anlamında da olabilir. Zikir ve dua ise ahiret amellerindendir. Eğer: Musa (aleyhisselâm)'ı kabrinde namaz kılarken görmekle birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beytu'l-Makdis'te onlara nasıl namaz kıldırdı, semavatta mertebelerine göre onlarla nasıl görüştü, nasıl ona selam verdiler, ona hoş geldin dediler denilecek olursa cevap şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Musa (aleyhisselâm)'ı kırmızı kum tepesi yanındaki kabrinde (namaz kılarken) görmesi, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in semaya çıkmasından önce ve Beytu'l-Makdis'e doğru giderken görmüş, sonra da Musa (aleyhisselâm)'ın kendisinden önce semaya çıkmış olduğunu görmüş olma ihtimali vardır. Aynı zamanda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) nebileri görüp, onlarla kendilerini ilk gördüğü o halde onlara namaz kıldırmış sonra ona soru sorup, hoş geldin demiş olmaları ihtimali de vardır. (2/238) Yahut onlarla bir araya gelip, onlara namaz kıldırması ve Musa'yı görmesi ayrılıp, Sidre-i Münteha'dan dönüşü sırasında da olmuş olabilir. Allah en iyi bilendir.

٧٦/٧٥- بَاب فِي ذِكْرِ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى

76/75- SİDRETU'L-MÜNTEHÂ HAKKINDA

٤٣٠-١/٢٧٩- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَأَلْفَاظُهُمْ مُتَقَارِبَةٌ قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ عَنْ الزُّبَيْرِ بْنِ عَدِيٍّ عَنْ طَلْحَةَ عَنْ مُرَّةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ لَمَّا أُسْرِيَ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ انْتُهِيَ بِهِ إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَهِيَ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ إِلَيْهَا يَنْتَهِي مَا يُعْرَجُ بِهِ مِنْ الْأَرْضِ فَيُقْبَضُ مِنْهَا وَإِلَيْهَا يَنْتَهِي مَا يُهْبَطُ بِهِ مِنْ فَوْقِهَا فَيُقْبَضُ مِنْهَا قَالَ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى قَالَ فَرَاشٌ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ فَأُعْطِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثًا أُعْطِيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ وَأُعْطِيَ خَوَاتِيمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَغُفِرَ لِمَنْ لَمْ يُشْرِكْ بِاللهِ مِنْ أُمَّتِهِ شَيْئًا الْمُقْحِمَاتُ

430–279/1- Bize Ebu Bekr b.Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Ebu Üsâme tahdis etti. Bize Mâlik b. Miğvel tahdis etti. (H) Bize İbn Numeyr ve Zuheyr b. Harb da tahdis etti. (Mâlik b. Miğvel ile birlikte) hepsi Abdullah b. Numeyr'den tahdis etti. -Lafızları birbirlerine yakındır.- İbn Numeyr dedi ki: Bize babam tahdis etti. Bize Mâlik b. Miğvel, ez-Zubeyr b. Ali'den tahdis etti. O Talha'dan, o Murre'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsra'ya götürülünce onunla Sidretu'l-Müntehâ'ya kadar varıldı. O altıncı semadadır. Yerden yükseltilen son olarak oraya kadar varır ve oradan alınır. (2/79b) Onun yukarısından indirilen de oraya kadar varır ve oradan alınır. Yüce Allah da: *"O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu."* (en-Necm, 53/16) buyurmaktadır. (İbn Mesud) dedi ki: (O bürüyen) altından kelebeklerdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e üç şey verildi: Ona beş vakit namaz verildi. Ona Bakara sûresinin son âyetleri verildi ve ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi koşmayan kimselerin mukhimât (denilen büyük günahlar)ı mağfiret olundu.[191]

191 Tirmizi, 3276; Nesai, 450; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9548

٠٠٠/٠٠٠- باب في قوله تعالي ولقد رآه نزلة أخري

.../...- YÜCE ALLAH'IN: "ANDOLSUN Kİ ONU DİĞER BİR İNİŞİNDE DE GÖRMÜŞTÜ" (EN-NECM, 53/13) BUYRUĞUNA DAİR[192]

٤٣١-٢٨٠/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا عَبَّادٌ وَهُوَ ابْنُ الْعَوَّامِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ سَأَلْتُ زِرَّ بْنَ حُبَيْشٍ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى جِبْرِيلَ لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ

431-280/2- Bana Ebu'r-Rabi' ez-Zehrânî de tahdis etti. eş-Şeybânî dedi ki: Ben Zirr b. Hubeyş'e aziz ve celil Allah'ın: *"Böylece iki yay (boyu) kadar veya daha da yaklaştı."* (Necm, 53/9) buyruğu hakkında sordum. Şöyle dedi: Bana İbn Mesud'un haber verdiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrail'i altı yüz kanatlı olarak gördüğünü haber verdi.[193]

٤٣٢-٢٨١/٣ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ زِرٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى قَالَ رَأَى جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَام لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ

432-281/3- ... Abdullah (b. Mesud) dedi ki: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı."* (Necm, 53/11) buyruğu hakkında: Cebrail (aleyhisselâm)'ı altı yüz kanatlı gördü.[194]

٤٣٣-٢٨٢/٤- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيِّ سَمِعَ زِرَّ بْنَ حُبَيْشٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى قَالَ رَأَى جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ

433-282/4- ... Zirr b. Hubeyş, Abdullah'tan yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür."* (Necm, 53/18) buyruğu hakkında: Cebrail'i asıl suretinde altı yüz kanatlı olarak gördü, dediğini nakletmektedir.[195]

---

192 Yazma nüshadan eklenmiştir.
193 Buhari, 4856, 4857, 3232, 3272; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9205
194 Bir önceki hadisin kaynakları
195 431 nolu hadisin kaynakları

Şerh

"Mâlik b. Miğvel, ez-Zubeyr b. Ali'den tahdis etti. O Talha'dan, o Murre'den" Talha, Musarrif'in oğludur. Bu ravilerin üçü yani ez-Zubeyr, Talha ve Murre tabiinden olup, Kûfelidirler.

"Sidreti'l-Müntehâ'ya kadar götürüldü. O altıncı semadadır." Evet, bütün asıl nüshalarda bu şekilde "altıncı sema" denilmektedir. Ama daha önce Enes'in rivâyet ettiği başka hadislerde yedinci semanın üstünde olduğu geçmiş bulunmaktadır. Kadı (Iyaz) der ki: "Bunun yedinci semada olduğu daha sahih ve çoğunluğun görüşüdür. Anlamı ve "el-müntehâ" diye adlandırılması da bunu gerektirmektedir."

Derim ki: Bu iki farklı rivâyetin şöyle telif edilmesi mümkündür: Bunun kökü altıncı semada, büyük bir bölümü de yedinci semada olabilir. Çünkü bu ağacın son derece büyük olduğu bilinen bir husustur. Halil -Allah'ın rahmeti ona- bu yedinci semada bir Sidre ağacıdır, gölgesi semaları ve cenneti kaplamıştır. Kadı Iyaz -Allah'ın rahmeti ona-'ın zahiren görülen iki nehir olan Nil ve Fırat'ın Sidretu'l-Müntehâ'nın dibinden çıkması, bu ağacın kökünün yerde olmasını gerektirir şeklindeki sözünü de nakletmiş bulunmaktayız. Onun bu dediği kabul edilecek olursa bu sözünü de açıkladığımız şekilde yorumlamak mümkün olur. (3/2) Allah en iyi bilendir.

"Ümmeti arasından Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamış olanlara el-Mukhimât (denilen büyük günahlar)ı bağışlandı." Mukhimât büyük günahlar demektir ki, kendilerini işleyen kimseyi helak edip, cehenneme götüren ve onların oraya atılmasına sebep olan büyük günahlardır. Tekahhum da helâk edici şeylere düşmek demektir.

Buradaki ifadelerin anlamı da şudur: Bu ümmetten Allah'a şirk koşmaksızın ölen kimseye helâk edici günahlar bağışlanır. Bunların bağışlanmasından maksat -Allah en iyi bilendir- müşriklerden farklı olarak cehennemde ebediyen kalmayacağıdır. Yoksa hiçbir şekilde azap edilmeyeceği kastedilmemektedir. Çünkü şeriatın nasları ve ehl-i sünnetin icmaı, muvahhidler arasından bazı isyankâr kimselerin azaba uğratılacağını ortaya koymuş bulunmaktadır.

Bu buyrukla ümmet arasından özel olarak bir kesimin kastedilme ihtimali de vardır. Yani bu ümmetin bazılarının helak edici günahları mağfiret olunur. Bu da Arap dilinde "men" lafzı mutlak olarak genelliği gerektirmez, diyenlerin kanaatine göre ve aynı şekilde emir ve yasakta geneli gerektirse dahi haber ifadelerinde gerektirmez, diyenlerin görüşlerine göre açıkça anla-

şılır bir husustur. Bununla birlikte tercih edilen kanaat olan bu lafzın, kayıtsız ve şartsız olarak genellik ifade ettiğini kabul edenlerin kanaatine göre sahih olarak açıklanması da mümkündür, çünkü özel bir kesimin kastedildiğine dair delil bulunmaktadır. Bu da (3/3) bizim bu hususta bulunduğunu söylediğimiz naslar ve icmadır. Allah en iyi bilendir.

٧٧/٧٦- بَاب مَعْنَى قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى وَهَلْ رَأَى النَّبِيُّ ﷺ رَبَّهُ لَيْلَةَ الْإِسْرَاءِ

77/76- AZİZ VE CELİL ALLAH'IN: "ANDOLSUN Kİ ONU DİĞER BİR İNİŞİNDE DE GÖRMÜŞTÜ." (NECM, 53/13) BUYRUĞUNUN ANLAMI VE NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM) İSRA GECESİ RABBİNİ GÖRDÜ MÜ BABI

٤٣٤-١/٢٨٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى قَالَ رَأَى جِبْرِيلَ

434-283/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Ebu Hureyre yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü."* (en-Necm, 53/13) buyruğu hakkında: Cebrail'i gördü demiştir.[196]

٤٣٥-٢/٢٨٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍقَالَ رَآهُ بِقَلْبِهِ

435-284/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... İbn Abbas: Onu kalbiyle gördü dedi.[197]

٤٣٦-٣/٢٨٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ قَالَ الْأَشَجُّ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ زِيَادِ بْنِ الْحُصَيْنِ أَبِي جَهْمَةَ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى قَالَ رَآهُ بِفُؤَادِهِمَرَّتَيْنِ

196 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14184
197 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5912

436-285/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Said el-Eşec tahdis etti. (2/80b)... İbn Abbas yüce Allah'ın: *"Gözüyle gördüğünü kalbi yalanlamadı."* (en-Necm, 53/11) buyruğu ile: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü."* (Necm, 53/13) buyrukları hakkında: Onu kalbiyle iki defa gördü, demiştir.[198]

٤٣٧-٤/٢٨٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ الْأَعْمَشِ حَدَّثَنَا أَبُو جَهْمَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

437-286/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Bize Ebu Cehme bu isnâd ile tahdis etti.[199]

٤٣٨-٥/٢٨٧- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ دَاوُدَ عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ كُنْتُ مُتَّكِئًا عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ يَا أَبَا عَائِشَةَ ثَلَاثٌ مَنْ تَكَلَّمَ بِوَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ قُلْتُ مَا هُنَّ قَالَتْ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا ﷺ رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ قَالَ وَكُنْتُ مُتَّكِئًا فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ أَنْظِرِينِي وَلَا تَعْجَلِينِي أَلَمْ يَقُلْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى فَقَالَتْ أَنَا أَوَّلُ هَذِهِ الْأُمَّةِ سَأَلَ عَنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ إِنَّمَا هُوَ جِبْرِيلُ لَمْ أَرَهُ عَلَى صُورَتِهِ الَّتِي خُلِقَ عَلَيْهَا غَيْرَ هَاتَيْنِ الْمَرَّتَيْنِ رَأَيْتُهُ مُنْهَبِطًا مِنْ السَّمَاءِ سَادًّا عِظَمُ خَلْقِهِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَقَالَتْ أَوَ لَمْ تَسْمَعْ أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ أَوَ لَمْ تَسْمَعْ أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ قَالَتْ وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَتَمَ شَيْئًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ وَاللَّهُ يَقُولُ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ قَالَتْ وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يُخْبِرُ بِمَا يَكُونُ فِي غَدٍ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ وَاللَّهُ يَقُولُ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

198 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5423

199 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5423

438-287/5- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Mesruk dedi ki: Aişe'nin yanında yaslanmış bulunuyordum. Şöyle dedi: Ey Ebu Aişe üç şeyden birisini kim söylerse Allah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur, dedi. Ben: Hangileridir, dedim. O: Muhammed'in Rabbini gördüğünü iddia eden bir kimse Allah'a karşı büyük bir iftirada bulunmuş olur, dedi. (2/81a) (Mesruk) dedi ki: Yaslanmış iken oturdum. Ey müminlerin annesi, bana bir mühlet ver ve acele etme. Aziz ve celil Allah: *"Andolsun ki onu apaçık ufukta görmüştür."* (et-Tekvir, 81/23); *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde görmüştü."* (en-Necm, 53/13) buyurmuyor mu, dedim.

Aişe: Bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu ümmet arasında soran ilk kişi benim. O şöyle buyurdu, dedi: "O (sözü edilen kişi) Cebrail'dir. Onu yalnız bu iki defa yaratıldığı sureti üzere gördüm. Onu semadan inerken hilkatinin büyüklüğü yer ile gök arasını kapatmış olduğu halde gördüm." Sonra (Aişe) şöyle devam etti: Sen yüce Allah'ın: *"Gözler onu idrak edemez, o ise gözleri kuşatmıştır. O lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır"* (En'âm, 103) buyruğunu yine: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur. Ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz o çok yücedir, hikmeti sonsuz olandır."* (Şûrâ, 42/51) buyruğunu hiç duymadın mı?

(Devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın kitabından bir şeyler gizlediğini iddia eden kimse de Allah'a pek büyük bir iftirada bulunmuştur. Hâlbuki yüce Allah: *"Ey Rasûl, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun."* (Maide, 5/67)

(Ayrıca Aişe) dedi ki: Kim onun yarın neler olacağını haber verdiğini iddia edecek olursa o da Allah'a karşı büyük bir iftirada bulunmuş olur; çünkü Allah: *"Deki: Göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka kimse bilmez."* (en-Neml, 27/65) buyurmaktadır.[200]

٤٣٩-٦/٢٨٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا دَاوُدُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ عُلَيَّةَ وَزَادَ قَالَتْ وَلَوْ كَانَ مُحَمَّدٌ ﷺ كَاتِمًا شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ لَكَتَمَ هَذِهِ الْآيَةَ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ

200 Buhari, 4612, 4855, 7380, 7531; Tirmizi, 3068, 3278; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17613

439-288/6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti. Bize Abdulvehhab tahdis etti. Bize Davud bu isnâd ile İbn Uleyye'nin hadisi rivâyetine yakın olarak rivâyet etti ve şunları ekledi: Aişe dedi ki: Eğer Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine indirilenlerden bir şey gizlemiş olsaydı şu: *"Hani sen* (2/82a) *Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de kendisine nimet ettiğin kimseye: Zevceni nikâhında tut ve Allah'tan kork diyordu. Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi ise içinde gizliyor, insanlardan korkuyordu. Hâlbuki Allah'tan korkman daha uygundu."* (Ahzab, 33/37) âyetini gizleyecekti.[201]

٤٤٠-٢٨٩/٧- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ ﷺ رَبَّهُ فَقَالَتْ سُبْحَانَ اللهِ لَقَدْ قَفَّ شَعَرِي لِمَا قُلْتَ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ وَحَدِيثُ دَاوُدَ أَتَمُّ وَأَطْوَلُ

440-289/7- Bize İbn Numeyr de tahdis etti... Mesruk dedi ki: Aişe'ye: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbini gördü mü diye sordum. O: Subhanallah, andolsun bu söylediklerinden dolayı tüylerim diken diken oldu, deyip, hadisi bütünüyle nakletti ama Davud'un hadisi rivâyeti daha tam ve daha uzundur.[202]

٤٤١-٢٩٠/٨- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ ابْنِ أَشْوَعَ عَنْ عَامِرٍ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ فَأَيْنَ قَوْله ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى قَالَتْ إِنَّمَا ذَاكَ جِبْرِيلُ ﷺ كَانَ يَأْتِيهِ فِي صُورَةِ الرِّجَالِ وَإِنَّهُ أَتَاهُ فِي هَذِهِ الْمَرَّةِ فِي صُورَتِهِ الَّتِي هِيَ صُورَتُهُ فَسَدَّ أُفُقَ السَّمَاءِ

441-290/8- Bize İbn Numeyr tahdis etti... Mesruk dedi ki: Aişe'ye yüce Allah'ın: *"Sonra yaklaşıp, sarktı. Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı, kuluna vahyettiğini vahyetti."* (Necm, 53/8-11) buyrukları neyi anlatıyor, dedim. O: Orda kastedilen Cebrail (aleyhisselâm)'dır. Ona (2/82b) erkekler suretinde gelirdi, ama burada sözü edilen defa kendisine asıl suretinde gelmiş ve göğün ufkunu kapatmıştı, dedi.[203]

201 Bir önceki hadisin kaynakları
202 438 numaralı hadisin kaynakları
203 Buhari, 4234; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17618

٧٨/٧٧- بَاب فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَام نُورٌ أَنَّى أَرَاهُ وَفِي قَوْلِهِ رَأَيْتُ نُورًا

78/77- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN: "(O) BİR NURDUR. ONU NASIL GÖREBİLİRDİM" BUYRUĞU İLE: "BEN BİR NUR GÖRDÜM" BUYRUĞU HAKKINDA BİR BAB

٤٤٢-٢٩١/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ قَالَ نُورٌ أَنَّى أَرَاهُ

442-291/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize ... Ebu Zerr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Rabbini gördün mü, dedim. O: *"(O) bir nurdur, onu nasıl görebilirim"* buyurdu.[204]

٤٤٣-٢٩٢/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنَا أَبِي ح وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي ذَرٍّ لَوْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَسَأَلْتُهُ فَقَالَ عَنْ أَيِّ شَيْءٍ كُنْتَ تَسْأَلُهُ قَالَ كُنْتُ أَسْأَلُهُ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ قَالَ أَبُو ذَرٍّ قَدْ سَأَلْتُ فَقَالَ رَأَيْتُ نُورًا

443-292/2- Bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti... Katâde, Abdullah b. Şakik'ten şöyle dediğini nakletti: Ebu Zerr'e: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görseydim ona muhakkak soracaktım, dedim. Ebu Zerr: Ona neyi soracaktın, dedi. Ben: Rabbini gördün mü diye soracaktım, dedi. Ebu Zerr: Ben ona (bunu) sordum. O: *"Ben bir nur gördüm"* buyurdu, dedi.[205] (2/83a)

204 Tirmizi, 3282; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11938

205 442 nolu hadisin kaynakları

٧٩/٧٨- بَاب فِي قَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَام إِنَّ اللهَ لَا يَنَامُ وَفِي قَوْلِهِ حِجَابُهُ النُّورُ لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ

79/78- RASULULLAH (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN: "MUHAKKAK ALLAH UYUMAZ" BUYRUĞU İLE "ONUN HİCABI NURDUR, EĞER ONU AÇACAK OLURSA YÜZÜNÜN NURU, BASARININ DEDİĞİ BÜTÜN MAHLÛKATINI YAKARDI" BUYRUĞU HAKKINDA BİR BAB

٤٤٤-١/٢٩٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ فَقَالَ إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَنَامُ وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ حِجَابُهُ النُّورُ وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ النَّارُ لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ وَلَمْ يَقُلْ حَدَّثَنَا

444-293/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize Ebû Muaviye tahdis etti... Ebu Musa dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize kalkıp bir hutbe verdi ve beş hususu dile getirip şöyle buyurdu: *"Muhakkak aziz ve celil Allah uyumaz, onun uyuması da gerekmez. O adalet terazisini alçaltır ve yükseltir. Gecenin ameli ona gündüzün amelinden önce, gündüzün ameli de gecenin amelinden önce yükseltilir. Onun hicabı nurdur.* -Ebu Bekr'in rivâyetinde: nârdır- *eğer onu açacak olursa yüzünün nurunun parıltıları basarının değdiği bütün mahlukatını yakardı."*

Ebu Bekr'in, A'meş'ten diye naklettiği rivâyetinde: Bize tahdis etti, dememiştir.[206]

٤٤٥-٢/٢٩٤- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ وَلَمْ يَذْكُرْ مِنْ خَلْقِهِ وَقَالَ حِجَابُهُ النُّورُ

206 İbn Mace, 195, 196; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9146

445-294/2- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti. Bize Cerir, A'meş'ten bu isnad ile haber verdi. (Ebu Musa) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda kalkıp dört hususu söyleyerek bir hutbe verdi, sonra da Ebu Muaviye'nin hadisi rivâyet ettiği gibi zikretmekle birlikte "mahlûkatından" ibaresini söylememiş ama: Hicabı nurdur demiştir.[207]

٤٤٦-٢٩٥/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِي شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِأَرْبَعٍ إِنَّ اللهَ لَا يَنَامُ وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ يَرْفَعُ الْقِسْطَ وَيَخْفِضُهُ وَيُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ النَّهَارِ بِاللَّيْلِ وَعَمَلُ اللَّيْلِ بِالنَّهَارِ

446-295/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki... Ebu Musa dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda kalkıp dört hususu dile getirerek şöyle buyurdu: "*Şüphesiz Allah uyumaz, onun uyuması da gerekmez. Adalet terazisini yükseltir, alçaltır. Gündüzün ameli ona geceleyin, gecenin ameli de gündüzün yükseltilir.*" (2/84a)[208]

Şerh

(431-446 numaralı hadisler)

Allah Rasûlü'nün Rabbini Görmesi ve O'nunla Konuşması İle İlgili Görüş Ayrılıkları

Kadı Iyaz -Allah'ın rahmeti üzerine- dedi ki: Selef ve halef nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İsra gecesinde Rabbini görüp görmediği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Burada Müslim'in sahihinde görüldüğü gibi Aişe (radıyallâhu anhâ) bunu kabul etmediği gibi, bunun benzeri bir rivâyet Ebu Hureyre'den ve bir topluluktan da rivâyet edilmiştir. İbn Mesud'dan gelen meşhur rivâyet de budur. Hadis ve kelam âlimlerinden bir topluluk da bu kanaate sahiptir.

Bununla birlikte İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan Nebimizin Rabbini gözüyle gördüğü rivâyeti nakledilmiştir. Benzeri bir rivâyet Ebu Zerr ve Ka'b (radıyallâhu anh) ile Hasan-ı Basrî (Allah'ın rahmeti üzerine)'den de nakledilmiş bulunmaktadır. Hatta Hasan-ı Basrî bu hususta yemin dahi ediyordu. Bunun benzeri bir rivâyet İbn Mesud, Ebu Hureyre ve Ahmed b. Hanbel'den de nakledilmiştir.

207 444 numaralı hadisin kaynakları
208 444 numaralı hadisin kaynakları

İtikadi mezhep ve fırkaların kanaatleri ile ilgilenen ilim adamları da Ebu'l-Hasan el-Eş'arî'den ve onun mezhebine mensup bir topluluktan Allah Rasûlünün Rabbini gördüğü kanaatinde olduklarını nakletmiş bulunmaktadır. Bu hususta bazı üstatlarımız kesin bir kanaat belirtmeyerek Allah'ı gördüğüne dair açık bir delil yoktur. Bununla birlikte görmüş olması da caizdir (mümkündür) demişlerdir.

Yüce Allah'ın dünyada görülmesi caizdir. Musa (aleyhisselâm)'ın böyle bir dilekte bulunması da caiz olduğuna delildir; çünkü bir nebinin Rabbi hakkında caiz ya da imkânsız olanı bilmemesi mümkün değildir. Yine ilim adamları Musa (aleyhisselâm)'ın Rabbini gördüğü hususunda ve bu husustaki ilgili âyetin (A'râf 7/142 vd. âyetlerin) sözkonusu ettiği dağın görülmesinin ne anlama geldiği hususunda da ihtilâf etmişlerdir. Kadı Ebu Bekr'in buna dair verdiği cevabı her ikisinin de yani Allah Rasûlünün ve Musa (aleyhisselâm)'ın Rablerini görmüş olmalarını gerektirmektedir.

Aynı şekilde ilim adamları Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şanı yüce Rabbi ile İsra gecesinde vasıtasız olarak konuşup, konuşmadığı hususunda da ihtilâf etmişlerdir. Ebu'l-Hasen el-Eş'arî ile kelamcılardan bir topluluktan onunla konuştuğu nakledilmiş bulunmaktadır. Kimileri bu kanaati Cafer b. Muhammed, İbn Mesud ve İbn Abbas (radıyallâhu anh)'a da nispet etmişlerdir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Sonra yaklaşıp sarktı"* (en-Necm, 53/8) buyruğu hakkında da farklı kanaatlere sahiptirler. Çoğunluk buradaki yaklaşıp sarkmanın Cebrail ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den her birisi arasında paylaştırılmış olduğu, yahut ikisinden sadece birisine ve bunun Sidre-i Müntehâ'da gerçekleşmiş olduğunu kabul etmektedirler.

İbn Abbas, Hasan, Muhammed b. Ka'b, Cafer b. Muhammed ve başkalarından nakledildiği üzere, bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şanı yüce Rabbine yaklaşması, yahut yüce Allah'ın yaklaşması demektir. Bu açıklamaya göre yaklaşmak ve sarkmak sözlükteki anlamı ile değildir. Cafer b. Muhammed'in dediği gibi, yüce Allah'ın yaklaşmasının herhangi bir sınırı (ve tanımı) olmaz. Kulların yaklaşması ise belli bir sınır ile olur. Bu durumda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şanı yüce Rabbine yaklaşması Allah nezdindeki pek büyük makamının açıkça ortaya çıkması ve onun marifet nurlarının parlayıp (3/4) onun dışında hiçbir kimseye göstermediği gaybına ve melekûtunun sırlarına onu muttali kılıp, ona göstermesi demektir. Şanı yüce Allah'ın ona yaklaşması ise bunu kendisine açıkça göstermesi, ona pek büyük ihsanlarda bulunup, kendi nezdindeki pek Muâzzam fazilet ve üstünlüğe sahip kılması demektir.

Yüce Allah'ın: *"Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı."* (en-Necm, 53/9) buyruğu buna göre konunun latafetini ve Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hakikate yaklaşıp, onu bilmesi, Allah tarafından da arzunun olumlu olarak karşılanıp, makam ve mevkiinin de açıkça gösterilmesi anlamında bir ibaredir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aziz ve celil Rabbinden naklettiği: *"Bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım"* buyruğu ile ilgili yapılan tevil (yorum)in aynısı da bu hususta yapılır. (Kadı Iyaz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.)

et-Tahrîr sahibine gelince[209] ru'yetin sabit olduğu kanaatini tercih ederek şunları söylemektedir: Bu mesele ile ilgili deliller her ne kadar çok ise de bizler ancak bu delillerin en kuvvetli olanlarını ele alıyoruz. Bu da İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın şu hadisidir: "Sizler İbrahim'in Allah'ın halili olmasına, Musa'nın Allah ile konuşmasına, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Rabbini görmesine hayret mi ediyorsunuz?" İkrime'den gelen rivâyete göre de İbn Abbas (radıyallâhu anh)'a: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbini gördü mü, diye sorulmuş ve o: "Evet" diye cevap vermiştir.

Sakıncası olmayan bir isnâd ile Şu'be'den, o Katâde'den, o Enes (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbini görmüştür.

Hasan-ı Basrî de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Rabbini gördüğüne dair yemin ederdi.

Bu hususta asıl dayanak bu ümmetin en büyük bilgini, zor meselelerinde kendisine başvurulan İbn Abbas'ın rivâyet ettiği hadistir. İbn Ömer de (radıyallâhu anh) bu mesele hakkında ona başvurmuş ve onunla Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbini görmüş müdür diye yazışmış, İbn Abbas da ona Allah Rasûlünün Rabbini gördüğünü haber vermiştir.

Bu hususta Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği hadis buna karşı delil görülemez. Çünkü Aişe (radıyallâhu anhâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Ben Rabbimi görmedim"* dediğini dinlemiş olduğunu haber vermektedir. O sadece yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak vahiy ile konuşur ya da bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip, izniyle dilediğini vahyeder."* (Şûrâ, 42/51) buyruğu ile: *"Gözler ona erişemez"* (En'âm, 6/103) buyruklarını yorumlayarak o sözlerini söylemiştir. Sahabi eğer bir söz söyleyip yine ashabtan bir başkası

209 Bu zatın adı Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail olup, *et-Tahrir* adlı eseri Müslim'e yazdığı bir şerhtir. Bk. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim, Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, 1978, II, 140 (Çeviren)

ona muhalefet edecek olursa onun o sözü delil olmaz. Diğer taraftan Allah Rasûlünün Rabbini gördüğüne dair İbn Abbas'tan gelen rivâyetler sahih olduğuna göre ru'yetin gerçekleşmiş olduğu hususunda onları kabul etmek gerekir. Çünkü Allah'ın görülmesi akıl ile anlaşılan ve zanna dayanarak kabul edilecek bir mesele değildir. Bu ancak sem'î delilden öğrenilir. Herhangi bir kimsenin de İbn Abbas'ın bu meselede kendi zan ve içtihadı ile konuşmuş olduğunu sanması doğru kabul edilemez.

Ma'mer b. Râşid de Aişe ve İbn Abbas'ın bu husustaki ihtilâfları sözkonusu edilince şunları söylemiştir: Bize göre Aişe, İbn Abbas'tan daha bilgili değildir. Diğer taraftan İbn Abbas başkasının olumsuz kanaat belirttiği bir hususta kendisi olumlu bir kanaat ortaya koymuştur. Olumlu kanaat ise olumsuz kanaate öncelenir. (et-Tahrir sahibinin açıklamaları da bunlardır.)

Özetle söylenecek olursa, ilim adamlarının çoğunluğunun kanaatine göre tercihe değer olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Rabbini İsra gecesinde başındaki gözleriyle gördüğüdür. Bunun delili ise daha önce geçen İbn Abbas'ın ve başkalarının rivâyet ettikleri hadislerdir. Onlar bu hususun gerçekleştiğine dair kanaati ise ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat işitilmiş olan hadislerden çıkartmışlardır. Bu da hakkında şüpheye düşülmemesi gereken hususlardan birisidir.

Diğer taraftan Aişe (radıyallâhu anhâ), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği bir hadise dayanarak Rabbini gördüğünü reddediyor değildir. Eğer bu hususta bildiği bir hadis olsaydı, şüphesiz onu da zikrederdi. Ama o bu hususta âyetlerden çıkardığı sonuçlara dayanmıştır. Buna dair cevabı da açıklayacağız.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yüce Allah'ın: *"Gözler ona erişemez."* (el-En'âm, 6/103) buyruğunun cevabı gayet açıktır. (3/5) Çünkü idrâk (mealde: erişmek) çepeçevre kuşatmak demektir. Şanı yüce Allah ise asla kuşatılamaz. Onun kuşatılamayacağına dair nassın vârid olması kuşatma sözkonusu olmaksızın görmenin reddedilmesini gerektirmez, âyet ile ilgili daha başka cevaplar da verilmiş olmakla birlikte, bu açıklamalarımızla beraber ayrıca onları da sözkonusu etmeye gerek yoktur. Çünkü bu cevap oldukça kısa olmakla birlikte son derece de güzeldir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur."* (Şûrâ, 42/51) âyetini delil göstermesine gelince, buna birkaç türlü cevap verilebilir:

1- Görmek ayrıca görme halinde konuşmanın da var olmuş olmasını gerektirmez. Konuşmaksızın görmenin de sözkonusu olması mümkündür.

2- Bu buyruk geneldir ve daha önce geçen delillerle tahsis edilmiştir.

3- Bazı ilim adamlarının dedikleri gibi "vahiy"den maksat aracısız konuşmaktır.

Bu görüş ihtimal dâhilinde olmakla birlikte, cumhur burada kastedilen vahyin ilham ve rüyada görmek olduğu kanaatindedir. Her ikisine de "vahiy" denilir.

Yüce Allah'ın: *"Ya bir perde arkasından"* buyruğu hakkında da el-Vâhidî ve başkaları şu anlamda olduğunu söylemişlerdir: Onlarla görünerek konuşmaz, aksine yüce Allah'ın zatını görmedikleri bir surette kelamını işitmeleri halidir. Yoksa maksat bir yeri, bir diğerinden ayıran bir perdenin var olduğunu anlatmak değildir. Böyle bir hicab (perde) perde arkasında olanın sınırlı olduğuna delildir. Böyle bir vahiy konuşanın görülmeyeceği bir şekilde perde arkasından duyulan söz gibidir demektir. Allah en iyi bilendir.

(431) "Ebu'r-Rabi' ez-Zehrânî"nin adı Süleyman b. Davud'dur.

(432) Müslim'in: "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Abdullah'tan..." Bu senetteki bütün raviler Kûfelidir. Senette geçen eş-Şeybânî, Ebu İshak künyeli olup, adı Süleyman b. Feyruz'dur. Süleyman b. Hakan, Süleyman b. Amr olduğu da söylenmiştir. Tabiinden birisidir.

Zirr b. Hubeyş uzun bir ömür yaşayanlardan birisidir. 120 yıldan fazla yaşamıştır. Tabiinin büyüklerindendir.

"Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh) yüce Allah'ın: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı."* (en-Necm, 53/11) buyruğu hakkında: Cebrail'i altı yüz kanatlı gördü" rivâyetinde geçen Abdullah (radıyallâhu anh)'ın bu söylediği onun bu âyetin anlamı hakkındaki görüş ve mezhebini ortaya koymaktadır.

Müfessirlerin çoğunluğunun kanaatine göre ise bundan onun şanı yüce Rabbini gördüğü kastedilmektedir. Bu kanaatte olanlar da kendi aralarında farklı görüşlere sahip olmuş, bir topluluk Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Rabbini gözleriyle değil, kalbiyle gördüğü kanaatini benimsemiş, bir diğer topluluk ise onu gözleriyle gördüğü görüşünü kabul etmiştir.

İmam Ebu'l-Hasan el-Vâhidî der ki: Müfessirler şöyle demişlerdir: Bu buyruk ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüce Rabbini miraç gecesinde gördüğü haber verilmektedir. İbn Abbas, Ebu Zerr ve İbrahim et-Teymî onu kalbiyle görmüştür, demişlerdir.

Bu açıklamaya göre O, yüce Rabbini doğru bir şekilde görmüş olur ki bu da yüce Allah'ın onun görme kabiliyetini kalbine yerleştirmesi suretiyle olur. Yahut kalbine gözle gördüğü gibi, doğru olarak Rabbini görecek şekilde kalbine bir göz yaratmasıyla olur. Müfessirlerden diğer topluluğun kanaatine göre ise O Rabbini gözüyle görmüştür. Bu da Enes, İkrime, Hasan ve Rabî'in görüşüdür.

Müberred de şöyle demektedir: Ayetin anlamı şudur: Kalbi bir şey gördü ve bu hususta doğru gördüğü de tasdik edilmiştir. *"Gördüğünü"* anlamındaki buyruk nasb konumundadır yani kalp gördüğünü yalanlamamıştır. (3/6)

İbn Âmir ise âyetteki "kezebe" lafzını "zel" harfi şeddeli olarak "kezzebe" diye okumuştur. el-Müberred dedi ki: Bu onun bir şey görüp, onu öylece kabul ettiği anlamına gelir. el-Müberred'in yaptığı bu açıklama ise görmenin kalp ile gerçekleşmesi hakkındadır. Eğer bu görme göz hakkında kabul edilecek olursa, buyruğun anlamı da gayet açık anlaşılır. Yani kalp gözün gördüğünü yalanlamamıştır. (el-Vâhidî'nin açıklamaları burada sona ermektedir.)

(433) "Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür."* (en-Necm, 53/18) buyruğu hakkında: Cebrail'i asıl suretinde altı yüz kanatlı gördü, demiştir."

Abdullah (radıyallâhu anh)'ın bu sözü seleften pek çok kimsenin kabul ettiği görüştür. Bu ayrıca İbn Abbas (radıyallâhu anh), İbn Zeyd, Muhammed b. Ka'b el-Kurazi ve Mukatil b. Hayyan'dan da rivâyet edilmiştir. Dahhak da: Kastedilen onun Sidretu'l-Müntehâ'yı gördüğüdür, demiştir. Onun yeşil bir refref gördüğü de söylenmiştir.

"Büyük" buyruğu ile ilgili olarak da selefin iki farklı görüşü vardır. Onlardan kimileri bu *"âyetler"*'in sıfatıdır. Çünkü tekil bir lafız ile bir topluluğun nitelendirilmesi mümkündür. Yüce Allah'ın: *"Ondan başka işlerimde de yararlanırım"* (Taha, 18) buyruğunda olduğu gibi. Bunun hazfedilmiş bir ismin sıfatı olduğu da söylenmiş olup: O Rabbinin âyetleri arasından o büyük âyeti gördü,takdirindedir.

(434) "Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü"* buyruğu hakkında Cebrail'i gördü, demiştir." Birçok ilim adamı da aynı şekilde böyle söylemiştir. el-Vâhidî dedi ki: İlim adamlarının çoğunluğu şöyle demişlerdir: Maksat Cebrail'i yüce Allah'ın onu yarattığı gerçek suretinde görmesidir. İbn Abbas da: O yüce Rabbini gördü, diye açıklamıştır. Bu açıklamaya göre *"diğer bir inişi"* anlam olarak Nebi

(sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkındadır. Çünkü O'nun o gece namaz vakitlerinin sayısının indirilmesi için birkaç defa yükselişi (miracı) olmuştu. Her bir miracın da bir inişi olmuştu. Allah en iyi bilendir.

(436) "A'meş'den Ziyad b. el-Husayn el-Cehme'den... *"gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı"* (en-Necm, 53/11); *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü."* (en-Necm, 53/13) buyruğu hakkında: Onu kalbiyle iki defa gördü demiştir."

İbn Abbas'ın bu sözünün anlamı şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şanı yüce Rabbini bu iki âyette belirtildiği üzere iki defa görmüştür. Bu iki âyetten maksadın ne olduğu hususunda ilim adamlarının farklı kanaatlerini, Allah'ı gördüğünü kabul edenlere göre bu görmenin kalp ile mi yoksa göz ile mi olduğu hususundaki görüş ayrılıklarını kaydetmiş bulunmaktayız. (3/7)

Bu hadisin isnadında tabiinden birbirinden rivâyet nakletmiş üç kişi vardır: A'meş, Ziyad ve Ebu'l-Âliye.

A'meş'in adı Süleyman b. Mihran'dır, daha önce defalarca açıklandı.

Ziyad'ın künyesi olan Ebu Cehme cim harfi fethalı ve he sakindir.

Ebu'l-Âliye'nin adı ise Nufey'dir. Allah en iyi bilendir.

(438) "Allah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur."

İftira, yalan demektir. Kökünü teşkil eden "fe-re-ye" bir şeyi uydurup söylemek anlamındadır. Çoğulu da "firâ" diye gelir.

"Mesruk'tan: Yüce Allah: *"Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür."* (Tekvir, 81/23) demiyor mu?" sözü ile Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: *"Sen yüce Allah'ın... gözler ona erişemez"* (En'âm, 6/103) buyruğunu... *"deki: Göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka kimse bilmez."* (Neml, 27/65)"

Bütün bu ifadeler Aişe ve Mesruk (radıyallâhu anhumâ)'nın Kur'ân-ı Kerim'den bir âyeti delil gösteren bir kimsenin: "Aziz ve celil Allah şöyle buyuruyor" demesinin caiz olduğuna dair açık ifadelerdir. Ancak böyle demeyi tabiinden meşhur bir zat olan Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr hoş karşılamamıştır. Çünkü İbn Ebû Davud kendi senediyle ondan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Şüphesiz Allah şöyle buyuruyor, demeyiniz. Bunun yerine muhakkak Allah şöyle buyurdu deyiniz, demiştir. Mutarrif (Allah'ın rahmeti üzerine olsun)'in kabul etmediği bu söyleyiş aslında ashab-ı kiram'ın, tabiunun ve onlardan sonra gelen Müslüman imamların uygulamalarına aykırıdır. Sahih ve tercih edilen her iki şeklin de Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın ve ona çağdaş

olanların da, ondan sonra gelen selef ve halefin yaptıklarıdır. Ayrıca bunu kabul etmeyenin lehine bir delil de bulunmamaktadır. Bunun caiz oluşunun nastan delillerinden bir kısmı şunlardır: Aziz ve celil Allah'ın: *"Allah hak olanı söyler, doğru yola ileten de odur."* (Ahzâb, 33/4) buyruğu ile Müslim'in sahihinde yer alan Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'dan gelen şöyle dediğine dair rivâyettir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil Allah buyuruyor ki: "İyilikle gelene bunun on misli vardır."* (En'âm, 6/160)" Allah en iyi bilendir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Sen yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak vahiy yolu ile konuşur"* (Şûrâ, 51) buyruğuna gelince, asıl nüshaların çoğunluğunda başında "vav" harfi bulunmamaktadır. Ancak Kur'ân tilaveti halinde başında "vav" harfi ile okunur ama rivâyette ve delil göstermede bunun vav'sız olarak gelmesinin bir zararı yoktur. Çünkü buyruğu delil gösterenin maksadı tilaveti olduğu gibi okumak değildir. Onun maksadı buyruktaki delilin bulunduğu yeri göstermekten ibarettir. Bu hususta vav harfinin zikredilmemesinin de bir etkisi yoktur. Hadis-i şerifte bunun çokça benzeri vardır. Bunlardan birisi de "bunun üzerine yüce Allah: *"Gündüzün iki tarafında... dosdoğru namaz kıl"* (Hud, 11/114) buyruğunu ve *"beni zikretmek için namaz kıl"* (Taha, 20/14) buyruğunu indirdi." Buhari ve Müslim'in sahihlerinde her iki hadisin bütün rivâyetlerinde buyruklar bu şekilde (başlarında vav harfi olmaksızın) yer almıştır. Oysa her ikisinin de tilavetinde "vav" harfi vardır, Allah en iyi bilendir.

Mesruk hakkında Ebu Said es-Sem'ânî,*el-Ensâb* adlı eserinde şunları söylemektedir: Ona Mesruk denilmesinin sebebi, küçükken bir kimsenin onu çalması sonra da bulunmuş olmasıdır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Onu semadan inmiş... gök ile yer arasını kapatmış gördüm"* ifadesi bu şekilde asıl yazmalarda: *"Gök ile yer arası"* şeklindedir ve iki ifade de sahihtir. (3/9)

(440) "Aişe (radıyallâhu anhâ)'ya ... sordum, söylediklerinden dolayı tüylerim diken diken oldu dedi."

Aişe'nin Mesruk'a verdiği cevabında "subhanallah" demesi böyle bir hususun bilinmemesinden ötürü duyduğu hayreti ifade etmesi demektir. Bununla: Böyle bir şeyi nasıl olur da bilmezsin demek istemiş gibidir. "Subhanallah"ın hayret ifade etmek üzere kullanılması hadiste de, Arapların konuşmasında da çokça görülen bir husustur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Subhanallah onunla temizlen işte"* ve: *"Subhanallah Müslüman necis olmaz ki"* buyrukları ile ashab-ı kiramın: "Subhanallah ey Allah'ın Rasûlü" sözleri buna örnektir. Nahiv bilginleri arasında "subhanallah"ın hayret (taaccüb,

şaşkınlık) bildiren lafızlardan olduğunu sözkonusu edenler arasında Ebu Bekr es-Serrac ve başkaları da vardır. Aynı şekilde Araplar hayret ve şaşkınlıklarını ifade etmek halinde "lâ ilahe illallah" da söylerler. Allah en iyi bilendir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Tüylerim diken diken oldu" sözleri korku ve dehşetten saçlarım dikleşti, demektir. Çünkü ben söylenmemesi gereken bir sözü işitmiş bulunmaktayım.

İbnu'l-A'râbî dedi ki: Araplar bir şeyi kabul etmeyip, reddettiklerini anlatmak üzere: "Saçlarım diken diken oldu", "derim ürperdi" ve "tiksindim" derler. Nadr b. Şumeyl der ki: Tüylerin diken diken olması, derinin ürpermesi gibi bir anlam ifade eder. Bunun aslı ise çekinmek ve toplanıp, bir araya gelmektir. Çünkü korku ve dehşet halinde deri çekilir (büzüşür) ve bundan dolayı da tüyler ayağa kalkar. Zembil'e (aynı kökten gelmek üzere) "el-kaffeh" adının verilmesi de bundan dolayıdır. Çünkü zembil çubuklar bir araya getirilerek örülür ve onun içine başka şeyler toplanıp, bir araya gelir. Allah en iyi bilendir.

(441) Müslim (rahimehullah)'ın: "Bize İbn Numeyr tahdis etti... Mesruk'tan" sözlerinde geçen senetteki bütün bu raviler Kûfelidir.

İbn Numeyr'in adı Muhammed b. Abdullah b. Numeyr, Ebu Üsâme'nin adı Hammad b. Üsâme, Zekeriya'nın babası ise Ebu Zâide'dir. Babası Ebu Zâide'nin adı da Halid b. Meymûn'dur. Halid b. Hubeyre olduğu da söylenmiştir. İbn Eşva'ın adı Said b. Amr b. Eşva'dır.

"Aişe (radıyallâhu anhâ)'ya... dedim. O: O Cebrail (aleyhisselâm)'dır dedi."

İmam Ebu'l-Hasan el-Vâhidî dedi ki: *"Sarkmak"* aşağıya doğru uzanmak demektir. Asıl anlamı da budur. Sonraları yukarıdan yakınlaşmak hakkında da kullanılmıştır. Bu ise el-Ferrâ'nın görüşüdür.

en-Nazm adlı eserin sahibi ise: Burada buyrukta takdim ve tehir vardır çünkü sonra sarkıp yaklaştı anlamındadır. Zira sarkmak, yaklaşmanın sebebidir. İbnu'l-A'râbî dedi ki: Sarkmak yükseklikten yakınlaşmak halinde kullanılır. el-Kelbî dedi ki: Yani Cebrail, Muhammed'e yaklaştı ve ona yakınlaştı. Hasan ve Katâde de şöyle demişlerdir: Cebrail yerin en yüksek ufkunda doğrulduktan sonra yaklaşıp, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yakınına indi. Yüce Allah'ın: *"Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı."* (en-Necm, 53/9) buyruğuna gelince. Buradaki "el-kaab: boy" yayın kabzası ile kirişinin bağlandığı yer (yayın uçları) arasındaki mesafedir. Her bir yayın da iki ucu olur. Bu kelime sözlükte aynı zamanda "kadar, miktar" anlamında da gelir.

Müfessirlerin tamamına göre âyetten maksat da budur. Yaydan maksat ise ok atımı için kullanılandır. Bu da Arap yayıdır. Onların alışkanlıkları dolayısıyla özellikle zikredilmiştir.

Bir topluluğun kanaatine göre ise yaydan kasıt koldur. Bu Abdullah b. Mesud, Şakik b. Seleme, Said b. Cubeyr ve Ebu İshak es-Sebîî'nin görüşüdür. Bu manaya göre yay (kavs) kendisiyle bir şeylerin ölçüldüğü kol uzunluğudur.

Aişe (radıyallâhu anhâ), İbn Abbas, Hasan, Katâde ve başkaları da: İşte Cebrail ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında bu kadar uzaklık vardı, demişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Hatta daha da yakın"* buyruğunun anlamı: Ya da ondan daha yakındı, demektir. Mukatil, hatta daha yakındı, diye açıklamıştır. Zeccac dedi ki: Yüce Allah kullarına dildeki kullanımları ve anlayış miktarlarına göre hitap etmiş olup: "Bu da sizin kendi takdir ve ölçülerinize göre daha yakındır" demektir. Şüphesiz eşyanın hakikatini en iyi bilen yüce Allah'tır ama o bize alışkın olduğumuz üslupla hitap etmiştir.

Ayetin anlamına gelince: (3/11) Cebrail (aleyhisselâm) hilkatinin Muâzzamlığı ve onun pek çok cüzünün bulunmasına rağmen, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e işte bu kadar yaklaşmıştır. Allah en iyi bilendir.

(442) "Ebu Zerr (radıyallâhu anh)'dan: ... *Nurdur, onu nasıl görebilirim."* Diğer rivâyette: *"Bir nur gördüm"* sözlerine gelince:

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Nurdur, onu nasıl görebilirdim"* buyruğunun anlamı: Onun hicabı bir nurdur, onu nasıl görebilirdim, demektir. İmam Ebu Abdullah el-Mâzerî (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: *"Onu"* ifadesindeki zamir şanı yüce Allah'a aittir. Yani nur benim onu görmeme engel oldu. Nitekim nurların (ışıkların) gözleri kamaştırması ve gören ile arasına bir engel teşkil ederek görme idrakini engellemesi bilinen bir adettir.

(443) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bir nur gördüm"* sözü şu demektir: Ben sadece nur gördüm, başka bir şey de görmedim. (el-Mâzerî devamla) dedi ki: Bu *"(O) nuranidir, nasıl onu görebilirdim"* diye rivâyet edilmiştir. Bunun da az önce verdiğimiz anlam çerçevesinde olma ihtimali vardır. Yani O görülmesine engel olan nurun yaratıcısıdır. Bu durumda bu Allah'ın fiili sıfatlarından olur.

Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Bize böyle bir rivâyet gelmedi ve ben bunu asıl nüshaların hiçbirinde de görmedim. Yüce Allah'ın zatının

nur olması ise imkânsız bir şeydir; çünkü nur da cisim türündendir. Şanı yüce Allah ise bundan yüce ve münezzehtir. Bütün Müslüman imamların mezhebi (kanaati) budur.

Yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur"* (nûr,35) buyruğu ile hadis-i şerifte şanı yüce Allah'a "en-nur" adının verilmesi şeklindeki rivâyetlere gelince: Bu da onları nurlandıran ve o nuru yaratan anlamındadır. Göklerde ve yerde bulunanlara hidayet veren anlamında olduğu söylendiği gibi, müminlerin kalplerini nurlandıran olduğu, gözleri alacak, apaydınlık ve pek güzel anlamında olduğu (3/12) da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Allah uyumaz, O'nun uyuması da gerekmez... basarının değdiği bütün mahlukatını yakardı."

"Allah uyumaz, O'nun uyuması da gerekmez." buyruğu, Allah uyumaz ve uyumak O'nun hakkında imkânsızdır, demektir. Çünkü uyumak, aklın bastırıldığı bir kaybolma halidir. Uyku halinde bir şey hissedilmez. Allah ise bundan münezzehtir, bu hal O'nun hakkında imkânsızdır.

"O adalet terazisini alçaltır ve yükseltir." Buyruğu hakkında Kadı İyaz dedi ki: Herevî dedi ki: İbn Kuteybe dedi ki: Kıst, terazi demektir. Ona kıst denilmesi, kıst'ın adalet anlamında olması ve terazi ile adaletin gerçekleşmesi dolayısıyladır. Bu ifadeden maksat ise, Yüce Alah'ın, teraziyi kulların yükselen amelleriyle yükseltmesi, aşağıya inen rızıklarıyla da onu alçaltmasıdır. Bu ise indirilmesi takdir edilenler hakkında temsili bir ifade olup, terazinin tartmasına benzetilmiştir. Kıst: Terazi'den maksadın her yaratılmışın muhtaç olduğu rızık demek olduğu, onu alçaltmasının kulu fakir ve muhtaç duruma düşürmesi, yükseltmesinin de onu genişletmek demek olduğu da söylenmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Gecenin ameli ona, gündüzün amelinden önce yükseltilir..."* buyruğu ile, ikinci rivâyetteki: *"Gündüzün ameli geceleyin..."* buyruklarına gelince birincisinin anlamı -Allah en iyi bilendir- şudur: Geceleyin işlenen amel ona ondan sonra gelen gündüzün amelinden önce yükseltilir. Gündüz vakti yapılan amel de ona ondan sonra gelen gecenin amelinden önce yükseltilir.

İkinci rivâyetin anlamı da şudur: Gündüzün ameli ona kendisinden sonra gelen gecenin ilk vaktinde yükseltilir, gecenin ameli de ona kendisinden sonra gelen gündüzün ilk vaktinde yükseltilir. Çünkü Hafaza melekleri gece bittikten sonra gündüzün ilk vaktinde gecenin amelini yükseltirler. Gündüzün amellerini de bitiminden sonra gecenin ilk vaktinde yükseltirler. Allah en iyi bilendir.

"Onun hicabı nurdur..." buyruğuna gelince: *"yüzünün nurunun parıltıları (subuhât)"* kelimesi "subuha"nın çoğuludur. Kitabu'l-ayn sahibi (el-Halil b. Ahmed) Herevî ve hadisi Şerh eden bütün lügat ve hadis âlimleri şöyle demektedir: Yüzünün parıltıları onun nuru, celali ve göz kamaştırıcı güzelliğidir. Hicab'ın sözlükteki asıl anlamı engel ve perdedir. Hicabın gerçek manası sınırları belli cisimler için sözkonusudur ama yüce Allah, cisim ve sınırdan münezzehtir. Burada kastedilen ise onun görülmesinin engelidir. Bu engele nur ya da nar (ateş) adının verilmesi ise her ikisinin ışık ve parıltıları dolayısıyla adeten idrake engel olmalarıdır.

"Vech"den maksat da zatın kendisidir.

"Basarının değdiği bütün mahlûkatı" buyruğundan maksada gelince: Şanı yüce Allah'ın basarı bütün kâinatı kuşatır. İbaredeki "min: dan" ise kısım bildirmek (tab'iz) için değil, cinsin beyanı içindir. İfadenin takdiri şudur: Eğer onun görülmesinin engelini ortadan kaldıracak olursa -ki bu da nur ya da nar denilen hicaptır- ve mahlûkatına tecelli edecek olursa zatının celali bütün mahlûkatını yakar. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

"Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki... Ebu Bekr'in, A'meş'ten rivâyetinde: Bize tahdis etti, dememiştir." Bu rivâyetin senedindeki bütün raviler Kûfelidir.

Ebu Musa el-Eş'arî ise hem Basralı, hem Kûfelidir.

Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'nin adı Abdullah b. Muhammed b. İbrahim'dir. Ebu Şeybe künyeli de odur.

Ebu Kureyb'in adı Muhammed b. el-Alâ, Ebu Muaviye'nin adı Muhammed b. -noktalı hı ile- Hâzim'dir.

A'meş'in adı Süleyman b. Mihran, Ebu Musa'nın adı Abdullah b. Kays'dır.

Bütün bunlara dair açıklamalar daha önceden geçmişti. Ama aradan uzun bir fasıla geçtiğinden ötürü, isimlerini iyice bellemeyen kimseler için yeniden bilgilerini tazelemek istedim.

Ebu Ubeyde de Abdullah b. Mesud'un oğlu olup, adı Abdurrahman'dır.

Bu isnâdta, isnâd ilmi inceliklerinden iki incelik vardır. Bunlardan birisi hepsinin belirttiğim gibi Kûfeli olmalarıdır. İkincisi ise bu isnâdta biri diğerinden rivâyette bulunan üç tane tabii bulunmasıdır. Bunlar da A'meş, Amr ve Ebu Ubeyde'dir.

"Ebu Bekr'in, A'meş'ten rivâyetinde, bize tahdis etti, dememiştir" ibaresi de Müslim -Allah'ın rahmeti ona- (3/14)'in ihtiyatı, verai ve rivâyeti oldukça sağlam nakletmesinin bir ifadesidir. Çünkü o bu hadisi hem Ebu Kureyb, hem Ebu Bekir'den rivâyet etmiştir. Ebu Kureyb rivâyetinde:"Bize Ebu Muaviye tahdis edip dedi ki: Bize A'meş tahdis etti" derken, Ebu Bekr: "Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten tahdis etti" demiştir.

Her ikisinin hocaları Ebu Muaviye'nin rivâyetinin nasıl olduğu hususundaki ibareleri farklılık gösterdiği için, Müslim -Allah'ın rahmeti ona- bu farklılığı da açıklamıştır.

Böylelikle iki faydası da ortaya çıkmış olmaktadır. Birincisi: "Bize tahdis etti" ibaresi ilim adamlarının icmaı ile senedin muttasıl olduğunu ifade eder. "dan, den" ifadesi ise daha önceki başlıklarda (mukaddime' deki fasıllarda) ve başka yerlerde açıkladığımız gibi görüş ayrılığı vardır. Ancak çeşitli ilim adamlarının çoğunluğunun kabul ettiği sahih kanaat, bunun da ittisal ifade ettiğidir. Bunu kullanan kişinin tedlis yapan bir ravi olması hali müstesnadır. İşte Müslim bunu beyan etmiş olmaktadır.

İkincisi ise, şayet iki ibareden birisini zikretmekle yetinmiş olsaydı bunda bir tutarsızlık olurdu. Çünkü yalnızca "an: den, dan" ile rivâyeti zikretseydi "bize tahdis etti" ibaresinin güçlü anlatımını kaçırmış ve mana yoluyla rivâyet nakletmiş olurdu. Eğer "bize tahdis etti"yi zikretmekle yetinmiş olsaydı, ikisinden birisinin rivâyetine bir şey eklemiş ve mana yoluyla rivâyet etmiş olurdu. Bütün bu hususlar ise sakınılması gereken hususlardandır. Allah doğruyu en iyi bilendir.

٨٠/٧٩- بَاب إِثْبَاتِ رُؤْيَةِ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْآخِرَةِ رَبَّهُمْ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى

80/79- MÜMİNLERİN ÂHİRETTE ŞANI YÜCE RABLERİNİ GÖRECEKLERİNİN İSPATI BABI

Müminlerin Ahirette Rablerini Görmeleri

Bilelim ki ehl-i sünnetin tamamının kanaatine göre yüce Allah'ın görülmesi aklen mümkündür, imkânsız değildir. Aynı şekilde ehl-i sünnet ahirette Allah'ın görülmesinin gerçekleşeceği, müminlerin de -kâfirler dışarıda kalmak üzere- yüce Allah'ı göreceklerini icma ile kabul etmişlerdir.

Mutezile, Hariciler ve bazı Mürcieciler gibi bid'at ehlinden bir kesim ise yüce Allah'ın yarattıklarından hiçbir kimsenin onu görmeyeceğini ve onun görülmesinin aklen imkânsız olduğunu iddia etmişlerdir.

Ancak onların bu söyledikleri apaçık bir yanlışlık ve çirkin bir bilgisizliktir. Çünkü ahirette yüce Allah'ın müminler tarafından görülmesinin sabit olduğu hususunda kitap ve sünnetin delilleri ile ashab-ı kiramın ve onlardan sonra gelen bu ümmetin salih selefinin icmaı birbirini pekiştirmektedir. Buna dair rivâyetleri yaklaşık yirmi kadar sahabi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etmiştir. Bu husustaki Kur'ân âyetleri de meşhurdur. Bid'atçilerin Allah'ın görülmesine dair itirazlarının ise ehl-i sünnet kelamcılarının kitaplarında meşhur cevapları vardır. Aynı şekilde diğer şüphe ve tereddütlerine de gerekli cevaplar verilmiş olup, bütün bunlar etraflı bir şekilde kelam kitaplarında zikredilmiştir. Bizim burada bu cevapları ayrıca sözkonusu etme zorunluluğumuz yoktur.

Yüce Allah'ın dünyada görülmesine gelince, daha önce bunun mümkün olduğunu belirtmiştik. Ama selefin ve kelamcı olsun olmasın halefin çoğunluğu dünyada bunun olmayacağı kanaatindedirler. İmam Ebu'l-Kasım el-Kuşeyri de tanınmış risalesinde İmam Ebu Bekr b. Fûrek'den, onun İmam Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'nin bu hususta iki görüşünün bulunduğunu naklettiği hükmüne varmıştır. Bir görüşe göre bu olur, ikinci görüşe göre olmaz. (3/15)

Diğer taraftan hak ehlinin mezhebine göre ru'yet (görmek) yüce Allah'ın yarattıklarında var ettiği bir güçtür. Bunun gerçekleşmesi için ışıkların birleşip, bulunması şartı olmadığı gibi, görülenin karşıda bulunması ve daha başka şartlar da sözkonusu değildir, ama bizim birbirimizi görmemiz böyle olduğu için bu şartların varlığı ile cereyan etmektedir, ama esas itibariyle bunlar şart değildir.

Bizim kelamcı imamlarımız bu hususları apaçık delilleriyle açıklamış bulunmaktadır. Ayrıca yüce Allah'ın görülmesi için O'nun bir cihette olduğunu tespit etmeye gerek yoktur, O bundan münezzehtir. Aksine müminler O'nu tıpkı O'nun herhangi bir cihette olduğunu söylemedikleri gibi belli bir cihette bulunması sözkonusu olmaksızın göreceklerdir. Allah en iyi bilendir

٤٤٧-١/٢٩٦- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَأَبُو غَسَّانَ الْمَسْمَعِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ وَاللَّفْظُ لِأَبِي غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ الْجَوْنِيُّ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةِ عَدْنٍ

447-296/1- Bize Nasr b. Ali el-Cehdamî, Ebu Gassân el-Mismaî ve İshak b. İbrahim -hepsi- Abdulaziz b. Abdussamed'den -lafız Ebu Gassân'a ait olmak üzere- şöyle dediğini tahdis ettiler: Bize Abdussamed tahdis etti. Bize Ebu İmran el-Cevnî, Ebu Bekr b. Abdullah b. Kays'dan tahdis etti. O babasından, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kapları ve içindekileri gümüşten olan iki cennet, kapları ve içindekileri altından olan iki cennet vardır. Adn cennetinde cennetlikler ile Rablerine bakmaları arasında ancak onun yüzü üzerindeki kibriyâ ridâsı vardır."*[210]

Şerh

Senette: "el-Cehdamî ve Ebu Gassân el-Mismaî"nin adları geçmektedir ki, Mukaddimenin Şerhinin baş taraflarında bu isimlerin nasıl okunacağı geçmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde Ebu Gassân'a dair açıklama da geçmiş olup, bunun (Gassân adının) munsarıf ve gayr-ı munsarıf olmasının mümkün olduğu, adının da Mâlik b. Abdulvahid olduğu el-Mismaî nispetinin de Misma' b. Rabia'ya nispet olduğu belirtilmiş idi. Misma' ise kabilenin büyük atasıdır.

Bütün bu hususlar her ne kadar açık olup, daha önceden de geçmiş ise de bunların geçtiği yer ile burası arasında bir uzaklık bulunduğundan ötürü tekrar ettim.

"Ebu Bekr b. Abdullah b. Kays" Ebu Musa el-Eş'arî'nin oğlu Ebu Bekr'dir. Ebu Bekr'in adı da Amr'dır, Âmir olduğu da söylenmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Cennetlikler ile Rablerine bakmaları arasında ... vardır"* buyruğuna gelince, ilim adamları şöyle demişlerdir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Araplarla anlayacakları şekilde konuşur ve söylediği sözleri onların kavrayabilecekleri ifadelerle dile getirir, daha iyi anlaşılması için istiare ve çeşitli mecazları da kullanırdı. Bu sebeple *"ridânın kaldırılacağı ifadesi"* ile gözlerin onu görmesinin önündeki engelin ortadan kaldırılacağını anlatmak istemiştir.

"Adn cennetinde" ibaresi Adn cennetinde yüce Allah'a bakacak olanlar anlamındadır.

210 Buhari, 4878, 4880, 7444; Tirmizi, 2528; İbn Mace, 186; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9135

٤٤٨-٢٩٧/٢- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ صُهَيْبٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ قَالَ يَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ فَيَقُولُونَ أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ

448-297/2- Bize Ubeydullah b. Ömer b. Meysere tahdis edip dedi ki... Suhayb Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: "*Cennet ehli cennete girdikten sonra Allah Tebâreke ve Teâlâ şöyle buyuracak: Size daha fazla bir şey vermemi istiyor musunuz? Onlar: Yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koyup, cehennemden korumadın mı (daha ne isteyelim), diyecekler. Bunun üzerine yüce Rabbimiz hicabı açacak. Aziz ve celil Rablerine bakmaktan daha çok sevdikleri hiçbir şey onlara verilmiş olmayacaktır.*"[211]

Şerh

"Bize Abdullah b. Ömer b. Meysere tahdis etti... *Cennetlikler cennete girdiği zaman...*" (3/16)

Bu hadisi bu şekilde Tirmizi, Nesai, İbn Mace ve başkaları Hammad b. Seleme'nin, Sabit'ten, o İbn Ebu Leyla'dan, o Suhayb'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet etmişlerdir. Ebu İsa et-Tirmizi, Ebu Mesud ed-Dımeşki ve başkaları da şöyle demişlerdir: Bu hadisi bu şekilde Sabit'ten merfu olarak Hammad b. Seleme'den başkası rivâyet etmemiştir. Ayrıca bunu Süleyman b. el-Muğire, Hammad b. Zeyd ve Hammad b. Vâkid, Sabit'ten, o İbn Ebî Leylâ'dan onun sözü olarak rivâyet etmiş olup, bu rivâyette Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adı da, Suhayb'in adı da geçmemektedir.

Bunların bu söyledikleri hadisin sıhhatini olumsuz olarak etkilemez. Çünkü bizler daha önceki fasıllarda fakihlerin, usul alimlerinin ve muhakkık muhaddislerin tercihen kabul ettikleri Hatib Bağdadi'nin de sahih olduğunu belirttiği doğru (sahih) kanaatin şu olduğunu belirtmiştik: Bir hadisi sika ravilerinin bazısı muttasıl, diğer bazısı mürsel yahut bazıları merfu, diğer bazısı mevkuf olarak rivâyet edecek olurlarsa, hadisin muttasıl ve merfu olduğuna

211 Tirmizi, 2552; İbn Mace, 187; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4968

hükmedilir. Çünkü bu şekildeki rivâyet sika bir ravinin ziyadesidir, böyle bir ziyade ise bütün mezhep ve fırkaların çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

٤٤٩-٢٩٨/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ

449-298/3- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Yezid b. Harun, Hammad b. Seleme'den bu isnâd ile tahdis etti ve şunu ekledi: Sonra da şu: *"İhsanda bulunanlara el-Hüsnâ ve daha fazlası vardır."* (Yunus, 10/26) âyetini okudu.[212]

٨١/٨٠- بَاب مَعْرِفَةِ طَرِيقِ الرُّؤْيَةِ

81/80- ALLAH'IN GÖRÜLMESİNİ (ÖRNEKLE) BİLMENİN YOLU BABI

٤٥٠-٢٩٩/١- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ نَاسًا قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ هَلْ تُضَارُّونَ فِي الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَإِنَّكُمْ تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ يَجْمَعُ اللهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئًا فَلْيَتَّبِعْهُ فَيَتَّبِعُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ الشَّمْسَ الشَّمْسَ وَيَتَّبِعُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ الْقَمَرَ الْقَمَرَ وَيَتَّبِعُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ الطَّوَاغِيتَ الطَّوَاغِيتَ وَتَبْقَى هَذِهِ الْأُمَّةُ فِيهَا مُنَافِقُوهَا فَيَأْتِيهِمْ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي صُورَةٍ غَيْرِ صُورَتِهِ الَّتِي يَعْرِفُونَ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللهِ مِنْكَ هَذَا مَكَانُنَا حَتَّى يَأْتِيَنَا رَبُّنَا فَإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ فَيَأْتِيهِمْ اللهُ تَعَالَى فِي صُورَتِهِ الَّتِي يَعْرِفُونَ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ أَنْتَ رَبُّنَا فَيَتَّبِعُونَهُ وَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَيْ جَهَنَّمَ فَأَكُونُ أَنَا وَأُمَّتِي أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ إِلَّا الرُّسُلُ وَدَعْوَى الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ

212 448 numaralı hadisin kaynakları

وَفِي جَهَنَّمَ كَلَالِيبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ هَلْ رَأَيْتُمُ السَّعْدَانَ قَالُوا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَإِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ مَا قَدْرُ عِظَمِهَا إِلَّا اللَّهُ تَخْطَفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمُ الْمُؤْمِنُ بَقِيَ بِعَمَلِهِ وَمِنْهُمُ الْمُجَازَى حَتَّى يُنَجَّى حَتَّى إِذَا فَرَغَ اللَّهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ وَأَرَادَ أَنْ يُخْرِجَ بِرَحْمَتِهِ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَمَرَ الْمَلَائِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا مِمَّنْ أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ يَرْحَمَهُ مِمَّنْ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَيَعْرِفُونَهُمْ فِي النَّارِ يَعْرِفُونَهُمْ بِأَثَرِ السُّجُودِ تَأْكُلُ النَّارُ مِنَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ فَيُخْرَجُونَ مِنَ النَّارِ وَقَدْ امْتَحَشُوا فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ فَيَنْبُتُونَ مِنْهُ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ ثُمَّ يَفْرُغُ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ وَيَبْقَى رَجُلٌ مُقْبِلٌ بِوَجْهِهِ عَلَى النَّارِ وَهُوَ آخِرُ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةَ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ اصْرِفْ وَجْهِي عَنِ النَّارِ فَإِنَّهُ قَدْ قَشَبَنِي رِيحُهَا وَأَحْرَقَنِي ذَكَاؤُهَا فَيَدْعُو اللَّهَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَدْعُوَهُ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى هَلْ عَسَيْتَ إِنْ فَعَلْتُ ذَلِكَ بِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَهُ فَيَقُولُ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهُ وَيُعْطِي رَبَّهُ مِنْ عُهُودٍ وَمَوَاثِيقَ مَا شَاءَ اللَّهُ فَيَصْرِفُ اللَّهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ فَإِذَا أَقْبَلَ عَلَى الْجَنَّةِ وَرَآهَا سَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ ثُمَّ يَقُولُ أَيْ رَبِّ قَدِّمْنِي إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ أَلَيْسَ قَدْ أَعْطَيْتَ عُهُودَكَ وَمَوَاثِيقَكَ لَا تَسْأَلُنِي غَيْرَ الَّذِي أَعْطَيْتُكَ وَيْلَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مَا أَغْدَرَكَ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ وَيَدْعُو اللَّهَ حَتَّى يَقُولَ لَهُ فَهَلْ عَسَيْتَ إِنْ أَعْطَيْتُكَ ذَلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَهُ فَيَقُولُ لَا وَعِزَّتِكَ فَيُعْطِي رَبَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مِنْ عُهُودٍ وَمَوَاثِيقَ فَيُقَدِّمُهُ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ فَإِذَا قَامَ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ انْفَهَقَتْ لَهُ الْجَنَّةُ فَرَأَى مَا فِيهَا مِنَ الْخَيْرِ وَالسُّرُورِ فَيَسْكُتُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ ثُمَّ يَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَهُ أَلَيْسَ قَدْ أَعْطَيْتَ عُهُودَكَ وَمَوَاثِيقَكَ أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَ مَا أُعْطِيتَ وَيْلَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مَا أَغْدَرَكَ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ لَا أَكُونُ أَشْقَى خَلْقِكَ فَلَا يَزَالُ يَدْعُو اللَّهَ حَتَّى يَضْحَكَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فَإِذَا ضَحِكَ اللَّهُ مِنْهُ قَالَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ فَإِذَا دَخَلَهَا قَالَ اللَّهُ لَهُ تَمَنَّهْ فَيَسْأَلُ رَبَّهُ وَيَتَمَنَّى حَتَّى إِنَّ اللَّهَ لَيُذَكِّرُهُ مِنْ كَذَا وَكَذَا حَتَّى إِذَا انْقَطَعَتْ بِهِ

الْأَمَانِيِّ قَالَ اللهُ تَعَالَى ذَلِكَ لَكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ قَالَ عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ وَأَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ لَا يَرُدُّ عَلَيْهِ مِنْ حَدِيثِهِ شَيْئًا حَتَّى إِذَا حَدَّثَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ اللهَ قَالَ لِذَلِكَ الرَّجُلِ وَمِثْلُهُ مَعَهُ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ مَعَهُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ مَا حَفِظْتُ إِلَّا قَوْلَهُ ذَلِكَ لَكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ أَشْهَدُ أَنِّي حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَوْلَهُ ذَلِكَ لَكَ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَذَلِكَ الرَّجُلُ آخِرُ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةَ

450-299/1- Bana Zuheyr b. Harb haber verdi. Bize Yakub b. İbrahim tahdis etti. Bize babam İbn Şihab'dan tahdis etti. O Ata b. Yezid Leysî'den, o Ebu Hureyre'den kendisine haber verdiğine göre bazı kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: (3/2b) Ey Allah'ın Rasûlü, kıyamet gününde Rabbimizi görür müyüz, dediler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dolunayı görmek için birbirinizle itişir, kakışır, birbirinize zarar verir misiniz?"* Onlar: Hayır, ey Allah'ın Rasûlü, dediler. Bu sefer Allah Rasûlü: *"Ya önünde hiçbir bulut yokken güneşi görmek için birbirinizle itişir, kakışır, birbirinize zarar verir misiniz"* buyurdu. Onlar: Hayır, ey Allah'ın Rasûlü dediler.

Allah Rasûlü şöyle devam etti: *"Şüphesiz siz de onu böyle göreceksiniz. Allah kıyamet gününde (bütün) insanları toplayıp, bir araya getirerek şöyle buyuracak: Kim (dünyada iken Allah'tan başka) herhangi bir şeye ibadet ediyorsa onun arkasından gitsin. (Dünyada iken) güneşe ibadet eden güneşin arkasından gidecek, aya ibadet eden ayın arkasından gidecek, tağutlara ibadet eden tağutların peşinden gidecek. Geriye aralarında münafıkları da olduğu halde bu ümmet kalacak. Allah Tebâreke ve Teâlâ onlara kendisini tanıdıkları suretten başka bir surette gelerek: Ben sizin Rabbinizim diyecek. Onlar: Senden Allah'a sığınırız. Biz Rabbimiz yanımıza gelinceye kadar buradan ayrılmayacağız. Rabbimiz gelirse biz onu tanırız diyecekler. Sonra yüce Allah kendilerine onu tanıyacakları bir surette gelecek, ben Rabbinizim diyecek, onlar da:* (3/3a) *Evet, sen Rabbimizsin diyecekler ve onun arkasından gidecekler. Cehennemin üzerine Sırât kurulacak. İlk olarak ümmetimle ben geçeceğim. O gün rasullerden başka kimse konuşmayacak. O gün rasullerin duası ise: Allah'ım selamet ver, selamet ver demekten ibaret olacak. Cehennemde de sa'dân dikeni gibi kancalar bulunacak. Siz sa'dân'ı gördünüz mü?"*

Ashab: Evet, ey Allah'ın Rasûlü dediler. Şöyle devam etti: *"İşte o kancalar sa'dân dikeni gibidirler. Şu kadar var ki, onların ne kadar büyük oldukla-*

rını ancak Allah bilir. İnsanları amelleri sebebiyle kapıp alırlar. Kimisi ameli sebebiyle helak olur,[213] *kimileri de kurtarılıncaya kadar ceza görür. Nihayet Allah kullar arasında hüküm verme işini bitirince, rahmetiyle de dilediği cehennemlikleri çıkarmayı murad edince meleklere:Cehennem ateşinden lâ ilâhe illallah diyenler arasından yüce Allah'ın rahmet ihsan etmeyi murad ettiği kimselerden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamış kimseleri çıkartmalarını emreder. Melekler bunları* (3/3b) *cehennem içinde oldukları halde tanırlar. Onları secde izlerinden tanırlar. Çünkü cehennem ateşi Âdemoğlunun secdenin izi dışındaki yerlerini yer. Allah cehennem ateşine secdenin izlerini yemeyi haram kılmıştır. İşte bunlar cehennem ateşinden iyice yanmış oldukları halde çıkartılırlar. Üzerlerine hayat suyu dökülür, selin taşıdıkları arasında yabani bir tohumun bitip yeşerdiği gibi onlar da bitecekler. Sonra yüce Allah kullar arasındaki hüküm işini bitirir. Geriye yüzü ateşe dönük bir adam kalır. Bu kişi ise cennet ehli arasında cennete en son girecek kişidir. O: Rabbim, yüzümü cehennem ateşinden başka tarafa çevir. Çünkü onun kokusu beni helak etti, alevi beni yaktı, der ve Allah'a* -Allah kendisine dua etmeyi dilediği kadar- *dua eder.*

Sonra Allah Tebâreke ve Teâlâ şöyle buyurur: Sana bu istediğini verirsem acaba daha başka bir şey isteyecek misin? diye sorar. O: Senden bundan başka bir şey istemeyeceğim der ve Rabbime Allah'ın dilediği ahitler verir, yeminler eder. Allah da yüzünü cehennemden başka tarafa çevirir. (3/4a) Cennete dönüp cenneti görünce, Allah'ın dilediği kadar bir süre suskun kalır sonra: Rabbim beni cennetin kapısına yaklaştır der. Allah ona: Sana verdiğimden başka benden bir şey istemeyeceğine dair bana ahitler verip, yeminler etmemiş miydin? Vay sana Âdemoğlu, ne kadar da sözünde durmazsın, buyurur. O kişi: Rabbim der ve yüce Allah'a dua eder. Nihayet ona: Ben sana bunu verecek olursam benden başka bir şey istemeyecek misin buyurur. O, hayır izzetin hakkı için yemin ederim deyip, Rabbine Allah'ın dilediği kadar türlü ahitler ve yeminler eder. Bunun üzerine Rabbi onu cennetin kapısına kadar götürür.

Cennetin kapısına dikilince cennet onun önüne açılır, içindeki hayırları ve sevinci görür. Allah'ın dilediği kadar susar sonra: Rabbim beni cennete koy der. Allah Tebâreke ve Teâlâ ona: Sana verdiğimden başka benden bir şey istemeyeceğine dair türlü ahitler vermemiş, yeminler etmemiş miydin? (3/4b) *Yazık sana ey Âdemoğlu, ne kadar da sözünde durmayan birisisin, buyurur.*

---

213 Basılı nüshada: "Mümin ameli ile kalır" anlamındadır.

O kişi: Rabbim yarattıklarının en bedbahtı olmayayım, der ve Allah'a o kadar dua eder ki, nihayet Allah Tebâreke ve Teâlâ ona gülecek ve: Cennete gir buyuracak, cennete girdikten sonra yüce Allah ona: Temenni et diyecek, o da Rabbinden dileklerde bulunup, temenniler edecek. Nihayet Allah ona şundan şundan da (iste) diye hatırlatacak. Bütün istek ve temennileri sona erince yüce Allah: Bütün bunlar ve onlarla birlikte bir o kadarı da senindir, buyuracak."

Ata b. Yezid dedi ki: (Bu hadisi rivâyet ederken)Ebu Hureyre ile birlikte Ebu Said el-Hudrî de vardı ve rivâyet ettiği hadisinden hiçbir şeyini reddetmedi. Nihayet Ebu Hureyre: *"Allah da o adama: Bir o kadarı daha senindir"* deyince, Ebu Said: Ey Ebu Hureyre, onunla birlikte on misli daha (senindir), dedi. Ebu Hureyre bu sefer: Ben benim bellediğim, bu istediklerin ve bir o kadarı daha senindir sözünden ibarettir, dedi. (3/5a) Ebu Said de: Ben de şahadet ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu ve bununla birlikte on misli daha senindir"* buyruğunu belledim, dedi.

Ebu Hureyre dedi ki: İşte o adam cennetlikler arasında cennete en son girecek kişidir.[214]

Şerh

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Dolunay gecesinde ayı görmekte itişir kakışır, (3/17) birbirinize zarar verir misiniz?"* Bir başka rivâyette: "(تُضَامُّونَ): *Birbirinizi sıkıştırır mısınız, izdiham olur mu"* şeklindedir. (تُضَارُونَ) lafzı da re harfi şeddeli ve şeddesiz olarak rivâyet edilmiş olmakla birlikte, te harfi her iki şekilde de ötrelidir.

Şeddeli okunuşun anlamı, ayın ilk günlerinde yaptığımız gibi iyice görünmediği için kalabalık görmekte, ihtilâf ve anlaşmazlık ya da başka bir sebep dolayısıyla başkalarına zarar verir misiniz, demektir. Şeddesiz okuyuş da: Onu görmekte herhangi bir zarar ve sıkıntı ile karşılaşır mısınız, demektir. Aynı şekilde (تُضَامُونَ) rivâyeti de mim harfi şeddeli ve şeddesiz olarak rivâyet edilmiştir. Mim harfini şeddeli okuyanlar başındaki te harfini üstün okurlar. Şeddesiz okuyanlar ise te harfini ötreli okurlar.

Şeddeli okuyuş, onu görmek için oldukça dikkatinizi harcar ve birbirinizi sıkıştırır mısınız demektir. Şeddesiz okuyuş da, bu hususta bir meşakkat ve zorlukla karşılaşır mısınız, demektir.

214 Buhari, 7437, 6573; Nesai, 1139 -muhtasar-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14213

Kadı Iyaz -Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Bazı dilbilginleri bu hususta her iki kelimenin başındaki te harfi fethalı olup, birisindeki re ve diğerindeki mim harfleri ise şeddelidir, derler.

Bu sözleriyle Kadı Iyaz, böyle diyen dilbilginleri dışında kalanların bu iki kelimeyi diğer harfleri ister şeddeli, ister şeddesiz okusun te harfini ötreli olarak söylediğine işaret etmektedir. Bu da doğru ve anlamı açık okuyuştur. Buhari'deki bir rivâyette ise her iki kelime arada "ev: yahut" lafzı ile şüphe ifade eden tabirle rivâyet edilmiştir ki bu da: Bu hususta siz şüpheye düşmez ve herhangi bir tereddüde kapılmazsınız, dolayısıyla da onun görülüp görülmediği hususunda birbirinize itirazınız olmaz, demektir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İşte siz de onu böylece göreceksiniz"* buyruğu ile açıklık, şüphe ve tereddüdün, meşakkatin, zorluğun ve görüş ayrılığının sözkonusu olmaması bakımından bir görmenin diğerine benzetilmesi demektir.

"Tağutlar: tavâğît" buyruğu "tâğût"un çoğuludur. Leys, Ebu Ubeyde, Kisai ve dilbilginlerinin büyük çoğunluğu şöyle demektedir: Tağut yüce Allah'ın dışında kendisine ibadet edilen her bir şeydir. İbn Abbas, Mukatil, el-Kelbî ve başkaları da: Tağut şeytandır demişlerdir. Tağutun putlar demek olduğu da söylenmiştir. el-Vâhidî dedi ki: Tağut kelimesi hem tekil, hem çoğul olarak kullanılır. Müennes ve müzekker hali de budur. Yüce Allah: *"Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde tağutun hükmüne başvurmak istiyorlar."* (Nisa, 4/60) Burada tekil olarak kullanılmıştır. *"Kâfirlerin dostları ise tağuttur, onları nurdan karanlıklara çıkarırlar."* (el-Bakara, 2/257) buyruğu da bu lafzın çoğul olarak kullanıldığına örnektir. Müennes olarak kullanımına da: *"Tağuta ibadet etmekten sakınıp..."* (ez-Zümer, 39/17) buyruğu örnektir. el-Vâhidî dedi ki: İsimler arasında "felek" ismi de bunun gibidir. O da (bu haliyle) tekil ve çoğul olarak da kullanılır, müzekker ve müennes olarak da. Nahivciler bunun vezninin "fealût" olduğunu, te harfinin de zaid olduğunu, "tağâ: tuğyan etmek, azmak"tan türemiş olduğunu, bunun "tağavût" takdirinde olup, sonradan vav'ın elif'e kalb edildiğini söylemişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Aralarında münafıkları da bulunduğu halde bu ümmet kalır." İlim adamları der ki: Münafıkların da müminler arasında kalmalarının sebebi, dünyada iken onların arkasına saklanıp, gizlendiklerinden dolayıdır. Âhirette de onların arasına saklanarak gizlenmek isteyip, onların yolunu izleyecek (3/18), onları takip edecek, onların nurlarında yürüyeceklerdir. Nihayet aralarına bir sur konulacaktır. Bu surun iç tarafında rahmet, dışının ön tarafında ise azap ola-

caktır. Böylelikle müminlerin onları aydınlatan nurları da gitmiş olacaktır. Bazı âlimlerin dediklerine göre, bunlar kendilerine uzak durun, uzak olun denilecek ve Havzın etrafından kovulup, uzaklaştırılacak kimselerdir, demişlerdir.

Sıfat Âyetleri ve Sıfat Hadislerinin Anlaşılması

"Allah kendilerine tanıdıkları suretinden başka bir surette gelecek... Sen bizim Rabbimizsin diyecekler ve ona uyacaklar." Şunu bilelim ki, sıfat âyetleri ve hadisleri ile ilgili ilim adamlarının iki görüşü vardır:

1- Selefin çoğunluğunun ya da tamamının görüşü olup, buna göre bu sıfatların anlamları hakkında söz söylenmez. Aksine: Bizim bunlara iman etmemiz ve yüce Allah'ın celal ve azametine yakışır bir anlamının olduğuna inanmamız gerekir. Bununla birlikte de şanı yüce Allah'ın hiçbir şeye benzemediğini, hiçbir şeyin onun gibi olmadığını da, ayrıca onun cisme bürünmekten, intikal etmekten herhangi bir cihette yer edinmekten ve yaratılmışların diğer sıfatlarından münezzeh olduğuna da kesinlikle inanmak gerekir. Aynı zamanda bu görüş kelamcılardan bir topluluğun da benimsediği görüş olup, onların muhakkikleri arasından bir topluluk da bu görüşü tercih etmiştir ve bu daha selametli bir yoldur.

2- Kelamcıların çoğunluğunun kabul ettiği görüş: Buna göre bu gibi buyruklar bulundukları yere uygun olarak tevil edilirler. Ancak bu tevilin ehil kimseler tarafından yapılması gerekir. Bu da Arapçayı, usul ve furû' ile ilgili kuralları, ilimde maharet sahibi birisi olmakla gerçekleşir. Bu mezhebe göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Allah onların yanına gelir" buyruğu hakkında şöyle denilir: Gelmesi onların onu görmelerinden ibarettir. Çünkü adeten başkasının önünden kaybolan bir kimseyi görmek ancak dönüp gelmesi ile mümkündür. İşte burada da görmekten mecaz olarak gelmek tabiri kullanılmıştır. "Gelmek"in yüce Allah'ın fiillerinden bir fiil olduğu da söylenmiştir. *"Allah onlara gelir"* buyruğu ile Allah'ın bazı meleklerinin yanlarına gelmesinin kastedildiği de söylenmiştir.

Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona): Bu açıklama bana göre hadise daha uygun olan açıklamadır, demektedir. Kadı Iyaz şunları da ekler: Onların tanımadıkları bir surette kendilerine gelen bu melekte, meleğin ve yaratılmışın üzerinde açıkça görülen sonradan yaratılmışlık özellikleri bulunur. (Ondan dolayı onu tanımadıklarını söylerler.) Yahut *"Allah onlara tanımadıkları bir surette gelir"* ifadesinin anlamı şu olabilir: (3/19) Onlara bir suret getirir ve kendilerine onları sınamak için mutlak ilahın sıfatlarına benzemeyen meleklerinden ve mahlûkatından birtakım suretler onlara görünür. Bu da müminlerin

son sınanmasıdır. İşte bu melek yahut bu suret kendilerine: Ben Rabbinizim diyecek olursa, onda doğru bulmadıkları yaratılmışın alametlerini görecekler ve Rablerinin olmadığını bilip, ondan Allah'a sığınacaklardır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sonra Allah kendilerine onu tanıdıkları suretinde gelecek"* buyruğunda geçen "suret"ten maksat sıfat ve niteliktir. Yani şanı yüce Allah kendilerine bildikleri ve onu kendisiyle tanıyacakları bir sıfatta tecelli edecek. Onlar zatını sıfatıyla tanıyacaklar. Daha önce onu görmemiş olsalar bile; çünkü onun yarattıklarından hiçbir şeye benzemediğini göreceklerdir. Önceden de onun yarattıklarından hiçbir şeye benzemediğini biliyorlardı. Böylelikle onun Rableri olduğunu bilecekler ve: Evet, sen Rabbimizsin diyecekler.

Burada "sıfat"ın "suret" ile ifade edilmesi, aralarındaki benzerlik dolayısıyla ve anlatımda cinasın devam ettirilmesi içindir. Çünkü daha önceden de suret sözkonusu edilmişti.

Müminlerin söyleyecekleri *"senden Allah'a sığınırız"* sözleri hakkında da Hattâbî şu açıklamayı yapmaktadır: Bu sığınmayı özel olarak münafıkların yapacak olmaları ihtimali vardır. Ancak Kadı Iyaz bunu kabul etmeyerek: Bunun münafıkların söyleyecekleri bir söz olması doğru olamaz, bu açıklama ile de ifadeler doğru dürüst anlaşılamaz, demiştir.

Kadı Iyaz'ın bu söyledikleri doğrunun kendisidir, hadisin lafzı da zaten bunu açıkça ortaya koymaktadır ya da açıkça ondan anlaşılan budur. Ondan sığınacak olmalarının tek sebebi daha önce açıkladığımız gibi, yaratılmışın alametlerini onda görecek olmalarıdır.

"Onun arkasından giderler, ona tabi olurlar" buyruğu da şu demektir: Cennete gitmek suretiyle kendilerine verdiği emre uyarlar yahut kendilerini cennete götürecek meleklerine uyarlar. Allah en iyi bilendir.

"Sırâtta cehennemin üzerine kurulur." Sırât onun üzerine boydan boya uzatılır. Bu ifadeler ise Sırâtı ispat etmektedir. Hak ehlinin mezhebi de onun sabit olduğunu kabul etmektir. Selef de onun sabit olduğunu icma ile benimsemişlerdir. Sırât cehennem üzerindeki bir köprüdür, bütün insanlar üzerinden geçeceklerdir. Müminler durumlarına yani konumlarına göre kurtulurlar, diğerleri ise onun içine -kerim Rabbimiz Allah bizi ondan korusun- düşerler. Mezhebimize mensup kelam bilginleri ve onların dışındaki selef âlimleri Sırât kıldan ince, kılıçtan keskindir derler. Nitekim Ebu Said (radıyallâhu anh) da burada bu kitapta zikredilmiş diğer rivâyetinde böyle ifade etmiştir. Yüce Allah en iyi bilendir.

"Ben ve ümmetim (üzerinden) ilk geçecekler olacağız." Sırâtın üzerinden ilk olarak geçip, onu kat edecekler biz olacağız.

"O gün rasullerden başka kimse konuşmayacaktır." Dehşetlerin şiddetinden dolayı böyle olacaktır, demektir. Yani Sırâtın üzerinden geçiş halinde onlardan başka kimse konuşmayacaktır. Yoksa kıyamet gününde insanların konuşacakları ve her bir nefsin kendisi için mücadele edeceği, birbirlerine soru soracakları, birbirlerini kınayacakları, (3/20) uyanların uydukları kimseler ile davalaşacakları çeşitli konular olacaktır. Allah en iyi bilendir.

"O gün rasullerin duası Allah'ım esenlik ver esenlik... olacaktır." Bu ise onların yaratılmışlara mükemmel şefkat ve merhametlerinden dolayıdır. Buradan da duaların içinde bulunulan yer ve konumlara göre olacağı ve her bir yer ve konumda ona uygun bir şekilde dua yapılacağı hükmü anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Cehennemde sa'dân dikeni gibi kancalar vardır." (Kancalar anlamını verdiğimiz) "el-kelâlîb" kelimesi "kellûb"un çoğuludur. Bu da ucu bükülmüş ve etin asılıp, tandıra bırakıldığı bir demirin adıdır. el-Metâli' sahibi şöyle diyor: Bu, başında bükülmüş demir bir çubuk bulunan bir sopadır. Bazı hallerde hepsi de demir olabilir. Buna da aynı şekilde kellâb denilir. Sa'dân ise bütün yönlerinde çuvaldız gibi büyük dikenleri olan bir bitkidir.

"Amellerine göre insanları yakalar." Bunun amelleri sebebiyle onları yakalar anlamında olması mümkün olduğu gibi, amelleri miktarına göre onları alıp yakalar anlamında olması da mümkündür. Allah en iyi bilendir.

"Onların kimisi ameliyle kalan bir mümin, kimisi de kurtarılıncaya kadar ceza görecektir." Kadı Iyaz'ın zikrettiğine göre "(فمنهم المؤمن بقي بعمله): *Onlardan kimisi ameliyle kalan bir mümindir"* ibaresi üç şekilde rivâyet edilmiştir. Birincisi: (المؤمن بقي بعمله): Mümin ameli ile korunur, şeklindedir, ikincisi (الْمُوثَق): mümin ameli sayesinde korunacak, demektir, üçüncüsü ise (الْمُوبَق يَعْنِي: بعَمَله): Bazısı da ameli sebebiyle helak olacaktır, demektir. Kadı Iyaz: Bunların en sahih olanı da budur demektedir.

el-Metali' sahibi de: Bu üçüncüsü doğru olandır, demektedir. İkinci rivâyette (يَقِي) kelimesi baştaki ye harfi be olarak da kaydedilmiştir ki ye ile korunmak anlamındadır, be ile de ameli ile kalır anlamındadır. Bizim diyarımızdaki asıl yazmaların çoğunluğunda ise be harfi iledir.

"Kimileri de cezalandırılır." (3/21) Bu anlamdaki lafız "mücâzât: cezalandırılmak, karşılık vermek"ten gelen bir lafız olarak cim ve ze harfi ile kaydet-

miş bulunmaktayız. Bu kelime burada bizim diyarımızdaki asıl yazmalarda bu şekildedir. Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) ise bu kelimenin tespitinde farklılıktan söz etmekte ve şunları söylemektedir: Bu kelimeyi el-Uzrî ve başkaları -bizim de zikrettiğimiz gibi- rivâyet etmiş olmakla birlikte bazıları bunu "el-muhardel" diye rivâyet etmiş, bazıları da bunu Buhari'de cim harfi ile "el-mucerdel" olarak rivâyet etmişlerdir. Birincisi parça parça edilmiş anlamındadır. Yani kancalarla parça parça edilecek. Bunun yere yıkmak anlamında olduğu da söylenmiştir. el-Mucerdel ise helak olmak ve düşmek üzere olan kimse anlamındadır.

"Cehennem ateşi Âdemoğlunu secde izleri dışında yer..." buyruğunun zâhirinden anlaşıldığı üzere, cehennem ateşi insanın üzerinde secde yaptığı yedi secde organının tamamını yemeyecektir. Bu yedi organ ise alın, eller, dizler ve ayaklardır. Bazı ilim adamları böyle demiş olmakla birlikte, Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) bunu kabul etmeyip, şöyle demektedir: Secde izinden kasıt özel olarak alındır. Ancak tercih edilen birinci görüştür.

Eğer, Müslim bundan sonra merfu olarak: *"Cehennemde yüzlerinin etrafı dışında yanmış birtakım kimselerin çıkartılacağı"*na dair bir hadis zikretmiş bulunmaktadır, denilecek olursa, buna şöyle cevap verilir: Bunlar cehennemden çıkacaklar arasından özel birtakım kimselerdir. Bunların cehennem ateşinde yanmaktan kurtulacak tek yerleri yüzlerinin çevresidir. Başkalarının ise bütün secde organları yanmaktan kurtulacaktır. Hadisin geneli ile amel etmek bunu gerektirmektedir. Buna göre bu hadis umumi, öbür hadis hastır. Böyle bir durumda tahsis edilen kısmı dışında genel anlam ihtiva eden nas ile amel edilir. Allah en iyi bilendir.

"Ateşten iyice yanmış oldukları halde çıkacaklar." Buradaki "iyice yanmış olarak" anlamındaki (قد امْتَحَشُوا) lafzı rivâyetlerde bu şekilde (te ve hâ fethalı) olup, Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) rivâyetleri sağlam üstatlarından böylece nakletmiş ve sözün açıklanabilecek şekli de böyledir, demiştir. Hattâbî ve Herevî de bu lafzı böylece rivâyet etmiş ve yanmış oldukları halde anlamındadır demişlerdir. Kadı Iyâz dedi ki: Bazı hocalarımız te harfini ötreli, hâ harfini kesreli olarak okumuşlardır.

"Selin sürükledikleri arasında bir tanenin bitmesi gibi biterler." Tane (hibbe) aslında çölde ve sel yatakları kenarlarında yetişen bakliyat ve otların çekirdekleri (tohumları) demektir. "Selin taşıdığı" ise selin beraberinde getirdiği çamur yahut köpük, çörçöptür. Anlatılmak istenen ise bitip, yetişmenin hızına, güzelliğine ve tazeliğine benzetmektir.

"Kokusu beni helak etti..." Beni zehirledi, bana eziyet verip, rahatsız etti, beni helak etti, demektir. Dil ve hadisteki garip lafızlar bilginlerinin çoğunluğu böyle açıklamışlardır. Davudi; derimi ve şeklimi değiştirdi, diye açıklamıştır. *"Cehennemin alevi"* anlamındaki (ذَكَاؤُهَا) lafzı hadisin bütün rivâyetlerinde bu şekilde med ile ve zel harfi fethalı olarak gelmiştir. Bunun med'siz kullanıldığı da söylenmiştir, daha meşhur olan bu olmakla birlikte birçok kimse de med'li ve kasırlı olarak iki söyleyiş olduğunu zikretmişlerdir.

"Cennetin kapısında durunca cennet ona açılacak. Cennetteki hayrı görecek." Rivâyet yollarında ve asıl yazmalarda bilinen, sahih olan "hayr" kelimesinin noktalı hı ve ye ile yazılmasıdır. Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona)'ın naklettiğine göre ise Müslim'de bazı rivâyetler bunu "el-habr" diye rivâyet etmişlerdir ki bu da sevinç anlamındadır. Metâli' sahibi dedi ki: Her ikisi de doğrudur ama ikincisi daha açık ve güçlü bir anlam ihtiva eder demektedir. Buhari de bu kelimeyi bu şekilde rivâyet etmiştir,.

"Yüce Allah'a dua edip durur sonra yüce Allah ona güler." İlim adamları: Allah'ın ona gülmesi kulunun yaptığı işten razı olması, onu sevmesi, nimetini onun üzerinde izhar edip göstermesi ve ona nimetini ihsan etmesidir, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Sonra Rabbinden dilekte bulunur ve temenniler eder. Hatta yüce Allah kendisine şunu şunu da hatırlatır." Yani yüce Allah ona filan şeyi de temenni et, başka şeyden de iste ve temenni et, diyerek ona temenni edeceği şeylerin türlerini ismen söyler. Bu ise şanı yüce Allah'ın pek büyük rahmetinin bir neticesidir.

Ebu Hureyre'nin rivâyetinde geçen *"sana bu ve onunla birlikte bir misli daha vardır"* ifadesi ile Ebu Said'in rivâyetinde *"on misli daha vardır"* hakkında ilim adamları şöyle demişlerdir: Bu iki rivâyetin bir arada telif edilmesinin yolu şudur: Önce Ebu Hureyre'nin hadisinde geçeni bildirdi, sonra yüce Allah lütfunu arttırarak Ebu Said'in rivâyetindeki gibi daha da arttırdı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bunu haber vermiş olmakla birlikte Ebu Hureyre bunu duymadı. (3/24)

٤٥١-٣٠٠/٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَعَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُمَا أَنَّ النَّاسَ قَالُوا لِلنَّبِيِّ ﷺ يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ مَعْنَى حَدِيثِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ

451-300/2- Bize Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî tahdis etti... Ebu Hureyre'nin haber verdiğine göre bazı kimseler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz, dediler. Sonra bu hadisi (Yakub'un babası) İbrahim b. Sa'd'ın hadisi ile aynı manada rivâyet etti.[215]

٤٥٢-٣٠١/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ أَدْنَى مَقْعَدِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ أَنْ يَقُولَ لَهُ تَمَنَّ فَيَتَمَنَّى وَيَتَمَنَّى فَيَقُولُ لَهُ هَلْ تَمَنَّيْتَ فَيَقُولُ نَعَمْ فَيَقُولُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَا تَمَنَّيْتَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ

452-301/3- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti. Bize Ma'mer, Hemmam b. Münebbih'ten şöyle dediğini bildirdi: Bu Ebu Hureyre'nin bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği (tahdis ettiği) hadislerdir. (3/5b) Böyle deyip çeşitli hadisler zikretti. Bunlardan birisi de şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle de buyurdu:

"Şüphesiz sizden herhangi birinizin cennette kalacağı en asgari mertebe şu olacaktır: (Allah) ona: Temenni et buyuracak, o da temenni ettikçe edecek sonra ona: Temenni edeceğin kadar ettin mi, buyuracak. O, evet diyecek. Yüce Allah ona: Şüphesiz temenni ettiklerin ve onlarla birlikte bir o kadarı daha senindir buyuracak."[216]

٤٥٣-٣٠٢/٤- وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنِي حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ نَاسًا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَعَمْ قَالَ هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظَّهِيرَةِ صَحْوًا لَيْسَ مَعَهَا سَحَابٌ وَهَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ صَحْوًا لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا كَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ لِيَتَّبِعْ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ فَلَا يَبْقَى أَحَدٌ

215 Buhari, 806 -uzunca-, 6573 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13151

216 Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14741

كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ مِنَ الْأَصْنَامِ وَالْأَنْصَابِ إِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ مِنْ بَرٍّ وَفَاجِرٍ وَغُبَّرِ أَهْلِ الْكِتَابِ فَيُدْعَى الْيَهُودُ فَيُقَالُ لَهُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ عُزَيْرَ ابْنَ اللَّهِ فَيُقَالُ كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ فَمَاذَا تَبْغُونَ قَالُوا عَطِشْنَا يَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا فَيُشَارُ إِلَيْهِمْ أَلَا تَرِدُونَ فَيُحْشَرُونَ إِلَى النَّارِ كَأَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ ثُمَّ يُدْعَى النَّصَارَى فَيُقَالُ لَهُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ الْمَسِيحَ ابْنَ اللَّهِ فَيُقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ فَيُقَالُ لَهُمْ مَاذَا تَبْغُونَ فَيَقُولُونَ عَطِشْنَا يَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا قَالَ فَيُشَارُ إِلَيْهِمْ أَلَا تَرِدُونَ فَيُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ كَأَنَّهَا سَرَابٌ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ تَعَالَى مِنْ بَرٍّ وَفَاجِرٍ أَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى فِي أَدْنَى صُورَةٍ مِنَ الَّتِي رَأَوْهُ فِيهَا قَالَ فَمَا تَنْتَظِرُونَ تَتْبَعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ قَالُوا يَا رَبَّنَا فَارَقْنَا النَّاسَ فِي الدُّنْيَا أَفْقَرَ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ وَلَمْ نُصَاحِبْهُمْ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ لَا نُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا حَتَّى إِنَّ بَعْضَهُمْ لَيَكَادُ أَنْ يَنْقَلِبَ فَيَقُولُ هَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ آيَةٌ فَتَعْرِفُونَهُ بِهَا فَيَقُولُونَ نَعَمْ فَيُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ فَلَا يَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ لِلَّهِ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِهِ إِلَّا أَذِنَ اللَّهُ لَهُ بِالسُّجُودِ وَلَا يَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ اتِّقَاءً وَرِيَاءً إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ ظَهْرَهُ طَبَقَةً وَاحِدَةً كُلَّمَا أَرَادَ أَنْ يَسْجُدَ خَرَّ عَلَى قَفَاهُ ثُمَّ يَرْفَعُونَ رُءُوسَهُمْ وَقَدْ تَحَوَّلَ فِي صُورَتِهِ الَّتِي رَأَوْهُ فِيهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ أَنْتَ رَبُّنَا ثُمَّ يُضْرَبُ الْجِسْرُ عَلَى جَهَنَّمَ وَتَحِلُّ الشَّفَاعَةُ وَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْجِسْرُ قَالَ دَحْضٌ مَزِلَّةٌ فِيهِ خَطَاطِيفُ وَكَلَالِيبُ وَحَسَكٌ تَكُونُ بِنَجْدٍ فِيهَا شُوَيْكَةٌ يُقَالُ لَهَا السَّعْدَانُ فَيَمُرُّ الْمُؤْمِنُونَ كَطَرْفِ الْعَيْنِ وَكَالْبَرْقِ وَكَالرِّيحِ وَكَالطَّيْرِ وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ فَنَاجٍ مُسَلَّمٌ وَمَخْدُوشٌ مُرْسَلٌ وَمَكْدُوسٌ فِي نَارِ جَهَنَّمَ حَتَّى إِذَا خَلَصَ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ فَوَالَّذِي

نَفْسِي بِيَدِهِ مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ بِأَشَدَّ مُنَاشَدَةً لِلَّهِ فِي اسْتِقْصَاءِ الْحَقِّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لِلَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِإِخْوَانِهِمْ الَّذِينَ فِي النَّارِ يَقُولُونَ رَبَّنَا كَانُوا يَصُومُونَ مَعَنَا وَيُصَلُّونَ وَيَحُجُّونَ فَيُقَالُ لَهُمْ أَخْرِجُوا مَنْ عَرَفْتُمْ فَتُحَرَّمُ صُوَرُهُمْ عَلَى النَّارِ فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا قَدْ أَخَذَتْ النَّارُ إِلَى نِصْفِ سَاقَيْهِ وَإِلَى رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا مَا بَقِيَ فِيهَا أَحَدٌ مِمَّنْ أَمَرْتَنَا بِهِ فَيَقُولُ ارْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا لَمْ نَذَرْ فِيهَا أَحَدًا مِمَّنْ أَمَرْتَنَا ثُمَّ يَقُولُ ارْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ نِصْفِ دِينَارٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا لَمْ نَذَرْ فِيهَا مِمَّنْ أَمَرْتَنَا أَحَدًا ثُمَّ يَقُولُ ارْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا ثُمَّ يَقُولُونَ رَبَّنَا لَمْ نَذَرْ فِيهَا خَيْرًا وَكَانَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ يَقُولُ إِنْ لَمْ تُصَدِّقُونِي بِهَذَا الْحَدِيثِ فَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَفَعَتْ الْمَلَائِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنْ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ قَدْ عَادُوا حُمَمًا فَيُلْقِيهِمْ فِي نَهَرٍ فِي أَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يُقَالُ لَهُ نَهَرُ الْحَيَاةِ فَيَخْرُجُونَ كَمَا تَخْرُجُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ أَلَا تَرَوْنَهَا تَكُونُ إِلَى الْحَجَرِ أَوْ إِلَى الشَّجَرِ مَا يَكُونُ إِلَى الشَّمْسِ أُصَيْفِرُ وَأُخَيْضِرُ وَمَا يَكُونُ مِنْهَا إِلَى الظِّلِّ يَكُونُ أَبْيَضَ- فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّكَ كُنْتَ تَرْعَى بِالْبَادِيَةِ قَالَ فَيَخْرُجُونَ كَاللُّؤْلُؤِ فِي رِقَابِهِمْ الْخَوَاتِمُ يَعْرِفُهُمْ أَهْلُ الْجَنَّةِ هَؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللَّهِ الَّذِينَ أَدْخَلَهُمْ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ عَمَلٍ عَمِلُوهُ وَلَا خَيْرٍ قَدَّمُوهُ ثُمَّ يَقُولُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ فَمَا رَأَيْتُمُوهُ فَهُوَ لَكُمْ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَدًا مِنْ الْعَالَمِينَ فَيَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي أَفْضَلُ مِنْ هَذَا فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا أَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ هَذَا فَيَقُولُ رِضَايَ فَلَا أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا

453-302/4- Bana Suveyd b. Said de tahdis etti. Bana Hafs b. Meysere, Zeyd b. Eslem'den tahdis etti.[217] Ata b. Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında bazı kimseler: Ey Allah'ın Rasûlü kıyamet gününde Rabbimizi görecek miyiz, dediler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet"* buyurdu ve şöyle devam etti: *"Beraberinde bulut yokken havanın açık olduğu öğle vaktinde güneşi görmekte birbirinize zahmet verir misiniz? Yine dolunay gecesinde bulut yokken dolunayı görmekte birbirinize zorluk ve sıkıntı verir misiniz?"* Ashab: Hayır, ey Allah'ın Rasûlü deyince şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Allah Tebareke ve Tealâ'yı görmekte ancak bu ikisinden birisini görürken birbirinize vereceğiniz zahmet kadar zahmet verirsiniz.* (3/6a) *Kıyamet gününde bir münadi yüksek sesle şu ilanı yapacak: Her bir ümmet dünyada iken neye ibadet ediyor idiyse onun arkasından gitsin. Şanı yüce Allah'tan başka putlara, dikili taş ve heykellere ibadet edip de cehennem ateşine ardı arkasına dökülmeyecek hiçbir kimse kalmayacak. Nihayet geriye yalnızca iyi ve kötü Allah'a ibadet edenlerle, kitap ehlinden bir miktar kalıntılar kalınca Yahudiler çağrılacak ve onlara: Neye ibadet ediyordunuz denilecek. Onlar: Biz Allah'ın oğlu Uzeyr'e ibadet ediyorduk, diyecekler. Onlara: Yalan söylediniz, Allah ne bir zevce, ne bir evlat edinmiştir. Şimdi ne istiyorsunuz denilecek. Onlar: Rabbimiz susadık, bize su ver diyecekler. Onlara: O suya gitmez misiniz diye işaret edilecek, (denilecek). Birbirini yiyip bitiren bir serabı andıran cehennem ateşine haşredilecekler ve cehennem içine arka arkaya dökülecekler.*

Sonra hristiyanlar çağrılacak, onlara da: Neye ibadet ediyordunuz denilecek. Biz Allah'ın oğlu Mesih'e ibadet ediyorduk diyecekler. Onlara: Yalan söylediniz, Allah ne bir zevce, ne bir evlat edindi (3/6b) *denilecek. Sonra onlara: Ne istiyorsunuz diye sorulacak, onlar Rabbimiz susadık, bize su ver diyecekler. Kendilerine haydi suya gelmez misiniz diye işaret olunacak. Onlar da birbirini yiyip bitiren bir serabı andıran cehenneme haşredilecekler ve cehennem ateşine arka arkaya dökülecekler.*

217 Yazma nüshada bu senet: Hafs b. Meysere'den, o Meysere'den, o Zeyd b. Eslem'den şeklinde kaydedilmiştir. Derim ki: Bu bir hatadır, doğrusu bizim matbu nüshadan kaydettiğimiz bu şekildir. Hafs b. Meysere ise bu hadisi Meysere'den almamıştır. O bunu Zeyd b. Eslem'den vasıtasız olarak doğrudan rivâyet etmiştir. [Bundan sonra muhterem muhakkik Şihâ, Hafs b. Meysere ile Zeyd b. Eslem'in biyografileri, biyografilerinin yer aldığı kaynaklar ile bunların kimlerden rivâyet aldıklarına dair birtakım bilgiler vermektedir. Hadisin senedinin bu kısmıyla ilgili bu kadarcık açıklamayı yeterli gördüğümüzden ötürü geri kalan kısmını tercüme etmedik. -Çeviren-]

Nihayet geriye iyi olsun, kötü olsun yüce Allah'a ibadet eden kimselerden başkası kalmayınca, şanı yüce ve her türlü eksiklikten münezzeh âlemlerin Rabbi onların yanına onu görmüş oldukları surete en yakın bir surette gelerek: Ne bekliyorsunuz, her ümmet neye ibadet ediyor idiyse onun arkasından gidiyor, buyuracak.

Onlar: Rabbimiz bizler dünyada iken kendilerine en çok muhtaç olduğumuz bir zamanda insanlardan ayrı kaldık, onlarla birlikte olmadık, diyecekler.

Âlemlerin Rabbi: Rabbiniz benim diyecek, onlar: Senden Allah'a sığınırız. Biz Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayız, diyecekler. -Bunu iki yahut üç defa tekrar edecekler.- Nihayet onların bir kısmı neredeyse dönmeye kalkışacakken yüce Allah: Peki sizinle onun arasında onu kendisiyle tanıyacağınız bir alamet var mı, buyuracak. Onlar evet diyecekler. Bu sefer baldırın üzeri açılacak. (Dünyada iken) kendiliğinden Allah'a secde edenlerden, Allah'a secde etmesi için izin vermediği (3/7a) *hiçbir kimse kalmayacak. Diğer taraftan (kendisini küfür dolayısıyla gelecek kötülüklerden) korumak maksadıyla (takiyye olarak) ve riyakârlık yaparak secde edip de sırtı tek bir tabaka haline getirilmeyecek (dümdüz edilip, kaskatı olmayacak) hiç kimse de kalmayacaktır. Böyle kimseler secde etmek istedikçe ensesi üzerine (sırtüstü) yıkılacaklar. Sonra başlarını kaldırdıklarında onun kendisini ilk defa görmüş oldukları suretine döndüğünü görecekler. Ben sizin Rabbinizim, diyecek onlar da: Sen Rabbimizsin, diyecekler.*

Sonra cehennemin üzerine köprü kurulacak ve şefaate izin verilecek. Onlar: Allah'ım, esenlik ver esenlik, diyecekler."

Ey Allah'ın Rasûlü, köprü nedir, diye sordular. Şöyle buyurdu: *"Kaypak ve kaygandır. Onda kancalar, çengeller ve Necid'de olan ve sa'dân denilen bir de diken vardır. Müminler (köprünün üzerinden) göz kırpması gibi, şimşek gibi, rüzgâr gibi, kuş gibi, en asil atlar ve develer gibi geçecekler. Kimisi kurtulmuş ve esenliğe kavuşmuş olacak, kimisi yaralı bereli salınmış olacak, kimisi de cehennem ateşine yığılmış kalmış olacak. Nihayet müminler ateşten kurtulacaklarında, nefsim elinde olana yemin ederim ki, sizden birinizin hakkın tahsil edilmesi hususunda Allah'a şiddetlice (ileri derecede) yalvarıp yakarması, kıyamet gününde cehennem ateşinde bulunan mümin kardeşleri için yalvarıp yakarmasından daha ileri* (3/7b) *olmayacaktır. Rabbimiz, bizimle beraber oruç tutuyorlar, namaz kılıyorlar, haccediyorlardı, diyecekler.*

Onlara: Tanıdığınız kimseleri çıkartın denilecek ve suretleri cehennem ateşine haram edilir. Onlar da cehennem ateşinin kimisinin bacaklarının yarı-

sına, kimisinin diz kapaklarına kadar yaktığı çok sayıda kimseleri çıkartacaklar sonra: Rabbimiz, içinde bize kendilerini çıkartmamızı emrettiğin kimselerden hiçbir kişi kalmadı, diyecekler.

Yüce Allah: Dönün, kalbinde hayır adına bir dinar ağırlığı kadar bir şey bulduğunuz kimseleri çıkartın buyuracak, onlar da bunun üzerine çok sayıda kimseyi çıkartacaklar, sonra da: Rabbimiz, bize çıkartmamızı emrettiklerinden hiç kimseyi orada bırakmadık, diyecekler. Sonra yine: Dönün, kalbinde hayır adına yarım dinar ağırlığında bir şeyler bulduğunuz kimseleri de çıkartın, buyuracak onlar da çok sayıda kimseyi çıkaracaklar sonra: Rabbimiz, bize çıkarmamızı emrettiklerinden hiçbir kimseyi orada bırakmadık, diyecekler. Sonra: Geri dönün (3/8b), *kalbinde hayır namına zerre ağırlığınca bir şeyler bulduğunuz kimseleri çıkartın buyuracak, çok sayıda kimseyi çıkaracaklar sonra da: Rabbimiz orada hayır adına bir şey bırakmadık, diyecekler."*

Ebu Said el-Hudrî de şöyle derdi: Eğer bu hadisi tasdik etmiyorsanız dilerseniz yüce Allah'ın: *"Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa onu kat kat arttırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir."* (Nisâ, 4/40) buyruğunu okuyunuz.

"Aziz ve celil Allah şöyle buyuracak: Melekler şefaat etti, nebiler şefaat etti, müminler şefaat etti. En merhametlilerin merhametlisinden başka (şefaat edecek) kalmadı buyuracak ve ateşten bir avuç alıp, içinden hayır adına hiçbir şey işlememiş, adeta kömüre dönmüş bir topluluk çıkartacak, onları hayat ırmağı denilen cennet yolları üzerindeki bir nehre atacak. Selin sürükledikleri arasında biten bir tanenin çıktığı gibi çıkacaklar. Bu gibi tanelerin taşın ya da ağacın yanında bittiğini görmüyor musunuz? Bunlardan güneşe bakanları sarımtrak ve yeşilimtrak olur, gölgede kalanları ise beyaz olur." (3/8b)

Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü, sanki çölde koyun otlatmış gibisin, dediler.

(Devamla) buyurdu ki: *"Boyunlarında mühürler olduğu halde inci gibi çıkarlar. Cennetlikler onları tanıyacak. İşte bunlar Allah'ın önceden işledikleri herhangi bir amel ve yaptıkları bir hayır olmaksızın cennete soktuğu Allah'ın azatlılarıdır. Sonra şöyle buyuracak: Cennete girin, her neyi görürseniz o sizindir. Onlar: Rabbimiz, bize âlemlerden kimseye vermediğini verdin, diyecekler. Yüce Allah: Sizin için benim nezdimde bundan daha da üstünü vardır buyuracak, onlar: Rabbimiz, bundan daha üstün ne olabilir ki, diyecekler. O: Benim rızamdır, ebediyen size gazap etmeyeceğim, buyuracak."*[218]

218 Buhari, 4581, 7439; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4172

Şerh

"Kıyamet gününde Allah Tebareke ve Teala'yı görmekte birbirinize zahmet ve zarar vermezsiniz..." Yani bu şekilde her ikisini (ayı ve güneşi) görmekte sıkıntı çekmediğiniz gibi, (Allah'ı görmekte de) asla sıkıntı çekmeyeceksiniz.

"Nihayet iyi, kötü yüce Allah'a ibadet edenlerden ve kitap ehlinden bazı kalıntılardan başkaları kalmayınca..." İyi (berr), itaatkâr kimse demektir. Gubbar (kalıntılar), ise geriye kalanlar demektir.

"Birbirini yiyen bir serabı andıran cehennem ateşine götürülmek üzere haşredilirler." Serap aşırı sıcak günde günün ortasında kuru, bitki olmayan düz yerde su gibi parlak görünüp, susuz kimsenin su sandığı ama yanına gittiği zaman da hiçbir şey olmadığını gördüğü haldir.

Kâfirler, cehenneme -Allah lütfu keremiyle bizi ve diğer Müslümanları ondan ve hoşlanılmayan her bir halden korusun- susamış oldukları halde onu su zannederek giderler ve ardı arkasına içine düşerler. *"Birbirini yiyip bitirmesi"*nin anlamı da, aşırı derecedeki alev ve alev dalgalarının ardı arkasına gelmesi demektir. Kullanılan fiilin kökü kırmak ve helak etmek anlamındadır. Aynı kökten gelen "el-hutamah" de cehennem ateşinin isimlerindendir; çünkü içine atılanları kırıp helak eder.

"Âlemlerin Rabbi yanlarına onu gördüklerine en yakın bir surette gelecek." Bu, O olduğunu bildikleri surette onlara gelecek demektir. (3/26) Çünkü onun nitelikleri müminler tarafından bilinir. Hiçbir şey onun benzeri değildir. Gelmenin ve suretin anlamı daha önce açıklandı. Allah en iyi bilendir.

"Dünyada insanlara en muhtaç olduğumuz bir halde iken bunlardan ayrı kaldık, onlarla birlikte olmadık." Bu sözlerinden maksatları, içinde bulundukları zor ve sıkıntılı hali açması için yüce Allah'a yalvarıp, yakarmak, onun itaatinden ayrılmadıklarını anlatmak, hayatlarında ve dünyevi maslahatlarında menfaatleri onlarla birlikte olduğundan ötürü, onlarla geçinmeye ihtiyaç duydukları akrabalarından ve başkalarından olsun, onun itaatinden sapan insanlardan dünyada uzaklaşıp, ayrıldıklarını anlatmaktır. Bu halin bir benzeri Muhâcir, ashab ve başkalarının başından ve bütün zamanlarda onlara benzeyen müminlerin başından geçmiş bir haldir. Çünkü onlar Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan kimselerle -hayatlarında onlarla birlikte olup, onlarla oturup kalkarak güçlenmeye ihtiyaçları bulunmakla birlikte- ilişkilerini keserler. Yüce Allah'ın rızasını, onlarla birlikte olmanın menfaatlerine tercih ederler.

Bu, güzelliğinde şüphe olmayan bu hadiste açıkça görülen bir manadır. Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) Müslim'in sahihindeki bu sözleri kabul etmemiş, bunların değişikliğe uğradığını ileri sürmüştür. Hâlbuki durum dediği gibi değildir, doğrusu bizim zikrettiğimiz şekildedir.

"Hatta bazıları neredeyse dönecek gibi olacak." Yani -Allah en iyi bilendir- bazıları gerçekleşen imtihan ve sınanma sebebiyle neredeyse doğrudan yüz çevirecek ve geri dönecek. Allah en iyi bilendir.

"Baldırın üzeri açılacak." İbn Abbas, dilbilginleri ile Garibu'l-Hadis âlimlerinin çoğunluğu buradaki "baldır"ı zorluk ve şiddet ile açıklamışlardır. Yani zorluk ve şiddetli bir hal açılacak. Bu ise Arapların zorlu bir hal için gösterdikleri bir misaldir. Bundan dolayı savaş baldırı (bacağı) üzerinde durdu, derler. Bunun asıl sebebi de şudur: İnsan oldukça zorlu ve sıkıntılı bir işe düşecek olursa, o işle ilgilenmek için kollarını sıvar ve baldırını açar.

Kadı Iyaz -Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Burada baldırdan maksat pek büyük bir nurdur denilmiştir. Nitekim bu husus Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen bir hadiste vârid olmuştur. İbn Fûrek dedi ki: Bunun anlamı da müminlerin yüce Allah'ı görmeleri sayesinde yeni türlü faydaları ve lütufları olacaktır. Kadı Iyaz der ki: Baldırın kendisi ile müminler arasında bir alamet olmasının ihtimalinden de söz edilmiştir. Çünkü bir grup melek pek büyük bir hilkat üzere görünecekler. Çünkü, "insanlardan bir baldır (bir grup insan)" tabiri konuşma dilinde kullanılan bir ifadedir.. Tıpkı "çekirgelerden bir ayak (büyük bir kitle)" denildiği gibi.

Bir diğer açıklamaya göre *"baldır"* yüce Allah'ın müminlere alışılmış baldırlar dışında bir alamet olarak var ettiği bir yaratıktır. Bunun onların korkularının açılıp, dehşetli hallerinin giderilmesi, kalplerinde baskın bir hal almış dehşetin ortadan kaldırılması anlamında olduğu da söylenmiştir. İşte o vakit ruhları da rahatlayacak, huzur bulacak, Rableri kendilerine tecelli edecek ve onlar secdeye kapanacaklar.

Hattâbî (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Kıyamet gününde bu konumdaki ru'yet (Allah'ın görülmesi) cennetteki ru'yetten ayrı bir görmedir; çünkü yüce Allah'ın dostlarının üstün bir değerleri vardır. Burada sözü edilen ru'yet ise sınamak içindir. Allah en iyi bilendir.

"Yüce Allah'a kendiliğinden secde eden kim varsa mutlaka Allah ona secde etmek için izin verecektir. Kendisini (münafıklık yaparak) korumak ve riyakârlık için secde eden herkesin de Allah mutlaka sırtını tek bir tabaka haline getirecektir." Bu secde şanı yüce Allah'ın kullarına bir imtihanı olacaktır.

Bazı ilim adamları *"o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler"* (Kalem, 68/42) buyruğu ile birlikte bu lafızları teklif-i mâ lâ yutak (güç yetirilemeyen amellerle yükümlük tutmak)ın caiz olduğuna delil göstermişlerdir. Ancak bu geçersiz bir delillendirmedir; çünkü ahiret secde etmekle yükümlü tutma yurdu değildir. Bundan kasıt sadece onların sınanmalarıdır.

"Bir tabaka" buyruğu ile ilgili olarak Herevî ve başkaları tabak, sırttaki omurlardır, demiştir. Yani onun bütün omurları bir tabaka gibi tek bir omur halini alırlar ve secde edecek gücü bulamaz. Allah en iyi bilendir.

Şunu bilelim ki, bu hadisten münafıkların da müminlerle birlikte yüce Allah'ı görecekleri izlenimi -yanlışlıkla- çıkartılabilir. Hatta bir kesim bu kanaati benimsemiştir. Bunu İbn Furek nakletmektedir. Böyle bir yanılgıya sebep ise hadiste geçen *"aralarında münafıkları da bulunduğu halde bu ümmet kalır ve yüce Allah onlara gelir"* ibaresidir. Ancak bu görüşleri batıldır. Aksine İslam âlimleri arasında itibar gören kimselerin icmaı ile münafıklar onu görmeyeceklerdir. Kaldı ki bu hadiste onların yüce Allah'ı göreceklerine dair açık bir ifade yoktur. Hadisteki ifade mümin ve münafıkların birlikte bulunduğu topluluğun sureti göreceklerinden ibarettir. Bundan sonra yüce Allah'ı göreceklerdir. Bu ise hepsinin Allah'ı görmelerini gerektirmez. (3/28) Diğer taraftan münafık kimselerin şanı yüce Allah'ı görmeyeceklerine dair kitabın ve sünnetin delilleri de ortadadır. Allah en iyi bilendir.

"Başlarını kaldırdıklarında (yüce Allah) suretinde değişmiş olduğunu görecekler." Biz bu lafzı bu şekilde sonunda he ile *"suretinde"* olarak tespit ettik. Asıl yazmaların çoğunluğunda ya da birçoğunda ona ait he zamiri olmaksızın *"bir surette"* şeklindedir. Humeydî'nin *el-Cem' Beyne's-Sahihayn* adlı eserinde de böyledir. Ancak birinci şekil daha açıktır. Hafız Abdulhakk'ın *el-Cem' Beyne's-Sahihayn*'deki şekil de odur. Anlamına gelince, kendisini görmelerinin önündeki engeli ortadan kaldırmış ve onlara tecelli etmiş olacaktır.

"Sonra cehennem üzerine köprü kurulur ve artık şefaate izin verilir." Köprüden kasıt Sırâttır. (Hadisteki lâfzî manasıyla) şefaatin helal olmasının ise şefaatin gerçekleşmesi ve şefaate izin verilmesi demektir.

"Ey Allah'ın Rasûlü, köprü nedir diye soruldu. *O: Kaygan ve kaydırıcıdır buyurdu."* Her iki lafız (hadisteki şekliyle: dahd ve mezelle) aynı anlamdadır ki bu da ayakların kaydığı ve bir türlü yerinde duramadığı yer demektir. Güneş kaydı denirken de "dahada" fiili kullanılır. "Huccetin dâhidatun" sağlam olmayan, sebat gösteremeyen delil demektir.

"Onda kancalar, çengeller, dikenler vardır." Kanca ve çengellere dair açıklama daha önce geçti. Dikene gelince bunlar demirden oldukça sert dikenlerdir.

"Kimi sapasağlam kurtulur, kimi yara bere içinde serbest bırakılır, kimi de cehennem ateşine üst üste yığılır." İnsanlar üç kısım olacaktır demektir: Bir kısmı esenliğe kavuşacak, kesinlikle hiçbir zarar ona ulaşmayacaktır, bir kısım yara bere alacak sonra serbest bırakılıp, kurtulacak, bir kısım da cehenneme yığılıp atılacaktır.

"(مكدوس): *Yığılı, yığın*" kelimesinin son harfi sin'dir. Asıl yazmalarda da bu şekildedir. Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) da ravilerin çoğundan bunu böylece nakletmiştir. Ayrıca şöyle demektedir: el-Uzrî bunu şın harfi ile rivâyet etmiştir. Şın harfi ile sürmek, sevketmek demektir. Sin harfi ile eşyanın üst üste olması anlamındadır. Binekler yol alırken birbiri üstüne binercesine giderlerse durumlarını anlatmak için bu fiil kullanılır.

"Nefsim elinde olana yemin ederim ki... daha fazla yalvarıp yakaramaz." Şunu bilelim ki (استيضاء) (hakkı ortaya çıkarmak) lafzı çeşitli şekillerde tespit edilmiştir. Bunlardan birisi sin harfinden sonra te sonra ye sonra da dat harfi iledir. İkincisi ise te'den sonra ye harfi olmaksızın, üçüncüsü ise te'den sonra ye ve dat harfi yerine fe harfi iledir. Dördüncüsü ise "sin"den sonra te, kaf ve sad harfleri iledir. Birinci şekil bizim ülkemizdeki asıl yazmaların çoğunda görülen şekildir. İkincisi ise çoğunluğunda görülen şekildir, el-Humeydî'nin el-Cem' Beyne's-Sahihayn adlı eserinde de o şekildedir. Üçüncü şekil bir kısmında yer almaktadır. Hafız Abdulhak'ın el-Cem' Beyne's-Sahihayn adlı eserinde de bu şekildedir. Dördüncüsü ise bazı asıllarda (yazmalarda)dır. Kadı Iyaz ise başka bir şekil zikretmemekte, ravilerin ve bütün nüshaların bunu ittifakla kaydettiklerini ileri sürmekte, başka şeklin bir tashif ve bir yanılma olduğunu ve değişikliğe uğramış olduğunu, doğrusunun ise Buhari'nin kitabında İbn Bukeyr'in rivâyetinde yer aldığı gibi: "Hakkı -yani dünyada- sonuna kadar almak hususundaki ısrarları müminlerin kıyamet gününde Allah'a kardeşleri için yalvarmalarından daha fazla değildir" şeklinde olduğunu ve anlamın da bununla tamamlanıp, doğru bir mana kazanacağını söylemiştir.

Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) sözleri bunlardır ama durum dediği gibi değildir. Aksine sözünü ettiğimiz bütün rivâyetler sahih olup, her birinin güzel bir anlamı vardır. Yahya b. Bukeyr'in Leys'den naklettiği rivâyette de: *"Müminler kardeşleri arasında kendilerinin kurtulduklarını göreceklerinde, yüce Allah'a yalvarıp yakarmaları sizin hakkı isteyip, açıkça ortaya çıkması için*

yalvarıp yakarmanızdan daha ileri değildir" ifadeleri yer almaktadır. Leys'in zikrettiği bu rivâyet de manaya açıklık getirmektedir.

Buna göre birinci ve ikinci rivâyetin anlamı şu olur: Sizler dünyada önemli bir iş ile karşılaşıp, durum karışık bir hal alıp, yüce Allah'tan onun açıkça ortaya çıkmasını dileyip, aydınlanması için ona yalvarıp yakararak bu hususta da oldukça mübalağa edecek olsanız bile, sizin bu ileri derecedeki yalvarıp yakarmanız müminlerin kardeşlerine şefaatçi olmak için yüce Allah'a yalvarıp yakarmalarından daha ileri derecede değildir.

Üçüncü ve dördüncü rivâyetin anlamı da şöyle olur: Sizden herhangi biriniz dünyada hakkının tamamen alınması (3/30) yahut hasmından ve kendisine haksızlık yapandan eksiksiz olarak alınıp tahsil edilmesi için yüce Allah'a yalvarıp yakarması, kıyamet gününde müminlerin kardeşleri için şefaat etmek hususunda yüce Allah'a yalvarıp yakarmalarından daha ileri derecede değildir. Allah en iyi bilendir.

Hadiste yüce Allah'ın: *"Kalbinde hayır namına bir dinar, yarım dinar zerre ağırlığı kadar bulduğunuz kimseleri..."* buyruğuna gelince. Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Burada hayırdan kastın yakin (kesin inanç) olduğu söylenmiştir. Hâlbuki doğrusu bunun mücerred imandan ayrı ve ona ek bir şey olduğudur; çünkü tasdikin kendisi olan mücerred iman parçalara bölünemez. Bu şekilde bir parçalanma ancak imandan ayrı salih bir amel, gizli bir zikir, yoksula şefkat, yüce Allah'tan korkmak ve samimi bir niyet gibi kalp amellerinden bir amel için sözkonusudur. Buna da bu kitapta (bölümde) yer alan başka bir rivâyetteki: "Cehennem ateşinden lâ ilâhe illallah deyip de kalbinde hayır namına şu ağırlıkta bir şeyler bulunan çıkar" hadisi delildir.

Diğer rivâyetteki: *"Yüce Allah: Melekler şefaat etti, nebiler şefaat etti, müminler şefaat etti. Geriye erhamu'r-rahimin'den başkası kalmadı buyuracak ve cehennem ateşinden bir avuç alacak. İçinden hiçbir hayır işlememiş bir takım kimseleri çıkartacak"* rivâyeti de bunun gibidir. Yine diğer hadiste yer alan: *"Andolsun lâ ilâhe illallah diyeni çıkartacağım"* buyruğu da bunun gibidir.

Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: İşte bunlar yalnızca mücerred bir imana sahip olup, kendilerine şefaat edilmesine izin verilmeyen kimselerdir. Diğer taraftan rivâyetler ancak mücerred imandan ayrı bir şeyleri olan kimselere şefaat için izin verileceğini ve meleklerle nebilerden şefaat edecek kimselerin bunlara şefaat edeceklerini de buna delil göstermektedir. Kalplerin neler sakladıklarını bilen ve mücerred imandan başka bir şeye sahip olmayan kimselere de rahmet etmek ise, sadece aziz ve celil Allah'a aittir.

Hayrın en az miktarına zerre ağırlığı misal gösterilmektedir; çünkü zerre miktarların asgarisidir. Kadı Iyaz der ki (3/31): Yüce Allah'ın: *"Kalbinde bir zerre ağırlığı kadar ve şu kadar olan"* buyruğu da ancak kalp huzuru ile ve niyetle birlikte yapılan amelin faydalı olacağına, imanın artıp, eksildiğine de delil vardır. Bu da ehl-i sünnetin mezhebi (kabul ettiği görüşü)dir. Kadı Iyaz'ın (Allah'ın rahmeti ona) sözleri burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir.

"Sonra Rabbimiz biz onun içinde hayır diye bir şey bırakmadık, diyecekler." Kasıt hayır sahibi kimseyi bırakmadıklarıdır.

"Cehennem ateşinden bir avuç alır." Yani bir topluluğu bir araya getirir.

"Oradan kömüre dönmüş, hiçbir hayır işlememiş bir topluluğu çıkartır, onları cennet yollarının ağızlarındaki bir nehire bırakır." "Nehir" kelimesi *nehr* olarak he harfi sakin diye de *neher* olarak he harfi fethalı olarak da telaffuz edilir. Fethalı şekli daha güzeldir, Kur'ân-ı azimuşşan'da da böyle gelmiştir.[219]

Yol ve ırmak ağızları ise onların baş tarafları demektir. Metâli' sahibi der ki: Sanki hadiste anlatılmak istenen cennetin köşklerine ve konaklarına giden yolların baş taraflarıdır.

"Güneş gören sarımtrak yeşilimtrak olur... boyunlarında mühürler olduğu halde inci gibi çıkarlar." Tahrîr sahibinin belirttiği üzere burada mühürlerden maksat altından ya da başka bir şeyden olup, kendileriyle tanınacakları boyunlarına asılacak bir alamettir. Bu da onların niteliklerinin ve parlaklıklarının gümüşe benzetilmesi anlamındadır. Allah en iyi bilendir.

"Cennet ehli onları tanır. Bunlar Allah'ın azatlılarıdır." Yani bunlar Allah'ın azatlılarıdır, derler.

٤٥٤-٠٠٠/٤قَالَ مُسْلِم قَرَأْتُ عَلَى عِيسَى بْنِ حَمَّادٍ زُغْبَةَ الْمِصْرِيِّ هَذَا الْحَدِيثَ فِي الشَّفَاعَةِ وَقُلْتُ لَهُ أُحَدِّثُ بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْكَ أَنَّكَ سَمِعْتَ مِنَ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ فَقَالَ نَعَمْ قُلْتُ لِعِيسَى بْنِ حَمَّادٍ أَخْبَرَكُمُ اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَرَى رَبَّنَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ إِذَا كَانَ يَوْمٌ صَحْوٌ قُلْنَا لَا وَسُقْتُ الْحَدِيثَ حَتَّى انْقَضَى آخِرُهُ

219 "Muhakkak ki takva sahipleri cennetlerde ve ırmaklardadır." (el-Kamer, 54/54) buyruğunda böyledir. (Çeviren)

وَهُوَ نَحْوُ حَدِيثِ حَفْصِ بْنِ مَيْسَرَةَ وَزَادَ بَعْدَ قَوْلِهِ بِغَيْرِ عَمَلٍ عَمِلُوهُ وَلَا قَدَمٍ قَدَّمُوهُ فَيُقَالُ لَهُمْ لَكُمْ مَا رَأَيْتُمْ وَمِثْلُهُ مَعَهُ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ بَلَغَنِي أَنَّ الْجِسْرَ أَدَقُّ مِنَ الشَّعْرَةِ وَأَحَدُّ مِنَ السَّيْفِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ اللَّيْثِ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ وَمَا بَعْدَهُ فَأَقَرَّ بِهِ عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ

454-.../4- Müslim dedi ki: Ben şefaate dair bu hadisi İsa b. Hammad Zuğbe el-Mısrî'ye okudum ve ona: Ben senden bu hadisi Leys b. Sa'd'dan dinledin diye tahdis edeyim mi, dedim. O: Evet, dedi. İsa b. Hammad'a: Size Leys b. Sa'd, Halid b. Yezid'den haber verdi, o Said b. Ebi Hilâl'den (3/9a), o Zeyd b. Eslem'den, o Ata b. Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini nakletti: Ey Allah'ın Rasûlü Rabbimizi görecek miyiz, dedik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bulutsuz bir günde güneşi görmekte birbirinize zarar ve zahmet verir misiniz"* buyurdu. Biz, hayır, dedik.

Sonra hadisi sonuna kadar rivâyet ettim, bu hadis de Hafs b. Meysere'nin rivâyet ettiği hadise yakındır. *"Önceden yaptıkları ve önden gönderdikleri bir amel olmaksızın"* sözünden sonra da şunları ekledi: *"Size bu gördüğünüz ve onunla birlikte bir misli daha vardır, denilecek."*

Ebu Said dedi ki: Bana ulaştığına göre köprü kıldan daha ince ve kılıçtan daha keskindir.

Leys'in hadisi rivâyetinde: *"Rabbimiz bize alemlerden kimseye vermediğini verdin diyecekler"* kısmı ve sonrası yoktur.

İsa b. Hammad, bunu (okuduğum bu hadisi) ikrar ve kabul etti.[220]

Şerh

"İsa b. Hammad Zuğbe'ye okudum." Zuğbe, İsa'nın babası, Ham-mad'ın lakabıdır. Bunu Ebu Ali el-Gassânî el-Ceyyânî zikretmiştir. (3/33)

"Yaptıkları bir amel ve önceden gönderdikleri bir iyilik olmaksızın sözünden sonra şunu ilave etti." Bu hakkında soru sorulacak bir konudur. Şöyle sorulabilir: Birinci rivâyette önceden yaptıkları önden gönderdikleri bir hayırdan söz edilmemiştir. Sadece "önceden gönderdikleri bir hayır..." geçmişti. Durum böyle olduğuna göre Müslim'in böyle bir şeyden söz edilmediği için bunu ekledi, dememesi gerekirdi.

220 453 nolu hadisin kaynakları

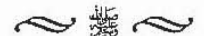
Buna şöyle cevap verilir: Fazlalığın yer aldığı bu rivâyette birinci rivâyette yer alan "hayır" kelimesi yerine önden gönderdikleri anlamındaki lafız geçmiş ve fazlalık bu rivâyetinde yer almıştır. Bu sebeple Müslim fazlalığı beyan etmek istemiş ancak *"önden göndermiş oldukları bir hayır"* sözünden sonra "fazladan ekledi" deme imkânını bulamamıştır. Çünkü bu rivâyette bu söz-konusu edilmediğinden böyle bir yolu takip etmiştir. Ey muhatap, şunu da bil ki, onun rivâyetindeki lafzı bu şekildedir ve onun ilave ettiği kısım da bundan sonra gelmektedir (demek istemiştir). Allah en iyi bilendir.

"Leys'in hadisi rivâyetinde... ve sonrası... yoktur ve İsa b. Hammâd da bunu kabul etmiştir." Buradaki "ve sonrası" ibaresi "Rabbimiz derler" sözüne atfedilmiştir. Yani o rivâyette Rabbimiz derler kısmı da, sonrası da yoktur demektir.

(455) "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Hafs b. Meysere'nin hadisine yakın rivâyet etti." İkisinin isnadından kastı Hafs b. Meysere'nin isnadı ile Said b. Ebu Hilal'in isnadıdır. Her ikisi de daha önce geçen iki rivâyet yolunda rivâyeti Zeyd b. Eslem'den, o Ata b. Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'dan diye almışlardır. Müslim (Allah'ın rahmeti ona)'in bundan maksadı da şudur: Zeyd b. Eslem bu hadisi Ata'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den diye rivâyet ettiği gibi aynı zamanda bunu Zeyd'den bu isnâd ile Hafs b. Meysere, Said b. Hilal ve Hişam b. Sa'd'dan ibaret üç arkadaşı da rivâyet etmişlerdir. Hafs ve Said'in rivâyeti kitapta açık seçik bir şekilde daha önce geçti. Hişam'ın rivâyeti isnad bakımından her ikisinin isnadı gibidir. Metin bakımından ise Hafs'ın hadisi rivâyetine yakındır. Aziz ve celil Allah en iyi bilendir.

٤٥٥-٣٠٣/٥- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ بِإِسْنَادِهِمَا نَحْوَ حَدِيثِ حَفْصِ بْنِ مَيْسَرَةَ إِلَى آخِرِهِ وَقَدْ زَادَ وَنَقَصَ شَيْئًا

455-303/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe (3/9b) tahdis etti, bize Cafer b. Avn tahdis etti. Bize Hişam b. Sa'd tahdis etti. Bize Zeyd b. Eslem her ikisinin (Hafs ve Said'in) isnâdlarıyla Hafs b. Meysere'nin rivâyet ettiği hadise yakın sonuna kadar tahdis etti, ancak bazı şeyleri ziyade ve eksik rivâyet etti.

٨٢/٨١- بَابُ إِثْبَاتِ الشَّفَاعَةِ وَإِخْرَاجِ الْمُوَحِّدِينَ مِنَ النَّارِ

82/81- ŞEFAATİN SABİT OLDUĞU VE MUVAHHİDLERİN CEHENNEM ATEŞİNDEN ÇIKARTILMASI BABI

Şefaate Dair

Kadı Iyaz (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Ehl-i sünnetin mezhebine göre şefaat aklen caiz, naklen vaciptir çünkü yüce Allah'ın: *"O günde Rahman'ın izin vereceği ve sözünden razı olacağı kimseninki müstesna, şefaatin hiçbir faydası olmayacaktır."* (Taha, 20/109); *"Onun razı olacağı kimselerden başkasına şefaat etmezler."* (Enbiya, 21/28) buyruklarının ve benzerlerinin açık ifadesi ile sâdıkın (doğru sözlü Allah Rasûlü'nün) haberi bunu gerektirmektedir.

Ahirette günahkâr müminler için şefaatin sözkonusu olacağına dair toplamı tevatür derecesini bulan pek çok rivâyet de gelmiş olduğu gibi, selef, halef ve onlardan sonra gelen ehl-i sünnet âlimleri de bu hususta icma etmişlerdir. Ancak Hariciler ve bazı Mutezile mensupları bunu kabul etmemişler, günahkârların cehennemde ebedi olarak kalacakları şeklindeki mezheplerinin kanaatine bağlı kalıp, bunun için de yüce Allah'ın: *"Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez."* (el-Müddessir, 74/48) buyruğu ile *"zalimlerin ne candan bir dostu, ne de şefaati kabul edilir bir şefaatçisi olacaktır"* (el-Mu'min, 40/18) buyruklarını delil göstermişlerdir.

Ancak bu âyet-i kerimeler kâfirler hakkındadır. Şefaati kabul etmeyen bu mezhep mensuplarının, şefaat ile ilgili hadisleri derecelerin artıp yükselmesi için olacaktır şeklindeki yorumları ise batıldır. Çünkü gerek bu kitapta, gerekse başkalarında şefaat ile ilgili hadislerin lafızları onların bu kanaatlerinin batıl ve cehennem ateşinde cezalandırılması gerekli kimselerin çıkartılması hakkında olduğu gayet açıktır.

Şefaat Beş Türlüdür:

1- Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e özel olan şefaat: Bu mevkif (denilen hesap için beklenilecek) yerin dehşetinden rahata kavuşup -ileride açıklaması geleceği gibi- hesabın daha çabuk görülmesi için yapılacaktır.

2- Bazı kimselerin hesapsız olarak cennete girmesi için yapılacak şefaat: Bu da aynı şekilde bizim Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için vâriddir ve bunu Müslim -Allah'ın rahmeti ona- zikretmiş bulunmaktadır.

3- Cehenneme girmeleri gereken bir topluluk için yapılacak şefaat: Bunlar hakkında Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de yüce Allah'ın dilediği kim-

seler de şefaatçi olacaktır. Yüce Allah'ın izniyle biraz sonra bunun yerine de dikkat çekeceğiz.

4- Cehenneme girmiş günahkârlar hakkındaki şefaat (3/35): İşte bu hadisler bizim Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, meleklerin ve onların mümin kardeşlerinin şefaatiyle cehennemden çıkartılacaklarını ifade ederek gelmiş bulunmaktadır. Daha sonra yüce Allah, hadiste de belirtildiği gibi lâ ilâhe illallah diyen herkesi cehennemden çıkaracak ve cehennemde kâfirlerden başka kimse kalmayacaktır.

5- Cennetliklerin derecelerinin yükselmesi hususunda yapılacak şefaat: Bu tür şefaati Mutezile de inkâr etmez, aynı şekilde ilk haşrden sonraki şefaati de inkâr etmezler.

Kadı Iyaz der ki: Salih selefin (radıyallâhu anhum) Nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şefaatini istedikleri ve onu arzuladıklarına dair meşhur rivâyetlerle bilinen bir husustur. Buna binaen şefaat ancak günahkârlar için sözkonusu olduğundan, bir kimsenin yüce Allah'tan kendisine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şefaatini nasip etmesini dilemesi mekruhtur, diyenlerin görüşlerine itibar edilmez. Çünkü şefaat az önce açıkladığımız gibi hesabın hafifletilmesi için de, derecelerin artması için de sözkonusu olabilir.

Diğer taraftan aklı başında herkes kusurlu olduğunu itiraf eder, affedilmeye muhtaç olduğunu kabul eder, kendi ameline bel bağlamaz, helak edileceklerden olmaktan korkar. Böyle bir görüşü kabul eden kimselerin aslında günahlarının bağışlanması ve ilahi rahmete nail olmak için de dua etmemesi gerekir; çünkü bunlar da günahkârlar içindir. Ayrıca bütün bu gibi kanaatler selef ile halefin bilinen dualarına muhaliftir.

Kadı Iyaz'ın (Allah'ın rahmeti ona) sözleri burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir.

٤٥٦-١/٣٠٤- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يُدْخِلُ اللَّهُ أَهْلَ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ بِرَحْمَتِهِ وَيُدْخِلُ أَهْلَ النَّارِ النَّارَ ثُمَّ يَقُولُ انْظُرُوا مَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجُوهُ فَيُخْرَجُونَ مِنْهَا حُمَمًا قَدِ امْتَحَشُوا فَيُلْقَوْنَ فِي نَهَرِ الْحَيَاةِ أَوِ الْحَيَا فَيَنْبُتُونَ فِيهِ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ إِلَى جَانِبِ السَّيْلِ أَلَمْ تَرَوْهَا كَيْفَ تَخْرُجُ صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً

456-304/1- Bana Harun b. Said el-Eylî tahdis etti... Ebu Said el-Hudrî'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah cennetlikleri cennete koyacak -ki o rahmetiyle dilediğini cennete koyar- cehennemlikleri de cehenneme koyacak. Sonra şöyle buyuracak: Bir bakın, kalbinde hardal tanesi ağırlığınca iman olan kimi bulursanız onu çıkartınız. Bunun üzerine böyle olanlar orada kömür gibi yanmış olarak çıkarılacaklar. Hayat yahut hayâ nehrine bırakılacaklar. Onun için de sel kenarında tanenin bittiği gibi bitecekler. Siz onun nasıl sapsarı ve kıvrılmış olarak* (3/10a) *çıktığını hiç görmediniz mi?"*[221]

Şerh

"Bunun üzerine böyle olanlar orada kömür gibi yanmış olarak çıkarılacaklar. Hayat yahut hayâ nehrine bırakılacaklar..." buyruğunda "hayat yahut haya" lafızları burada bu şekildedir. Buhari'de Mâlik'in rivâyetinde de böyledir. Buhari ayrıca (3/36) sahihinin baş taraflarında buradaki şüphenin Mâlik'ten kaynaklandığını ve ondan başkalarının rivâyetlerinde şüphe sözkonusu olmaksızın *"hayat"* diye rivâyet edildiğini açıkça ifade etmiştir.

Diğer taraftan burada *"hayâ"* yağmur demektir. Ona bu ismin veriliş sebebi yeryüzünün onunla hayat bulmasıdır. İşte bundan dolayı bu su ile ateşte yanmış o kimseler dirilecektir. Onlarda dünyadaki yağmurun meydana getirdiği gibi bir parlaklık meydana gelecektir.

٤٥٧-٣٠٥/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ ح وَحَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ أَخْبَرَنَا خَالِدٌ كِلَاهُمَا عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَا فَيُلْقَوْنَ فِي نَهَرٍ يُقَالُ لَهُ الْحَيَاةُ وَلَمْ يَشُكَّا وَفِي حَدِيثِ خَالِدٍ كَمَا تَنْبُتُ الْغُثَاءَةُ فِي جَانِبِ السَّيْلِ وَفِي حَدِيثِ وُهَيْبٍ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِئَةٍ أَوْ حَمِيلَةِ السَّيْلِ

457-305/2- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Affan tahdis etti. Bize Vuheyb tahdis etti. (H) Bunu bana Haccac b. eş-Şair de tahdis etti. Bize Amr b. Avn tahdis etti. Bize Halid haber verdi. Her ikisi (Vuheyb ile Halid) Amr b. Yahya'dan bu isnâd ile rivâyet edip: *"Hayat denilen bir nehire atılırlar"* demiş ve şüphe etmemişlerdir. Halid hadisi rivâyetinde: *"Selin*

221 Buhari, 22, 6560; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4407

kenarında getirdiği tanenin yetiştiği gibi" demiş, Vuheyb'in hadisi rivâyetinde de: *"Dere kenarındaki çamur"* yahut *"selin getirdikleri içinde tanenin bittiği gibi"* demiştir.[222]

Şerh

"Selin getirdiği tanenin bittiği gibi" ibaresindeki "el-ğusâe" selin sürükleyip, getirdiği her şey demektir. Selin sürüklediği tane ve tohumların kastedildiği de söylenmiştir. Müslim'in dışındaki hadis kitaplarında: *"Selin getirdikleri arasında tanenin bittiği gibi"* şeklindedir. Burada "el-ğusâe" kelimesinin sonundaki te harfi yoktur. Bu haliyle selin köpüğü taşıyıp getirdiği çör çöp ve benzerlerine denir. Allah en iyi bilendir.

"Vuheyb'in hadisinde..." *"Hamie"* kelimesi ırmakların kıyılarında olan siyah çamurdur. Diğer rivâyetlerde geçen ve ikinci lafızdaki *"hamile"* ise taşınan şey anlamında olup, selin taşıyıp getirdiği çörçöpe denilir. Allah en iyi bilendir.

٤٥٨-٣٠٦/٣- وَحَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمَّا أَهْلُ النَّارِ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا فَإِنَّهُمْ لَا يَمُوتُونَ فِيهَا وَلَا يَحْيَوْنَ وَلَكِنْ نَاسٌ أَصَابَتْهُمُ النَّارُ بِذُنُوبِهِمْ أَوْ قَالَ بِخَطَايَاهُمْ فَأَمَاتَهُمْ إِمَاتَةً حَتَّى إِذَا كَانُوا فَحْمًا أُذِنَ بِالشَّفَاعَةِ فَجِيءَ بِهِمْ ضَبَائِرَ ضَبَائِرَ فَبُثُّوا عَلَى أَنْهَارِ الْجَنَّةِ ثُمَّ قِيلَ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ أَفِيضُوا عَلَيْهِمْ فَيَنْبُتُونَ نَبَاتَ الْحِبَّةِ تَكُونُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ كَأَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ كَانَ بِالْبَادِيَةِ

458-306/3- Bana Nasr b. Ali el-Cehdamî de tahdis etti... Ebu Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gerçek manada cehennemliklere gelince, onlar orada ne ölürler, ne yaşarlar ama günahları -yahut hataları dedi- sebebiyle ateşin isabet etmiş olduğu ve onları* (3/10b) *bir çeşit ölümlü öldürdüğü kimseler de olacaktır. Nihayet bunlar kömür olacaklarında şefaat için izin verilecek. Bunun üzerine onlar da kalabalık topluluklar halinde getirilecek ve cennetin ırmakları üzerine dağıtılacaklar, sonra da: Ey cennetlikler, üzerlerine (su) akıtın, denilecek. Böylelikle onlar da selin ge-*

222 456 numaralı hadisin kaynakları

tirdikleri arasında bulunan bir tohum gibi bitecekler." Dinleyenler arasındaki bir adam: Sanki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çölde yaşamıştı, dedi.[223]

Şerh

"Asıl cehennemlikler... Onları bir çeşit ölümle öldürür." Burada (özne) bilindiğinden ötürü hazfedilmiştir. Bununla birlikte bazı nüshalarda (3/37) iki te ile (فَأَمَاتَتْهُمْ) şeklindedir, ateş onları öldürmüş olacaktır, demek olur.

Hadisin anlamına gelince, açıkça görülen odur ki, cehennemin gerçek ehli ve orada ebedi kalmayı hak eden kâfirler orada ölmezler ve fayda görecekleri, rahat bulup dinlenecekleri bir hayat sürmezler. Nitekim yüce Allah bir yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Onların üzerinden (cehennem) azabından bir şey de hafifletilmez."* (Fâtır, 35/36); *"Sonra orada hem ölmeyecek, hem de hayat bulmayacaktır."* (A'lâ, 87/13) Bu da hak ehlinin mezhebine göredir. Onların mezhebine göre cennetliklerin nimetleri de daimi ve ebedidir. Cehennemde ebediyen kalmayı hak edenlerin azabı da daimi ve ebedidir.

"Ama bazı insanlara da ateş isabet etmiş olacaktır..." Bu da şu demektir: Yüce Allah murad ettiği kadar bir süre azaplandırılmalarından sonra günahkâr müminleri bir çeşit ölüm ile öldürür. Bu öldürme gerçek bir öldürme olup, bu halde hissetmek de yok olacaktır. Günahları kadar azapları gerçekleştikten sonra onları öldürecektir. Bundan sonra da yüce Allah'ın takdir ettiği süre boyunca hiçbir şey hissetmeksizin cehennem ateşinde tutuklu kalacaklar sonra da ateşten kömür olmuş olarak ve ölü halde çıkartılacaklar. Eşyaların taşındığı gibi, toplu olarak taşınacaklar, cennetin ırmaklarına atılıp, üzerlerine hayat suyu dökülecek ve hızlıca büyümesi ve zayıflığı itibariyle selin getirdiği tanelerin bitip yeşermesi gibi bitecekler. Bu gibi bitkiler zayıf olduklarından ötürü yeşil ve kıvrımlı çıkarlar. Bundan sonra ise güçleri artar ve kendi konaklarına gidecekler ve halleri kemale ermiş olacak. Hadisin lafzının zâhirî ve manası budur.

Kadı Iyaz da bu hadis hakkında iki türlü açıklama nakletmektedir: Birincisine göre bu, gerçek manada bir öldürmedir, ikinci görüşe göre bu, gerçek bir ölüm değildir, ama acıları hissetme duyuları kaybolacaktır. Bununla birlikte acılarının (başkalarına göre) daha hafif olması da mümkündür. Evet, Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlar olmakla birlikte tercih edilen az önce kaydettiklerimizdir. Allah en iyi bilendir.

223 İbn Mace, 4309; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4346

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bölük bölük"* lafzı rivâyetlerde ve asıl yazmalarda iki defa tekrar edilmiştir. Hal olarak nasp edilmiştir. (Bu anlamdaki) "dabâir" dabare ve dibare lafzının çoğuludur. Her iki söyleyişi Kadı Iyaz ile Metâli' sahibi ve başkaları da zikretmiştir. Ama daha meşhur olanı dat harfinin kesreli okunuşudur. Herevî ve başkaları ise kesreli okuyuştan başkasını sözkonusu etmemişlerdir. "İdbâre" diye bir söyleyişi de vardır. Dilciler: Bunun dağınık halde kalabalıklar, topluluklar anlamında olduğunu söylemişlerdir. Bu kelime (ضُبَارَات ضَبَارَات) diye de rivâyet edilmiştir.

٤٥٩-٣٠٧/٤- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ إِلَى قَوْلِهِ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ وَلَمْ يَذْكُرْ مَا بَعْدَهُ

459-307/4- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâile İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki... Ebu Said el-Hudrî, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadisi aynen *"selin getirdiklerinde..."* ibaresine kadar zikretti fakat ondan sonrasını zikretmedi.[224]

Şerh

"Ebu Mesleme'den dedi ki: Ben Ebu Nadra'yı, Ebu Said el-Hudrî'den diye naklederken dinledim." Ebu Said'in adı Sa'd b. Mâlik b. Sinan (radıyallâhu anh)'dır. (3/38) Ebu Nadra'nın adı ise el-Munzir b. Mâlik b. Kıt'a'dır. Ebu Mesleme'nin adı da Said b. Yezid el-Ezdî el-Basrî'dir. Allah en iyi bilendir.

٨٣/٨٢- بَاب آخِرِ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا

83/82- CEHENNEM EHLİNDEN (CEHENNEMDEN) EN SON ÇIKACAK KİŞİ BABI

٤٦٠-٣٠٨/١- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ كِلَاهُمَا عَنْ جَرِيرٍ قَالَ عُثْمَانُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبِيدَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنِّي لَأَعْلَمُ آخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا وَآخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةَ رَجُلٌ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ حَبْوًا فَيَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ

224 458 nolu hadisin kaynakları

وَتَعَالَى لَهُ اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلأَى فَيَرْجِعُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ
وَجَدْتُهَا مَلْأَى فَيَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَهُ اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ
إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلْأَى فَيَرْجِعُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ وَجَدْتُهَا مَلأَى فَيَقُولُ اللهُ لَهُ اذْهَبْ فَادْخُلِ
الْجَنَّةَ فَإِنَّ لَكَ مِثْلَ الدُّنْيَا وَعَشَرَةَ أَمْثَالِهَا أَوْ إِنَّ لَكَ عَشَرَةَ أَمْثَالِ الدُّنْيَا قَالَ فَيَقُولُ
أَتَسْخَرُ بِي أَوْ أَتَضْحَكُ بِي وَأَنْتَ الْمَلِكُ قَالَ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ضَحِكَ
حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ قَالَ فَكَانَ يُقَالُ ذَاكَ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً

460-308/1- Bize Osman b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim el-Hanzalî tahdis etti. Her ikisi Cerir'den diye rivâyet etti. (3/11a) Osman dedi ki: Bize Cerir, Mansur'dan tahdis etti. O İbrahim'den, o Abîde'den, o Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ben, cehennemlikler arasından cehennemden en son çıkacak olan kişiyi ve cennet ehli arasından da cennete en son girecek kişiyi biliyorum. Bu, cehennem ateşinden emekleyerek çıkacak bir adamdır. Şanı yüce ve mübarek Allah ona: Git de cennete gir, buyuracak. O cennete gidecek ve ona içi dolup taşmış gibi gelecek. Bu sebeple dönüp: Rabbim, ben onun dolmuş olduğunu gördüm, diyecek. Allah Tebâreke ve Teâlâ ona: Git ve cennete gir, buyuracak. Bunun üzerine o da cennete gidecek ama kendisine dolmuş gibi geleceğinden geri dönüp: Rabbim ben onun dolmuş olduğunu gördüm, diyecek. Allah ona: Git ve cennete gir, sana dünya kadar ve onun on misli verilecektir -yahut: sana dünyanın on misli verilecektir- buyuracak. Adam: Sen el-Melik olduğun halde benimle alay mı ediyorsun -yahut bana gülüyor musun (benimle eğleniyor musun)- *diyecek."* (3/11b)

(Abdullah b. Mesud) dedi ki: Andolsun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm.

(Ravi) dedi ki: İşte bu, cennetlikler arasında makam ve mevkisi en aşağı olan kişidir, deniyordu.[225]

225 Buhari, 6571, 7511 -muhtasar olarak-; Tirmizi, 2595; İbn Mace, 4339; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9405

٤٦١-٣٠٩/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبِيدَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنِّي لَأَعْرِفُ آخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْ النَّارِ رَجُلٌ يَخْرُجُ مِنْهَا زَحْفًا فَيُقَالُ لَهُ انْطَلِقْ فَادْخُلْ الْجَنَّةَ قَالَ فَيَذْهَبُ فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ فَيَجِدُ النَّاسَ قَدْ أَخَذُوا الْمَنَازِلَ فَيُقَالُ لَهُ أَتَذْكُرُ الزَّمَانَ الَّذِي كُنْتَ فِيهِ فَيَقُولُ نَعَمْ فَيُقَالُ لَهُ تَمَنَّ فَيَتَمَنَّى فَيُقَالُ لَهُ لَكَ الَّذِي تَمَنَّيْتَ وَعَشَرَةُ أَضْعَافِ الدُّنْيَا قَالَ فَيَقُولُ أَتَسْخَرُ بِي وَأَنْتَ الْمَلِكُ قَالَ فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ

461-309/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ile Ebu Kureyb -ki lafız Ebu Kureyb'indir- tahdis edip dediler ki: ... Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben cehennemlikler arasında cehennemden en son çıkacak kişiyi şüphesiz çok iyi biliyorum. Bu oradan sürünerek çıkacak bir adamdır. Ona: Git, cennete gir denilecek. O da gidip cennete girecek. İnsanların konaklarına yerleşmiş olduklarını görecek. Ona: Geçmişte içinde bulunduğun zamanı hatırlıyor musun, denilecek. O, evet diyecek. Ona: Temenni et denilecek, o da temenni edecek. Ona: Sana temenni ettiklerin verileceği gibi, dünyanın on misli de verilecek.* (3/12a) *O: Sen el-Melik olduğun halde benimle alay mı ediyorsun, diyecek."*

(Abdullah b. Mesud) dedi ki: Andolsun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm.[226]

Şerh

(460-461 numaralı hadisler)

"Bize Osman b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim el-Hanzalî tahdis etti. Her ikisi..." *Her ikisi* anlamındaki lafız asıl yazmaların birçoğunda ye ile kaydedilmiştir. Bazılarında ise bu anlamdaki lafız düzeltilmiş olarak elif ile yazılmıştır. Kitabın baş taraflarındaki fasıllarda bunun ye ile kullanılmasının da caiz olduğu açıklanmış idi.

"Abîde" Abîde es-Selmânî'dir.

"Ateşten emekleyerek çıkacak bir adamdır." Diğer rivâyette ise *"sürünerek"* denilmiştir. Dilciler *"emeklemek"* eller ve ayaklar üzerinde yürümektir,

226 460 numaralı hadisin kaynakları

diye açıklamışlardır. Bazen de eller ve dizler üzerinde yürümektir diye açıklamışlardır. Elleri ve makadı üzerinde diye açıkladıkları da olmuştur. Sürünmek ise İbn Bureyd ve başkasının dediğine göre o, göğsünü aşağı doğru yaymakla birlikte kıçı üzerinde yürümek demektir. Bu açıklamalardan emeklemenin ve sürünmenin aynı ya da yakın şeyler olduğu anlaşılmaktadır. Farklı oldukları sabit olursa bazı hallerde sürünüp, bazı hallerde emeklediği şeklinde açıklanır. Allah en iyi bilendir.

"Sen el-Melik olduğun halde benimle alay mı ediyorsun yahut bana gülüyor musun (benimle eğleniyor musun?)" Burada şüphe raviden kaynaklanmaktadır. Acaba, benimle alay mı ediyorsun, dedi yoksa benimle gülüyor musun (eğleniyor musun) dedi diye şüphe etmiştir. Şayet gerçekte kullanılan ifade bana gülüyor musun şeklinde ise benimle alay mı ediyorsun anlamındadır. (3/39) Çünkü alay eden kişi adeten alay edip eğlendiği kimseye güler. Böylelikle gülmek mecazi olarak alay etmek yerine kullanılmıştır.

Burada *"benimle alay mı ediyorsun"* ibaresinin anlamı ile ilgili olarak çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Birinci görüş: el-Mâzerî'nin açıklaması olup şöyle demiştir: Burada bu lafız hadisin lafzan değil de manası itibariyle bulunan mukabele (aynı lafzın karşılık olarak kullanılması) şeklinde zikredilmiştir. Çünkü şanı yüce Allah'a dilediğinin dışında ondan hiçbir şey dilemeyeceğine dair defalarca ahit vermiş, sonra ahdini bozup, sözünde durmamıştır. Bundan dolayı onun bu sözünde durmayışı alay etmek ve eğlenmek gibidir. Bundan dolayı bu adam yüce Allah'ın kendisine cennete gir deyip, oraya birkaç defa gidip geldiği halde onda dolu olduğu izleniminin kendisinde uyanması, onu bir tür daha da umutlandırıp, tamahını arttırmak ve daha önce sözünde durmadığının bir karşılığı ve ona bir ceza olmak üzere alay etmek olarak değerlendirmiştir. Böylelikle alay etmenin cezası olarak yapılan bu davranışa da alay adını vermiş ve benimle alay mı ediyorsun yani beni umutlandırmakla beni cezalandırıyor musun, demiştir.

İkinci görüş: Ebu Bekr es-Sûfî'nin görüşüdür. Buna göre manası, şanı yüce Allah hakkında caiz olmayan alay etmenin sözkonusu olmayacağıdır. O şöyle demiş gibidir: Sen âlemlerin Rabbi olduğun için benimle alay etmeyeceğini biliyorum. Bana verdiğin bu pek çok bağış ve dünyanın kat kat fazlasının da hak olduğunu biliyorum. Ama ben bunlara layık olmadığım halde senin bana bu kadar çok şey verdiğine de hayret doğrusu! O der ki: Fiilin başındaki soru hemzesi ise nefy (olumsuzluk) içindir. Bu da geniş ve değerli (ya da: delillendirilmiş) bir açıklamadır, diye eklemiştir.

Üçüncü görüş: Kadı Iyaz'ın görüşüdür. Buna göre bu sözleri bu adam söylemiş olacaktır ama ne söylediğini bilemediği bir haldedir. Buna sebep ise hatırına getirmediği kadar imkâna sahip olmak suretiyle gark olduğu sevinç halidir. Dehşete kapılıp, aşırı derecedeki sevincinden dolayı diline hakim olamayarak bu sözleri söylemiştir. O bu sözleri söylerken de gerçek anlamlarına inanarak söylememiş, dünyada yaratılmışlara hitaptaki âdeti üzere bu sözleri söylemiştir. Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aşırı sevincinden kendisine hakim olamayan bir başka adam ile ilgili anlattıklarına benzemektedir. Bu kişi aşırı sevincinden (yüce Allah'a):Sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim, demiştir. Allah en iyi bilendir.

Şunu belirtelim ki rivâyetlerde geçen *"benimle alay mı ediyorsun"* ibaresi sahihtir. Çünkü bu fiil "min" ile de "be" ile de kullanılır. Birincisi daha fasih ve daha meşhurdur. Kur'ân-ı Kerim'de de böyle kullanılmıştır.[227] İkincisi de fasihtir. Kimi ilim adamı da be harfini getirmesi bunun anlamını kastettiğinden dolayıdır, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm." Ebu'l-Abbas, Sa'leb,,dilbilginlerinin ve Garibu'l-Hadis âlimlerinin çoğunluğu ve başkalarının söylediklerine göre burada nevâciz (avurt dişlerin)den kasıt azı dişleridir. Kastın davâhik denilen gülerken görülen ön dişler olduğu, öğütücü dişlerin kastedildiği de söylenmiştir. Ancak dilde "nevâciz"in mutlak olarak kullanılması halinde daha meşhur olan budur. Ama büyük çoğunluğun kanaatine göre doğru olan az önce kaydettiğimizdir.

Hadisten, gülmenin caiz olduğu, bazı durumlarda mekruh olmadığı, eğer benzeri hallerde alışılmışın sınırını aşmayacak olursa da mertliğe ve vakara aykırı olmadığı anlaşılmaktadır. (3/40) Allah en iyi bilendir.

"Yüce Allah git ve cennete gir. Sana dünya kadar ve onun on misli vardır buyuracak." Diğer rivâyette de: *"Sana temenni ettiğin kadar ve dünyanın on misli vardır"* denilmektedir. Bu iki rivâyetin anlamı aynıdır. Biri diğerini tefsir etmektedir. *Misl*inden kasıt kattır. Dilcilerin tercihine göre misli ile kat (el-misl ve ed-dı'f) aynı şeylerdir.

Bu kitapta başka rivâyette geçen: *"Yüce Allah: Sana dünyayı ve onunla birlikte bir mislini versem razı olur musun, buyuracak"* ile bir diğer rivâyetteki: *"Sana dünya krallarından bir kralın mülkünün bir mislinin olmasına razı mısın? O: Rabbim razıyım diyecek. Rabbi: Sana o verilecek, onun bir misli,*

227 Bk. et-Tevbe, 9/79; el-En'am, 6/10; Hud, 11/38...

bir misli daha, bir misli daha, bir misli daha ve bir misli daha da verilecektir. Adam beşincisinde Rabbim razı oldum diyecek. Rabbi: Bu ve on misli ile birlikte senindir, buyuracak."

Bu iki rivâyet önceki iki rivâyete muhalif değildir. Çünkü bu iki rivâyetin birincisinden maksat ona: Önce sana dünya ve onun bir misli verilecek denilecek, sonra da son rivâyette açıkladığı üzere on misli tamamlanıncaya kadar ona arttırılacak. Son rivâyetten maksat da şudur: Dünya hükümdarlarından, krallarından hiç birisinin mülkü yeryüzünün tamamına ulaşmaz. Aksine o ancak dünyanın bir kısmına Mâlik olur. Sonra aralarında sahip olduğu kısmi mülkü arttıranları da olur, sahip olduğu kısmi mülkü azalanları da olur. İşte bu adama dünyadaki krallardan birisinin mülkünün beş katı verilecektir. Bunların hepsi de dünyanın tamamı kadardır. (3/41) Sonra da ona bunların on misli sana verilecektir denilecek, böylelikle bu rivâyetin anlamı da daha önce gelmiş rivâyetlere uygun bir mana olur. Hamd Allah'a mahsustur. O en iyi bilendir.

٤٦٢-٣/٣١٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ فَهُوَ يَمْشِي مَرَّةً وَيَكْبُو مَرَّةً وَتَسْفَعُهُ النَّارُ مَرَّةً فَإِذَا مَا جَاوَزَهَا الْتَفَتَ إِلَيْهَا فَقَالَ تَبَارَكَ الَّذِي نَجَّانِي مِنْكِ لَقَدْ أَعْطَانِي اللهُ شَيْئًا مَا أَعْطَاهُ أَحَدًا مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فَتُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْنِنِي مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَلِأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ لَعَلِّي إِنْ أَعْطَيْتُكَهَا سَأَلْتَنِي غَيْرَهَا فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ وَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأُولَى فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْنِنِي مِنْ هَذِهِ لِأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا وَأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا فَيَقُولُ لَعَلِّي إِنْ أَدْنَيْتُكَ مِنْهَا تَسْأَلُنِي غَيْرَهَا فَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأُولَيَيْنِ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْنِنِي مِنْ هَذِهِ لِأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا

فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا قَالَ بَلَى يَا رَبِّ هَذِهِ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهَا فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَإِذَا أَدْنَاهُ مِنْهَا فَيَسْمَعُ أَصْوَاتَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ أَدْخِلْنِيهَا فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا يَصْرِينِي مِنْكَ أَيُرْضِيكَ أَنْ أُعْطِيَكَ الدُّنْيَا وَمِثْلَهَا مَعَهَا قَالَ يَا رَبِّ أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَضَحِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ أَلَا تَسْأَلُونِي مِمَّ أَضْحَكُ فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ قَالَ هَكَذَا ضَحِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ مِنْ ضِحْكِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حِينَ قَالَ أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَيَقُولُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ مِنْكَ وَلَكِنِّي عَلَى مَا أَشَاءُ قَادِرٌ

462-310/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Affan b. Müslim tahdis etti, bize Hammad b. Seleme tahdis etti. Bize Sabit, Enes'ten tahdis etti. O İbn Mesud'dan rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Cennete son girecek kişi bir adamdır. O bazen yürüyecek, bazen tökezleyecek. Bazen ateş onun yüzünü yalayacak. Ateşi geçip geride bırakır bırakmaz, ona doğru dönecek ve şöyle diyecek: Beni senden kurtaranın şanı ne mübarektir! Andolsun Allah bana öncekilerden ve sonrakilerden hiç kimseye vermediği bir şey verdi. Derken ona bir ağaç gösterilecek, Rabbim beni bu ağaca yaklaştır da onun gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim diyecek.

Aziz ve celil Allah: Ey Âdemoğlu, eğer onu sana verecek olursam (3/12b) *benden ondan başkasını da isteyebileceksin, buyuracak.*

O: Hayır, Rabbim diyecek ve ondan o ağaçtan başka bir şey istemeyeceğine dair ona ahitler verecek. Rabbi ise onu mazur görecek çünkü o adam sabredip, dayanamayacağı bir şey görmüş olacaktır. Derken onu o ağaca yaklaştırır. O da gölgesinde gölgelenir, suyundan içer. Sonra ona birincisinden daha güzel bir ağaç gösterilir, bu sefer yine: Rabbim beni buna yakınlaştır da suyundan içeyim, gölgesinde gölgeleneyim. Ondan başka da senden bir şey istemeyeceğim diyecek.

Yüce Allah: Ey Âdemoğlu, sen bana benden başkasını istemeyeceğine dair ahitler vermemiş miydin, buyuracak. Ayrıca: Seni ona yaklaştıracak olursam sen benden başkasını isteyeceksin, diyecek. Adam Rabbine, başka-

sını ondan istemeyeceğine dair ahit verecek, Rabbi ise onu mazur görecek; çünkü adam sabredip, dayanamayacağı şeyler görecektir.

Yüce Allah onu o ağaca yaklaştıracak, o da gölgesinde gölgelenip suyundan içecek sonra cennetin kapısının yanında ilk iki ağaçtan daha güzel bir başka ağaç ona gösterilecek. Rabbim, beni buna yaklaştır da gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim. (3/13a) Senden ondan başka bir şey de istemeyeceğim, diyecek.

Rabbi: Ey Âdemoğlu, sen bana ondan başkasını benden istemeyeceğine dair ahit vermemiş miydin, buyuracak. Adam:Vermiştim Rabbim, son olarak bunu da ver, senden daha başkasını istemeyeceğim, diyecek. Rabbi onu yine mazur görecek; çünkü adam sabredip, dayanamayacağı bir şey görecek. Sonra onu o ağaca da yaklaştıracak. Onu ağaca yaklaştırınca cennetliklerin seslerini işitecek, Rabbim, beni içine koy diyecek. Rabbi: Ey Âdemoğlu sana daha ne versem de senin benden dileklerin son bulsa, sana dünyayı ve onunla birlikte onun mislini vermem seni razı eder mi, buyuracak. Adam: Rabbim sen âlemlerin Rabbi iken benimle alay mı ediyorsun, diyecek."

Hadisin burasında İbn Mesud güldü ve: Neden güldüğümü sormayacak mısınız, dedi. Meclisindekiler: Neden güldün, diye sordular. Abdullah: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de böyle güldü. Ashab: Neden gülüyorsun, ey Allah'ın Rasûlü, deyince şöyle buyurdu: *"Adam: Sen âlemlerin Rabbi iken benimle alay mı ediyorsun ,deyince, yüce Rabbi ona: Ben seninle alay etmiyorum* (3/13b) *ama ben dilediğim her şeye kadir olanım, buyurup güleceğinden dolayı (ben de güldüm)"* buyurdu.[228]

Şerh

"Cennete en son girecek kişi..." Bu kişi bazen yüzüstü düşecek, bazen ateş onun yüzünü yalayacak, onu karartacak ve onda bir iz bırakacak.

"Çünkü o sabredip dayanamayacağı şeyler görecek" anlamındaki ibare ilk iki seferinde asıl nüshalarda aynı şekilde kaydedilmiş olmakla birlikte, üçüncüsü çoğu asıl nüshalarda da *"aleyhi"*deki zamir çoğunda *"aleyhâ"* olarak kaydedilmiştir. Her ikisi de sahihtir. *"Aleyhâ"* şekline göre sabredip, dayanamayacağı bir nimet gördüğü için, demek olur.

Yüce Allah'ın söyleyeceği belirtilen: *"Ey Âdemoğlu, sana ne versem de dileklerinin sonu gelse"* buyruğu, sana ne versem de senin benden dileğini kesip sona erdirse, demektir. Dilciler buradaki fiile bu şekilde kesmek anla-

228 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9188

mını vermişlerdir. Ama bu anlamdaki ibare Müslim'den başka kaynaklarda: (مَا يَصْرِيك مِنِّي) şeklindedir. İbrahim el-Harbî: Doğrusu budur deyip, Müslim'in sahihinde ve ondan başka kaynaklarda yer alan: (مَا يَصْرِينِي مِنْكَ) şeklinin doğru olmadığını söylemiştir. Ancak durum onun dediği gibi değildir. Çünkü isteyen bir kişi ne zaman istediklerine son verirse, kendisinden istekte bulunduğu kimseden de kopmuş olur. Bu ibarenin anlamı da: Seni ne razı eder ve seninle benim aramdaki bu isteğin sonu nasıl gelir, kesilir, demektir. Allah en iyi bilendir.

"Ashab: Neden gülüyorsun ey Allah'ın Rasûlü, dedi..." Yüce Allah'ın gülmesinin anlamı daha önce açıkladığımız gibi, razı olması, rahmeti, kulları arasından rahmetini vermeyi dilediği kimselere hayır murad etmesi demektir. Allah en iyi bilendir.

٨٤/٨٣- بَاب أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً فِيهَا

84/83- CENNETTE MAKAMI EN AŞAĞI OLANLARA DAİR BİR BAB[229]

٤٦٣-١/٣١١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً رَجُلٌ صَرَفَ اللَّهُ وَجْهَهُ عَنْ النَّارِ قِبَلَ الْجَنَّةِ وَمَثَّلَ لَهُ شَجَرَةً ذَاتَ ظِلٍّ فَقَالَ أَيْ رَبِّ قَدِّمْنِي إِلَى هَذِهِ الشَّجَرَةِ أَكُونُ فِي ظِلِّهَا وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَلَمْ يَذْكُرْ فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا يَصْرِينِي مِنْكَ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ وَزَادَ فِيهِ وَيُذَكِّرُهُ اللَّهُ سَلْ كَذَا وَكَذَا فَإِذَا انْقَطَعَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ قَالَ اللَّهُ هُوَ لَكَ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ قَالَ ثُمَّ يَدْخُلُ بَيْتَهُ فَتَدْخُلُ عَلَيْهِ زَوْجَتَاهُ مِنْ الْحُورِ الْعِينِ فَتَقُولَانِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَاكَ لَنَا وَأَحْيَانَا لَكَ قَالَ فَيَقُولُ مَا أُعْطِيَ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُعْطِيتُ

463-311/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Nu'mân b. Ebû Ayyâş'ın Ebu Said el-Hudrî'den rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz cennet ehli arasında makamı en aşağı mer-*

229 Bu bab başlığı yazma nüshada yoktur.

tebede olan kişi, Allah'ın, yüzünü ateşten cennete doğru çevirdiği ve ona gölgeli bir ağaç gösterdiği bir kimse olacaktır. Bu adam: Rabbim beni bu ağaca yaklaştır da gölgesinde bulunayım diyecek."

Sonra hadisi İbn Mesud'un hadisine yakın olarak zikretti, ama rivâyetinde: *"Ey Âdemoğlu, sana ne versem de dileklerinin sonu gelse"* kısmını hadisin sonuna kadar zikretmedi. Ama rivâyetinde fazladan şunları zikretti: *"Allah da ona şunu şunu iste, diye hatırlatır." Nihayet edeceği temennileri kesilince (bitince) Allah: "Bu, on misliyle birlikte senindir" buyuracak. Sonra evine girecek, onun yanına hur-u ıyn'den iki zevcesi de içeri girecek ve her ikisi* (3/14a)*: Bizim için sana hayat veren, senin için de bize hayat veren Allah'a hamdolsun, diyecekler. O da: Bana verilenler gibi hiçbir kimseye verilmemiştir, diyecek."*[230]

Şerh

"en-Numan b. Ebu Ayyâş" Ebu Ayyâş ez-Zurakî el-Ensarî bilinen bir sahabidir. İsminin ne olduğu hususunda görüş ayrılığı meşhurdur. Zeyd b. es-Sâmit denildiği gibi, Zeyd b. en-Numan, Ubeyd ve Abdurrahman olduğu da söylenmiştir.

"Hur-u ıyn'den iki zevcesi de yanına girer..." (3/43) "(زَوْجَتَاهُ): *İki zevcesi"* anlamındaki lafız rivâyetlerde ve asıl yazmalarda bu şekilde "zevce"nin ikili olarak sabittir. Tesniyenin bu şekilde yapılması doğru ve bilinen bir söyleyiştir. Bu hususta Arap şiiri arasında pek çok tanık beyit vardır ki, İbnu's-Sikkît ve dilbilginleri arasından pek çok kimse bunları zikretmiş bulunmaktadır.

"İkisi der ki" anlamındaki fiil yukarıdan noktalı te harfi iledir. Her ne kadar böyle olduğu açıkça bilinen bir husus ise de bunu özellikle zaptetmemizin sebebi yazılış arasında farkı gözetemeyen bazı kimselerin bu hususta yanılarak bu fiili alttan iki noktalı ye ile telaffuz etmeleridir. Bu ise hiç şüphesiz bir yanlış okuyuştur. Nitekim yüce Allah'ın: *"O zaman içinizden iki zümre bozulmaya yüz tutmuştu."* (Al-i İmran, 3/122); *"Onların berisinde ise karışmasın diye (koyunlarını) kollayan iki hanım buldu."* (Kasas, 23); *"Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar. Eğer zeval bulsalar..."* (Fatır, 35/41); *"Her ikisinde de akar iki pınar vardır."* (Rahman, 55/50) buyruklarında da böyledir.

İki zevcesinin: "Bizim için sana hayat veren... Allah'a hamd olsun" sözleri de: Seni bizim için, bizi de senin için yaratıp, sevinci ebedi olan bu yurtta bizi bir araya getiren Allah'a hamdolsun, demektir. Allah en iyi bilendir.

230 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4392

٤٦٤-٣١٢/٢- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مُطَرِّفٍ وَابْنِ أَبْجَرَ عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ رِوَايَةً إِنْ شَاءَ اللَّهُ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا مُطَرِّفُ بْنُ طَرِيفٍ وَعَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ سَعِيدٍ سَمِعَا الشَّعْبِيَّ يُخْبِرُ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ سَمِعْتُهُ عَلَى الْمِنْبَرِ يَرْفَعُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَحَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ الْحَكَمِ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ وَابْنُ أَبْجَرَ سَمِعَا الشَّعْبِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ يُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ عَلَى الْمِنْبَرِ قَالَ سُفْيَانُ رَفَعَهُ أَحَدُهُمَا أُرَاهُ ابْنَ أَبْجَرَ قَالَ سَأَلَ مُوسَى رَبَّهُ مَا أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً قَالَ هُوَ رَجُلٌ يَجِيءُ بَعْدَ مَا أُدْخِلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ فَيُقَالُ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ كَيْفَ وَقَدْ نَزَلَ النَّاسُ مَنَازِلَهُمْ وَأَخَذُوا أَخَذَاتِهِمْ فَيُقَالُ لَهُ أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مِثْلُ مُلْكِ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ رَضِيتُ رَبِّ فَيَقُولُ لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ فَقَالَ فِي الْخَامِسَةِ رَضِيتُ رَبِّ فَيَقُولُ هَذَا لَكَ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ وَلَكَ مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ فَيَقُولُ رَضِيتُ رَبِّ قَالَ رَبِّ فَأَعْلَاهُمْ مَنْزِلَةً قَالَ أُولَئِكَ الَّذِينَ أَرَدْتُ غَرَسْتُ كَرَامَتَهُمْ بِيَدِي وَخَتَمْتُ عَلَيْهَا فَلَمْ تَرَ عَيْنٌ وَلَمْ تَسْمَعْ أُذُنٌ وَلَمْ يَخْطُرْ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ قَالَ وَمِصْدَاقُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ الْآيَةَ

464-312/2- Bize Said b. Amr el-Eş'asî tahdis etti. Bize Süfyan b. Uyeyne, Mutarrif ve İbn Ebcer'den tahdis etti. O Şa'bî'den şöyle dediğini nakletti: Muğire b. Şu'be'den -yüce Allah'ın izniyle- rivâyeten dinledim. (H) Bize İbn Ebû Ömer de tahdis etti. Bize Süfyan tahdis etti. Bize Mutarrif b. Tarîf ve Abdulmelik b. Said tahdis etti. İkisi de Şa'bî'yi, Muğire b. Şu'be'den haber verirken dinledi. (Şa'bî) dedi ki: Ben onu minberin üzerinde hadisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ederken dinledim, dedi.

Bana Bişr b. Hakem de -ki lafız onundur- tahdis etti. Bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti. Bize Mutarrif ve İbn Ebcer tahdis etti. Her ikisi Şa'bî'yi şöyle derken dinledi: Muğîre b. Şu'be'yi bunu insanlara minber üzerinde haber verirken dinledim.

Süfyan dedi ki: İkisinden birisi -zannederim o da İbn Ebcer'dir- (3/14b) hadisi ref' etti. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Musa Rabbinden: Cennet ehli arasında cennetteki makamı en aşağıda olan hakkında soru sordu. (Yüce Allah) şöyle buyurdu: Bu cennetliklerin cennete konulmasından sonra gelecek bir adamdır. Ona: Cennete gir denilecek, o: Rabbim, nasıl (gireyim)? İnsanlar konaklarına, makamlarına yerleşmiş, alacaklarını da almışlar, diyecek.*

Ona: Dünya krallarından bir kralın mülkünün mislinin senin olmasına razı gelir misin, denilecek. O razı oldum Rabbim, diyecek. Bu sefer: Sana bu onun bir misli, onun bir misli, onun bir misli ve onun bir misli daha verilecek, buyuracak. Adam beşincisinde razı oldum Rabbim, diyecek. Rabbi: Bu on misli ile birlikte senindir, bir de sana canının çektiği, gözünün zevk aldığı her şeyde verilecektir, buyuracak.

Adam: Razı oldum Rabbim, diyecek. (Musa) dedi ki: Rabbim, peki ya cennetlikler arasında makamı en yüksek olan(a ne verilecek) dedi. Şöyle buyurdu: İşte, bunlar benim istediğim ve onların kerametlerimi (onlara lütuf ve ihsanlarımı) elimle diktiğim ve üzerlerini mühürlediğim kimselerdir. Hiçbir göz (onları) görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş ve hiçbir insanın kalbinden geçmemiştir." Aziz ve celil Allah'ın kitabında bunun doğruluğunun delili ise: "Kendileri için gözleri aydınlatan ne nimetler gizlediğini hiçbir kimse bilmez." (Secde, 32/17) buyruğudur, dedi.[231]

Şerh

"Bize Said b. Amr el-Eş'asî tahdis etti." Dedesi el-Eş'as'a nisbet edilmiştir. Daha önce açıklanmıştı.

"İbn Ebcer" adı Abdulmelik b. Said b. Hayyan b. Ebcer'dir. Tabiinden olup, Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile'den hadis dinlemiştir. Müslim onun adını hadisin ikinci rivâyet yolunda vererek Abdulmelik b. Said demiştir.

"Mutarrif ve İbn Ebcer'den, ikisi Şa'bî'den, dedi ki: Muğîre b. Şu'be'yi inşallah rivâyet yoluyla dinledim." Diğer rivâyette "onu minber üzerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ederken dinledim." Öbür rivâyette ise "Süfyan'dan, o Mutarrif'ten ve İbn Ebcer'den... Süfyan dedi ki: İkisinden birisi -sanırım o İbn Ebcer'dir- hadisi ref etti dedi. Musa yüce Rabbine... sordu." Şeklindedir.

Şunu hatırlatalım ki: Kitabın başındaki fasıllarda açıkladığımız üzere hadis âlimlerinin "rivâyet yoluyla" yahut "onu ref ederek" yahut: "nispet ederek"

231 Tirmizi, 3198; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11503

ya da "onu ona ulaştırarak" gibi lafızların hepsinin ilim ehli nezdinde hadisin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe edilmesi için öngörülmüş olduğunu belirttik. Bu hususta ilim ehli arasında hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Buna göre onun "rivâyeten/rivâyet yoluyla" demesi: Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, demektir. Zaten Müslim bunu burada ikinci rivâyette beyan etmiş bulunmaktadır.

"İnşallah rivâyeten (rivâyet yoluyla)" sözüne gelince, buradaki şüphenin ve *inşallah* demenin ona bir zararı yoktur; çünkü geri kalan rivâyetlerde bunu kesin ifade ile bildirmiştir. Son rivâyette söylediği: "İkisinden birisi onu ref' etti" sözlerinin anlamı da şudur: İki raviden birisi bu hadisi ref edip onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet etti, diğeri ise bunu Muğire'nin mevkuf bir sözü olarak rivâyet ederek: Muğire'den dedi ki: Musa (aleyhisselâm) sordu... demek olur.

"İkisinden birisi"de ki zamir ise Süfyan'ın iki hocası Mutarrif ve İbn Ebcer'e aittir. "İkisinden biri:Şa'bî'den, o Muğire'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle dediğini nakletti: Musa sordu..." diye rivâyeti naklederken, diğeri de: "Şa'bî'den, o Muğire'den şöyle dediğini nakletti: Musa... sordu."

İşte bu ifadeden çıkan sonuç şudur: Hadis hem merfu, hem mevkuf olarak rivâyet edilmiştir. Kitabın baş tarafında kaydettiğimiz fasıllarda da belirttiğimiz üzere, fukahânın usul âlimlerinin ve muhakkik muhaddislerin benimsedikleri tercih edilen doğru görüşe göre, eğer hadis hem muttasıl, hem mürsel olarak rivâyet edilmişse diğer taraftan yine hadis hem merfu, hem mevkuf olarak rivâyet edilmiş ise hüküm mevsul ve merfu olduğu şeklinde verilir çünkü bu, sika bir ravinin bir fazlalığıdır. Çeşitli ilim dallarına mensup büyük çoğunluğa göre de bu fazlalık kabul edilir, dolayısıyla bu hadisin burada merfu ve mevkuf olarak rivâyet edilişindeki ihtilâfının menfi bir etkisi olmaz. Özellikle de çoğunluk bu hadisi merfu olarak rivâyet etmiş olduğuna göre, bu böyledir. Allah en iyi bilendir.

Musa (aleyhisselâm)'ın: "Cennetliklerin en aşağı mevkide olanları..." şeklindeki sözleri bütün asıl nüshalarda "mâ" iledir. Bu da sahih bir ifadedir, anlamı ise: Cennetliklerin en alt mertebede olanların niteliği ya da alameti nedir, demektir. (3/45)

Muğîre isminin mim harfi ötreli ve kesreli (Miğîre) şeklinde telaffuz edildiği ve bunun iki söyleyiş olduğu, ötreli telaffuzun ise daha meşhur olduğu da önceden geçmişti. Allah en iyi bilendir.

"Herkes konaklayacağı yere yerleşmiş ve alacağını almışken nasıl olur..." Kadı Iyaz bu, onların Mevlalarının lütuf ve ikramlarından alıp, elde ettikleri anlamındadır. Yahut onlar konaklarına gitmek üzere yola koyulmuşlar anlamında da olabilir.

"Onların mevki itibariyle en yüksek olanları (Allah: İşte benim istediklerim... onlardır, buyurdu)." İstemekten kasıt seçmek ve süzmektir. *"Lütuf ve ikramlarını ellerimle diktim..."* buyrukları da onları seçtim, onları veli ve dost edindim. Onlara lütuf ve ikramlarım hiçbir şekilde değişmeyecektir. Sözlerin sonunda ise ne oldukları bilinen ifadeler hazfedilmiştir. Bunun da takdiri şudur: Benim onlara yapmış olduğum ikramlar ve onlar için hazırladıklarım hiçbir kimsenin kalbinden geçmemiştir.

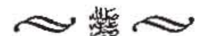
"Doğruluğunun delili" anlamındaki (ومصداقه) lafzının başındaki mim harfi kesrelidir, doğruluğunun delili ve bunu doğrulayan anlamındadır. Allah en iyi bilendir.

٤٦٥-٣١٣/٣- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ الْأَشْجَعِيُّ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبْجَرَ قَالَ سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ إِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ عَنْ أَخَسِّ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنْهَا حَظًّا وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِهِ

465-313/3- Bize Ebu Kureyb tahdis etti. Bize Ubeydullah el-Eşcaî, Abdulmelik b. Ebcer'den şöyle dediğini tahdis etti: Şa'bî'yi şöyle derken dinledim: Muğîre b. Şu'be'yi minber üzerinde şöyle derken dinledim: Musa (aleyhisselâm) aziz ve celil Allah'a cennetlikler arasında cennetten payı en az olan kişiye dair soru sordu, sonra da hadisi buna yakın olarak rivâyet etti.[232]

Şerh

"Musa (aleyhisselâm) yüce Allah'a cennetliklerin en alt mertebesinde olanı sordu" ibaresindeki "en alt mertebe" anlamındaki kelime hemzeden sonra noktalı hı ve sonunda şeddeli sin iledir. Bütün raviler bunu böylece rivâyet etmişlerdir. Diğer rivâyette geçtiği gibi en alt mertebede olanları anlamındadır. (3/46)

232 464 nolu hadisin kaynakları

٤٦٦-٣١٤/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنِ الْمَعْرُورِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنِّي لَأَعْلَمُ آخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةَ وَآخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا رَجُلٌ يُؤْتَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ اعْرِضُوا عَلَيْهِ صِغَارَ ذُنُوبِهِ وَارْفَعُوا عَنْهُ كِبَارَهَا فَتُعْرَضُ عَلَيْهِ صِغَارُ ذُنُوبِهِ فَيُقَالُ عَمِلْتَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا وَعَمِلْتَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُنْكِرَ وَهُوَ مُشْفِقٌ مِنْ كِبَارِ ذُنُوبِهِ أَنْ تُعْرَضَ عَلَيْهِ فَيُقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَكَانَ كُلِّ سَيِّئَةٍ حَسَنَةً فَيَقُولُ رَبِّ قَدْ عَمِلْتُ أَشْيَاءَ لَا أَرَاهَا هَا هُنَا فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ

466-314/4- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti. Bize babam tahdis etti, bize A'meş, Ma'rûr b. Suveyd'den tahdis etti. O Ebu Zerr'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ben cennetlikler arasında cennete en son girecek, cehennemlikler arasında da oradan en son çıkacak kişiyi biliyorum. Bu kıyamet gününde getirilip, kendisine şöyle denilecek olan bir adamdır: Ona sadece küçük günahlarını arzedin, büyük günahlarını üzerinden kaldırın.*

Bunun üzerine kendisine küçük günahları gösterilecek ve: Şu şu gününde şunu şunu işledin, filan filan günde de şunu şunu işledin, denilecek. O evet diyecek (3/15b) *ve (hiçbir şeyi) inkâr edemeyecek. Aynı zamanda kendisi büyük günahlarının da kendisine arz edilmesinden korkup, endişe edecek, sonra kendisine sana her bir günahın yerine bir hasene vardır, denilecek. O: Rabbim, ben birtakım şeyleri işlemiş olduğum halde onları burada göremiyorum, diyecek."*

(Ebu Zerr dedi ki): Andolsun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in küçük azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm.[233]

٤٦٧-٣١٥/٥- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

233 Tirmizi, 2596; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11983

467-315/5- Bize İbn Numeyr de tahdis etti. Bize Ebu Muaviye ve Vekî' tahdis etti. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Vekî' tahdis etti. (H) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Muaviye tahdis etti. Her ikisi (Vekî' ile Ebu Muaviye) A'meş'ten bu isnâd ile (hadisi rivâyet etti).[234]

٤٦٨-٦/٣١٦- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ كِلَاهُمَا عَنْ رَوْحٍ قَالَ عُبَيْدُ اللهِ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ الْقَيْسِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يُسْأَلُ عَنْ الْوُرُودِ فَقَالَ نَجِيءُ نَحْنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَنْ كَذَا وَكَذَا انْظُرْ أَيْ ذَلِكَ فَوْقَ النَّاسِ قَالَ فَتُدْعَى الْأُمَمُ بِأَوْثَانِهَا وَمَا كَانَتْ تَعْبُدُ الْأَوَّلُ فَالْأَوَّلُ ثُمَّ يَأْتِينَا رَبُّنَا بَعْدَ ذَلِكَ فَيَقُولُ مَنْ تَنْظُرُونَ فَيَقُولُونَ نَنْظُرُ رَبَّنَا فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ حَتَّى نَنْظُرَ إِلَيْكَ فَيَتَجَلَّى لَهُمْ يَضْحَكُ قَالَ فَيَنْطَلِقُ بِهِمْ وَيَتَّبِعُونَهُ وَيُعْطَى كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ مُنَافِقٍ أَوْ مُؤْمِنٍ نُورًا ثُمَّ يَتَّبِعُونَهُ وَعَلَى جِسْرِ جَهَنَّمَ كَلَالِيبُ وَحَسَكٌ تَأْخُذُ مَنْ شَاءَ اللهُ ثُمَّ يُطْفَأُ نُورُ الْمُنَافِقِينَ ثُمَّ يَنْجُو الْمُؤْمِنُونَ فَتَنْجُو أَوَّلُ زُمْرَةٍ وُجُوهُهُمْ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ سَبْعُونَ أَلْفًا لَا يُحَاسَبُونَ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ كَأَضْوَإِ نَجْمٍ فِي السَّمَاءِ ثُمَّ كَذَلِكَ ثُمَّ تَحِلُّ الشَّفَاعَةُ وَيَشْفَعُونَ حَتَّى يَخْرُجَ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنْ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ شَعِيرَةً فَيُجْعَلُونَ بِفِنَاءِ الْجَنَّةِ وَيَجْعَلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ يَرُشُّونَ عَلَيْهِمُ الْمَاءَ حَتَّى يَنْبُتُوا نَبَاتَ الشَّيْءِ فِي السَّيْلِ وَيَذْهَبُ حُرَاقُهُ ثُمَّ يَسْأَلُ حَتَّى تُجْعَلَ لَهُ الدُّنْيَا وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهَا مَعَهَا

468-316/6- Bana Ubeydullah b. Said ve İshak b. Mansur, ikisi Ravh'dan tahdis etti. Ubeydullah dedi ki: Bize Ravh b. Ubade el-Kaysî tahdis etti, bize İbn Cureyc tahdis edip dedi ki: Bana Ebu'z-Zubeyr'in tahdis ettiğine göre o Cabir b. Abdullah'a vürud (geliş) hakkında soru sorulurken dinlemiş, (Cabir) şöyle demiştir: Bizler kıyamet gününde filan ve filan yerden geleceğiz. Bunların hangisinin insanların üstünde olduğuna bir bak.[235]

234 466 numaralı hadisin kaynakları

235 Basılı nüshada "hangisi" anlamını verdiğimiz: "eyye" kelimesi" ye harfi şeddesiz olarak "ey: yani" şeklindedir. Ancak bu şekilde bir hatadır. Bu lafız Müslim'in sahihinin bütün asıllarında yer almış olup, öncekiler ve sonrakiler bunun bir tashif, bir değişiklik ve lafızda bir karışıklık olduğunu ittifakla dile getirmişlerdir. İmam, muhaddis Şeyh Reşid Ahmed el-Kenkûhî dedi ki: Soruyu soran kimsenin ona mahşere gelişi sormuş olma ihtimali uzak değildir. Böylelikle kimin daha faziletli olduğunu öğrenmek istemiş-

(Cabir devamla) dedi ki: Ümmetler putlarıyla ve tapındıkları şeylerle bir bir çağrılacak. (3/16a) Sonra Rabbimiz bize gelip: Kimi bekliyorsunuz diyecek, onlar: Rabbimizi bekliyoruz diyecekler. Ben Rabbinizim diyecek, onlar sana bakmadan kabul etmeyiz, diyecekler. Onlara gülerek tecelli edecek. Sonra onları alıp gidecek, onlar da arkasından gidecekler. Münafık yahut mümin olsun onlardan her bir insana bir nur verilecek, onlar da onun arkasından gidecekler. Cehennem üzerindeki köprü üzerinde ise kancalar ve dikenler olacaktır. Allah'ın dilediği kimseleri yakalayacaklar. Sonra münafıkların nuru sönecek, sonra müminler kurtulacak. İlk zümre yüzleri ondördündeki ay gibi kurtulacaklar. Bunlar yetmiş bin kişi olup hesaba çekilmeyecekler sonra onların arkasından gelecekler semadaki bir yıldızın ışıkları gibi gelecekler sonra bu şekilde (gelmeye devam edecekler). Sonra şefaate izin verilecek. Cehennem ateşinden lâ ilâhe illallah deyip, kalbinde bir arpa ağırlığınca hayır namına bir şeyler bulunan kimseler çıkıncaya kadar şefaat edecekler. Bu çıkarılanlar cennetin içine (3/16b) bırakılacaklar. Cennet ehli onların üzerine su dökmeye başlayacaklar, nihayet bunlar selde gelen bir şeyin bitmesi gibi bitecekler. Onun (her birinin) ateş yanığı gidecek sonra ona dünya ve onunla birlikte on misli verilinceye kadar dilekte bulunacak.[236]

٤٦٩-٣١٧/٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ سَمِعَهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ بِأُذُنِهِ يَقُولُ إِنَّ اللهَ يُخْرِجُ نَاسًا مِنَ النَّارِ فَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ

469-317/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr'dan tahdis etti. O Cabir'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Şüphesiz Allah cehennem ateşinden birtakım insanları çıkartacak ve onları cennete koyacaktır"* buyurduğunu kulaklarıyla dinlediğini söylerken işitti.[237]

tir. Cabir de ona mahşere nasıl geleceklerini ve ne şekilde yerleşeceklerini açıkladı, bu gelecek taifeler arasında azımsanmayacak kadar farklılıklar olduğunu beyan etmiştir. Bunları sözkonusu ettikten sonra da sorduğu soruya cevap vererek açıklık getirmiş ve: Şimdi bu fırkalardan hangisinin insanların üstünde olduğuna bir bak, demiş sonra da ona olayın geri kalan kısımlarını anlatmıştır. Buna göre "elif ve ye harfleri ile yazılan" kelime, sondaki ye harfi şeddeli, mevsul olan eyyu'dur. Ye harfi şeddesiz ve açıklayıcı (tefsir) kelimesi değildir. Yüce Allah en iyi bilendir. (*el-Hallu'l-Müfhim,* I, 48) Derim ki: Yazmadaki şekil bunu desteklemektedir. Bundan dolayı bizim bunu imamlarımızın yaptığı şekilde tashif olduğu şeklinde yorumlamamıza gerek yoktur. Allah onlara rahmetini ihsan buyursun, bizim ve Müslümanların adına onları hayırlarla mükâfatlandırsın.

236 Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2841

237 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2545

٤٧٠-٣١٨/٨- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ قُلْتُ لِعَمْرِو بْنِ دِينَارٍ أَسَمِعْتَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِنَّ اللهَ يُخْرِجُ قَوْمًا مِنَ النَّارِ بِالشَّفَاعَةِ قَالَ نَعَمْ

470-318/8- Bize Ebu Rabi'de tahdis etti. Bize Hammad b. Zeyd tahdis edip dedi ki: Amr b. Dinar'a sordum: Cabir b. Abdullah'ı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Şüphesiz Allah şefaat ile cehennem ateşinden birtakım kimseleri çıkartacaktır"* diye tahdis ederken dinledin mi dedim. O, evet dedi.[238]

Şerh

(468-470 numaralı hadisler)

(468) "Bana Ebu'z-Zubeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah'a... Bunların hangisinin insanların üstünde olduğuna bir bak..." Bu lafız Sahih-i Müslim'in bütün asıllarında bu şekildedir. Öncekiler de, sonrakiler de lafızda bir tashif, bir değişiklik ve bir karışıklık olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Hafız Abdulhak *el-Cem'u Beyne's-Sahihayn* adlı eserinde şöyle diyor: Müslim'in kitabındaki bu şekildeki ifadeler ya müstensihlerden birisinin karıştırmasıdır ya da her nasıl olmuşsa bir karışıklıktır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bütün nüshalarda hadisin yazılış şekli böyledir. Bunda çokça değişiklik ve tashif vardır. Doğrusu: Kıyamet gününde kevm[239] üzerinde geleceğiz" şeklindedir. Evet, bazı hadis âlimleri bunu böylece rivâyet etmiştir.

Ebu Hayseme'nin kitabında ise Ka'b b. Mâlik yoluyla: *"Kıyamet gününde insanlar bir tepe üzerinde ümmetim de bir diğer tepe üzerinde haşredilecektir."* şeklinde rivâyet edilmiştir. Taberi de tefsirde İbn Ömer'in rivâyet ettiği bir hadiste "O -Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ümmeti- *bütün insanların üstünde bir tepenin üzerine çıkacaktır"* ibaresini zikretmektedir. Ka'b b. Mâlik'in rivâyet ettiği hadiste de: *"Kıyamet gününde insanlar haşredilecek ve ben ve ümmetim bir tepenin üzerinde olacağız."*

Kadı Iyaz der ki: İşte bütün bunlar hadiste neyin değişikliğe uğradığını ve aslında ravinin bu harfleri açık seçik okuyamadığını yahut bunların silinmiş olduğunu ortaya koymakta, bundan dolayı o da bunu keza ve keza: Şu ve

238 Buhari, 6558; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2514

239 Tepe gibi yüksek yerler ve iri hörgüçlü deve demektir. (Çeviren)

bu diye ifade ederek sonra da "ey fevka'n-nas: yani insanların üstünde" diye açıklamış, üzerine de uyarmak maksadıyla "bak" anlamındaki lafzı yazmıştır. Nakilciler de bütün bunları bir araya getirerek yazmışlardır. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır. Müteahhirundan bir topluluk da bu hususta onun izinden gitmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Kadı Iyaz der ki: Diğer taraftan bu hadisin tamamı Cabir'in mevkuf bir sözü olarak gelmiştir. Halbuki bu Müslim'in şartına uygun değildir. Çünkü burada Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den söz edilmemektedir. Ama Müslim bunu zikrederek müsned rivâyetler arasına almıştır. Çünkü bu hadis başka bir yoldan müsned olarak rivâyet edilmiştir. Zira İbn Ebû Hayseme, İbn Cureyc'den diye bu hadisi zikretmiş ve "güler" lafzından itibaren onu merfu olarak rivâyet etmiştir. (Bu rivâyete göre Cabir) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Onlarla gider..."* buyururken dinledim. Müslim de buna İbn Ebû Şeybe'nin ve başkalarının şefaate ve cehennemden çıkarılacakların çıkartılması ile ilgili hadiste dikkat çekmiş, orada onun bu hadisi isnadını ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadiste bulunanların anlamını kısmen dinlemiş olduğunu zikretmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Onlara gülerek tecelli eder, onları alıp götürür, onlar da arkasından giderler." Kitabın baş taraflarında bunlara dair açıklama geçmiş olduğu gibi, az önce gülmenin anlamı da geçmiş bulunmaktadır. *"Tecelli etmek"* ise zuhur etmek ve görmenin önündeki engeli kaldırmaktır. (3/48) *"Gülerek tecelli eder"* de onlardan razı olarak zuhur eder, demektir.

"Sonra münafıkların nuru söner." Söner anlamındaki fiilin başındaki ye harfi fethalı ve ötreli okunmuştur. (Fethalı okuyuşa göre anlamı söner, ötreli okuyuşa göre söndürülür.) Her ikisi de doğrudur, anlamları açıkça anlaşılmaktadır.

"Sonra ... gibi biterler ve on misli vardır." Bizim diyarımızdaki bütün asıllarda bu şekilde *"şeyin bitmesi"* olarak kaydedilmiştir. Kadı Iyaz da çoğunluğun rivâyetinden böylece nakletmiştir. Müslim'in bazı ravilerinden "nebâte'ş-şey"i "nebâte'd-dimn" diye rivâyet ettikleri nakledilmiştir. Bu şekildeki rivâyet Abdulhakk'ın *el-Cem' Beyne's-Sahihayn* adlı eserinde bulunan şekildir. İkisi de doğrudur. Ancak birincisi meşhur ve açıkça anlaşılan şekildir. Selin sürüklediği tanenin bitmesi gibi, şeklindeki önceki rivâyetlerle aynı anlamdadır.

"Nebâte'd-dimn"e gelince, onun da manası bunun gibidir. Çünkü "ed-dimn" koyun ve benzeri hayvan pisliği demektir. İfadenin takdiri de: Selde hayvan pislikli bitki gibi şeklindedir. Yani hayvan pisliğinde ve nehrin kıyıla-

rında bulunan çörçöpteki gibi biter. Maksat ise hızlıca ve parlak bir şekilde bitişine benzetmektir. Metâli' sahibi de bu rivâyetin sahih olduğuna işaret etmiştir. Fakat bu rivâyeti tahkik hususunda gerekli açıklamaları yapmayarak şunları söylemiştir: Bana göre bu sahih bir rivâyettir ve bu onda yetişenin zayıf, görünüşü de güzel olmakla birlikte, pislikte olmanın bitmesi gibi hızlı büyür şeklindedir. Allah en iyi bilendir.

"Ondaki ateş yanığı gider" ibaresindeki zamir ise cehennemden çıkartılan kişiye aittir. (3/49) *"Sonra ister"*deki zamir de ona aittir. *"Ateş yanığı"* ateşin bıraktığı iz demektir. Allah en iyi bilendir.

٤٧١-٣١٩/٩- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ سُلَيْمٍ الْعَنْبَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ الْفَقِيرُ حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ قَوْمًا يُخْرَجُونَ مِنَ النَّارِ يَحْتَرِقُونَ فِيهَا إِلَّا دَارَاتِ وُجُوهِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ

471-319/9- Bize Haccac b. Şâir tahdis etti ... Bana Yezid el-Fakir tahdis etti. Bize Cabir b. Abdullah tahdis edip dedi ki (3/17a): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennem ateşinin içinde yüzlerinin çevresi dışında her tarafları yanan birtakım kimseler çıkartılacak ve nihayet cennete gireceklerdir."*[240]

٤٧٢-٣٢٠/١٠- وَحَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ يَعْنِي مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ الْفَقِيرُ قَالَ كُنْتُ قَدْ شَغَفَنِي رَأْيٌ مِنْ رَأْيِ الْخَوَارِجِ فَخَرَجْنَا فِي عِصَابَةٍ ذَوِي عَدَدٍ نُرِيدُ أَنْ نَحُجَّ ثُمَّ نَخْرُجَ عَلَى النَّاسِ قَالَ فَمَرَرْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ فَإِذَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ يُحَدِّثُ الْقَوْمَ جَالِسٌ إِلَى سَارِيَةٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ فَإِذَا هُوَ قَدْ ذَكَرَ الْجَهَنَّمِيِّينَ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ يَا صَاحِبَ رَسُولِ اللهِ مَا هَذَا الَّذِي تُحَدِّثُونَ وَاللهُ يَقُولُ إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا فَمَا هَذَا الَّذِي تَقُولُونَ قَالَ فَقَالَ أَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَهَلْ سَمِعْتَ بِمَقَامِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَام يَعْنِي الَّذِي يَبْعَثُهُ اللهُ فِيهِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّهُ مَقَامُ مُحَمَّدٍ ﷺ الْمَحْمُودُ الَّذِي يُخْرِجُ اللهُ بِهِ مَنْ يُخْرِجُ قَالَ ثُمَّ نَعَتَ

240 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3140

وَضْعَ الصِّرَاطِ وَمَرَّ النَّاسِ عَلَيْهِ قَالَ وَأَخَافُ أَنْ لَا أَكُونَ أَحْفَظُ ذَاكَ قَالَ غَيْرَ أَنَّهُ قَدْ زَعَمَ أَنَّ قَوْمًا يَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ بَعْدَ أَنْ يَكُونُوا فِيهَا قَالَ يَعْنِي فَيَخْرُجُونَ كَأَنَّهُمْ عِيدَانُ السَّمَاسِمِ قَالَ فَيَدْخُلُونَ نَهَرًا مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ فَيَغْتَسِلُونَ فِيهِ فَيَخْرُجُونَ كَأَنَّهُمُ الْقَرَاطِيسُ فَرَجَعْنَا قُلْنَا وَيْحَكُمْ أَتَرَوْنَ الشَّيْخَ يَكْذِبُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَرَجَعْنَا فَلَا وَاللَّهِ مَا خَرَجَ مِنَّا غَيْرُ رَجُلٍ وَاحِدٍ أَوْ كَمَا قَالَ أَبُو نُعَيْمٍ

472-320/10- Bana Haccac b. eş-Şair de tahdis etti.Bize Fadl b. Dukeyn tahdis etti ... Bana Yezid el-Fakir tahdis edip dedi ki: Haricilerin bir görüşü kalbimde iyice yer etmişti. Haccetmek sonra da propaganda maksadıyla insanlar arasına çıkmak isteği ile birkaç kişilik bir grup ile birlikte yola çıktık. Yolumuz Medine'ye uğradı. Bir de ne göreyim Cabir b. Abdullah bir direğin yanında oturmuş, etrafındakilere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadis nakilediyordu.

Dedi ki: Derken o cehennemlikleri sözkonusu etti. (Yezid) dedi ki: Ben de ona: Ey Rasûlullah'ın arkadaşı şu anlattığınız neyin nesidir? Hâlbuki Allah şöyle buyuruyor dedim (ve) buyrukları okudum: *"Rabbimiz şüphe yok ki sen kimi ateşe sokarsan onu hakir kıldın demektir."* (Âl-i İmran, 3/192); *"Oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya geri döndürülürler."* (Secde, 32/20) Durum böyle iken daha siz ne diyorsunuz?

Cabir: Kur'ân okur musun (bilir misin) dedi. Ben, evet dedim. O: Peki, Muhammed aleyhisselamın makamını -Allah'ın onu ölümden sonra diriltip, göndereceği makamını kastediyor- hiç duydun mu, dedi. Ben, evet dedim. O: İşte o Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın kendisi sebebiyle çıkartacağı kimseleri çıkartacağı Makam-ı Mahmud'udur dedi, sonra Sırâtın konulmasını ve insanların üzerinden geçmesini anlattı. Ayrıca ben bunları ezberimde iyi tutmamış olmaktan korkarım, dedi. Ancak o cehenneme girdikten sonra cehennem ateşinden birtakım kimselerin çıkartılacağını da söyledi. Yani onlar susam çubukları imiş gibi çıkacaklar, cennet ırmaklarından bir ırmağa girip onda yıkanacaklar, sonra (oradan) kâğıt gibi çıkacaklar.

Bizler döndük (birbirimize):Yazık size, sizce bu yaşlı adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hiç yalan söylüyor olabilir mi, dedik ve döndük. Allah'a yemin ederim ki, bizden tek bir adamdan başka (insanlar arasına Haricilik propagandası maksadıyla) çıkmadı.

Yahut Ebu Nuaym'in dediği gibi.[241]

241 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3140

٤٧٣-١١/٣٢١- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ الْأَزْدِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ وَثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ أَرْبَعَةٌ فَيُعْرَضُونَ عَلَى اللَّهِ فَيَلْتَفِتُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ إِذْ أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا فَلَا تُعِدْنِي فِيهَا فَيُنْجِيهِ اللَّهُ مِنْهَا

473-321/11- Bize Heddâb b. Halid el-Ezdî tahdis etti... Enes b. Mâlik'ten (3/18a) rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemden dört kişi çıkarılacak ve onlar Allah'a arz edilecekler. Onlardan biri dönüp şöyle diyecek: Rabbim, beni oradan çıkardığına göre artık beni bir daha oraya döndürme diyecek, Allah da onu ondan kurtaracak."*[242]

Şerh

(471-473 numaralı hadisler)

(471) "Bana Yezid el-Fakir tahdis etti." Adı Yezid b. Suhayb el-Kûfî sonra el-Mekkî'dir. Künyesi Ebu Osman'dır. Ona "el-Fakir" denilmesinin sebebi sırtında bir hastalığa tutulmuş olmasıdır. Eğilip, bükülmedikçe ondan dolayı ağrı çekiyordu.

"Birtakım kimseler ... nihayet cennete girerler." Yüzlerin yuvarlağı yüzün etrafını çeviren yanları demektir. Bu ibarelerin anlamı da şudur: Cehennem ateşi yüzün yuvarlağını yemez; çünkü orası secde yeridir. Burada yüzün yuvarlığı sözkonusu edilirken daha önce diğer hadiste *"secde yerleri"*nden söz edilmişti. Orada da her iki ibarenin bir arada nasıl telif edildiği açıklanmıştı. Allah en iyi bilendir.

"Haricilerin bazı görüşleri kalbimde yer etmişti." Asıl yazmalarda ve rivâyetlerde "kalbimde yer etmişti" anlamındaki lafız bu şekilde ğayn iledir. Kadı Iyaz (yüce Allah'ın rahmeti ona) bu kelimenin ayn ile rivâyet edildiğini de nakletmektedir. Her ikisinin anlamı birbirine yakındır; yani bu düşünce kalbimin zarına yapışmıştı.

Haricilerin görüşüne gelince, daha önce birkaç defa büyük günah işlemiş olanların cehennemde ebediyen kalacakları ve cehenneme girenin oradan bir daha çıkmayacağı görüşüne sahip olduklarını belirtmiştik.

242 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 347, 1073

"Haccetmek sonra da insanlar arasına çıkmak maksadıyla... yola çıktık." Yani bizler (3/50) büyük bir kalabalık halinde önce haccetmek sonra da insanlar arasında haricilerin mezhebini açıkça ortaya koyup, ona çağırıp, onun propagandasını yapmak üzere ülkemizden çıktık demektir.

"Ancak o birtakım kimselerin cehennemden çıkacaklarını söyledi." Burada (aslında iddia etti, anlamına gelen ve dedi diye tercüme ettiğimiz) zeame fiili, dedi anlamındadır, kitabın baş taraflarında bunun açıklaması geçmiş, imamların onun ile ilgili sözleri de nakledilmişti. Allah en iyi bilendir.

"Susam çubukları gibi çıkarlar." Kasıt yağı çıkartılan bildiğimiz susamdır. İbnu'l-Esir diye bilinen İmam Ebu's-Saadat el-Mubarek b. Muhammed b. Abdulkerim el-Cezeri (yüce Allah'ın rahmeti ona) şöyle diyor: Susam kökleri sökülüp, taneleri alınmak üzere güneşe bırakılacak olursa yanmış gibi incelir ve kararır. İşte bunlar ona benzetilmiştir. Ben bu kelimenin gerçekte ne olduğunu uzun süre araştırdım ve onu soruşturdum. Fakat bu hususta beni rahatlatacak bir bilgi bulamadım. Ama büyük bir ihtimalle lafız tahrife uğramış olmalıdır. Büyük bir ihtimalle bu lafız "sa'sam" çubukları (odunu) olmalıdır. Bu ise abanos gibi siyah bir ahşaptır.

Ebu's-Saadat'ın açıklamaları bunlardır. Onun aradaki mim harfini kaydetmeyip, ikinci sin'in fethalı olarak sözünü ettiği *sa'sam* kelimesi hakkında Cevheri ve başkaları da aynı şeyleri söylemiştir. Kadı Iyaz ise şunları söylemektedir: Burada "susam" kelimesinin ne anlama geldiği bilinmiyor. Muhtemelen bunun doğru şekli *"sa'sam odunu"* olmalıdır. Bunun doğru olma ihtimali daha yüksektir. Bu da siyah bir odundur. Abanosun kendisi olduğu da söylenmiştir.

Metâli' sahibi ise şunları söylemektedir: Semâsim aslında susam ve kişniş gibi güçsüz her türlü bitkiye denir. Başkaları da bu muhtemelen hemzeli "sêsem" olmalıdır, o da abanos demektir. Onları abanos gibi siyah diye benzetmiş olmaktadır. (3/51)

Bu ilim adamlarının bu hususta söylediklerinin kısa özeti budur. Ancak tercih edilen Ebu's-Saadat'ın açıkladığı üzere kaydettiğimiz gibi "susam" olduğudur.

Şunu da belirtelim ki, asıl nüshaların birçoğunda "(كَأَنَّهَا عِيدَانُ السَّاسَمِ): onlar susam çubukları gibi" şeklinde (gibi anlamındaki lafız) he'den sonra elif ile yazılmıştır ama doğru ve asıl nüshaların ve kitapların birçoğunda yazılı

olan şekil ise he'den sonra mim ile yazılmasıdır. Birincisinin de açıklanabilir bir tarafı vardır. O da oradaki zamirin suretlerine raci olmasıdır. Yani onların suretleri susam çubukları gibidir demek olur. Allah en iyi bilendir.

"Kâğıt gibi çıkacaklar." Kırtas: kağıt üzerine yazı yazılan sahife demektir. O ırmakta yıkandıktan sonra ileri derecede beyaz olup, üzerlerindeki siyahlık kaybolacağından ötürü onları kâğıtlara benzetmiştir.

"Yazık size! O yaşlı adamın Rasûlullaha yalan söylediğini nasıl düşünebilirsiniz?" Buradaki yaşlı adamdan kasıt Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'dır. Bu soru bir inkâr ve böyle bir kanaati red anlamını taşır; yani onun yalan söylediği asla düşünülemez, böyle bir şüphe olamaz.

"Sonra geri döndük..." Yani hacdan döndük ve biz haricilerin görüşünü hiç sözkonusu etmedik. Aksine sustuk ve bundan dolayı tövbe ettik. "Aramızdan bir adam müstesna." O bu görüşten vazgeçmek hususunda bize muvafakat etmedi.

"Yahut Ebu Nuaym'in dediği gibi" ibaresinden kasıt senedin başında adı geçen Ebu Nuaym Fadl b. Dukeyn'dir. O Müslim'in hocasının hocasıdır. Onun bu yaptığı ravilerin rivâyet ettikleri edeplerden bilinen bir edep ve terbiyedir. Bu da eğer ravi rivâyeti mana yoluyla nakletmiş ise rivâyetinin sonunda ihtiyaten ve meydana gelmiş bir değişiklik endişesiyle "yahut onun dediği gibi" demesidir.

(473) "Bize Heddâb b. Halid el-Ezdî tahdis etti... Enes (radıyallâhu anh)'dan" Bu senetteki ravilerin tamamı Basralıdır.

"Heddâb"in adı Hudbe olarak da söylenir. Bunların biri isimdir, diğeri lakaptır. Fakat hangisinin hangisi olduğu ihtilâflıdır. (3/52) Buna dair açıklama daha önce geçmişti.

Senetteki Ebu İmran'ın nispeti el-Cevnî'dir. Adı da Abdulmelik b. Habib'dir. Sabit'in nispeti ise el-Bunânî'dir.

٠٠٠/٠٠٠- باب حديث الشفاعة

.../...- ŞEFAAT HADİSİ BABI[243]

٤٧٤-١٢/٣٢٢- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْغُبَرِيُّ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كَامِلٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَجْمَعُ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَهْتَمُّونَ لِذَلِكَ وَقَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ فَيُلْهَمُونَ لِذَلِكَ فَيَقُولُونَ لَوْ اسْتَشْفَعْنَا عَلَى رَبِّنَا حَتَّى يُرِيحَنَا مِنْ مَكَانِنَا هَذَا قَالَ فَيَأْتُونَ آدَمَ ﷺ فَيَقُولُونَ أَنْتَ آدَمُ أَبُو الْخَلْقِ خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ اشْفَعْ لَنَا عِنْدَ رَبِّكَ حَتَّى يُرِيحَنَا مِنْ مَكَانِنَا هَذَا فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ فَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ فَيَسْتَحْيِي رَبَّهُ مِنْهَا وَلَكِنْ ائْتُوا نُوحًا أَوَّلَ رَسُولٍ بَعَثَهُ اللَّهُ قَالَ فَيَأْتُونَ نُوحًا ﷺ فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ فَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ فَيَسْتَحْيِي رَبَّهُ مِنْهَا وَلَكِنْ ائْتُوا إِبْرَاهِيمَ ﷺ الَّذِي اتَّخَذَهُ اللَّهُ خَلِيلًا فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ ﷺ فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ فَيَسْتَحْيِي رَبَّهُ مِنْهَا وَلَكِنْ ائْتُوا مُوسَى ﷺ الَّذِي كَلَّمَهُ اللَّهُ وَأَعْطَاهُ التَّوْرَاةَ قَالَ فَيَأْتُونَ مُوسَى ﷺ فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ فَيَسْتَحْيِي رَبَّهُ مِنْهَا وَلَكِنْ ائْتُوا عِيسَى رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتَهُ فَيَأْتُونَ عِيسَى رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتَهُ فَيَقُولُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَلَكِنْ ائْتُوا مُحَمَّدًا ﷺ عَبْدًا قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَيَأْتُونِي فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّي فَيُؤْذَنُ لِي فَإِذَا أَنَا رَأَيْتُهُ وَقَعْتُ سَاجِدًا فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللَّهُ فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ قُلْ تُسْمَعْ سَلْ تُعْطَهْ اشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَحْمَدُ رَبِّي بِتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ رَبِّي ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِي حَدًّا فَأُخْرِجُهُمْ مِنْ النَّارِ وَأُدْخِلُهُمْ الْجَنَّةَ ثُمَّ أَعُودُ فَأَقَعُ سَاجِدًا فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَدَعَنِي ثُمَّ يُقَالُ ارْفَعْ رَأْسَكَ يَا مُحَمَّدُ قُلْ تُسْمَعْ سَلْ تُعْطَهْ

243 Yazma nüshadan eklenmiştir.

اشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَحْمَدُ رَبِّي بِتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِي حَدًّا فَأُخْرِجَهُمْ مِنَ النَّارِ وَأُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ قَالَ فَلَا أَدْرِي فِي الثَّالِثَةِ أَوْ فِي الرَّابِعَةِ قَالَ فَأَقُولُ يَا رَبِّ مَا بَقِيَ فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ أَيْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْخُلُودُ قَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ فِي رِوَايَتِهِ قَالَ قَتَادَةُ أَيْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْخُلُودُ

474-322/12- Bize Ebu Kâmil Fudayl b. Huseyn el-Cahderî ve Muhammed b. Ubeyd el-Ğubarî -lafız Ebu Kâmil'e ait- tahdis edip dediler ki: ... Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kıyamet gününde insanları bir araya toplayacak. Onlar buna ihtimam gösterecekler.* -İbn Ubeyd: Buna ilham olunacaklar, dedi.- *Bu sebeple: Keşke bizi bu bulunduğumuz yerden kurtarıp, rahata kavuşturması için birisinden Rabbimize bizim için şefaat etmesini istesek, diyecekler.*

Bunun üzerine Âdem (aleyhisselâm)*'a gidip: Sen insanların ilk atasısın. Allah seni eliyle yarattı ve sana ruhundan üfledi.* (3/18b) *Meleklere emir verdi, onlar da sana secde ettiler. Rabbinin yanında bizim için şefaat et ki, bu yerimizden bizi (kurtarıp) rahatlatsın, diyecekler.*

O kendilerine: Ben sizin dediğinizi yapabilecek birisi değilim diyecek ve işlemiş olduğu günahını söyleyecek, günahı dolayısıyla Rabbinden hayâ edecek. Ama Allah'ın gönderdiği ilk rasul olan Nuh'a gidiniz (diye ekleyecek).

Bunun üzerine Nuh (aleyhisselâm)*'a gidecekler. O da: Ben zannettiğiniz gibi bu işi yapabilecek kimse değilim, diyecek ve işlemiş olduğu günahını zikredip, ondan dolayı Rabbinden hayâ edecek ama Allah'ın kendisini halil (dost) edindiği İbrahim'e gidin (diye ekleyecek).*

Onlar da İbrahim (aleyhisselâm)*'a gidecekler. O da ben zannettiğiniz gibi bu işi yapabilecek kimse değilim deyip, işlemiş olduğu günahını zikredecek, ondan dolayı Rabbinden hayâ edecek ama Allah'ın kendisiyle konuştuğu ve kendisine Tevrat'ı verdiği Musa* (aleyhisselâm)*'a gidin (diye ekleyecek).*

Musa (aleyhisselâm)*'a gidecekler. O da: Ben zannettiğiniz gibi bu işi yapabilecek kimse değilim deyip, işlemiş olduğu günahını hatırlayıp, ondan dolayı Rabbinden hayâ edecek ama Allah'ın ruhu ve kelimesi İsa'ya gidin (diye ekleyecek).*

Allah'ın ruhu ve kelimesi olan İsa'ya gidecekler. O da: Ben zannettiğiniz gibi bu işi yapabilecek kimse değilim. Ama Allah'ın geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamış olduğu bir kul olan Muhammed'e gidin, diyecek."

(Enes) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sonra bana gelecekler. Ben de Rabbimin huzuruna çıkmak için izin isteyeceğim, bana izin verilecek. Onu görür görmez derhal secdeye kapanacağım. Aziz ve celil Allah dilediği kadar beni o halimde bırakacak.*

Sonra: Ey Muhammed başını kaldır, söyle sözün dinlenecek, dile sana dilediğin verilecek, şefaat et, şefaatin kabul olunacak, denilecek. Ben de başımı kaldıracağım. Rabbime, Rabbimin bana öğreteceği övücü sözlerle hamdedeceğim, sonra şefaatte bulunacağım. Bana bir sınır tayin edecek, ben de onları ateşten çıkartıp, cennete girmelerini sağlayacağım sonra tekrar dönüp yine secdeye kapanacağım. Allah beni bırakmayı dilediği kadar o halimde bırakacak. Sonra bana, ey Muhammed başını kaldır. Söyle sözün dinlenecek, dile dileğin sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabul olunacak, denilecek. Ben de başımı kaldıracağım, Rabbime bana öğreteceği övücü sözlerle hamdedeceğim sonra şefaat edeceğim. Bana bir sınır tayin edecek, ben de onları cehennemden çıkartıp, cennete koyacağım. -(Ravi) dedi ki: Bilmiyorum, üçüncüde mi yoksa dördüncüde mi şöyle devam etti:- *Sonra derim ki: Rabbim cehennem ateşi içinde ancak Kur'ân'ın hapsettikleri yani ebedi olarak kalması icap eden kimseler kaldı, derim."*

İbn Ubeyd rivâyetinde dedi ki: Katade:Yani hakkında ebedilik vacip olmuş (gerekmiş kimseler), dedi.[244]

Şerh

Senetteki "el-Cahderî" adı Cahder olan bir atasına nispetledir. Kitabın baş taraflarında açıklaması geçmişti.

"Muhammed b. Ubeyd el-Ğubarî" de kabilenin atasına mensuptur. Bunun açıklaması da daha önce geçmişti.

"Allah kıyamet gününde insanları toplar, bunun için ihtimam gösterirler." Diğer rivâyette ise *"onlara ilham olunur."* Her iki lafzın anlamı birbirine yakındır. Birincisi, onlar şefaatin istenmesi ve içinde bulundukları sıkıntılı halin sona ermesine gereken itinayı gösterirler, demektir. İkincisinin anlamı ise, yüce Allah kendilerine böyle bir istekte bulunmayı ilham eder, şeklindedir.

İlham, yüce Allah'ın kişinin içine herhangi bir işi yapmaya ya da terk etmeye iten bir duyguyu bırakmasıdır. Allah en iyi bilendir.

244 Buhari, 6565; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1436

Peygamberlerin Günah İşlemesinin Hükmü

Yüce Rasûlün (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanların Adem'e, Nuh'a ve diğer nebilere -Allah'ın salat ve selamları onlara- gidip de onlardan şefaat etmelerini isteyeceklerini, nebilerin de onlara: *"Sandığınız gibi biz bu işi yapabilecek kimseler değiliz"* deyip, işledikleri günahlarını zikretmeleri...ne gelince;

Şunu bilmek gerekir ki, fıkıh ve usul âlimleri ile diğer ilim adamları nebilerin -Allah'ın salât ve selamları onlara- masiyet işlemelerinin caiz olup olmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

Kadı Iyaz -yüce Allah'ın rahmeti ona- bu meselenin asıl konularını özetleyerek şunları söylemektedir: Nübüvvetten sonra kâfir olmalarının asla mümkün olmadığı hususunda görüş ayrılığı yoktur. Aksine onlar küfürden tamamen korunmuşlardır. Nübüvvet gelmeden önce sözkonusu olup olmayacağı hususunda ise görüş ayrılıkları vardır. Sahih olan bunun da mümkün olmadığıdır. Masiyetlere gelince, her türlü büyük günahtan korunduklarında da görüş ayrılığı yoktur. Ancak ilim adamları acaba bu hükme akıl yolu ile mi yoksa şer'î delil yolu ile mi varıldığı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Üstat Ebu İshak (el-İsferâinî) ve onunla beraber (aynı kanaati ortaya atmış) olanlar bunun mucize delilinin gereği olarak imkânsız olduğunu söylemişlerdir.

Kadı Ebu Bekr (el-Bakıllânî) ve ona muvafakat edenler de onların büyük günah işlemediklerinin icma yoluyla bilindiğini söylemişlerdir. Mutezile'nin kanaatine göre ise bu akıl yolu ile bilinen bir husustur.

Aynı şekilde sözlü olarak tebliğ edilmesi gereken hususlarda da her durumda hatadan korunduklarını da ittifakla kabul etmişlerdir. Fiili olarak tebliği sözkonusu olan hususlara gelince, bazıları onların bu hususta doğrudan koruma altında oldukları, unutmanın ve yanılmanın bu gibi hallerde haklarında caiz olmadığı kanaatindedirler. (3/53) Namazda ve namazın dışında yanılma ile ilgili hadisleri de yeri gelince açıklayacağımız şekilde tevil etmişlerdir.

Bizim Horasanlı kelamcı imamlarımızdan olan üstat Ebu'l-Muzaffer el-İsferayînî ve diğer sufi meşayihinin kanaati budur. Fakat muhakkiklerin çoğunluğu ve ilim adamlarının büyük bir kısmı bunun caiz olduğu ve bu hallerin kendilerinden görüldüğü kanaatindedirler, hak olan da budur. Sonra da buna dikkat çekmeleri ve bunu hatırlamaları ise mutlaka gereklidir. Bu da -kelamcı çoğunluğun görüşünde olduğu gibi- ya derhal olur, yahut bazılarının görüşlerine göre vefat etmelerinden önce olur. Böylelikle bunu bir hüküm olarak ortaya koysun ve ömürleri bitmeden önce bunu beyan etsin, Allah'ın kendilerine indirdiklerini tebliğ ettikleri sahih olarak ortaya çıksın.

Aynı şekilde onların yapanı küçük düşüren, mevkiini aşağıya indiren, mürüvvetini alçaltan küçük günahlardan da korunmuş olduklarında hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Bununla birlikte bunların dışında kalan diğer küçük günahları işledikleri hususunda görüş ayrılığı vardır. Selef ve halefin fakihlerinin, muhaddislerinin ve kelamcılarının çoğunluğunun kanaatine göre bu gibi küçük günahları işlemiş olmaları caizdir. Bu hususlaki delilleri ise Kur'ân-ı Kerim'in ve vârid olmuş haberlerin zâhirinden anlaşılandır.

Bizim imamlarımızdan olan fakih ve kelamcıların tahkik ve nazar ehlinden bir topluluğun kanaatine göre ise, onlar büyük günahlardan korundukları gibi, küçük günahlardan da korunmuşlardır. Nübüvvet makamı onların bu gibi günahları işlemelerine ve kasten yüce Allah'ın emrine muhalefet etmelerine el vermeyecek kadar yüksek bir makamdır.

Bu kanaate sahip olanlar, bu hususta delil gösterilen âyetleri ve vârid olmuş hadisleri açıklamış ve onları tevil etmişlerdir. Nebilerin bu türden yaptıkları işlerin ancak onların kendi tevilleri, yanılmaları yahut sorgulanmaktan çekindikleri bazı hususlarda yüce Allah'tan kendilerine verilmiş bir izin ile ve bazı hususlarda nübüvvetten önce olmuştur diye açıklamışlardır.

İşte az önce açıkladığımız sebepler dolayısıyla hak olan mezhep (görüş) budur. Diğer taraftan onların bu şekildeki bir hataları sahih olarak sabit olsa bizim onların fiillerine, takrirlerine ve söyledikleri sözlerinin bir çoğunluğuna uymak yükümlülüğümüz kalmaz. Hâlbuki bunlara uymak hususunda görüş ayrılığı yoktur. İlim adamlarının görüş ayrılığı ancak onlara uymanın vacip mi, mendub mu, mübah mı olduğu yoksa Allah'a yakınlaştırıcı ameller ile böyle olmayanlar arasında ayırım gözetmek gerektiği hususunda mı olduğu hakkındadır.

Kadı Iyaz der ki: Bu hususta geniş açıklamalarımızı *eş-Şifa* adlı kitabımızda yapmış ve orada başka bir eserde bulunmayacak kadar etraflı bilgiler vermiş, bu husustaki zahir deliller hakkında yeteri kadar açıklamalarda bulunmuş durumdayız.

Bazı kimselerin bu kanaati Haricilere, Mutezile'ye ve bid'atçi birtakım taifelere nispet etmiş olması seni dehşete düşürmesin; çünkü onların bu husustaki yaklaşımları küçük günahlar sebebiyle tekfir yoludur. Bizler ise böyle bir yoldan beri olduğumuzu yüce Allah'ın önünde itiraf ediyoruz.

Hadiste Peygamberlerin İşlediklerine İşaret Ettikleri Günahları

Şimdi nebilerin sözkonusu edilen şu hatalarına bakınız. Adem (aleyhisselâm) unutarak ağaçtan yedi, Nuh (aleyhisselâm) kâfir olan bir kavme beddua etti,

Musa (aleyhisselâm) öldürmekle emrolunmadığı bir kafiri öldürdü, İbrahim (aleyhisselâm) kendisinin doğru bir açıdan söylediği bir söz ile kafirleri savunur gibi oldu. (4/54) Bütün bunlar başkaları hakkında bile günah değilken, onların bunlardan çekinmeleri bu yaptıklarını yüce Allah'ın emri üzerine yapmamış olmalarıdır. Bu yaptıkları dolayısıyla bazılarına sitem edilmiş isede bu, onların şanı yüce Allah'ı bilip tanıma (marifetullah)daki üstünlüklerinden dolayıdır. -Kadı Iyaz'ın (yüce Allah'ın rahmeti ona) sözleri burada sona ermektedir.- Allah en iyi bilendir.

Âdem (aleyhisselâm) hakkında: *"Allah seni eliyle yarattı, sana ruhundan üfledi"* ibareleri teşrif izafeti (durumu sözkonusu edilenin şan ve şerefini yüceltmek) türündendir.

"Zannettiğiniz gibi ben bu işi yapabilecek kişi değilim." Ben bu işe ehil değilim, demektir.

"Ama yüce Allah'ın gönderdiği ilk rasul olan Nuh'a gidiniz." İmam Ebu Abdullah el-Mâzerî dedi ki: Tarihçiler İdris (aleyhisselâm)'ın, Nuh (aleyhisselâm)'ın dedesi olduğunu zikrederler. Eğer İdris'in de rasul olarak gönderildiğine dair delil ortaya konulabilirse, nesep bilginlerinin onun Nuh (aleyhisselâm)'dan olduğu şeklindeki sözü doğru olamaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Adem'den sonra gönderilmiş ilk rasulün Nuh (aleyhisselâm) olduğunu haber vermektedir. Eğer buna dair delil ortaya konulamazsa, o zaman söyledikleri doğru olur ve İdris (aleyhisselâm)'ın rasul olarak gönderilmemiş sadece bir nebi olduğu kabul edilir.

Kadı Iyaz der ki: İdris'in İlyas'ın kendisi olduğu ve İsrailoğulları arasında bir nebi olarak geldiği de söylenmiştir. Nitekim Yuşa b. Nun ile beraber bazı haberlerde böyle belirtilmektedir. Eğer doğrusu bu ise o takdirde buna bir itiraz da olmaz. Kadı Iyaz der ki: Bunun gibi bir yaklaşım ile de Âdem, Şit ve onların beraberinde bulunanlara rasul olarak gönderildikleri şeklindeki itiraz da ortadan kalkar. Eğer her ikisi de birer rasul ise o zaman Âdem (aleyhisselâm) kendi çocuklarına rasul olarak gönderilmişti. Onlar da henüz kâfir değildiler. Aksine onlara imanı ve yüce Allah'a itaati öğretmekle emrolunmuştu. Ondan sonra Şit (aleyhisselâm) da Âdem'in çocukları arasında ona halef olmuştur. Hâlbuki Nuh (aleyhisselâm)'ın yeryüzündeki kâfir kimselere rasul olarak gönderilmesi bundan farklıdır.

(Yine) Kadı Iyaz der ki: Ben Ebu'l-Hasan b. Battal'ın böyle bir itirazdan kurtulmak maksadıyla Âdem (aleyhisselâm)'ın rasul olmadığı görüşünü benimsediğini gördüm. Ebu Zerr'in rivâyet ettiği uzunca hadis ise Âdem ve İdris'in birer rasul olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Kadı Iyaz'ın sözleri burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir.

"Allah'ın kendisini halil edindiği İbrahim'e gidiniz." Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Halil edinmenin asıl anlamı özel olarak seçmek demektir. Asıl anlamının ihtiyaç demek olan hulleden alınmış, Halil edinilmiş kimseye tamamen bağlanmak olduğu da söylenmiştir. (3/55) İşte bundan dolayı İbrahim (aleyhisselâm)'a Halil denilmiştir. Çünkü o ihtiyacını yalnızca şanı yüce Rabbine açmış, karşılanmasını yalnız ondan beklemiştir. Hulle (halillik)nin sırların içlerine vakıf olmayı gerektiren katıksız sevgi ve bağlılık anlamında olduğu, muhabbet ve taltifte bulunmak anlamına geldiği de söylenmiştir. -Bunlar Kadı Iyaz'ın açıklamalarıdır.-

İbnu'l-Enbari dedi ki: *Halil* muhabbeti kâmil olan, seven ve muhabbetin hakikatini eksiksiz yerine getiren, sevilen anlamındadır. Her ikisinin de sevgisinde ne bir eksiklik, ne de bir tutarsızlık bulunmaz.

Vâhidî dedi ki: Bu seçilip tercih edilen görüştür. Çünkü aziz ve celil Allah İbrahim'in halili, İbrahim de Allah'ın halilidir. Şanı yüce Allah'ın ihtiyaç anlamındaki *hulle* kökünden türeyen bir kelime olarak Allah (tebareke ve teala) İbrahim'in halilidir demek de caiz olmaz. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bütün nebilerin -Allah'ın salât ve selamları ona- söyleyeceklerini naklettiği: *"Ben bu işi yapabilecek kişi değilim yahut ben bu işin ehli değilim"* sözleri hakkında da Kadı Iyaz şunları söylemektedir: Nebiler bu sözü alçak gönüllülüklerinden ve kendilerinden yapılan bu isteği çok büyük bir iş gördüklerinden dolayı söyleyeceklerdir. Bu, onların her birinin bu şekildeki bir şefaatin ve bu makamın kendisine ait olmadığına, aksine bunun başkasının hakkı olduğuna bir işaret de olabilir. Onların her biri diğerini gösterecek ve nihayet iş bu hususta ehil kılınmış zata kadar gelecek. Onların bu işin ehlinin muayyen olarak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olduğunu bilmiş olmaları ve onların her birisinin diğerine havale etmesi, bu hususta şefaatin Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tedrici olarak ulaştırılması anlamında da olabilir.

Kadı Iyaz'a göre, bu işten yaşlıların küçüklere, babaların da çocuklarına göre önemli hususlarda öne geçirileceği anlaşılmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu hususta çabuk davranarak onların çağrılarını kabul etmesi ise, bu lütfun ve bu yüksek makamın özel olarak kendisine ait olduğundan emin olmasından dolayıdır. -Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır.-

Yüce Allah'ın insanlara Âdem ve ondan sonraki peygamberlere gidip bu işi ilk olarak onlardan istemelerini ilham edip, baştan itibaren Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip dilekte bulunmaları ilhamının ve-

rilmeyiş hikmeti ise -Allah en iyi bilendir- Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in faziletini ortaya çıkarmaktır. Çünkü onlar ilk olarak ondan istekte bulunmuş olsalardı başkasının da bunu yapabilip, gerçekleştirebileceği ihtimali olurdu. Ama ondan başka yüce Allah'ın diğer rasullerinden ve seçkin kullarından istekte bulunup, bunu kabul etmemeleri üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den isteyip, onun da bu isteklerini kabul edip, maksatları hasıl olunca onun en ileri derecede makamının yüksek, Allah'a yakınlığının mükemmel, değer ve dostluğunun da pek Muâzzam olduğunu ortaya koymaktadır.

Buradan onun rasuller, insanlar ve melekler gibi yaratılmışların tümünden faziletli olduğu anlaşılmaktadır. Bu pek büyük iş, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başka hiçbir kimsenin yerine getiremeyeceği en büyük şefaat (eş-şefaatu'l-uzmâ) dır. -Allah'ın salât ve selamları ona ve bütün rasullere.- Allah en iyi bilendir.

Musa (aleyhisselâm) hakkında: *"Allah'ın kendisi ile özel olarak konuştuğu"* ifadesine gelince, bu ehl-i sünnetin icmaı ile zâhirî üzere anlaşılmıştır (3/56) ve muhakkak yüce Allah Musa (aleyhisselâm) ile vasıtasız olarak işittiği gerçek manada bir kelam ile konuşmuştur. Bundan dolayı âyette mastar ile tekid edilmiştir. Kelam ise şanı yüce Allah'ın sabit bir sıfatı olup, onun kelamı başkasının kelamına benzemez.

İsa (aleyhisselâm) hakkında: *"Allah'ın ruhu ve kelimesi"* tabirinin anlamı ile ilgili açıklamalar iman bölümünün baş taraflarında geçti.

"Allah'ın kendisine geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamış olduğu bir kul olan Muhammed'e gidiniz." Bu, ilim adamlarının anlamı hakkında farklı kanaatler ortaya koyduğu hususlardandır. Kadı Iyaz der ki: Denildiğine göre geçmiş günahlar nübüvvetten öncekilerdir. Gelecekten kasıt ise nübüvvetten sonra günahtan korunmuş olmasıdır. Bir diğer açıklamaya göre bundan maksat ümmetinin günahlarıdır.

Derim ki: Eğer kastedilen bu ise o zaman maksat onların bazılarının günahlarının bağışlanmasıdır. Yahut ebedi olarak cehennemde kalmaktan kurtulmalarıdır. Bir diğer görüşe göre maksat onun yanılarak ve tevile dayanarak işlemiş olduğu hatalardır. Bunu Taberi nakletmiş, Kuşeyri tercih etmiştir. Baban Âdem'in geçmiş günahı ve senin ümmetinin gelecek günahları diye de açıklanmıştır. Bundan maksat senin günahların bağışlanmış olsa bile herhangi bir günah dolayısıyla sen sorgulanmayacaksın diye açıklanmış, ayrıca bunun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in günahtan uzak olduğu anlamına geldiği de söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Bana gelecekler, ben de Rabbimin huzuruna çıkmak için izin isteyeceğim ve bana izin verilecek." Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Yani -Allah-u a'lem- kendisine vaat olunmuş olan şefaat için yüce Allah'ın kendisine saklamış olduğu ve Allah'ın kendisini o makama göndereceğini belirttiği Makam-ı Mahmud için ona izin verilir. Enes ve Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadislerde belirtildiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in secde edip, yüce Allah'a hamd ettikten ve ona şefaat için izin verilmesinden sonra ilk olarak *"ümmetim ümmetim"* diyeceği belirtilmektedir. Bu hadisin bundan sonra gelecek (481 numara ile) Huzeyfe tarafından nakledilen rivâyetinde ise şöyle denilmektedir: *"Muhammed* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e gelecekler, o da ayağa kalkacak, ona izin verilecek, emanet ve rahim (akrabalık) serbest bırakılacak. Biri Sırâtın sağında, diğeri Sırâtın solunda duracak. Onların ilkleri şimşek gibi geçecek"* diye hadisi sevketmektedir. Böylelikle hadis muttasıl olmaktadır; çünkü insanların bu hususta kendisine başvurduğu şefaat bu şefaattir. Bu ise mevkif (hesap için durulacak yer)deki halden rahata kavuşturulmak ve kulların arasında ayırt edici hükmü vermektir. İşte bundan sonra (3/57) ümmeti ve günahkârlar hakkındaki şefaatine izin verilecek, nebilerin, meleklerin ve diğerlerinin -Allah'ın salat ve selamları onlara- diğer hadiste geçtiği gibi şefaatine izin verilecek.

Ru'yet (Allah'ın görülmesi) ile ilgili daha önce geçen hadislerde de her ümmetin dünyada iken ibadet ettiklerinin arkasından giderek haşredilecekleri sonra da müminlerin münafıklardan ayırt edilecekleri, arkasından şefaatin gerçekleşeceği, Sırâtın konulacağı belirtilmiş idi.

Bu da şöyle açıklanır: Ümmetlere dünyada iken ibadet ettiklerinin arkasından gitmelerinin emredilmesi ayırt edici hükmün verilip, insanların mevkıfin dehşetinden rahata kavuşturulmasının başlangıcıdır. Makam-ı Mahmud'un başı da odur. İzin verileceğinden söz edilen şefaat ise Sırât üzerinde günahkârlar hakkında yapılacak şefaattir. Hadislerin zâhirinden anlaşılan budur. Bu da hem Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, hem başkalarının yapacağı bir şefaattir. Hadislerde de açıkça belirtildiği gibi bundan sonra ise cehenneme girmiş olanlar hakkında yapılan şefaati sözkonusu etmektedir.

Bu şekilde hadislerin metinleri telif edilmekte ve yüce Allah'ın izniyle anlamları da uygun bir şekilde sıraya girmiş olmaktadır. -Kadı Iyaz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.- Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Cehennem ateşinde Kur'ân'ın alıkoyduğundan başkası kalmadı"* sözleri de hakkında ebedilik hükmü gere-

kenler dışında kimse kalmadı, demektir. Yani "hakkında ebedi kalmanın icab ettiği kimse" şeklindeki açıklamanın Müslim'in -yüce Allah'ın rahmeti onade belirttiği üzere hadisin ravisi Katâde'nin bir tefsiridir. Bu tefsir doğrudur. Bu da Kur'ân-ı Kerim'in cehennemde ebedi olarak kalacağını haber verdiği kimseler olan kâfirler demektir. Nitekim yüce Allah: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez."* (en-Nisa, 4/48) buyurmaktadır.

Bu ise hak ehlinin kabul ettiği ve selefin üzerinde icma ettiği tevhid üzere ölen hiçbir kimsenin cehennem ateşinde kalmayacağı şeklindeki kanaatin lehine bir delildir. Allah en iyi bilendir. (3/58)

"Sonra onun yanına gelip Rabbim... diyeceğim." Burada gelmekten kasıt önceleri bulunduğum ve Rabbimden dilekte bulunduğum makam olan şefaat makamına dönerim, demektir.

٤٧٥-٣٢٣/١٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَجْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَهْتَمُّونَ بِذَلِكَ أَوْ يُلْهَمُونَ ذَلِكَ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي عَوَانَةَ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ ثُمَّ آتِيهِ الرَّابِعَةَ أَوْ أَعُودُ الرَّابِعَةَ فَأَقُولُ يَا رَبِّ مَا بَقِيَ إِلَّا مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ

475-323/13- Bize Muhammed b. Müsennâ ile Muhammed b. Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize İbn Ebû Adiy, Said'den tahdis etti. O Katâde'den, o Enes'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde müminler toplanacaklar ve bu işe çokça önem verecekler. -Yahut bu kendilerine ilham edilecek-"* deyip, hadisi bundan önceki Ebû Avâne hadisi gibi zikretti ve hadiste şunları söyledi: *"Sonra dördüncü defa ona gelirim -yahut ona dördüncü defa dönerim-. Rabbim (cehennemde) Kur'ân'ın alıkoyduğundan başkası kalmadı, derim."*[245]

٤٧٦-٣٢٤/١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ يَجْمَعُ اللهُ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْهَمُونَ لِذَلِكَ بِمِثْلِ حَدِيثِهِمَا وَذَكَرَ فِي الرَّابِعَةِ فَأَقُولُ يَا رَبِّ مَا بَقِيَ فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ أَيْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْخُلُودُ

245 Buhari, 4476; İbn Mace, 4312 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1171

476-324/14- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti. Bize Muâz b. Hişam tahdis edip dedi ki: Bana babam Katâde'den tahdis etti. Onun Enes b. Mâlik'ten rivâyetine göre Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Allah müminleri toplayacak ve bu husus onlara ilham olunacak"* deyip, bundan önceki iki ravinin hadisi gibi hadisi nakletti ve dördüncüsünde de şunu zikretti: *"Ben de: Rabbim, cehennem ateşinde Kur'ân'ın alıkoyduğu -yani hakkında ebedilik vacip olmuş- kimselerden başkası kalmadı, derim."*[246]

٤٧٧-٣٢٥/١٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِنْهَالٍ الضَّرِيرُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ وَهِشَامٌ صَاحِبُ الدَّسْتَوَائِيِّ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَا حَدَّثَنَا مُعَاذٌ وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَخْرُجُ مِنْ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنْ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ شَعِيرَةً ثُمَّ يَخْرُجُ مِنْ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنْ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ بُرَّةً ثُمَّ يَخْرُجُ مِنْ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِنْ الْخَيْرِ مَا يَزِنُ ذَرَّةً زَادَ ابْنُ مِنْهَالٍ فِي رِوَايَتِهِ قَالَ يَزِيدُ فَلَقِيتُ شُعْبَةَ فَحَدَّثْتُهُ بِالْحَدِيثِ فَقَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنَا بِهِ قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِالْحَدِيثِ إِلَّا أَنَّ شُعْبَةَ جَعَلَ مَكَانَ الذَّرَّةِ ذُرَةً قَالَ يَزِيدُ صَحَّفَ فِيهَا أَبُو بِسْطَامَ

477-325/15- Bize Muhammed b. Minhal ed-Darîr de tahdis etti. (3/20a) Bize Yezid b. Zurey' tahdis etti. Bize Said b. Ebû Arûbe ve ed-Destevâî'nin arkadaşı Hişam, Katâde'den tahdis etti. O Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu (H): Bana Ebu Gassân el-Mismaî ve Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis edip dediler ki: Bize Muâz -ki o İbn Hişam'dır- tahdis edip dedi ki: Bana babam Katâde'den tahdis etti. Bize Enes b. Mâlik'in tahdis ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Lâ ilâhe illallah deyip de kalbinde hayır adına arpa ağırlığı kadar bir şey bulunan cehennem ateşinden çıkarılacaktır. Sonra lâ ilâhe illallah deyip de kalbinde buğday tanesi ağırlığınca hayır adına bir şey bulunan kimseler cehennem ateşinden çıkarılacaktır. Sonra lâ ilâhe illallah deyip de kalbinde zerre ağırlığınca hayır adına bir şey bulunanlar çıkartılacaktır."*

246 Buhari, 7410, 7440 -muhtasar olarak-, 7516; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1357

İbn Minhal rivâyetinde şunu da eklemektedir: Yezid dedi ki: Şu'be ile karşılaştım, ona bu hadisi naklettim. (3/20b) Şu'be dedi ki: Bize bunu Katâde, Enes b. Mâlik'ten tahdis etti. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den deyip hadisi nakletti. Ancak Şu'be "zerre" yerine "zura (beyaz darı)" kelimesini kullanmıştır. Yezid dedi ki: Bu lafızda Ebu Bistâm tashif yapmıştır.[247]

٤٧٨-١٦/٣٢٦- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الْعَتَكِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا مَعْبَدُ بْنُ هِلَالٍ الْعَنَزِيُّ ح وَحَدَّثَنَاه سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا مَعْبَدُ بْنُ هِلَالٍ الْعَنَزِيُّ قَالَ انْطَلَقْنَا إِلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ وَتَشَفَّعْنَا بِثَابِتٍ فَانْتَهَيْنَا إِلَيْهِ وَهُوَ يُصَلِّي الضُّحَى فَاسْتَأْذَنَ لَنَا ثَابِتٌ فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ وَأَجْلَسَ ثَابِتًا مَعَهُ عَلَى سَرِيرِهِ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَا حَمْزَةَ إِنَّ إِخْوَانَكَ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ يَسْأَلُونَكَ أَنْ تُحَدِّثَهُمْ حَدِيثَ الشَّفَاعَةِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ ﷺ قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ مَاجَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ لَهُ اشْفَعْ لِذُرِّيَّتِكَ فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَام فَإِنَّهُ خَلِيلُ اللَّهِ فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَإِنَّهُ كَلِيمُ اللَّهِ فَيُؤْتَى مُوسَى فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِعِيسَى عَلَيْهِ السَّلَام فَإِنَّهُ رُوحُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ فَيُؤْتَى عِيسَى فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُحَمَّدٍ ﷺ فَأُوتَى فَأَقُولُ أَنَا لَهَا فَأَنْطَلِقُ فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّي فَيُؤْذَنُ لِي فَأَقُومُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَحْمَدُهُ بِمَحَامِدَ لَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ الْآنَ يُلْهِمُنِيهِ اللَّهُ ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ لِي يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ انْطَلِقْ فَمَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ بُرَّةٍ أَوْ شَعِيرَةٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجْهُ مِنْهَا فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَرْجِعُ إِلَى رَبِّي فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ لِي يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ لِي انْطَلِقْ فَمَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجْهُ مِنْهَا فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ إِلَى رَبِّي فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ لِي يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ وَسَلْ

247 Buhari, 44, 7410 -uzun olarak-; Tirmizi, 2593; İbn Mace, 4312; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1356, 1194, 1272

تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ لِي انْطَلِقْ فَمَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى أَدْنَى أَدْنَى مِنْ مِثْقَالِ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ هَذَا حَدِيثُ أَنَسٍ الَّذِي أَنْبَأَنَا بِهِ فَخَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ فَلَمَّا كُنَّا بِظَهْرِ الْجَبَّانِ قُلْنَا لَوْ مِلْنَا إِلَى الْحَسَنِ فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ وَهُوَ مُسْتَخْفٍ فِي دَارِ أَبِي خَلِيفَةَ قَالَ فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَقُلْنَا يَا أَبَا سَعِيدٍ جِئْنَا مِنْ عِنْدِ أَخِيكَ أَبِي حَمْزَةَ فَلَمْ نَسْمَعْ مِثْلَ حَدِيثٍ حَدَّثَنَاهُ فِي الشَّفَاعَةِ قَالَ هِيَهِ فَحَدَّثْنَاهُ الْحَدِيثَ فَقَالَ هِيَهِ قُلْنَا مَا زَادَنَا قَالَ قَدْ حَدَّثَنَا بِهِ مُنْذُ عِشْرِينَ سَنَةً وَهُوَ يَوْمَئِذٍ جَمِيعٌ وَلَقَدْ تَرَكَ شَيْئًا مَا أَدْرِي أَنَسِيَ الشَّيْخُ أَوْ كَرِهَ أَنْ يُحَدِّثَكُمْ فَتَتَّكِلُوا قُلْنَا لَهُ حَدِّثْنَا فَضَحِكَ وَقَالَ خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ مَا ذَكَرْتُ لَكُمْ هَذَا إِلَّا وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُحَدِّثَكُمُوهُ ثُمَّ أَرْجِعُ إِلَى رَبِّي فِي الرَّابِعَةِ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ لِي يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ وَسَلْ تُعْطَ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ ائْذَنْ لِي فِيمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ لَيْسَ ذَاكَ لَكَ أَوْ قَالَ لَيْسَ ذَاكَ إِلَيْكَ وَلَكِنْ وَعِزَّتِي وَكِبْرِيَائِي وَعَظَمَتِي وَجِبْرِيَائِي لَأُخْرِجَنَّ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ فَأَشْهَدُ عَلَى الْحَسَنِ أَنَّهُ حَدَّثَنَا بِهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ أُرَاهُ قَالَ قَبْلَ عِشْرِينَ سَنَةً وَهُوَ يَوْمَئِذٍ جَمِيعٌ

478-326/16- Bize Ebu'r-Rabî' el-Atekî tahdis etti. Bize Hammad b. Zeyd tahdis etti. Bize Mabed b. Hilal el-Anezî tahdis etti. (H) Bize Said b. Mansur -ki lafız onundur- de tahdis etti. Bize Hammad b. Zeyd tahdis etti. Bize Mabed b. Hilal el-Anezî tahdis edip dedi ki: Enes b. Mâlik'in yanına gittik. Bizi onunla görüştürmek için de Sabit'in iltimasta bulunmasını istedik. Onun yanına gittiğimizde kuşluk namazını kılıyordu. Sabit bizim için izin istedi. Sonra Enes'in yanına girdik. Sabit'i kendisi ile birlikte kanepesine oturttu.

Sabit ona: Ey Ebu Hamza, senin Basralı kardeşlerin yanına kendilerine şefaat hadisini nakletmeni istemek üzere geldiler.

Enes dedi ki: Bize Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) tahdis edip dedi ki (3/21a): *"Kıyamet gününde insanlar birbirine dalgalar gibi girecekler. Sonra Âdem'in yanına gelerek ona, çocukların için şefaat et, diyecekler, o: Ben bu işin ehli değilim ama ben size İbrahim* (aleyhisselâm)*'ı tavsiye ederim; çünkü o Allah'ın halilidir diyecek, onlar da İbrahîm'in yanına gidecekler.*

İbrahim de: Ben bu işin ehli değilim ama ben size Musa (aleyhisselâm)*'ı tavsiye ederim; çünkü o kelîmullahtır diyecek.*

Bu sefer Musa (aleyhisselâm)*'ın yanına gidilecek, o da ben bu işin ehli değilim ama ben size İsa* (aleyhisselâm)*'ı tavsiye ederim; çünkü o Allah'ın ruhu ve kelimesidir diyecek.*

Bunun üzerine İsa'ya gidilecek, o da: Ben bu işin ehli değilim ama ben size Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yanına gitmenizi tavsiye ederim diyecek.*

Bunun üzerine bana gelinecek, ben de: Evet, bu işi yapacak olan benim diyeceğim, sonra kalkıp gidecek ve Rabbimin huzuruna çıkmak için izin isteyeceğim. Bana izin verilecek, onun huzurunda ayakta duracağım. Allah'ın bana (o zaman) ilham edeceği ama şimdi söyleyebilecek durumda olmadığım hamd ve senalarla ona hamd ve senada bulunacağım sonra da onun için secdeye varacağım.

Bana: Ey Muhammed başını kaldır, söyle sözün dinlenecek, dile (dileğin) sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabul buyurulacak, denilecek.

Ben de: Rabbim ümmetimi (dilerim), ümmetimi, diyeceğim. Bunun üzerine şöyle denilecek: Git ve kalbinde iman adına (3/21b) *bir buğday yahut bir arpa tanesi ağırlığınca bulunan herkesi oradan çıkart. Ben de gidip bana denileni yapacağım sonra Rabbimin huzuruna döneceğim, daha önce yaptığım o hamd ve övgüler ile yine ona hamd edeceğim sonra da onun için secdeye kapanacağım. Bana: Ey Muhammed başını kaldır söyle sözün dinlenecek, dile sana (dileğin) verilecek, şefaat et şefaatin kabul olunacak buyurulacak.*

Ben de: Rabbim ümmetimi (dilerim) ümmetimi, diyeceğim. Bana: Git, kalbinde iman adına hardal tanesi ağırlığınca bulunan kim varsa onu oradan çıkar buyurulacak. Ben de gidip bunu yapacağım. Sonra yine Rabbime dönecek, ona o hamd ve senalarla hamd ve senada bulunacağım sonra onun için secdeye varacağım, bana: Ey Muhammed, başını kaldır söyle sözün dinlenecek, dile sana (isteğin) verilecek, şefaat et şefaatin kabul olunacak buyurulacak.

Ben de: Rabbim ümmetimi (dilerim) ümmetimi, diyeceğim. Bana: Git, kalbinde iman adına hardal tanesi ağırlığından daha az, daha az, daha az olan kimseleri cehennem ateşinden çıkart buyurulacak, ben de gidip bunu yapacağım."

İşte bu Enes'in bize bildirdiği hadistir. Sonra onun yanından çıktık. Zahr el-Cebban (denilen sahranın yüksek bir yerin)e vardığımızda (3/22) (birbirimize): Hasan'ın yanına gidip de ona selam versek dedik. O sırada kendisi Ebu Halife'nin evinde gizleniyordu. Yanına girdik, ona selam verdik. Ey Ebu Said bizler kardeşin Ebu Hamza'nın yanından geliyoruz, şefaate dair bize naklettiği hadisin benzerini hiç duymamıştık, dedik.

O: Onu bana söyleyin dedi, biz de ona hadisi naklettik. Devam edin dedi, biz bundan fazlasını bize söylemedi, dedik. O şöyle dedi: Bize bu hadisi yirmi sene önce tahdis etmişti. O sırada kendisi gücü kuvveti ve hafızası yerinde birisi idi ama (size rivâyetinde) bir şeyler terk etmiş bulunuyor. Üstadımız unuttu mu yoksa size onu da anlatıp ona bel bağlayacağınızdan mı korktu?Bilemiyorum.

Biz kendisine: (O halde) sen bize tahdis et dedik, güldü ve şöyle dedi: İnsan aceleden yaratılmıştır. Ben bunu size ancak onu tahdis etmek istediğim için söyledim dedi (ve şöyle devam etti):

"Sonra dördüncü defa da Rabbime döneceğim. Ona o şekildeki hamd ve senalarla hamd ve senada bulunacağım sonra onun için secdeye varacağım. Bana: Ey Muhammed başını kaldır, söyle sözün dinlenecek, dile sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabul olunacak buyurulacak.

Ben de: Rabbim lâ ilâhe illallah demiş bulunan kimseler hakkında bana izin ver diyeceğim, şöyle buyuracak: Bu senin işin değildir (3/22b) *-ya da bu sana ait değildir, dedi- ama izzetim, kibriyâm, azametim ve cibriyam için yemin ederim ki lâ ilâhe illallah demiş kimseleri mutlaka oradan çıkartacağım."*

Ravi (Ma'bed) dedi ki: Ben Hasan hakkında şahitlik ederim ki, o bize bunu tahdis edip, Enes b. Mâlik'ten dinlemiş olduğunu söyledi. Zannederim yirmi sene önce o henüz gücü, kuvveti ve hafızası yerinde iken (rivâyet etmişti), dedi.[248]

Şerh

(475-478 numaralı hadisler)

(475) Müslim'in senedlerde: "Bize Muhammed b. el-Müsennâve Muhammed b. Beşşâr tahdis edip dediler ki... Enes'ten;"

(476) "Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Enes'ten;"

248 Buhari, 7510; Tuhfetu'l-Eşrâf, 523, 1599

(477) "Bize Muhammed b. Minhal ed-Darir de tahdis etti... Enes b. Mâlik'ten;"

(478) "Bize Ebu'r-Rabi el-Atekî tahdis etti... Bize Mabed b. Hilal el-Anezî tahdis etti." Diye naklettiği rivâyetlerinde, Yani Enes'ten gelen bütün bu senetlerin ravileri tamamen Basralıdır. (3/59) Bu durum son derece güzel ve oldukça nadir görülür bir haldir. Kastettiğim ise Müslim'in sahihindeki hepsi Basralı olan arka arkaya gelen bu beş senedin arasındaki uygunluktur.[249] Bizi doğruya ilettiğinden ötürü de Allah'a hamdolsun.

İbn Adiy'in adı, Muhammed b. İbrahim b. Adiy'dir.

Said b. Ebû Arûbe'nin adının hadis kitaplarında ve başkalarında bu şekilde rivâyet edilmiş olduğunu daha önceden söylemiştik. Yine önceden belirttiğimiz üzere İbn Kuteybe,*Edebu'l-Kâtib* adlı eserinde şöyle demiştir: Doğrusu İbn Ebu'l-Arûbe'dir. Ebu Arûbe'nin adı da Mihran'dır.

Yine önceden kaydettiğimiz üzere, Said b. Ebû Arûbe ömrünün son zamanlarında hafızası karışmış kimselerden birisidir. Hafızası karışmış olan bir kimsenin ise hafızası karışmış olduğu dönemdeki rivâyeti delil gösterilmez. Onun bu hadisi hafızası karışmış olduğu dönemde mi yoksa sağlıklı iken mi rivâyet ettiği hususunda şüphe etsek dahi yine önceden belirttiği gibi Buhari ve Müslim'in sahihlerinde hafızası karışmış olanlardan nakledilmiş olan rivâyetler, kitap sahibinin ravinin hafızası karışmadan önce o rivâyeti nakletmiş olduğunu bildiği şeklinde yorumlanacağını da belirtmiştik. Allah en iyi bilendir.

ed-Destevâî'nin arkadaşı olan Hişam'a gelince, hadis kitaplarında meşhur olan dal harfinin fethalı olarak okunduğudur. Metalib sahibi ise şöyle demektedir: Kimisi bu nispete elif ile ye arasına nun eklemektedir (Destevânî olur). Destevâ denilen yere nispettir. Burası Ehvaz'ın verimi bol köy ve yerleşim bölgelerinin bulunduğu bir yerdir. Kendisi oradan getirilen elbiseleri sattığından ötürü oraya nispet edilerek Hişam ed-Destevâî denilir. Destevâî'nin sahibi (arkadaşı) Hişam ise ed-Destevâî türü kumaşların sahibi demektir.

Müslim namaz bölümünün baş taraflarında ondan başka bir ifade ile söz etmiş ve bundan dolayı bir karışıklık olduğu vehmini uyandırmıştır. Ezanın nasıl okunacağı babında da: Bana Ebu Gassân ve İshak b. İbrahim tahdis etti. İshak dedi ki: Bize Destevâî'nin arkadaşı Muâz b. Hişam haber verdi demektedir. Bundan dolayı Metâli' sahibi yanılarak (3/60): "Destevâî'nin arka-

249 Beş senetten kasıt 475-478 numaralı hadislerin senedleridir. 478 numaralı hadiste tahvil (H) bulunduğundan iki senet hükmündedir. (Çeviren)

daşı" ifadesindeki "arkadaş" anlamındaki "sahip" kelimesinin merfu olduğunu ve Muâz'ın sıfatı olduğunu zannederek, "Destevâî'nin sahibi (arkadaşı), onun oğludur, denilir demektedir. Ancak Metâli' sahibinin bu söylediğinin hiçbir kıymeti yoktur. Buradaki "sahip: arkadaş" kelimesi Hişam'ın sıfatı olarak mecrurdur. Nitekim bizim şu anda bulunduğumuz bu yerde açıkça ifade edildiği gibi. Allah en iyi bilendir.

Ebu Gassân el-Mismaî ile ilgili açıklama daha önce defalarca geçti ve yine bunun "Gassân isminin" munsarıf olarak okunabildiği gibi, gayr-ı munsarıf olarak kabul edilebileceği de belirtilmiş idi. el-Mismaî ise kabilenin atası olan Misma'a nispettir.

"Bize Muâz -ki o İbn Hişam'dır- tahdis etti." Baş taraflardaki fasıllarda ve daha başka birçok yerde buna dair açıklama geçmiş bulunmaktadır. Böyle demesinin faydası ise "ki o İbn Hişam'dır" ifadesinin rivâyette yer almadığından ötürü buna açıklık getirmek istemiş olmasıdır. Kendisi (Müslim) ise Muâz b. Hişam demeyi caiz görmemektedir. Buna sebep ise rivâyette böyle denilmemiş olmasıdır. Bundan dolayı o rivâyette "ki o İbn Hişam'dır" demiştir. Bu ve benzeri çokça tekrar ettiğim hususlardan maksadım ise açıklamak ve kolaylık sağlamaktaki duyarlılığımdır. Çünkü aradan uzun bir süre geçince unutulabilir ve bazı hallerde daha önce geçtiği yerden haberi olmayan bir kimse burayı görebilir. Allah en iyi bilendir.

"Ebu Rabi' el-Atekî" adındaki ravi Müslim'in çok yerde tekrar ettiği Ebu'r-Rabi' ez-Zehrânî'nin kendisidir. Adı Süleyman b. Davud'dur. Kadı Iyaz der ki: Bazen onun nispetini Zehrânî, bazen Atekî diye zikretmiş, bazen de onun her iki nesebini bir arada sözkonusu etmiştir. Fakat bu iki nesep hiçbir şekilde bir arada olmaz; çünkü her ikisi de Ezdlilere racidir. Bunları bir arada zikretmek için caiz olmaları yahut birbirlerinin halefi olmaları dışında bir sebeple olmaz. Allah en iyi bilendir.

"Kalbinde hayır adına zerre ağırlığı kadar bir şey bulunan" Zerreden maksat bilinen küçük karınca türü olan hayvandır.

"Şu'be ise *"zerre"* yerine zura kelimesini kullanmıştır." Yani o bu kelimeyi zel harfi ötreli, re harfi de şeddesiz olarak rivâyet etmiştir. Ancak ilim adamları onun bu şekildeki rivâyetinin tashif olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. İşte Müslim'in kitabındaki: "Yezid: Bunda Ebu Bistam tashif yapmıştır" demesinin anlamı budur ki, kastettiği de Şu'be'dir.

"Onun huzuruna girdik, Sabit'i kendisiyle birlikte kanepesine oturttu" ifadesinden anlaşıldığına göre, ilim adamının ve meclisteki büyük zatın ken-

disinin yanına gelen fazilet erbabına ikramda bulunmasının ve oturttuğu yer ve daha başka hususlarda onlara daha çok ikram etmesinin gerektiği anlaşılmaktadır.

"Şu kardeşlerin Basra halkındandır." Kitabın baş taraflarında "Basra" lafzının be harfi fethalı, ötreli ve kesralı olarak (Basra, Busra ve Bisra şekillerinde) okunduğu ama meşhur olanın da fethalı (Basra) söyleyişin olduğunu belirtmiş bulunmaktayız.

"Şu anda gücümün yetmediği... hamd ve senalarla ona hamd ve sena ederim." Asıl nüshalarda bu şekilde *"gücümün yetmediği"* şeklindedir ve doğrudur. (3/61) Zamir bizzat Allah Rasûlüne aittir. Hamd ve senaya değildir.

"Git, kalbinde iman namına buğday yahut arpa tanesi ağırlığınca bulunan kimseleri çıkart denilir..." Bundan sonra da: *"Git, kalbinde iman adına hardal tanesi ağırlığınca bulunan kimseleri çıkart denilir."* Sonra da: *"Bana: Git, kalbinde iman adına hardal tanesi ağırlığından daha az, daha az, daha az bulunanı çıkart denilir."* (3/62) İkinci ve üçüncü şekilde asıl nüshalar bende onu çıkartırım anlamında tekil zamir olarak zikredilmiştir. Birincisinde ise bazı nüshalarda zikrettiğimiz üzere çoğul lafzı ile *"onu çıkartınız"* anlamında, bazı nüshalarda ise *"onu çıkart"* şeklinde, çoğunda ise sonunda zamir gelmeksizin *"çıkartınız"* anlamındadır. Hepsi de doğrudur. Bunu *"onu çıkartın"* diye rivâyet edenlerin bu rivâyetinde hitap Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile onunla birlikte bulunan meleklerdir. Sondaki zamiri hazfedenlerin rivâyetine gelince; bu zamir mef'ul (tümleç) zamiridir. Bu ise hazfedilmesi çokça görülen bir fazladır. (Yani cümle yapısının asıl unsuru değildir.) Allah en iyi bilendir.

*"Daha az, daha az, daha az"*a gelince, bu da asıl nüshalarda bu şekilde üç defa tekrar edilmiştir.

Hadis-i şerifte imanın artıp, eksildiğini kabul eden selef, ehl-i sünnet ve onlara uygun kanaat belirten kelamcıların görüşlerinin lehine bir delalet bulunmaktadır. Kitap ve sünnette bunun benzerleri de pek çoktur. Bizler de iman bölümünün baş taraflarında bu kaideyi açıklamış ve bu buyruklar ile ilgili mezhepleri ve bunların bir arada nasıl anlaşılacağına dair açıklamaları yapmış bulunmaktayız. Allah en iyi bilendir.

"İşte bu Enes'in bize haber verdiği hadisidir... Dedi ki: Ben Hasan'a onun bize bu hadisi tahdis edip... dediğine şahitlik ederim." Bu rivâyet ve açıklamalardan çıkartılacak pek çok hüküm ve sonuç vardır. Bundan dolayı ben de hadisin metnini onu mutalaa edenin maksatlarını bilmesi için lafzıyla uzun uzadıya naklettim.

"Zahru'l-Cebbân" Cebbân ve Cebbâne, sahra demektir. Mezarlıklar da sahrada yapıldığından ötürü kabristana da bu isim verilir. Bu da bir şeye bulunduğu yerin adının verilmesi türündendir. Zahru cebban sahranın yüksekçe yeri, üst tarafı anlamındadır.

"el-Hasan'ın yanına gittik." Sözü geçen Hasan-ı Basrî'dir.

"O sırada saklanıyordu." Yani Haccac b. Yusuf'tan korktuğundan ötürü saklı idi.

"Onu bana söyleyin, dedi." Dilciler, daha fazla anlatılmasını istemek maksadıyla "îhi" ve "hîhi" denildiğini söylerler. Cevherî dedi ki: İhi, fiile ad olan bir isimdir. Çünkü bu, bir kimsenin sözlerini devam ettirmesini yahut işini sürdürmesini istediğiniz zaman emretmek maksadıyla bunu söylersiniz.

İbnu's-Sirrî der ki: Bu lafız kullanıldığı zaman muhatabına ikinizin bildiği sözü devam ettirmesini emretmiş olursunuz. Ona haydi onu anlat demiş gibi olursun. Eğer tenvinli olarak "ihen" diyecek olursanız her ne olursa olsun bir şey anlat demiş gibi olursunuz. Çünkü tenvin nekrelik (belirsizlik) ifade eder. Eğer bunu (ih) şeklinde sakin olarak söyleyecek olursanız, artık daha başka bir şey söyleme demiş gibi olursunuz.

"Gücü, kuvveti, hafızası yerinde idi." (3/64) Gücü ve hıfzı yerli yerindeydi demektir.

"Güldü." Buradan da ilim adamının aralarında bir arkadaşlık, bir ünsiyet bulunması halinde arkadaşlarının huzurunda vakarın sınırlarının dışına çıkıldığı kabul edilecek bir kerteye ulaşmayacak kadar gülmesinde bir sakınca olmadığı anlaşılmaktadır.

"Güldü ve insan aceleden yaratılmıştır dedi" ibaresinden de, bu gibi yerlerde Kur'ân'dan delil getirmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Sahih hadiste de bunun bir benzeri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir fiili olarak sabit olmuştur. O Fatıma ve Ali (radıyallâhu anhumâ)'nın evine gidip, kapılarını çalıp geri döndükten sonra *"insan ise tartışması her şeyden çok olandır"* (el-Kehf, 18/54) buyruğunu okuyarak dönmüştü. Benzeri rivâyetler pek çoktur.

"Benim size bunu zikretmemin sebebi... Sonra Rabbimin huzuruna dönerim." Rivâyetlerde hep bu şekildedir. Daha kuvvetli görülen de budur. Hasan-ı Basrî sözünü bitirdikten sonra hadisin geri kalan kısmını zikretmek üzere: *"Sonra Rabbime dönerim"* diye tamamlamaya koyulmuştur. Yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sonra Rabbimin huzuruna dönerim"* buyurdu, demektir.

"Lâ ilâhe illallah diyen kimseler hakkında bana izin ver... diyenleri andolsun ki çıkartacağım." Yani ben onları -bundan önceki hadiste geçtiği gibi- herhangi bir şefaatçinin şefaati olmadan cehennemden çıkartmakla onlara lütufta bulunacağım. Sözkonusu geçen hadiste de şöyle denilmektedir: *"Melekler şefaat etti, nebiler şefaat etti, müminler şefaat etti. Geriye de sadece erhamu'r-rahimîn kaldı."*

"Cibriyâm hakkı için" buyruğu azametim, saltanatım yahut kahr-u galebem hakkı için demektir.

"Ben de el-Hasan hakkında... şahitlik ederim" sözlerini muhatabın zihninde bu işi iyice yerleştirmek ve kesinliğini anlatmakta mubalağa etmek ve söylediklerini tekid etmek için ifade etmiştir. Yoksa bu gibi bir ifade zaten sözün başında geçmişti. Allah en iyi bilendir.

٤٧٩-١٧/٣٢٧ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَاتَّفَقَا فِي سِيَاقِ الْحَدِيثِ إِلَّا مَا يَزِيدُ أَحَدُهُمَا مِنَ الْحَرْفِ بَعْدَ الْحَرْفِ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو حَيَّانَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا بِلَحْمٍ فَرُفِعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ فَنَهَسَ مِنْهَا نَهْسَةً فَقَالَ أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهَلْ تَدْرُونَ بِمَ ذَاكَ يَجْمَعُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَيُسْمِعُهُمُ الدَّاعِي وَيَنْفُذُهُمُ الْبَصَرُ وَتَدْنُو الشَّمْسُ فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الْغَمِّ وَالْكَرْبِ مَا لَا يُطِيقُونَ وَمَا لَا يَحْتَمِلُونَ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ أَلَا تَرَوْنَ مَا أَنْتُمْ فِيهِ أَلَا تَرَوْنَ مَا قَدْ بَلَغَكُمْ أَلَا تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ ائْتُوا آدَمَ فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ يَا آدَمُ أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرَى إِلَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ آدَمُ إِنَّ رَبِّي غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنَّهُ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ فَعَصَيْتُهُ نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى نُوحٍ فَيَأْتُونَ نُوحًا فَيَقُولُونَ يَا نُوحُ أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُلِ إِلَى الْأَرْضِ وَسَمَّاكَ اللَّهُ عَبْدًا شَكُورًا اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ لَهُمْ

إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنَّهُ قَدْ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ دَعَوْتُ بِهَا عَلَى قَوْمِي نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ ﷺ فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرَى إِلَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ لَهُمْ إِبْرَاهِيمُ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَا يَغْضَبُ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَذَكَرَ كَذَبَاتِهِ نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى فَيَأْتُونَ مُوسَى ﷺ فَيَقُولُونَ يَا مُوسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ فَضَّلَكَ اللَّهُ بِرِسَالَاتِهِ وَبِتَكْلِيمِهِ عَلَى النَّاسِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ لَهُمْ مُوسَى ﷺ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَإِنِّي قَتَلْتُ نَفْسًا لَمْ أُومَرْ بِقَتْلِهَا نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى عِيسَى ﷺ فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُونَ يَا عِيسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمْتَ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَلِمَةٌ مِنْهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَيَقُولُ لَهُمْ عِيسَى ﷺ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ لَهُ ذَنْبًا نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى مُحَمَّدٍ ﷺ فَيَأْتُونِّي فَيَقُولُونَ يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَغَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرَى مَا قَدْ بَلَغَنَا فَأَنْطَلِقُ فَآتِي تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقَعُ سَاجِدًا لِرَبِّي ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ وَيُلْهِمُنِي مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ لِأَحَدٍ قَبْلِي ثُمَّ يُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَهْ اشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ أَدْخِلِ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِ مِنَ الْبَابِ الْأَيْمَنِ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ مِنَ الْأَبْوَابِ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ لَكَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهَجَرٍ أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى

479-327/17- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti. -Her ikisi de hadisin anlatımında ittifak etmekle birlikte onlardan birisi bazen bir harften sonra bir başka harf ilave ederek- dediler ki: Bize Muhammed b. Bişr tahdis etti, bize Ebu Hayyan, Ebu Zur'a'dan tahdis etti. O Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir miktar et getirildi. Kol kısmı ona takdim edildi. O kolu severdi. Ondan bir lokma alıp şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününde insanların efendisi benim. Bunun neden böyle olduğunu biliyor musunuz? Allah kıyamet gününde öncekileri de, sonrakileri de düz bir yerde toplayacak. Davetçi onlara seslerini işittirecek, göz onları görebilecek. Güneş de oldukça yaklaşacak. (3/23a) *İnsanlar güçleri yetmeyecek ve tahammül edemeyecekleri kadar gam ve kedere boğulacaklar. İnsanların bir kısmı diğerine: Ne hale geldiğimizi görmez misiniz? Bu sıkıntılarınızın nereye kadar ulaştığını görmüyor musunuz? Rabbiniz nezdinde sizin için şefaatte kim bulunabilir diye bakmayacak mısınız, diyecekler.*

Yine insanların bir kısmı bir diğerine: Âdem'in yanına gidiniz, diyecek. Bunun üzerine Âdem'e gidip ona: Ey Âdem, sen insanların babasısın. Allah seni eliyle yarattı, sana ruhundan üfledi, meleklere emir verdi, onlar da sana secde ettiler. Bizim için Rabbinin nezdinde şefaat et, içinde bulunduğumuz bu hali görmüyor musun? Sıkıntımızın ne dereceye vardığını görmüyor musun, diyecekler.

Âdem: Şüphesiz bugün Rabbim öyle bir gazap etmiş ki, bugünden önce böyle gazap etmediği gibi, bundan sonra da bu şekilde gazap etmeyecektir. Hem o bana o ağaca yaklaşmamı yasakladı, ben ona baş kaldırdım. Canımı kurtarmaya bakıyorum, canımı! Benden başkasının yanına gidin, Nuh'a gidin, diyecek.

Onlar da Nuh'un yanına gidip: Ey Nuh, sen yeryüzüne gönderilen ilk rasulsün, Allah senden çok şükreden bir kul, diye söz etti. Rabbinin nezdinde bizim için şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Sıkıntımızın ne dereceye vardığını görmüyor musun, diyecekler.

Nuh onlara: Bugün Rabbim öyle bir gazap etmiş ki bundan önce onun gibi gazap etmediği gibi, bundan sonra da böyle gazap etmeyecektir. Benim bir dua etme hakkım vardı. Onu kullanıp, kavmime beddua ettim. Canımı kurtarmak istiyorum, canımı! Siz İbrahim (aleyhisselâm)*'a gidin, diyecek.*

Onlar da İbrahim'e gidip: Sen Allah'ın nebisi ve yeryüzü halkı arasında onun halilisin. Rabbinin nezdinde bizim için şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Sıkıntımızın ulaştığı dereceyi görmez misin diyecekler.

İbrahim kendilerine: Bugün Rabbim öyle bir gazap etmiş ki bundan önce onun gibi gazap etmemiş, bundan sonra da bu şekilde gazap etmeyecektir deyip, söylediği yalanları sözkonusu edecek (ve) nefsimi kurtarayım nefsimi! Siz benden başkasına gidin, Musa'ya gidin, diyecek.

Onlar da Musa'ya (aleyhisselâm) *gidecekler ve: Ey Musa, sen Allah'ın rasulüsün, Allah risaletleri ile ve seninle konuşmasıyla seni insanlardan üstün tuttu. Rabbinin nezdinde bizim için şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin?* (3/24a) *Sıkıntımızın ulaştığı dereceyi görmez misin, diyecekler.*

Musa (aleyhisselâm) *onlara: Bugün Rabbim öyle bir gazap etmiş ki, bundan önce onun gibi gazap etmemiştir, bundan sonra da böyle bir gazap etmeyecektir. Hem ben öldürmekle emrolunmadığım bir canı öldürmüştüm. Nefsimi kurtarmaya bakıyorum, nefsimi! Siz İsa* (aleyhisselâm)*'a gidin, diyecek.*

Onlar da İsa'ya gidip: Ey İsa, sen Allah'ın rasulüsün. Beşikte iken insanlarla konuşmuştun. Allah'ın Meryem'e bıraktığı, ondan bir kelime ve onun ruhundansın. Rabbinin huzurunda bizim için şefaat et, içinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Sıkıntımızın nereye ulaştığını görmez misin, diyecekler.

İsa (aleyhisselâm) *onlara: Şüphesiz bugün Rabbim öyle bir gazap etmiş ki bundan önce böyle gazap etmemiştir, bundan sonra da böyle gazap etmeyecektir diyecek ve herhangi bir günahını sözkonusu etmeyip, nefsimi kurtarayım, nefsimi! Benden başkasına gidin. Muhammed* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e gidin, (diye ekleyecek).*

Bunun üzerine benim yanıma gelerek: Ey Muhammed, sen Allah'ın Rasûlü, nebilerin sonuncususun. Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır. Rabbinin nezdinde bizim için şefaat eyle. (3/24b) *İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Sıkıntımızın nereye kadar ulaştığını görmez misin, diyecekler.*

Bunun üzerine ben de kalkıp, Arşın altına gelip, Rabbim için secdeye kapanacağım. Sonra Allah benden önce hiçbir kimseye ilham etmediği, pek güzel hamd ve senalarda bulunmayı ilham edecek, sonra da: Ey Muhammed, başını kaldır, dile, dilediğin sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabul olunacak buyurulacak, ben de başımı kaldırıp, Rabbim ümmetimi (isterim) ümmetimi, diyeceğim.

Bana: Ey Muhammed, ümmetinden hesaba çekilmeyecek olan kimseleri cennet kapılarından sağdaki kapıdan girdir. Ayrıca onlar bunun dışındaki diğer kapılarda da, sair insanlarla da ortak olacaklar. Muhammed'in nefsi

elinde olana yemin ederim ki, cennet kapılarının iki kanadı arasındaki mesafe Mekke ile Hecer -yahut Mekke ile Busra- arası kadardır."[250]

Şerh

"Ebu Hayyan'dan, o Ebu Zur'a'dan..." İman bölümünün baş taraflarında Ebu Hayyan ve Ebu Zur'a ile ilgili açıklamalar geçmiş, Ebu Zur'a'nın adının Herim olduğu belirtilmişti. Ayrıca Amr, Ubeydullah ve Abdurrahman olduğunun da söylendiğine işaret edilmişti. Ebu Hayyan'ın adı ise Yahya b. Said b. Hayyan'dır.

"Ona kolu takdim edildi, o kolu severdi" ile ilgili olarak Kadı Iyaz (rahimehullah): Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kolu sevmesinin sebebi pişmesi, daha lezzetli ve tadı güzel olmakla birlikte çabuk hazmedilmesi, ayrıca rahatsızlık verici yerlerden uzak oluşudur, demiştir. (3/65)

Tirmizi kendi senediyle rivâyet ettiği üzere Aişe (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: "Aslında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) etin kol kısmını daha çok sevmiyordu ama eti arasıra bulurdu. Etin kol kısmı daha çabuk piştiğinden ötürü çabuk davranılıp, etin kol kısmı ona takdim edilirdi."

"Ondan bir lokma aldı." Kadı Iyaz der ki: Bir lokma almak anlamındaki "nehese" fiilini ravilerin çoğunluğu sin ile rivâyet etmişlerdir. İbn Mâhân ise bunu şın ile rivâyet etmiştir, her ikisi de, dişlerinin ucuyla bir lokma aldı, anlamındadır. Herevî dedi ki: Ebu'l-Abbas dedi ki: Sin ile ön dişlerinin ucuyla almak, şın ile ise azı dişleriyle almak, demektir.

"Kıyamet gününde ben insanların efendisiyim." Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu sözleri yüce Allah'ın üzerindeki nimetini anlatmak için söylemiştir. Çünkü yüce Allah zaten ona böyle yapmasını emir buyurmuştur. Ayrıca onun bu sözü bizim onun üzerimizdeki hakkını bilmemiz için bize verdiği bir öğüttür.

Kadı Iyaz dedi ki: Seyyid (efendi) kavminden üstün olan kişi, zorlu ve sıkıntılı zamanlarında kendisine sığınılan zat demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de dünyada da, ahirette de Âdemoğullarının efendisidir. Kıyamet gününün özellikle sözkonusu edilmesi ise o gündeki efendiliğinin yüksekliğinden ve herkesin onun efendiliğini teslim edip kabul etmesinden dolayıdır çünkü Âdem de, onun bütün çocukları da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sancağı altında olacaklardır. Nitekim yüce Allah: *"Bugün mülk kimindir? Bir*

250 Buhari, 3361, 3340, 4712; Tirmizi, 2434, 1837 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 3307; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14927

ve tek, Kahhar Allah'ındır." (el-Mu'min, 4016) buyurmaktadır. Yani o günde her türlü mülk iddiası ortadan kalkmış olacaktır. Allah en iyi bilendir.

"Allah kıyamet gününde öncekileri ve sonrakileri tek bir düzlükte toplayacaktır..." Düzlük (saîd) geniş ve düz arazi demektir.

"Gözün onlara nüfuz etmesi" ile ilgili olarak Herevî şöyle der: Kisâî dedi ki: Gözü bana nüfuz etti tabiri, bana ulaşıp, beni aşıp geride bıraktığı zaman kullanılır. Kavme nüfuz ettim, tabiri de onların ortasında yürüyüp, onları geçtiğim zaman kullanılır. (Bunun için fiilin başına hemze getirilir.) Ancak onları ortasından geçip, onları geride bırakacak olursak bu sefer bu fiil hemzesiz kullanılır.

Buradaki ifadenin anlamına gelince: Herevî dedi ki: Ebu Ubeyd dedi ki: Yani Rahman Allah Tebareke ve Teala'nın gözü onların tamamını görecek şekilde onlara nüfuz eder. Ebu Ubeyd'den başkaları ise: Yerin düzlüğü dolayısı ile bakanların gözleri onları delip geçer, diye açıklamışlardır. Zaten yüce Allah öncesinde de, sonrasında da hep insanları kuşatmıştır. -Herevî'nin ifadeleri burada sona ermektedir.-

Metâli' sahibi de şöyle der: Yani bakan kişi onları kuşatır, onların hiçbir şeyleri ona gizli kalmaz. Buna sebep ise yerin düz olmasıdır. Yani herhangi bir kimsenin görenlerden saklanmak üzere arkasında saklanacağı bir şey bulunmayacaktır. (3/66) Bu ise Ebu Ubeyd'in söylediği şanı yüce Rahman onları görür şeklindeki ifadesinden daha uygundur; çünkü yüce Allah'ın görmesi düz yerde de, başka yerde de her durumda onların hepsini kuşatır. Metâli' sahibinin sözleri bunlardır.

İmam Ebu's-Saadât el-Cezerî (İbnu'l-Esir) de Ebu Ubeyd ile başkası arasındaki şanı yüce Rahman Allah'ın görmesi midir yoksa yaratılmışlardan bakan kimsenin görmesi mi olduğu ile ilgili görüş ayrılıklarını sözkonusu ettikten sonra şunları söylemektedir: Hadis âlimleri bu kelimeyi peltek ze harfi ile rivâyet ederler. Hâlbuki bu aslında noktasız olarak dal iledir; yani bakan kişi onların tamamını görünceye kadar başından sonuna hepsini görür. Bu da "nefede" kökünden gelir. Hadisin bakan kimsenin görmesi ile ilgili olarak yorumlanması, şanı yüce Allah'ın görmesine yorumlanmasından daha uygundur. -Ebu's-Saadat'ın açıklamaları da bunlardır.-

Buna göre bu kelime ile ilgili olarak baş tarafındaki "ye" harfinin fethalı ve ötreli olması, son harfinin dal ve zel olması ile *"onlara nüfuz eder"*deki fiilin öznesi olan zamir hakkında görüş ayrılığı vardır. Daha sahih olan ye harfinin fethalı, son harfinin zel olması ve görmenin yaratılmış tarafından olmasıdır. Allah en iyi bilendir.

"Sıkıntımızın nereye kadar ulaştığını görmez misin" cümlesinde *"ulaşmak"* anlamındaki fiilde gayn harfi fethalıdır. Bilinen ve sahih olan da budur ama müteahhir bazı imamlar bu harfi hem fethalı, hem sakin olarak zaptetmişlerdir, bunun da açıklanabilir bir tarafı vardır. Fakat tercih edilen ilk kaydettiğimiz şekildir, buna delil de yine bu hadiste bundan önce geçen: *"Ne hale geldiğinizi görmez misiniz"* denilmiş olmasıdır. Şayet gayn harfi sakin olarak okunacak olsaydı, muhatap zamirinin (mansub zamir olarak "...kum" olarak değil de) merfu zamir olarak "...tum" olarak gelmesi gerekirdi. (3/67)

Âdem ve diğer nebilerin (Allah'ın salât ve selamları onlara) söyleyecekleri: *"Bugün Rabbim öyle bir gazaplanmış ki bundan önce onun gibi gazaplanmış değildir, bundan sonra da böyle gazaplanmayacaktır"* ifadesinde geçen yüce Allah'ın gazabından kasıt onun kendisine baş kaldıranlardan intikam alacağının ortaya çıkması ve onların onun elim azabını görecek olmaları, orada toplanan kimselerin olmamış ve olmayacak derecede dehşetli hallere tanık olmalarıdır. Bütün bu hallerin bir benzerinin o günden önce görülmediği ve daha sonra da görülmeyeceğinde bir şüphe yoktur. İşte yüce Allah'ın gazabının anlamı budur.

Aynı şekilde onun rızası da, hakkında hayır ve lütufta bulunmayı murad ettiği kimselere olacak ve bu, rahmeti ve lütfu ile gerçekleşecektir. (3/68) Çünkü yüce Allah'ın razı olmak ve gazaba gelmek hallerinde değişmesi imkânsızdır. Allah en iyi bilendir.

"Şüphesiz cennetin kapı kanatlarının ikisi arasındaki mesafe Mekke ile Hecer arası -yahutta Mekke ile Busra arası- kadardır." Kapının kanatları kapının iki tarafıdır. Hecer ise Bahreyn şehirlerinin temelini teşkil eden büyük bir şehirdir. Cevherî,*Sihah*'ında der ki: Hecer müzekker ve munsarıf bir şehir adıdır. Bu şehre nispet "Hâcirî" (he harfinden sonra med harfi elif ile) diye yapılır.

Ebu'l-Kasım ez-Zeccacî de *el-Cemel* adlı eserinde şöyle der: Hecer müzekker ve müennes olarak kullanılır.

Derim ki: Burada sözü edilen Hecer ile"su -Hecer testileriyle- iki testi miktarına ulaşacak olursa" diye diğer hadiste sözü edilen Hecer'den farklı bir yerdir. Bu ikincisi Medine kasabalarından bir kasaba olup, orada testi yapılırdı. Bu ise munsarıf değildir. Ben bunu Mühezzeb Şerhinin baş taraflarında açıkladım.

Busra'ya gelince, bu da Dımaşk ile arasında üç konaklık mesafe bulunan bir şehirdir. Havran şehri de odur, kendisi ile Mekke arası bir aylık uzaklıktır. (3/69)

٤٨٠-١٨/٣٢٨- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ وُضِعَتْ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَصْعَةٌ مِنْ ثَرِيدٍ وَلَحْمٍ فَتَنَاوَلَ الذِّرَاعَ وَكَانَتْ أَحَبَّ الشَّاةِ إِلَيْهِ فَنَهَسَ نَهْسَةً فَقَالَ أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ نَهَسَ أُخْرَى فَقَالَ أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمَّا رَأَى أَصْحَابَهُ لَا يَسْأَلُونَهُ قَالَ أَلَا تَقُولُونَ كَيْفَهْ قَالُوا كَيْفَهْ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي حَيَّانَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ وَزَادَ فِي قِصَّةِ إِبْرَاهِيمَ فَقَالَ وَذَكَرَ قَوْلَهُ فِي الْكَوْكَبِ هَذَا رَبِّي وَقَوْله لِآلِهَتِهِمْ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا وَقَوْله إِنِّي سَقِيمٌ قَالَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ إِلَى عِضَادَتَيِ الْبَابِ لَكَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهَجَرٍ أَوْ هَجَرٍ وَمَكَّةَ قَالَ لَا أَدْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَ

480-328/18- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önüne tirit ve et bulunan bir kap konuldu. (3/25a) Allah Rasûlü kolu aldı. Koyunun en sevdiği tarafı o idi. Ondan bir lokma alıp *"kıyamet gününde insanların efendisi benim"* buyurdu, sonra bir lokma daha aldı, tekrar *"kıyamet gününde insanların efendisi benim"* buyurdu. Ashabının kendisine soru sormadıklarını görünce "neden bu nasıl olacak demiyorsunuz" buyurdu.

Onlar da: Bu nasıl olacak ey Allah'ın Rasûlü, dediler. Şöyle buyurdu: *"İnsanlar âlemlerin Rabbinin huzuruna kalkacaklar."* Sonra da hadisi Ebu Hayyan'ın, Ebu Zur'a'dan diye naklettiği manada sevketti ve ayrıca İbrahim (aleyhisselâm) ile ilgili anlatılanlarda ziyade olarak yıldız hakkında: Bu benim Rabbimdir demesini de onların putlarına: Hayır, bunu onların bu büyükleri yaptı dediğini, yine onun: Ben hastayım dediğini de ekledi. (Sonra Allah Rasûlü) şöyle buyurdu: *"Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki hiç şüphesiz cennetin kapılarının iki kanadı ile pervazları arasındaki uzaklık şüphesiz Mekke ile Hecer -yahut Hecer ile Mekke- arası kadar olacaktır."*

(Ravi) dedi ki: Bunların hangisini söylediğini bilmiyorum.[251]

251 Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14914

Şerh

"Neden bu nasıl olacak demiyorsunuz? Onlar da: Ey Allah'ın Rasûlü bu nasıl olacak, dediler." Burada "nasıl" anlamındaki kelimenin sonunda bulunan "he" harfi vakıf yapıldığı zaman kelimenin sonuna getirilen "hâu's-sekt: susma he'si"dir.

Ashab-ı Kiram'ın: "Bu nasıl olacak ey Allah'ın Rasûlü" deyip, he harfini durak yapmadıkları halde sabit olarak telaffuz etmeleri ise iki şekilde açıklanır. Bu ikisini de *Tahrîr* sahibi ile başkaları zikretmişlerdir. Bunlardan birincisine göre, Araplar arasından durak yapmamayı da durak yapmak gibi kullananlar vardır. İkinci açıklamaya göre, ashab-ı kiram Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine teşvik ederken kullandığı lafza uygun lafız kullanma maksadıyla bunu söylemişlerdir. Eğer he harfi getirmeksizin "nasıl" demiş olsalardı, kendilerini hakkında soru sormaları için teşvik etmiş olduğu hususu sormuş olmayacaklardı. Allah en iyi bilendir.

"Kapıların pervazları" ile ilgili olarak Cevherî şöyle demektedir: Kapıların pervazları yan tarafta bulunan, onları tutan iki ahşaptır.

٤٨١-١٩/٣٢٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفِ بْنِ خَلِيفَةَ الْبَجَلِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ حَدَّثَنَا أَبُو مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبُو مَالِكٍ عَنْ رِبْعِيٍّ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَجْمَعُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى النَّاسَ فَيَقُومُ الْمُؤْمِنُونَ حَتَّى تُزْلَفَ لَهُمُ الْجَنَّةُ فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ يَا أَبَانَا اسْتَفْتِحْ لَنَا الْجَنَّةَ فَيَقُولُ وَهَلْ أَخْرَجَكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا خَطِيئَةُ أَبِيكُمْ آدَمَ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ اذْهَبُوا إِلَى ابْنِي إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ اللَّهِ قَالَ فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ إِنَّمَا كُنْتُ خَلِيلًا مِنْ وَرَاءَ وَرَاءَ اعْمِدُوا إِلَى مُوسَى ﷺ الَّذِي كَلَّمَهُ اللَّهُ تَكْلِيمًا فَيَأْتُونَ مُوسَى ﷺ فَيَقُولُ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ اذْهَبُوا إِلَى عِيسَى كَلِمَةِ اللَّهِ وَرُوحِهِ فَيَقُولُ عِيسَى ﷺ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ فَيَأْتُونَ مُحَمَّدًا ﷺ فَيَقُومُ فَيُؤْذَنُ لَهُ وَتُرْسَلُ الْأَمَانَةُ وَالرَّحِمُ فَتَقُومَانِ جَنَبَتَيِ الصِّرَاطِ يَمِينًا وَشِمَالًا فَيَمُرُّ أَوَّلُكُمْ كَالْبَرْقِ قَالَ قُلْتُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَيُّ شَيْءٍ كَمَرِّ الْبَرْقِ قَالَ أَلَمْ تَرَوْا إِلَى الْبَرْقِ كَيْفَ يَمُرُّ وَيَرْجِعُ فِي طَرْفَةِ عَيْنٍ ثُمَّ كَمَرِّ الرِّيحِ ثُمَّ كَمَرِّ الطَّيْرِ وَشَدِّ الرِّجَالِ تَجْرِي بِهِمْ أَعْمَالُهُمْ وَنَبِيُّكُمْ

قَائِمٌ عَلَى الصِّرَاطِ يَقُولُ رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ حَتَّى تَعْجِزَ أَعْمَالُ الْعِبَادِ حَتَّى يَجِيءَ الرَّجُلُ فَلَا يَسْتَطِيعُ السَّيْرَ إِلَّا زَحْفًا قَالَ وَفِي حَافَتَيْ الصِّرَاطِ كَلَالِيبُ مُعَلَّقَةٌ مَأْمُورَةٌ بِأَخْذِ مَنْ أُمِرَتْ بِهِ فَمَخْدُوشٌ نَاجٍ وَمَكْدُوسٌ فِي النَّارِ وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ إِنَّ قَعْرَ جَهَنَّمَ لَسَبْعُونَ خَرِيفًا

481-329/19- Bize Muhammed b. Tarîf b. Halife el-Becelî tahdis etti. (3/25b) Bize Muhammed b. Fudayl tahdis etti, bize Ebu Mâlik el-Eşcaî, Ebu Hâzim'den tahdis etti. O Ebu Hureyre'den nakletti.

Yine Ebu Mâlik, Rib'î b. Hirâş'dan, o Huzeyfe'den naklen (Ebu Hureyre ile birlikte) dediler ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

"Şanı yüce ve mübarek Allah insanları toplar. Müminler sonunda cennet onlara yakınlaştırılıncaya kadar ayakta dururlar sonra Âdem'e gidip: Ey babamız, bize cennetin kapılarının açılmasını iste, diyecekler. O da: Sizin cennetten çıkmanızın sebebi babanız Âdem'in günahından başka bir şey midir? Bu işi yapacak ben değilim. Siz oğlum (Allah'ın halili) İbrahim'in yanına gidiniz, diyecek.

İbrahim de: Ben bu işi yapacak olan değilim, çünkü ben arkadan arkadan (uzaktan uzağa) halil idim. Sizler Allah'ın kendisi ile özel bir surette konuşmuş olduğu Musa'ya gidiniz, diyecek.

Musa'ya gidecekler, o da: Bu işi yapacak kişi ben değilim. Sizler Allah'ın kelimesi ve ruhu olan İsa'nın yanına gidin, diyecek.

İsa da: Bu işi yapacak kişi ben değilim diyecek. Bunun üzerine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e gelecekler. O da ayağa kalkacak, ona izin verilecek. Emanet ve rahim (akrabalık bağı) salınacak, her ikisi de biri sağında, diğeri solunda Sırâtın yan taraflarında duracaklar.* (3/26) *Sizin ilkleriniz şimşek gibi geçecek."*

Ben: Babam, anam sana feda olsun. Şimşek gibi ne olabilir ki, dedim. O şöyle buyurdu: *"Sizler bir göz açıp kırpacak kadar bir zaman içerisinde şimşeğin nasıl geçip gittiğini hiç görmediniz mi? Sonra rüzgârın geçmesi gibi, sonra kuşun ve sonra erkeklerin hızlıca koşup, geçmesi gibi geçecekler. Amelleri onları yürütecek, sizin nebiniz ise Sırâtın üzerinde ayakta: Rabbim esenlik ver, Rabbim esenlik ver diyecek. Nihayet kulların amelleri aciz kalacak, öyle ki bir adam gelecek ancak emekleyerek yol alabilecek. Sırâtın her*

iki kenarında ise emrolunmuş, kendisine emredileni yakalayan asılı kancalar bulunacak. Kimileri yara bere almış olarak kurtulmuş olacak, kimisi de cehenneme doldurulmuş olacak."

Ebu Hureyre'nin nefsi elinde olana yemin ederim ki, şüphesiz cehennemin dibi yetmiş yıldır.[252]

Şerh

"Cennet kendilerine yakınlaştırılıncaya kadar müminler ayakta bekleyecek." Yani şanı yüce Allah'ın: *"Cennette takva sahiplerine yakınlaştırılır."* (Şuarâ, 26/90) buyruğunda belirtildiği gibi cennet yakınlaştırılmış olacaktır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İbrahim (aleyhisselâm) hakkında: *"Arkadan arkadan (uzaktan uzağa) halil idim"* sözleri hakkında Tahrir sahibi şöyle demektedir (3/70): Bu tevazu olmak üzere kullanılan bir tabirdir yani ben öyle mertebesi yüksek birisi değilim. Bu hususta bunun anlamına dair güzel bir açıklamaya rastladım. Buna göre bunun anlamı şudur: Bana verilen üstün özellikler Cebrail (aleyhisselâm)'ın elçiliği aracılığı ile verilmişti ama siz Musa'ya gidiniz çünkü o herhangi bir vasıta olmaksızın ilâhî kelamı duymuştu.

"Arkadan (uzaktan)" kelimesinin tekrarlanması ise Nebimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de vasıtasız olarak Allah'ın kelamını duymuş ve görme lütfuna mazhar olmuş olması dolayısıyladır. İbrahim bunun için dedi ki: Ben Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de arkasında bulunan Musa'nın gerisindeyim. -Hepsine selam olsun- Tahrir sahibinin açıklamaları bunlardır.

"Arkadan arkadan (uzaktan uzağa)" lafzının son harfinin harekesinde meşhur olan tenvinsiz fetha ile okunduğudur. Bununla birlikte Arapça bilginleri nezdinde her iki lafzın ötre üzere bina edilmesi de mümkündür. Bu hususta Hafız Ebu'l-Hattab b. Dihye ile büyük edebiyatçı imam Ebu'l-Yumn el-Kindî arasında bir tartışma cereyan etmiş, İbn Dihye bu iki kelimeyi fethalı olarak rivâyet edip, bunun doğru olduğunu ileri sürmüş, el-Kindî ise bunu kabul etmeyerek ötreli okuyuşun doğru olduğunu ileri sürmüştür. Ebu'l-Beka da doğrusu ötreli olduğudur demiştir...[253]

252 "Allah insanları toplayacak..:" hadisini yalnız Müslim rivâyet etmiştir. Tuhfetu'l-Eşrâf, 13400

253 Buna dair açıklamalar ve konu ile ilgili ilim adamlarının görüşleri birkaç satır daha devam etmektedir. Okuyucumuzu ilgilendirmediğinden tercümesine gerek görülmemiştir. (Çeviren)

"Emanet ve rahim serbest bırakılır. Her ikisi Sırâtın yan taraflarında dururlar." (3/71) Emanetin ve rahimin serbest bırakılması (gönderilmesi) durumlarının büyüklüğü ve etkilerinin çokluğu dolayısıyladır. Bu sebeple her ikisi de şanı yüce Allah'ın murad edeceği bir şekilde müşahhas olarak suretleneceklerdir. Tahrir sahibi der ki: İfadede ihtisar vardır. Bu sözü dinleyen, her ikisinin de Sırâttan geçmek isteyen herkesten haklarını istemek üzere orada dikileceklerini anlamaktadır.

"Onların ilkleri şimşek gibi geçer... Erkeklerin koşması gibi geçer, onları amelleri koşturacaktır." Yani erkeklerin en hızlı ve süratli koşuşmaları gibi koşacaklardır.

"Onları amelleri koşturacaktır." Sözü de *"ilkleri şimşek gibi koşacaktır..."* sözüne dair bir açıklama gibidir. Yani onların geçiş hızları mertebelerine ve amellerine göre olacaktır.

*"Kancalar"*a dair açıklama daha önce geçti.

"Kimisi yaralı bereli olarak kurtulmuş, kimisi de cehenneme dökülmüş olacaktır." Yine bu başlıkta buna dair açıklama geçmiş bulunmaktadır. Asıl nüshaların birçoğunda buradaki "mekdûs (doldurulmuş, yığılmış) kelimesi "mükerdes" olarak da rivâyet edilmiştir. Bu da anlam itibariyle ona yakındır.

"Ebu Hureyre'nin nefsi elinde olana yemin ederim ki..." Bazı asıl nüshalarda bu şekilde "yetmiş" anlamındaki lafız vav'lı zikredilmiştir. Vav'lı zikredilişinin sebebi açıkça anlaşılmaktadır. Bunda şu takdirde bir hazf vardır: Cehennemin dibine kadar uzaklık yetmiş yıllık bir yol mesafesidir. Asıl nüshaların ve rivâyetlerin birçoğunda ise "yetmiş" anlamındaki lafız ye ile zikredilmiştir. Bu da sahihtir. Muzafı hazdefip, muzafun ileyh'i olduğu gibi mecrur haliyle bırakanlara göre ifadenin takdiri: Yetmiş yıllık yol, şeklindedir. (3/72)

"Cehennemin dibi" lafzındaki "ka'r: dib" kelimesi mastar kabul edilirse o takdirde "yetmiş" lafzı zaman zarfı olur. Haberi de bunda hazfedilmiş olur. Takdiri de şöyledir: Cehennemin dibine varmak yetmiş yılda olur.

Hadiste (sonbahar anlamındaki) "harîf" lafzı yıl anlamındadır. Allah en iyi bilendir.

٨٥/٨٤- بَاب فِي قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ يَشْفَعُ فِي الْجَنَّةِ وَأَنَا أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ تَبَعًا

85/84- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN: "BEN CENNET İÇİN ŞEFAAT EDECEK İLK İNSANIM VE NEBİLER ARASINDA UYANLARI EN ÇOK OLANIM" BUYRUĞU BABI

٤٨٢-١/٣٣٠- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْمُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ يَشْفَعُ فِي الْجَنَّةِ وَأَنَا أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ تَبَعًا

482-330/1- Bize Kuteybe b. Said ve İshak b. İbrahim tahdis etti. Kuteybe dedi ki: Bize Cerir, el-Muhtar b. Fulful'den tahdis etti. O Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben cennet için insanlar arasında ilk şefaat edecek olanım* (3/26b) *ve nebiler arasında uyanları en çok olanım"* buyurdu.[254]

٤٨٣-٢/٣٣١- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَا أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ تَبَعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يَقْرَعُ بَابَ الْجَنَّةِ

483-331/2- Bize Ebu Kureyb Muhammed b. Alâ da tahdis etti... Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben kıyamet gününde uyanları en çok olanım ve ben cennetin kapısını çalacak ilk kişiyim"* buyurdu.[255]

٤٨٤-٣/٣٣٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ الْمُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ قَالَ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَا أَوَّلُ شَفِيعٍ فِي الْجَنَّةِ لَمْ يُصَدَّقْ نَبِيٌّ مِنْ الْأَنْبِيَاءِ مَا صُدِّقْتُ وَإِنَّ مِنْ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيًّا مَا يُصَدِّقُهُ مِنْ أُمَّتِهِ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ

254 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1578
255 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1578

484-332/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Enes b. Mâlik dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben cennet için ilk şefaat edecek olanım. Benim tasdik edildiğim kadar nebilerden hiçbir nebi tasdik edilmiş değildir. Hatta nebiler arasında ümmetinden kendisini yalnızca bir adamın tasdik etmiş olduğu nebi dahi vardır"* buyurdu.[256]

٤٨٥-٤/٣٣٣- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ آتِي بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ فَيَقُولُ الْخَازِنُ مَنْ أَنْتَ فَأَقُولُ مُحَمَّدٌ فَيَقُولُ بِكَ أُمِرْتُ لَا أَفْتَحُ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ

485-333/4- Bana Amr b. Muhammed en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki... Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu (3/27a): *"Kıyamet gününde cennetin kapısına gelip, kapısının açılmasını isteyeceğim. Cennet kapısının bekçisi: Sen kimsin diyecek, ben: Muhammed'im diyeceğim. O: Bana da senden önce hiçbir kimseye kapıyı açmamam emredildi, diyecek."*[257]

٨٦/٨٥- بَاب اخْتِبَاءِ النَّبِيِّ ﷺ دَعْوَةَ الشَّفَاعَةِ لِأُمَّتِهِ

86/85- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN ÜMMETİ İÇİN ŞEFAATTE BULUNMAK DUASINI SAKLAMASI BABI

٤٨٦-١/٣٣٤- حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ يَدْعُوهَا فَأُرِيدُ أَنْ أَخْتَبِئَ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

486-334/1- Bize Yunus b. Abdula'lâ tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her bir nebinin yaptığı bir duası vardır. Ben de duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat etmek için saklamak istiyorum"* buyurdu.[258]

---

256 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1578
257 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 484
258 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15220

٤٨٧-٣٣٥/٢- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ وَأَرَدْتُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ أَخْتَبِئَ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

487-335/2- Bana Zuheyr b. Harb ve Abd b. Humeyd de tahdis etti. Zuheyr dedi ki: ... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz her bir nebinin bir (kabul edilen) duası olmuştur. Ben de -inşallah- bu duamı kıyamet gününde ümmetim için* (3/27b) *yapacağım dua olarak saklamak istedim"* buyurdu.[259]

٤٨٨-٣٣٦/٣- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ أَسِيدِ بْنِ جَارِيَةَ الثَّقَفِيُّ مِثْلَ ذَلِكَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

488-336/3- Bana Zuheyr b. Harb ve Abd b. Humeyd tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Yakub b. İbrahim tahdis etti... Bana Amr b. Ebi Süfyan b. Esid b. Câriye es-Sakafî, Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunun gibi tahdis etti. (H)[260]

٤٨٩-٣٣٧/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ عَمْرَو بْنَ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ أَسِيدِ بْنِ جَارِيَةَ الثَّقَفِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ لِكَعْبِ الْأَحْبَارِ إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ يَدْعُوهَا فَأَنَا أُرِيدُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ أَخْتَبِئَ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ كَعْبٌ لِأَبِي هُرَيْرَةَ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ نَعَمْ

489-337/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Amr b. Ebi Süfyan b. Esid b. Cariye es-Sakafî'nin kendisine haber verdiğine göre Ebu Hureyre, Ka'bel-Ahbâr'a dedi ki: Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her bir nebinin yaptığı (makbul) bir duası olmuştur. Ben de inşallah duamı kıyamet*

259 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15253

260 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14282

gününde ümmetim için şefaatte bulunmak üzere saklamak istiyorum" buyurdu. Bunun üzerine Ka'b, Ebu Hureyre'ye: Bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sen mi dinledin, dedi. Ebu Hureyre (3/28a): Evet, dedi.[261]

٤٩٠-٥/٣٣٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا

490-338/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb -lafız Ebu Kureyb'e ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz her bir nebinin kabul olunan bir duası olmuştur. Her bir nebi bu duasını erken davranarak yapmış bulunmaktadır. Ben ise duamı kıyamet gününde ümmetim için şefaatte bulunmak üzere sakladım. 'İnşallah o, ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi koşmaksızın ölen kimselere nail olacaktır'"*[262]

٤٩١-٦/٣٣٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ وَهُوَ ابْنُ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ يَدْعُو بِهَا فَيُسْتَجَابُ لَهُ فَيُؤْتَاهَا وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

491-339/6- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her bir nebinin yapıp, kabul olunacak bir duası vardır. Onun bu duası kabul olunarak istediği ona verilmiştir. Ben ise duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat etmek üzere sakladım."*[263]

261 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14272
262 Tirmizi, 3602; İbn Mace, 4307; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12512
263 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14917

٤٩٢-٣٤٠/٧- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدٍ وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ دَعَا بِهَا فِي أُمَّتِهِ فَاسْتُجِيبَ لَهُ وَإِنِّي أُرِيدُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ أُؤَخِّرَ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

492-340/7- Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anberî tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki (3/28b): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her bir nebinin ümmeti hakkında yaptığı ve kabul olunan bir duası olmuştur. Ben de Allah'ın izniyle duamı kıyamet gününde ümmetim için şefaatte bulunmak üzere sonraya bırakmak istiyorum."*[264]

Şerh

(486-492 Numaralı Hadisler)

(486) *"Her bir nebinin... bir duası vardır."* Diğer rivâyette (490) *"her bir nebinin kabul olunan bir duası vardır... (3/73) nail olacaktır."* Diğer rivâyette (492) *"her bir nebinin ümmeti hakkında yaptığı... bir duası vardır."* Bir başka rivâyette (491) *"her bir nebinin ümmetine yaptığı bir duası vardır..."* denilmektedir.

Bu hadisler birbirini açıklamaktadır. Bunların anlamları şudur: Her bir nebinin kesinlikle kabul edilen bir duası olmuştur. O nebi de bu duasının kabul edileceğinden kesin olarak emindi. Geri kalan dualarının ise kabul edileceğini ümit ediyorlardı. O dualarının kimisi kabul ediliyor, kimisi edilmiyordu. Kadı Iyaz'ın naklettiğine göre son iki rivâyette geçtiği gibi her bir nebinin ümmeti için yapacağı bir duanın kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Allah en iyi bilendir.

Bu hadiste ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine mükemmel olan şefkati ve merhamet edip acıması, onların önemli maslahat ve menfaatlerini itina ile göz önünde bulundurması açıkça ifade edilmektedir. Bundan dolayı O en önemli ihtiyaç zamanlarına bu duasını ümmeti için ertelemiş bulunmaktadır.

(490) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İnşallah o ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi koşmaksızın ölen kimselere nail olacaktır"* buyruğunda, hak ehlinin yüce Allah'a şirk koşmaksızın ölen kimsenin, büyük günahlar

264 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14397

üzerinde ısrar etmiş birisi olsa dahi, cehennemde ebediyen bırakılmayacağına dair görüşlerinin lehine bir delil bulunmaktadır. Bunun diğer delilleri ve etraflı açıklamaları daha önce pek çok yerde geçmiş bulunmaktadır.

Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnşallah"* buyurması ise teberruken ve şanı yüce Allah'ın: *"Hiçbir şey hakkında sakın: Ben bunu mutlaka yarın yapacağım deme. Allah dilemiş ola (inşallah) demedikçe."* (Kehf, 18/23-24) buyruğuna uymak için söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

(489) "Ka'b el-Ahbâr" Ka'b b. Mâti'dir. Ahbâr ilim adamları demektir. Tekili "habr ve hibr" olarak söylenir. UlemâKa'b demektir. İbn Kuteybe ve başkaları böyle açıklamıştır. Ebu Ubeyd dedi ki: Ona Ka'bel-Ahbâr denilmesinin sebebi Hibr'in çoğulu Ahbâr'ın kitaplarına sahip olmasıdır. Hibr ise kendisiyle yazı yazılan şeydir (mürekkep). Ka'b, kitap ehli âlimlerinden idi, sonra Ebu Bekr (radıyallâhu anh)'ın halifeliği döneminde Müslüman olmuştur. Ömer (radıyallâhu anh)'ın halifeliğinde Müslüman olduğu da söylenmiştir. Hıms'da Osman (radıyallâhu anh)'ın halifeliği döneminde 32 yılında vefat etmiştir. Tabiinin faziletlilerindendir. Ashab-ı Kiram (radıyallâhu anh)'dan bir topluluk da kendisinden rivâyet nakletmiş bulunmaktadır.

٤٩٣-٣٤١/٨- حَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا وَاللَّفْظُ لِأَبِي غَسَّانَ قَالُوا حَدَّثَنَا مُعَاذٌ يَعْنُونَ ابْنَ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ دَعَاهَا لِأُمَّتِهِ وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

493-341/8- Bana Ebu Gassân el-Mismaî de tahdis etti. Bize Muhammed b. el-Müsennâile İbn Beşşâr da -ki lafız Ebu Gassân'a aittir- tahdis ettiler. Hepsi dedi ki: Bize Muâz -İbn Hişam'ı kastediyorlar- tahdis edip dedi ki: Bana babam Katâde'den tahdis etti, bize Enes b. Mâlik'in tahdis ettiğine göre Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her bir nebinin ümmetine yaptığı bir duası vardır. Ben ise duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat olmak üzere sakladım."*[265]

٤٩٤-٣٤٢/٨- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي خَلَفٍ قَالَ حَدَّثَنَا رَوْحٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

265 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1376

494-342/8- M.- Bunu bana Zuheyr b. Harb ve İbn Halef de tahdis edip dediler ki: Bize Ravh tahdis etti, bize Şu'be Katâde'den bu isnâd ile tahdis etti.[266]

٤٩٥-٣٤٣/٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنِيهِ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ جَمِيعًا عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ وَكِيعٍ قَالَ قَالَ أُعْطِيَ وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ

495-343/8- M.- (H) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize Vekî'' tahdis etti. (H). Bunu bana İbrahim b. Sa'd Cevherî de tahdis etti. Bize Ebu Üsâme tahdis etti. Hepsi Mis'ar'den (3/29a). O Katâde'den bu isnâd ile rivâyet etti. Şu kadar var ki, hadisin Vekî'' tarafından rivâyetinde: *"Verildi"* buyurdu, dedi. Ebu Üsâme'nin hadisi rivâyetinde de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den... diye rivâyet etti.[267]

٤٩٦-٣٤٤/٩- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ

496-344/9- Bana Muhammed b. el-A'lâ da tahdis etti. Bize Mu'temir babasından tahdis etti. O Enes'ten, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti diyerek, Katâde'nin Enes'ten diye rivâyet ettiği hadise yakın olarak hadisi zikretti.[268]

٤٩٧-٣٤٥/١٠- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَلَفٍ حَدَّثَنَا رَوْحٌ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ قَدْ دَعَا بِهَا فِي أُمَّتِهِ وَخَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

497-345/10- Bana Muhammed b. Ebu Halef de tahdis etti... Cabir b. Abdullah, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Her bir nebinin ümmeti hakkında yapmış olduğu bir duası vardır. Ben ise duamı kıyamet gününde ümmetim için şefaat olarak sakladım."*[269]

266 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1285
267 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1333
268 Buhari, 6305; Tuhfetu'l-Eşrâf, 880
269 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2838

Şerh

(493–497 Numaralı Hadisler)

(493) "Bana Ebu Gassân el-Mismaî... tahdis etti." Müslim'in tahkikini, işi ne kadar sağlam tuttuğunu, vera ve maharetinin, bilgisinin mükemmelliğini bilmeyen bir kimse bu lafızlara itiraz ederek sözlerini uzatmış olduğu vehmine kapılıp, şöyle diyebilir: Müslim "ikisi bize tahdis etti" sözünü söylememeliydi. Ancak bu böyle bir sözü söyleyen kimsenin bir yanılması, bir gafletidir. Aksine Müslim'in bu sözünde oldukça incelikli bir fayda vardır. O bu hadisi Ebu Gassân'ın lafzından dinlemiş olup, o sırada Müslim ile birlikte başka kimse de yoktu. Muhammed b. Müsennâ ile İbn Beşşâr'dan hadisi dinlediğinde ise beraberinde başkaları da vardı.

Daha önce fasıllarda hadis âlimleri nezdinde sevilen ve tercih edilen yolun tek başına hadisi dinleyenin "bana tahdis etti", başkasıyla birlikte işitenin de "bize tahdis etti" demesi olduğunu belirtmiştik. Bundan dolayı Müslim ihtiyatlı davranarak bu sevilen yolun gereğini yapıp: "Bana Ebu Gassân tahdis etti." Yani tek başıma ben ondan dinledim, demiştir. Sonra söze yeniden başlayarak: "Muhammed b. el-Müsennâile İbn Beşşâr da bize tahdis etti." Yani ben her ikisinden başkalarıyla birlikte dinledim, demiştir. Buna göre Muhammed b. el-Müsennâmübteda (isim cümlesinin öznesi) "ikisi bize tahdis etti" sözü ise haberdir. Yoksa Ebu Gassân'a atfedilmiş değildir. Allah en iyi bilendir.

"Hepsi bize Muâz tahdis etti... dediler." Muhammed b. el-Müsennâ, İbn Beşşâr ve Ebu Gassân'ı kastetmektedir. Allah en iyi bilendir.

"Katâde'den dedi ki: Bize Enes'in tahdis ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)... buyurdu." Sonra Müslim, Vekî''den ve Ebu Üsâme'den, onlar Mis'ar ve Katâde'den diye gelen bir başka yolu da zikretmektedir. (3/76) Sonra: "Ancak Vekî''in hadisinde o dedi ki: Verildi, buyurdu. Ebu Üsâme'nin hadisinde ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, dedi." Bu da Müslim (radıyallâhu anh)'ın ihtiyatlı bir rivâyetidir. Yani onların rivâyetleri Enes'in lafzının nasıl olduğu hususunda farklılık arzetmektedir. Enes'ten gelen birinci rivâyette Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her bir nebinin bir duası vardır"* buyurduğu belirtilirken, Vekî''in rivâyetinde Enes'ten dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her bir nebiye bir dua (hakkı) verilmiştir"* buyurdu, şeklindedir. Ebu Üsâme'nin, Enes'ten, onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği rivâyette ise *"her nebinin bir duası vardır"* denilmektedir.

"Bana Muhammed b. Abd el-A''lâ da tahdis etti... Enes'ten" Bu bütün ravileri Basralı olan bir isnâdtır. Allah en iyi bilendir.

٨٧/٨٦- بَاب دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ لِأُمَّتِهِ وَبُكَائِهِ شَفَقَةً عَلَيْهِمْ

87/86- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN ÜMMETİNE DUA ETMESİ VE ONLARA ŞEFKATİNDEN AĞLAMASI BABI

٤٩٨-٣٤٦/١- حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّدَفِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ بَكْرَ بْنَ سَوَادَةَ حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَلَا قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي إِبْرَاهِيمَ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي الْآيَةَ وَقَالَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَام إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُمَّ أُمَّتِي أُمَّتِي وَبَكَى فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ فَسَلْهُ مَا يُبْكِيكَ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَام فَسَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَا قَالَ وَهُوَ أَعْلَمُ فَقَالَ اللَّهُ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ فَقُلْ إِنَّا سَنُرْضِيكَ فِي أُمَّتِكَ وَلَا نَسُوءُكَ

498-346/1- Bana Yunus b. Abdula'lâ es-Sadefî tahdis etti... Abdullah b. Amr b. Âs'tan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın (3/29b) İbrahim (aleyhisselâm) hakkındaki: *"Rabbim, şüphesiz ki onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa işte o bendendir."* (İbrahim, 14/36) âyetini okudu. İsa (aleyhisselâm) da: *"Eğer onları azaplandırırsan şüphe yok ki onlar senin kullarındır ve eğer onlara mağfiret edersen yine şüphe yok ki sen Azizsin, Hakimsin."* (Mâide, 5/118) dedi(ğini bildiren) buyruğu okudu. Sonra ellerini kaldırarak: *"Allah'ım, ümmetimi (bağışla) ümmetimi"* buyurdu ve ağladı. Aziz ve celil Allah: Ey Cebrail -Rabbin en iyi bilen olmakla birlikte- Muhammed'e git ve ona neden ağladığını sor, buyurdu. Cebrail (aleyhisselâm) ona gelerek sordu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de neler söylediğini ona haber verdi. -Hâlbuki Allah onları da en iyi bilendir.- Bu sefer yüce Allah: Ey Cebrail, Muhammed'e git ve: Şüphesiz senin ümmetin hakkında biz seni razı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz de, buyurdu.[270]

270 Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8873

Şerh

"Bana Yunus b. Abdula'lâ es-Sadefî tahdis etti... Abdullah b. Amr b. Âs'dan" Bu isnâdtaki ravilerin tümü Basralıdır. Daha önce "Yunus" lafzının nun harfi ötreli, fethalı ve kesreli okunmakla birlikte hepsinde hemzeli ve hemzesiz (mesela Yu'nus şeklinde) okunmak suretiyle altı türlü söyleyişinin olduğunu belirtmiş idik. "es-Sadefî" ise bilinen bir kabile olan "Sadef"e nispettir.

Ebu Said b. Yunus dedi ki: Bunların Sadefliler arasında çağrılmaları (onların o kabileden oldukları anlamında değildir) kendisi (Yunus) ne bizzat onlardan (Sadeflilerden)dir, ne de onların azatlılarındandır. (3/77)

Burada sözü edilen Yunus b. Abdula'lâ 264 yılı Rabiulâhir ayında vefat etmiştir. 170 yılı Zülhicce ayında doğmuştur.

Bu isnâdta Müslim'in kendisinden sonra yaşamış bir üstattan rivâyeti sözkonusudur. Çünkü Müslim daha önce geçtiği gibi 261 yılında vefat etmiştir.

"Abdullah b. Amr b. Âs'tan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın İbrahim (aleyhisselâm) hakkındaki: *"Rabbim muhakkak onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar"* (İbrahim, 14/36) âyetini okudu. İsa (aleyhisselâm) da: *"Eğer onları azaplandırırsan şüphe yok ki onlar senin kullarındır"* (Mâide, 5/118) dedi." Asıl nüshalarda da "İsa dedi" şeklindedir. Kadı Iyaz der ki: Bazıları şöyle demiştir: Burada "dedi" sözü fiilin değil, söylenenlerin adıdır. Sanki: İsa'nın söylediği şu sözleri tilavet etti, demiş gibidir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ellerini kaldırdı... seni üzmeyeceğiz"* buyruğuna gelince, bu hadis-i şerif çeşitli faydalı hükümleri ihtiva etmektedir:

1- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine eksiksiz şefkati, onların maslahatlarına oldukça önem vermesi, onları ilgilendiren hususlarla ilgilenmesi

2- Dua ederken elleri kaldırmanın müstehap olduğu

3- Yüce Allah'ın şerefini daha da arttırmasını niyaz ettiğimiz bu ümmete yüce Allah'ın: *"Ümmetin hakkında seni razı edeceğiz ve seni üzmeyeceğiz"* buyruğu ile verdiği pek büyük müjdesi.

Bu hadis, bu ümmet için en çok ümit veren hadislerden birisidir ya da en çok ümit veren hadistir. (3/78)

4- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüce Allah nezdindeki makamının büyüklüğü ve onun nebimize pek büyük lütfu

5- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Cebrail'in gönderilmesindeki hikmet ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şerefini açığa çıkarmak, onun en üstün bir konumda olduğunu göstermektir. Çünkü O razı edilecek ve Allah'ın ona ikramları ile hoş tutulacaktır. Allah en iyi bilendir.

Bu hadis aynı zamanda yüce Allah'ın: *"Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın"* (Duhâ, 93/5) âyetine de uygundur.

Yüce Allah'ın: *"Seni üzmeyeceğiz"* buyruğu ile ilgili olarak *Tahrir* sahibi şunları söylemektedir: Bu ifadelerin anlamını tekid etmektedir, seni mahzun etmeyeceğiz, üzmeyeceğiz demektir. Çünkü razı etmek, hoşnut etmek bazılarının affedilmesi ile gerçekleşebilir.Geri kalanlar ise cehenneme girer ama yüce Allah: Seni hoşnut edeceğiz ve sen üzülmeyeceksin hatta onların hepsini kurtaracağız, demiş olmaktadır. Allah en iyi bilendir.

٨٧/٨٨- بَاب بَيَانِ أَنَّ مَنْ مَاتَ عَلَى الْكُفْرِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَلَا تَنَالُهُ شَفَاعَةٌ وَلَا تَنْفَعُهُ قَرَابَةُ الْمُقَرَّبِينَ

88/87- KÜFÜR ÜZERE ÖLENİN CEHENNEMDE OLUP, ŞEFAATE NAİL OLMAYACAĞI VE YAKINLAŞTIRILMIŞ KİMSELERİN YAKINLIKLARININ KENDİSİNE FAYDA VERMEYECEĞİNİN BEYANI BABI

٤٩٩-١/٣٤٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَيْنَ أَبِي قَالَ فِي النَّارِ فَلَمَّا قَفَّى دَعَاهُ فَقَالَ إِنَّ أَبِي وَأَبَاكَ فِي النَّارِ

499-347/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Enes'ten rivâyete göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü babam neredendir, dedi. O: *"Ateştedir"* buyurdu. Adam arkasını dönüp gidince onu geri çağırarak: *"Şüphesiz benim babam da, senin baban da ateştedir"* buyurdu.[271]

Şerh

"Bir adam ... Şüphesiz benim babam da, senin baban da ateştedir buyurdu." Bu hadisten anlaşıldığına göre küfür üzere ölen bir kimse cehennem ateşindedir, yakınlaştırılmışların yakınlığının da ona faydası olmaz.

271 Ebu Davud, 4718; Tuhfetu'l-Eşrâf, 327

Ayrıca, fetret döneminde Arapların bağlı bulundukları putlara ibadet hali üzere ölen kimselerin de cehennemlik olduğu anlaşılmaktadır. Bu ise davet ulaşmadan önce sorumlu tutmak anlamında değildir; çünkü bunlara İbrahim ve onun dışındaki diğer nebilerin -yüce Allah'ın salât ve selamı onlara- daveti ulaşmış bulunuyordu.

"Şüphesiz benim babam da, senin baban da cehennemdedir" buyruğu, musibetin ortaklığı hususunu belirterek teselli etmek amacıyla güzel bir davranış türündendir.

٨٩/٨٨- بَاب فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

89/88- YÜCE ALLAH'IN: "AŞİRETİNİ, EN YAKIN AKRABANI UYAR." (ŞUARÂ, 26/214) BUYRUĞU HAKKINDA BİR BAB

٥٠٠-١/٣٤٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُرَيْشًا فَاجْتَمَعُوا فَعَمَّ وَخَصَّ فَقَالَ يَا بَنِي كَعْبِ بْنِ لُؤَيٍّ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي هَاشِمٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا فَاطِمَةُ أَنْقِذِي نَفْسَكِ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا غَيْرَ أَنَّ لَكُمْ رَحِمًا سَأَبُلُّهَا بِبَلَالِهَا

500-348/1- Bize Kuteybe b. Said ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki... (3/30a) Ebu Hureyre dedi ki: Şu: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* (Şuarâ, 26/214) âyeti nazil olunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyşlileri çağırdı, onlar da toplandılar. Allah Rasûlü hem genel, hem özel konuşarak şöyle buyurdu: *"Ey Ka'b b. Luey oğulları kendinizi ateşten kurtarınız. Ey Murre b. Ka'b oğulları kendinizi ateşten kurtarınız. Ey Abdu Şems oğulları kendinizi ateşten kurtarınız. Ey Abdu Menaf oğulları kendinizi ateşten kurtarınız. Ey Haşim oğulları kendinizi ateşten kurtarınız. Ey Abdulmuttalib oğulları kendinizi ateşten kurtarınız. Ey Fatıma kendini ateşten kurtar. Benim Allah'a karşı size hiçbir faydam olmaz. Şu kadar var ki sizin, ıslaklığıyla ıslak tutacağım (gözeteceğim) bir akrabalığınız var."*[272]

272 Tirmizi, 3185; Nesai, 3646, 3647 -mürsel olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14623

٥٠١-٣٤٩/٢- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَحَدِيثُ جَرِيرٍ أَتَمُّ وَأَشْبَعُ

501-349/2- Bana Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî de tahdis etti. Bize Ebû Avâne, Abdulmelik b. Umeyr'den bu isnâd ile tahdis etti (3/30b). Ama Cerir'in rivâyet ettiği (bundan önceki) hadis daha eksiksiz ve daha doyurucudur.[273]

٥٠٢-٣٥٠/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَيُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا نَزَلَتْ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى الصَّفَا فَقَالَ يَا فَاطِمَةُ بِنْتَ مُحَمَّدٍ يَا صَفِيَّةُ بِنْتَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا سَلُونِي مِنْ مَالِي مَا شِئْتُمْ

502-350/2- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Aişe dedi ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* (Şuarâ, 26/214) buyruğu nazil olunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safa tepesi üzerinde ayakta şöyle buyurdu: *"Ey Muhammed'in kızı Fatıma, Ey Abdulmuttalib'in kızı Safiye, Ey Abdulmuttalib oğulları Allah'a karşı benim size hiçbir faydam olmaz. Malımdan istediğinizi benden isteyebilirsiniz."*[274]

٥٠٣-٣٥١/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكِ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا فَاطِمَةُ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ سَلِينِي بِمَا شِئْتِ لَا أُغْنِي عَنْكِ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

273 Beş yüz numaralı hadisin kaynakları

274 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17338

503-351/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* (Şuarâ, 26/214) buyruğu nazil olunca dedi ki: *"Ey Kureyş topluluğu, nefsinizi Allah'tan satın alınız. Allah'a karşı benim size hiçbir faydam olmayacaktır. Ey Abdulmuttalib oğulları Allah'a karşı benim size hiçbir faydam olmayacaktır.* (3/31a) *Ey Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas, Allah'a karşı benim sana hiçbir faydam olmayacaktır. Ey Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in halası Safiye, Allah'a karşı benim sana faydam olmayacaktır. Ey Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in kızı Fatıma, neyi arzu edersen benden isteyebilirsin, ama Allah'a karşı benim sana faydam olmayacaktır."*[275]

٥٠٤-٥/٣٥٢- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا زَائِدَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ذَكْوَانَ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَ هَذَا

504-352/5- Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti... Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak rivâyet etti.[276]

Şerh

(500–504 Numaralı Hadisler)

"Ka'b b. Luey oğulları" Metâli' sahibi dedi ki: Luey hemzeli ve hemzesiz okunmakla birlikte hemzeli daha çok kullanılmıştır. (3/79)

"Ey Fatıma, kendini kurtar." Bazı asıl nüshalarda bu şekilde *"Fatıma"* şeklindedir. Bazılarında ya da çoğunda sondaki yuvarlak te hazfedilerek terhîm olmak üzere "ya Fatım" şeklindedir. Bu şekilde yazıldığı takdirde mim harfinin -benzerlerinde olduğu gibi- ötreli ve fethalı okunması mümkündür.

"Benim Allah'a karşı size hiçbir faydam olmaz." Yani bana yakınlığınıza bel bağlamayın. Çünkü yüce Allah'ın sizin hakkınızda murad ettiği hoşlanılmayan herhangi bir hali önleyecek gücüm yoktur.

"Şu kadar var ki, ıslaklığıyla ıslak tutacağım bir akrabalığınız var." Hadisin bu ifadelerinin anlamı da şudur: Ben sizin akrabalık bağınızı gözeteceğim. Böylelikle akrabalık bağını koparmak sıcaklığa, akrabalık gözetmek de serinlikle o sıcaklığı söndürmeye benzetilmiştir. *"Akrabalık bağınızı ıslak tutunuz"* yani gözetiniz, ifadesi de bu türdendir.

275 Buhari, 2753 -muallâk olarak-, 4771 -muallâk olarak-; Nesai, 3648; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15328

276 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13660

"Ey Muhammed'in kızı Fatıma, ey Abdulmuttalib'in kızı Safiye, ey Abdulmuttalib'in oğlu Abbas" ifadelerinde Fatıma, Safiye ve Abbas lafızlarının son harekelerinin nasb olması da, ötreli okunması da mümkündür, nasb ile okunması daha fasih ve daha meşhurdur. "Bint ve bin (kızı ve oğlu)" lafızları ise sadece nasb ile okunur. Bu husus açık ve bilinen bir nokta olmakla birlikte bunu bilmeyenler için buna dikkat çekmekte bir sakınca yoktur.

Özellikle bunları bağımsız olarak anması, kendisinin çok yakın akrabaları olmalarından dolayıdır.

٥٠٥-٣٥٣/٦- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ الْمُخَارِقِ وَزُهَيْرِ بْنِ عَمْرٍو قَالَا لَمَّا نَزَلَتْ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ قَالَ انْطَلَقَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِلَى رَضْمَةٍ مِنْ جَبَلٍ فَعَلَا أَعْلَاهَا حَجَرًا ثُمَّ نَادَى يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافَاهْ إِنِّي نَذِيرٌ إِنَّمَا مَثَلِي وَمَثَلُكُمْ كَمَثَلِ رَجُلٍ رَأَى الْعَدُوَّ فَانْطَلَقَ يَرْبَأُ أَهْلَهُ فَخَشِيَ أَنْ يَسْبِقُوهُ فَجَعَلَ يَهْتِفُ يَا صَبَاحَاهْ

505-353/6- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî tahdis etti... Kabîsa el-Muhârik ve Zuheyr b. Amr dediler ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* (Şuarâ, 26/215) âyeti nazil olunca, Allah'ın nebisi dağdan kopmuş bir taş ve kaya yığınına gidip onun en üstündeki bir taşın üzerine çıktıktan sonra şöyle seslendi: *"Ey Abdi Menaf oğulları, ey Abdi Menaf oğulları! Ben, uyarıp korkutanım. Benim misalim ile sizin misaliniz* (3/31b) *onlar için gözcülük yapmaya gidip, kendi yakınlarını uyarmak isteyen ve düşmanın kendisinden önce varacakları korkusuyla:Sabah baskınına uğradık, diye bağırıp feryat eden kimsenin durumuna benzer."*[277]

٥٠٦-٣٥٤/٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ عَنْ زُهَيْرِ بْنِ عَمْرٍو وَقَبِيصَةَ بْنِ مُخَارِقٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْوِهِ

506-354/7- Bize Muhammed b. Abdula'lâ da haber verdi... Zuheyr b. Amr ve Kabisa b. Muharik, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak hadisi rivâyet etti.[278]

277 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3652 ve 11066
278 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3652 ve 11066

Şerh

"Kabisa b. el-Muharik ve Zuheyr b. Amr'dan dediler ki..." Burada (hadisin rivâyetinde) "dedi" fiili tekil olarak kullanılmış ise de kasıt Kabisa ve Zuheyr olduklarından, ikisi dediler demektir. Ancak (3/81) rivâyetlerinde ittifak ettikleri için tek bir kişi gibi sayıldıklarında onlar hakkındaki fiili tekil olarak kullanmıştır. Şayet "dedi" lafzını hazfetmiş olsaydı, ifade yine açık ve muntazam olurdu. Ancak anlatımda bir parça uzama olunca pekiştirmek için "dedi" lafzının bir daha tekrar edilmesi güzeldir. Bunun bir benzeri de Kur'ân-ı Azimuşşan'daki: *"Acaba siz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra muhakkak çıkartılacaksınız diye sizi tehdit mi ediyor?"* (Mu'minân, 23/35) Burada "siz" anlamındaki lafız tekrar edilmiştir. Kur'ân-ı Azimuşşan'da ve hadis-i şerifte bunun benzerleri pek çoktur. Buna dair açıklama bu kitabın çeşitli yerlerinde geçmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Hadiste geçen "radme" kelimesi "rademe" diye de telaffuz edilebilir, bu iki şekli Metâli' sahibi ve başkaları nakletmiş olmakla birlikte Kitabu'l-Ayn sahibi ile Cevherî, Herevî ve başkaları sadece "radme" söyleyişini zikretmişlerdir. İbn Fâris ve bazıları ise yalnızca "rademe" şeklini sözkonusu etmektedirler. Derler ki: Radme'nin tekili "radm" ve "ridâm" diye gelir. Üst üste yığılmış büyük taşlara denilir. Kitabu'l-Ayn'in müellifi şöyle der: Radme dağılmış gibi duran, yerde sabit olmayan bir aradaki taş yığınına denilir.

"Yerbeu" yakınlarını korumak ve onlar için gözcülük yapmak demektir. Bu işi yapan kişiye "rabie" denilir. Düşmanın ani baskın yapmaması için gözcülük ve öncülük yapan kişidir. Çoğunlukla böyle bir kişi ya bir dağın yahut yüksekçe bir yerin üzerinde bulunur ki, uzağı iyice görebilsin.

"Ya sabahâh" ise pek büyük işlerin meydana gelmesi halinde kullanmayı alışkanlık haline getirdikleri bir sözdür. Bu sözü toplanıp, bir araya gelmek ve bu büyük iş için gerekli hazırlığı yapmak için söylerler. Allah en iyi bilendir.

٥٠٧-٨/٣٥٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَرَهْطَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلَصِينَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى صَعِدَ الصَّفَا فَهَتَفَ يَا صَبَاحَاهْ فَقَالُوا مَنْ هَذَا الَّذِي يَهْتِفُ قَالُوا مُحَمَّدٌ فَاجْتَمَعُوا إِلَيْهِ فَقَالَ يَا بَنِي فُلَانٍ يَا بَنِي فُلَانٍ يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَاجْتَمَعُوا إِلَيْهِ فَقَالَ أَرَأَيْتَكُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلًا تَخْرُجُ بِسَفْحِ هَذَا

الْجَبَلِ أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ قَالُوا مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ كَذِبًا قَالَ فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ
عَذَابٍ شَدِيدٍ قَالَ فَقَالَ أَبُو لَهَبٍ تَبًّا لَكَ أَمَا جَمَعْتَنَا إِلَّا لِهَذَا ثُمَّ قَامَ فَنَزَلَتْ هَذِهِ
السُّورَةُ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَقَدْ تَبَّ كَذَا قَرَأَ الْأَعْمَشُ إِلَى آخِرِ السُّورَةِ

507-355/8- Bize Ebu Kureyb Muhammed b. Alâ da tahdis etti. İbn Abbas dedi ki: Şu: *"Aşiretini, en yakın akrabanı"* ve onların arasından en seçkin olanlarını *"uyar."* (Şuarâ, 26/214) âyeti nazil olunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıkıp, Safa tepesinin üzerine çıktı. *"Sabah baskınına uğradık"* diye seslendi. Bu bağıran kim, dediler. (Bir kısmı) Muhammed'dir diye cevap verdiler. Bunun üzerine onun yanına gelip toplandılar.

Allah Rasûlü: *"Ey filan oğulları, ey filan oğulları, ey filan oğulları, ey Abdu Menaf oğulları, ey Abdulmuttalib oğulları"* diye seslendi. (3/32a) Onun yanına gelip toplandılar.

O: *"Ne dersiniz, ben size bu dağın alt taraflarından birtakım atlıların çıkıp gelmekte olduğunu haber verecek olursam benim doğru söylediğimi kabul eder miydiniz"* buyurdu.

Etrafındakiler: Senin yalan söylediğini hiç görmedik, dediler. Bu sefer: "O halde şunu bilin ki, şüphesiz ben size oldukça şiddetli bir azabın öncesinde sizi uyarıp, korkutan birisiyim" buyurdu.

(İbn Abbas) dedi ki: Bu sefer Ebu Leheb: Yazıklar olsun sana! Bizi bunun için mi topladın, dedi ve kalktı. Bunun üzerine şu: *"Kurusun Ebu Leheb'in iki eli, kendisi de -kesinlikle- helak oldu zaten"* (Mesed, 111/1) sûresi nazil oldu.

A'meş bu şekilde surenin sonuna kadar okudu.[279]

٥٠٨-٣٥٦/٩- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو
مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ الصَّفَا فَقَالَ يَا
صَبَاحَاهْ بِنَحْوِ حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ وَلَمْ يَذْكُرْ نُزُولَ الْآيَةِ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

508-356/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten bu isnâd ile tahdis etti. (İbn Abbas) dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safa tepesine çıktı ve: *"Sa-*

279 Buhari, 1394 -muhtasar olarak-, 3526, 4801, 4971, 4972, 4973 -muhtasar olarak-; Tirmizi, 3363; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5594

bah baskınına uğradık" dedi ve: Bir önceki Ebu Üsâme'nin hadisine yakın olarak hadisi rivâyet etti ama o bu rivâyetinde: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar."* (Şûrâ, 26/214) âyetinin inişini sözkonusu etmedi.[280]

Şerh

"İbn Abbas (radıyallâhu anh) dedi ki: Şu... âyeti nazil olunca" İbn Abbas'ın ifadelerinden "onlar arasından en seçkin olanlarını" anlamındaki lafızlar Kur'ân'ın indirilmiş lafızları iken, sonradan tilavetinin nesh edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Buhari'nin rivâyetlerinde bu fazlalık yer almamıştır.

"Sefhu'l-cebel" dağın alt tarafı, eteği demektir. Yan tarafı anlamında olduğu da söylenmiştir.

"Bunun üzerine şu... sûresi nazil oldu. A'meş bu şekilde surenin sonuna kadar okudu." Yani A'meş meşhur kıraatten farklı olarak "kad" lafzını (tercümede:-*kesinlikle*- kelimesiyle buna işaret etmek istedik)eklemiştir. "Surenin sonuna kadar" sözü de surenin geri kalan kısmını ise herkesin okuduğu gibi okuyup bitirdi, demektir.

"Sure" kelimesinin-İbn Kuteybe'nin naklettiğine göre- biri hemzeli (su're şeklinde), diğeri hemzesiz (sûre) şeklinde olmak üzere iki söyleyişi vardır. Ancak meşhur olan hemzesiz okuyuştur. Şehrin etrafındaki sur gibi yüksekliğinden ötürü bu ismi almıştır. Hemzeli söyleyenlere göre de "su're" yiyecek ve içecekten artana benzetilerek Kur'ân-ı Kerim'in bir bölümünün adı olur.

Ebu Leheb'in bir diğer söyleyiş şekli de he harfi sakin olarak "Ebu Lehb"dir. Asıl adı Abduluzza'dır.

Kadı Iyaz dedi ki: Bu sure kâfire künye vermenin caiz oluşuna delil gösterilmiştir. Hâlbuki ilim adamları bu hususta farklı kanaatlere sahiptir. Kâfire künye vermek hususunda caiz ve mekruh olduğu şeklinde İmam Mâlik'ten farklı rivâyet gelmiştir. Bazıları da şöyle demektedir: Kalbini ısındırmak maksadıyla ona künye vermek caizdir, değilse caiz olmaz; çünkü künye vermekte tazim ve büyütmek vardır. Yüce Allah'ın Ebu Leheb'den künyesi ile söz etmesi ise bu türden değildir. Onun adı Abduluzza ise bu isim batıl bir isimlendirme olduğundan ötürü isminin yerine künyesi sözkonusu edildiğinden bunun delil gösterilecek bir tarafı yoktur. (3/83) Şöyle de açıklanmıştır: O bu künye ile tanınan birisi idi. Bununla birlikte "Ebu Leheb"in künye değil, lakap olduğu da söylenmiştir. Künyesi ise Ebu Utbe idi. "Ebu Leheb"in sözdeki mücânese (cinâs) için[281] kullanıldığı da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

280 507 nolu hadisin kaynakları

281 Sure'deki *"Ebî Leheb"* lakabı ile *"zâte leheb"* lafızları arasındaki cinasa işaret etmektedir. (Çeviren)

٩٠/٨٩- بَاب شَفَاعَةِ النَّبِيِّ ﷺ لِأَبِي طَالِبٍ وَالتَّخْفِيفِ عَنْهُ بِسَبَبِهِ

90/89- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN EBU TALİB'E ŞEFAAT ETMESİ VE ONUN SEBEBİYLE EBU TALİB'İN AZABININ HAFİFLETİLMESİ BABI

٥٠٩-١/٣٥٧- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْأُمَوِيُّ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفَعْتَ أَبَا طَالِبٍ بِشَيْءٍ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ قَالَ نَعَمْ هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

509-357/1- Bize Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî, Muhammed b. Ebi Bekr el-Mukaddemî ve Muhammed b. Abdulmelik el-Umerî de tahdis edip dediler ki... (3/32b) el-Abbas b. Abdulmuttalib: Ey Allah'ın Rasûlü, Ebu Talib'e hiç faydan oldu mu, çünkü o seni korur, senin için öfkelenirdi, dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, o topuklarına kadar varan bir ateştedir. Ben olmasaydım hiç şüphesiz cehennemin en aşağı basamağında olacaktı."*[282]

٥١٠-٢/٣٥٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ يَقُولُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا طَالِبٍ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَنْصُرُكَ فَهَلْ نَفَعَهُ ذَلِكَ قَالَ نَعَمْ وَجَدْتُهُ فِي غَمَرَاتٍ مِنْ النَّارِ فَأَخْرَجْتُهُ إِلَى ضَحْضَاحٍ

510-358/2- Bize İbn Ebû Ömer tahdis etti... Abbas (radıyallâhu anh) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, şüphesiz Ebu Talib seni koruyor, sana yardım ediyordu. Bunun ona bir faydası oldu mu, dedim. Allah Rasûlü: *"Evet, ben onu cehennemin derinliklerinde buldum, onu topuklarına kadar varan bir yere kadar çıkardım"* buyurdu.[283]

282 Buhari, 3883, 6208, 6572 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5128

283 509 nolu hadisin kaynakları

٥١١-٣٥٩/٣- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عُمَيْرٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ الْحَارِثِ قَالَ أَخْبَرَنِي الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْوِ حَدِيثِ أَبِي عَوَانَةَ

511-359/3- Bunu bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti... Bana el-Abbas b. Abdulmuttalib haber verdi. (H) Bize bunu Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Vekî' (3/33a) Süfyan'dan bu isnâd ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ebû Avâne'nin (509 numaralı) hadisine yakın olarak rivâyet etti.[284]

٥١٢-٣٦٠/٣- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ ابْنِ الْهَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذُكِرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالَ لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُجْعَلُ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ يَغْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ

512-360/4- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti... Ebu Said el-Hudrî'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda amcası Ebu Talib'ten söz edilince şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde şefaatimin ona fayda vermesi umulur. Bunun neticesinde topuklarına kadar varan bir ateşe konulur ve ondan dolayı da beyni kaynar."*[285]

٩١/٩٠- بَاب أَهْوَنِ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا

91/90- CEHENNEMLİKLER ARASINDA AZABI EN HAFİF OLAN BABI

٥١٣-٣٦١/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ أَدْنَى أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا يَنْتَعِلُ بِنَعْلَيْنِ مِنْ نَارٍ يَغْلِي دِمَاغُهُ مِنْ حَرَارَةِ نَعْلَيْهِ

284 509 nolu hadisin kaynakları

285 Buhari, 3885, 3886, 6564; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4094

513-361/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Ebu Said el-Hudrî'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemlikler arasında azabı en hafif olan kişi, ateşten iki (tek) ayakkabı giyecek ve ayakkabılarının sıcağından dimağı (beyni) kaynayacak."*[286]

٥١٤-٢/٣٦٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَهْوَنُ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا أَبُو طَالِبٍ وَهُوَ مُنْتَعِلٌ بِنَعْلَيْنِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ

514-362/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... (3/33b) İbn Abbas, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Cehennemlikler arasında azabı en hafif olacak kişi Ebu Talib'tir. O iki (tek) ayakkabı giyinecek ve bunlardan dolayı da beyni kaynayacaktır"* buyurdu.[287]

٥١٥-٣/٣٦٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَقَ يَقُولُ سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَخْطُبُ وَهُوَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَرَجُلٌ تُوضَعُ فِي أَخْمَصِ قَدَمَيْهِ جَمْرَتَانِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ

515-363/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâile İbn Beşşâr -lafız İbnu'l-Müsenna'nındır- tahdis edip dediler ki... Ebu İshak dedi ki: Numan b. Beşir'i hutbe verip, şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz kıyamet gününde cehennemlikler arasında azabı en hafif olacak kişi, ayaklarının altındaki çukura iki kor ateş konulacak bir adamdır. Bu kor ateşten dolayı da beyni kaynayacaktır."*[288]

٥١٦-٤/٣٦٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا مَنْ لَهُ نَعْلَانِ وَشِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ كَمَا يَغْلِ الْمِرْجَلُ مَا يَرَى أَنَّ أَحَدًا أَشَدُّ مِنْهُ عَذَابًا وَإِنَّهُ لَأَهْوَنُهُمْ عَذَابًا

286 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4393
287 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5821
288 Buhari, 6561, 6562; Tirmizi, 2604; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11636

516-364/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Numan b. Beşir dedi ki (3/34a): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz cehennemlikler arasında azabı en hafif olacak kişi, ateşten ayakkabıları ve ayak bağları olan kişidir. Bunlardan dolayı beyni bir tencerenin kaynaması gibi kaynayacaktır. Hem bu kişi azabı kendisinden daha şiddetli bir kimse olmadığını düşünecektir. Hâlbuki o aralarında azabı en hafif olan kişidir."*[289]

Şerh

(509–516 numaralı hadisler)

"Seni koruyordu." Seni himaye ediyor, senin menfaatine olan işleri yapıyordu.

"Ben onu cehennem ateşinin derinliklerinde buldum ve onu topuklarına kadar ateşin vardığı bir yere çıkardım." Hadiste geçen "dahdâh" yer üzerinde topuklara kadar ulaşan, derin olmayan, sığ su demektir. Ateş için istiâre yoluyla kullanılmıştır.

"Ben olmasaydım cehennemin en alt basamaklarında olacaktı." Dilciler "ed-derk" kelimesinin derek olarak da söylenebileceğini ve bu iki söyleyişin meşhur ve fasih olduğunu söylemişler, yedi kıraatte de her iki şekilde de okunmuştur. Ferrâ dedi ki: Bunlar iki ayrı söyleyiştir, çoğulları da "edrâk" olarak gelir. Zeccac dedi ki: Her iki söyleyişi de dilciler nakletmiş olmakla birlikte tercih edilen "derek" şeklinde re harfinin fethalı okunuşudur; çünkü daha çok kullanılan odur. Ebu Hâtim ise "ed-derek"in çoğulu "edrâk" olarak gelir. (3/84) "ed-derk"in çoğulu ise "edruk" olarak gelir. Anlamına gelince, bütün dilbilginleri ile meani ve garip âlimleri ile müfessirlerin çoğunluğu derk'in cehennemin dibinin en alt tarafı ve en derin yeri olduğunu söylemişlerdir. Cehennemin pek çok derekleri vardır, onun tabakalarından her birisine de derk veya derek denilir. Allah en iyi bilendir. (3/85)

"Ayaklarının çukur yerine konulur." Ayağın çukur yeri, yerden uzak yere yapışmayan kısmıdır.

"Cehennemliklerin azabı en hafif olanı... tencerenin kaynadığı gibi beyni kaynar." Ayakkabı bağı (şirâk) ayakkabının bağının her birisinin adıdır, ayakkabının üst tarafında ayağın yukarı bakan tarafı üzerinde bulunur.

Kaynamanın (galeyân) ne olduğu ise bellidir. Bu da oldukça alevli yandığından dolayı ateş üzerinde su ve benzeri şeylerin ileri derecede çalkalanması, hareket etmesi demektir.

289 515 nolu hadisin kaynakları

Mircel (tencere) ise demir, bakır, taş ya da çömlekten yapılmış olabilir. Daha sahih olanı budur. Metâli' sahibi ise şöyle diyor: Bunun özel olarak bakırdan yapılmış tencere olduğu da söylenir, ama birincisi daha çok bilinen bir husustur. Başındaki mim ise zaidedir.

Bu hadiste ve benzerlerinde -cennetliklerin nimetlerinde farklılık olduğu gibi- cehennemliklerin azabının da farklı olduğu açıkça ifade edilmektedir. Allah en iyi bilendir.

٩٢/٩١- بَاب الدَّلِيلِ عَلَى أَنَّ مَنْ مَاتَ عَلَى الْكُفْرِ لَا يَنْفَعُهُ عَمَلٌ

92/91- KÂFİR OLARAK ÖLMÜŞ KİMSEYE HİÇBİR AMELİN FAYDA VERMEYECEĞİNE DAİR DELİL BABI

٥١٧-٣٦٥/١- حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ دَاوُدَ عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْنُ جُدْعَانَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّحِمَ وَيُطْعِمُ الْمِسْكِينَ فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ قَالَ لَا يَنْفَعُهُ إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ

517-365/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, İbn Cud'ân cahiliye döneminde akrabalık bağını gözetir, yoksula yemek yedirirdi. Bunun ona faydası olacak mı dedim. Allah Rasûlü: *"Hayır, ona faydası olmayacak çünkü o bir gün olsun Rabbim, din gününde bana günahımı bağışla, demiş değildir"* buyurdu.[290]

Şerh

Bu babta Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği: "Ey Allah'ın Rasûlü... dedim. O: Hayır... buyurdu." (3/86) hadisinin anlamı şudur: Onun (İbn Cud'ân'ın) akrabalık bağını gözetmesi, yemek yedirmesi, türlü iyilik ve faziletlerinin -kâfir olması sebebiyle- ahirette kendisine hiçbir faydası olmayacaktır. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Rabbim din günü günahımı bana bağışla, dememiştir"* sözünün anlamı budur. Yani o ölümden sonra dirilişi tasdik etmiyordu. Onu tasdik etmeyen kişi de kâfirdir ve ona hiçbir amelin faydası olmaz.

290 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18623

Kadı İyaz (rahimehullah) dedi ki: Kâfirlere amellerinin bir fayda vermeyeceği ve ne herhangi bir nimet ihsanı, ne de azaplarının hafifletilmesi yoluyla bundan dolayı mükâfat görmeyecekleri üzerinde icma gerçekleşmiş bulunmaktadır. Ancak aralarından bazılarının azabı diğerlerine göre -günahlarına uygun olarak- daha ağır, daha çetindir.

İmam, hafız, fakih Ebu Bekr el-Beyhaki de *el-Ba's ve'n-Nuşûr* adlı eserinde buna yakın bir görüşü bazı ilim ve nazar ehlinden rivâyet etmiş bulunmaktadır. Beyhaki dedi ki: İbn Cud'ân hadisi ile kâfir bir kimsenin küfür üzere ölmesi halinde, işlemiş oldukları hayırların batıl ve geçersiz olduğuna dair vârid olmuş âyetler ile haberlerin, bunların onları cehennem ateşinden kurtarıp, cennete girmelerini sağlayacak bir durumda olamayacakları ama küfür dışında işlemiş olduğu çeşitli suç ve cinayetleri dolayısıyla, görmesi gereken azabının bir kısmını işlemiş olduğu hayırların hafifletebilecek olması ihtimali vardır. Beyhaki'nin ifadeleri bunlardır.

İlim adamları der ki: İbn Cud'ân çokça yemek yediren birisi idi. O misafirler için yanına merdivenle çıkılan pek büyük bir kazan yapmıştı. Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın akrabaları olan Temim b. Murre oğullarından idi. Kureyş'in de ileri gelenlerindendi. Adı Abdullah'tır.

Akrabalık bağını gözetmek (sıla-i rahim) ise akrabalara iyilik yapmak demektir. Buna dair açıklamalar daha önceden geçti.

Cahiliye ise nübüvvetten önceki dönemin adıdır. Bu adın veriliş sebebi ise o dönemde yaşayanların cahilliklerinin çokluğudur. Yüce Allah en iyi bilendir.

٩٣/٩٢- بَاب مُوَالَاةِ الْمُؤْمِنِينَ وَمُقَاطَعَةِ غَيْرِهِمْ وَالْبَرَاءَةِ مِنْهُمْ

93/92- MÜMİNLERİ VELİ (DOST) EDİNMEK VE BAŞKALARI İLE İLİŞKİYİ KESMEK VE ONLARDAN UZAK KALMAK BABI

٥١٨-٣٦٦/١- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جِهَارًا غَيْرَ سِرٍّ يَقُولُ أَلَا إِنَّ آلَ أَبِي يَعْنِي فُلَانًا لَيْسُوا لِي بِأَوْلِيَاءَ إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ

518-366/1- Bana Ahmed b. Hanbel tahdis etti... Amr b. Âs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gizli değil, açıkça şöyle buyururken dinledim: *"Dikkat edin Ebu -yani filan- oğulları* (3/34b) *benim velilerim (dostlarım) değildir. Benim velim ancak Allah ve müminlerin salihleridir."*[291]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i... buyururken dinledim." Hadisteki "filan" şeklindeki kinayeli ifade (3/87) ravilerden birisi tarafından kullanılmıştır. Kişinin ismini verip, bundan dolayı bir kötülük ve bir fitne ortaya çıkmasından korkmasından ya kendisi ile ilgili ya da başkası hakkında böyle bir korku taşıdığından ötürü o kişiyi bu şekilde bir kinayeli lafızla ifade etmiş olmaktadır.

Maksat ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Muhakkak benim velim Allah ve müminlerin salihleridir"* buyruğudur. Bu da şu demektir: Benim velim (dostum) nesebi benden uzak olsa dahi salih olan kimsedir. Ama salih olmayan bir kişinin nesebi bana yakın olsa dahi benim velim (dostum) değildir.

Kadı Iyaz (radıyallâhu anh) dedi ki: Denildiğine göre burada kendisinden kinayeli olarak söz edilen kişi Hakem b. Ebi'l-Âs'dır. Allah en iyi bilendir.

"Açıkça" ifadesi ise bunu gizlemeyip, aksine açıkça ifade edip, yaydığı anlamındadır.

Hadisten (Allah'ın emirlerine) muhalefet edenlerden uzak kalmak, salihlerle dost olmak ve bundan dolayı bir fitne ile karşılaşmaktan korkmaması halinde de bunu açıkça ilan etmek gerektiği anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

٩٤/٩٣- بَاب الدَّلِيلِ عَلَى دُخُولِ طَوَائِفَ مِنْ الْمُسْلِمِينَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ

94/93- MÜSLÜMANLARDAN BİRÇOK TAİFENİN HESAPSIZ VE AZAPSIZ OLARAK CENNETE GİRECEKLERİNE DELİL BABI

٥١٩-٣٦٧/١- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَّامِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ الْجُمَحِيُّ حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِي الْجَنَّةَ سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ مِنْهُمْ ثُمَّ قَامَ آخَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ

291 Buhari, 5890; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10744

519-367/1- Bize Abdurrahman b. Sellâm b. Ubeydullah el-Cumahî tahdis etti. Bize Rabî' -yani b. Müslim- tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim ümmetimden yetmiş bin kişi cennete hesapsız girecektir."*

Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'ın beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Allah'ım, onu onlardan kıl"* buyurdu. Sonra başka birisi kalktı, o da: Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'ın beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Bunu Ukkâşe senden önce istedi"* buyurdu.[292]

Şerh

"Ümmetimden cennete yetmiş bin kişi hesapsız girecek." Bu buyruktan şanı yüce Allah'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve ümmetine -Allah bu ümmetin fazilet ve şerefini daha da arttırsın- pek büyük ikram ve lütufta bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine Müslim'in sahihinde "onların her birisi ile yetmiş bin kişi olmak üzere yetmiş bin kişi" buyurduğu (3/88) rivâyet edilmiştir.

٥٢٠ -٣٦٨/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ بِمِثْلِ حَدِيثِ الرَّبِيعِ

520-368/2- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim deyip (bir önceki) Rabî'in hadisi ile aynen rivâyet etti.[293]

٥٢١ -٣٦٩/٣- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِي زُمْرَةٌ هُمْ سَبْعُونَ أَلْفًا تُضِيءُ وُجُوهُهُمْ إِضَاءَةَ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ الْأَسَدِيُّ يَرْفَعُ نَمِرَةً عَلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ مِنْهُمْ ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ مِنْ الْأَنْصَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ

292 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14370

293 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14398

521-369/3- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti... (3/35a) Said b. el-Müseyyeb'in tahdis ettiğine göre Ebu Hureyre kendisine tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ümmetimden yetmiş bin kişilik bir zümre cennete girecektir ki bunların yüzleri ondördündeki ayın aydınlığı gibi aydınlatacaktır (ışık saçacaktır)."*

Ebu Hureyre dedi ki: Bunun üzerine Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî üzerindeki çizgili bir elbiseyi (nemire) kaldırarak ayağa kalktı ve: Ey Allah'ın Rasûlü, beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Allah'ım onu onlardan kıl"* buyurdu. Sonra Ensar'dan bir adam kalkarak: Ey Allah'ın Rasûlü, beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ukkâşe bunu senden önce istedi"* buyurdu.[294]

Şerh

"Ukkâşe b. Mihsan." Ukkâşe ismi ayn harfi ötreli olmakla birlikte kef harfi şeddeli ve şeddesiz olarak da okunur. Her ikisi de meşhur birer söyleyiştir, bunları aralarında Sa'leb, Cevheri ve başkalarının da bulunduğu pek çok kimse zikretmiş bulunmaktadır. Sa'leb: Kef harfi şeddelidir, şeddesiz söylendiği olduğu da olur. Metâli' sahibi: Şeddeli kullanım daha çoktur demiştir. Kadı Iyaz ise burada sadece şeddeli okuyuşu sözkonusu etmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ikinci zata: *"Bunu Ukkâşe senden önce istedi"* buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyaz şunları söylemektedir: Denildiğine göre bu ikinci zat Ukkâşe'nin aksine böyle bir konumu hak eden kimselerden olmadığı gibi bu mevkiye ehil olanların niteliklerine de sahip değildi. Hayır, bu kişi münafık idi. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ihtimalli bir söz söyleyerek ona cevap vermiş ve sen onlardan değilsin diye açıkça ifadede bulunmayı uygun görmemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) güzel geçimli birisi idi. Bir diğer açıklamaya göre Ukkâşe'nin böyle bir isteğinin kabul olunacağına dair bir vahiy önceden bildirilmiş, diğeri için böyle bir şey sözkonusu olmamış da olabilir.

Derim ki: Hatib Bağdadî*"el-Esmâu'l-Mübheme"* adlı eserinde belirttiğine göre bu adamın Sa'd b. Ubade (radıyallâhu anh) olduğu söylenir. Eğer bu sahih ise bu istekte bulunan kimsenin münafık olduğunu ileri süren kişinin görüşü de çürümüş olur. Bununla birlikte daha güçlü ve tercih edilen son kanaattir. Allah en iyi bilendir.

294 Buhari, 6542; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1332

"Çizgili elbisesini (nemire) kaldırarak" Nemire beyaz, siyah ve kırmızı çizgileri bulunan elbiseye denilir. Farklı renklerde çizgileri olması bakımından nemir denilen kaplan derisi ile bu ortak yönü dolayısıyla bu isim verilmiş gibidir. Nemire Arapların kullandıkları izar (belden aşağısını örten elbise)lerdendir.

٥٢٢-٣٧٠/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي حَيْوَةُ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو يُونُسَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا زُمْرَةٌ وَاحِدَةٌ مِنْهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ

522-370/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Bana Ebu Yunus, Ebu Hureyre'den tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennete ümmetimden yetmişbin kişi girecek, onlardan bir zümre ay suretinde olacak."*[295]

Şerh

"Bana Ebu Yunus, Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan tahdis etti." Burada geçen Ebu Yunus, Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın azatlısı olup, adı Süleym b. Cubeyr el-Mısrî ed-Devsî'dir.

"Ümmetimden yetmiş bin kişilik bir zümre... cennete girecektir." (3/89) Zümre: Biri diğerinin arkasından giden dağınık bir haldeki topluluğa verilen isimdir.

٥٢٣-٣٧١/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ مُحَمَّدٍ يَعْنِي ابْنَ سِيرِينَ قَالَ حَدَّثَنِي عِمْرَانُ قَالَ قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ قَالُوا وَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَكْتَوُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ فَقَامَ عُكَّاشَةُ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ أَنْتَ مِنْهُمْ قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ

523-371/5- Bize Yahya b. Halef el-Bâhilî tahdis etti... İmran dedi ki: Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız cennete girecektir."*

295 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15468

Ashab: Onlar kimlerdir ey Allah'ın Rasûlü, dediler. O: *"Onlar vücutlarını dağlamayanlar, efsun yapmayanlar ve Rablerine tevekkül edenlerdir"* buyurdu.

Ukkâşe ayağa kalkarak: Beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Sen onlardansın"* buyurdu.

Bir adam daha kalkarak: Ey Allah'ın Nebisi beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Bu hususta Ukkâşe seni geçti"* buyurdu.[296]

Şerh

"Onlar vücutlarını dağlamayanlar, efsun yapmayanlar ve Rablerine tevekkül edenlerdir." İlim adamları bu hadisin anlamı hususunda farklı kanaatlere sahiptirler. İmam Ebu Abdullah el-Mâzerî dedi ki: Bazı kimseler bu hadisi tedavi olmanın mekruh olduğuna delil göstermiş olmakla birlikte ilim adamlarının çoğunluğu bunun aksi kanaattedirler. Onlar da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çörekotu, kust, sabır ve benzeri çeşitli ilaç ve yiyeceklerin faydalarını sözkonusu eden pek çok hadisteki ifadelerini ve Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın Allah Rasûlünün çokça tedavi olduğuna dair haberlerini, onun rukyesi ile şifa bulmak istemenin bilinen bir husus olduğunu delil göstermişlerdir. Ayrıca ashabtan bazılarının rukyeye karşılık olarak bir ücret aldığına dair hadisi de delil göstermişlerdir.

Bu husus böylece sabit olduğuna göre, o takdirde bu hadisteki ifadeler ilaçların tabiatları gereği faydalı olduğuna inanıp, işi Allah'a havale etmeyen kimseler hakkında yorumlanır.

İlaç ve Benzeri Yollarla Tedavinin Hükmü

Kadı Iyaz der ki: Hadis hakkında açıklamalarda bulunanlardan birçok kimse bu tevili benimsemiş olmakla birlikte, bu tevil (yorum) doğru bir yorum değildir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak bunların cennete hesapsız girmek ve yüzlerinin ondördündeki ay gibi parlak ve aydınlık olduğunu belirterek bir meziyet ve bir üstünlüklerinin olduğunu haber vermektedir. Eğer durum bunların yorumlarında söyledikleri gibi olsaydı, bunlara bu üstün fazilet özel olarak verilmezdi. Çünkü sözkonusu edilen husus (ilaçların tabiatı itibariyle faydalı olmayıp, şifayı Allah'ın verdiği hususu) bütün müminlerin akidesidir. Bunun aksine inanan bir kimse kâfir olur. İlim adamları ve meani bilginleri bu hususta açıklamalarda bulunmuş, Ebu Süleyman el-

296 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10841

Hattabî ve başkaları yüce Allah'a tevekkül edip, onun kaza ve belâsına rıza göstererek bunları terk edenlerin kastedildiği kanaatindedirler.

Hattâbî dedi ki: Bu ise imanlarını tahkik etmiş kimselerin derecelerinin en yükseklerindendir. Böyle dedikten sonra bir topluluk da bu kanaattedir deyip, isimlerini sayar.

Kadı Iyaz der ki: Hadisin zâhirî budur. Hadisin muktezasına göre ise hadiste sözü geçen vücudu dağlatmak, efsun yapmak (rukye) ve diğer tedavi şekilleri arasında bir fark olmamalıdır. Davudî dedi ki: Hadisten kasıt, sağlıklı iken yaptıklarıdır; çünkü herhangi bir rahatsızlığı olmayan bir kimsenin hamayıl edinmesi ve rukyeye başvurması mekruhtur. Herhangi bir hastalığından ötürü bu yola başvurmak ise caizdir. Bazıları ise rukyelerin (efsunların) ve dağlamanın özellikleri itibariyle diğer tedavi türleri arasından özel olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve tıbbın (tedavinin) tevekküle aykırı olmadığını benimsemişlerdir; çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, selefin faziletli kimseleri de tedavi olmuşlardır. Yemenin beslenmeye, gıdalanmaya, su içmenin susuzluğu gidermeye kesin olarak sebep olduğu bilinen benzeri bütün hususlar bu konuda söz söylemiş kimselere göre tevekküle aykırı değildir. Bundan dolayı onların tedaviyi kabul etmedikleri bilinmemektedir. Bu sebeple de gıda ihtiyacını ve ailesinin nafakasını karşılamak için kazanmayı, kazancı sebebiyle rızkına bizzat güvenmemesi ve bütün bu hususları yüce Allah'a havale etmesi şartıyla tevekküle aykırı görmemişlerdir.

Tedavi ile vücudu dağlamak arasındaki farka dair açıklamalar uzun sürer. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her ikisini de mübah kılmış ve onları övmüştür. Ama ben bu konuda yeterli gelecek kadarıyla bir nükteyi sözkonusu edeceğim. Şöyle ki:

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem kendisi tedavi olmuş, hem de başkasına tedavi olmasını söylemiştir. Ama kendisi vücudunu dağlatmamış fakat başkalarını da dağlamıştır. Bununla birlikte sahih olan rivâyete göre O ümmetine dağlamayı yasaklamış ve: *"Ben dağlanmayı sevmiyorum"* buyurmuştur. Kadı Iyaz'ın sözleri burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir.

Hadisin zahir olan anlamı Hattâbî'nin ve ona uygun kanaat belirtenlerin -az önce geçtiği gibi- tercih ettiği manadır. Bunun da özü şudur: Sözü edilen kimseler aziz ve celil Allah'a işlerini kemal derecesinde havale etmiş, bundan dolayı karşı karşıya kaldıkları sıkıntıları bertaraf etmekte sebeplere başvurma yoluna gitmemişlerdir. Bunun faziletli bir durum ve böyle yapanın da üstünlüğünde şüphe yoktur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tedavi olmasına gelince, bize bunun caiz olduğunu beyan etmek içindir. Allah en iyi bilendir.

Tevekkül Nedir?

"Rablerine tevekkül ederler." Selef ve halefin âlimlerinin tevekkülün gerçek mahiyeti ile ilgili ifadeleri arasında farklılık vardır. İmam Ebu Cafer Taberi ve başkaları selefin bir kesiminden şöyle dediklerini nakletmektedirler: Ancak -yırtıcı bir hayvan yahut bir düşman gibi- Allah'tan başkasının korkusu kalbine girmeyen ve hatta yüce Allah'ın rızkını teminatı altında aldığına dair güven sebebiyle rızık talebi için çalışıp, çabalamayı terk etmeyen kimse tevekkül ismini almaya hak kazanır.

Böyle diyenler, bu hususta nakledilmiş rivâyetleri delil gösterirler. Bir kesim de şöyle demiştir: Tevekkülün sınırı yüce Allah'a güvenmek, onun kaza ve kaderinin gerçekleşeceğine kesin inanmak, yiyecek, içecek elde etmek, düşmandan sakınmak gibi zorunlu ve gerekli hususlar için çaba ve gayret göstermekte onun nebisine uymak demektir. Nitekim nebiler de -Allah'ın salât ve selamları hepsine olsun- böyle yapmışlardır.

Kadı Iyaz der ki: İşte bu mezhep, Taberi'nin ve genel olarak fakihlerin tercih ettiği kanaattir. Birincisi ise bazı mutasavvıfların ve kalp ve işaretler ilmi ile ilgilenenlerin görüşüdür. Aralarından muhakkik olanlar ise cumhurun mezhebine eğilim göstermişlerdir. Şu kadar var ki, onlara göre sebeplere iltifat ve onlarla huzur bulmakla birlikte tevekkül adını kullanmak doğru değildir. Aksine sebepleri yerine getirmek Allah'ın sünneti ve hikmetidir. Ayrıca sebeplerin herhangi bir fayda sağlayıp, bir zarar önlemeyeceğine, her şeyin yalnızca yüce Allah'tan geldiğine de güvenmek gerekir. Kadı Iyaz'ın ifadeleri bunlardır.

İmam, üstat Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî (rahimehullah) de şöyle demektedir: Şunu bil ki tevekkülün yeri kalptir. Zahir ile hareket etmeye gelince, kulun, yalnızca yüce Allah'tan gelene güveni tahkik derecesinde olduktan sonra, kalp ile tevekküle aykırı değildir. Eğer herhangi bir şeyde zorluk olursa onun takdiri iledir, kolaylık olursa da onun kolaylaştırması iledir. (3/91)

Sehl b. Abdullah et-Tusteri (radıyallâhu anh) dedi ki: Tevekkül yüce Allah ile birlikte onun dilediğine göre hareket edip, davranmaktır. Ebu Osman el-Cebrî de: Tevekkül, yüce Allah'a itimat etmekle birlikte, yalnızca onunla yetinmektir, demiştir.

Tevekkül, çoğa sahip olmanın da, aza sahip olmanın da eşit olmasıdır diye de tanımlanmıştır. Allah en iyi bilendir.

٥٢٤-٦/٣٧٢- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا حَاجِبُ بْنُ عُمَرَ أَبُو خُشَيْنَةَ الثَّقَفِيُّ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ الْأَعْرَجِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ قَالُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ وَلَا يَكْتَوُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

524-372/6- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... İmran b. Husayn'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız cennete girecektir"* buyurdu. Ashab: Onlar kimlerdir ey Allah'ın Rasûlü, dediler. (3/36a) O: *"Onlar efsun yapmayanlar, uğursuzluk duygularına kendilerini kaptırmayanlar, vücutlarını dağlamayanlar ve Rablerine tevekkül edenlerdir"* buyurdu.[297]

Şerh

"Bize Hacib b. Ömer Ebu Huşeyne tahdis etti." Burada sözü edilen Hacib meşhur nahiv imamı İsa b. Ömer en-Nahvî'nin kardeşidir.

٥٢٥-٧/٣٧٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا أَوْ سَبْعُ مِائَةِ أَلْفٍ لَا يَدْرِي أَبُو حَازِمٍ أَيُّهُمَا قَالَ مُتَمَاسِكُونَ آخِذٌ بَعْضُهُمْ بَعْضًا لَا يَدْخُلُ أَوَّلُهُمْ حَتَّى يَدْخُلَ آخِرُهُمْ وُجُوهُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

525-373/7- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Abdulaziz -yani İbn Ebi Hâzim- tahdis etti... Sehl b. Sa'd'dan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Andolsun cennete ümmetimden yetmiş bin kişi yahut yedi yüz bin kişi* -(ravi) Ebu Hâzim (Sehl'in) hangisini söylediğini bilmiyor- *birbirine tutunmuş biri diğerinin elini tuttuğu halde cennete gireceklerdir. Onların sonuncuları girmeden ilkleri de girmeyecektir, yüzleri de ondördündeki ay suretinde olacaktır."*[298]

297 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10819

298 Buhari, 6554; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4715

Şerh

"Ümmetimden cennete birbirine tutunmuş biri diğerinin elinden tutmuş olarak yetmiş bin kişi... girecektir." Çoğu asıl nüshalarda *"birbirlerine tutunmuş olarak"* anlamındaki lafız vav ile "tutmuş olarak" anlamındaki lafız ref' ile gelmiştir. Ama bazı asıl nüshalarda bu kelimelerin ilki ye ile ikincisi ise elif ile yazılmıştır ki, her ikisi de doğrudur.

"Birbirine tutunmuş olarak" lafzı biri diğerinin elini tutmuş olarak demektir. Onlar biri diğerinin yanında tek bir saf halinde enine içeri girecekler, demektir. Bu da cennet kapısının muazzam genişliğini açıkça ifade eder.

Kerim olan Allah'tan rızasını, bizi, sevdiklerimizi ve diğer Müslümanları cennetine koymasını dileriz.

٥٢٦-٣٧٤/٨- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا حُصَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ فَقَالَ أَيُّكُمْ رَأَى الْكَوْكَبَ الَّذِي انْقَضَّ الْبَارِحَةَ قُلْتُ أَنَا ثُمَّ قُلْتُ أَمَا إِنِّي لَمْ أَكُنْ فِي صَلَاةٍ وَلَكِنِّي لُدِغْتُ قَالَ فَمَاذَا صَنَعْتَ قُلْتُ اسْتَرْقَيْتُ قَالَ فَمَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ قُلْتُ حَدِيثٌ حَدَّثَنَاهُ الشَّعْبِيُّ فَقَالَ وَمَا حَدَّثَكُمُ الشَّعْبِيُّ قُلْتُ حَدَّثَنَا عَنْ بُرَيْدَةَ بْنِ حُصَيْبٍ الْأَسْلَمِيِّ أَنَّهُ قَالَ لَا رُقْيَةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَةٍ فَقَالَ قَدْ أَحْسَنَ مَنِ انْتَهَى إِلَى مَا سَمِعَ وَلَكِنْ حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ وَمَعَهُ الرُّهَيْطُ وَالنَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّجُلُ وَالرَّجُلَانِ وَالنَّبِيَّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ إِذْ رُفِعَ لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ فَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ أُمَّتِي فَقِيلَ لِي هَذَا مُوسَى ﷺ وَقَوْمُهُ وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْأُفُقِ فَنَظَرْتُ فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ فَقِيلَ لِي انْظُرْ إِلَى الْأُفُقِ الْآخَرِ فَإِذَا سَوَادٌ عَظِيمٌ فَقِيلَ لِي هَذِهِ أُمَّتُكَ وَمَعَهُمْ سَبْعُونَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ ثُمَّ نَهَضَ فَدَخَلَ مَنْزِلَهُ فَخَاضَ النَّاسُ فِي أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ فَقَالَ بَعْضُهُمْ فَلَعَلَّهُمُ الَّذِينَ صَحِبُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ بَعْضُهُمْ فَلَعَلَّهُمُ الَّذِينَ وُلِدُوا فِي الْإِسْلَامِ وَلَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ وَذَكَرُوا أَشْيَاءَ فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ مَا الَّذِي تَخُوضُونَ فِيهِ فَأَخْبَرُوهُ فَقَالَ هُمُ الَّذِينَ لَا يَرْقُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ أَنْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ قَامَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَقَالَ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ

526-374/8- Bize Said b. Mansur tahdis etti. Bize Huşeym tahdis etti, bize Husayn b. Abdurrahman haber verip dedi ki: Said b. Cubeyr'in yanında idim. Dün gece kayan yıldızı hanginiz gördü dedi, ben: Ben, dedim. Sonra: Ben namaz kılmıyordum ama zehirli bir haşere beni sokmuştu, dedim. O: Ne yaptın dedi, ben: Rukye yaptım, dedim.

O: Seni bunu yapmaya iten ne oldu, dedi, ben (3/36b) Şa'bî'nin bize tahdis ettiği bir hadis dedim. O: Şa'bî size neyi tahdis etti dedi, ben şöyle dedim: Bize Bureyde b. Husayb el-Eslemî'den şöyle dediğini tahdis etti: Rukye ancak bir göz (nazar değmesi) yahut bir zehirli haşeratın sokmasından dolayı yapılır, dedi.

Şu'be: Duyduğuna göre hareket eden güzel bir iş yapmıştır. Ama İbn Abbas da bize Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Ümmetler bana gösterildi. Kimi nebiyi beraberinde küçük bir topluluk ile gördüm, kimi nebiyi beraberinde bir iki adam bulunduğu halde gördüm, kimi nebi ile birlikte de hiç kimse yoktu. Derken bana büyük bir kalabalık gösterildi. Onların ümmetim olduğunu sandım. Bana: Bu Musa ve onun kavmidir ama sen şu ufuğa bak, denildi. Ben de baktım, pek büyük bir kalabalık gördüm, sonra bana: Şu diğer ufuğa bak denildi, ben de baktım, orada da büyük bir kalabalık gördüm. Bana: Bu senin ümmetindir, onlarla birlikte de hesapsız ve azapsız olarak cennete girecek yetmiş bin kişi vardır, denildi."*

Sonra kalkıp evine girdi, insanlar cennete hesapsız ve azapsız olarak girecek o kimseler hakkında söze daldılar. (3/37a) Bazıları: Belki de onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ashab olanlardır, dedi, bazıları: Belki onlar İslam geldikten sonra doğup da Allah'a ortak koşmayanlardır, dedi ve çeşitli şeyleri sözkonusu ettiler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra yanlarına çıkıp geldi ve: "Neyin hakkında söze daldınız" buyurdu. Onlar da O'na haber verince O: *"Onlar rukye yapmayanlar, rukye yapılmasını istemeyenler, kendilerini uğursuzluk duygularına kaptırmayanlar ve Rablerine tevekkül edenlerdir"* buyurdu.

Bunun üzerine Ukkâşe b. Mihsan ayağa kalkıp: Beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Sen onlardansın"* buyurdu. Sonra başka bir adam ayağa kalkarak: Beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Bunu Ukkâşe senden önce istedi"* buyurdu.[299]

299 Buhari, 3410 -muhtasar olarak-, 5705, 5752, 6472 -muhtasar olarak-, 6541; Tirmizi, 2446; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5493

Şerh

"Dün gece hanginiz kayan yıldızı gördü." (3/92) Dün (anlamındaki el-bariha) geçen en yakın gece hakkında kullanılır. Ebu'l-Abbas Sa'leb dedi ki: Zevalden önce gece denilir, zevalden sonra ise dün (bariha) denilir. Sa'leb'den başkaları da böyle demiştir. Onların açıklamalarına göre bu isim zeval buldu anlamındaki "berihe"den türetilmiştir. Müslim'in sahihinde rüya bölümünde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sabah namazını kıldırdıktan sonra: *"Dün gece (el-bâriha) sizden rüya gören kimse var mı"* diye sorardı.

"Namaz kılmıyordum, ama beni zehirli bir haşerat sokmuştu." Bu sözleriyle namaz kılmakta olmadığı için namaz kılarak uykusuz kalıp, ibadetle geceyi geçirdiği kanaatini kendisinden uzaklaştırmak istemiştir.

"Ledeğa" fiili ile ilgili olarak dilciler: "Akrep ve zehirli hayvanlar bir kişiyi sokup, zehirlerini akıtması halinde bu fiil kullanılır.

"Ancak gözden yahut bir zehirli hayvan sokmasından dolayı efsun (rukye) yapılır." Buradaki "el-hume" akrep ve benzeri hayvanların zehirleri anlamındadır. Zehirin keskinliği ve harareti anlamında olduğu da söylenmiştir. Maksat ise akrep ve benzeri zehirli hayvanlardır. Yani ancak bu şekilde zehirli hayvan sokmasından dolayı rukye yapılır.

Göz (nazar değmesi) ise nazar eden kimsenin gözü ile başkasına nazar etmesi, nazarının değmesi demektir. Nazar değmesi de bir haktır.

el-Hattâbî dedi ki: Kendisine nazar değmiş yahut zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş bir kimseden çok rukyeyi hak eden ve bununla ondan daha çok şifa bulacak kimse yoktur. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de rukye yapmış ve rukyeyi emretmiştir. Eğer yapılan rukye (okuma, efsun) Kur'ân ve yüce Allah'ın isimleri ile olursa mübahtır. Bunların mekruh oluşu Arapça olmayanlar hakkındadır; çünkü bunlar bazen küfrü gerektiren yahut şirkin de karıştığı birtakım sözler olabilir. Cahiliye döneminde yaptıkları ve afetleri önleyeceğini ileri sürüp, cinler tarafından ve onların yardımıyla gerçekleştiğine inandıkları birtakım sığınma ve himaye dualarının, cahiliye anlayışına göre yapılan rukyelerin mekruh görülmüş olma ihtimali de vardır. Hattâbî (rahimehullah)'ın sözleri bunlardır. Allah en iyi bilendir.

"Kimi nebiyi beraberinde az bir toplulukla birlikte gördüm." Buradaki "ruhayt" (3/93) on kişiden aşağı topluluğa denilir.

"Oldukça büyük bir kalabalık gördüm, bana bu senin ümmetindir. Onlarla birlikte de hesapsız ve azapsız olarak cennete yetmiş bin kişi girecektir, denildi." Yani bunlarla birlikte senin ümmetinden yetmiş bin kişi daha vardır.

Bu yetmiş bin kişinin onun ümmetinden olacağından hiçbir şüphe yoktur. İfadenin takdirine gelince, senin ümmetinden olmakla birlikte bunlarla beraber olmayan yetmiş bin kişi daha vardır anlamında olma ihtimali olduğu gibi, bunlar arasında bu şekilde yetmiş bin kişi vardır anlamında olma ihtimali de vardır. Bu ihtimali Buhari'nin sahihindeki: "Bu senin ümmetindir ve bunlardan yetmiş bin kişi... cennete girecektir" rivâyeti desteklemektedir. Allah en iyi bilendir.

"İnsanlar daldı" yani bu konuda konuşup, birbirleriyle tartıştılar. (3/94)

Böylelikle bundan ilim ve şer'i naslar hakkında faydalanmak ve gerçeği ortaya çıkarmak kastıyla münazara yapıp, tartışmanın mübah olduğu anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

٥٢٧-٣٧٥/٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ ثُمَّ ذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ نَحْوَ حَدِيثِ هُشَيْمٍ وَلَمْ يَذْكُرْ أَوَّلَ حَدِيثِهِ

527-375/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Bize İbn Abbas tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bana ümmetler gösterildi"* buyurdu. Sonra hadisin geri kalanını Huşeym'in hadisine yakın olarak zikretmekle birlikte, onun hadisinin baş taraflarını kendisi sözkonusu etmedi.[300]

٩٥/٩٤- بَاب كَوْنِ هَذِهِ الْأُمَّةِ نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ

95/94- BU ÜMMETİN CENNETLİKLERİN YARISI OLDUĞU BABI (3/37B)

٥٢٨-٣٧٦/١- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ قَالَ فَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ قَالَ فَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَسَأُخْبِرُكُمْ عَنْ ذَلِكَ مَا الْمُسْلِمُونَ فِي الْكُفَّارِ إِلَّا كَشَعْرَةٍ بَيْضَاءَ فِي ثَوْرٍ أَسْوَدَ أَوْ كَشَعْرَةٍ سَوْدَاءَ فِي ثَوْرٍ أَبْيَضَ

300 526 numaralı hadisin kaynakları

528-376/1- Bize Hennad b. es-Serri tahdis etti, bize Ebu'l-Abbas, Ebu İshak'tan tahdis etti. O Amr b. Meymûn'dan, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize: *"Cennetliklerin dörtte biri olmaya razı olmaz mısınız"* buyurdu. Bunun üzerine biz tekbir getirdik, sonra: *"Cennetliklerin üçte biri olmaya razı olmaz mısınız"* buyurdu. Biz yine tekbir getirdik, sonra: *"Şüphesiz ben cennetliklerin yarısı olacağınızı ümit ederim. Size bunu (neden böyle olduğunu) haber vereceğim. Müslümanlar kâfirler arasında ancak siyah bir öküzde beyaz bir kıl gibidir. Yahutta beyaz bir öküzde siyah bir kıl gibidir"* buyurdu.[301]

Şerh

"Bize Hennâd b. es-Serrî tahdis etti... Abdullah'tan." Bu bütün ravileri Kûfeli olan bir isnâdtır. Ebu'l-Ahvas'ın adı Sellâm b. Süleym'dir.

Ebu İshak da es-Sebîî nispetli olandır. Adı ise Amr b. Abdullah'tır. Sahabi Abdullah ise Abdullah b. Mesud'dur.

"Siyah bir öküzdeki beyaz bir kıl gibi yahut beyaz bir öküzdeki siyah bir kıl gibi" Buradaki şüphe raviden kaynaklanmaktadır.

٥٢٩-٣٧٧/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي قُبَّةٍ نَحْوًا مِنْ أَرْبَعِينَ رَجُلًا فَقَالَ أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ قَالَ قُلْنَا نَعَمْ فَقَالَ أَتَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَقُلْنَا نَعَمْ فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَذَاكَ أَنَّ الْجَنَّةَ لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَمَا أَنْتُمْ فِي أَهْلِ الشِّرْكِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ أَوْ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الْأَحْمَرِ

529-377/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Muhammed b. Beşşâr -ki lafız İbnu'l-Müsennâ'ya aittir- tahdis edip dediler ki... Abdullah dedi ki: Kubbe şeklindeki (yuvarlak) bir çadırda yaklaşık kırk adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. *"Cennetliklerin dörtte birini teşkil etmenize razı mısınız"* buyurdu. (3/38a) Biz, evet dedik. Bu sefer: *"Cennetliklerin üçte biri*

301 Buhari, 6528, 6642; Tirmizi, 2547; İbn Mace, 4283; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9483

olmanıza razı mısınız" buyurdu. Biz: Evet, dedik. Bu sefer: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki şüphesiz ben cennetliklerin yarısını teşkil edeceğinizi ümit ediyorum. Çünkü cennete ancak Müslüman bir kimse girer. Sizler ise şirk ehli arasında ancak siyah bir öküzün derisinde beyaz bir kıl yahut kırmızı bir öküzün derisinde siyah bir kıl gibisiniz."*[302]

٥٣٠-٣٧٨/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا مَالِكٌ وَهُوَ ابْنُ مِغْوَلٍ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَسْنَدَ ظَهْرَهُ إِلَى قُبَّةِ أَدَمٍ فَقَالَ أَلَا لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ اللَّهُمَّ اشْهَدْ أَتُحِبُّونَ أَنَّكُمْ رُبُعُ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَقُلْنَا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَالَ أَتُحِبُّونَ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ قَالُوا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ مَا أَنْتُمْ فِي سِوَاكُمْ مِنَ الْأُمَمِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَبْيَضِ أَوْ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ

530-378/3- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti. Bize babam tahdis etti. Bize Mâlik -ki İbn Miğvel'dir- Ebu İshak'tan tahdis etti. O Amr b. Meymûn'dan, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize hutbe verdi, sırtını deriden kubbe şeklindeki bir çadıra dayayıp şöyle buyurdu: *"Şunu bilin ki, cennete ancak Müslüman bir nefis girer. Allah'ım tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol. Cennetliklerin dörtte biri olmak sizi memnun eder mi?"* Biz, evet ey Allah'ın Rasûlü dedik. *"Cennetliklerin üçte biri olmanız sizi memnun eder mi"* buyurdu. Biz, evet ey Allah'ın Rasûlü (3/38b) dedik. O: *"Şüphesiz ben cennetliklerin yarısı olacağınızı ümit ederim. Sizler sizin dışınızdaki diğer ümmetler arasında ancak beyaz bir öküzdeki siyah bir kıl, yahut siyah bir öküzdeki beyaz bir kıl gibisiniz."* buyurdu.[303]

Şerh

"Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Abdullah'tan" Bu da bütün ravileri Kûfeli olan bir isnâdtır.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize... cennetliklerin yarısı olacağınızı ümit ederim buyurdu." Ashabın tekbir getirmeleri bu büyük müjde ile sevinmelerinden dolayıdır.

302 528 nolu hadisin kaynakları
303 528 nolu hadisin kaynakları

"Cennetliklerin dörtte biri sonra üçte biri sonra da şatrı (yarısı)" buyurmasının ve ta baştan beri cennetliklerin şatrı (yarısı) demeyişinin güzel bir anlamı vardır. O da şudur:

Böyle bir üslup, onları daha etkileyici ve onların lütuf ve ikrama mazhariyetlerini daha ileri derecede gösteren bir anlatımdır. İnsana arka arkaya bağışlarda bulunup vermek, ona itina gösterildiğinin ve onun halinin sürekli dikkatle gözlendiğinin bir delilidir. Bunun bir diğer faydası da müjdeyi arka arkaya defalarca tekrarlamaktır. Yine bununla onların şanı yüce Allah'a yeniden bir daha şükretmelerini, onu tekbir ve tazim etmelerini, nimetlerin çokluğu dolayısıyla ona hamdetmelerini sağlar. Allah en iyi bilendir.

Şunu da bilelim ki, bu hadiste *"cennetliklerin şatrı (yarısı)"*, diğer rivâyette de *"cennetliklerin nısfı (yarısı)"* denilmektedir. Başka bir hadiste ise cennetliklerin yüz yirmi saf olduğu, (3/95) bu ümmetin de bunların seksen safını teşkil edeceği belirtilmiştir. Bu ise onların cennetliklerin üçte ikisini teşkil edeceklerine delildir. Bu durumda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce şatrı (yarısı) olacaklarını haber veren hadisini söylemiş sonra şanı yüce Allah daha fazlasını lutfederek cennet safları ile ilgili hadis ona bildirilince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bundan sonra bunu onlara haber vermiştir.

Hadis-i şerifte bu tür ifadelerin bilinen pek çok benzerleri vardır. Cemaatle kılınan namazın, tek başına kılınan namaza göre yirmi yedi derece ve yirmi beş derece faziletli olduğuna dair hadis gibi -ki buna dair tevillerden birisi böyledir-. Yüce Allah'ın izniyle oraya varacak olursak yeri gelince bunu açıklayacağız. Allah en iyi bilendir.

"Cennete ancak Müslüman bir kimse girer." Küfür üzere ölen bir kimsenin cennete asla giremeyeceğine dair açık bir nastır. Bu nas da Müslümanların icmaı ile bu genel manası ile kabul edilmiştir.

"Allah'ım tebliğ ettim mi? Allah'ım şahit ol" buyruğunun anlamına gelince (3/96) tebliğde bulunmak benim görevimdir, işte ben de tebliğ ettim, tebliğ ettiğime dair bana şahitlik et, demektedir.

٩٦/٩٥- بَاب قَوْلِهِ يَقُولُ اللّٰهُ لِآدَمَ أَخْرِجْ بَعْثَ النَّارِ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَ مِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ

96/95- RASULULLAH (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN: "ALLAH ÂDEM'E: CEHENNEME GİDECEK KAFİLEYİ HER BİN KİŞİDEN DOKUZYÜZDOKSANDOKUZ KİŞİ OLARAK ÇIKART BUYURACAKTIR" BUYRUĞU BABI

٥٣١-١/٣٧٩- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ الْعَبْسِيُّ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا آدَمُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ قَالَ يَقُولُ أَخْرِجْ بَعْثَ النَّارِ قَالَ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعَ مِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ قَالَ فَذَاكَ حِينَ يَشِيبُ الصَّغِيرُ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ قَالَ فَاشْتَدَّ عَلَيْهِمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَيُّنَا ذَلِكَ الرَّجُلُ فَقَالَ أَبْشِرُوا فَإِنَّ مِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفًا وَمِنْكُمْ رَجُلٌ قَالَ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَطْمَعُ أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَحَمِدْنَا اللّٰهَ وَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَطْمَعُ أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَحَمِدْنَا اللّٰهَ وَكَبَّرْنَا ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَطْمَعُ أَنْ تَكُونُوا شَطْرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِنَّ مَثَلَكُمْ فِي الْأُمَمِ كَمَثَلِ الشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي جِلْدِ الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الْحِمَارِ

531-379/1- Bize Osman b. Ebu Şeybe el-Absî tahdis etti… Ebu Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil Allah: Ey Âdem buyuracak. Âdem: Lebbeyk ve sa'deyk (buyur, emrine hazırım), hayır yalnız senin elindedir, diyecek. Yüce Allah: Cehennem kafilesini çıkart, diyecek. O: Cehennem kafilesi ne demektir diyecek. Allah: Her bin kişiden dokuz yüz doksandokuzkişidir buyuracak. İşte küçük çocuğun saçlarının ağaracağı, her gebenin taşıdığı yükünü bırakacağı, sarhoş olmadıkları halde insanları sarhoş göreceğin zaman o zamandır ama Allah'ın azabı pek çetindir."*

(Ebu Said) dedi ki: Bu hal ashaba çok ağır geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü, o bir kişi hangimiz olabiliriz ki, dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Müjde size* (3/39a) *muhakkak Ye'cüc ile Me'cüc'ten bin kişi ve*

sizden bir kişi" Sonra şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, ben sizin cennetliklerin dörtte biri olacağınızdan ileri derecede ümitvarım"* buyurdu.

Biz de Allah'a hamd ettik, tekbir getirdik. Sonra şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, gerçekten ben sizin cennetliklerin üçte birini teşkil edeceğinizden oldukça ümitliyim."*

Biz de Allah'a hamd ettik, tekbir getirdik. Sonra şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, ben sizin cennetliklerin yarısı olacağınızı kuvvetle ümit ediyorum. Şüphesiz sizin ümmetler arasındaki misaliniz siyah öküzün derisindeki beyaz bir kıl, yahut eşeğin ön ayağındaki tüy bitmeyen daire şeklindeki ben gibisiniz."*[304]

Şerh

"Lebbeyk ve sa'deyk, hayır yalnız senin elindedir." Senin elindedir, yanındadır, nezdindedir demektir. Muâz (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste lebbeyk ve sa'deyk'in açıklaması geçmiş bulunmaktadır.

Şanı yüce Allah'ın Âdem'e (aleyhisselâm) söyleyeceği: *"Cehennem kafilesini çıkart"*daki kafile (el-ba's) burada oraya yönlendirilip, gönderilecek kimseler demektir. Bu da cehennemlikleri diğerlerinden ayır demektir.

"İşte küçük çocuğun saçlarının ağaracağı... vakit budur... fakat Allah'ın azabı pek çetindir." Buyrukta anlam itibariyle yüce Allah'ın: *"Şüphesiz kıyametin sarsıntısı pek büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile yükünü bırakır."* (Hac, 22/1-2) buyruğuna ve: *"Çocukların saçlarını ağartacak bir günden kendinizi nasıl koruyacaksınız"* (Müzzemmil, 73/17) buyruğuna uygun ibareler kullanılmıştır.

İlim adamları, her hamilenin yükünü bırakacağı ve sözü edilen diğer hususların ne zaman gerçekleşeceği hususunda farklı kanaatlere sahiptirler. Bunun dünyadan çıkmadan önce kıyamet sarsıntısı sırasında olacağı söylendiği gibi, kıyamette olacağı da söylenmiştir.

Birinci görüşe göre buyruk zâhirinden anlaşılan anlama göre anlaşılmıştır, ikinci açıklamaya göre mecazi anlamıyla açıklanmıştır. Çünkü kıyamet esnasında ne gebelik, ne doğum sözkonusudur. Bu yoruma göre ifadelerin takdiri de şöyle olur: O gündeki dehşetli ve zorlu haller öyle bir dereceye ulaşacak ki, orada hamilelerin varlığı tasavvur olunsa şüphesiz yüklerini bırakırlar. Nitekim Araplar: Çocukların saçlarının ağaracağı bir musibet ile karşı-

304 Buhari, 3348, 6530, 4741, 7483 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4005

laştık derken, kastettikleri o günün çok çetin ve şiddetli olduğudur. Allah en iyi bilendir. (3/97)

"Şüphesiz Ye'cüc ile Me'cüc'ten bin kişi, sizden bir kişi" Asıllarda da ve rivâyetlerde de bu şekilde bin ve bir kişi anlamındaki lafızların her ikisi de ref ile gelmiştir, bu doğrudur. Burada şan zamirinin varlığı takdir edilir, zamir olan he hazfedilmiş olur. Bu da caiz ve bilinen bir husustur.

Ye'cuc ile Me'cuc kıraat imamlarının çoğunluğu ve dilbilginlerinin çoğunluğuna göre hemzeli değildir. Ancak Âsım her ikisini de hemzeli okumuştur. Bu lafızların asılları ateşin ecîci'nden türemiştir. O da ateşin çıkardığı ses ve kıvılcımları demektir. Çoklukları ve çetin güçlerinden ötürü ayrıca birbirlerine girip karışmaları dolayısıyla ona benzetilmiştir. Vehb b. Münebbih ile Mukatil b. Süleyman:Onlar Nuh oğlu Yâfes'in soyundandırlar demişlerdir. Dahhak ise: Onlar Türklerin bir kuşağıdırlar. Ka'b ise onlar Âdem'in Havva'dan başkasından onun (iradesi dışında) nutfesinden olmuşlardır. Bu da şöyle olmuştur: Âdem ihtilam olmuş ve nutfesi toprağa karışmış, yüce Allah da ondan Ye'cuc ile Me'cuc'u halk etmiştir demiştir. Allah en iyi bilendir.

"Eşeğin ön ayağındaki tüysüz daire şeklindeki ben gibi" "Rakme" kelimesi hakında dilbilginleri eşeğin iki rakmesi (beni) onun bacaklarının üst taraflarındaki izdir dedikleri gibi, ön ayaklarındaki daire şeklindeki kısım olduğu da söylenmiştir, bineğin ön ayaklarının iç kısmındaki bir çıkıntı olduğu da söylenmiştir. (3/98) Allah doğruyu en iyi bilendir.

٥٣٢-٢/٣٨٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّهُمَا قَالَا مَا أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ أَوْ كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي الثَّوْرِ الْأَبْيَضِ وَلَمْ يَذْكُرَا أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الْحِمَارِ

532-380/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Vekî" tahdis etti. (H) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize Ebu Muaviye tahdis etti. Her ikisi A'meş'ten bu isnâd ile hadisi rivâyet ettiler. Ancak ikisi de şöyle dedi: *"Sizler o gün insanlar arasında ancak siyah öküzdeki beyaz bir kıl gibi yahut beyaz bir öküzdeki siyah bir kıl gibisiniz"* dediler ve *"yahut eşeğin ön ayağındaki tüysüz daire şeklindeki ben gibisiniz"* ibaresini zikretmediler.[305]

305 531 nolu hadisin kaynakları

٢/٢ كِتَابُ الطَّهَارَةِ

2/2 TAHÂRET KİTABI

Dilbilginlerinin çoğunluğu şöyle demektedir: Mastar olan fiilleri anlatılmak istenince ilk harfleri ötreli olmak üzere, "vudû" ve "tuhûr" (abdest almak) kullanılır. Kendisi ile temizlenilecek su kastedilecek olursa, ilk harfleri fethalı olarak "vedû" ve "tahûr" denilir.

İbnu'l-Enbari, dilbilginlerinden ve başkalarından pek çok kimse dilbilginlerinin birçoğundan bunu böylece nakletmişlerdir. Halil, Esmaî, Ebu Hâtim es-Sicistanî, el-Ezherî ve bir topluluk ise her iki halde de ilk harflerinin fethalı olduğu kanaatini benimsemişlerdir. Metâli' sahibi de şöyle demektedir: Her iki halde de ötreli okundukları nakledilmiştir.

"Vudû"nun asıl anlamı güzellik ve temizlik demek olan "vedâet"den gelmektedir. Namaz abdestine "vudû" adının veriliş sebebi ise, abdest alanı temizleyip, onu güzelleştirdiğinden dolayıdır.

"Taharet"in de asıl anlamı temizlik ve pisliklerden korunmak (tenezzüh) dür.

"Gusl"e gelince, bundan kasıt eğer su ise, baştaki gayn harfi ötreli (ğusl) olur. Eğer mastar kastedilirse gayn harfi ötreli de, fethalı da okunabilir, her ikisi de meşhur iki söyleyiştir.

Bazıları da şöyle demektedir: Eğer "yıkamak" anlamında mastar ise gayn harfi fethalı olur. Şayet yıkanmak anlamı kastedilirse ötreli söylenir. "Cuma günü guslü sünnettir" sözü ile "cünuplükten gusletmek vaciptir" ve benzerlerinde olduğu gibi.

Fakihlerin lahni (kelimeleri yanlış telaffuzu) ile ilgili eser tasnif etmiş bazı kimselerin söyledikleri cünüplükten gusletmek, Cuma günü için gusletmek ve

benzeri sözlerinde gayn harfini telaffuz etmek lahndir şeklinde söyledikleri ise onların bir hatasıdır. Aksine fukahânın bu söyledikleri belirttiğimiz gibi doğru olandır.

Gayn harfi kesreli olarak "gısl" ise hatmi ve buna benzer başın kendisiyle yıkandığı (hoş kokan) şeylerin ismidir. Allah en iyi bilendir.

١/١ - بَاب فَضْلِ الْوُضُوءِ

1/1- (3/39B) ABDESTİN FAZİLETİ

٥٣٣-١/١- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ حَدَّثَنَا أَبَانُ حَدَّثَنَا يَحْيَى أَنَّ زَيْدًا حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا سَلَّامٍ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَآنِ أَوْ تَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالصَّلَاةُ نُورٌ وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَايِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مُوبِقُهَا

533-1/1- Bize İshak b. Mansur tahdis etti, bize Habban b. Hilal tahdis etti, bize Eban tahdis etti. Bize Yahya'nın tahdis ettiğine göre Zeyd kendisine şunu tahdis etti: Ebu Sellâm kendisine Ebu Mâlik el-Eş'arî'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Abdest imanın yarısıdır. Elhamdulillah mizanı doldurur. Subhanallah velhamdulillah da göklerle yer arasını doldururlar -yahut doldurur-, namaz bir nurdur, sadaka bir burhandır, sabır bir ışıktır, Kur'ân senin lehine ya da aleyhine bir huccettir. Bütün insanlar sabah gider ve nefsini satar. Bu sebeple ya onu hürriyetine kavuşturur (azad eder) yahut onu helâke götürür."*[306]

Şerh

Müslim (rahimehullah) dedi ki: "Bize İshak b. Mansur tahdis etti... Ebu Mâlik el-Eş'arî'den." Bu Darakutni'nin ve başkalarının hakkında bazı tenkitlerde bulunduğu isnâdlardan birisidir. Onlar derler ki: Bu isnâdta Ebu Sellâm ile Ebu Mâlik arasında bir ravi düşmüştür. (3/99) Düşen ravi ise Abdurrahman b. Ğunm'dır. Düştüğünün delili de Muaviye b. Sellâm bu hadisi kardeşi Zeyd

306 Tirmizi, 3517; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12167

b. Sellâm'dan, o dedesi Ebu Sellâm'dan, o Abdurrahman b. Ğunm'dan, o Ebu Mâlik el-Eş'arî'den diye rivâyet etmiş olmasıdır. Bu hadisi Nesai, İbn Mace ve başkaları da böyle tahriç etmişlerdir.

Bu itiraza Müslim adına şu şekilde cevap vermek mümkündür: Müslim'in halinin zâhirinden anlaşılan onun Ebu Sellâm'ın bu hadisi Ebu Mâlik'ten dinlediğini bilmesidir. Bu durumda Ebu Sellâm bu hadisi hem Ebu Mâlik'ten dinlemiş, hem de Abdurrahman b. Ğunm'dan, o Ebu Mâlik'ten diye de dinlemiştir. Bazen onu bizzat ondan, bazen de Abdurrahman'dan diye rivâyet etmiştir. Durum her ne olursa olsun metin sahihtir, hakkında bir tenkit sözkonusu değildir. Allah en iyi bilendir.

Habban b. Hilal'in isminde ha harfi fethalı okunur, Eban'dan daha önce kitabın baş taraflarında söz edilmiş, munsarıf ve gayrı munsarıf olabileceği, tercih edilenin de munsarıf olduğu belirtilmiş idi. Ebu Sellâm'ın adı Mantur el-A'rec el-Habeşî ed-Dımeşkî'dir. Onun bu nispeti Habeşlilere değil Yemen'den Himyer'in bir kolunadır.

Ebu Mâlik'in adı hakkında ihtilâf edilmiştir. Haris, Ubeyd ve Ka'b b. Âsım olduğu, Amr olduğu da söylenmiştir. Şamlı raviler arasında sayılır.

"Abdest imanın yarısıdır... yahut onu helâke götürür." Bu İslam'ın esaslarından pek büyük hadistir. İslam'ın önemli birtakım kaidelerini kapsar.

Tuhûr (abdest)ten kasıt abdest alma eylemidir. Bu sebeple tercih edilen ve çoğunluğunun görüşüne göre tı harfinin ötreli okunacağıdır, az önce geçtiği gibi fethalı okunması da caizdir. Şatr ise yarısı demektir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Abdest imanın yarısıdır"* buyruğunun anlamı hususunda farklı açıklamalar yapılmıştır. Onun için verilecek mükâfat imanın ecrinin yarısına kadar katlandırılıp, yükselir demek olduğu söylendiği gibi iman kendisinden önceki günahları siler, süpürür, abdest de böyledir. Çünkü abdest ancak iman ile birlikte sahih olur. İman şartına bağlı olması dolayısıyla yarısı demektir anlamında olduğu da söylenmiştir.

Bir diğer açıklamaya göre burada imandan kasıt namazdır. Nitekim yüce Allah: *"Allah sizin imanınızı boşa çıkaracak değildir."* (Bakara, 2/143) buyurmaktadır.

Taharet (şer'î temizlik) namazın sıhhati için bir şarttır. Bundan dolayı yarısı gibi değerlendirilmiştir. Şatr lafzının gerçek manada yarım olması da zorunlu değildir. Görüşler arasında doğruya en yakın olan budur. Bunun şu anlama gelme ihtimali de vardır: İman kalp ile tasdik, zahiren de inkiyad

(emre itaat ve bağlılık) demektir. Bu ikisi imanın birer şatrı (yarısı)dır. Taharet (abdest) ise namazı da ihtiva eder. (3/100) Bu sebepten dolayı namaz da zahiren emre bağlılığı ortaya koyar. Allah en iyi bilendir.

"Elhamdulillah mizanı doldurur." Bu da ecrinin büyük olduğu ve bu ecrin mizanı doldurduğu anlamına gelir. Amellerin tartılacağına ve tartıların ağır ve hafif geleceğine dair Kur'ân ve sünnetin nasları birbirini pekiştirmektedir.

"Subhanallah ve elhamdulillah göklerle yer arasını doldururlar -yahut doldurur.-" Bu buyruğun anlamı ile ilgili olarak şöyle denilebilir: Eğer bunların sevapları bir cisim olarak takdir edilirse göklerle yer arasını doldurur. Faziletlerinin büyük olmasının sebebi ise subhanallah demekle yüce Allah'ın tenzih edilmesi (her türlü eksiklikten münezzeh olduğunun bildirilmesi) ve elhamdulillah diyerek de işlerin yüce Allah'a havale edilip, ona ihtiyacın arz edilmesi anlamlarını kapsadıklarındandır. Allah en iyi bilendir.

"Namaz nurdur." Yani o masiyetlerden alıkoyar, hayâsızlıklardan ve münkerden uzaklaştırır, doğruya iletir. Tıpkı nur ile aydınlanıldığı gibi. Bunun, namazın ecri kıyamet gününde namaz kılan için bir nur olacaktır anlamında olduğu söylendiği gibi, namaz kılarken kalp onun sebebiyle başka şeylerden boşalıp, zâhiri ve bâtını ile yüce Allah'a yöneldiğinden ötürü hakikatlerin mükâşefesine ve kalbin genişleyip, marifet nurlarının parıldamasına sebep olduğu için de ona nur denilmiştir diye de açıklanmıştır.

Şanı yüce Allah da: *"Sabır ve namaz ile (Allah'tan) yardım isteyin."* (Bakara, 2/45) buyurmaktadır. Namazın nur olmasının şu anlamda olduğu da söylenmiştir: Namaz kıyamet gününde namaz kılanın yüzü üzerinde açıkça görünen bir nur olacaktır. Nitekim dünyada da namaz kılmayanların aksine namaz kılanın yüzünde bir parlaklık ve aydınlık olur. Allah en iyi bilendir.

"Sadaka burhandır." Tahrir sahibi der ki: Yani delil ve belgelere başvurulduğu gibi, sadakaya da sığınılır. Çünkü kula kıyamet gününde malını nerede harcadığı sorulacak olursa onun verdiği sadakalar bu soruya verilecek cevabın burhanları (delilleri, belgeleri) olacak, o: Malımı tasadduk ettim diyecek. (Devamla) der ki: Sadaka veren kimsenin kendisiyle tanınacağı bir alametle alametlendirilecek olması da mümkündür. Böylelikle bu alamet onun halinin ne olduğuna dair bir burhan olur ve malını nerede harcadığı ona sorulmaz.

Tahrir sahibinden başkası da şöyle demektedir: Yani sadaka, sadaka verenin imanına dair bir delildir; çünkü münafık sadakaya inanmadığından ötürü sadaka vermez. Bundan dolayı sadaka verenin verdiği sadaka imanının sıdkına (doğruluğuna) delildir. Allah en iyi bilendir.

"Sabır bir ziyadır." Bunun anlamı şeriatta sevilen sabır türüdür. Bu da yüce Allah'a itaat üzere sabır, masiyetleri işlemekten uzak durmakta sabır ve aynı zamanda dünyada hoşlanılmayan türlü hal ve musibetlere karşı sabırdır. Maksat ise sabrın övülen bir hal olup, sabırlı kimsenin her zaman için doğruluk üzerinde aydınlanan ve sürekli olarak hidayet üzere olan bir kimse olduğunun anlatılmasıdır. (3/101)

İbrahim el-Havvâs dedi ki: Sabır, kitap ve sünnet üzere sebat etmektir. İbn Ata dedi ki: Sabır, bela halinde güzel bir edeple durmaktır. Üstat Ebu Ali ed-Dekkak (rahimehullah) da şöyle demektedir: Sabrın hakikati takdire itiraz etmemektir. Şikâyet etmek maksadıyla olmamak üzere uğradığı belayı açıklamak ise sabra aykırı değildir. Çünkü Eyyub (aleyhisselâm): *"Rabbim başıma bu bela gelip çattı."* (Enbiya, 21/83) dediği bildirilmekle birlikte yüce Allah da onun hakkında: *"Gerçekten biz onu sabredici bulduk, o ne güzel kuldur."* (Sâd, 38/44) buyurmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Kur'ân senin lehine ya da aleyhine bir delildir" anlamı gayet açıktır yani onu okuyup, gereğince amel edecek olursan ondan yararlanırsın, aksi takdirde o senin aleyhine bir delil olur.

"Bütün insanlar sabahleyin gider..." Bütün insanlar bizzat kendisi için çalışır. Kimisi itaat etmek suretiyle nefsini yüce Allah'a satarak azaptan azat eder, kurtarır, kimisi de onu şeytana ve hevâya uymak suretiyle onlara onu satar ve böylelikle onu helâk eder. Allah en iyi bilendir.

٢/٢- بَاب وُجُوبِ الطَّهَارَةِ لِلصَّلَاةِ

2/2- NAMAZ İÇİN TAHARETİN VACİP OLDUĞU BABI

٥٣٤-٠٠٠/١- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ وَاللَّفْظُ لِسَعِيدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ دَخَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَلَى ابْنِ عَامِرٍ يَعُودُهُ وَهُوَ مَرِيضٌ فَقَالَ أَلَا تَدْعُو اللَّهَ لِي يَا ابْنَ عُمَرَ قَالَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طُهُورٍ وَلَا صَدَقَةٌ مِنْ غُلُولٍ وَكُنْتَ عَلَى الْبَصْرَةِ

534-.../1- Bize Said b. Mansur, Kuteybe b. Said ve Ebu Kâmil el-Cahderî -lafız Said'e ait- tahdis edip dediler ki... Mus'ab b. Sa'd dedi ki: Abdullah b. Ömer hasta olan İbn Âmir'i ziyaret etmek üzere yanına girdi. (3/40a) Ona:

Ey İbn Ömer benim için Allah'a dua etmez misin, dedi. O: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Abdestsiz bir namaz, ganimetten çalınan maldan da sadaka kabul olunmaz."* Hâlbuki sen Basra'nın emiri idin,dedi.[307]

٥٣٥-٠٠٠/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ ح قَالَ أَبُو بَكْرٍ وَوَكِيعٌ عَنْ إِسْرَائِيلَ كُلُّهُمْ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

535-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Huseyn b. Ali, Zâide'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Vekî''de İsrail'den tahdis etti[308]. Hepsi Simâk b. Harb'den bu isnâd ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivâyet etti.[309]

٥٣٦-٢/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ حَدَّثَنَا مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ أَخِي وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ

536-2/3- Bize Muhammed b. Râfi' tahdis etti. Bize Abdurrezzak b. Hemmam tahdis etti, bize Ma'mer b. Râşid, Vehb b. Münebbih'in kardeşi, Hemmam b. Münebbih'ten tahdis edip dedi ki: Bu bize Ebu Hureyre'nin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muhammed'den tahdis ettikleridir deyip, zikrettiği çeşitli hadisler arasında bu da vardı: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/40b) şöyle buyurdu: *"Sizden birinizin abdestini bozan bir hali olursa abdest almadıkça namazı kabul edilmez."*[310]

307 Tirmizi, 273; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7457

308 Matbû nüshadan düşmüştür. Ayrıca bk. Tuhfetu'l-Eşrâf, no: 7457. Görüleceği gibi orada: "Bize Vekî' tahdis etti" ibaresi yerine "an Vekî': Vek'den" ibaresi yer almaktadır. Ayrıca bu hadisin şerhine de bakınız. Çünkü şerhte, "Vekî'de bize tahdis etti" ibaresi yer almaktadır.

309 534 numaralı hadisin kaynakları

310 Buhari, 135; Ebu Davud, 60; Tirmizi, 76; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14694

Şerh

(534-536 numaralı hadisler)

(534) "Ebu Kâmil el-Cahderî"nin adı el-Fudayl b. Huseyn'dir. Adı Cahder olan dedesine nispet edilmiştir. Daha önce defalarca açıklanmış bulunmaktadır. Senette ayrıca "Ebû Avâne" de vardır ki onun da adı Vaddâh b. Abdullah'tır.

"Allah abdestsiz bir namazı, ganimetten çalınmış bir sadakayı kabul etmez." Bu hadis namaz için abdest (taharet)in vacip olduğu hususunda açık bir nastır. Ümmet de namazın sahih olması için taharetin şart olduğu üzerinde icma etmiştir.

Kadı Iyaz der ki: Namaz için taharetin ne zaman farz kılındığı hususunda ihtilâf etmişlerdir. İbnu'l-Cehm abdestin İslam'ın ilk dönemlerinde sünnet olduğu, onun farziyetinin ise daha sonra teyemmüm âyetinde nazil olduğu kanaatindedir.

Cumhur ise şöyle demektedir: Hayır, abdest bundan önce de farz idi. (Kadı Iyaz devamla) dedi ki: Abdest almanın namaz kılmak üzere kalkan her kişiye mi yoksa özel olarak hadesli olan (abdestsiz olan) kimseye mi farz olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Seleften bazı kimseler her bir namaz için abdest almanın farz olduğunu kabul etmişler ve yüce Allah'ın: *"Namaz için kalktığınız takdirde"* (Mâide, 5/6) âyetini delil göstermişlerdir.

Başka bir grup ise bunun önce böyle olmakla birlikte sonradan nesh edildiği kanaatindedir.

Her namaz için abdest alma emrinin mendubluk anlamında olduğu söylendiği gibi; hayır, ancak hadesli (abdestsiz) olan kimse için abdest almak meşrudur ama her bir namaz için abdestin yenilenmesi (tazelenmesi) müstehabtır, denilmiştir. Bundan sonra da fetva vermek ehliyetine sahip kimseler bu kanaat üzerinde icma etmiş ve bu hususta aralarında görüş ayrılığı kalmamıştır. Onlara göre de âyet: Eğer abdestsiz iseniz... demektir. Kadı Iyaz (rahimehullah)'ın açıklamaları bunlardır.

Bizim mezhep âlimlerimizin ise abdest almayı icap ettiren hususun ne olduğu hakkında üç ayrı görüşü bulunmaktadır:

1- Abdest almak hades (abdestin bozulması) sebebiyle vakti geniş olmak üzere vaciptir.

2- Abdest almak ancak namaz kılmak için kalkınca vacip olur.

3- Her iki sebep dolayısıyla abdest almak icap eder. Mezhep âlimlerimiz nezdinde tercih edilen kanaat budur.

Su ya da toprak ile taharet almaksızın namaz kılmanın haram olduğu üzerinde ümmet icma etmiştir. Kılınacak namazın farz ya da nâfile olması arasında fark olmadığı gibi, tilavet secdesi, şükür secdesi, cenaze namazı kılmak arasında da bir fark yoktur. Ancak Şa'bî ile Muhammed b. Cerir et-Taberi'den taharetsiz olarak cenaze namazı caizdir diye nakledilen kanaat bundan müstesnadır ama bu da batıl bir görüştür, ilim adamları bunun aksi üzerinde icma etmişlerdir. Mazeretsiz olarak kasten ve abdestsiz namaz kılan bir kimse günahkâr; olur ama bize göre de, büyük çoğunluğa göre de kâfir olmaz. Ebu Hanife (rahimehullah)'dan böyle bir kimsenin ciddiyetsiz hareketi dolayısıyla kâfir olduğunu söylediği nakledilmiştir.

Bizim delilimiz şudur: Küfür itikat edilen hususlar hakkında sözkonusu olur. Bu şekilde namaz kılan kimsenin ise akidesi sahihtir. Bütün bu hükümler ise abdestsiz olarak namaz kılan bir kimsenin herhangi bir mazeretinin bulunmaması halinde sözkonusudur. Ama su ve toprak bulamayan kimse gibi mazereti bulunan kişi hakkında İmam Şâfiî'nin (rahimehullah) dört görüşü bulunmaktadır. Bu dört görüş de çeşitli ilim adamlarının kabul ettikleri görüştür, bunların her birisini birtakım ilim adamları dile getirmişlerdir. Bizim (Şâfiî) mezhebimiz âlimlerine göre bu dört görüşün en sahih olanı ise böyle bir kimsenin durumu nasılsa öylece namaz kılmasının vacip olduğu ve taharet alma imkânı bulduğu takdirde onu iade etmesi icap ettiğidir.

İkincisi ise namaz kılması haram olur ama kazasını yapması icap eder.

Üçüncüsü namaz kılması müstehap, kaza yapması vaciptir.

Dördüncüsü namaz kılması vacip, kaza yapması vacip değildir. Bu görüş ise el-Müzenî'nin tercih ettiği görüştür. Delil itibariyle en güçlü görüş de budur.

Namazın vacip (farz) oluşuna gelince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu bunu gerektirmektedir: *"Size herhangi bir emir verecek olursam gücünüz yettiği kadarıyla onu yapınız."* Bu durumda namazın iade edilmesi ise yenilenen bir emir ile icap eder, aslolan ise böyle bir emrin olmayışıdır. Aynı şekilde Müzenî de şöyle diyor: Bir tür ihlal ile birlikte vakit içerisinde yerine getirmekle emrolunduğu her bir namazın kazası da icap etmez. Allah en iyi bilendir.

İkinci hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden birinizin abdesti bozulursa, abdest almadıkça Allah namazını kabul etmez"* buyruğu, su

ya da toprak ile taharetlenmedikçe (temizlenmedikçe) namazı kabul olmaz demektir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yalnızca abdesti sözkonusu etmesi ise aslolanın ve çoğunlukla yapılanın o olmasından dolayıdır. Allah en iyi bilendir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ganimetten çalınan maldan sadakayı da"* (kabul etmez). Gulul hainlik etmek demektir. Asıl anlamı ise paylaştırılmadan önce ganimet malından çalmaktır.

"İbn Âmir'in: Bana dua et, demesi üzerine İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim... *"Allah... kabul etmez"* hem sen Basra'nın üzerinde emir idin" sözlerinin manası şudur: Yani sen ganimetten çalmaktan kurtulabilmiş değilsin çünkü sen Basra valisi idin. (3/103) Dolayısıyla sende yüce Allah'ın birtakım hakları da, kulların birtakım hakları da kalmıştır. Bu nitelikte olan kimseye yapılan dua ise kabul edilmez. Tıpkı namaz ve sadakanın da ancak kendisini belirtilen hallerden koruyan kimseden kabul edilmesi gibi.

Zahiren göründüğü kadarıyla -Allah en iyi bilendir- İbn Ömer bu sözleriyle İbn Âmir'i yaptıklarından vazgeçirmek istemiş, onu tövbeye teşvik etmiş, emirlere muhalefet etmekten vazgeçirmek için onu şevklendirmiştir. Yoksa duanın fasıklara faydası olmayacağını kesin olarak söylemek istememiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, selef de, halef de kâfirlere ve masiyet işleyen kimselere hidayet bulmaları ve tövbe etmeleri için hep dua etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

(535) "Bize Muhammed b. Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki... Simâk b. Harb'den" Müslim'in: "Hepsi" sözünden kastı Şu'be, Zâide ve İsrail'dir.

"Ebu Bekr dedi ki: Vekî' de bize tahdis etti" sözü de şu demektir: Ebu Bekr b. Ebu Şeybe bunu Huseyn b. Ali'den, o Zaide'den diye rivâyet etmiştir. Bunu yine Ebu Bekr, Vekî''den, o İsrail'den diye rivâyet etmiş, Ebu Bekr ile Vekî' haddesenâ (bize tahdis etti) demişlerdir. Bu da "haddesenâVekî': Bize Vekî' tahdis etti" sözüyle aynı anlamdadır. Bazı asıl nüshalarda "haddesenâ" kelimesi düşmüş ve sadece "Ebu Bekir ve Vekî', İsrail'den" kısmı kalmıştır. Bu da sahihtir. Bu durumda Ebu Bekr'in ilk olarak söylediği bize Huseyn tahdis etti sözüne atfedilmiş olur. Yani bize Vekî' de İsrail'den tahdis etti demektir. Bazı asıllarda da şu şekildedir: Ebu Bekr dedi ki: Bize Vekî' de tahdis etti.

Hepsi de doğrudur. Allah en iyi bilendir.

٣/٣- بَاب صِفَةِ الْوُضُوءِ وَكَمَالِهِ

3/3- ABDESTİN ŞEKLİ VE KEMALİ BABI

٥٣٧-٣/١- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ عَطَاءَ بْنَ يَزِيدَ اللَّيْثِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ أَخْبَرَهُ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دَعَا بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ فَغَسَلَ كَفَّيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ مَضْمَضَ وَاسْتَنْثَرَ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى إِلَى الْمِرْفَقِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُسْرَى مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى إِلَى الْكَعْبَيْنِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ غَسَلَ الْيُسْرَى مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَكَانَ عُلَمَاؤُنَا يَقُولُونَ هَذَا الْوُضُوءُ أَسْبَغُ مَا يَتَوَضَّأُ بِهِ أَحَدٌ لِلصَّلَاةِ

537-3/1- Bana Ebu't-Tahir Ahmed b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Serh ve Harmele b. Yahya et-Tucîbî tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb, Yunus'tan tahdis etti. Onun İbn Şihab'dan rivâyetine göre Ata b. Yezid Leysî kendisine şunu haber vermiştir: Osman'ın azatlısı Humrân'ın kendisine haber verdiğine göre Osman b. Affan (radıyallâhu anh) kendisine abdest için su getirilmesini istedi. Sonra abdest aldı. Ellerini üç defa yıkadıktan sonra mazmaza yapıp, burnuna su verip çıkardı. Sonra yüzünü üç defa yıkadı. Sonra sağ elini (kolunu) dirseğe kadar üç defa yıkadı. Sonra sol elini aynı şekilde (dirseğe kadar) yıkadı. Sonra başına mesh etti. Sonra sağ ayağını üç defa topuklara kadar yıkadı. Sonra sol ayağını da aynı şekilde yıkadı. Sonra: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i benim bu abdestim gibi abdest aldığını gördüm dedi. Sonra da O (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/41a): *"Kim benim bu abdestim gibi abdest aldıktan sonra kalkıp iki rekât namaz kılar ve içinden namaz dışında bir şeyler geçirmezse geçmiş günahları ona bağışlanır"* buyurdu, dedi.

İbn Şihab dedi ki: Bizim ilim adamlarımız: Bu abdest, bir kimsenin namaz için alacağı en mükemmel abdesttir, derlerdi.[311]

311 Buhari, 159, 164, 1934; Ebu Davud, 106; Nesai, 84, 85, 116; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9734

٥٣٨-٤/٣- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ أَنَّهُ رَأَى عُثْمَانَ دَعَا بِإِنَاءٍ فَأَفْرَغَ عَلَى كَفَّيْهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ فَغَسَلَهُمَا ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْإِنَاءِ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْثَرَ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

538-4/2- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Ata b. Yezid Leysî'nin rivâyetine göre Osman (radıyallâhu anh)'ın azatlısı Humrân, Osman'ın bir su kabı getirilmesini istediğini, ellerine üç defa su döküp, ellerini yıkadığını sonra sağ elini kaba daldırıp, ağzına su alıp çalkaladığını, burnuna su verip çıkardığını sonra yüzünü üç defa, ellerini (kollarını) da dirseklerine kadar üçer defa yıkadığını, sonra başına mesh ettiğini, sonra ayaklarını üç defa yıkadığını, sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/41b): *"Kim benim bu abdestim gibi abdest alır sonra da içinden namaz ile ilgisi olmayan şeyler geçirmeksizin iki rekât namaz kılarsa onun geçmiş günahları ona bağışlanır"* buyurduğunu naklettiğini görmüştür.[312]

Şerh

(537–538 numaralı hadisler)

(537) Senette geçen Harmele et-Tucîbî ile ilgili açıklamalar kitabın baş taraflarında değişik yerlerde geçti. Allah en iyi bilendir.

Yine senette rivâyeti birbirlerinden nakleden İbn Şihab, Ata b. Yezid ve Humrân'ın üçü de tabiinden olup, birbirlerinden rivâyet nakletmişlerdir.

"Ellerini üç defa yıkadı." Bu da ellerin abdestin başında yıkanmasının sünnet olduğuna delildir. Nitekim ilim adamlarının ittifakıyla da bu böyledir.

Mazmaza ve İstinşâk (Abdest Alırken Ağıza ve Buruna Su Vermek)

"Sonra mazmaza yapıp, burnuna su alıp çıkardı." Dilbilginleri, fukahâ ve muhaddislerin çoğunluğuna göre *istinsâr,* suyu burna çektikten *(istinşâk)*

312 537 numaralı hadisin kaynakları

sonra çıkarmaktır. İbnu'l-A'râbî ve İbn Kuteybe de istinsâr, istinşâkın aynısıdır demiş olmakla birlikte doğrusu birincisidir. Buna bir diğer rivâyetteki "istinşâk ve istinsâr yaptı" deyip, her ikisini bir arada zikretmiş olması delildir.

Dilbilginleri der ki: (İstinsâr) "en-nesre"den alınmıştır ki bu da burnun yan tarafı demektir. Hattâbî ve başkaları ise burnun kendisidir demekle birlikte birincisi meşhur olandır. Ezherî dedi ki: Seleme'nin, Ferrâ'dan rivâyet ettiğine göre adam nesretti, intisâr ve istinsâr yaptı, ifadeleri abdest alırken burnunun yan tarafını hareket ettirmesini anlatmak için kullanılır. Allah en iyi bilendir.

Mazmazanın gerçek mahiyeti ile ilgili olarak mezhep âlimlerimiz şöyle demiştir: Mazmazanın mükemmel şekli ağzına su alıp onu çalkaladıktan sonra suyu ağzından dışarıya atmasıdır. Asgarisi ise ağzına su almasıdır. Cumhurun söylediği meşhur kanaate göre ise, ağzında suyu çalkalaması şart değildir. Mezhep âlimlerimizden bir topluluk ise şart olduğunu söylemişlerdir.

Bu husustaki görüş ayrılığı başın mesh edilme keyfiyeti ile ilgili görüş ayrılığı gibidir. Eğer ıslak elini başına koyup, onu başı üzerinde gezdirmezse mesh gerçekleşmiş olur mu? Daha sahih olan gerçekleşmiş olacağıdır. Tıpkı başka organlarda suyun organlara ulaştırılmasının yeterli olması gibi.

İstinşâk ise suyun burna ulaştırılıp, nefes alarak suyu yukarıya doğru çekmektir. Mazmaza ve istinşâkın ileri derecede yapılması müstehaptır. Oruçlu olması halinde ise bu mekruh olur. Çünkü Lakît'in rivâyet ettiği hadise göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Oruçlu olman hali dışında ileri derecede istinşâk yap"* buyurmuştur. Bu da sahih bir hadis olup, bunu Ebu Davud, Tirmizi ve başkaları sahih senetlerle rivâyet etmiş, Tirmizi de: Hasen, sahih bir hadistir demiştir.

Mezhep âlimlerimiz der ki: Su ağza ve burna hangi şekilde ulaştırılırsa mazmaza ve istinşâk da gerçekleşmiş olur. Hangi şeklin daha faziletli olduğuna gelince, bunun beş şekli vardır:

1- Üç avuç su ile mazmaza ve istinşâk yapar. Her bir avuçtan ağzına su alıp mazmaza yapar, sonra yine onun diğer kısmından istinşâk yapar.

2- Mazmaza ve istinşâkı bir avuç ile yapar. (3/105) O sudan önce üç defa mazmaza yapar, sonra yine o sudan üç defa istinşâk yapar.

3- Aynı şekilde her ikisi için bir avuç su alır. Ama önce ondan mazmaza yapar, sonra istinşâk yapar, sonra yine ondan mazmaza yapar, sonra istinşâk yapar, sonra kalanından bir daha mazmaza yapar, sonra da istinşâk yapar.

4- Mazmaza ve istinşâkı iki avuç su alarak birbirinden ayırır. Bunların birisinden üç defa mazmaza yapar, sonra da diğerinden üç defa istinşâk yapar.

5- Ayrı ayrı altı avuç su alır, üçüyle mazmaza yapar, diğer üçü ile istinşâk yapar.

Sahih olan da birinci şekildir. Buhari, Müslim ve başkalarından sahih hadisler de böyle gelmiştir.

Mazmaza ile istinşâkın arasını ayırmak ile ilgili hadis ise zayıftır. Böylelikle bizim bu kitapta zikredilmiş Abdullah b. Zeyd'in rivâyet ettiği hadiste belirttiğimiz üzere üç avuç su almak suretiyle mazmaza ve istinşâkı yapmak muayyen olarak kabul edilmesi gereken şekil olur.

Ulemânın ittifakı ile mazmaza bütün görüşlere göre ve bütün şekillerde istinşâktan önce yapılır. Acaba bu öncelik müstehap mıdır yoksa şart mıdır? Bu hususta da iki görüş vardır. Kuvvetli olanı iki organın farklılığı sebebiyle (mazmazayı önce yapmanın) şart olduğudur. İkinci görüşe göre ise sağ elin yıkanmasının, sol elden önce oluşu gibi bir müstehaplıktır. Allah en iyi bilendir.

Abdest Alırken Yıkama ve Meshin Sayısı

"Sonra yüzünü üç defa yıkadı... Sonra da aynı şekilde sol ayağını yıkadı." Bu hadis abdestin nasıl alınacağı hususunda pek büyük aslî bir dayanaktır. Müslümanlar abdest organlarının yıkanmasında vacip (farz) olanın birer defa yıkamak olduğunu, üç defa yıkamanın ise sünnet olduğunu icma ile kabul etmişlerdir.

Sahih hadislerde ise birer defa yıkamak, üçer defa yıkamak, bazı azaların üçer defa, bazılarının ikişer, bazılarının da birer defa yıkanmasını ifade edecek şekilde gelmiştir.

İlim adamları der ki: Hadislerin bu şekildeki farklılığı bütün bunların caiz oluşuna, üç defa yıkamanın kemali, bir defa yıkamanın da yeterli oluşu ifade ettiğine delildir. İşte hadislerin bu şekilde gelişi buna göre yorumlanır, demişlerdir.

Aynı olayın aynı sahabiden rivâyeti halinde ravilerin ihtilâfına gelince, bu ravilerin bir kısmının hadisi bellediği, bir kısmının da unuttuğu şeklinde açıklanır ve zaptı sağlam, sika ravinin fazlalığının kabul edileceği şeklinde tespit edildiği üzere sikanın fazladan söyledikleri de delil olarak alınır.

İlim adamları başın mesh edilmesi hususunda ihtilâf etmişlerdir. Şâfiî bir grup ile birlikte diğer organlarda olduğu gibi başın da üç defa mesh edilmesinin müstehap olduğu kanaatindedir.

Ebu Hanife, Mâlik, Ahmed ve çoğunluk ise sünnet olanın bir defa mesh etmek olduğu ve bundan fazlasının da yapılmayacağı kanaatindedirler.

Ama sahih hadislerde bir defa mesh sözkonusu edildiği gibi, bazılarında da sadece "mesh etti" denilmiştir. Şâfiî ise Müslim'in sahihinde daha sonra gelecek Osman (radıyallâhu anh)'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(Azalarını) üçer defa yıkayarak abdest aldı" hadisini ve Ebu Davud'un Sünen'inde rivâyet etmiş olduğu "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) başını üç defa mesh etti" hadisini diğer organlara da başı kıyas etmeyi delil göstermiş, bir defa mesh etmeye dair hadisler ile ilgili olarak da bu caiz oluşu beyan etmek içindir ama Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha faziletli olana devam etmiştir, diye cevaplandırmıştır. Allah en iyi bilendir.

Yüzün, Ellerin ve Ayakların Yıkanması

İlim adamları yüzün, ellerin ve ayakların organların tamamını kapsayacak şekilde yıkanmasının farz olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Ancak Rafızîler ilim adamlarından farklı bir kanaat belirterek ayaklar hakkında farz olan meshtir, demişlerdir. Bu ise onların bir yanlışıdır. Çünkü naslar ayakların yıkanmasının icap ettiği hususunda birbirini destekler durumdadır. Aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest alışını nakleden bütün raviler de onun ayaklarını yıkadığını ittifakla ifade etmişlerdir.

İlim adamları başın mesh edilmesinin vücubu (farziyeti) üzerinde de icma etmiş olmakla birlikte vacip olan miktarının ne kadar olduğu hakkında ihtilâf etmişlerdir. Şâfiî bir topluluk ile birlikte bir saç telini dahi olsa mesh etmek suretiyle mutlak olarak mesh adının verileceği miktardır, demiştir.

Mâlik, Ahmed ve bir topluluk ise başın tamamının mesh edilmesinin vacip olduğu kanaatindedir. Ebu Hanife (rahimehullah) ise bir rivâyette, vacip olan dörtte birini mesh etmektir, demiştir.

Mazmaza ve istinşâkın vücubu hakkında da ilim adamlarının dört farklı görüşü vardır:

1- Mâlik ve Şâfiî ile onların mezhebinde olanların kanaatine göre, mazmaza ve istinşâk abdest alırken de, guslederken de sünnettir. Seleften Hasan-ı Basrî, Zührî, Hakem, Katâde, Rabia, Yahya b. Said el-Ensârî, Evzâî

ve Leys b. Sa'd da bu kanaattedir. Aynı zamanda bu Ata ve Ahmed'den de bir rivâyet olarak gelmiştir.

2- Abdestte de, gusülde de vacip(farz)dirler. Bunlar olmadan abdest de, gusül de sahih olmaz. Ahmed b. Hanbel'den meşhur olan görüş budur. Bu aynı zamanda İbn Ebî Leylâ, Hammad, İshak b. Râhûye'nin de görüşüdür. Ata'dan gelen bir rivâyet de böyledir.

3- Mazmaza ve istinşâk gusülde farz, abdestte değildir. Ebu Hanife, onun mezhebine mensup ilim adamları ve Süfyan Sevrî'nin kanaati budur.

4- İstinşâk abdestte de, gusülde de farzdır. Mazmaza ise her ikisinde de sünnettir. Ebu Sevr, Ebu Ubeyd, Davud ez-Zâhirî ile Ebu Bekr b. Münzir'in görüşü budur. Ahmed'den gelen bir rivâyet de böyledir. Allah en iyi bilendir.

Cumhurun ittifakına göre, abdestte ve gusülde organların yıkanmasında suyun organların üzerinde akıtılması yeterlidir. Ayrıca ovalamak şart değildir. Mâlik ve Müzenî tek başlarına şart olduğunu söylemişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Büyük çoğunluğun ittifakına göre de ayak topuklarını ve dirsekleri yıkamak farzdır. Bunun farz olmadığını söyleyen Zufer ve Davud ez-Zâhirî bu kanaatlerinde yalnızdırlar. Allah en iyi bilendir.

İlim adamlarının ittifakı ile "topuklar"dan maksat bacak ile ayak arasındaki çıkıntı şeklindeki iki kemiktir. Her bir ayağın iki topuğu vardır. Rafızîler oldukça bir istisnâ olarak her bir ayağın bir topuğu vardır. Bu da ayağın üst tarafındaki kemiktir demişlerdir. Bu görüş Muhammed b. Hasen'den nakledilmiş ise de ondan sahih olarak gelmiş değildir.

Bu hususta âlimlerin delili ise dil ve iştikak bilginlerinin nakilleri ile üzerinde durmakta olduğumuz bu sahih hadistir. Bu hadiste de: *"Sağ ayağını iki topuğuna kadar yıkadı, sol ayağını da aynı şekilde yıkadı"* denilmektedir. (3/107) Böylelikle her bir ayağın iki topuğu olduğunu hadis tespit etmektedir. Bu meselede deliller ise pek çoktur. Ben bunları tanıklarıyla ve asıl dayanakları ile "el-Mecmû' fî Şerhi'l-Mühezzeb" adlı eserimde açıklamış bulunmaktayım. Aynı şekilde orada bu meselelerin delillerini de, mezhepler arasındaki ihtilâfları bütün fırkaların delilleri ve bunlara verilecek cevapları da bu hustaki ihtilâflı nasların birbirleriyle nasıl telif edileceğini de geniş bir şekilde açıkladım ve bu açıklamaları oldukça etraflı yaptım. Burada ise maksadım sadece hadis ile ilgili olan hususlara işaret etmekten ibarettir. Allah en iyi bilendir.

Abdest Organlarından Fazladan Yaratılmış Organlar Olursa

Mezhep âlimlerimiz şöyle demiştir: Mesela insanın iki yüzü yaratılmış olsa ikisinin de yıkanması icap eder. Üç eli yahut üç ayağı veya daha fazla yaratılmış ve bunlar birbirine eşit ise hepsinin yıkanması icap eder. Eğer fazladan yaratılmış olan el eksik olup, yıkanması farz olan elin yerinde bir çıkıntı şeklinde ise asıl el ile birlikte onun da yıkanması icap eder. Eğer dirseğin üst tarafında bir çıkıntı halinde olup yıkanması farz olan kısmın hizasında da değilse yıkanması gerekmez. Eğer yıkanması gereken kısmın hizasına düşüyorsa sahih ve tercih edilen kanaate göre, yalnızca o hizaya gelen kısmın yıkanması icap eder.

Bazı mezhep âlimlerimiz ise icap etmez, demişlerdir. Bir kimsenin eli dirseğinin üzerinden kopacak olursa, onun için bu farz sözkonusu değildir. Kalanı kısmen yıkamak ise herhangi bir abdest azasının taharetsiz kalmaması için müstehaptır, şayet dirseğin altından kolu kısmen kopmuş ise kalanını yıkaması icap eder. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kim benim bu abdestim gibi abdest alırsa... günahları bağışlanır"* buyruğuna gelince: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "gibi (nahve)" buyurmuş, ancak aynen (misle) dememiştir. Çünkü gerçek manada aynen onun gibi abdest almaya ondan başkasının gücü yetmez.

Günahların bağışlanmasından kasıt ise büyük günahlar dışındaki küçük günahlardır.

Hadisten ise her abdestten sonra iki rekât ve daha fazla namaz kılmanın müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır ve bu, müekked bir sünnettir.

Mezhebimize mensup bir grup ilim adamı da bu (abdest sonrası) namazları namaz kılmanın yasaklandığı vakitlerde de, başkalarında da kılar. Çünkü bu namazın bir sebebi vardır demiş ve Bilal (radıyallâhu anh)'ın Buhari'nin Sahihinde tahriç edilmiş bulunan ne zaman abdest alırsa namaz kıldığına dair hadisini delil göstermişlerdir. Bilal (radıyallâhu anh) da bunun hakkında, benim en ümit bağladığım amelim budur, demiştir.

Şayet (bunu da) kastederek bir farz ya da bir nâfile namaz kılacak olursa aynı yolla tahiyyetu'l-mescid namazı da kılınmış sayılacağı gibi bunun da fazileti kazanılmış olur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İçinden namazla ilgisi olmayan şeyler geçirmezse"* buyruğu ise, dünya işi ve namaz ile ilgisi olmayan herhangi bir şey geçirmezse demektir. Eğer içinden böyle bir şey geçecek olup

da ondan yüz çevirip, iltifat etmeyecek olursa sadece bu yüz çevirmesi ile o hali affedilir ve yüce Allah'ın izniyle bu fazileti de elde etmiş olur; çünkü bu onun kendi isteğiyle yaptığı bir işi değildir. Ayrıca bu ümmetin gelip geçen ve yer etmeyen düşünceleri affedilip bağışlanmıştır. İman kitabında bu kurala dair açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir. (3/108)

Bu açıklamaları aynı anlamıyla İmam Ebu Abdullah el-Mâzerî de dile getirmiş, Kadı Iyaz da bu hususta onu takip ederek şunları söylemiştir: İçinden geçirdikleri (hadisunnefs)nden maksat, gelmesi istenen ve iktisap yolu ile içinden geçirdikleri şeylerdir. Çoğunlukla hatırdan kendiliğinden geçenler kastedilmemişlerdir. *"İçinden geçirmek"* ifadesinin hadiste kullanılması bu içten geçirilenlerin kişinin kendisine izafe edilmesi sebebiyle kesb yoluyla elde edildiğine de bir işarettir.

Kadı Iyaz der ki: Bazıları da şöyle demiştir: Kasti olmayan bu hatırdan geçenlerle birlikte namazın kabul edileceği ümit edilir ve böyle bir kişinin namazı içinden hiçbir şey geçirmeyen kimsenin namazından daha aşağı mertebede olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak buna riayet eden kimseler için günahların bağışlanması teminatını vermiştir. Çünkü içinden bir şey geçirmeksizin namaz kılarak namazı selamete eren kimseler oldukça azdır. Kişi ise bu mertebeye ancak şeytanın vesveselerine karşı nefsi ile mücadele edip, bu vesveseleri kendisinden uzaklaştırması ve bunu korumaya çalışarak bir göz açıp kırpacak kadar bir süre dahi bunlarla meşgul olmaması ile kendi mücahede ve gayretiyle kalbini de vesveselerden uzak tutmasıyla şeytandan kurtulması neticesinde ulaşmıştır. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır, doğrusu benim daha önce kaydettiklerimdir. Allah en iyi bilendir.

"İbn Şihab dedi ki: Bizim âlimlerimiz... derlerdi" sözleri, işte en tam ve eksiksiz abdest budur, demektir. İlim adamları da azaları üç defadan fazla yıkamanın mekruh olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Üç defa yıkamaktan kasıt ise organı tamamen kapsayan üç yıkamadır. Şayet organı ancak iki avuç su ile tamamen yıkayabiliyorsa bu tek bir yıkayış sayılır. Organını üç ya da iki defa yıkadığı hususunda şüphe edecek olursa iki defa yıkadığını kabul eder ve üçüncü bir defa daha yıkar. Mezhep âlimlerimizin büyük bir çoğunluğunun kabul ettiği doğru görüş budur.

Mezhep âlimlerimizden Şeyh Ebu Muhammed el-Cuveynî de şöyle demektedir: Bunu üç defa yıkamış olarak kabul eder ve dördüncü defa yıkamak suretiyle bid'ati işlemek korkusundan ötürü daha fazla yıkamaz. Ancak birinci görüş konu ile ilgili kaidelere uygun olandır. Dördüncü defanın bid'at ve mekruh olması ise kasten dördüncü defa olsun diye yaptığı yıkamadır. Allah en iyi bilendir.

İbn Şihab'ın bu sözünü dirseklerin ve topukların yukarısını yıkamayı mekruh görenler delil gösterebilir; ama bu bize göre mekruh değildir. Aksine bu ileride yüce Allah'ın izniyle ilgili babında açıklaması gelecek sevilen (müstehap) bir sünnettir. İbn Şihab'ın bu sözünde topuklarla dirseklerin yukarısını yıkamanın mekruh olduğuna delil bulunmamaktadır; çünkü maksat daha önce belirttiğimiz gibi sayıyı belirtmektir. Şayet İbn Şihab ya da bir başkası bunun mekruh olduğunu açıkça ifade etmiş olsa bile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahih sünneti onun bu görüşünün önüne geçer. Allah en iyi bilendir.

(538) "O, Osman (radıyallâhu anh)'ın bir kap getirilmesini istediğini gördü... Sonra yüzünü üç defa yıkadı." Bu hadisten (3/109) mazmaza ve istinşâk yaparken sünnetin her ikisi için suyu sağ eliyle almak olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu mazmaza ve istinşâkın tek bir avuç su ile yapılacağına da delil gösterilebilir. Bu da daha önce sözünü ettiğim beş şekilden birisidir. Bunun bu hususa delil olma şekline gelince, ellerin ve yüzün yıkanmasının tekrarlandığını sözkonusu etmekle birlikte mazmaza için su almayı mutlak olarak sözkonusu etmiş olmasıdır. Allah en iyi bilendir.

Ayrıca bu, elinin necis olup, olmadığı hususunda şüphe ediyorsa uykudan uyanmamış olsa dahi ellerini kaba sokmadan önce yıkamanın müstehap olduğuna delil gösterilir. Bizim mezhebimiz de budur. Bu delilin nasıl buradan çıkarıldığı da açıkça ortadadır. Yine bu mesele ile ilgili açıklama yüce Allah'ın izniyle yakında ilgili babında gelecektir. Allah en iyi bilendir.

٤/٤- بَاب فَضْلِ الْوُضُوءِ وَالصَّلَاةِ عَقِبَهُ

4/4- ABDEST ALMANIN VE AKABİNDE NAMAZ KILMANIN FAZİLETİ BABI

٥٣٩-١/٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ وَهُوَ بِفِنَاءِ الْمَسْجِدِ فَجَاءَهُ الْمُؤَذِّنُ عِنْدَ الْعَصْرِ فَدَعَا بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ قَالَ وَاللَّهِ لَأُحَدِّثَنَّكُمْ حَدِيثًا لَوْلَا آيَةٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُكُمْ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا يَتَوَضَّأُ رَجُلٌ مُسْلِمٌ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ فَيُصَلِّي صَلَاةً إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ الَّتِي تَلِيهَا

539-5/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Osman'ın azatlısı Humrân dedi ki: Osman b. Affan'ı mescidin yakınında iken -müezzin de ikindi vaktinde onun yanına gelmişken- su getirilmesini istediğini işittim.Abdest aldıktan sonra dedi ki: Yemin ederim ki size bir hadis nakledeceğim. Şayet Allah'ın kitabındaki bir âyet olmasaydı size bu hadisi nakletmeyecektim. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bir Müslüman güzel bir şekilde abdest alıp da arkasından bir namaz kılacak olursa, mutlaka* (3/42a) *o namaz ile ondan sonraki namaz arası (günahları)nı Allah ona bağışlar."*[313]

٥٤٠-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ جَمِيعًا عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهُ ثُمَّ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ

540-.../2- Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize Ebu Üsâme tahdis etti. (H) Bize Zuheyr b. Harb ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize Vekî' tahdis etti. (H) Bize İbn Ebû Ömer de tahdis etti. Bize Süfyan tahdis etti. Hepsi Hişam'dan bu isnâd ile rivâyet ettiler. Ebu Üsâme'nin hadisi rivâyetinde: *"Güzel bir şekilde abdestini aldıktan sonra farz olan namazı kılarsa"* demiştir.[314]

٥٤١-٦/٣- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَلَكِنْ عُرْوَةُ يُحَدِّثُ عَنْ حُمْرَانَ أَنَّهُ قَالَ فَلَمَّا تَوَضَّأَ عُثْمَانُ قَالَ وَاللَّهِ لَأُحَدِّثَنَّكُمْ حَدِيثًا وَاللَّهِ لَوْلَا آيَةٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُكُمُوهُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا يَتَوَضَّأُ رَجُلٌ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهُ ثُمَّ يُصَلِّي الصَّلَاةَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ الَّتِي تَلِيهَا قَالَ عُرْوَةُ الْآيَةُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى إِلَى قَوْلِهِ اللَّاعِنُونَ

541-6/3- Bize Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Bize Yakub b. İbrahim tahdis etti. Bize babam Salih'ten tahdis etti. İbn Şihab dedi ki: Ama Urve, Humrân'dan şöyle dediğini tahdis etmiştir: Osman abdest aldıktan sonra: Allah'a yemin ederim ki size bir hadis nakledeceğim. Allah'a yemin ederim ki şayet Allah'ın kitabındaki bir âyet olmasaydı o hadisi size nakletmeyecektim. Şüphesiz ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Bir adam güzel bir şekilde*

313 Buhari, 160 -uzun olarak-; Nesai, 146; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9793

314 539 numaralı hadisin kaynakları

abdest aldıktan sonra namazı kılacak olursa, mutlaka onun kıldığı o namaz ile ondan sonraki namaz arası (günahları) ona mağfiret olunur" buyururken dinledim.

Urve dedi ki: Ayet: *"Muhakkak* (3/42b) *indirdiğimiz apaçık âyetlerimizi ve hidayeti insanlara kitapta apaçık bir şekilde bildirdikten sonra gizleyenler var ya... lanet edenler lanet eder"* (Bakara, 2/159) âyetidir.[315]

٥٤٢-٧/٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي الْوَلِيدِ قَالَ عَبْدٌ حَدَّثَنِي أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ عُثْمَانَ فَدَعَا بِطَهُورٍ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ تَحْضُرُهُ صَلَاةٌ مَكْتُوبَةٌ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهَا وَخُشُوعَهَا وَرُكُوعَهَا إِلَّا كَانَتْ كَفَّارَةً لِمَا قَبْلَهَا مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَمْ يُؤْتِ كَبِيرَةً وَذَلِكَ الدَّهْرَ كُلَّهُ

542-7/4- Bize Abd b. Humeyd ve Haccac b. eş-Şair tahdis etti. İkisi Ebu'l-Velid'den nakletti. Abd dedi ki: Bana Ebu'l-Velid tahdis etti. Bize İshak b. Said b. Amr b. Said b. Âs tahdis etti. Bana babam kendi babasından şöyle dediğini tahdis etti. Osman'ın yanında idim. Su getirilmesini istedi ve şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Farz bir namaz vaktine yetişip de onun içine güzel bir şekilde abdest alan, huşu ve rükûunu güzel bir şekilde yerine getiren Müslüman her bir kimse için mutlaka kıldığı o namaz kendisinden önceki günahlar için -büyük bir günah işlenmemiş olduğu sürece- kefaret olur ve bu bütün zaman boyunca böyledir."*[316]

٥٤٣-٨/٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّيُّ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ وَهُوَ الدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ قَالَ أَتَيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ نَاسًا يَتَحَدَّثُونَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَحَادِيثَ لَا أَدْرِي مَا هِيَ إِلَّا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَوَضَّأَ مِثْلَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ قَالَ مَنْ تَوَضَّأَ هَكَذَا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَكَانَتْ صَلَاتُهُ وَمَشْيُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ نَافِلَةً وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ عَبْدَةَ أَتَيْتُ عُثْمَانَ فَتَوَضَّأَ

315 539 numaralı hadisin kaynakları

316 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9833

543-8/5- Bize Kuteybe b. Said ve Ahmed b. Abde ed-Dabbî tahdis edip dediler ki: ... Osman b. Affan'ın azatlısı Humrân dedi ki: Osman b. Affan'a (3/43a) abdest suyu getirdim. Abdest aldıktan sonra şöyle dedi: Birtakım insanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bazı hadisler rivâyet ediyorlar. Onların mahiyetini bilmiyorum ancak ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i benim aldığım şu abdest gibi abdest alırken gördüm. Sonra da şöyle buyurdu: *"Kim bu şekilde abdest alırsa onun geçmiş günahları bağışlanır, namazı ve mescide yürüyüşü de nâfile (bir ibadet) olur."*

İbn Abde'nin rivâyetinde ise: Osman'a geldim de abdest aldı, şeklindedir. [317]

٥٤٤-٩/٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَاللَّفْظُ لِقُتَيْبَةَ وَأَبِي بَكْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ أَبِي أَنَسٍ أَنَّ عُثْمَانَ تَوَضَّأَ بِالْمَقَاعِدِ فَقَالَ أَلَا أُرِيكُمْ وُضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ تَوَضَّأَ ثَلَاثًا ثَلَاثًا وَزَادَ قُتَيْبَةُ فِي رِوَايَتِهِ قَالَ سُفْيَانُ قَالَ أَبُو النَّضْرِ عَنْ أَبِي أَنَسٍ قَالَ وَعِنْدَهُ رِجَالٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

544-9/6- Bize Kuteybe b. Said, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb -lafız Kuteybe ve Ebu Bekir'e aittir- tahdis edip dediler ki: Bize Vekî', Süfyan'dan tahdis etti, o Ebu'n-Nadr'dan, o Enes'ten rivâyet ettiğine göre Osman (mescidin yakınındaki) oturmak için ayrılmış yerlerde abdest aldı ve: Size Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl abdest aldığını göstereyim mi, dedikten sonra (abdest azalarını) üçer üçer yıkayarak abdest aldı.

Kuteybe rivâyetinde şu fazlalığı eklemiştir: Süfyan dedi ki: Ebu'n-Nadr (3/43b) Ebu Enes'ten şöyle dediğini nakletti: Ebu Enes: Yanında da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı adamlar da vardı, dedi.[318]

Şerh

(539–544 numaralı hadisler)

(539) "Mescidin yakınında iken" mescidin önünde, mescidin civarında demektir. Allah en iyi bilendir.

"Allah'a yemin ederim ki, size bir hadis nakledeceğim" ifadesinden yemin etme zorunluluğu olmadan yemin etmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır.

317 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9791
318 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9835

"Allah'ın kitabında bir âyet olmasaydı..." Sonra (541 numaralı hadiste) Urve dedi ki: Bu âyet: *"Muhakkak indirdiğimiz apaçık âyetlerimizi... gizleyenler"* (Bakara, 2/159) âyetidir.

Bunun da anlamı şudur: Yani eğer yüce Allah bir bilgiyi bilen bir âlime onu tebliğ etmeyi vacip kılmamış olsaydı (3/110) size bu hadisi nakletmek için özel bir gayretim olmazdı, size fazla hadis nakletmezdim, demektir.

Bütün bu açıklamalar bizim ülkemizdeki asıl nüshalarda ve onların dışında diğer kimselerin elindeki nüshaların birçoğunda "bir âyet olmasaydı" şeklindeki ifadeye göredir. Kadı Iyaz der ki: Her iki hadiste de raviler "ayet" lafzını zikretmişlerdir. Ancak el-Bâcî bunu birinci hadiste "ayet"teki ye harfi yerine "nun" ile "ennehu" şeklinde rivâyet etmiştir. Mâlik'in ravileri de bu iki lafzın rivâyetinde ihtilâf etmişlerdir. Müslim'de Urve'nin: "Bu âyet yüce Allah'ın: *"Muhakkak indirdiğimiz apaçık âyetlerimizi... gizleyenler"* (el-Bakara, 2/159) âyetidir, dediği yer almaktadır. Buna göre bunun nun harfi ile "ennehu" şeklindeki rivâyeti sahih olamaz.

Muvatta'da ise şöyle denilmektedir: Mâlik dedi ki: Görüşüme göre o şu: *"Gündüzün iki tarafında, gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namazı kıl"* (Hud, 11/114) âyetini kastetmektedir. Buna göre ise her iki rivâyet de sahih olur ve nun ile rivâyet: Eğer benim size nakledeceğim hadisin anlamı yüce Allah'ın kitabında da bulunmamış olsaydı gereksiz yere güvenip, bel bağlamamanız için size ben bunu tahdis etmeyecektim, demek olur.

Kadı Iyaz (devamla) der ki: Urve'nin görüşüne göre değindiği âyet-i kerime ise her ne kadar kitap ehli hakkında nazil olmuş ise de onların işlerini yapıp, yollarını izleyen kimseler için bir uyarı ve bir sakındırmadır. Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de meşhur olan hadiste: *"Her kim bir ilmi gizleyecek olursa, Allah ona ateşten bir gem takar"* buyurarak bunun genel bir hüküm olduğunu beyan etmiştir. Kadı Iyaz'ın ifadeleri burada sona ermektedir.

Sahih olan Urve'nin tevilidir. Allah en iyi bilendir.

"Güzelce abdest alırsa" yani abdesti tam nitelik ve adabı ile eksiksiz alırsa.

Bu hadis ile abdestin edeplerini, şartlarını öğrenmek için gerekli itinanın gösterilmesine, bunun amelî olarak uygulanıp, bu hususta ihtiyatlı olunmasına bütün ilim adamlarına göre sahih kabul edilecek şekilde bir abdest alıp, ihtilâflardan hareket ederek ruhsatları bulmaya çalışmamasına gayret göstermesi gerektiği teşvik edilmektedir. Bundan dolayı besmele çekmeye, niyet etmeye, mazmazaya, istinşâka, istinsâra, başın tamamını mesh edip, kulak-

ları mesh etmeye, abdest organlarını ovmaya, organları sırasıyla arka arkaya yıkamaya ve buna benzer hakkında ihtilâf edilmiş diğer hususlara oldukça dikkat göstermeli ve icma ile kabul edilmiş bulunan temiz suyu bunun için elde etmelidir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

"Onun o namazı ile ondan sonraki namaz arası (günahları) ona bağışlanır." Muvatta'da ise (3/111) *"ondan sonraki namazı da kılıncaya kadar"* ifadesi yer almaktadır.

(541) "Salih'ten dedi ki: İbn Şihab dedi ki: Ama Urve ... " Bu biri diğerinden rivâyet nakleden Medineli tabiinden dört kişinin bir arada bulunduğu bir isnâdtır. Bunda bir diğer incelik daha vardır ki, bu da yaşça büyük olanların, yaşça küçüklerden rivâyetidir; çünkü Salih b. Keysan, ez-Zührî'den yaşça daha büyüktür. Hadisteki "ama" ifadesi bundan önceki hadis ile ilgilidir.

(542) *"Büyük günah işlemedikçe ondan önceki günahlar için kefaret olur..."* Yani bütün küçük günahları mağfiret olunur, büyük günahlar müstesnadır. Onlar mağfiret olunmaz. Maksat da büyük günah olmadıkça, küçük günah mağfiret olunur ama büyük günah işlenirse, küçük günahlardan hiçbirisinin de bağışlanmayacağını ifade etmek değildir. Bu anlam her ne kadar ihtimal dâhilinde ise de hadisin siyakı böyle bir anlam çıkarmaya elverişli değildir.

Kadı Iyaz der ki: Hadis-i şerifte sözkonusu edilen büyük günah işlenmediği sürece küçük günahların bağışlanacağı ehl-i sünnetin benimsediği kanaattir. Büyük günahlara ise ancak tövbe etmek yahut yüce Allah'ın rahmet ve lütfu kefaret olur. Allah en iyi bilendir.

"Bu bütün zaman böyle devam eder." Yani bu bütün zamanlarda böyle sürüp gider. Ayrıca hadiste: *"Bir Müslüman farz bir namazın vaktine erişip de abdestini, huşuunu ve rükûunu güzel bir şekilde yerine getirecek olursa..."* ifadesi yer almaktadır. Bundan önceki (538 numaralı) rivâyette de *"kim benim bu abdestim gibi abdest alırsa ..."* diğer (541 numaralı) rivâyette "o namaz ile ondan sonraki namaz arası..." öbür (543 numaralı) hadiste *"kim bu şekilde abdest alırsa..."* (549 numara ile gelecek): *"Beş vakit namaz aralarındakiler için bir kefarettir."* (550 numaralı) öbür hadiste ise: *"Beş vakit namaz ve iki Cuma arası ile..."* buyurulmaktadır.

Bütün bu lafızları Müslim bu bapta zikretmiş bulunuyor. Şöyle denilebilir: Abdest küçük günahlara kefaret ise peki namaz neyin kefareti, cumalar ve ramazan neyin kefareti olacaktır? Aynı şekilde arafe günü orucu da iki yılın günahları için, aşure günü orucu da bir yılın günahı için kefarettir. Bu nasıl

açıklanır? Yine imama uyan kimsenin âmin demesi, meleklerin âmin demesine denk düşerse geçmiş günahları da affedilir, denilmiştir.

Buna cevap ilim adamlarının cevaplandırdığı şekilde şöyledir: Sözü geçen bu amellerin her birisi günahlara kefaret olmaya elverişlidir. Eğer bu amelin kefaret olacağı herhangi bir küçük günah varsa ona kefaret olur. Eğer kefaret olacağı küçük büyük herhangi bir günah yoksa bu ameli dolayısıyla ona haseneler yazılır ve onun sebebiyle de dereceleri yükseltilir. Şayet bir ya da daha çok büyük günahları olup, küçük herhangi bir günahı yoksa büyük günahların vebalinin hafifletileceğini ümit ederiz. Allah en iyi bilendir.

(544) "Ebu'n-Nadr'dan, o Ebu Enes'ten rivâyet ettiğine göre... Ebu Kuteybe rivâyetinde şunu eklemiştir..." Senette geçen Ebu'n-Nadr'ın adı Salim b. Umeyye el-Medenî el-Kureşî et-Teymî olup, Ömer b. Abdullah et-Teymî'nin azatlısı ve kâtibidir.

Ebu Yunus'un adı Mâlik b. Ebu Âmir el-Asbahî el-Medenî'dir. İmam Mâlik b. Enes'in dedesi Mâlik'in amcası Ebu Suheyl'in de babasıdır.

"el-Mekaid (oturulacak yerler)" denildiğine göre burası Osman b. Affan'ın evinin yakınında birtakım dükkânlar (satış tezgâhları) idi. Bazı merdivenlerdir diye söylendiği gibi, mescidin yakınında insanların ihtiyaçlarını görmek, abdest almak ve benzeri maksatlarla oturmak için yaptığı bir yer olduğu da söylenmiştir.

(544) "(Azalarını) üçer üçer yıkayarak abdest aldı." Bu abdestte sünnet olan sayının üçer defa olduğu hususunda pek büyük bir asıl dayanaktır. Bunun sünnet olduğu üzerinde icma bulunduğunu, farz olanın ise yalnız bir defa yıkamak olduğunu belirtmiştik. Bunda -aynı zamanda- İmam Şâfiî ile ona muvafakat edenlerin baş hakkında -diğer organlarda müstehap olduğu gibi- üç defa mesh edilmesidir, kanaatlerinin lehine bir delalet bulunmaktadır. Bu hadise yakın çok sayıda hadis de gelmiştir. Bunları el-Müzehheb Şerhinde açıklamaları ile birlikte bir araya getirdim ve bunların sahih olanlarını, zayıf olanlarından ayırt ederek ve hadislerin neresinin delil olduğuna dikkat çektim.

"Yanımda da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimseler vardı." Yani Osman (radıyallâhu anh) bu sözlerini ashabtan bazı kimseler onun yanında iken söylediği halde ona muhalefet etmediler. Beyhaki ve başkasının naklettiği bir rivâyette de şöyle denilmektedir: Osman (radıyallâhu anh) organlarını üçer defa yıkayarak abdest aldı, sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını gördünüz mü, sormuş, onlar da evet demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Bize Vekî', Süfyan'dan tahdis etti. O Ebu'n-Nadr'dan, onun Enes'ten rivâyetine göre Osman abdest aldı." Bu isnâdta Darakutni ve başkalarının bazı noktalarda dikkat çektiği bir isnâdtır. Ebu Ali el-Gassânîel-Ceyyânî dedi ki: Vekî' b. Cerrah'ın bu hadisin isnadında "Ebu Enes" demekle yanıldığı zikredilmektedir; çünkü bu hadisi Ebu'n-Nadr, Busr b. Said'den, o Osman b. Affan'dan diye rivâyet etmektedir. Biz bu hususu Ahmed b. Hanbel'den ve başkalarından rivâyet etmiş bulunmaktayız. Nitekim Darakutni de böyle demiştir: Bu Vekî''in, Sevrî hakkında yanılgıya düştüğü hususlardandır. Sevrî'nin hafız olan ravileri de ona muhalefet etmişlerdir. el-Eşcaî, Abdullah ile Abdullah b. Velid ve Yezid b. Ebi Hakim, el-Firyâbî, Muaviye b. Hişam, Ebu Huzeyfe ve başkaları bunlar arasındadır. Bunlar bu hadisi es-Sevrî'den, o Ebu'n-Nadr'dan, o Busr b. Said'den, Osman... diye rivâyet etmişlerdir. Doğrusu da budur. Ebu Ali'nin ifadeleri burada sona ermektedir.

٥٤٥-١٠/٧- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ أَبِي صَخْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ حُمْرَانَ بْنَ أَبَانَ قَالَ كُنْتُ أَضَعُ لِعُثْمَانَ طَهُورَهُ فَمَا أَتَى عَلَيْهِ يَوْمٌ إِلَّا وَهُوَ يُفِيضُ عَلَيْهِ نُطْفَةً وَقَالَ عُثْمَانُ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عِنْدَ انْصِرَافِنَا مِنْ صَلَاتِنَا هَذِهِ قَالَ مِسْعَرٌ أُرَاهَا الْعَصْرَ فَقَالَ مَا أَدْرِي أُحَدِّثُكُمْ بِشَيْءٍ أَوْ أَسْكُتُ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ إِنْ كَانَ خَيْرًا فَحَدِّثْنَا وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ فَاللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَطَهَّرُ فَيُتِمُّ الطُّهُورَ الَّذِي كَتَبَ اللهُ عَلَيْهِ فَيُصَلِّي هَذِهِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ إِلَّا كَانَتْ كَفَّارَاتٍ لِمَا بَيْنَهَا

545-10/7 Bize Ebu Kureyb Muhammed b. Alâ ve İshak b. İbrahim birlikte Vekî''den tahdis etti... Câmi' b. Şeddâd Ebu Sahra dedi ki: Humrân b. Eban'ı şöyle derken dinledim: Osman'a abdest için su koyardım. Üzerine biraz su dökmeden bir gün dahi geçmezdi. Osman dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bu namazımızdan ayrılırken -Mis'ar: Zannederim, o ikindi namazıdır, dedi- tahdis edip buyurdu ki: *"Bilemiyorum bir şeyi size anlatayım mı yoksa susayım mı?"* Biz: Ey Allah'ın Rasûlü, eğer bir hayırsa bize anlat, eğer böyle değilse Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedik. O: *"Müslüman bir kimse abdest alıp da Allah'ın kendisine farz kıldığı abdesti tam olarak yaparsa,* (3/44a) *sonra da bu beş vakit namazı kılarsa, mutlaka aralarındaki (küçük günah)lara kefaret olurlar"* buyurdu.[319]

319 Nesai, 145; İbn Mace, 459; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9789

Şerh

"Cami b. Şeddâd Ebu Sahra" isminin nasıl okunacağına dair açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır:

"Üzerine biraz su dökmeden bir gün geçmezdi." Nutfe (nun harfi ötreli) az miktardaki su demektir. Maksadı mutlaka her gün o miktardaki bir su ile yıkanırdı. Onun yıkanmayı sürekli tekrar etmesinin sebebi, çokça temizlenmeyi sürdürmek ve böylelikle hadisinde sözünü ettiği pek büyük ecri kazanmak idi. -Allah en iyi bilendir.-

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bilmiyorum, bir hususu size anlatayım mı yoksa susayım mı?..."* Bunun: Benim bu zamanda size bu hadisi söyleyişim bir maslahat mıdır değil midir bilmiyorum, demektir. Sonra o halde iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun maslahatını görünce onlara bu hadisi söyledi. Çünkü bu hadis onları taharete (abdest almaya vs. temizliğe) ve diğer çeşitli itaatlere teşvik eder bir mahiyette idi. Önce tereddüt göstermesinin sebebi ise, onların buna güvenerek bel bağlamalarının sebep olacağı olumsuzluktan korkması idi, sonra bu hususu onlara söylemekteki maslahatı gördü (ve onlara hadisi zikretti.)

Ashabın: "Eğer hayırsa bize söyle" sözlerinin şu anlamda olma ihtimali vardır: Eğer bu bizim için bir müjde ve bizim daha çok gayrete gelmemize bir sebep, salih ameller işlemeye şevkimizi artıracak yahut masiyetlerden ve emirlere aykırı davranmaktan bizi sakındırıp uzaklaştıracak bir hadis ise bize onu söyle, biz de hayır işlemeye, kötülükten de yüz çevirmeye gayretle devam edelim. Eğer ameller ile ilgisi olmayan bir teşvik ve bir korkutma da ihtiva etmeyen bir hadis ise Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, demektir. Yani bu hususta sen nasıl uygun görüyorsan öyle yap. Allah en iyi bilendir.

"Bir Müslüman abdest alıp da yüce Allah'ın kendisine farz kıldığı abdesti eksiksiz tamamlayıp..." (3/115) Bu rivâyette oldukça nefis, faydalı bir bilgi vardır. O da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah'ın kendisine farz kıldığı abdest"* ifadesidir. Bu da bir kimsenin abdest alışında yalnızca yıkanması farz olan organları yıkamakla yetinerek sünnet ve müstehapları terk edecek olsa bile bu fazileti elde edeceğine delildir. Sünnetleri de yerine getirerek abdest alanın abdesti daha mükemmel ve kefaret olması daha ileri derecede olsa dahi bu böyledir. Allah en iyi bilendir.

٥٤٦-١١/٨- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَا جَمِيعًا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ قَالَ سَمِعْتُ حُمْرَانَ بْنَ أَبَانَ يُحَدِّثُ أَبَا بُرْدَةَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ فِي إِمَارَةِ بِشْرٍ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ أَتَمَّ الْوُضُوءَ كَمَا أَمَرَهُ اللهُ تَعَالَى فَالصَّلَوَاتُ الْمَكْتُوبَاتُ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ هَذَا حَدِيثُ ابْنِ مُعَاذٍ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ غُنْدَرٍ فِي إِمَارَةِ بِشْرٍ وَلَا ذِكْرُ الْمَكْتُوبَاتِ

546-11/8- Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, bize babam tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. Osman ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Hep birlikte (yani Muâz ve Muhammed) dediler ki: Bize Şu'be, Câmi b. Şeddâd'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bu mescitte Ebu Burde ile Bişr'in emirliği zamanında tahdis ederken dinledim: Osman b. Affan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim yüce Allah'ın kendisine emrettiği şekilde tam olarak abdest alırsa, farz olan namazlar da aralarındaki (küçük günah)lere kefarettirler"* buyurdu.

Bu, İbn Muâz'ın hadisi rivâyet ettiği şekildir. Fakat Ğunder'in hadisi rivâyetinde "Bişr'in emirliği döneminde" ibaresi de yoktur, "farz (namaz) lar"dan da söz edilmemiştir.[320]

٥٤٧-١٢/٩- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ وَأَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ بْنُ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ قَالَ تَوَضَّأَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ يَوْمًا وُضُوءًا حَسَنًا ثُمَّ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ قَالَ مَنْ تَوَضَّأَ هَكَذَا ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يَنْهَزُهُ إِلَّا الصَّلَاةُ غُفِرَ لَهُ مَا خَلَا مِنْ ذَنْبِهِ

547-12/9- Bize Harun b. Said el-Eylî tahdis etti... Osman (radıyallâhu anh)'ın azatlısı Humrân dedi ki (3/44): Osman b. Affan bir gün güzel bir abdest aldıktan sonra: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i güzel bir şekilde abdest alırken gördüm, dedi. Sonra da: *"Kim bu şekilde abdest alır sonra da namazın dışında başka bir şey onu harekete geçirmeksizin mescide çıkıp giderse onun geçmiş günahları bağışlanır"* buyurdu.[321]

320 545 nolu hadisin kaynakları

321 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9787

Şerh

"Namazdan başka onu bir şey harekete geçirmezse" namazın dışında hiçbir şey onu itmez, yerinden kaldırtmaz ve harekete geçmesine sebep olmazsa demektir. Dilciler der ki: "Neheze" fiili itmek demektir. "Neheze ra'seh: Başını hareket ettirdi" anlamındadır.

Hadis-i şerifte itaatlerde ihlâslı olmak ve itaatlerin katıksız yüce Allah için yapılması teşvik edilmektedir. Allah en iyi bilendir. (3/116)

٥٤٨-١٣/١٠ - وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَيُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى قَالاَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ أَنَّ الْحُكَيْمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرَشِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَاهُ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَهُمَا عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ تَوَضَّأَ لِلصَّلاَةِ فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ مَشَى إِلَى الصَّلاَةِ الْمَكْتُوبَةِ فَصَلاَّهَا مَعَ النَّاسِ أَوْ مَعَ الْجَمَاعَةِ أَوْ فِي الْمَسْجِدِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ

548-13/10 Bana Ebu't-Tahir ve Yunus b. Abdula'lâ tahdis edip dediler ki: Bize Abdullah b. Vehb'in, Amr b. el-Haris'den bildirdiğine göre Hukeym b. Abdullah el-Kuraşî kendisine şunu tahdis etmiştir: Nâfi' b. Cubeyr ile Abdullah b. Ebi Seleme'nin kendisine tahdis ettiklerine göre Muâz b. Abdurrahman her ikisine Osman b. Affan'ın azatlısı Humrân'dan tahdis etti. O, Osman b. Affan'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim namaz için abdest alıp da abdest organlarını iyice yıkadıktan sonra farz namaza (kılmak için) yürüyüp gider,* (3/45a) *onu insanlarla beraber -yahut cemaatle birlikte ya da mescitte- kılarsa Allah ona günahlarını bağışlar."*[322]

Şerh

"el-Hukeym b. Abdullah el-Kuraşi'nin kendisine tahdis ettiğine göre..." Bu isnâdta el-Hukeym, Nâfi' b. Cubeyr, Muâz ve Umran bir arada yer almaktadır.

322 Buhari, 6433; Nesai, 855; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9597

٥/٥- بَاب الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتُنِبَتْ الْكَبَائِرُ

5/5- BEŞ VAKİT NAMAZ, BİR SONRAKİ CUMAYA KADAR CUMA NAMAZI, BİR SONRAKİ RAMAZANA KADAR RAMAZAN ORUCU -BÜYÜK GÜNAHLARDAN KAÇINMAK ŞARTI İLE- ARALARINDAKİLER İÇİN KEFARETTİRLER BABI

٥٤٩-١٤/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ كُلُّهُمْ عَنْ إِسْمَعِيلَ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْقُوبَ مَوْلَى الْحُرَقَةِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ الصَّلَاةُ الْخَمْسُ وَالْجُمْعَةُ إِلَى الْجُمْعَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغْشَ الْكَبَائِرُ

549-14/1- ... el-Huraka'nın azatlısı Alâ b. Abdurrahman b. Yakub babasından haber verdi. O Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Beş vakit namaz, bir sonraki cumaya kadar Cuma (namazı) büyük günahlar işlenmediği sürece, aralarındaki (günah)lara kefarettir."*[323]

Şerh

"el-Huraka'nın azatlısı" ha harfi ötreli, re harfi de fethalıdır. Kitabın baş taraflarında açıklaması geçti.

٥٥٠-١٥/٢- حَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمْعَةُ إِلَى الْجُمْعَةِ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ

550-15/2- ... Ebu Hureyre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Beş vakit namaz, bir sonraki cumaya kadar Cuma namazı aralarındaki (günah)lar için kefarettir."*[324]

323 Tirmizi, 214; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13980
324 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14534

٥٥١-١٦/٣- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ أَبِي صَخْرٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ إِسْحَقَ مَوْلَى زَائِدَةَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمْعَةُ إِلَى الْجُمْعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ

551-16/3- Bize Ebu't-Tahir ve Harun b. Said (3/45b) el-Eylî tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb, Ebu Sahr'dan tahdis ettiğine göre Zâide'nin azatlısı Ömer b. İshak kendisine babasından tahdis etti. O Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"Beş vakit namaz, bir sonraki cumaya kadar Cuma namazı,bir sonraki ramazana kadar ramazan ayı (orucu) -büyük günahlardan uzak kalınmak şartıyla- aralarında (işlenen günahlar) için kefarettirler."*[325]

Şerh

"Bize İbn Vehb, Ebu Sahr'dan tahdis etti." Bu sonunda "he" (yuvarlak te) olmaksızın "Ebu Sahr" şeklinde bir künye olup, adı Humeyd b. Ziyad'dır. Humeyd b. Sahr olduğu söylendiği gibi Hammad b. Ziyad olduğu da söylenmiştir. (3/117) Ona Ebu's-Sahr el-Harrât Sahibu'l-Aba el-Medenî de denilir. Mısır'da yerleşmiştir.

"Ramazandan bir sonraki ramazana aralarındaki için kefarettir" ifadesinden "şehr: ay" kelimesini ona izafe etmeksizin sadece "ramazan" demenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Doğrusu budur. Bunu kabul etmeyenlerin karşı çıkmalarının açıklanabilir bir tarafı yoktur. Bu mesele yüce Allah'ın izniyle delilleriyle geniş bir şekilde açıklanıp, açıkça anlatılarak oruç kitabında (bölümünde) gelecektir.

"Büyük günahlardan uzak kalınması şartıyla" anlamındaki ibarede *"uzak kalınması"* demek olan "uctunibet" kelimesi asıl nüshaların birçoğunda sonu tek noktalı be ile bitecek şekilde "ictenebe" şeklindedir. Büyük günahlar anlamındaki "el-kebair" de nasb iledir. Yani söylenen amelleri yerine getiren kişi büyük günahlardan uzak kalırsa demektir. Bazı asıl nüshalarda ise sonu açık te ve edilgen fiil olup "el-kebâir" ise merfudur. (Büyük günahlardan uzak kalınması demek olup, tercümede de böyledir.) Her ikisi de doğru ve açık bir ifadedir. Allah en iyi bilendir.

325 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12183

٦/٦- بَاب الذِّكْرِ الْمُسْتَحَبِّ عَقِبَ الْوُضُوءِ

6/6- ABDESTİN AKABİNDE MÜSTEHAP OLAN ZİKİR BABI

٥٥٢-١٧/١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ بْنِ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ رَبِيعَةَ يَعْنِي ابْنَ يَزِيدَ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو عُثْمَانَ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ كَانَتْ عَلَيْنَا رِعَايَةُ الْإِبِلِ فَجَاءَتْ نَوْبَتِي فَرَوَّحْتُهَا بِعَشِيٍّ فَأَدْرَكْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا يُحَدِّثُ النَّاسَ فَأَدْرَكْتُ مِنْ قَوْلِهِ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهُ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ مُقْبِلٌ عَلَيْهِمَا بِقَلْبِهِ وَوَجْهِهِ إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ قَالَ فَقُلْتُ مَا أَجْوَدَ هَذِهِ فَإِذَا قَائِلٌ بَيْنَ يَدَيَّ يَقُولُ الَّتِي قَبْلَهَا أَجْوَدُ فَنَظَرْتُ فَإِذَا عُمَرُ قَالَ إِنِّي قَدْ رَأَيْتُكَ جِئْتَ آنِفًا قَالَ مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُبْلِغُ أَوْ فَيُسْبِغُ الْوَضُوءَ ثُمَّ يَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةُ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ

552-17/1- Bana Muhammed b. Hâtim b. Meymûn tahdis etti. Bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti. Bize Muaviye b. Salih, Rabia -yani b. Yezid-'den tahdis etti. O Ebu İdris el-Havlânî'den, o Ukbe b. Âmir'den (H). Bana Ebu Osman da Cubeyr b. Nufeyr'den tahdis etti. O Ukbe b. Âmir'den şöyle dediğini nakletti: Deve çobanlığı (sırası) bizde idi. Benim sıram geldi, akşam vakti onları götürdüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e (3/46a) ayakta insanlara konuşma yaparken yetiştim. Onun sözlerinden: *"Herhangi bir Müslüman güzel bir şekilde abdest aldıktan sonra kalbiyle ve yüzüyle kendisini onlara vererek iki rekât namaz kılacak olursa, mutlaka ona cennet vacip olur"* sözlerini söylerken yetiştim.

Ben: Bu ne güzel bir şey, dedim. Bir de baktım ki önümdeki birisi: Bundan önceki daha da güzeldi, dedi. (Kim olduğuna) bakınca Ömer olduğunu gördüm. Şöyle dedi: Ben senin az önce geldiğini gördüm. (Allah Rasûlü) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz abdest alıp da abdestini eksiksiz alır -yahut abdest organlarını tamamen yıkar- sonra da eşhedu en lâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden Abdullahi ve Rasûluh: Allah'tan başka bir ilah olma-*

dığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve rasûlü olduğuna şahitlik ederim, diyecek olursa, mutlaka ona cennetin sekiz kapısı açılır, hangisinden dilerse ondan girer."[326]

٥٥٣-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ وَأَبِي عُثْمَانَ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرِ بْنِ مَالِكٍ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ تَوَضَّأَ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

553-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Zeyd b. Hubâb tahdis etti. Bize Muaviye b. Salih, Rabia b. Yezid'den tahdis etti. O Ebu İdris el-Havlânî ve (3/46b), Ebu Osman'dan, ikisi Cubeyr b. Nufeyr b. Mâlik el-Hadramî'den, o Ukbe b. Âmir el-Cuhenî'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu deyip, hadisi aynen zikretti ancak rivâyetinde: *"Kim abdest alıp da eşhedu en la illallah vahdehu la şerike leh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasuluh: Allah'tan başka bir ilah olmadığına, bir ve tek ve ortaksız olduğuna ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve rasûlü olduğuna şahitlik ederim, derse"* dedi.[327]

Şerh

Müslim dedi ki: "Bana Muhammed b. Hâtim b. Meymûn tahdis etti... Ukbe b. Âmir'den" Sonra Müslim (553 numaralı hadiste): "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Ukbe'den" dedi.

Şunu bil ki, ilim adamları birinci rivâyet yolunda "bana Ebu Osman tahdis etti" diyenin kim olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bu kişinin Muaviye b. Salih olduğu da, Rabia b. Yezid olduğu da söylenmiştir.

Ebu Ali el-Gassânîel-Ceyyânî *Takyîdu'l-Mühmel* adlı eserinde şunları söylemektedir: Doğrusu bunu söyleyenin Muaviye b. Salih olduğudur. Ebu Abdullah b. el-Hazzâ kendi nüshasında: Rabia b. Yezid dedi ki: Bana Ebu Osman da Cubeyr'den tahdis etti. O Ukbe'den diye yazmıştır. Ebu Ali (devamla) dedi ki: Ancak Müslim'den rivâyet edilen nüshalarda gelen bizim ilk

326 Ebu Davud, 169 -uzunca-, 906; Nesai, 148, 151; İbn Mace, 470; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9914 ve 10609

327 552 numaralı hadisin kaynakları

olarak sözünü ettiğimizdir. Yani benim burada önce kaydettiğimdir. Doğrusu da odur. İbnu'l-Hazzâ'nın zikrettiği ise onun bir yanılmasıdır. Bu sika, hafız imamların rivâyetlerinden açıkça bellidir.

Bu hadisi ayrıca Muaviye b. Salih iki senetle rivâyet etmiştir. Bunlardan birisi: Rabia b. Yezid'den, o Ebu İdris'ten, o Ukbe'den şeklinde, ikincisi ise Ebu Osman'dan, o Cubeyr b. Nufeyr'den, o Ukbe'den şeklindedir. Ebu Ali el-Gassânîel-Ceyyânîdedi ki: Bizim belirttiğimiz doğru şekle uygun olarak da bunu Ebu Mesud ed-Dımeşkî de tahriç ederek açıkça şunları söylemiştir: Muaviye b. Salih dedi ki: Bana Ebu Osman da Cubeyr'den tahdis etti. O Ukbe'den rivâyet etti. Sonra da Ebu Ali bu kişinin Muaviye b. Salih olduğunun açıkça ifade edildiği çok sayıda rivâyet yolunu zikretmekte ve Ebu Ali doğru olduğunu söylediği bu hususa dair geniş açıklamalarda bulunmaktadır.

Bu şekilde böyle diyenin Ebu Davud'un Süneninde Muaviye b. Salih olduğu da açıkça ifade edilmiştir. Ebu Davud dedi ki: Bize Ahmed b. Said, İbn Vehb'den tahdis etti. O Muaviye b. Salih'ten, o Ebu Osman'dan. Zannederim Said b. Hâni de Cubeyr b. Nufeyr'den, o Ukbe'den diye rivâyet etmiştir. Muaviye dedi ki: Bana Rabia da Yezid'den tahdis etti. O Ebu İdris'ten, o Ukbe'den. Ebu Davud'un lafzı bu şekildedir. O da az önce belirttiğimiz hususta gayet açık ifadeleri ihtiva etmektedir.

İbn Ebû Şeybe yoluyla gelen diğer rivâyetteki "bize Muaviye b. Salih, Rabia b. Yezid'den tahdis etti. O Ebu İdris ve Ebu Osman'dan (ikisi) Cubeyr'den" şeklindeki ifadeleri de az önce geçene göre yorumlanır. Yani onun "ve Ebu Osman" sözü Rabia'ya atfedilmiştir. İfadenin de takdiri şöyledir: Bize Muaviye, Rabia'dan, o Ebu İdris'ten, o Cubeyr'den tahdis etti. Yine bize Muaviye, Ebu Osman'dan, o Cubeyr'den tahdis etti şeklindedir. Bu şekildeki yorum ve takdirin delili de Ebu Ali el-Gassânî'nin kendi isnadıyla Abdullah b. Muhammed el-Beğavî'den nakletmiş olduğu rivâyettir. O dedi ki: Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. (3/119) Bize Zeyd b. Hubâb tahdis etti, bize Muaviye b. Salih, Rabia b. Yezid'den tahdiş etti. O Ebu İdris el-Havlânî'den, o Ukbe'den. Muaviye dedi ki: Ebu Osman da Cubeyr b. Nufeyr'den, o Ukbe'den rivâyet etti.

Ebu Ali dedi ki: İşte bu isnâd Müslim'in Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'den diye naklettiği rivâyetteki içinden çıkılması zor noktaya açıklık getirmektedir.

Ebu Ali dedi ki: Ayrıca Abdullah b. Vehb de Muaviye b. Salih'ten bu hadisi rivâyet etmiştir. Her iki senedi de ve bunların nereden tahriç edildiklerini de açıkça ifade etmiş, bizim az önce zikrettiğimiz Ebu Davud'un, Ahmed b. Said'den, onun İbn Vehb'den kaydettiğimiz rivâyetini de zikretmiştir.

Ebu Ali (devamla) dedi ki: Ebu İsa et-Tirmizi de tasnif ettiği eserinde bu hadisi kendisinin bir üstadından Zeyd b. Hubâb yoluyla tahriç etmiş, ancak Zeyd'den gelen isnadını doğru bir şekilde kaydetmemiş, Ebu İsa da bu hususta Zeyd b. Hubâb'a tenkitte bulunmuştur. Hâlbuki Zeyd böyle bir mesuliyetten uzaktır. Bu hususta yanılan kişi Ebu İsa'dır. Yahut bu hadisi kendisine nakleden onun üstadıdır çünkü bizler hafız imamların Zeyd b. Hubâb'dan, Ebu İsa (et-Tirmizi)'nin zikrettiğine muhalif olan rivâyeti kaydetmiş bulunmaktayız. Allah'a hamdolsun.

Bu hadisi yine Ebu İsa el-İlel adlı kitabında ve Muhammed b. İsmail el-Buhari'ye yönelttiği sorularında (sualat) zikretmiş, ancak onu güzel bir şekilde ortaya koymamış, orada bizim imamlardan zikrettiklerimize muhalif bazı sözler kaydetmiştir. Muhtemelen o bu hadisi ondan diye hıfzetmemiştir. Bu da isnadında ihtilâf edilmiş bir hadistir. Bu hadisin rivâyet yollarının en güzeli ise Müslim b. el-Haccac'ın, İbn Mehdi ve Zeyd b. Hubâb, Muaviye b. Salih'ten diye tahriç ettiği rivâyettir.

Ebu Ali (devamla) dedi ki: Bu hadisi Ebu Bekr'in kardeşi Osman b. Ebu Şeybe de Zeyd b. Hubâb'dan diye rivâyet etmiş, isnadında Cubeyr b. Nufeyr adındaki raviyi de eklemiştir. Ebu Davud bunu Süneninde namazda içinden vesvese geçirmenin mekruh oluşu babında zikrederek şunları söylemektedir: Bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Zeyd b. Hubâb tahdis etti. Bize Muaviye b. Salih, Rabia b. Yezid'den tahdis etti. O Ebu İdris el-Havlânî'den, o Cubeyr b. Nufeyr'den, o Ukbe b. Âmir'den deyip bu hadisi zikretti. Ebu Ali el-Gassâni'nin açıklamaları burada sona ermektedir.

Yüce Allah'ın rahmeti üzerine olasıca gerçekten bu isnadı oldukça sağlam bir şekilde ortaya koymuş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Ebu İdris'in adı Âiz Billâh b. Abdullah'tır.

"Deve çobanlık sırası bizde idi..." Bu sözlerin anlamı şudur: Onlar develerini sıra ile güdüyorlardı. Birkaç bir araya gelir, develerini de birbirine katar ve her gün onlardan birisi onların çobanlığını yapardı. (3/120) Bundan maksat ise bu işin kendilerine daha kolay gelmesi ve diğerlerinin işlerini görmesidir.

"Akşam vakti onları götürdüm." Yani develeri günün sonuna doğru ağıllarına götürdüm, işlerini bitirdim sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in meclisine geldim.

"Kalbi ile ve yüzüyle onlara yönelerek iki rekât kılarsa" Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki lafızla huzu ve huşu türlerini bir arada zikretmiş olmaktadır. Çünkü huzu, organlar hakkında huşu ise kalp ile -bir grup ilim adamının dedikleri gibi- olur.

"Bu ne kadar güzel" yani bu söz, bu fayda, bu müjde ya da bu ibadet ne kadar güzel demektir. Güzelliği ise çeşitli bakımlardandır. Herkesin herhangi bir zorlukla karşılaşmadan yapabilecek şekilde kolay olması ve ecrinin pek büyük olması bu güzelliklerindendir. Allah en iyi bilendir.

"Abdestini iyice alır, abdest organlarını iyice yıkarsa" yani abdestini tam ve eksiksiz alıp, sünnete uygun olarak suyun ulaşması gereken yerlere kadar ulaştırırsa anlamındadır.

Hadisin İhtiva Ettiği Hükümlere Gelince:

1- Abdest alan kimsenin abdestinden sonra eşhedu en lâ ilâhe illallah vahdehu la şerike leh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasuluh: Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, bir ve tek ve ortaksız olduğuna şahadet ederim. Muhammed'in de onun kulu ve rasulü olduğuna şahadet ederim demesi müstehaptır. Bu hususta ittifak edilmiştir. Ayrıca buna Tirmizi'nin rivâyetinde bu hadise bağlı olarak gelen: "Allahummec'alnî mine't-tevvabîne vec'alnî mine'l-mütetahhirîn: Allah'ım beni çokça tövbe edenlerden eyle, temizlenip, arınanlardan kıl, demesi de gerekir. Yine buna Nesai'nin *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle* adlı eserinde merfu olarak rivâyet ettiği: "Subhanekallahumme ve bi hamdik, eşhedu en lâ ilâhe illa ent vahdek la şerike lek estağfiruke ve etubu ileyk: Allah'ım seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim. Senden başka hiçbir ilah olmadığına, bir ve tek ve ortaksız olduğuna şahitlik ederim. Senden mağfiret diler, sana tövbe ederim tesbihini de eklemesi müstehaptır.

Bizim (Şâfiî) mezhebimize mensup ilim adamları: Bu zikirler aynı zamanda gusleden için de müstehaptır, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

٧/٧- بَاب فِي وُضُوءِ النَّبِيِّ ﷺ

7/7- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN ABDEST ALIŞI HAKKINDA BİR BAB

٥٥٤-١٨/١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ الْأَنْصَارِيِّ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ قَالَ قِيلَ لَهُ تَوَضَّأْ لَنَا وُضُوءَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَدَعَا بِإِنَاءٍ فَأَكْفَأَ مِنْهَا عَلَى يَدَيْهِ فَغَسَلَهُمَا ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخْرَجَهَا فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كَفٍّ وَاحِدَةٍ فَفَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخْرَجَهَا فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخْرَجَهَا فَغَسَلَ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَاسْتَخْرَجَهَا فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ فَأَقْبَلَ بِيَدَيْهِ وَأَدْبَرَ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا كَانَ وُضُوءُ رَسُولِ اللهِ ﷺ

554-18/1- Bana Muhammed b. Sabbâh tahdis etti... Abdullah b. Zeyd b. Âsım el-Ensârî -ki sahabiliği vardır- dedi ki: Ona, bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest aldığı gibi bizim için abdest al, denildi. O da bir su kabının getirilmesini istedi. Kaptan ellerine su döküp, ellerini üç defa yıkadıktan sonra elini kaba sokup, çıkardı. Bir avuç ile ağzına su alıp çalkaladı, burnuna su çekti. Bunu da üç defa tekrarladı. Sonra elini (3/47a) yine (kaba) daldırıp çıkardı üç defa yüzünü yıkadı. Sonra elini (kaba) sokup, çıkardı ellerini ikişer defa dirseklerine kadar yıkadı. Sonra elini yine (kaba) soktu, onu çıkartıp başını -iki elini öne arkaya doğru götürüp getirerek- başına mesh etti sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkadı, sonra: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdesti böyleydi, dedi.[328]

٥٥٥-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ هُوَ ابْنُ بِلَالٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَلَمْ يَذْكُرِ الْكَعْبَيْنِ

328 Buhari, 185, 186, 191 -muhtasar olarak-, 192, 197, 199; Ebu davud, 100 -muhtasar olarak-, 118, 119; Tirmizi, 28 -muhtasar olarak- 32, 47 -muhtasar olarak-; Nesai, 97, 98, 99 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 405, 434, 471; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5308

555-.../2- Bana Kasım b. Zekeriya da tahdis etti... Amr b. Yahya'dan bu isnad ile buna yakın olarak rivâyet etti ve "iki topuk"u sözkonusu etmedi.[329]

٥٥٦-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا مَعْنٌ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ مَضْمَضَ وَاسْتَنْثَرَ ثَلَاثًا وَلَمْ يَقُلْ مِنْ كَفٍّ وَاحِدَةٍ وَزَادَ بَعْدَ قَوْلِهِ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَدْبَرَ بَدَأَ بِمُقَدَّمِ رَأْسِهِ ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاهُ ثُمَّ رَدَّهُمَا حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ

556-.../3- Bize İshak b. Musa el-Ensârî tahdis etti. Amr b. Yahya'dan bu isnâd ile rivâyet etti ve dedi ki: Üçer defa mazmaza ve istinsâr yaptı ancak: "Tek bir avuçla" demedi, ellerini öne ve arkaya doğru götürüp getirdi, sözünden sonra da şu fazlalığı zikretti: Başının önünden başladı (3/47b) sonra ellerini kafasına doğru götürdü sonra onları başladığı yere dönünceye kadar geri getirdi, ayaklarını da yıkadı.[330]

٥٥٧-٠٠٠/٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بِمِثْلِ إِسْنَادِهِمْ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَقَالَ فِيهِ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَاسْتَنْثَرَ مِنْ ثَلَاثِ غَرَفَاتٍ وَقَالَ أَيْضًا فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ فَأَقْبَلَ بِهِ وَأَدْبَرَ مَرَّةً وَاحِدَةً قَالَ بَهْزٌ أَمْلَى عَلَيَّ وُهَيْبٌ هَذَا الْحَدِيثَ وَقَالَ وُهَيْبٌ أَمْلَى عَلَيَّ عَمْرُو بْنُ يَحْيَى هَذَا الْحَدِيثَ مَرَّتَيْنِ

557-.../4- Bize Abdurrahman b. Bişr el-Abdî de tahdis etti... Amr b. Yahya'dan onların isnâdlarının aynısı ile rivâyet edip, hadisi nakletti. Hadisi rivâyetinde şunları da söyledi: Aldığı üç avuç sudan mazmaza ve istinşâk yapıp, istinsâr etti. Yine: (Ellerini) bir defa öne ve arkaya götürerek başını mesh etti, dedi.

Behz dedi ki: Bu hadisi bana Vuheyb yazdırdı. Vuheyb dedi ki: Bu hadisi bana Amr b. Yahya iki defa yazdırdı.[331]

---

329 554 nolu hadisin kaynakları

330 554 numaralı hadisin kaynakları

331 554 numaralı hadisin kaynakları

٥٥٨-١٩/٥- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ ح وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَبُو الطَّاهِرِ قَالُوا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ حَبَّانَ بْنَ وَاسِعٍ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ الْمَازِنِيَّ يَذْكُرُ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللهِ ﷺ تَوَضَّأَ فَمَضْمَضَ ثُمَّ اسْتَنْثَرَ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَهُ الْيُمْنَى ثَلَاثًا وَالْأُخْرَى ثَلَاثًا وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ بِمَاءٍ غَيْرِ فَضْلِ يَدِهِ وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ حَتَّى أَنْقَاهُمَا قَالَ أَبُو الطَّاهِرِ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ

558-19/5- Bize Harun b. Maruf tahdis etti. (H) Bana Harun b. Said (3/48a) el-Eylî ile Ebu't-Tahir tahdis edip (Harun b. Maruf ile birlikte) dediler ki: Bize Vuheyb tahdis etti. Bana Amr b. Haris'in haber verdiğine göre Habbân b. Vâsi' kendisine şunu tahdis etti: Babasının kendisine tahdis ettiğine göre o Abdullah b. Zeyd b. Âsım el-Mazinî'yi şunları anlatırken dinlemiştir: O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i abdest alırken gördü. Mazmaza yaptıktan sonra istinsâr yaptı sonra üç defa yüzünü, üç defa sağ elini, üç defa diğerini yıkadı, elinin artığı dışında bir su ile başına mesh etti ve iyice temizleyinceye kadar da ayaklarını yıkadı.

Ebu't-Tahir dedi ki: Bize İbn Vehb, Amr b. Haris'den tahdis etti.[332]

Şerh

(554-558 numaralı hadisler)

(554) Hadisin senedinde geçen Abdullah b. Zeyd b. Asım ezan ile ilgili rüyayı gören Abdullah b. Zeyd b. Abdu Rabbih'den başka birisidir. Mütekaddimun ve müteahhirun hafızları böyle demişlerdir. Süfyan b. Uyeyne'nin, o da odur demesinin de yanlış olduğunu söylemişlerdir. Onun bu hususta hataya düştüğünü söyleyenlerden birisi de (3/121) Buhari'dir.Sahih'inin istiska (yağmur duası) bölümünde bunu ifade etmiştir. Ayrıca ezan ile ilgili rüyayı gören Abdullah b. Zeyd'in ezan dışında bir hadisinin olduğunun bilinmediği de söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Bir kap su getirilmesini istedi. Ondan ellerine su döktü." Bu ibarede (su kabı için kullanılan zamir) asıl yazmalarda bu şekilde müennes bir zamirdir ki doğrudur. Mataradan yahut ibrikten döktü, demek olur.

Bu ifadeden elleri kabın içerisinde yıkamadan önce su dökerek yıkamanın müstehab olduğu anlaşılmaktadır.

332 Ebu Davud, 120; Tirmizi, 35; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5307

"Tek bir avuç sudan mazmaza ve istinşâk yaptı ve bunu üç defa tekrar etti." Bundan sonraki rivâyette ise "üç avuç sudan mazmaza ve istinşâk ile istinsâr yaptı" denilmektedir. Hadiste tercih edilen ve sahih kanaat olan mazmaza ve istinşâkta sünnetin üç avuç su ile yapılacağının sünnet olduğunun açık bir delili bulunmaktadır. Bunların her birisinden ayrı ayrı mazmaza ve istinşâk yapar. Bu meselenin açıklaması ile bu husustaki görüş ayrılığı ilk babta geçmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

İkinci rivâyette: "Mazmaza, istinşâk ve istinsâr yaptı" ifadesinde dilbilginlerinden ve başkalarından büyük çoğunluğun benimsediği ve tercih edilen kanaat olan istinsâr,istinşâktan farklıdır şeklindeki görüşün lehine delil bulunmaktadır. Bu ise her ikisi de aynı anlamdadır diyen İbnu'l-A'râbî ile İbn Kuteybe'nin görüşlerine muhaliftir. Birinci babta buna dair açıklama geçmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Sonra elini (kaba) sokup çıkarttı, üç defa yüzünü yıkadı." Müslim'in sahihinde bu şekilde "el" kelimesi tekil olarak kullanılmıştır. Buhari'nin rivâyetlerinin çoğunluğunda da böyledir. Buhari'de yer alan burada adı geçen Abdullah b. Zeyd'in naklettiği bir hadis rivâyetinde ise: "Sonra iki elini (kaba) sokup iki eliyle su avuçlayarak yüzünü üç defa yıkadı" denilmektedir. Yine Buhari'nin sahihinde İbn Abbas'tan gelen rivâyette: "Sonra bir avuç su aldı, onu böyle yaparak öbür eline kattı ve onunla yüzünü yıkadı, sonra da:Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böyle abdest alırken gördüm, dedi" şeklindedir.

Ebu Davud'un Süneni ile Beyhaki de Ali (radıyallâhu anh)'dan gelen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest alışının niteliği hakkındaki hadiste de şöyle denilmektedir: "Sonra iki elini birlikte kaba soktu, her iki eliyle bir avuç su alıp onu yüzüne çaldı."

Görüldüğü gibi bu hadislerin kimisinde "elini" kimisinde "iki elini" kimisinde de "elini sokup onu diğerinin yanına getirdi" denilmektedir. Buna göre bu hadisler, üç şeklin de caiz olduğuna ve tamamının sünnet olduğuna delildir. Hadisler onun bunları farklı defalarda yaptığı belirtilerek telif edilir.

Bu üç şekil, Şâfiî mezhebi âlimlerimizin benimsedikleri üç şekildir. Ama bunlar arasında cumhurun kati olarak ifade edip, Şâfiî (radıyallâhu anh)'ın Buveytî ve Müzenî'nin kitaplarında açıkça belirttiği meşhur ve sahih kanaat, müstehap olan yüz için iki elle birlikte su almaktır. Çünkü bu daha kolay ve yüzü iyice yıkamak imkânı bakımından daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

Mezhebimize mensup ilim adamları derler ki: Yüzünü yıkamaya üst tarafından başlamak müstehaptır çünkü orası daha değerlidir. (3/122) Ayrıca böylesi yüzün tamamını yıkamak açısından daha kolaydır. (3/123) Allah en iyi bilendir.

"Yüzünü üç defa yıkadı sonra ellerini... ikişer defa yıkadı." Bu lafızlar abdest azalarının farklı kereler yıkanmasının caiz olduğuna ve bir kısmını üçer defa, bir kısmını ikişer, kimini de bir defa yıkamanın caiz olduğuna delildir. Evet, bu caizdir ve bu şekilde abdest almak da hiç şüphesiz sahihtir ama müstehap olan önceden de belirttiğimiz gibi bütün organları üçer defa yıkamaktır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bazı zamanlarda bunları farklı şekillerde yıkaması bunun caiz olduğunu beyan etmek içindir. Nitekim bazı zamanlarda yine caiz olduğunu beyan etmek için birer defa yıkayarak abdest almıştır. O zamanda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için bu daha faziletli idi; çünkü beyan (şeriatı açıklamak) onun hakkında farz idi. Eğer beyan sözlü olarak da gerçekleşir denilecek olursa, fiilen yapılması nefisleri daha bir etkileyicidir ve tevil edilme ihtimalini daha çok uzaklaştırıcıdır, diye cevap verilir. Allah en iyi bilendir.

"Ellerini öne ve arkaya götürüp getirerek başını mesh etti." Bu da ilim adamlarının ittifakıyla müstehaptır. Böylesi başın tamamını mesh etmenin ve suyun bütün tüylerine varmasını sağlamanın yoludur.

Mezhep âlimlerimiz der ki: Bu şekilde geri getirmek örgülü saçı olmayan kimseler için müstehaptır. Başında saç bulunmayıp, saçı da örgülü ise elini geri getirmesi müstehap olmaz; çünkü bunun bir faydası yoktur. Şayet bu durumda elini geri getirecek olursa bu geri getirmesi başını ikinci defa mesh etmesi olarak sayılmaz. Çünkü su o meshin dışındakiler için müsta'mel (kullanılmış) su olur. Allah en iyi bilendir. (3/123)

Bu hadiste başın tamamının mesh edilmesinin vacip olduğuna delil yoktur. Çünkü hadis abdestte zorunlu olan yıkamalar için değil, abdestin kemali hakkında vârid olmuştur. Allah en iyi bilendir.

(557) "Başını mesh etti, onu önden yaptı." Yani meshi önden yaptı.

(558) "Bize Harun b. Maruf tahdis etti... Amr b. Haris'den" Bu tabirler Müslim (rahimehullah)ın ihtiyatını, ilim ve vera'ının ne derece ileri olduğunu göstermektedir. Çünkü o Harun adındaki iki ayrı hocası arasında fark gözeterek birincisinde "bize tahdis etti" derken, ikincisinde: "Bana tahdis etti" demiştir. Çünkü onun birincisinden rivâyeti üstadının lafzından kendisi ve başkasıyla birlikte sema yoluyla gerçekleşmiş idi. İkinci hocasından rivâyeti ise beraberinde başka bir kimse bulunmaksızın yalnız kendisinin onu dinlemesi

ile gerçekleşmişti. Daha önce ise birinci durumda "bize tahdis etti" demenin, ikincisinde ise "bana tahdis etti" demesinin müstehap olduğunu belirtmiş idik. Bu şekilde hareket etmek ittifakla müstehaptır, vacip değildir. İşte Müslim (yüce Allah'ın rahmeti ona) bu yolu izlemiştir. Bu gibi rivâyetlerde inceliklere çokça dikkat etmiştir. Bunun benzerlerini daha önce gösterdiğimiz gibi yüce Allah'ın izniyle yine çok sayıdaki benzerlerine dikkat çekmeye devam edeceğiz. Allah en iyi bilendir.

(Hadisin sonunda) "Ebu't-Tahir dedi ki: Bize İbn Vehb, Amr b. el-Haris'den tahdis etti" sözü de aynı şekilde Müslim'in ihtiyatının ve vera sahibi oluşunun bir göstergesidir. O hadisi önce iki Harun ile Ebu't-Tahir'den ibaret üç hocasından, onlar İbn Vehb'den diye rivâyet edip, İbn Vehb: "Bana Amr b. Haris haber verdi" demiş olup, Ebu't-Tahir'in rivâyetinde ise "bana haber verdi" bulunmamaktadır. Onun rivâyetinde "Amr b. el-Haris'ten" geçmektedir. "An" lafzının senedin muttasıl oluşu hakkında yorumlanıp, yorumlanmayacağı ile ilgili görüş ayrılığı ise belli bir husustur. Bu lafzın senedin muttasıl olduğunu ifade ettiğini kabul edenler büyük çoğunluktur. Bununla birlikte bu lafzın "bize haber verdi" lafzından daha aşağı olduğunu da kabul ederler. Bundan dolayı Müslim (rahimehullah) ihtiyat yolunu seçerek bunu beyan etmiştir. Onun kitabında bunun gibi inciler ve nefis güzellikler gerçekten çoktur. Yüce Allah'ın rahmeti ona olsun. Bizi onunla birlikte lütuf ve ihsan yurdunda bir arada bulundursun. Allah en iyi bilendir. (3/124)

"Elinden artan sudan başkası ile başını mesh etti." Bazı nüshalarda "iki elinden" şeklindedir. Yani o başını ellerinde artık kalmış su ile değil, yeni bir su ile mesh etti. Bu ifade müsta'mel su ile taharetin sahih olmayacağına delil gösterilemez. Çünkü bu sadece baş için yeni bir su aldığını haber vermektedir, böyle bir haber vermekten ise bunun şart olması gerekmez. Allah en iyi bilendir.

٨/٨- بَاب الْإِيتَارِ فِي الِاسْتِنْثَارِ وَالِاسْتِجْمَارِ

8/8- İSTİNSÂRI (BURNU TEMİZLEMEYİ) VE İSTİCMÂRI (TEMİZLENMEYİ) TEK YAPMA BABI

٥٥٩-٢٠/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا اسْتَجْمَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَجْمِرْ وِتْرًا وَإِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ مَاءً ثُمَّ لِيَنْتَثِرْ

559-20/1- Bize Kuteybe b. Said, Amr en-Nâkid ve Muhammed (3/48b) b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Ebu Hureyre hadisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştırarak şöyle buyurduğunu nakletti: *"Sizden kim taşla temizlenirse tek sayı taşla temizlensin. Sizden kim abdest alırsa burnuna su alsın, sonra çıkarsın."*[333]

٥٦٠-٢/٢١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمَنْخِرَيْهِ مِنَ الْمَاءِ ثُمَّ لِيَنْتَثِرْ

560-21/2- Bize Muhammed b. Râfi' tahdis etti... Hemmam b. Münebbih dedi ki: Bu Ebu Hureyre'nin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bize tahdis ettiğidir deyip, pek çok hadis-i şerif zikretti. Bunlardan biri de şudur: Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden bir kimse abdest alırsa her iki burun deliğine su çektikten sonra onu çıkarsın."*[334]

٥٦١-٣/٢٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ مَنْ تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْثِرْ وَمَنِ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ

561-22/3- Bize Yahya b. Yahya (3/49a) tahdis edip dedi ki... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Abdest alan burnuna su alıp çıkarsın, taşla temizlenen tek sayıda taş kullansın"* buyurdu.[335]

٥٦٢-٤/٠٠٠- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ ح وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ وَأَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولَانِ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِمِثْلِهِ

333 Nesai, 86; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13689

334 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14743

335 Buhari, 161; Nesai, 88; İbn Mace, 409; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13547

562-.../4- Bize Said b. Mansur tahdis etti... Ebu İdris el-Havlânî'nin haber verdiğine göre o Ebu Hureyre ve Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu deyip, hadisi aynen zikrettiler.[336]

٥٦٣-٢٣/٥- حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ الْحَكَمِ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ عَنْ ابْنِ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلْيَسْتَنْثِرْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلَى خَيَاشِيمِهِ

563-23/5- Bana Bişr b. Hakem el-Abdî tahdis etti... (3/49b) Ebu Hureyre'den rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden kim uykudan uyanırsa üç defa (burnuna su alıp) çıkarsın, çünkü şeytan onun burnunun delikleri üzerinde geceler."*[337]

٥٦٤-٢٤/٦- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا اسْتَجْمَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُوتِرْ

564-24/6- Bize İshak b. İbrahim ve Muhammed b. Râfi' tahdis etti. İbn Râfi' dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti. Bize İbn Cureyc bildirdi. Bana Ebu'z-Zubeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biriniz taşla temizlenirse tek sayıda taş kullansın"* buyurdu.[338]

Şerh

(559–564 numaralı hadisler)

(559) Babta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden biriniz taşla temizlenirse..."* buyruğu yer almaktadır. Taşla temizlenmek (isticmâr) küçük ve büyük abdest yerini küçük taşlarla silmek demektir. İlim adamları dedi ki: Kü-

336 Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadisin kaynakları 561 numaralı hadisin kaynaklarıdır. Ebu Said el-Hudri'nin rivâyetini ise yalnızca Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4090

337 Buhari, 3295; Nesai, 90; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14284

338 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2842

çük ve büyük abdest yerini temizlemek için "istitâbe, isticmâr ve istincâ" lafızları kullanılır. İsticmâr özel olarak taşlarla silmek hakkında kullanılır. İstitâbe ve istincâ ise su ile de yapılabilir, taş ile de yapılabilir. İsticmârın anlamına dair bizim bu zikrettiğimiz ilim adamı, dilci, muhaddis ve fukahânın birçoğunun dile getirdiği meşhur, sahih olan açıklamadır.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Mâlik'in de, başkasının da bu hadiste sözkonusu edilen isticmâr (taşla temizlenmek)ın anlamı hususundaki görüşleri farklıdır. Böyle denildiği gibi bundan kastedilenin tütsü olduğu ve ondan üç parça alması yahut kokudan üç defa arka arkaya alması olduğu da söylenmiştir. Ancak birincisi daha güçlüdür. Allah en iyi bilendir.

Sahih ve bilinen ise bizim az önce yaptığımız açıklamadır. Tek sayıda (vitr) taş kullanmaya gelince, silme sayısının üç, beş (3/125) ya da bundan fazla tek sayıda olması demektir. Bizim mezhebimiz üçten fazla sayılarda tek olmasının müstehap olduğu şeklindedir. Mezhebimizin bu husustaki görüşünden çıkan sonuç şudur: Necaset yerini temizlemek vaciptir, yeri üç defa silmek de vaciptir. Eğer üç silme ile temizlenme gerçekleşiyor ise fazlasına gerek yoktur. Temizlenmezse o takdirde fazla silmek gerekir. Diğer taraftan tek sayıda silme gerçekleşirse fazlasına gerek yoktur. Eğer dört ya da altı gibi çift sayıda silme ile temizlenme hâsıl olursa tek yapmak müstehab olur.

Bazı mezhep âlimlerimiz de şöyle demektedir: Bu hadisin zâhiri gereği kayıtsız şartsız olarak tek sayıda silmek vaciptir. Cumhurun delili Sünenlerde yer alan sahih hadistir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Taş ile temizlenen tek sayıda temizlensin. Kim böyle yaparsa güzel yapmış olur. Yapmazsa da vebal yoktur."* Bu görüşte olanlar baptaki hadisi üç silme hakkında yorumlarlar, fazlasının da mendub olduğunu söylerler. Allah en iyi bilendir.

"Burnuna su alsın sonra..." buyruğunda, istinsârın istinşâktan farklı olup, istinsârın istinşâktan sonra suyu burundaki sümük ve benzeri başka şeylerle dışarı çıkarmak olduğuna dair açık bir delalet bulunmaktadır. Bu husus da daha önce sözkonusu edilmişti. Ayrıca hadiste istinşâkın -emir mutlak olduğundan dolayı- vacip olduğunu söyleyenlerin görüşlerine de delil vardır. Bunun vacip olmadığını söyleyenler ise emri mendubluk olarak yorumlamışlardır. Buna delil ise gerçekten emredilen husus olan istinsârın (burna aldığı suyu çıkarmanın) ittifakla vacip olmadığıdır.

Eğer: Diğer rivâyette: *"Abdest aldığı zaman sudan bir miktar burnunun içine çeksin sonra dışarı çıkarsın (istinsâr yapsın)"* buyurulmuş olup, bunda da vücuba dair açık bir delalet vardır denilecek olursa, (şöyle cevap verilir:)

Ama bunun mendubluğa Hamnedilmesi ihtimali de vardır. Böylelikle bu hadis ile müstehap oluşuna delalet eden deliller bir arada telif edilerek anlaşılmış olur. Allah en iyi bilendir.

(560) Hemmâm yoluyla gelen hadiste "çeşitli hadisler zikretti, onlardan biri de..." ibaresine gelince, defalarca bu ibaredeki faydayı açıklamış bulunmaktayız. Aradan uzun bir süre geçtiğinden ötürü iyice hatırlanması için ona dikkat çekmekteyiz.

(563) *"İstinsâr yapsın, çünkü şeytan burun delikleri üzerinde geceler."* İlim adamları der ki: Hayşûm, burnun üst tarafıdır. (3/126) Burnun tamamı olduğu söylendiği gibi, burnun dibinde burun ile dimağ (beyin) arasında ince ve yumuşak kemikler olduğu da söylenmiş, başka açıklamalar da yapılmıştır. Anlam itibariyle birbirine yakın farklı açıklamalardır.

Kadı Iyaz (rahimehullah) der ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Çünkü şeytan onun burun delikleri üzerinde geceler"* buyruğunun gerçek anlamı ile söylenmiş olma ihtimali vardır; çünkü burun kendisinden kalbe ulaşılan bedenin giriş yerlerinden birisidir. Özellikle de ondan ve kulaklardan başka bedenin giriş yerleri arasında açık bulunan başka yer yoktur. Hadis-i şerifte: *"Şeytan kapalı bir yeri açmaz"* denilmektedir. Esnemek hakkında da şeytanın o esnada ağzın içine girmesinden ötürü kişinin kendisini tutması emredilmiştir.

Bununla birlikte bu buyruğun istiare yoluyla kullanılmış olması ihtimali de vardır; çünkü burun deliklerinde sertleşen toz ve nem şeytana uygun bir pisliktir. Allah en iyi bilendir.

٩/٩- بَاب وُجُوبِ غَسْلِ الرِّجْلَيْنِ بِكَمَالِهِمَا

9/9- AYAKLARI TAMAMEN YIKAMANIN VACİP OLDUĞU BABI

٥٦٥-١/٢٥- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَبُو الطَّاهِرِ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالُوا أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَالِمٍ مَوْلَى شَدَّادٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ تُوُفِّيَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ فَدَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ فَتَوَضَّأَ عِنْدَهَا فَقَالَتْ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ أَسْبِغْ الْوُضُوءَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنْ النَّارِ

565-25/1- Bize Harun b. Said el-Eylî, Ebu't-Tahir ve Ahmed b. İsa tahdis edip dediler ki: ... (3/50a) Şeddâd'ın azatlısı Salim dedi ki: Sa'd b. Ebi Vakkas'ın vefat ettiği gün Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girdim. Abdurrahman b. Ebu Bekr de içeri girdi ve onun yanında abdest aldı. Aişe (radıyallâhu anhâ): Ey Abdurrahman abdest azalarını iyice yıka, çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Ateşten dolayı ökçelerin vay haline"* buyururken dinledim, dedi.[339]

٥٦٦-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي حَيْوَةُ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللهِ مَوْلَى شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ فَذَكَرَ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

566-.../2- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti. Şeddâd b. el-Hâd'ın azatlısı Ebu Abdullah'ın tahdis ettiğine göre, o Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girdi ve ondan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye aynı hadisi zikretti.[340]

٥٦٧-٠٠٠/٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَأَبُو مَعْنٍ الرَّقَاشِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَوْ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنِي سَالِمٌ مَوْلَى الْمَهْرِيِّ قَالَ خَرَجْتُ أَنَا وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ فِي جَنَازَةِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ فَمَرَرْنَا عَلَى بَابِ حُجْرَةِ عَائِشَةَ فَذَكَرَ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ

567-.../3- Bana Muhammed b. Hâtim ve Ebu Ma'n er-Rekaşî de tahdis edip dediler ki: Bize Ömer b. Yunus tahdis etti, bize (3/50b) İkrime b. Ammar tahdis etti, bana Yahya b. Ebu Kesir tahdis edip dedi ki: Bana -yahut bize- Ebu Seleme b. Abdurrahman tahdis etti. Bize el-Mehrî'nin azatlısı Salim tahdis edip dedi ki: Abdurrahman b. Ebi Bekr ile birlikte Sa'd b. Ebi Vakkas'ın cenazesi ile çıktık. Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın odasının kapısının yanından geçtik. Aişe'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye aynısını zikretti.[341]

339 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16092
340 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16092
341 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16092

٥٦٨-٠٠٠/٤- حَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ حَدَّثَنِي نُعَيْمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ سَالِمٍ مَوْلَى شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ قَالَ كُنْتُ أَنَا مَعَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فَذَكَرَ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

568-.../4- Bana Seleme b. Şebib tahdis etti... Şeddâd b. el-Hâd'ın azatlısı Salim dedi ki: Aişe (radıyallâhu anhâ) ile birlikte idim. Sonra da Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diyerek, aynısını zikretti.[342]

٥٦٩-٢٦/٥- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ هِلَالِ بْنِ يِسَافٍ عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ رَجَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِمَاءٍ بِالطَّرِيقِ تَعَجَّلَ قَوْمٌ عِنْدَ الْعَصْرِ فَتَوَضَّئُوا وَهُمْ عِجَالٌ فَانْتَهَيْنَا إِلَيْهِمْ وَأَعْقَابُهُمْ تَلُوحُ لَمْ يَمَسَّهَا الْمَاءُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ

569-26/5- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Hilal b. Yesaf'dan, o Ebu Yahya'dan, o Abdullah b. Amr'dan (3/51a) şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mekke'den Medine'ye döndük. Yolda bir suyun yanına vardığımız sırada ikindi vakti girmişti. Bazı kimseler acele ettiler ve yine acele ederek abdest aldılar. Biz onların yanına vardığımızda ökçelerine su değmediği belli oluyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Ateşten dolayı vay ökçelerin haline! Abdesti tam olarak alın"* buyurdu.[343]

٥٧٠-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كِلَاهُمَا عَنْ مَنْصُورٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ شُعْبَةَ أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ وَفِي حَدِيثِهِ عَنْ أَبِي يَحْيَى الْأَعْرَجِ

570-.../6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Vekî', Süfyan'dan tahdis etti. (H) Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti. (Süfyan'la

342 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10092

343 Ebu Davud, 97; Nesai, 111, 142; İbn Mace, 450; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8936

birlikte) her ikisi Mansur'dan bu isnâd ile rivâyet etti. Ancak Şu'be'nin hadisi rivâyetinde *"abdest azalarını tamamen yıkayın"* ifadesi yoktur. Ama onun rivâyet ettiği hadiste Ebu Yahya el-A'rec'den ifadesi vardır.[344]

٥٧١-٢٧/٧- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ قَالَ أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ تَخَلَّفَ عَنَّا النَّبِيُّ ﷺ فِي سَفَرٍ سَافَرْنَاهُ فَأَدْرَكَنَا وَقَدْ حَضَرَتْ صَلَاةُ الْعَصْرِ فَجَعَلْنَا نَمْسَحُ عَلَى أَرْجُلِنَا فَنَادَى وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ

571-27/7- Bize Şeyban b. Ferruh ve Ebu Kâmil el-Cahderî (3/51b) birlikte Ebû Avâne'den tahdis etti. Ebu Kâmil dedi ki: Bize Ebû Avâne, Ebu Bişr'den tahdis etti. O Yusuf b. Mâhek'den, o Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığımız bir seferde bizden geride kaldı. Sonra bize ikindi namazının vakti girdiğinde yetişti. Bizler ayaklarımıza mesh etmeye koyulduk. Bunun üzerine yüksek sesle *"ateşten dolayı vay ökçelerin haline"* buyurdu.[345]

٥٧٢-٢٨/٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَّامٍ الْجُمَحِيُّ حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدٍ وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى رَجُلًا لَمْ يَغْسِلْ عَقِبَيْهِ فَقَالَ وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ

572-28/8- Bize Abdurrahman b. Sellâm el-Cumahî tahdis etti. Bize Rabî -yani b. Müslim- Muhammed -o İbn Ziyad'dır-'dan tahdis etti. Onun Ebu Hureyre'den rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayak ökçelerini yıkamamış bir adam görünce: "Ateşten dolayı ayak ökçelerinin vay haline!" buyurdu.[346]

٥٧٣-٢٩/٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ رَأَى قَوْمًا يَتَوَضَّئُونَ مِنَ الْمَطْهَرَةِ فَقَالَ أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ يَقُولُ وَيْلٌ لِلْعَرَاقِيبِ مِنَ النَّارِ

344 569 nolu hadisin kaynakları

345 Buhari, 60, 96, 163; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8936

346 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14371

573-29/9- Bize Kuteybe, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre (3/52)'den rivâyete göre o matara'dan abdest alan bazı kimseleri gördü. Abdest organlarınızı iyice yıkayınız. Çünkü Ebu'l-Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Ökçe üstündeki sinirlerin vay haline"* buyururken dinledim, dedi.[347]

٥٧٤-٣٠/١٠- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ

574-30/10- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ayak ökçelerinin ateşten vay haline!"* buyurdu.[348]

Şerh

(565–574 numaralı hadisler)

Bu başlıkta (569) *"ateşten dolayı ayak ökçelerinin vay haline..."* (3/127) buyurulmaktadır. Müslim (yüce Allah'ın rahmeti ona)'in bu hadisi burada zikretmekten maksadı, ayakları yıkamanın vacip (farz) olduğuna ve ayakları mesh etmenin yeterli olmadığına delil göstermektir.

Bu mesele hakkında insanlar farklı görüşlere sahiptirler. Çeşitli dönemlerde ve çeşitli bölgelerde fetvaya ehil olan fukahâdan bir topluluğun kanaatine göre, farz olan topuklarla birlikte ayakları yıkamaktır. Onları mesh etmek yeterli değildir. Yıkamakla birlikte de mesh ise vacip (farz) değildir. İcma konusunda kendisine itibar olunan hiçbir kimseden bu hususta farklı herhangi bir kanaat sabit olmamıştır.

Şia ise, farz olan ayakların mesh edilmesidir, demişlerdir.

Muhammed b. Cerir ile çağında Mutezile'nin başı olan Cubbâî (abdest alan) mesh etmek ile yıkamaktan birisini yapmakta muhayyerdir, demişlerdir. Bazı zâhirî mezhebi mensupları da meshi ve yıkamayı birlikte yapmak icab eder, demişlerdir. Pek büyük çoğunluğa muhalefet eden bu kimseler ise, delaleti açık olmayan delillere sarılmışlardır. Ben bu meselenin kitap ve sünnetten delilleri ile bunların tanıklarının muhaliflerin delil diye ileri sürdüklerine verilecek cevabı el-Mühezzeb Şerhinde oldukça güzel ve en geniş iba-

347 Buhari, 165 -uzunca-; Nesai, 110; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14381

348 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12602

reler ile açıklamış bulunmaktayım. Öyle ki bu husustaki kanaatimize muhalif olan bir kimsenin birkaç bakımdan doğru bir şekilde cevabı verilmedik tek bir şüphesi dahi kalmamaktadır. Burada maksadımız ise hadislerin metinlerini ve lafızlarını delilleri ve muhaliflere verilecek cevapları geniş bir şekilde açıklama yoluna gitmeden Şerh etmektir. Bu hususta söyleyeceğimiz en özlü ifade de şudur: Çeşitli durumlarda ve pek çok nitelikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest alışını anlatanların tamamı ayakların yıkandığını ittifakla belirtmişlerdir.

"Ayak ökçelerinin ateşten vay haline" buyruğu ile Allah Rasûlü abdestsiz kaldıklarından ötürü ökçeleri cehennem ateşiyle tehdit etmektedir. Eğer mesh etmek yeterli olsaydı ökçelerini yıkamayan kimseleri asla tehdit etmezdi. Diğer taraftan Amr b. Şuayb'ın babasından, onun dedesinden sahih olarak rivâyet ettiği hadise göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü, abdest nasıl alınır, diye sorunca, Allah Rasûlü su getirilmesini istemiş ve ellerini üç defa yıkamıştı... Nihayet: Sonra da ayaklarını üç defa yıkadı, dedi, arkasından: *"İşte abdest almak böyle olur. Kim bundan fazlasını yapar ya da eksiltirse kötü yapmış ve zulmetmiş olur"* buyurdu. Bu, Ebu Davud ve başkalarının kendi sahih senetleriyle tahriç ettikleri sahih bir hadistir. Allah en iyi bilendir.

(565) "Şeddâd'ın azatlısı Salim'den" diğer rivâyette (566) "Şeddâd b. el-Hâd'ın azatlısı Ebu Abdullah" üçüncü (567) rivâyette "el-Mehrî'nin azatlısı Salim" şeklindeki ibarelere gelince, bütün bunlar onun nitelikleridir. O tek bir şahıstır. Adı da Şeddâd b. el-Hâd'ın azatlısı Salim, el-Mehrî'nin azatlısı Salim, Salib Bâdûs, Mâlik b. Evs b. el-Hadesan en-Nasri'nin azatlısı Salim, Salim Senbân, Salim el-Berrâd, Basralıların azatlısı Salim, Salim Ebu Abdullah el-Medinî, Salim b. Abdullah, Şeddâd b. el-Hâd'ın azatlısı Ebu Ubeydullah'tır. Evet, bütün bunlar onun kullanılan isimleridir. Ebu Hâtim dedi ki: Salim Müslümanların hayırlılarındandı. Ata b. es-Saib dedi ki: Bana Salim el-Berrad tahdis etti ki, ben ona kendimden daha çok güvenirdim.

(568) "Bana Seleme b. Şebib tahdis etti... İbn Şeddâd'ın azatlısı Salim'den" Evet, asıl yazmalarda İbn Şeddâd'ın azatlısı diye kaydedilmiştir. Bunun yanlış olduğu doğrusunun ise az önce geçtiği gibi "ibn" lafzının hazfedilmesidir ama zahir olan bunun sahih olduğudur; çünkü Şeddâd'ın azatlısı aynı zamanda oğlunun da azatlısı (mevlası) demektir. (3/129) Eğer gelen sahih rivâyetin tevili mümkün ise onu iptal etmek caiz değildir. Özellikle de hakkında (adı ile ilgili) bu kadar türlü görüşlerin bulunduğu böyle bir kişi için bu böyledir. Allah en iyi bilendir.

(567) "Bize İkrime b. Ammâr tahdis etti... Bize el-Mehri'nin azatlısı Salim tahdis etti." Bu birbirinden rivâyet nakleden tabiinden dört kişinin bir arada bulunduğu bir isnâdtır. Salim, Ebu Seleme ve Yahya bilinen tabiin şahıslardır. İkrime b. Ammâr da aynı şekilde sahabi olan Hirmas el-Bâhilî (radıyallâhu anh)'dan hadis dinlemiş tabiinden bir kimsedir. Ebu Davud'un Süneninde de ondan hadis dinlemiş olduğu açıkça ifade edilmektedir.

"Bana -yahut bize- tahdis etti." Bu da ihtiyatın en güzel bir örneğidir. Biraz önce ve daha önceleri benzeri inceliklere dikkat çekilmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Bana Muhammed b. Hâtim ve Ebu Ma'n er-Rakaşî tahdis etti." Ebu Ma'n'ın adı Zeyd b. Yezid'dir, iman bölümünün baş taraflarında bunun açıklaması geçmiş idi.

(568) "Ben Aişe ile birlikte idim." Sağlam ravilerin zaptettiği tahkik edilmiş asıl yazmalarda "ene mea: ben beraberdim" ile tespit edilmiştir. Pek çok asıl nüshada ve meşrık ve mağrib nüshalarının birçoğunda ise "ubâyiu Aişete: Aişe'ye bey'at ediyordum" şeklinde mübayaadan gelen bir lafız olarak zikredilmiştir. Kadı Iyaz der ki: Doğrusu birincisidir, ikincisinin de açıklanabilir bir tarafı vardır.

(569) "Hilal b. Yesaf, Ebu Yahya'dan" "Yesaf" ye harfi fethalı ve kesreli olarak ve bir de "İsaf" şeklinde olmak üzere üç türlü telaffuz edilir. Metâli' sahibi der ki: Muhaddisler bu ismi ye harfi kesreli (Yisâf) diye söylerler. Bazıları ise ye harfi fethalıdır (Yesâf) derler. çünkü Arap dilinde başı kesreli ye olan el için kullanılan "Yisâr (sol el)" dışında bir kelime yoktur.

Derim ki: Dilbilginleri nezdinde "İsâf" daha meşhurdur. İbnu's-Sikkît, İbn Kuteybe ve başkaları bunu insanların değiştirip, yanlış telaffuz ettikleri (lahn) lafızlar arasında zikretmişlerdir. Sonra (Metâli' sahibi) dedi ki: Onun adı Hilal b. İsâf'tır.

Ebu Yahya'ya gelince çoğunluk adının Misda' olduğunu kabul ederler. Yahya b. Main ise: Adı Ziyad A'rec el-Muarkab el-Ensârî'dir demiştir. Allah en iyi bilendir.

(571) "Bize Ebû Avâne, Ebu Bişr'den tahdis etti. O Yusuf b. Mâhek'ten" Ebû Avâne'nin adının Vadda' b. Abdullah olduğu daha önce geçmişti. Ebu Bişr'in adı ise Cafer b. Ebi Vahşiye'dir. Mâhek ismi ise munsarıf değildir; çünkü Arapça olmayan (Acemi) özel bir isimdir.

"İkindi namazı vakti girmişti." Yani namaz kılma zamanı gelmişti.

(573) "Mataradan abdest aldıklarını" İlim adamları der ki: Kendisi ile taharet alınıp, temizlenilen her bir kaba matara (mithara) denilir. Mithara ve mathara meşhur iki söyleyiştir. Her ikisini de İbnu's-Sikkît zikretmiş olup, mithara diyenler bunu ism-i alet, mathara diyenler de bunu işin yapıldığı yer anlamında (ism-i mekân) kabul ederler demiştir.

"Ateşten dolayı ökçeler üstündeki sinirlerin vay haline!" Burada geçen "er-arakib: ökçeler üstündeki sinirler" kelimesi "urkub" lafzının çoğuludur. Bu da ökçenin üzerindeki sinire denir. "Veyl (vay haline)" ise onlar helak oldu, hüsrana uğradı, demektir.

١٠/١٠- بَاب وُجُوبِ اسْتِيعَابِ جَمِيعِ أَجْزَاءِ مَحَلِّ الطَّهَارَةِ

10/10- TEMİZLENECEK YERLERİN HER YANINI TEMİZLEMENİN VÜCUBU BABI

٥٧٥-٣١/١- حَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَعْيَنَ حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَنَّ رَجُلًا تَوَضَّأَ فَتَرَكَ مَوْضِعَ ظُفُرٍ عَلَى قَدَمِهِ فَأَبْصَرَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ ارْجِعْ فَأَحْسِنْ وُضُوءَكَ فَرَجَعَ ثُمَّ صَلَّى

575-31/1- Bana Seleme b. Şebib tahdis etti... Ömer b. el-Hattab'ın haber verdiğine göre bir adam abdest aldı, ayağının üstünde bir tırnak kadar bir yeri yıkamadan bıraktı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce: *"Dön de iyice abdest al"* buyurdu. Adam döndü (abdest aldıktan) sonra namaz kıldı.[349]

Şerh

"Bir adam abdest aldı (3/131) sonra namaz kıldı." Bu hadisten abdest alırken temizlenmesi gereken yerlerden çok küçük bir kısmı dahi terk edecek olursa, abdestinin sahih olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu da üzerinde ittifak olunmuş bir husustur.

349 İbn Mace, 666; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10421

Ancak ilim adamları teyemmüm alan bir kimsenin yüzünün bir kısmını terk etmesi hakkında farklı kanaatlere sahiptir. Bizim ve cumhurun mezhebine göre abdesti sahih olmadığı gibi, teyemmümü de sahih olmaz. Ebu Hanife'den ise bu hususta üç rivâyet gelmiştir. Birincisine göre eğer yarısından azını terk etmiş ise yeterli olur, ikincisine göre eğer bir dirhem miktarından daha azını terk etmişse yeterli olur, üçüncü rivâyete göre dörtte birini ve daha azını terk ederse yeterli olur şeklindedir.

Cumhur ise kıyası delil göstermek imkânına sahiptir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadiste, bilmeden abdest organlarından bir kısmını terk eden kimsenin abdestinin sahih olmayacağına delil vardır.

Yine bu hadisten bilmeyen kimseye öğretmek ve ona yumuşak davranmak gerektiği de anlaşılmaktadır.

Bir topluluk bu hadisi, ayaklar hakkında farz olanın onları mesh etmek değil, yıkamak olduğuna delil göstermişlerdir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) ve başkaları da bu hadisi abdest alırken muvalâta (abdest azalarını arka arkaya yıkamaya) da delil göstermişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Güzel bir şekilde abdest al"* buyurmuş ve yıkamadan bıraktığın yeri yıka buyurmamıştır.

Böyle bir delillendirme zayıf yahut batıldır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Güzel bir şekilde abdest al"* buyurması tamamlamak anlamına gelme ihtimalini de taşır, yeniden abdest almak ihtimalini de taşır. Hadisin anlamını bunlardan birisi hakkında yorumlamak diğerine göre öncelikli değildir. Allah en iyi bilendir.

"Zufur"un iki söyleyişi sözkonusudur. En iyileri zı ve fe harflerini ötreli (zufur) diye okumaktır. Kur'ân-ı azimuşşan'da da bu şekilde (bk. En'âm, 6/146) gelmiştir. Fe harfinin sakin okunarak "zufr" denilmesi caiz olduğu gibi, zı kesreli fe sakin olarak "zıfr" da her ikisi kesreli "zifir" da denilir. Şaz kıraatlerde her iki şekilde de okunmuştur. Çoğulu "ezfâr" gelir. Çoğulun çoğulu ise "ezâfîr"dir. Aynı zamanda tekil olarak "uzfur" da denilir. Allah en iyi bilendir.

١١/١١- بَاب خُرُوجِ الْخَطَايَا مَعَ مَاءِ الْوُضُوءِ

11/11- ABDEST SUYU İLE BİRLİKTE GÜNAHLARIN ÇIKMASI BABI

٥٧٦-١/٣٢- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ أَوْ الْمُؤْمِنُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَيْنَيْهِ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ كَانَ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلَاهُ مَعَ الْمَاءِ أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنْ الذُّنُوبِ

576-32/1- Bize Suveyd b. Said, Mâlik b. Enes'ten tahdis etti. (H) Bize Ebu't-Tahir de -ki lafız onundur- tahdis etti... (3/52b) Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslüman -yahut mümin- kul, abdest aldığında yüzünü yıkayınca gözüyle bakıp işlediği bütün günahları su ile -yahut suyun son damlası ile- birlikte çıkar. Ellerini yıkadığı vakit iki elinin yakalayarak işlediği bütün günahlar elinden su ile -yahut suyun son damlası ile- birlikte çıkar. Ayaklarını yıkadığında da ayakları yürüyerek işlediği bütün günahlar su ile -yahut suyun son damlası ile- birlikte çıkar. Öyle ki sonunda günahlardan arınmış olarak çıkar."*[350]

٥٧٧-٢/٣٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرِ بْنِ رِبْعِيٍّ الْقَيْسِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ الْمَخْزُومِيُّ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِهِ

577-33/2- Bize Muhammed b. Ma'mer b. Rib'î el-Kaysî tahdis etti. Bize Ebu Hişam el-Mahzûmî tahdis etti... Osman b. Affan dedi ki (3/53a):

350 Tirmizi, 2; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12742

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim güzel bir şekilde abdest alırsa günahları tırnaklarının altından çıkmaya varıncaya kadar vücudundan çıkar"* buyurdu.[351]

Şerh

(576-577 numaralı hadisler)

Bu babta yer alan (576): *"Müslüman -yahut mümin- abdest alıp da yüzünü yıkayınca..."* şeklindeki birinci hadisteki "Müslüman yahut mümin" ifadesinde şüphe raviden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde *"su ile yahut suyun son damlası ile birlikte"* ifadesinde de bu şekilde bir şüphe sözkonusudur.

*"Günahlar (el-hatâyâ)"*dan maksat ise daha önce açıklandığı ve *"büyük günahlar işlenmedikçe"* ifadesinin geçtiği hadislerde belirtildiği üzere büyük günahların dışında kalan küçük günahlardır.

Kadı Iyaz der ki: Günahların su ile birlikte çıkmasından maksat bunların bağışlandığını mecaz yoluyla ve istiare ile anlatmaktır. Çünkü günahlar maddi şeyler değildir ki, gerçek manada çıkmaları sözkonusu olsun. Allah en iyi bilendir.

Bu hadiste, Rafızîler aleyhine ve onların farz olan ayakların mesh edilmesidir şeklindeki görüşlerinin çürük olduğuna delil bulunmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ellerinin yakaladığı ve ayaklarının yürüdüğü"* buyruğunun anlamı da bunların kazandıkları günahlar demektir.

(577) "Bize Muhammed b. Ma'mer b. Rib'î el-Kaysî tahdis etti. Bize Ebu Hişam el-Mahzumî tahdis etti." Bizim ülkemizde (meşrikte) bulunan bütün asıllarda bu şekilde "Ebu Hişam" olarak kaydedilmiştir, doğrusu da budur. Aynı şekilde Kadı Iyaz -yüce Allah'ın rahmeti ona- onların (mağriblilerin) bazı ravilerinden de böylece nakletmiştir. Pek çok ravi ise bunu "Ebu Haşim" olarak rivâyet etmiş ise de doğrusu birincisidir, demiştir. Adı ise Muğîre b. Seleme'dir. Abidlerin ve alçak gönüllülerin en hayırlılarından idi. Yüce Allah ondan razı olsun.

351 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9796

١٢/١٢ - بَاب اسْتِحْبَابِ إِطَالَةِ الْغُرَّةِ وَالتَّحْجِيلِ فِي الْوُضُوءِ

12/12- ABDESTTE "GURRE"Yİ VE "TAHCÎL"İ UZUN TUTMANIN MÜSTEHAP OLUŞU BABI

٥٧٨-١/٣٤ - حَدَّثَنِي أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَالْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ بْنِ دِينَارٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ الْأَنْصَارِيُّ عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُجْمِرِ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَتَوَضَّأُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى حَتَّى أَشْرَعَ فِي الْعَضُدِ ثُمَّ يَدَهُ الْيُسْرَى حَتَّى أَشْرَعَ فِي الْعَضُدِ ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَى حَتَّى أَشْرَعَ فِي السَّاقِ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى حَتَّى أَشْرَعَ فِي السَّاقِ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْتُمْ الْغُرُّ الْمُحَجَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ فَلْيُطِلْ غُرَّتَهُ وَتَحْجِيلَهُ

578-34/1- Bana Ebu Kureyb Muhammed b. el-AlâKasım b. Zekeriya b. Dinar ve Abdulhamid tahdis edip dediler ki... Nuaym b. Abdullah el-Mucmir dedi ki: Ebu Hureyre'yi abdest alırken gördüm. Yüzünü yıkadı, iyice abdest aldı. Sonra da sağ elini ta pazusuna gelinceye kadar yıkadı. Sonra başına mesh etti. Sonra sağ ayağını baldırına varıncaya kadar yıkadı. Sonra sol ayağını baldırına geçinceye kadar yıkadı. Sonra: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (3/53b) böyle abdest aldığını gördüm, dedi. Arkasından şunları ekledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Sizler iyice abdest aldığınızdan ötürü kıyamet gününde el-ğurr (alınlarınızda sakarlık) el-muhaccelûn (bacaklarınız sekir, sekili) haşredileceklersiniz. Bu sebeple sizden gücü yeten ğurresini (alın sakarlığını) ve tahcîlini (bacaklarındaki sekirliği, sekiliği) uzun tutsun."*[352] buyurdu.

٥٧٩-٢/٣٥ - وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ رَأَى أَبَا هُرَيْرَةَ يَتَوَضَّأُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ حَتَّى كَادَ يَبْلُغُ الْمَنْكِبَيْنِ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ حَتَّى رَفَعَ إِلَى السَّاقَيْنِ ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِنَّ أُمَّتِي يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ أَثَرِ الْوُضُوءِ فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ

352 Buhari, 136 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14643

579-35/2- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti... Nuaym b. Abdullah'tan rivâyete göre o Ebu Hureyre'yi abdest alırken görmüş, yüzünü ve ellerini neredeyse omuzlarına varıncaya kadar yıkamış sonra da ayaklarını ta baldırlarına kadar yıkamış sonra da şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz ümmetim kıyamet gününde abdestin etkisinden dolayı alınları sakar, baldırları sekili geleceklerdir. Bu sebeple sizden alnının sakarlığını uzun tutabilen yapsın."*[353]

٥٨٠-٣٦/٣- حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ جَمِيعًا عَنْ مَرْوَانَ الْفَزَارِيِّ قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ سَعْدِ بْنِ طَارِقٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ حَوْضِي أَبْعَدُ مِنْ أَيْلَةَ مِنْ عَدَنٍ لَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ الثَّلْجِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ بِاللَّبَنِ وَلَآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ النُّجُومِ وَإِنِّي لَأَصُدُّ النَّاسَ عَنْهُ كَمَا يَصُدُّ الرَّجُلُ إِبِلَ النَّاسِ عَنْ حَوْضِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَعْرِفُنَا يَوْمَئِذٍ قَالَ نَعَمْ لَكُمْ سِيمَا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ مِنَ الْأُمَمِ تَرِدُونَ عَلَيَّ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ أَثَرِ الْوُضُوءِ

580-36/3- Bize Suveyd b. Said ve İbn Ebû Ömer birlikte Mervan el-Fezâri'den tahdis ettiler... (3/54a) Ebu Hâzim'in Ebu Hureyre'den rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim Havz'ım Eyle ile Aden arası uzaklıktan daha geniştir. Andolsun o(nun suyu) kardan beyaz, ballı sütten daha tatlıdır. Andolsun onun kaplarının sayısı yıldızların sayısından fazladır ve bir adam başkalarına ait develeri kendi havuzuna nasıl yaklaştırmıyorsa ben de diğer insanları ona yaklaştırmayacağım."*

Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü o gün bizi tanıyacak mısın, dediler. O: *"Evet, sizin diğer ümmetlerden hiçbirisinin sahip olmadığı bir alametiniz olacaktır. Sizler benim yanıma abdestin etkisinden dolayı alnınız sakar, bacaklarınız sekili geleceksiniz"* buyurdu.[354]

٥٨١-٣٧/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَوَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى وَاللَّفْظُ لِوَاصِلٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَرِدُ عَلَيَّ أُمَّتِي الْحَوْضَ وَأَنَا أَذُودُ النَّاسَ عَنْهُ كَمَا يَذُودُ

353 578 numaralı hadisin kaynakları
354 İbn Mace, 4282; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13399

الرَّجُلُ إِبِلَ الرَّجُلِ عَنْ إِبِلِهِ قَالُوا يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَتَعْرِفُنَا قَالَ نَعَمْ لَكُمْ سِيمَا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ غَيْرِكُمْ تَرِدُونَ عَلَيَّ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ وَلَيُصَدَّنَّ عَنِّي طَائِفَةٌ مِنْكُمْ فَلَا يَصِلُونَ فَأَقُولُ يَا رَبِّ هَؤُلَاءِ مِنْ أَصْحَابِي فَيُجِيبُنِي مَلَكٌ فَيَقُولُ وَهَلْ تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ

581-37/4- Bize Ebu Kureyb ve Vâsıl b. Ebi A'lâ -lafız Vâsıl'ındır- tahdis edip dediler ki... Ebu Hâzim (3/54b) Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetim Havz'ın başına yanıma gelecek. Ben de bir kimsenin başka adamın develerini kendi develerine karışmasını engellemek istediği gibi diğer insanların o havuzun yanına yaklaşmalarına engel olacağım."*

Ashab: Ey Allah'ın Nebisi, bizi tanıyacak mısın, dediler. O şöyle buyurdu: *"Evet, sizin sizden başka kimsede bulunmayan bir simanız (alametiniz) olacak. Benim yanıma abdestin etkisinden alınlarınız sakar, ayaklarınız sekili geleceksiniz ama andolsun sizden bir kesimin yanıma yaklaşmaları engellenecek, bu sebeple (yanıma) varamayacaklar. Ben: Rabbim bunlar ashabımdandır diyeceğim. Melek bana: Senden sonra olmadık neleri çıkardıklarını biliyor musun, diye cevap verecek."*[355]

٥٨٢-٣٨/٥- وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَارِقٍ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ حَوْضِي لَأَبْعَدُ مِنْ أَيْلَةَ مِنْ عَدَنٍ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَذُودُ عَنْهُ الرِّجَالَ كَمَا يَذُودُ الرَّجُلُ الْإِبِلَ الْغَرِيبَةَ عَنْ حَوْضِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَتَعْرِفُنَا قَالَ نَعَمْ تَرِدُونَ عَلَيَّ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ لَيْسَتْ لِأَحَدٍ غَيْرِكُمْ

582-38/5- Bize Osman b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Muhakkak benim Havz'ım Eyle'den Aden'e kadar olan uzaklıktan daha geniştir. Nefsim elinde olana yemin ederim ki, ben* (3/55a) *bir adamın yabancı develeri kendi havuzuna yaklaşmasınlar diye nasıl engelliyorsa diğer insanları ona yaklaşmaktan öyle engelleyeceğim."*

355 580 nolu hadisin kaynakları

Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü bizi tanıyacak mısın ki, dediler. O: *"Evet, sizler benim yanıma abdestin izlerinden dolayı alınlarınız sakar, bacaklarınız sekili geleceksiniz ve bu (alamet) sizden başkalarında olmayacak."* buyurdu.[356]

Şerh

(578-582 numaralı hadisler)

Bu hadisler, ğurre (alın sakarlığı)yi ve tahcîli (bacaklardaki sekiliği, sekirliği) uzatmanın müstehap olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Ğurrenin uzun tutulması hakkında mezhep âlimlerimiz şu açıklamayı yapmaktadır: Bu, başın ön tarafından bir miktar ve yüzün tamamının yıkandığından kesin olarak emin olacak şekilde yüzün yıkanması gereken kısmından fazlasını yıkamaktır. Tahcilin (bacaklardaki sakarlığın) uzun tutulmasına gelince, bu da kollarda dizlerin, ayaklarda da topukların yukarısını yıkamaktır. Mezhep âlimlerimiz arasında bunun müstehap olduğu hususunda görüş ayrılığı yoktur. Ancak müstehap olan miktar hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

1- Herhangi bir sınır sözkonusu olmaksızın dirseklerin ve topukların yukarısını yıkamak müstehaptır.

2- Pazunun ve baldırın yarısına kadar yıkanması müstehaptır.

3- Omuzlara ve dizlere kadar yıkamak müstehaptır.

Bu başlıktaki hadisler bütün bunları kapsamaktadır.

Mâliki İmam Ebu'l-Hasan b. Battâl ile Kadı Iyaz'ın, dirseğin ve topuğun yukarısından fazlasının yıkanmasının müstehap olmadığı üzerinde ilim adamlarının ittifak ettiği şeklindeki iddiaları geçersizdir. Hem Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve Ebu Hureyre'nin (radıyallâhu anh) bu şekildeki fiili uygulamaları sabit iken, onların bu iddiaları nasıl doğru olabilir ki?

Aynı zamanda bu bizim mezhebimizin benimsediği görüş olup, bizim mezhebimizde bu hususta belirttiğimiz gibi görüş ayrılığı yoktur. Bu hususta herhangi bir kimse muhalif bir kanaat ortaya koyarsa, bu açık ve sahih sünnetler ona karşı delildir. İbn Battal ile Kadı Iyaz'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kim bundan fazlasını yapar ya da eksiltirse o iyi olmayan bir iş yapmış ve zulmetmiş olur"* buyruğunu delil göstermeleri ise doğru bir delillendirme değildir. Çünkü bundan kasıt, yıkama sayısından fazlasını yapmaktır. Allah en iyi bilendir.

356 İbn Mace, 4302; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3315

(578) "Nuaym b. Abdullah el-Mucmir'den" el-Mucmir denildiği gibi el-Mucemmir de denilmiştir. Ona el-Mucemmir (tütsücü, tütsüleyici) denilmesinin sebebi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidini tütsülemek işini yapması idi. el-Mucemmir, Abdullah'ın bir sıfatıdır. Mecazi olarak oğlu Nuaym hakkında da kullanılır. Allah en iyi bilendir.

"Pazusuna kadar yıkadı, baldırına kadar yıkadı" ifadelerinin anlamı yıkamayı onların bir kısmını da kapsayacak şekilde yaptı, demektir. (3/134)

"Sizler kıyamet gününde abdest izlerinden dolayı..." Dilciler "ğurre"nin atın alnındaki beyazlık (sakarlık) olduğunu, tahcilin ise ön ve arka ayaklarındaki beyazlık olduğunu söylemişlerdir. İlim adamları der ki: Kıyamet gününde abdest organlarında görülecek olan nura ğurre ve tahcil adı, atın ğurresine benzetilerek verilmiştir. Allah en iyi bilendir.

(580) *"Hiçbir ümmetin sahip olmadığı bir alâmetiniz olacaktır."* Hadisteki "sima" alamet demektir. "Simya" olarak da söylenir. İlim ehlinden bir topluluk bu hadisi abdestin bu ümmetin -yüce Allah şerefini arttırsın- özelliklerinden olduğuna delil göstermişler, başkaları ise: Hayır, abdest bu ümmete özel değildir. Bu ümmetin özelliği ondaki sakarlık ve sekirliktir demişler ve (3/135) bu husustaki: *"İşte bu benim de abdestim, benden önceki diğer nebilerin de abdestidir"* hadisini delil göstermişlerdir.

Birincileri ise buna iki şekilde cevap vermişlerdir: Evvela bu zayıf olduğu bilinen zayıf bir hadistir. İkincisi, sahih dahi olsa, abdestin diğer ümmetler arasında yalnızca nebilerine ait bir özellik olması ihtimali vardır, ümmet olarak ise abdest sadece bu ümmetin özelliğidir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (580): *"Ve ben insanları ondan alıkoyarım"* buyurması. Diğer rivâyette (581) *"ben insanları ona yaklaştırmam"* buyrukları hepsi aynı anlamda olup, onları kovar, engellerim, demektir.

"Bir melek bana cevap verir." Bütün asıllarda bu şekilde "cevap" kökündendir. Kadı Iyaz da bütün ravilerden bu şekilde nakletmiş olmakla birlikte onların (mağriblilerin) ravilerinden İbn Ebû Cafer'den naklettiği rivâyetine göre "bana cevap verir"in yerine "benim yanıma gelir" anlamında "gelmek" kökünden kullanılmıştır. Birincisi daha açıkça anlaşılır bir manadır, ikincisi de açıklanabilir bir şekildir. Allah en iyi bilendir.

"Senden sonra olmadık neler çıkardıklarını biliyor musun?" Bundan sonraki (583 numaralı) diğer rivâyette de: "Senden sonra değiştirdiler (diyecekler). Ben de: O halde uzak olsunlar, uzak olsunlar diyeceğim" buyrukları ilim adamlarının farklı şekillerde açıkladığı ibarelerdendir:

1- Bundan maksat münafıklar ve mürtedlerdir. Onların sakarlık ve sekirlik ile birlikte haşredilmeleri, bu alametleri dolayısıyla Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara seslenmesi ve kendisine, bunlar sana vaat edilenler değildir çünkü bunlar senden sonra birtakım şeyleri değiştirdiler. Yani onlar açığa vurdukları Müslümanlıkları üzere ölmediler, denilecektir demektir.

2- Maksat Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında yaşayıp, ondan sonra irtidad edenlerdir. Onlar üzerinde abdest alameti bulunmasa dahi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken onların Müslümanlığını bildiğinden ötürü (3/136) onlara seslenecek, bu sefer: Onlar senden sonra irtidad ettiler denilecek.

3- Bundan maksat, tevhid inancı üzere ölmüş, masiyet ve büyük günah işlemiş kimseler ile bid'atleri ile İslam'ın dışına çıkmayan bid'at sahibi kimselerdir. Bu görüşe göre bu şekilde Havzdan uzaklaştırılacak olanların kesin olarak cehenneme gidecekleri söylenemez ama onlara bir ceza olmak üzere Havuzdan uzaklaştırılmaları sonra şanı yüce Allah'ın onlara merhamet buyurup, azapsız olarak kendilerini cennete koyması da mümkündür.

Bu görüş sahipleri der ki: Bu halleri onların sakarlık ve sekirliklerinin olmasına engel değildir. Bunların Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında yaşamış kimseler olmaları da, sonra yaşamış kimseler olmaları da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ise kendilerini alametleri ile tanımış olması mümkündür.

Hafız, imam Ebu Ömer b. Abdilberr dedi ki: Din ile ilgili bid'at ortaya çıkartan herkes Havzın yanından uzaklaştırılacak kimselerden olacaktır. Hariciler, Rafızîler vesair heva sahibi mezhep mensupları böyledir. Zulüm ve haksızlıkta aşırıya gitmiş, hakkı gizlemekte aşırıya kaçmış zalimler, büyük günahları açıkça işleyenler bunlara örnektir. Bütün bunların bu hadis-i şerifte kastedilenlerden olmalarından korkulur. Allah en iyi bilendir.

(582) *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki"* buyruğundan da, yemin teklif edilmeden ve yemin için bir zorunluluk bulunmadan yüce Allah'ın adına yemin etmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Bunun delilleri de pek çoktur.

٥٨٣-٣٩/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَسُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى الْمَقْبُرَةَ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ وَدِدْتُ أَنَّا قَدْ رَأَيْنَا إِخْوَانَنَا قَالُوا أَوَلَسْنَا إِخْوَانَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَنْتُمْ أَصْحَابِي وَإِخْوَانُنَا الَّذِينَ لَمْ يَأْتُوا بَعْدُ

فَقَالُوا كَيْفَ تَعْرِفُ مَنْ لَمْ يَأْتِ بَعْدُ مِنْ أُمَّتِكَ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَالَ أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا لَهُ خَيْلٌ غُرٌّ مُحَجَّلَةٌ بَيْنَ ظَهْرَيْ خَيْلٍ دُهْمٍ بُهْمٍ أَلَا يَعْرِفُ خَيْلَهُ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَإِنَّهُمْ يَأْتُونَ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنَ الْوُضُوءِ وَأَنَا فَرَطُهُمْ عَلَى الْحَوْضِ أَلَا لَيُذَادَنَّ رِجَالٌ عَنْ حَوْضِي كَمَا يُذَادُ الْبَعِيرُ الضَّالُّ أُنَادِيهِمْ أَلَا هَلُمَّ فَيُقَالُ إِنَّهُمْ قَدْ بَدَّلُوا بَعْدَكَ فَأَقُولُ سُحْقًا سُحْقًا

583-39/6- Bize Yahya b. Eyyub, Sureyc b. Yunus, Kuteybe b. Said ve Ali b. Hucr birlikte İsmail b. Cafer'den tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabristana vardı ve: *"es-Selamu aleyküm ya dara kavmi mu'minîn ve inna inşaallahu biküm lâhikun: Ey müminler topluluğunun yurdu(nda sakin olanlar) selam sizlere, biz de yüce Allah dilerse size kavuşacağız. Kardeşlerimizi görmeyi çokça arzu ederdim"* buyurdu.

Ashab: Biz kardeşlerin değil miyiz ey Allah'ın Rasûlü, deyince, O: *"Siz ashabımsınız, kardeşlerimiz henüz gelmemişlerdir"* buyurdu. (3/55b) Ashab: Ümmetinden henüz gelmemiş olanları nasıl tanıyacaksın ey Allah'ın Rasûlü, dediler. O: *"Ne dersin sizden bir kimsenin siyah ve yağız atlar arasında alınları sakar, bacakları sekir atları bulunsa kendi atlarını tanımaz mı?"* buyurdu.

Ashab: Elbette tanır ey Allah'ın Rasûlü dediler. Allah Rasûlü: *"İşte onlar da abdestten dolayı alınları sakar, bacakları sekir gelecekler ve ben Havz'ın kenarına sizden önce*[357] *varmış olacağım. Şunu da bilin ki, yolunu şaşırmış bir devenin alıkonulduğu gibi benim havuzumdan da birtakım kimseler engellenecektir. Ben: Hey buraya gelin, diye onlara sesleneceğim ama: Senden sonra değiştirdiler, denilecek. Ben de: O halde uzak olsunlar, uzak olsunlar, diyeceğim"* buyurdu.[358]

٥٨٤-٠٠٠/٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ ح وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا مَعْنٌ حَدَّثَنَا مَالِكٌ جَمِيعًا عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ إِلَى الْمَقْبُرَةِ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ بِمِثْلِ حَدِيثِ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ غَيْرَ أَنَّ حَدِيثَ مَالِكٍ فَلَيُذَادَنَّ رِجَالٌ عَنْ حَوْضِي

357 Matbu nüshada: Onlardan önce şeklindedir.
358 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14008

584-.../7- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/56a) kabristana çıktı. *"Ey müminler topluluğunun yurdu, es-selamu aleykum inşallah biz de size katılacağız"* buyurdu ve (bir önceki) İsmail b. Cafer'in hadisi ile aynen rivâyet etti. Ancak Mâlik'in (bu) rivâyetinde: *"Andolsun birtakım kimseler benim havuzumdan uzaklaştırılacaklardır"* denilmektedir.[359]

Şerh

(583–584 numaralı hadisler)

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabristana geldi..." (Kabristan anlamındaki) el-makbura aynı zamanda el-makbere ve el-makbire diye de telaffuz edilmekle birlikte sonuncusu az kullanılır.

"Bir kavmin yurdu" anlamındaki hitap, bazı açıklamalara göre o yurtta bulunan topluluk (3/137) ya da o yurtta yaşayanlar demek olur. Bir diğer açıklamaya göre konaklanılan yer manasına da gelir.

"Muhakkak inşallah biz de size kavuşacağız." Ölümde şüphe olmamakla birlikte Allah Rasûlü istisnâda bulunmuştur (inşallah demiştir). İlim adamlarının bu hususta çeşitli açıklamaları vardır. Bunların en güçlü olanlarına göre bunun şüphe anlamında kullanılmadığıdır ama Allah Rasûlü bunu teberrüken ve yüce Allah'ın: *"Hiçbir şey hakkında sakın: Ben bunu mutlaka yarın yapacağım deme. Allah dilemiş ola (inşallah) demedikçe"* (Kehf, 18/23-24) şeklindeki yüce Allah'ın emrini yerine getirmek için böyle söylemiştir.

İkinci görüşü Hattâbî ve başkalarının naklettiğine göre bu, konuşan bir kimsenin konuşmasına güzellik katmak için alışageldiği bir âdetidir.

Üçüncü açıklamaya göre burada istisnâ (inşallah demek) bu yerde onlara kavuşmak hakkındadır. Anlamının Allah dileyeceği zaman şeklinde olduğu da söylenmiştir, oldukça zayıf daha başka açıklamalar da yapılmıştır. Zayıf oldukları ve onlara ihtiyaç bulunmadığı için onları almadım. Bir diğer zayıf görüş de şudur: Buradaki istisnâ munkatı olup, iman ile birlikte dönüşe aittir. Onunla birlikte gerçek müminler de vardı, münafık oldukları sanılan başka kimseler de vardı. Dolayısıyla istisnâ onlar hakkındadır şeklindeki görüş de böyledir. Bu iki görüş her ne kadar meşhur ise de bunların açıkça hatalı oldukları da görülmektedir. Allah en iyi bilendir.

359 Ebu Davud, 3237; Nesai, 150; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14086

"Kardeşlerimi görmeyi çok arzu ederdim..." İlim adamları der ki: Bu hadisten temennide bulunmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle de hayırlı şeyler, fazilet sahibi ve salih kimselerle kavuşmak hususlarında bu böyledir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *"kardeşlerimizi görmüş olmayı arzu ederdim"* sözünden maksat da, onları dünya hayatında görseydik demektir. Kadı Iyaz da şöyle demektedir: Maksat ölümden sonra onlara kavuşmayı temenni etmektir.

İmam el-Bâcî der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Hayır siz ashabımsınız"* buyruğu, onların kardeşliklerini reddetmek anlamında değildir; ama ashabı olduğunu belirterek onların sahip oldukları yüksek mertebeyi sözkonusu etmektedir. Onlar hem kardeş, hem ashab idiler. Henüz gelmemiş olanlar ise kardeştiler, ashab değildirler. Nitekim yüce Allah: *"Müminler ancak kardeştir."* (Hucurât, 49/10) buyurmaktadır.

Kadı Iyaz der ki: Ebu Ömer b. Abdilberr bu hadis ve buna benzer ahir zamanda geleceklerin fazileti ile ilgili hadisler hakkında şu kanaattedir: Ashabtan sonra genel olarak sahabiler arasında bulunan kişilerden daha faziletli kimseler gelebilir. Allah Rasûlünün: *"Sizin en hayırlılarınız benim çağdaşlarımdır"* buyruğu da özel anlamlı olup, insanların en hayırlıları benim çağdaşlarımdır yani ilk Muhâcir'lerle Ensar ve onların yolunu izleyenlerdir. İşte bunlar ümmetin en faziletlileri olup, hadis-i şerifte kastedilenlerdir. Onun zamanında birtakım (yanlışlık ve kötülükleri) karıştırmış olanlara gelince (3/138) onu görmüş yahut ona sahabilik etmiş olsa dahi ya da onun güzel bir geçmişi ve dinde herhangi bir etkisi yoksa birinci asırdan sonraki diğer asırlarda rivâyetlerin delalet ettiği üzere onlardan daha faziletli kimseler gelebilir. Kadı Iyaz'ın dediğine göre buyrukların anlamı üzerinde açıklamalarda bulunan meani bilginlerinden daha başkaları da bu kanaati benimsemiştir. Onun dediğine göre ilim adamlarının büyük çoğunluğu ise bundan farklı kanaattedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sahabilik edip, ömründe onu bir defa görerek sahabilik meziyetini elde eden bir kimse daha sonra gelecek herkesten daha faziletlidir. Sahabe olmak faziletine hiçbir amel denk değildir. Bunlar derler ki: Bu ise Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Bunlar görüşlerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden biriniz Uhud kadar altın infak ederse onlardan birisinin bir avuç infakına hatta onun yarısına ulaşmaz"* hadisini delil göstermişlerdir. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır. Allah en iyi bilendir.

"Bir adamın simsiyah atlar arasında..." Hadiste geçen "ed-duhm" kelimesi "edhem"in çoğulu olup, siyah demektir. "Duhme" de siyahlık anla-

mındadır. "el-Buhm" lafzı da yine siyah demektir. Bunun siyah beyaz yahut kırmızı bile olsa başka rengin karışmadığı halis herhangi bir renk anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu İbnu's-Sikkît, Ebu Hâtim es-Sicistani ve başkalarının da görüşüdür.

"Ben Havza onlardan önce varmış olacağım" buyruğu ile ilgili olarak Herevî ve başkaları şöyle demektedir: Ben Havza onlardan önce gitmiş olacağım çünkü "farat" lafzı onlar için suyu hazırlayıp, kova ve ipleri tedarik etmek üzere onlardan önce giden kimseye denilir.

Bu hadiste -yüce Allah'ın şerefini arttırmasını dilediğimiz- bu ümmete pek büyük bir müjde vardır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den önce Havzın başına varacak kimselere ne mutlu!

"Onlara: Gelin diye sesleneceğim." Dilbilginleri (gelin) anlamındaki "helumme" lafzının iki ayrı söyleyişi olduğunu, bunların en fasihinin ise tekil, ikil, dişil ve çoğul için hep aynı şekilde kullanılacağıdır. Yüce Allah'ın: *"Haydi şahitlerinizi getirin"* (En'âm, 6/150) buyruğu ile: *"Kardeşlerine: Yanımıza gelin diyenleri..."* (Ahzab, 33/18) buyruğunda bu şekilde kullanılmıştır. İkinci söyleyiş ise şahısa göre değişik kiplerde çekiminin yapılması şeklidir. İbnu's-Sikkît ve başkaları da bizim az önce belirttiğimiz gibi birincisi daha fasihtir demişlerdir.

"Ben de: O halde uzak olsunlar, uzak olsunlar" derim. Rivâyetlerde bu şekilde "suhkan, suhkan: uzak olsunlar, uzak olsunlar" tekrar edilmiştir. (3/139) Bu lafız "suhkan" ve "suhukan" şeklinde okunmuştur. Yedi kıraatte her iki şekil ile de okunmuştur, Kisâî ötreli diğerleri ise sakin okumuşlardır.

١٣/١٣- بَاب تَبْلُغُ الْحِلْيَةُ حَيْثُ يَبْلُغُ الْوَضُوءُ

13/13- HİLYE (SÜS, NUR) ABDESTİN VARDIĞI YERE KADAR ULAŞIR

٥٨٥-٤٠/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا خَلَفٌ يَعْنِي ابْنَ خَلِيفَةَ عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ أَبِي حَازِمٍ قَالَ كُنْتُ خَلْفَ أَبِي هُرَيْرَةَ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ فَكَانَ يَمُدُّ يَدَهُ حَتَّى تَبْلُغَ إِبْطَهُ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا هَذَا الْوُضُوءُ فَقَالَ يَا بَنِي فَرُّوخَ أَنْتُمْ هَاهُنَا لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكُمْ هَاهُنَا مَا تَوَضَّأْتُ هَذَا الْوُضُوءَ سَمِعْتُ خَلِيلِي ﷺ يَقُولُ تَبْلُغُ الْحِلْيَةُ مِنْ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الْوَضُوءُ

585-40/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Ebu Hâzim dedi ki: Ebu Hureyre namaz için abdest alırken ben de arkasında idim. Ellerini koltuk altına ulaşıncaya kadar uzatıyordu. Ben ona: Ey Ebu Hureyre, bu abdest neyin nesidir, dedim. O: Ey Ferruh oğulları, siz burada mıydınız? Burada olduğunuzu bilseydim, bu şekilde abdest almazdım. Ben halilim (can dostumu: "*Müminin hilyesi abdestin ulaştığı yere kadar ulaşır*" (3/56b) buyururken dinledim.[360]

Şerh

"Ey Ebu Hureyre, bu abdest neyin nesidir dedim..." Ferruh hakkında Kitabu'l-Ayn sahibi (Halil b. Ahmed) der ki: Ebu Hureyre burada Ebu Hazim'e hitabı ile mevâlî[361]yi kastetmiştir.

Bu sözleri ile de anlatmak istedikleri şunlardır: Kendisine uyulan bir durumda olan bir kişinin bir zaruret dolayısıyla bir hususta ruhsata yönelmesi yahut vesvese dolayısıyla işi sıkı tutması ya da bu husustaki inancı ve kanaatinden ötürü insanlardan istisnâî bir davranışta bulunması halinde bu davranışını bilgisiz avam karşısında yapmamalıdır.Böylelikle avamdan olan kimselerin (3/140) bir zorunluluk olmaksızın bir ruhsata yönelmelerinin yahut sıkı tuttuğu bir işin yerine getirilmesi gereken bir farz olduğuna inanmalarının önü alınmış olur. Kadı Iyaz'ın açıklamaları bunlardır. Allah en iyi bilendir.

١٤/١٤- بَاب فَضْلِ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ

14/14- HOŞA GİTMEYEN ZORLUKLARA RAĞMEN ABDESTİ MÜKEMMEL ALMANIN FAZİLETİ BABI

٥٨٦-١/٤١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ

360 Nesai, 149; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13398

361 Arap olmayıp, Müslüman olmuş ve Araplara velâ yoluyla mensup olan kimseler. (Çeviren)

586-41/1- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr birlikte tahdis etti... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size Allah'ın, kendisi sebebiyle günahları sildiği ve onunla dereceleri yükselttiği bir hususu göstermeyeyim mi"* buyurdu.

Ashab: Elbette, göster ey Allah'ın Rasûlü dediler. O: *"Hoşlanılmayan hallere ve zorluklara rağmen abdesti tam almak, mescitlere çokça adım atmak, namazdan sonra diğer namazı beklemek, işte ribat budur"* buyurdu.[362]

٥٨٧-٠٠٠/٢- حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا مَعْنٌ حَدَّثَنَا مَالِكٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ جَمِيعًا عَنْ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ شُعْبَةَ ذِكْرُ الرِّبَاطِ وَفِي حَدِيثِ مَالِكٍ ثِنْتَيْنِ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ

587-.../2- Bana İshak b. Musa el-Ensârî tahdis etti. Bize Ma'n tahdis etti, bize Mâlik tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti. Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Bize Şu'be tahdis etti. Hepsi birlikte Alâ b. Abdurrahman'dan bu isnâd ile rivâyet ettiler ama Şu'be'nin hadisi rivâyetinde ribattan söz edilmemektedir. (3/57a) Hadisin Mâlik tarafından rivâyetinde ise bu *iki defa sözkonusu edilerek: "İşte ribat budur, işte ribat budur"* demiştir.[363]

Şerh

(586–587 numaralı hadisler)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Size, Allah'ın kendisi ile günahları sildiği dereceleri yükselttiği... İşte ribat budur"* buyruğu hakkında Kadı Iyaz der ki: Günahların silinmesi, mağfiret edilip bağışlanmalarından kinayedir. Bununla birlikte, Hafaza meleklerinin yazdıkları kitaptan silinmesi anlamında olma ihtimali de vardır. Böylelikle bunların bağışlandıklarının delili olur. Derecelerin yükseltilmesi ise cennetteki mevkilerin yükseltilmesi demektir. Abdestin tam ve eksiksiz alınması (isbâğ) ise mükemmel abdest almak demektir.

"Hoşlanılmayan, zor haller (el-mekârih)" ise aşırı soğuk, vücudun acı çekmesi, hasta olmak ve benzeri hallerde sözkonusu olur. *"Çokça adım atmak"* ise evin uzaklığı ve defalarca gidilmesi ile olur. Namazdan sonra di-

362 Tirmizi, 51; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13981
363 Nesai, 143; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14087

ğer namazın beklenmesi hakkında Kadı Ebu'l-Velid el-Bâcî de şöyle der: Bu vakitleri birbirine yakın iki namaz hakkındadır. Böyle olmayanların ise bu şekilde beklenmesi insanların uygulamalarından değildir.

"İşte ribat budur." Yani teşvik edilmiş ribat buna derler. Ribatın asıl anlamı kendisini bir şeye hapsetmektir. Burada kendisini böyle bir itaate hapsetmiş gibi olduğundan dolayı ribat denilmiştir. Ribatın en faziletlisinin o olması ihtimali vardır diye de açıklanmıştır. Nitekim, cihat nefse karşı cihattır, denildiği gibi. Ayrıca mümkün ve kolay olan ribat budur anlamında da olabilir yani bu ribat türlerinden bir türdür. Kadı Iyaz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

Hepsi güzel olmakla birlikte namazı beklemek ile ilgili el-Bâcî'nin sözü müstesnadır, o tartışılır. Allah en iyi bilendir.

"Hadisin Mâlik tarafından rivâyetinde bu söz iki defa tekrar edilerek" Müslim'in rivâyetinde bu söz bu şekilde iki defa tekrar edilmiştir. Muvatta'daki rivâyetinde ise üç defa tekrar edilerek (3/141) *"işte ribat budur, işte ribat budur, işte ribat budur"* denilmiştir.

Bunu tekrar etmenin hikmetine gelince, buna ihtimam gösterilmesi ve konumunun büyüklüğünü anlatmak için olduğu söylendiği gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözünün anlaşılması için tekrar etmek alışkanlığı üzere bunu tekrar etmiştir diye de söylenmiştir, ama birinci açıklama daha güçlüdür. Allah en iyi bilendir.

١٥/١٥ - بَاب السِّوَاكِ

15/15- MİSVAK KULLANMAK BABI

Dilciler der ki: Sivâk (misvâk) misvâk kullanmak demek olan fiil hakkında da kullanılır. Kendisi ile dişlerin temizlendiği çubuğa da denilir. Müzekker bir kelimedir. Leys der ki: Araplar bunu müennes olarak da kullanırlar. Ezherî: Bu Leys'in oldukça fahiş hatalarından birisi sayılı demektedir. *el-Muhkem* sahibi (İbn Sîde) de bunun hem müennes, hem müzekker olarak kullanıldığını söylemektedir. Sivâk, misvâk ile yapılan işe denilir. Çoğulu "suvuk" olarak gelir. *el-Muhkem* sahibinin belirttiğine göre "suuk" olarak da gelmesi mümkündür. Diğer taraftan "sivâk"in ovalamak eylemi hakkında kullanılan "sâke" fiilinden alındığı söylendiği gibi, develer zayıflıklarından yana eğilerek gelişlerini anlatmak için kullanılan "câet el-ibulu tusâvik"den alındığı da söylenmiştir.

Sivâk ise -ilim adamlarına göre- terim olarak dişlerin sarılığı ve başka olumsuzluklarının gitmesi için diş temizliğinde kullanılan çubuk ve benzeri şeylerin kullanılmasıdır, demektir. Allah en iyi bilendir.

Ayrıca misvâk kullanmak sünnettir, hiçbir durumda ister namazda olsun, ister namaz dışında olsun icmada muteber kabul edilen herkesin icmaı ile farz değil, bir sünnettir. Mezhebimize mensup Iraklıların imamı olan Şeyh Ebu Hamid el-İsferâinî, Davud ez-Zâhirî'den namaz için misvâk kullanmayı farz kabul ettiğini nakletmektedir. Maverdî de Davud'dan bu kanaatini nakledip şunları söylemektedir: Misvâk kullanmak Davud'a göre farz olup, eğer yapmayacak olursa namazı batıl olmaz. İshak b. Râhûye'den: O bir farzdır, onu kasten terk edecek olursa namazı batıl olur dediğini nakletmektedir. Ancak mezhebimize mensup müteahhir ilim adamları Şeyh Ebu Hamid'in ve başkasının Davud'dan farz olduğunu nakletmesini kabul etmeyerek onun da kanaati cemaatin (diğer çoğunluğun) kanaati gibidir. Davud'dan farz gördüğü nakli sahih olarak gelse dahi muhakkiklerin ve çoğunluğun kabul ettiği tercih olunan kanaate göre icmaın gerçekleşmesinde muhalefetinin bir zararı yoktur, demişlerdir. İshak (b. Râhûye)'den nakledilen bu kanaat ise sahih değildir. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan misvâk kullanmak bütün zamanlarda müstehaptır ama beş vakitte müstehaplığı daha ileri derecededir:

1- İster su ile abdest alarak, ister teyemmüm etmiş olsun, isterse suyu da toprağı da bulamadığı için taharetsiz namaz kılmak durumunda olan kimse olsun, namaz esnasında misvâk kullanmak

2- Abdest alırken

3- Kur'ân okurken

4- Uykudan uyanırken

5- Ağzın tadının, kokusunun değişmesi halinde (3/142). Ağzın kokusunun değişmesi çeşitli sebeplerden dolayı olur. Yemeyi, içmeyi terk etmek, kokusu hoş olmayan şeyler yemek, uzun süre susmak, çokça konuşmak bunlar arasındadır.

Şâfiî mezhebine göre oruçlu kimsenin güneşin zevalinden sonra misvâk kullanması -müstehap olan ağız kokusunun değişmesini gidermemesi için- mekruhtur.

Erâk denilen ağaçtan bir çubuk ile misvâklanmak müstehap olmakla birlikte koku değişikliğini gideren her ne ile ağzını fırçalarsa misvâklanmak da gerçekleşmiş olur. Nispeten sert bir bez parçası, çöven otu ve benzeri şeyler gibi.

Parmakla dişleri ovmaya gelince, parmak yumuşak ise onunla temizlik husule gelmez. Eğer sert ise bu hususta mezhep âlimlerimizin üç görüşü vardır. Meşhur olan görüşe göre yeterli olmaz, ikinci görüşe göre yeterlidir, üçüncü görüşe göre başkasını bulamazsa yeterlidir, bulursa olmaz. Müstehap olan fazla kuru olup, yaralamayacak, kokuyu izale etmeyen türden de yaş olmayacak şekilde orta yollu bir çubuk ile misvâklanmaktır. Müstehap olan dişleri enine misvâklamaktır. Diş etlerini kanatmaması için uzunlamasına misvâklamamaktır. Şayet buna muhalefet ederek uzunlamasına misvâklanırsa, mekruh olmakla birlikte misvâklanmak da gerçekleşmiş olur. Aynı şekilde misvâkı dişlerinin ucu üzerinden de, azı dişlerinin alt taraflarından da geçirmesi, üst damağından da yumuşak bir şekilde geçirmesi de müstehaptır. Misvâklamaya ağzının sağ tarafından başlaması müstehaptır. İzni ile olması halinde başkasının misvâkını kullanmakta sakınca yoktur. Alışkanlık kazanması için çocuğun misvâk kullanmaya alıştırılması da müstehaptır.

٥٨٨-٤٢/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَفِي حَدِيثِ زُهَيْرٍ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ

588-42/1- Bize Kuteybe b. Said, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki... Ebu Hureyre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Eğer müminlere zorluk vermeyecek olsaydım* -Zuheyr'in hadisi rivâyetinde: ümmetime şeklindedir- *her namazdan önce onlara misvâk kullanmalarını emredecektim."*[364]

Şerh

"Müminlere -yahut ümmetime- zorluk vermeyecek olsaydım..." Buyruk misvâkın vacip (farz) olmadığına delildir. Şâfiî (rahimehullah) dedi ki: Eğer vacip olsaydı zor gelsin ya da gelmesin onlara bunu emrederdi. Çeşitli mezheplere mensup ilim adamlarından bir topluluk da şöyle demektedir: "Bu hadiste emrin vücub ifade ettiğine delil vardır. Fukahânın çoğunluğu, kelamcı ve usul âlimlerinin de pek çok topluluğu bu kanaattedir. Bu görüşte olanlar der ki: Bunun delil oluş şekline gelince, ittifakla misvâk kullanmak sünnettir. İşte bu da vacip oluşunun terk edildiğine delildir.

364 Ebu Davud, 46; Nesai, 533; İbn Mace, 690 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13673

Ama bu şekildeki bir delillendirmenin tamam olabilmesi için Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım..."* buyurduğu sırada misvâk kullanmanın sünnet olduğunu ortaya koyan delile ihtiyacı vardır. (3/143)

Yine bir topluluğun dediğine göre bu buyrukta mendubun emredilmiş bir iş olmadığına delil bulunmaktadır. Ancak bu söz usul âlimlerinin kanaatine muhaliftir. Bu istidlal hakkında da az önce vücub ifade ettiğine delil getirmek ile ilgili kaydettiğimiz itiraz sözkonusudur. Allah en iyi bilendir.

Ayrıca bu hadiste yüce Allah tarafından hakkında nas gelmemiş olan hususlarda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içtihatta bulunmasının caiz olduğuna delil vardır. Fukahânın çoğunluğunun ve usul âlimlerinin görüşü budur. Sahih ve tercih edilen kanaat de budur. Hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine şefkati de açıklanmakta, her namazdan önce misvâk kullanmanın faziletli olduğuna da delil bulunmaktadır. Misvâk kullanmanın müstehap olduğu vakitlere dair açıklama az önce geçti.

٥٨٩-٤٣/٢- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا ابْنُ بِشْرٍ عَنْ مِسْعَرٍ عَنْ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ قُلْتُ بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ يَبْدَأُ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ قَالَتْ بِالسِّوَاكِ

589-43/2- Bize Ebu Kureyb b. Alâ tahdis etti. Bize İbn Bişr, Mis'ar'den tahdis etti. O Mikdad b. Şureyh'den, o babasından şöyle dediğini nakletti: Aişe'ye: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) evine girdiği zaman ilk olarak ne yapardı, diye sordum. O: Misvâk kullanırdı, dedi.[365]

٥٩٠-٤٤/٣- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا دَخَلَ بَيْتَهُ بَدَأَ بِالسِّوَاكِ

590-44/3- Bana Ebu Bekr b. Nâfi' el-Abdi tahdis etti... (3/57b) Mikdam b. Şureyh babasından, o Aişe'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) evine girdiği zaman ilk iş olarak misvâk kullanırdı.[366]

---

365 Ebu Davud, 51; Nesai, 8; İbn Mace, 290; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16144
366 589 nolu hadisin kaynakları

Şerh

"Evine girdiği zaman misvâk kullanmakla işe başlardı" hadisinde bütün zamanlarda misvâk kullanmanın ve ona ileri derecede dikkat gösterip, tekrar tekrar misvâklanmanın faziletli olduğu açıklanmaktadır. Allah en iyi bilendir.

٥٩١-٤٥/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ غَيْلَانَ وَهُوَ ابْنُ جَرِيرٍ الْمَعْوَلِيُّ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَطَرَفُ السِّوَاكِ عَلَى لِسَانِهِ

591-45/4- Bize Yahya b. Habib el-Hârisî tahdis etti. Bize Hammad b. Zeyd, Gaylân'dan -ki o İbn Cerir el-Ma'velî'dir- tahdis etti. O Ebu Burde'den, o Ebu Musa'dan şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna misvâkın bir ucu dilinin üzerinde iken girdim.[367]

Şerh

"Bize Yahya b. Habib el-Hârisî tahdis etti... Ebu Musa (radıyallâhu anh)'dan" Bu Ebu Burde dışında bütün ravileri Basralı olan bir isnâdtır. Ebu Burde ise Kûfelidir. Ebu Musa el-Eş'arî ise hem Kûfeli, hem Basralıdır. Ebu Burde'nin adı Âmir'dir, Haris olduğu da söylenmiştir.

el-Ma'velî ise Ezdlilerden bir kol olan "el-Me'âvil"e mensuptur. Onun nispetinin belirttiğim şekilde "el-Ma'velî" olduğu, bu dalda uzman ilim sahiplerinin ittifak ettikleri bir husustur ve hepsi de bunu böyle açıklamışlardır. Allah en iyi bilendir.

٥٩٢-٤٦/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ لِيَتَهَجَّدَ يَشُوصُ فَاهُ بِالسِّوَاكِ

592-46/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) teheccüd namazı kılmak üzere kalktığında misvâk ile ağzını ovalardı.[368]

367 Buhari, 244; Ebu Davud, 49; Nesai, 3; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9123

368 Buhari, 245, 889, 1136; Ebu Davud, 55; Nesai, 2, 1620, 1621, 1622, 1623 -bu anlamda-; İbn Mace, 686; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3336

Şerh

"Teheccüd etmek için kalktığında..." Teheccüd geceleyin namaz kılmak demektir. "Hecede" fiili uyumayı anlatır. "Teheccede" fiili ise hucuddan yani namaz kılmak suretiyle uykudan çıktığı (uyandığı) zamanı anlatır. Bu yönüyle bir kimsenin günahtan, vebalden çekindiği zaman kullanılan "tahannese, teesseme ve taharrace" fiillerine benzer.

"Misvâkla ağzını ovardı" cümlesindeki "şevs" misvâkla dişleri enine ovmak demektir. (3/144) Bunu İbnu'l-A'râbî, İbrahim el-Harbî, Ebu Süleyman el-Hattâbî ve başkaları söylemişlerdir. Bunun yıkamak anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu anlamı da Herevî ve başkaları ifade etmiştir. Temizleyip, ayıklamak anlamındadır da denilmiştir. Bu açıklamayı da Ebu Ubeyd ile ed-Davudî yapmışlardır. Hak etmek (kaşımak, kazımak)tır diyenler de vardır. Bu açıklamayı da Ebu Ömer b. Abdilberr yapmıştır. Kimisi de parmakla ağzını ovmak diye yorumlamıştır.

"Ovmak: şavs" ile ilgili imamların görüşleri bunlardır. Birçoğu birbirine yakındır, en güçlüleri birincisi ve onunla aynı anlamdaki açıklamalardır. Allah en iyi bilendir.

٥٩٣-٠٠٠/٦- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا قَامَ مِنْ اللَّيْلِ بِمِثْلِهِ وَلَمْ يَقُولُوا لِيَتَهَجَّدَ

593-.../6- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti... Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalktığı vakit (3/158a) deyip, hadisi aynen nakletti, ancak raviler "teheccüd etmek için" demediler.[369]

٥٩٤-٤٧/٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ وَحُصَيْنٌ وَالْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا قَامَ مِنْ اللَّيْلِ يَشُوصُ فَاهُ بِالسِّوَاكِ

594-47/7- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dediler ki... Huzeyfe'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalktığı vakit ağzını misvâk ile ovalardı.[370]

369 592 nolu hadisin kaynakları
370 592 numaralı hadisin kaynakları

٥٩٥-٤٨/٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْمُتَوَكِّلِ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ حَدَّثَهُ أَنَّهُ بَاتَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَقَامَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَخَرَجَ فَنَظَرَ فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ فِي آلِ عِمْرَانَ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ حَتَّى بَلَغَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الْبَيْتِ فَتَسَوَّكَ وَتَوَضَّأَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى ثُمَّ اضْطَجَعَ ثُمَّ قَامَ فَخَرَجَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَتَلَا هَذِهِ الْآيَةَ ثُمَّ رَجَعَ فَتَسَوَّكَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى

595-48/8- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti. İbn Abbas'ın tahdis ettiğine göre o bir gece Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında kaldı. Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin son vakitlerinde kalktı. Dışarı çıkıp semaya baktı, sonra Al-i İmran sûresindeki şu: *"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişip durmasında elbette akıl sahipleri için deliller vardır."* (Al-i İmran, 3/190) âyetini: *"Bizi ateş azabından koru"* (Al-i İmran, 3/191) buyruğuna kadar okudu. Sonra eve dönüp ağzını misvâkladı ve abdest aldı sonra kalkıp namaz kıldı sonra yattı sonra kalkıp dışarı çıktı, semaya baktı yine bu âyeti okudu sonra dönüp ağzını misvâkladı, abdest aldı sonra kalkıp namaz kıldı.[371]

Şerh

"Bize Ebu'l-Mütevekkil'in tahdis ettiğine göre İbn Abbas..." Bu hadiste çok sayıda faydalı mesele vardır ve ondan oldukça nefis hükümler çıkartılır. Müslim -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- bu hadisi burada muhtasar olarak zikretmiş, namaz kitabında (bölümünde) bunun rivâyet yollarını genişçe açıklamıştır. Orada da bunun geniş açıklaması ve bundan elde edilecek faydalı bilgiler -yüce Allah'ın izniyle- gelecektir. Burada ise hadisin bu kadarı ile ilgili bazı hususları sözkonusu edeceğiz:

Ebu'l-Mütevekkil'in adı Ali b. Davud'dur. Ali b. Davud el-Basrî olduğu da söylenir.

"Dışarı çıktı, semaya baktı sonra Al-i İmran sûresindeki şu âyeti okudu..." Buradan geceleyin uyanırken semaya bakmakla birlikte bu âyetin okunmasının müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır. (3/145) Çünkü bu çokça düşünmeye, tefekküre sebeptir. Aynı gecede birkaç defa uyuyup, uyanıp dışarı çıkacak olursa yine hadiste sözkonusu edildiği gibi bu âyetleri tekrar okuması müstehaptır. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

371 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6286

١٦/١٦- بَاب خِصَالِ الْفِطْرَةِ

16/16- FITRATIN HASLETLERİ BABI

٥٩٦-٤٩/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْفِطْرَةُ خَمْسٌ أَوْ خَمْسٌ مِنْ الْفِطْرَةِ الْخِتَانُ وَالِاسْتِحْدَادُ وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ وَنَتْفُ الْإِبِطِ وَقَصُّ الشَّارِبِ

596-49/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis etti... Ebu Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletti: *"Fıtrat şu beş şeydir* -yahut şu beş şey fıtrattandır-: *Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, tırnakları kesmek, koltuk altlarını yolmak ve bıyıkları kesmek."*[372]

٥٩٧-٥٠/٢-حدثني أبو الطاهر وحرملة بن يحيى قالا أخبرنا ابن وهب أخبرني يونس عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة عن رسول الله ﷺ أنه قال الفطرة خمس الاختتان والاستحداد وقص الشارب وتقليم الأظفار ونتف الإبط

597-50/2- Bana Ebu't-Tahir ve Harmele b. Yahya tahdis edip dediler ki... (3/59a) Ebu Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: *"Fıtrat şu beş şeydir: Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, bıyıkları kesmek, tırnakları kesmek ve koltuk altlarını yolmak."*[373]

٥٩٨-٥١/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ كِلَاهُمَا عَنْ جَعْفَرٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ أَنَسٌ وُقِّتَ لَنَا فِي قَصِّ الشَّارِبِ وَتَقْلِيمِ الْأَظْفَارِ وَنَتْفِ الْإِبِطِ وَحَلْقِ الْعَانَةِ أَنْ لَا نَتْرُكَ أَكْثَرَ مِنْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً

372 Buhari, 5889, 5891, 6297; Ebu Davud, 4198; Nesai, 11; İbn Mace, 292; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13136

373 Nesai, 9; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13343

598-51/3- Bize Yahya b. Yahya ve Kuteybe b. Said tahdis etti... Enes b. Mâlik dedi ki: Bıyıkları kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altlarını yolmak, etek tıraşı olmak için bize bunları kırk günden fazla bırakmamak üzere vakit tayin edildi.[374]

٥٩٩-٥٢/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي جَمِيعًا عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ أَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَأَعْفُوا اللِّحَى

599-52/4- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... İbn Ömer, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (3/59b): *"Bıyıkları kesin, sakalları uzatın"* buyurduğunu nakletti.[375]

٦٠٠-٥٣/٥- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ نَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ أَمَرَ بِإِحْفَاءِ الشَّوَارِبِ وَإِعْفَاءِ اللِّحْيَةِ

600-53/5- Bize bunu Kuteybe b. Said de Mâlik b. Enes'ten tahdis etti... İbn Ömer, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Müşriklere muhalefet edin, bıyıkları kesin, sakalları uzatın"* buyurduğunu nakletti.[376]

٦٠١-٥٤/٦- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ أَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَأَوْفُوا اللِّحَى ».

601-54/6- Bize Sehl b. Osman tahdis etti.... İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müşriklere muhalefet edip bıyıkları kesin sakalları bırakın."*[377]

٦٠٢-٥٥/٧- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ أَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَأَوْفُوا اللِّحَى

374 Ebu Davud, 4200; Tirmizi, 2758, 2759; Nesai, 14; İbn Mace, 195; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1070
375 Nesai, 15, 5241; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8177
376 Ebu Davud, 4199; Nesai, 2764; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8542
377 Buhari, 5892; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8236

602-55/7- Bize Ebu Bekr b. İshak tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/60a): *"Bıyıkları kesin, sakalları bırakın, Mecusilere muhalefet edin"* buyurdu.[378]

٦٠٣-٥٦/٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ زَكَرِيَّاءَ بْنِ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ شَيْبَةَ عَنْ طَلْقِ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ قَصُّ الشَّارِبِ وَإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ وَالسِّوَاكُ وَاسْتِنْشَاقُ الْمَاءِ وَقَصُّ الْأَظْفَارِ وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ وَنَتْفُ الْإِبِطِ وَحَلْقُ الْعَانَةِ وَانْتِقَاصُ الْمَاءِ قَالَ زَكَرِيَّاءُ قَالَ مُصْعَبٌ وَنَسِيتُ الْعَاشِرَةَ إِلَّا أَنْ تَكُونَ الْمَضْمَضَةَ زَادَ قُتَيْبَةُ قَالَ وَكِيعٌ انْتِقَاصُ الْمَاءِ يَعْنِي الِاسْتِنْجَاءَ

603-56/8- Bize Kuteybe b. Said, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"On şey fıtrattandır: Bıyıkları kesmek, sakalları bırakmak, misvâk kullanmak, buruna su çekmek, tırnakları kesmek, parmak eklem ve boğumlarını yıkamak, koltuk altlarını yolmak, etek tıraşı olmak ve temizlenirken su kullanmak."*

(Ravilerden) Zekeriya dedi ki: Mus'ab: Onuncusunu unuttum. Ancak o mazmaza olmalıdır, dedi.

Kuteybe şunu ekledi: Vekî' dedi ki: Temizlenirken su kullanmak istincâ yapmak demektir.[379]

٦٠٤-٠٠٠/٩- وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ شَيْبَةَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ أَبُوهُ وَنَسِيتُ الْعَاشِرَةَ

604-.../9- Bize Ebu Kureyb tahdis etti. (3/60b) Bize İbn Ebû Zaide babasından haber verdi. O Mus'ab b. Şeybe'den bu isnâdta hadisi aynen nakletti. Ancak o şöyle dedi: Babası: Onuncusunu unuttum, dedi.[380]

378 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14089
379 Ebu Davud, 53; Tirmizi, 2757; Nesai, 5055, 5056, 5057; İbn Mace, 293; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16188
380 603 nolu hadisin kaynakları

Şerh

(596-604 numaralı hadisler)

(596) *"Fıtrat beştir -yahut beş şey fıtrattandır.-"* Bu, raviden kaynaklanan bir şüphedir. Acaba birincisini mi söyledi yoksa ikincisini mi? Ancak ikinci rivâyette (597) kesin bir ifade kullanarak *"fıtrat beştir"* demiş bulunmakta, sonra da bu beş şeyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, tırnakları kesmek, koltuk altlarını yolmak ve bıyıkları kesmek"* diye açıklamaktadır.

(598) "Cafer b. Süleyman'dan, o Ebu İmran el-Cevni'den, o Enes (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti..." Buna dair açıklama ve bunun: Kırk günü geçmeyecek şekilde bu işleri terk etmememiz anlamında olduğu gelecek.

"Bize vakit tayin edildi." Bu da merfu hadislerden sayılır. Tıpkı bize şu husus emredildi denilmesi gibi. Buna dair açıklama kitabımızın baş taraflarında zikrettiğimiz fasıllarda geçmiş bulunmaktadır. Müslim'in sahihinden başka kaynaklarda: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize vakit tayin etti" şeklinde geçmektedir. Allah en iyi bilendir.

Kadı Iyaz dedi ki: el-Ukaylî dedi ki: Cafer'in rivâyet ettiği bu hadis su götürür. Ebu Ömer b. Abdilberr de bu hadisi Cafer b. Süleyman'dan başkası rivâyet etmiyor. O ise hıfzının kötülüğü ve çokça hata etmesi sebebiyle rivâyeti delil olan birisi değildir.

Derim ki: Bununla birlikte mütekaddimûn imamlarının birçoğu Cafer b. Süleyman'ın sika olduğunu belirtmişlerdir. Onun sika olduğunu söylemek için Müslim'in rivâyetini delil göstermesi yeterlidir. Bu hususta başkası da ona uymuştur.

(599) *"Bıyıkları kesin..."* (601 numaralı) diğer rivâyette de *"sakalları uzatın"* buyurulmaktadır. İbn Bureyd dedi ki: (599 numaralı hadiste geçen: ehfû ile ilgili olarak) bir kimse bıyıklarını kökten tıraş edecek olursa, bu fiil kullanılır. (3/150)

Bıyıkların kesilmesi (ihfâ) ve sakalların bırakılması (i'fâ)nın anlamı az önce açıklandı. (601 numaralı hadisteki) sakalları bırakın (evfû) de onları bırakın, ondan bir şey eksiltmeyin, demektir. İbnu's-Sikkît ve başkalarının dediğine göre "lihye (sakal)"ın çoğulu lihâ ve luhâ gelmekle birlikte kesreli söyleyiş (lihâ) daha fasihtir.

(603) Numaralı diğer hadiste ise: *"On şey fıtrattandır..."* denilmektedir. (3/146)

"Fıtrat beştir" buyruğunun anlamı, beş şey fıtrattandır demektir. Diğer rivâyetteki *"on şey fıtrattandır"* denildiği gibi. Bununla birlikte fıtrattan olan şeyler yalnızca on taneden ibaret değildir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de *"fıtrattandır"* buyurmakla, bunların on şeyden ibaret olmadığına işaret etmektedir. Allah en iyi bilendir.

Fıtrat tabirinden burada ne kastedildiği hususunda görüş ayrılığı vardır. Ebu Süleyman el-Hattâbî diyor ki: İlim adamlarının çoğunluğu bunun sünnet olduğu kanaatindedir. (3/147) Hattâbî'den başka bir topluluk da bunu böylece zikretmiş ve şunu da söylemişlerdir: Bunun anlamı ise bunların nebilerin -Allah'ın salât ve selamları onlara- sünnetlerinden olduklarıdır. Bir diğer açıklamaya göre bunlar dindendir.

Diğer taraftan bu hususların birçoğu ilim adamlarına göre vacip (farz) değildir, bazılarının vacip olup olmadığı hususunda da görüş ayrılığı vardır. Sünnet olmak, mazmaza (abdest alırken ağza su alıp çalkalamak), istinşâk (buruna su almak) gibi. Vacip olanın olmayanla birlikte zikredilmesinde ise bir engel yoktur. Yüce Allah'ın: *"Bunların her biri meyve verdiği zaman meyvelerinden yiyin, biçildiği gün de hakkını (zekâtını) verin."* (En'âm, 6/141) buyruğunda olduğu gibi. Haklarını vermek vacip (farz) ama onlardan yemek vacip değildir. Allah en iyi bilendir.

Hadislerde Sözü Geçen Hasletlerin Açıklamasına Gelince:

*Sünnet (Hitan):*Şâfiîlere ve ilim adamlarının birçoğuna göre vacip, Mâlik ve çoğu ilim adamlarına göre sünnettir. Şâfiî'ye göre ise erkeklere de, kadınlara da vaciptir. Erkek hakkında vacip olan haşefeyi örten derinin haşefenin tamamı açığa çıkıncaya kadar kesilmesidir. Kadın hakkında vacip olan ise fercin üst tarafındaki deri parçasının asgari miktarını kesmektir. Mezhebimizin sahih ve âlimlerimizin çoğunluğunun kabul ettiği kanaate göre ise küçükken sünnet olmak caizdir, vacip değildir. Mezhebimizdeki bir görüşe göre küçüğün velisinin büluğa ermeden önce küçüğü sünnet etmesi icap eder. Bir diğer görüşe göre on yaşından önce sünnet edilmesi haramdır. Bu husustaki sahih hadise göre görüş belirtilecek olursa, çocuğun doğumunun yedinci gününde sünnet edilmesi müstehaptır dememiz gerekir. Doğduğu gün yedi günden sayılır mı yoksa onun dışında yedi gün mü hususunda da iki görüş vardır, bu iki görüşün kuvvetli olanına göre o günün de sayılacağıdır.

Mezhep âlimlerimiz müşkil hunsâ (denilen erkek mi kız mı olduğuna hiçbir şekilde hüküm verilemeyen) hakkında farklı görüşlere sahiptir. Onun büluğdan sonra her iki fercinin de sünnet edilmesi icap eder denildiği gibi, hangisi olduğu açıkça ortaya çıkmadıkça sünnet edilmesi caiz olmadığı da söylenmiştir. Daha güçlü olan görüş budur.

Erkeklik organı olan (hunsây)a gelince, eğer her iki organı da faal ise her ikisinin de sünnet edilmesi icap eder. Şayet onlardan biri faal, diğeri değilse faal olan sünnet edilir.

Hangi organın faal olduğunun neye göre değerlendirileceği hususunda da iki görüş vardır. Bir görüşe göre küçük abdesti bozmaktır, diğerine göre ise cimadır.

Bir kişi eğer sünnetsiz olarak ölürse mezhep âlimlerimizin bu hususta üç görüşü vardır: Sahih ve meşhur olan ister küçük, ister büyük olsun sünnet edilmez, ikincisine göre ise büyükse sünnet edilir, küçükse edilmez. Allah en iyi bilendir.

İstihdâd (Etek Tıraşı):Bu da etek tıraşı yapmaktır. Buna istihdâd denilmesinin sebebi ustura demek olan hadide (demir)in kullanılmasıdır. Bu da sünnettir. Bundan maksat ise belli yerin temizlenmesidir. Efdal olan da tıraş edilmesidir. Kesmek, yolmak ve tüy dökücü ilaç kullanmak da caizdir. "'Âne" erkeğin tenasül organının üstündeki ve çevresindeki kıllar ile kadının fercinin etrafındaki kıllardır. Ebu'l-Abbas b. Sureyc'den nakledildiğine göre, dübür yuvarlağının etrafında biten kıllardır. Bütün bunların toplamından ön arka ve çevrelerindeki bütün kılların tıraş edilmesinin müstehap olduğu anlaşılmaktadır. (3/148)

Etek tıraşının ne zaman yapılacağına gelince. Tercih edilen görüşe göre bu ihtiyaca ve uzamasına göre tespit edilir. Uzadığı zaman tıraş edilir.

Bıyıkların kesilmesi, koltuk altlarının yolunması, tırnaklarının kesilmesinde de durum böyledir.

Enes (radıyallâhu anh)'ın kitapta (598 numara ile) zikredilen "bıyıkların kesilmesi, tırnakların kesilmesi... kırk günden fazla bırakılmaması... vakit olarak tayin edildi" hadisinin anlamı ise kırk günü aşacak kadar kesilmeden bırakılmaması demektir. Yoksa kırk gün boyunca kesme yoluna gidilmemesi vakit olarak tayin edildi, demek değildir. Allah en iyi bilendir.

Tırnakları Kesmek (Taklimu'l-Ezfâr): Bu da sünnettir, vacip değildir. Ayaklardan önce ellerin tırnaklarını kesmek müstehaptır. Önce sağ elinin şahadet parmağını sonra orta parmağını sonra yüzük sonra serçe parmağını sonra baş parmağının tırnaklarını keser sonra sol ele geçip serçe parmağını sonra yüzük parmağını elinin sonuna kadar tırnaklarını keser. Sonra sağ ayağının tırnaklarını keserek önce serçe parmağının tırnağını keserek başlar, sol ayağının serçe parmağı ile tamamlar. Allah en iyi bilendir.

Koltuk Altlarının Yolunması: İttifakla sünnettir. Efdal olan gücü yetenin koltuk altını yolmasıdır. Tıraş etmekle ve tüy dökücü ilaç kullanmakla da

bu sünnet gerçekleşir. Yunus b. Abdula'lâ'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Şâfiî (rahimehullah)'ın yanına girdim. Yanında berber de vardı, koltuk altını tıraş ediyordu. Şâfiî dedi ki: Ben sünnetin koltuk altlarını yolmak olduğunu biliyorum ama onun acısına dayanamıyorum.

Sağ koltuk altından başlaması da müstehaptır.

Bıyıkları Kesmek: Bu da sünnettir. Bıyığının sağ tarafından başlaması müstehaptır. Bizzat kendisi kesmek ile bu işi başkasına havale etmek arasında seçim yapmakta serbesttir. Çünkü açılmaması gereken bir yeri açmadan ve haram işlemeden maksat gerçekleşebilir. Hâlbuki koltuk altı ve etek tıraşı böyle değildir. Bıyığın kesilecek sınırına gelince, tercih olunan dudağın kenarı görününceye kadar kesmesidir, bıyığı dibinden kazımayız. *"Bıyıkları kesin"* şeklindeki rivâyetlerin anlamı ise dudaklardan uzayıp taşan kısmı kesin demektir. Allah en iyi bilendir.

Sakal Bırakmak (i'fau'l-lihye): Sakalın salınması demektir. Bir diğer rivâyetteki "evfu'l-liha"nın anlamı budur. Farsların âdeti sakalı kesmek şeklinde idi, şeriat bunu yasakladı.

İlim adamları sakal hakkında mekruh on hususu zikretmektedirler. Bunların bir kısmı diğerinden daha çirkindir:

1- Cihad kastı olmaksızın siyaha boyamak

2- Sünnete uymak için değil de, salih kimselere benzetmek için sarıya boyamak

3- Baş olmak, tazim edilmek ve meşayihten olduğu izlenimini vermek için yaşlı görünmekte acele etmek niyetiyle kükürt ya da başka şeylerle ağartmak

4- Yüzünde tüy bitmemesini sağlamak ve suretinin güzel kalması maksadıyla ilk bittiği sıralarda sakalını yolmak yahut tıraş etmek

5- Ağaran kılları yolmak

6- Kadınların ve başkalarının onu daha güzel bulmaları için saçının kıllarını tel tel, sıra sıra dizmek

7- Şakaklardaki saçlardan sakala ilave yapmak yahut başı tıraş ederken, yan taraflarını alırken sakalın üst taraflarını kısmen almak

8- İnsanlar için güzel görünmek kastıyla sakalını taramak

9- Zahitlik görüntüsü ve kendisine pek aldırmadığı izlenimini vermek maksadıyla sakalını birbirine karışmış, birbirine geçmiş halde bırakmak

10- Sakalının siyahına ve beyazına beğenerek, böbürlenerek gençliğe kanıp, yaşlılıkla övünerek gençlere karşı üstünlük taslayarak bakmak

11- Sakala düğüm atmak, onu örgü yapmak

12- Sakalı tıraş etmek (3/149); ancak kadının sakalı çıkacak olursa onun da sakalını tıraş etmesi müstehap olur. Allah en iyi bilendir.

İstinşak (burna su çekmek): Açıklaması, nitelikleri, vacip ve müstehap oluşunda ilim adamlarının görüş ayrılıkları daha önce geçti.

Parmak Eklem ve Boğumlarını Yıkamak (ğaslu'l-beracim): Başlı başına bir sünnettir. Abdest almaya özgü değildir. Beracim, burcume'nin çoğulu olup, parmakların boğumları ve bütün eklemleri demektir. İlim adamları der ki: Kulakların büküldükleri yerlerde toplanan kirler de bunlar gibidir. Bu kirleri de silerek alır çünkü bazı hallerde kulak kirinin çokluğu işitmeye zarar verebilir. Aynı şekilde burnun içinde toplanan kirleri de temizlemenin hükmü budur. Kısacası vücudun herhangi bir yerinde ter, toz ve buna benzer bir sebeple toplanan bütün kirlerin hükmü böyledir. Allah en iyi bilendir.

Temizlenirken Su Kullanmak (intikâsu'l-ma'): Vekî" burada (603 numaralı hadiste) bunu istincâ diye açıklamış olmakla birlikte Ebu Ubeyde ve başkaları: Bunun anlamı tenasül uzvunu yıkarken su kullanmak suretiyle sidiğin kesilmesini sağlamaktır demişlerdir. Bazıları ise su serpmektir diye açıklamıştır. Bir rivâyette ise "intikasu'l-mâ'" yerine "intizâh" gelmiştir. Cumhurun dediğine göre intizah, abdest aldıktan sonra vesveseyi ortadan kaldırmak maksadıyla ferce az miktarda su serpmek demektir. Bunun su ile istincâ yapmak olduğu da söylenmiştir. İbnu'l-Esir'in belirttiğine göre bu lafız "intifâsu'l-mâ'" diye de rivâyet edilmiştir. *"en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis"* adlı eserinin "fe" faslında: Doğrusu bunun fe ile olduğudur, demektedir. Devamla şunları söyler: Bundan maksat ise az miktardaki suyun ferce serpilmesidir. Bu da az miktarda akan kan hakkında "nefasa" fiilini kullanmalarından gelmektedir.

Ancak onun bu nakli şazdır, doğrusu az önce kaydettiğimizdir. Allah en iyi bilendir.

(603) "Onuncusunu ise unuttum, ancak mazmaza olmalıdır." Bu onun (Mus'ab'ın) bu husustaki şüphesinden ileri gelmektedir. Kadı Iyaz der ki: Belki de bu onuncusu beş haslet ile birlikte zikredilen sünnettir. Onun böyle olması daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

İşte bu söylediklerimiz fıtrat ile ilgili olanlar hakkında kısa açıklamalardır. Buna dair geniş ve etraflı açıklamaları delilleriyle ve diğer ayrıntılarıyla el-

Mühezzeb Şerhinde doyurucu bir şekilde yapmış bulunmaktayım. Allah en iyi bilendir.

(603) *"Sakalları bırakın"* yani onları bırakın, onlarda değişiklik yapmaya kalkışmayın. Kadı Iyaz'ın belirttiğine göre çoğunluğun rivâyeti bizim zikrettiğimiz gibi (erhû) şeklindedir. Ancak İbn Mâhân'daki rivâyette cim ile "ercû" şeklindedir. Bunun birincisi ile aynı anlamda olup, aslının "erciû" diye hemzeli olup, hafifletmek için hemzenin hazfedildiği de söylenmiştir yani onu erteleyin ve onu terk edin, bırakın.

Buhari'nin rivâyetinde ise: "Veffirû" şeklindedir. Böylelikle bu kelimede "a'fu, evfu, erhu, ercu, veffiru" olmak üzere beş rivâyet ortaya çıkmaktadır. Hepsinin anlamı ise kendi haline bırakın, şeklindedir. Hadisin lafızlarının gerektirdiği hadisin zâhirinden anlaşılan budur. Mezhep âlimlerimizden ve onların dışındaki ilim adamlarından bir topluluğun kanaati de bu şekildedir.

Kadı Iyaz (rahimehullah) dedi ki: Sakalın tıraş edilmesi, kesilmesi ve yakılması mekruhtur. Boyundan, eninden alınması ise güzeldir. Şöhret için onu büyütmek mekruh olduğu gibi, bu maksatla kesilmesi ve yolunması da mekruhtur. Selef bunun bir sınırının olup olmadığı hususunda farklı kanaatlere sahiptir. Onlardan bu hususta hiçbir sınır getirmemiş olanlar olmakla birlikte dikkat çekecek kadar ilişmeden de bırakmaz, onu bir miktar kısaltır. Mâlik oldukça uzun tutulmasını mekruh görmüştür. Seleften bazıları da bir kabzadan fazlasının kesilmesini söyleyerek sınır getirmiştir. Kimisi de hac ya da umre dışında onu kısaltmayı mekruh görmüştür.

(Kadı Iyaz devamla) dedi ki: Bıyık hakkında ise seleften birçok kimse kökten alınacağı ve tıraş edileceği görüşündedir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bıyıkları kesiniz ve onları dipten tıraş ediniz"* buyruğunun zâhirini delil almışlardır. Kûfelilerin de görüşü budur. Seleften birçoğu ise tıraş etmenin ve kökten almanın yasak olduğu kanaatindedir. Mâlik de böyle demiştir. O bıyıkların (kökten) tıraş edilmesini bir müsle (hilkati çirkinleştirmek) kabul eder ve böyle yapanın tedib edilmesini emreder, bıyığın üst tarafından alınmasını da mekruh görürdü. Bu kanaatte olanlar kökten almanın, yolmanın ve kesmenin aynı manada olduğunu ve bunun dudağın ucu görününceye kadar kısaltılması anlamında olduğunu kabul ederler.

Kimi ilim adamı ise her iki husustan birini seçmekte serbestlik olduğu kanaatindedir. -Kadı Iyaz'ın ifadeleri burada sona ermektedir.-

Tercih olunan ise sakalı kendi haline bırakmak ve onu kesinlikle kısaltmaya kalkışmamaktır. Bıyık hakkında tercih olunan ise kökten tıraş etmeyip, dudağın kenarının görünmesini sağlayacak şekilde kısaltmaktır.

١٧/١٧- بَاب الِاسْتِطَابَةِ

17/17- İSTİNCÂ BABI

Bu bab açık anlamda küçük ya da büyük abdest alırken kıbleye yönelmenin, sağ el ile istincâ yapmanın, sağ el ile (3/151) erkeklik organına dokunmanın, yolda ve gölgede ihtiyaç karşılamanın ve istincâ yaparken üç taştan daha az kullanmanın, tezek ve kemik ile istincâ yapmanın yasaklanışını, su ile istincâ yapmanın caiz oluşunu kapsamaktadır.

٦٠٥-١/٥٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ قِيلَ لَهُ قَدْ عَلَّمَكُمْ نَبِيُّكُمْ ﷺ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى الْخِرَاءَةَ قَالَ فَقَالَ أَجَلْ لَقَدْ نَهَانَا أَنْ نَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ لِغَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِالْيَمِينِ أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِأَقَلَّ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ أَوْ أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِرَجِيعٍ أَوْ بِعَظْمٍ

605-57/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Selmân dedi ki: Kendisine: Sizin Nebiniz abdest bozmaya varıncaya kadar size her şeyi öğretti, denildi. O: Evet, O bize küçük ya da büyük abdestimizi bozarken kıbleye yönelmemizi, sağ elimizle istincâ yapmamızı, üç taştan azı ile istincâ yapmamızı ya da hayvan tezeği yahut kemik ile istincâ yapmamızı yasakladı, dedi.[381]

Şerh

Bu babta ilk olarak Selmân el-Fârisî (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği şu hadis-i şerif vardır: "Ona sizin Nebiniz (sallallâhu aleyhi ve sellem) büyük abdest bozmaya varıncaya kadar size her şeyi öğretmiştir denildi..." (3/152) Bu babtaki bir diğer hadis (608) Ebu Eyyub'un rivâyet ettiği: "Helâya gittiğiniz zaman ..." hadisi, Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği (609) "sizden biriniz ihtiyacını görmek için oturacak olursa..." hadisi, İbn Ömer'in rivâyet ettiği (610): "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i... gördüm" ile diğer rivâyette (611) "yüzünü Şam'a, arkasını kıbleye dönmüş olduğu halde" hadisi ile bunun dışında daha başka hadisler yer almaktadır.

---

381 Ebu Davud, 7 -uzunca-; Tirmizi, 16; Nesai, 41, 49; İbn Mace, 316 -uzun olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4505

(605) Hadiste geçen "el-hirâe" abdest bozma şekil ve haline verilen isimdir. Bizzat abdest bozmanın (hadesin) kendisi ise "el-hirâ'" ve "el-harâ'" (3/153) diye gelir.

"Evet" derken Selmân (radıyallâhu anh)'ın kastettiği,-ey muhatap kişi- O bize dinimiz hususunda -söylediğin abdest bozmaya varıncaya kadar-ihtiyaç duyduğumuz her bir şeyi öğretmiştir. Bize abdest bozmanın adabını öğreterek bu hususta bize şunları şunları da yasakladı, demektir. Allah en iyi bilendir.

"Küçük yahut büyük abdest sebebiyle kıbleye dönmemizi bize yasakladı." Müslim'de "büyük abdest için" anlamındaki "liğâitin" kelimesini bu şekilde lam harfi ile zaptettik, başka kaynaklarda ise be harfi ile "biğâitin" ile de lam harfi ile de rivâyet edilmiştir, her ikisi aynı anlamdadır. "Ğâit" yerin alçak tarafı, kısmı demektir sonra bu, insanoğlunun arkasından çıkan bilinen şeyin adı olmuştur.

Küçük Yahut Büyük Abdest Bozarken Kıbleye Dönmenin Hükmü

Küçük yahut büyük abdest bozarken kıbleye dönmenin yasaklanışına gelince, bu hususta ilim adamlarının farklı görüşleri vardır:

1. Bunlardan biri Mâlik ve Şâfiî'nin -yüce Allah'ın rahmeti onlara- görüşüdür. Bu görüşe göre düz ve açık alanda küçük ve büyük abdest bozarken kıbleye yüzü dönmek haramdır ancak yapı içerisinde bu haram değildir. Bu görüş Abbas b. Abdulmuttalib ve Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'dan Şa'bî, İshak b. Râhûye, iki rivâyetten birisinde Ahmed b. Hanbel'den de -Allah'ın rahmeti onlara- rivâyet edilmiştir.

2. İkinci görüşe göre bu halde iken yüzü kıbleye dönmek yapı içinde de, düz, açık alanda da caiz değildir. Sahabi Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallâhu anh), Mücahid, İbrahim en-Nehaî, Süfyan es-Sevrî, Ebu Sevr ve bir rivâyete göre de Ahmed bu görüştedir.

3. Üçüncü görüş ise bunun yapı içerisinde de, düz ve açık alanda da caiz olduğudur. Bu da Urve b. ez-Zubeyr, Mâlik (radıyallâhu anh)'ın hocası Rabia ve Davud ez-Zâhirî'nin görüşüdür.

4. Dördüncü görüş ise düz ve açık alanda olsun, yapı içinde olsun kıbleye yüzü dönmek caiz değildir ama her ikisinde de arkasını dönmek caizdir. Bu aynı zamanda Ebu Hanife ve Ahmed'den -yüce Allah'ın rahmeti onlara- gelen iki rivâyetten birisidir.

Kayıtsız ve şartsız yasak olduğunu söyleyenler mutlak olarak yasak bildirerek vârid olmuş sahih hadisleri delil göstermişlerdir. Zikredilen Selmân (radıyallâhu anh)'ın hadis ile Ebu Eyyub, Ebu Hureyre ve başkalarının hadisleri buna örnektir. Bu görüş sahipleri ayrıca şöyle der: Çünkü bu yasak kıblenin saygınlığı dolayısıyladır. Bu mana ise hem yapıda, hem de düz ve açık alanda abdest bozulurken sözkonusudur. Ayrıca eğer engel yeterli olsaydı, bunun açık alanda caiz olması gerekirdi çünkü bizlerle Kâbe arasında dağlar, vadiler ve daha başka türlü engeller bulunmaktadır.

Kayıtsız ve şartsız mübah olduğunu kabul edenler de bu babta zikredilmiş İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın (610 numaralı) hadisini delil göstermişlerdir. Bu hadise göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yüzünü Beytu'l-Makdis'e doğru, arkasını kıbleye doğru çevirmiş olarak görmüştür. Gösterdikleri bir diğer delil ise Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği şu hadistir:

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bazı kimselerin fercleriyle kıbleye yönelmekten hoşlanmadıkları haberi ulaştı. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onlar bunu da mı yaptılar? Haydi, benim oturağımın yönünü değiştirin"* yani kıbleye doğru çevirin, buyurdu. Bunu Ahmed b. Hanbel Müsnedinde, İbn Mace de (Süneninde) rivâyet etmiş olup, senedi hasendir.

Yüzü çevirmeyi değil de arkayı çevirmeyi mübah kabul eden kimseler ise Selmân'ın rivâyet ettiği (605) hadisi delil gösterirler.

Düz ve açık alanda yüzünü de, arkasını da dönmeyi haram kabul edip, yapı içerisinde mübah kabul edenler ise bu bölümde zikredilmiş bulunan İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği (610 numaralı) hadisi ve sözünü ettiğimiz Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği hadisi delil gösterirler. (3/154) Cabir (radıyallâhu anh) da rivâyet ettiği hadisinde şöyle demektedir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize küçük abdestimizi bozarken kıbleye yönelmeyi yasakladı. Ben ruhu kabzedilmeden bir yıl önce yüzünü kıbleye çevirmiş olarak gördüm." Bunu da Ebu Davud, Tirmizi ve başkaları rivâyet etmiş olup, senedi hasendir.

Ayrıca Mervan el-Asğar'ın rivâyet ettiği şu hadisi de delil gösterirler: Ben İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ın devesini kıbleye dönük çöktürdükten sonra oturup ona doğru küçük abdestini bozarken gördüm. Ey Ebu Abdurrahman, bu yasaklanmamış mıydı, dedim. O, evet ama düzlük açık alanda bu yasaklanmıştı. Seninle kıble arasında seni setredecek bir şey bulunuyorsa bir sakıncası yoktur, dedi. Bunu Ebu Davud ve başkaları rivâyet etmiştir.

Bunlar yapı içerisinde caiz oluşu açıkça ifade eden sahih bir takım hadis-i şeriflerdir.

Ebu Eyyub'un, Selmân, Ebu Hureyre ve başkalarının rivâyet ettiği nehyin yer aldığı hadisler ise -hadislerin arasının telif edilmesi için- düzlük açık alan hakkında yorumlanır; çünkü hadislerin arasının telif edilmesi mümkün ise bir kısmının terk edilmesi yönüne gidilmeyeceği hususunda ilim adamları arasında görüş ayrılığı yoktur. Aksine böyle bir durumda hadislerin telif edilmesi ve hepsi ile amel edilmesi icap eder. Belirttiğimiz şekilde hadislerin telifi mümkün olduğundan ötürü onun kabul edilmesi icap etmektedir. Ayrıca ilim adamları anlam itibariyle düz açık alan ile yapı arasında fark gözetmişlerdir çünkü yapı içerisinde kıbleye yönelmeme mükellefiyeti halinde yükümlü zorlukla karşılaşır oysa düz açık alan böyle değildir.

Kıbleye arkasını dönmeyi mübah kabul edenlere karşı ise görüşlerini reddetmek için aynı zamanda arkasını dönmeyi de, yüzünü dönmeyi de açıkça yasaklamış, Ebu Eyyub'un ve başkalarının rivâyet ettiği hadis gibi sahih hadisler delil gösterilir. Allah en iyi bilendir.

Şâfiî (radıyallâhu anh) Mezhebine Göre Def-i Hacet İçin Kıbleye Dönmek İle İlgili Bazı Meseleler:

1.Birinci mesele: Bizim mezhep âlimlerimiz nezdinde tercih olunan görüş eğer duvar ve buna benzer setredici bir şeye yakın ve yapı içerisinde ise yüzünü de, arkasını da kıbleye dönmek caizdir. Şu şartla ki, kendisi ile bu duvar ve benzeri setredici şey arasında üç zira' ve daha aşağı bir mesafe bulunmalıdır.

2. Diğer şart ise bu engelin insanın alt tarafını örtecek yükseklikte olması gerekir. Bunu da deve semerinin arkasındaki tahta çubuk yüksekliği kadar tayin etmişlerdir ki, bu da bir zira'ın üçte ikisi kadardır.

3. Şayet kendisi ile bu setredici engel arasındaki uzaklık üç zira'dan fazla olur yahut bu engel deve semerinin arkasındaki çubuktan daha kısa olursa açık düz alandaki gibi haramdır. Ancak bu maksatla bina edilmiş bir yapı içerisinde ise bu hususta nasıl olursa olsun herhangi bir sınır sözkonusu değildir.

Mezhep âlimlerimiz derler ki: Şayet açık bir arazide bulunup da zikredilen şarta uygun bir şey ile kendisini kapatabilirse o takdirde haramlık hükmü ortadan kalkar; çünkü muteber olan sözü geçen setredici engelin varlığı ve yokluğudur. Varlığı halinde açık arazide de, yapı içerisinde de helal olur, yokluğu sebebiyle de her ikisinde haram olur. Mezhep âlimlerimiz arasında sahih ve meşhur olan kanaat budur.

Mezhep âlimlerimiz arasında açık araziyi ve yapıyı mutlak olarak göz önünde bulundurup engele itibar etmeyip, durum ne olursa olsun yapı içerisinde kıbleye önünü ya da arkasını dönmeyi mübah, durum ne olursa olsun açık arazide de bunu haram kabul etmiş kimseler de vardır. Ancak sahih olan birincisidir.

Bu görüşlerinin bir ayrıntısı olarak şöyle demişlerdir: Setredenin bir binek hayvanı, bir duvar, bir yükseklik, bir kum yığını yahut bir dağ olması arasında fark yoktur.

Şayet kıble tarafına doğru elbisesinin eteğini gevşeyip, sarkıtacak olursa bununla örtü engelinin gerçekleşmesi hususunda mezhep âlimlerimizin iki görüşü vardır. Onlara göre daha sahih ve meşhur olanları bunun da setredici bir örtü olacağıdır çünkü bununla da engel gerçekleşmiş olmaktadır. Allah en iyi bilendir.

4. İkinci mesele: Yüzü ve arkayı dönmeyi caiz kabul etmek ile ilgili olarak mezhep âlimlerimizden bir topluluk şöyle diyor (3/55): Bu aslında mekruhtur ancak cumhur mekruhluğu sözkonusu etmemiştir. Tercih olunan kanaat de şudur: Eğer kıbleden başka tarafa yönelmekte(kısmen de olsa) bir meşakkatle karşılaşıyor ise mekruhluk sözkonusu değildir, eğer meşakkat olmayacaksa daha uygun olan ilim adamlarının ihtilâfından çıkmak için bundan uzak kalmaktır. Bununla birlikte bu husustaki sahih hadisler dolayısıyla hakkında mekruh hükmü verilemez.

5. Üçüncü mesele: Açık arazide de, yapı içerisinde de yüzü kıbleye dönük cima caizdir. Bizim Ebu Hanife'nin, Ahmed ve Davud ez-Zâhirî'nin mezhebi budur. Ancak Mâlik'in mezhebine mensup ilim adamları bu hususta farklı görüşlere sahiptir. İbnu'l-Kasım caiz olduğunu kabul ederken, İbn Habib mekruh olduğunu söylemiştir. Doğrusu ise caiz olduğudur. Çünkü haramlık hükmü şer'i bir delil ile sabit olur. Bu hususta herhangi bir yasak gelmiş değildir. Allah en iyi bilendir.

6. Dördüncü mesele: Beytu'l-Makdis'e küçük ve büyük abdest bozarken yüzünü ve arkasını dönmek haram değildir ama mekruhtur.

7. Beşinci mesele: Küçük ya da büyük abdestini yaparken kıbleye yüzünü ve arkasını çevirmekten uzak durup sonra istincâ yaparken yüzünü ya da arkasını kıbleye çevirmek isterse caizdir. Allah en iyi bilendir.

İstincâ Âdâbı

"Sağ elle istincâ etmemek" istincânın edeplerindendir. İlim adamları sağ elle istincâ yapmanın yasaklanmış olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Di-

ğer taraftan büyük çoğunluk bu yasağın haram kılmak anlamında bir nehiy değil, tenzih ve edep anlamında bir nehiy olduğu kanaatindedir. Bazı zâhirî âlimleri ise haram olduğu kanaatindedir. Bizim mezhep mensupları arasından bir topluluk da haram olduğuna işaret etmiş ise de bu işaretlerine itibar edilmez. Mezhep âlimlerimiz der ki: Mazeretsiz olarak istincâ ile ilgili hiçbir hususta sağ elinin desteğini almaz. Su ile istincâ yaparsa onu sağ eliyle döker, sol eliyle siler. Taşla istincâ yaparsa eğer istincâsı dübürde ise sol eliyle siler. Şayet ön tarafından istincâ yapacak olursa eğer taşı ona silinecek şekilde yere yahut ayaklarının arasına koyma imkânı varsa zekerini sol eliyle tutup, taşa sürer. Bunu yapma imkânı olmayıp, taşı kaldırmak zorunda kalırsa sağ eliyle taşı kaldırıp, zekerini sol eliyle tutup ona sürer. Sağ elini de hareket ettirmez. Doğru olan budur.

Bazı mezhep âlimlerimiz de zekerini sağ eliyle, taşı sol eliyle tutup sürer ve sol elini hareket ettirir ama bu doğru değildir; çünkü o böylelikle zaruret olmaksızın sağ eliyle zekerine dokunmuş olur. Hâlbuki bu yasaklanmıştır. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan sağ el ile istincâ yapmanın yasaklanışı ona ikram olunduğuna, pisliklerden ve benzerlerden korunduğuna dikkat çekilmektedir. Yüce Allah'ın izniyle bu babın sonlarında bu kaideye açıklık getireceğiz. Allah en iyi bilendir.

"Ya da üç taştan azı ile istincâ yapmamızı (yasakladı)." Bu üç defa silmenin zorunlu bir vacip olduğu hususunda açık bir nastır. Bununla birlikte bu mesele ile ilgili ilim adamları arasında görüş ayrılığı vardır. Bizim mezhebimizdeki görüş, necasetin kendisini izale etmek için taşla istincâ ve silmeyi üçe tamamlamak mutlaka gerekli olduğudur. Bir ya da iki defa sürüp, necasetin kendisi gitse bile üçüncü defa onu silmek icap eder. Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye ve Ebu Sevr de böyle demiştir.

Mâlik ile Davud (ez-Zâhirî): Farz olan temizlemektir. Eğer tek bir taş ile bu gerçekleşirse ona yeter demişlerdir. Mezhebimize mensup bazı âlimlerin bir görüşü de budur ama bizim mezhebin bilinen kanaati az önce kaydettiğimizdir.

Mezhep âlimlerimiz der ki: Üç yüzü bulunan bir taşın her bir yüzü ile bir defa silse yeterlidir; çünkü maksat silme sayısıdır. Üç taş kullanmak ise üç yüzü bulunan bir taştan daha faziletlidir. Şayet hem ön, hem arka tarafında istincâ yapacak olursa (3/156) her birisi için üçer defa olmak üzere altı defa silmek icap eder. En faziletlisi bunların altı taş ile yapılmasıdır. Şayet üç yüzü bulunan bir taş ile yetinirse bu da ona yeter. Sildiği zaman ıslaklığın öbür tarafına geçmediği kalın bir bezin durumu da aynı şekildedir. Onun yan taraflarıyla silmesi caizdir. Allah en iyi bilendir.

Mezhep âlimlerimiz der ki: Üç taş ile temizlik gerçekleşirse daha fazlasına gerek yoktur. Üç taş ile temizlik olmazsa dördüncüsünü kullanmak gerekir. Dördüncüsüyle temizlik hâsıl olursa fazlası vacip olmaz ama beşincisi ile tek sayıda taş kullanmak müstehaptır. Dört taş ile temizlik gerçekleşmezse beşincisi gerekir. Onunla temizlik tamam olursa fazlasına gerek yoktur. Bu şekilde daha fazla taş kullanmak icap edecek olursa eğer tek sayıda taş ile temizlik gerçekleşirse fazlası kullanılmaz, değil ise temizlik gerçekleşinceye kadar taş kullanması gerekir, taş sayısının tek olması da müstehaptır. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in taşları açıkça ifade etmesine gelince, zâhirî mezhep mensuplarından bazıları buna dayanarak istincâ için taş tayin edilmiştir, ondan başkası olmaz, derler. Bütün mezheplere mensup genel olarak ilim adamları ise istincâ için taşın tayin edilmemiş olduğu, aksine bez, tahta ve daha başka şeylerin de onun yerine geçebileceği kanaatindedirler. Asıl dikkat edilmesi gereken husus kullanılan şeyin necaseti giderici olma özelliğidir. Bu da taştan başkasıyla da gerçekleşir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üç taş demesinin sebebi ise çoğunlukla görülen ve kolaylıkla mümkün olanın o oluşundan dolayıdır. Buna göre onun (taş demenin) mefhum olarak bir delaleti yoktur. Yüce Allah'ın: *"Fakirlik korkusundan çocuklarınızı öldürmeyiniz."* (En'âm, 6/151) buyruğu ve benzerleri gibi.

Taşın muayyen olmayışının bir delili de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kemik, hayvan tersi ve tezek kullanmayı yasaklamış olmasıdır. Eğer taş muayyen olsaydı taşın dışındaki her bir şeyi mutlak olarak yasaklaması gerekirdi. Mezhep âlimlerimiz der ki: Katı, temiz ve necasetin aynını (kendisini) gideren, saygınlığı bulunmayan ve bir hayvanın (canlının) bir parçası olmayan her bir şey taşın yerini tutar. Ayrıca istincâda kullanılan bu gibi şeylerin aynı cinsten olması şartı da yoktur. Mesela ön için taş, arkası için bezin kullanılması caizdir. Onların birisinde bir taşla birlikte iki bez yahut taşla birlikte bir bez ve bir tahta parçası ve benzeri de caizdir. Allah en iyi bilendir.

"Tezek ya da kemik ile istincâ etmemizi (de yasakladı)." Bu buyrukta da necaset ile istincâ yasaklanmış olmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tezek ile tür olarak necasete dikkat çekmektedir. Kemiğin yasak oluş sebebi ise cinlerin yiyeceği olduğundan dolayıdır. Bununla da bütün yiyeceklere dikkat çekmiş olmaktadır. Canlı hayvanın parçaları, ilim kitaplarının yaprakları ve buna benzer saygı duyulması gereken şeyler de buna katılır. Necisin sıvı ya da katı olması arasında bir fark yoktur.

Necis bir şeyle istincâ yapacak olursa istincâsı sahih olmaz. Bundan sonra su ile istincâ yapması icap eder, taşla istincâ onun için yeterli olmaz çünkü istincâ yaptığı yer yabancı bir necaset ile necis olmuştur.

Yenilebilir bir şeyle yahut yiyecek dışında temiz ve saygı duyulması gereken şeylerden birisiyle istincâ yapacak olursa sahih olan bu istincâsının sahih olmayacağıdır ama eğer necaseti yerinden başka bir tarafa taşımamış ise bundan sonra taşla istincâ onun için yeterli olur. Masiyet olmakla birlikte ilk istincâsının ona yeterli olduğu da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

٦٠٦-.../٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ وَمَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ قَالَ لَنَا الْمُشْرِكُونَ إِنِّي أَرَى صَاحِبَكُمْ يُعَلِّمُكُمْ حَتَّى يُعَلِّمَكُمْ الْخِرَاءَةَ فَقَالَ أَجَلْ إِنَّهُ نَهَانَا أَنْ يَسْتَنْجِيَ أَحَدُنَا بِيَمِينِهِ أَوْ يَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ وَنَهَى عَنْ الرَّوْثِ وَالْعِظَامِ وَقَالَ لَا يَسْتَنْجِي أَحَدُكُمْ بِدُونِ ثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ

606-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Selmân dedi ki: Müşrikler bize: Ben sizin arkadaşınızın size abdest bozmaya varıncaya kadar size (çok şeyler) öğrettiğini görüyorum, dedi. Selmân: Evet, gerçekten O bize bizden birisinin sağ eliyle istincâ yapmasını yahut kıbleye dönmesini yasakladığı gibi, hayvan pisliği ve kemik kullanmayı da yasaklamış ve: *"Sizden biriniz üç taştan aşağısı ile istincâ yapmasın"* buyurmuştur, dedi.[382]

Şerh

"Selmân (radıyallâhu anh)'dan dedi ki: ..." Asıl nüshalarda da böyledir ve bu sahih olup takdiri şöyledir: Müşriklerden bir kişi bize dedi ki: Yahut o, müşriklerden birisini kastetmekle birlikte diğerleri ona muvafakat ettikleri için ifadeyi çoğul olarak kullanmıştır.

٦٠٧-٥٨/٣- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَقَ حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُتَمَسَّحَ بِعَظْمٍ أَوْ بِبَعْرٍ

607-58/3- Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti... Bize Ebu'z-Zubeyr'in tahdis ettiğine göre o Cabir'i: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), kemik ile yahut hayvan pisliği ile silinmeyi yasakladı" derken dinlemiştir.[383]

382 605 numaralı hadisin kaynakları

383 Ebu Davud, 38; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2709

٦٠٨-٥٩/٤- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ قُلْتُ لِسُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ سَمِعْتَ الزُّهْرِيَّ يَذْكُرُ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا أَتَيْتُمْ الْغَائِطَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَلَا تَسْتَدْبِرُوهَا بِبَوْلٍ وَلَا غَائِطٍ وَلَكِنْ شَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا قَالَ أَبُو أَيُّوبَ فَقَدِمْنَا الشَّامَ فَوَجَدْنَا مَرَاحِيضَ قَدْ بُنِيَتْ قِبَلَ الْقِبْلَةِ فَنَنْحَرِفُ عَنْهَا وَنَسْتَغْفِرُ اللَّهَ قَالَ نَعَمْ

608-59/4- Bize Zuheyr b. Harb ve İbn Numeyr de tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti (H) dedi ki: Bize Yahya b. Yahya -ki lafız onundur- da (3/61b) tahdis edip dedi ki: Süfyan b. Uyeyne'ye dedim ki: Ben Zührî'yi, Ata b. Yezid Leysî'den şunu zikrederken dinledim: Onun Eyyub'dan rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İhtiyacınızı görmek için gittiğinizde küçük ya da büyük abdest bozarken kıbleye yüzünüzü de, arkanızı da çevirmeyin fakat doğuya ya da batıya (çevirin)."*

Ebu Eyyub dedi ki: Sonra Şam'a geldik. Orada kıble tarafına doğru bina edilmiş helâlar bulduk. Onlardan bir miktar (kıbleden) başka tarafa dönüyor ve Allah'tan mağfiret diliyorduk. (Bu hadis öyle midir, dedim). O: Evet, dedi.[384]

Şerh

"Ama doğuya ya da batıya dönün." İlim adamları der ki: Bu (3/157) Medineliler ile onlar gibi doğuya ya da batıya döndüğü vakit önünü de, arkasını da kıbleye dönmüş olmayan onların durumundakilere bir hitaptır.

"... Helâlar bulduk." Merâhîd (helâlar) lafzının tekili "mirhâd"dır. Bu da insanın ihtiyacını görmek için yahut abdest bozmak için yapılmış odacık demektir.

"Kıbleden başka tarafa dönüyorduk." Yani gücümüz yettiği kadarıyla başka tarafa yönelerek kıbleye dönmekten uzak durmaya dikkat ederdik.

"Evet, dedi." Bu baş tarafta: Süfyan b. Uyeyne'ye dedim ki: *ez-Zührî'yi* Ata'dan şunu zikrederken dinledim, şeklindeki sorusunun cevabıdır.

384 Buhari, 144, 394 -uzunca-; Ebu Davud, 9 -uzunca-; Tirmizi, 8 -uzunca-; Nesai, 21, 22; İbn Mace, 318 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3478

٦٠٩-٦٠/٥- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ خِرَاشٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا رَوْحٌ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا جَلَسَ أَحَدُكُمْ عَلَى حَاجَتِهِ فَلَا يَسْتَقْبِلْ الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَدْبِرْهَا

609-60/5- Bize Ahmed b. el-Hasen b. Hirâş da tahdis etti. Bize Ömer b. Abdulvehhab tahdis etti. Bize Yezid -yani b. Zurey'- tahdis etti. Bize Ravh, Suheyl'den tahdis etti. O Ka'ka'dan, o Ebu Salih'ten, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Sizden biriniz ihtiyacını karşılamak için oturduğu takdirde kıbleye yüzünü de, arkasını da dönmesin."*[385]

Şerh

"Bize Ahmed b. Hasen b. Hiraş tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan" Darakutni dedi ki: Bu hadis Suheyl'den mahfuz değildir. Aslında bu İbn Aclan'ın rivâyet ettiği bir hadistir. O bu hadisi Ravh'tan ve başkalarından nakletmiştir.

Ebu Said Herevî'nin torunu Ebu'l-Fadl da şöyle demektedir: Bu hadiste hata Ömer b. Abdulvehhab'dan kaynaklanmaktadır; çünkü bu Muhammed b. Aclan'ın, el-Ka'ka'dan rivâyet ettiği bir hadis olarak bilinmektedir. Bu isnâdta ise Suheyl'den sözkonusu edilmemektedir. Bunu Umeyye b. Bestam, Yezid b. Zurey'den doğru bir şekilde, Ravh'dan, o İbn Aclan'dan, o Ka'ka'dan, o Ebu Salih'ten, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye uzun uzadıya rivâyet etmiştir. Ömer b. Abdulvehhab'ın rivâyet ettiği (bu) hadis ise muhtasardır.

Derim ki: Bu gibi hususlarda olumsuz etkileyici tenkit açıkça görülmemektedir. Çünkü burada Suheyl ile İbn Aclan'ın bu hadisi birlikte dinlemiş oldukları ancak onun İbn Aclan'dan rivâyetinin meşhur olduğu şeklinde yorumlanır. Derim ki: Suheyl'den ibaresini Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace de ancak İbn Aclan cihetinden zikretmişlerdir. Ebu Davud bunu İbnu'l-Mubarek'ten, o İbn Aclan'dan, o Ka'ka'dan diye, Nesai ise Yahya b. Aclan'dan, İbn Mace, Süfyan b. Uyeyne ve Muğîre b. Abdurrahman ile Abdullah b. Reca el-Bekki'den, üçü de İbn Aclan'dan diye rivâyet etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Senette geçen Ahmed b. Hiraş'ın babasının adı olan "Hiraş" noktalı hı iledir.

385 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12858

٦١٠-٦١/٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَمِّهِ وَاسِعِ بْنِ حَبَّانَ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ مُسْنِدٌ ظَهْرَهُ إِلَى الْقِبْلَةِ فَلَمَّا قَضَيْتُ صَلَاتِي انْصَرَفْتُ إِلَيْهِ مِنْ شِقِّي فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ نَاسٌ إِذَا قَعَدْتَ لِلْحَاجَةِ تَكُونُ لَكَ فَلَا تَقْعُدْ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَلَا بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَلَقَدْ رَقِيتُ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَاعِدًا عَلَى لَبِنَتَيْنِ مُسْتَقْبِلًا بَيْتَ الْمَقْدِسِ لِحَاجَتِهِ

610-61/6- Bize (3/62a) Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb tahdis etti... Vâsi' b. Habban dedi ki: Mescitte namaz kılıyordum. Abdullah b. Ömer de sırtını kıbleye doğru dayamıştı. Namazımı bitirdikten sonra yan tarafından ona doğru döndüm. Abdullah dedi ki: Bazı kimseler ihtiyacını gidermek için oturacak olursan yüzünü kıbleye ve Beytu'l-Makdis'e dönerek oturma, derler. Abdullah (devamla) dedi ki: Hâlbuki yemin ederim ki bir evin damına çıkmıştım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ihtiyacını görmek için yüzü Beytu'l-Makdis'e dönük olarak iki kerpiç üzerinde oturmuş gördüm.[386]

Şerh

"Bir evin damına çıkmıştım..." Abdullah b. Ömer'in onu görmesi bir rastlantı olmuştur. Ayrıca bunu kasti yapmış değildir. Kerpiç (lebine)in ne olduğu bilinmektedir. Lam harfi fethalı, be harfi kesreli okunur. Be harfi sakin olmakla birlikte, lam hem fethalı, hem kesreli de okunabilir. Bu vezinde olan her kelimenin durumu budur. Yani birinci harfi fethalı, ikinci harfi kesreli ise bu üç şekilde okunması caizdir. "Ketif" kelimesi gibi. Şayet ikinci ya da üçüncü harfi boğaz harflerinden birisi olursa dördüncü bir şekil de caiz olur. O da birinci ve ikinci harfleri kesreli söylemektir. (Uyluk anlamındaki) "fehiz" kelimesinin "fihiz" olarak da söylenmesi gibi.

"Beytu'l-Makdis" ile ilgili söyleyiş açıklamaları ve türediği kök İsra ile ilgili babın baş taraflarında geçmişti. (3/158) Allah en iyi bilendir.

386 Buhari, 145 -uzunca-, 148, 149, 3102; Ebu Davud, 12; Tirmizi, 11; Nesai, 23; İbn Mace, 322 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8552

٦١١-٦٢/٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ عَنْ عَمِّهِ وَاسِعِ بْنِ حَبَّانَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ رَقِيتُ عَلَى بَيْتِ أُخْتِي حَفْصَةَ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَاعِدًا لِحَاجَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَدْبِرَ الْقِبْلَةِ

611-62/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Vâsi' b. Habban (3/62b) İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Kızkardeşim Hafsa'nın evinin damına çıkmıştım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i arkasını kıbleye dönmüş, yüzü Şam tarafına ihtiyacını görmek için oturmuş olarak gördüm.[387]

١٨/١٨- بَاب النَّهْيِ عَنْ الِاسْتِنْجَاءِ بِالْيَمِينِ

18/18- SAĞ ELLE İSTİNCÂ YAPMANIN YASAK OLUŞU BABI

٦١٢-٦٣/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُمْسِكَنَّ أَحَدُكُمْ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ وَهُوَ يَبُولُ وَلَا يَتَمَسَّحْ مِنْ الْخَلَاءِ بِيَمِينِهِ وَلَا يَتَنَفَّسْ فِي الْإِنَاءِ

612-63/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Bize Abdurrahman b. Mehdi, Hemmam'dan haber verdi. O Yahya b. Ebu Kesir'den, o Abdullah b. Ebu Katâde'den, o babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz küçük abdestini bozarken zekerini sakın sağ eliyle tutmasın, helâda sağ eliyle silinmesin, kabın içine de solumasın"* buyurdu.[388]

Şerh

"Bize Yahya b. Yahya tahdis etti... Abdullah b. Ebu Katâde'den, o babasından..." Müslim -yüce Allah'ın rahmeti üzerine- (613 numaralı hadiste): "Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... İbn Ebû Katâde'den, o babasından" gördüğümüz asıllarda bu şekildedir. Birinci rivâyette Hemmam, Yahya b. Ebu Kesir'den, ikincisinde ise Hişam şeklindedir. Birincisinin Müslim'den nakle-

387 610 nolu hadisin kaynakları

388 Buhari, 153 -uzunca-, 154, 5630 -uzunca-; Müslim, 5253; Ebu Davud, 31 -uzunca-; Tirmizi, 15; Nesai, 24, 47, 48; İbn Mace, 310 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12105

denlerden birisi tarafından bir tashif olduğunu zannediyorum, çünkü Buhari, Nesai ve onların dışındaki bazı imamlar bunu -Hişam ed-Destevâî'den- diye Müslim'in ikinci rivâyet yolunda rivâyet ettiği gibi rivâyet etmişlerdir. Benim bu söylediklerime de İmam Muhammed Halef el-Vâsıtî açıklık getirerek şunları söylemektedir: Bunu Müslim, Yahya b. Yahya'dan, o Abdurrahman b. Mehdi'den, o Hişam'dan ayrıca Yahya b. Yahya'dan, o Vekî''den, o Hişam'dan, o Yahya b. Ebu Kesir'den diye rivâyet etmiş ve böylelikle imam halef Müslim'in bu hadisi her iki yolda da Hişam ed-Destevâî'den rivâyet ettiğini açıkça ifade etmiştir. İşte bu da "Hemmam" isminin Müslim'den sonrakiler tarafından bizim nüshamızda meydana getirilmiş bir tashif olduğuna delildir. Allah en iyi bilendir.

"Sizden biriniz sağ eliyle zekerini ... tutmasın." Zekerin sağ elle tutulması az önce istincâ bahsinde geçtiği gibi tahrimen değil, tenzihen mekruhtur. Biz orada istincâ yaparken herhangi bir şekilde sağ elinin yardımını almayacağını açıkladığımız gibi bu hususla ilgili başka noktalara da açıklık getirmiş idik.

"Helâda sağ eliyle silinmesin." Burada helâ kaydı küçük abdesti dışarıda tutmak için değildir, her ikisi de aynıdır.

"Helâ" med ile kullanılır, maksat ise büyük abdest bozmaktır. Allah en iyi bilendir. (3/159)

"Kabın içine solumasın." Yani kabın içine nefes alıp vermesin. Kabın dışında (su içerken) üç defa nefes alıp vermek ise bilinen bir sünnettir.

İlim adamları der ki: Kabın içine solumanın yasaklanışı suyu kirletip, kokutmak, içine ağızdan, burundan ve benzeri yerlerden bir şeyler düşmek korkusuyla edep olmak üzere yasaklanmıştır. Allah en iyi bilendir.

٦١٣-٦٤/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ الدَّسْتَوَائِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلَا يَمَسَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ

613-64/2- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Bize Vekî', Hişâm ed-Destevâi'den haber verdi. O, Yahya b. Ebu Kesir'den, o Abdullah b. Ebu Katâde'den o babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz helâya girdiği vakit sağ eliyle zekerini tutmasın"* buyurdu.[389]

389 612 numaralı hadisin kaynakları

٦١٤-٦٥/٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا الثَّقَفِيُّ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَنْ يَتَنَفَّسَ فِي الْإِنَاءِ وَأَنْ يَمَسَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ وَأَنْ يَسْتَطِيبَ بِيَمِينِهِ

614-65/3- Bize İbn Ebû Ömer de tahdis etti... (3/63a) Abdullah b. Ebu Katâde, Ebu Katâde'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabın içine solumayı, sağ eliyle zekerini tutmayı ve sağ eliyle taharetlenmeyi yasakladı.[390]

١٩/١٩- بَاب التَّيَمُّنِ فِي الطُّهُورِ وَغَيْرِهِ

19/19- TEMİZLİKTE VE BAŞKA HUSUSLARDA SAĞDAN BAŞLAMA BABI

٦١٥-٦٦/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَشْعَثَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيُحِبُّ التَّيَمُّنَ فِي طُهُورِهِ إِذَا تَطَهَّرَ وَفِي تَرَجُّلِهِ إِذَا تَرَجَّلَ وَفِي انْتِعَالِهِ إِذَا انْتَعَلَ

615-66/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temimî de haber verdi... Aişe dedi ki: Şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) temizlik yaptığında, temizlenmesinde, tarandığında taranmasında, ayakkabısını giyindiği zaman giyinmesinde sağdan başlamayı pek çok severdi.[391]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ... sağdan başlamayı pek çok severdi." Bu şeriatta sürekliliği olan bir kuraldır. Bu da ikram ve şereflendirme kabilindendir. Elbise, şalvar ve ayakkabı giyinmek, mescide girmek, misvâk kullanmak, sürme çekmek, tırnakları kesmek, bıyıkları kesmek, saçı taramak, koltuk altlarını yolmak, başı tıraş etmek, namazda iken selam vermek, abdest azalarını yıkamak, helâdan çıkmak, yemek, içmek, musafaha etmek, Hacer-i Esved'i istilam etmek ve buna benzer diğer bütün hususlarda sağdan başlamak müstehaptır.

390 612 numaralı hadisin kaynakları

391 Buhari, 168, 446, 5380, 5854, 5926; Ebu Davud, 4140; Tirmizi, 608; Nesai, 112, 419, 5255; İbn Mace, 401; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17657

Bunun zıttı olan helaya girmek, mescitten çıkmak, sümkürmek, istincâ yapmak, elbiseleri, şalvarları, ayakkabıları çıkarmak ve benzeri diğer hususlarda ise soldan başlamak müstehaptır. Bütün bunlar ise sağın kerameti ve şerefi sebebi iledir. Allah en iyi bilendir.

İlim adamlarının icmaı ile abdest alırken sağ eli ve sağ ayağı önce yıkamak sünnettir. Eğer aksini yaparsa abdesti sahih olmakla birlikte faziletli olanı kaçırmış olur. Şia ise bu vacip (farz)dır demiş ise de şianın muhalefetine itibar edilmez.

Şunu bil ki, sol ile başlamak her ne kadar yeterli ise de Şâfiî bunun mekruh olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu ise açıkça anlaşılan bir durumdur çünkü Ebu Davud ve Tirmizi'nin Sünenleri ile başka kaynaklarda övülmeye değer çeşitli senetlerle Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Elbise giyindiğiniz zaman yahut abdest aldığınızda sağ organlarınızdan başlayınız."*

Bu sağın önceleneceğinin emredildiği hususunda açık bir nastır. Bu, nassa muhalefet ise mekruh ya da haramdır. İlim adamları bunun haram olmadığı üzerinde icma etmişlerdir. O halde mekruh olması icap etmektedir.

Şunu da bilmek gerekir ki, abdest azaları arasında sağdan başlamanın müstehap olmadığı azalar da vardır. Bunlar ise kulaklar, el ayaları ve yanaklardır. Bunun yerine bunlar bir defada temizlenirler. (3/160) Eğer bu organlardan birisi için -kesik olanların ve benzeri durumdakilerin halinde olduğu gibi- buna imkân olmazsa o takdirde sağa öncelik verir. Allah en iyi bilendir.

٦١٦-٦٧/٢- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْأَشْعَثِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُحِبُّ التَّيَمُّنَ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ فِي نَعْلَيْهِ وَتَرَجُّلِهِ وَطُهُورِهِ

616-67/2- Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti... Aişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakkabısını giymesinde, taranmasında, temizliğinde velhasıl bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi.[392]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)... sağdan başlamayı severdi." Bazı asıl nüshalarda "ayakkabısı" anlamındaki lafız tekil olarak gelmiş, bazıların-

392 615 numaralı hadisin kaynakları

da ise tesniye olarak (ayakkabıları anlamında)gelmiştir, her ikisi de sahihtir. Yani ayakkabılarını giymekte yahut ayakkabısını giymekte sağdan başlamayı severdi, tekil olması halinde cins isim olur. Bizim ülkemizdeki (meşrikta) nüshaların hiçbirisinde bu iki şekilden başkası görülmemiştir ama Humeydî ile Hafız Abdulhakk *el-Cem'u beyne's-Sahihayn* adlı eserlerinde "fi tena'ulihî" şeklinde ilk harfi te sonra nun ve şeddeli ayn iledir. Buhari ve diğerlerinin rivâyetlerinde de böyledir. Hepsi de sahihtir. Buhari'nin rivâyetlerinde "gücü yettiği kadarıyla bütün işlerinde sağdan başlamayı severdi" ile başlayıp, hadisin geri kalan kısmını zikretmektedir. Burada "gücü yettiği kadarıyla" ifadesi ise sağdan başlamaya ileri derecede dikkat ettiğine işarettir. Allah en iyi bilendir.

٢٠/٢٠- بَاب النَّهْيِ عَنْ التَّخَلِّي فِي الطُّرُقِ وَالظِّلَالِ

20/20- YOLLARDA VE GÖLGELİKLERDE ABDEST BOZMANIN YASAKLANIŞI BABI

٦١٧-١/٦٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ اتَّقُوا اللَّعَّانَيْنِ قَالُوا وَمَا اللَّعَّانَانِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي يَتَخَلَّى فِي طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ فِي ظِلِّهِمْ

617-68/1- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr (3/63b) hep birlikte İsmail b. Cafer'den tahdis ettiler... Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Lanet et(tir)en iki şeyden sakının"* buyurdu. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü, lanet et(tir)en iki şey nedir, dedi. Allah Rasûlü: *"İnsanların yollarında yahut gölgelendikleri yerlerde abdest bozan kişi (nin işi)dir"* buyurdu.[393]

Şerh

"Lanet et(tir)en iki şeyden sakının..." Buradaki "lanet et(tir)en iki şey" lafzı Müslim'in sahihinde bu şekilde yer almaktadır ama Ebu Davud'un rivâyetinde *"lanet eden (okuyan) iki şeyden sakının"* anlamında "ittekullâineyn" şeklindedir. Her iki rivâyet de doğrudur.

393 Ebu Davud, 25; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13978

İmam Ebu Süleyman el-Hattâbî der ki: Lanet eden iki şeyden maksat lanet okunmasını celb eden, insanları buna iten ve bu şekilde lanet okuyarak beddua etmelerine sebep olan iki husus demektir. Çünkü bu işi yapan kimseye ağır sözler söylenir, ona lanet okunur. Yani insanların âdeti böyle birisine lanet okumaktır. Bu işe sebep olduğundan ötürü lanet bu iki işin kendisine izafe edilmiştir. Yine onun dediğine göre "lanet eden" lanet yerleri anlamındaki "mel'un" ve "melâin" anlamında da kullanılabilir.

Derim ki: Buna göre ifadenin takdiri şöyle olur: Yapanlarının lanetlendiği iki husustan sakınınız. Bu açıklama Ebu Davud'un rivâyetine göredir. Müslim'in rivâyetinin anlamı ise -Allah en iyi bilendir- şudur: Sizler lanet eden iki kişinin yani lanetçi iki kişinin fiilinden sakının. (3/161) Bunlar ise adeten insanların kendilerine lanet ettiği kimselerdir. Allah en iyi bilendir.

Hattâbî ve başka ilim adamları şöyle demektedir: Burada gölgeden maksat insanların öğle sıcağında dinlendikleri ve develerini çöktürüp, konaklayıp, oturdukları yer demektir. Yoksa her gölgenin altında oturmak haram değildir çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyacını karşılamak maksadıyla pek çok hurma ağacının altında oturmuştur. Bunun gölgesinin olduğunda da şüphe yoktur. Allah en iyi bilendir.

"İnsanların yollarında abdest bozan kimse" ifadesi, insanların gidip geldikleri yerlerde abdest bozmanın yasak kılındığı gölgeliklerde ve yollarda abdest bozan kimse demektir, çünkü bu gibi yerlerde abdest bozmak orada geçenlere necasetin bulaşmasına sebep olmak, kötü kokusu ve tiksinti verici niteliği dolayısıyla Müslümanları rahatsız edicidir. Allah en iyi bilendir.

٢١/٢١- بَاب الِاسْتِنْجَاءِ بِالْمَاءِ مِنَ التَّبَرُّزِ

21/21- ABDEST BOZMAKTAN DOLAYI SU İLE İSTİNCÂ BABI

٦١٨-١/٦٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ دَخَلَ حَائِطًا وَتَبِعَهُ غُلَامٌ مَعَهُ مِيضَأَةٌ هُوَ أَصْغَرُنَا فَوَضَعَهَا عِنْدَ سِدْرَةٍ فَقَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ حَاجَتَهُ فَخَرَجَ عَلَيْنَا وَقَدِ اسْتَنْجَى بِالْمَاءِ

618-69/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti... Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bahçeye girdi. Arkasından da be-

raberinde bir ibrik bulunan bir genç gitti. O da yaşça bizim en küçüğümüz idi. O ibriği bir Arabistan kirazı ağacının yanına bıraktı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyacını giderdikten sonra yanımıza su ile istincâ etmiş olduğu halde geldi.[394]

٦١٩-٢/٧٠- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَغُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدْخُلُ الْخَلَاءَ فَأَحْمِلُ أَنَا وَغُلَامٌ نَحْوِي إِدَاوَةً مِنْ مَاءٍ وَعَنَزَةً فَيَسْتَنْجِي بِالْمَاءِ

619-70/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... (3/64a)... Ata b. Ebi Meymûne'den rivâyete göre o Enes b. Mâlik'i şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) helâya girerdi. Ben ve yaşça bana yakın bir çocuk bir su matarası ile bir harbe taşırdık. Allah Rasûlü su ile istincâ yapardı.[395]

٦٢٠-٣/٧١- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِزُهَيْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ يَعْنِي ابْنَ عُلَيَّةَ حَدَّثَنِي رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَتَبَرَّزُ لِحَاجَتِهِ فَآتِيهِ بِالْمَاءِ فَيَتَغَسَّلُ بِهِ

620-71/3- Bana Zuheyr b. Harb ve Ebu Kureyb -lafız Zuheyr'e ait- tahdis etti... Ata b. Ebi Meymûne, Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti... Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyacı için helâya giderdi. Ben de ona su götürdüm. O su ile yıkanırdı.[396]

Şerh

(618–620 numaralı hadisler)

(618) "Bir bahçeye girdi... Yanımıza geldi." Diğer (619) rivâyette: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) helâya girerdi..." Diğer (620) rivâyette: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyacı için helâya giderdi..." (3/162) (617 numaralı hadiste geçen) mîdae, ibrik, testi ve benzeri şeyler demektir. Hait

394 Buhari, 150, 151 -muhtasar olarak-, 152, 217 -buna yakın-, 500 -buna yakın-; Ebu Davud, 43; Nesai, 45; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1094

395 618 numaralı hadisin kaynakları

396 618 numaralı hadisin kaynakları

(bahçe) bostan demektir. "Aneze: harbe"nin ise ucunda bükülü bir demir parçası bulunan uzunca bir asa olduğu söylendiği gibi, kısa mızrak olduğu da söylenir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu beraberinde taşımasının sebebi, abdest aldıktan sonra namaz kılması halinde geçenlerle kendisi arasında bir engel (sütre) olması için onu önünde dikmeye gerek duymasıdır.

(620) "Teberruz" el-Berâz denilen yere gitmek demektir ki, bu da geniş ve düzlük yer anlamındadır. Buraya ihtiyacını karşılamak, başkasından kendisini saklamak ve görenlerin gözlerinden uzaklaşmak için giderdi.

"O su ile yıkanırdı." Yani onunla istincâ yapar ve istincâ yaptığı yeri o su ile yıkardı. Allah en iyi bilendir.

Hadislerden Çıkan Hükümler

1- İhtiyacını görmek için insanlardan uzaklaşmak ve görenlere karşı kendisini saklamak müstehaptır.

2- Fazilet sahibi bir kimse ihtiyacını görmeleri için bazı arkadaşlarını çalıştırabilir.

3- Salihlere ve fazilet sahiplerine hizmet edilebilir ve bunun bereketinden yararlanmak ümit olunabilir.

4- Su ile istincâ yapmak caizdir, yalnızca taşla yetinmeye tercih edilir ve ona göre müstehaptır.

İnsanlar bu mesele hakkında ihtilâf etmiş olmakla birlikte selef ve halefin büyük çoğunluklarının kabul ettiği çeşitli bölgelerin imamları arasından fetvaya ehil kimselerin üzerinde icma ettikleri husus ise en faziletli şeklin, su ve taşı birlikte kullanması ve necasetin azalıp, eline değmesinin de daha az olması için önce taşı kullanması sonra da suyu kullanmasının daha faziletli olduğudur.

Şayet yalnız ikisinden birisini kullanmak isterse diğerini ister bulsun, ister bulmasın ikisinden dilediği birisini yalnız başına kullanabilir. Bu durumda su bulunmakla birlikte yalnızca taşı kullanmak caizdir, aksi de caizdir. Eğer yalnız ikisinden birisini kullanacaksa su taştan daha faziletlidir. Çünkü su pisliğin çıktığı yeri gerçek anlamda temizler, taş ise bu şekilde temizleyemez, sadece necaseti hafifletir ve affedilir miktardaki necaset ile birlikte namaz kılmayı mübah kılar.

Seleften bazıları ise daha faziletli olanın taş olduğu kanaatindedir. Hatta bazılarının ifadeleri suyun tek başına yetmediği izlenimini dahi vermektedir. İbn Habib el-Mâliki der ki: Taş ancak suyu bulamayan kimse için yeterli olabilir.

Bu görüş ise, selef ve halef âlimlerinin benimsedikleri kanaate de, bu hususta birbirini destekleyen sünnetteki rivâyetlerin zâhirine de muhaliftir. Allah en iyi bilendir.

Bazı ilim adamları bu hadisleri su kaynaklarından, havuz ve benzeri yerlerden değil de kap kacaktan abdest almanın müstehap olduğuna delil göstermişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sözü geçen yerlerden abdest aldığı nakledilmiş değildir. Ancak bu kanaat sahibi kimsenin bu söylediği makbul değildir ve bildiğimiz kadarıyla hiç kimse bu hususta ona muvafakat etmiş değildir.

Kadı Iyaz der ki: Bu sözü söyleyenin bu görüşünün bir aslı, bir dayanağı yoktur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, bu görüşün sahibi kimsenin dışarıda tuttuğu su kaynaklarını bulmakla birlikte terk edip, kap kacaktan su aldığı ise nakledilmiş değildir. (3/163) Allah en iyi bilendir.

٢٢/٢٢- بَاب الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

22/22- MESTLERE MESH ETMEK

٦٢١-١/٨٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَأَبُو كُرَيْبٍ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامٍ قَالَ بَالَ جَرِيرٌ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ فَقِيلَ تَفْعَلُ هَذَا فَقَالَ نَعَمْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَالَ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِقَالَ الْأَعْمَشُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ كَانَ يُعْجِبُهُمْ هَذَا الْحَدِيثُ لِأَنَّ إِسْلَامَ جَرِيرٍ كَانَ بَعْدَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ

621-82/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temimû, İshak b. İbrahim ve Ebu Kureyb birlikte Ebu Muaviye'den tahdis etti. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Ebu Muaviye ve Vekî" -ki lafız Yahya'ya aittir- (3/64b) tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'ten haber verdi. O İbrahim'den, o Hemmam'dan şöyle dediğini nakletti: Cerir küçük abdest bozduktan sonra abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti. Ona, sen böyle mi yapıyorsun denilince, evet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i küçük abdestini bozduktan sonra abdest aldığını ve mestleri üzerine mesh ettiğini gördüm, dedi.

A'meş dedi ki: İbrahim dedi ki: Bu hadis onların hoşuna gidiyordu çünkü Cerir'in Müslüman olması Maide sûresinin inişinden sonra idi.[397]

٦٢٢-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ح وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ح وَحَدَّثَنَا مِنْجَابُ بْنُ الْحَارِثِ التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ مُسْهِرٍ كُلُّهُمْ عَنْ الْأَعْمَشِ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ عِيسَى وَسُفْيَانَ قَالَ فَكَانَ أَصْحَابُ عَبْدِ اللَّهِ يُعْجِبُهُمْ هَذَا الْحَدِيثُ لِأَنَّ إِسْلَامَ جَرِيرٍ كَانَ بَعْدَ نُزُولِ الْمَائِدَةِ

622-.../2- Bize İshak b. İbrahim ve Ali b. Haşrem tahdis edip dediler ki: Bize İsa b. Yunus haber verdi. (H) Bunu bize Muhammed b. Ebu Ömer de tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan tahdis etti. (H) Bize Mincâb b. Haris et-Temimî de tahdis etti. Bize İbn Mushir haber verdi. Hepsi A'meş'ten bu isnâdta Ebu Muaviye'nin hadisi rivâyeti manasında rivâyet ettiler. Ancak İsa ve Süfyan'ın hadisi rivâyetinde dedi ki: Bu hadis Abdullah'ın arkadaşlarının hoşuna gidiyordu (3/65a) çünkü Cerir'in Müslüman olması Maide sûresinin nüzulünden sonra olmuştu.[398]

Şerh

(621–622 numaralı hadisler)

İcmada sözüne itibar edilir kimseler, seferde olsun, mukimken olsun, ihtiyaç olsun olmasın mestler üzerine mesh etmesinin caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Hatta evinden dışarı çıkmayan kadının, yürümeyen kötürümün dahi mesh etmesi caizdir.

Ancak şia ve hariciler bunu inkâr etmişlerdir. Onların muhalefetinin ise bir değeri yoktur. Mâlik -Allah'ın rahmeti üzerine-'den bu hususta çeşitli rivâyetler nakledilmiştir. Ancak onun mezhebinden meşhur olan görüşü büyük çoğunluğun kabul ettiği gibidir.

Mestler üzerine mesh etmeyi ashab-ı kiram'dan sayılamayacak kadar kişi rivâyet etmiştir. Hasan-ı Basrî (rahimehullah) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından yetmiş kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mestler üzerine mesh ederdi, diye bana tahdis ettiler.

397 Buhari, 387 -buna yakın-; Tirmizi, 93 -buna yakın-; Nesai, 118, 773; İbn Mace, 543 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3235

398 621 numaralı hadisin kaynakları

Ben el-Mühezzeb Şerhinde onu rivâyet eden ashab-ı kiram'dan pek çok kişinin isimlerini açıklamış ve bu hususta oldukça nefis bilgiler kaydetmiş bulunmaktayım. Başarı Allah'tandır.

İlim adamları mestler üzerine mesh etmek mi faziletlidir yoksa ayakları yıkamak mı faziletlidir hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bizim (Şâfiî) mezhebimizin kanaatine göre ayakları yıkamak daha faziletlidir çünkü aslolan odur. Aralarında Ömer b. el-Hattab, oğlu Abdullah ve Ebu Eyyub el-Ensârî (radıyallâhu anh)'ın da bulunduğu ashab-ı kiram'dan pek çok kimse de bu kanaati benimsemiştir. Tabiinden pek çok kimse de mestler üzerine mesh etmenin daha faziletli olduğu kanaatindedir. Şa'bî, Hakem ve Hammad bu kanaattedir. İmam Ahmed'den iki rivâyet nakledilmiştir. İkisinden daha sahih olan mesh etmenin daha faziletli olduğudur, ikinci rivâyete göre her ise ikisi de aynıdır. İbnu'l-Münzir de bu görüşü tercih etmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Bu hadis hoşlarına gidiyordu..." Yani yüce Allah Maide sûresinde: *"Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınıza mesh edin, her iki topuğunuza kadar da ayaklarınızı (yıkayın)."* (Maide, 5/6) buyurmaktadır. (3/164) Şayet Cerir'in Müslüman olması Maide sûresinin nüzulünden önce olmuş olsaydı onun mestler üzerine mesh etmeye dair rivâyet ettiği bu hadisin Maide sûresindeki âyet ile nesh edilmiş olma ihtimali olurdu. Onun Müslüman olması Maide sûresinden sonra meydana geldiğine göre onun rivâyet ettiği hadis ile amel edildiğini öğrenmiş olduk, ayrıca bu hadis, Maide sûresinde kastedilen kimsenin mestli olmayan kimse olduğunu da beyan edip, açıklamaktadır. Bu durumda sünnet bu âyeti tahsis eden bir âyettir. Allah en iyi bilendir.

Beyhaki'nin *Süneninde* İbrahim b. Edhem'den şöyle dediğini rivâyet etmekteyiz: Mestler üzerine mesh etmek hakkında Cerir (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadisten daha güzelini hiç duymadım. Allah en iyi bilendir.

٦٢٣-٧٣/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَانْتَهَى إِلَى سُبَاطَةِ قَوْمٍ فَبَالَ قَائِمًا فَتَنَحَّيْتُ فَقَالَ ادْنُهْ فَدَنَوْتُ حَتَّى قُمْتُ عِنْدَ عَقِبَيْهِ فَتَوَضَّأَ فَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ

623-73/3- Bize Yahya b. Yahya et-Temimî tahdis etti. Bize Ebu Hayseme, A'meş'ten haber verdi, o Şakik'den, o Huzeyfe'den şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. Bir kavmin çöplüğüne kadar

gitti ve ayakta küçük abdestini bozdu. Ben kenara çekildim. O: *"Yaklaş"* buyurdu. Ben de ökçelerinin yanında duruncaya kadar yaklaştım. Abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti.[399]

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. Bir kavmin çöplüğüne gitti..." Subâte (çöplük), çöp, toprak ve benzeri şeylerin atıldığı yerdir. Bu genelde evlerin yakın yerlerinde ev sahiplerine ait bir irtifaktır.

Hattâbî dedi ki: Çöplükler çoğunlukla yumuşak, toprakla karışık olup, onlarda küçük abdest bozulduğunda yolunu bulup, gider ve abdest bozanın üzerine sıçramaz.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayakta küçük abdest bozma sebebine gelince, bu hususta ilim adamlarının çeşitli açıklamaları vardır. Bunları Hattâbî, Beyhaki ve diğer imamlar nakletmiş bulunmaktadır.

1- Birinci açıklama onların dediklerine göre Şâfiî'den de rivâyet edilmiş bir açıklamadır. Buna göre Araplar bel ağrısına iyi gelir diye ayakta küçük abdest bozarlardı. Bu sebeple o sırada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in muhtemelen beli de ağrıyordu.

2- İkinci açıklamaya göre ise bunun sebebi Beyhaki ve başkalarının naklettikleri zayıf bir rivâyete göre O, diz kapağının iç tarafındaki bir rahatsızlık dolayısıyla ayakta küçük abdest bozmuştur.

3- Çömelmek için bir yer bulamamış olduğundan ötürü ve çöplüğün önündeki bölümü yüksek olduğundan dolayı ayakta küçük abdestini bozmaya mecbur olmuştur. (3/165)

4- İmam Ebu Abdullah el-Mâzerî ile Kadı Iyaz -Allah'ın rahmeti onlara- dördüncü bir açıklamayı sözkonusu ederek onun ayakta küçük abdest bozmasının sebebi, oturma halinden farklı olarak çoğunlukla diğer yoldan hadesin çıkmayacağından emin olunan bir hal oluşudur. Bundan dolayı Ömer (radıyallâhu anh): Ayakta küçük abdest bozmak dübürü (arka yolu) daha sağlam korur, demiştir.

5- Buna dair beşinci bir açıklama da ihtimal dâhilindedir. O da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu o sefer bu şekilde abdest bozmanın caiz olduğunu göstermek için yapmıştır. Yoksa onun sürekli âdeti oturarak küçük

399 Buhari, 225 -muhtasar olarak-, 224, 226, 247; Ebu Davud, 23; Tirmizi, 13, 26, 27, 28, 18; İbn Mace, 305, 306, 544; Tirmizi, 13; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3335

abdest bozmak idi. Buna da Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın naklettiği şu hadisi delildir: "Size Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta iken küçük abdest bozardı diye nakleden kimselerin sözünü doğru kabul etmeyin, O ancak oturarak küçük abdest bozardı." Bunu Ahmed b. Hanbel, Tirmizi, Nesai ve başkaları rivâyet etmiş olup, senedi ceyyiddir. Allah en iyi bilendir.

Ayakta küçük abdest bozmanın yasaklanması hakkında sabit olmayan birtakım hadisler rivâyet edilmiştir ama Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği bu hadis sabittir. Bundan dolayı ilim adamları bir mazeret olması hali dışında ayakta küçük abdest bozmak mekruhtur demişlerdir. Bununla birlikte bu mekruhluk tahrimen değil, tenzihen mekruhtur.

İbnu'l-Münzir, *el-İşrak* adlı eserinde şöyle demektedir: İlim adamları ayakta küçük abdest bozmak hakkında ihtilâf etmişlerdir. Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh), Zeyd b. Sabit, İbn Ömer ve Sehl b. Sa'd'dan ayakta küçük abdest bozdukları rivâyet edilmekle birlikte aynı husus Enes, Ali ve Ebu Hureyre (radıyallâhu anhum)'dan da rivâyet edilmiş, İbn Sirin ve Urve b. ez-Zubeyr bunu fiilen yapmış, İbn Mesud, Şa'bî ve İbrahim b. Sa'd bunu mekruh görmüşlerdir. İbrahim b. Sa'd ayakta küçük abdest bozanın şahadetini geçerli kabul etmezdi.

Bu hususta üçüncü bir görüş de şudur: Eğer sidiğin üzerine kısmen sıçrayacağı bir yerde ise mekruhtur, eğer sıçramıyor ise bir sakıncası yoktur. Bu da Mâlik'in görüşüdür. İbnu'l-Münzir der ki: Ben oturarak küçük abdest bozmayı müstehap (sevilen bir iş) olarak görüyorum, ayakta küçük abdest bozmak da bana göre mübahtır çünkü bütün bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabittir. Bunlar İbnu'l-Münzir'in açıklamalarıdır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir kavmin çöplüğünde küçük abdest bozması hakkında ise çeşitli ihtimaller sözkonusudur. Bunların en kuvvetlisi şudur: Onlar bu işi tercih ediyor ve bundan hoşlanmamaları sözkonusu değildi. Hatta bundan dolayı memnun dahi oluyorlardı. Bu durumda olan bir kimsenin toprağına küçük abdest bozmak da caizdir, yemeğinden yemek de caizdir. Sünnet-i seniyyede bunun benzerleri sayılamayacak kadar çoktur. Biz bu kaideye Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği iman bölümünde geçen"...ben de tilkinin toparlandığı gibi toparlandım..." hadisinde işaret etmiştik.

İkinci açıklamaya göre bu çöplük, sözü geçen kavme özel olarak ait değildi. Aksine onların evlerinin önündeki düzlükte ve bütün insanlara aitti. Kendilerine yakın olduğundan ötürü onlara izafe edilmiştir.

Üçüncü bir açıklamaya göre onlar ya açık bir izin ile yahut bu anlamda gelen bir durum ile ihtiyacını görmek isteyen kimselere izin vermiş olabilirlerdi. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bilinen adeti ihtiyacını karşılamak istediğinde uzaklara gitmek olmakla birlikte evlere yakın bir çöplükte küçük abdest bozması ile ilgili olarak Kadı Iyaz (Allah ondan razı olsun) şunu zikretmektedir: Bunun sebebi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o bilinen yerde Müslümanların işleriyle ve onların maslahatlarını ele almakla meşgul bulunması idi. Muhtemelen orada uzun bir süre kalmış ve sonunda küçük abdesti onu sıkıştırıp, uzaklaşma imkanını bulamamış olmasıydı.Eğer uzak bir yere gitmeye kalkışmış olsaydı zarar görecekti. Bunun için çöplüğe gitmiş, Huzeyfe de onu diğer insanların gözünden saklamak için yakınında durmuştu. Kadı Iyaz'ın bu açıklaması güzeldir ve güçlü bir açıklamadır. Allah en iyi bilendir.

"Ben uzaklaşmak istedim. O: Yaklaş, buyürdu. Ben de yaklaştım..." (3/166) İlim adamları dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu yanına çağırması onunla insanların ve diğer bakan kimselerin gözünden gizlenip saklanması içindi; çünkü öyle bir hal gizlenip saklanılması gereken ve adeten utanılan bir haldir. Onun yaptığı iş, diğer abdest bozmanın sözkonusu olmayacağından emin olunduğu ayakta küçük abdest bozma işiydi. Ayrıca hoş olmayan koku da çıkarmıyordu. Bundan dolayı yaklaşmasını istemiştir.

Bir diğer hadiste ise ihtiyacını görmek isteyince *"kenara çekil"* buyurmuştur. Çünkü o sırada ihtiyacını oturarak görüyordu ve her iki abdesti bozmak ihtiyacı vardı, o takdirde de hoş olmayan koku ve ona bağlı diğer hususlar da ortaya çıkabilirdi.

Bundan dolayı bazı ilim adamları hadis hakkında şöyle demiştir: Küçük abdestini bozan kişi eğer ayakta abdestini bozuyorsa ona yaklaşmak sünnettendir. Şayet oturuyor ise sünnet ondan uzak durmaktır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Hadisten Çıkan Hükümler

Şunu da bilmek gerekir ki, bu hadis çeşitli hükümleri kapsayan bir hadis olup, bunların birçoğu daha önceki açıklamalarımızda geçti. Burada da onlara kısaca işaret edelim:

1- Mestler üzerine mesh etmek sabittir.

2- İkamet halinde mestlere mesh etmek caizdir.

3- Ayakta küçük abdest bozmak ve bir kimsenin bu şekilde abdest bozana yakın olması caizdir.

4- Küçük abdestini bozan bir kimsenin yanındaki arkadaşından kendisini gizlemesi, saklaması için kendisine yakınlaşmasını istemesi caizdir.

5- Bu gibi hallerde kendisini saklamak müstehaptır.

6- Evlere yakın yerde küçük abdest bozmak caizdir.

Hadiste bunun dışında hükümler de vardır. Allah en iyi bilendir.

٦٢٤-٧٤/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ كَانَ أَبُو مُوسَى يُشَدِّدُ فِي الْبَوْلِ وَيَبُولُ فِي قَارُورَةٍ وَيَقُولُ إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا أَصَابَ جِلْدَ أَحَدِهِمْ بَوْلٌ قَرَضَهُ بِالْمَقَارِيضِ فَقَالَ حُذَيْفَةُ لَوَدِدْتُ أَنَّ صَاحِبَكُمْ لَا يُشَدِّدُ هَذَا التَّشْدِيدَ فَلَقَدْ رَأَيْتُنِي أَنَا وَرَسُولُ اللهِ ﷺ نَتَمَاشَى فَأَتَى سُبَاطَةً خَلْفَ حَائِطٍ فَقَامَ كَمَا يَقُومُ أَحَدُكُمْ فَبَالَ فَانْتَبَذْتُ مِنْهُ فَأَشَارَ إِلَيَّ فَجِئْتُ فَقُمْتُ عِنْدَ عَقِبِهِ حَتَّى فَرَغَ

624-74/4- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Bize Cerir, Mansur'dan haber verdi. O Ebu Vail'den şöyle dediğini nakletti: Ebu Musa küçük abdest bozmak hususunda işi çok sıkı tutar, küçük abdestini bir şişeye bozar ve şöyle derdi: İsrailoğullarının herhangi birisinin derisine sidik bulaşırsa onu makaslarla keserdi. Huzeyfe dedi ki: Sizin bu arkadaşınızın bu işi bu derece sıkı tutmamış olmasını çok arzu ederdim çünkü ben kendimi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yürürken gördüğümü bilirim. O (3/65b) bir (bahçe) duvarın(ın) arkasındaki bir çöplüğe gitti. Sizden herhangi birinizin ayakta durduğu gibi durdu sonra küçük abdestini bozdu. Ben biraz uzaklaştım. Bana işaret etmesi üzerine yanına geldim, işini bitirinceye kadar ökçelerinin yanında ayakta durdum.[400]

Şerh

"Arkadaşınızın bu işi bu kadar sıkı tutmamış olmasını çokça arzu ederdim..." Huzeyfe'nin maksadı şudur: İşi bu kadar sıkı tutmak sünnete aykırıdır çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakta küçük abdestini bozmuştur. Ayakta küçük abdest bozan kimsenin sıçramalara maruz kalacağında da şüphe yoktur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bu ihtimali hiç önemsememiş ve Ebu Musa (radıyallâhu anh)'ın yaptığı gibi bir şişe içinde küçük abdest bozmak gibi bir külfete kendisini sokmamıştı. Allah en iyi bilendir.

400 623 numaralı hadisin kaynakları

٦٢٥-٧٥/٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِيهِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ خَرَجَ لِحَاجَتِهِ فَاتَّبَعَهُ الْمُغِيرَةُ بِإِدَاوَةٍ فِيهَا مَاءٌ فَصَبَّ عَلَيْهِ حِينَ فَرَغَ مِنْ حَاجَتِهِ فَتَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ رُمْحٍ مَكَانَ حِينَ حَتَّى

625-75/5- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. Rumh b. Muhacir de tahdis etti. Bize Leys, Yahya b. Said'den haber verdi. O Sa'd b. İbrahim'den, O Nâfi' b. Cubeyr'den, O Urve b. el-Muğire'den, O babası Muğîre b. Şu'be'den rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyacını görmek üzere dışarı çıktı. Muğîre içinde su bulunan bir matara ile arkasından gitti. İhtiyacını bitirince eline su döktü, O da abdest alıp mestleri üzerine mesh etti.

İbn Rumh'un rivâyetinde "hıyne" lafzı yerine "hatta" lafzı yer almaktadır. (Bu durumda bu lafzın geçtiği yerdeki ibare: nihayet ihtiyacını bitirince... demek olur.)[401]

٦٢٦-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ

626-.../6- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti. Bize Abdulvehhab tahdis edip dedi ki: Ben Yahya b. Said'i bu isnâd ile rivâyet ederken dinledim ve: Yüzünü ve ellerini yıkayıp, başına mesh etti (3/66) Sonra mestler üzerine mesh etti dedi.[402]

Şerh

"Bize Leys, Yahya b. Sa'd'dan haber verdi... Babası el-Muğire'den" (3/167) Bu senette biri diğerinden rivâyet nakleden tabiînden dört zat bulunmaktadır. Bunlar Yahya b. Said el-Ensârî, Sa'd, Nâfi' ve Urve'dir.

401 Buhari, 182 -buna yakın-, 203 -buna yakın-, 206, 4421 -uzunca-, 5799 -uzunca-; Müslim, 951; Ebu Davud, 149, 151 -uzunca-; Nesai, 79, 82 -uzunca-, 124; İbn Mace, 545; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11514

402 625 numaralı hadisin kaynakları

Muğire'nin mim harfinin ötreli (Muğire) ve kesreli (Miğire) şeklinde okunduğu daha önceden geçmişti. Allah en iyi bilendir.

"Urve b. el-Muğire'den, o babası Muğîre b. Şu'be'den... Bir rivâyette ise "hıyne" kelimesinin yerine "hatta" kullandı."

"Muğire... arkasından gitti" ifadesi Urve'nin babasından naklettiği bir rivâyettir. Bu gibi rivâyetler hadis-i şerifte çokça görülür, ravi gaib kip ile kendisinin adına kullanacağı bir lafzı rivâyet naklettiği kişi hakkında aktarır.

İdâve (matara), testi, matara ve mîdae denilen ibrik anlam itibariyle birbirine yakın lafızlardır. Abdest almak için kullanılan kap demektir.

"İhtiyacını bitirince üzerine su döktü." İhtiyacını gördüğü yerden ayrılıp, bir başka yere geçince üzerine abdest için su döktü demektir. "Bitirinceye kadar" rivâyetine gelince, muhtemelen de bunun anlamı abdest alırken abdestini bitirinceye kadar üzerine su döktü, demektir. Bu durumda ihtiyaçtan maksat abdest almak olur. Zaten diğer rivâyette ona su dökmesinin ihtiyacını görüp, dönmesinden sonra olduğu beyan edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadiste abdest alırken başkasından yardım almanın caiz oluşuna delil bulunmaktadır. Yine bu husus Üsâme b. Zeyd (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste de sabittir. Onun rivâyetine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arafat'tan döndüğü sırada abdest alırken eline su dökmüştür. Bununla birlikte abdest alırken yardım almanın yasaklandığı sabit olmayan çeşitli hadislerde gelmiş bulunmaktadır. Mezhep âlimlerimiz der ki: Yardım almak üç türlüdür:

1- Suyun hazır edilmesinde başkasından yardım almak.Bunda bir mekruhluk, bir eksiklik yoktur. (3/168)

2- Abdest azalarını yıkarken başkasından yardım istemesi ve bu başkasının abdest azalarını bizzat yıkaması. Bu ihtiyaç duyulması hali dışında mekruhtur.

3- Başkasının ona su dökmesi.Bunun da terk edilmesi evladır.

Peki, buna mekruh denilebilir mi bu hususta iki görüş vardır. Mezhep âlimlerimiz ve başkalarının dediğine göre kişi abdest alana su dökecek olursa abdest alan kimsenin sol tarafında durur. Allah en iyi bilendir.

٦٢٧-٧٦/٧- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَشْعَثَ عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ هِلَالٍ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ بَيْنَا أَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ إِذْ نَزَلَ فَقَضَى حَاجَتَهُ ثُمَّ جَاءَ فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ مِنْ إِدَاوَةٍ كَانَتْ مَعِي فَتَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ

627-76/7- Bize Yahya b. Yahya et-Temimî de tahdis etti... Muğîre b. Şu'be dedi ki: Bir gece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. Derken (bineğinden) inip, ihtiyacını karşıladı sonra geldi. Ben de yanımda bulunan bir mataradan eline su döktüm, abdest aldı ve mestlerine mesh etti.[403]

٦٢٨-٧٧/٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ فَقَالَ يَا مُغِيرَةُ خُذِ الْإِدَاوَةَ فَأَخَذْتُهَا ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى تَوَارَى عَنِّي فَقَضَى حَاجَتَهُ ثُمَّ جَاءَ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ ضَيِّقَةُ الْكُمَّيْنِ فَذَهَبَ يُخْرِجُ يَدَهُ مِنْ كُمِّهَا فَضَاقَتْ عَلَيْهِ فَأَخْرَجَ يَدَهُ مِنْ أَسْفَلِهَا فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ فَتَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ مَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ ثُمَّ صَلَّى

628-77/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki... Muğîre b. Şu'be dedi ki: Bir seferde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. *"Ey Muğire, matarayı al"* buyurdu. Ben de onu aldıktan sonra onunla birlikte çıktım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gözümden kayboluncaya kadar gitti. İhtiyacını gördükten sonra geri geldi. Üzerinde yenleri dar, Şam işi bir cübbe vardı. Elini yeninden çıkarmak istedi (3/66b), (yenleri) ona dar gelince, elini cübbenin altından çıkardı. Ben de eline su döktüm, O da namaz abdesti gibi abdest aldı, sonra mestleri üzerine mesh etti, sonra namaz kıldı.[404]

403 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11488

404 Buhari, 363 -buna yakın-, 388 -muhtasar olarak-, 2918, 5798; Nesai, 123; İbn Mace, 389; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11528

٦٢٩-٧٨/٩- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ جَمِيعًا عَنْ عِيسَى بْنِ يُونُسَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا عِيسَى حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيَقْضِيَ حَاجَتَهُ فَلَمَّا رَجَعَ تَلَقَّيْتُهُ بِالْإِدَاوَةِ فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ فَغَسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثُمَّ ذَهَبَ لِيَغْسِلَ ذِرَاعَيْهِ فَضَاقَتْ الْجُبَّةُ فَأَخْرَجَهُمَا مِنْ تَحْتِ الْجُبَّةِ فَغَسَلَهُمَا وَمَسَحَ رَأْسَهُ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ ثُمَّ صَلَّى بِنَا

629-78/9- Bize İshak b. İbrahim ve Ali b. Haşrem de tahdis etti... Muğîre b. Şu'be dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyacını görmek için dışarı çıktı. Döndüğünde ben de matara ile onu karşıladım. Eline su döktüm, ellerini yıkadıktan sonra yüzünü yıkadı sonra kollarını yıkamak isteyince cübbe(nin yenleri) ona dar geldi. Bunun üzerine ellerini cübbenin altından çıkartıp (kollarını) öyle yıkadı, başına ve mestlerine mesh ettikten sonra bize namaz kıldırdı.[405]

Şerh

"Ellerini cübbenin altından çıkardı." Burada ihtiyaç duyulunca ve halvette iken böyle yapmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar arasında ise ihtiyaç olmaksızın böyle bir şey yapılmamalıdır; çünkü bu hal muruvvete (mertliğe) aykırıdır.

٦٣٠-٧٩/١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عَامِرٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي مَسِيرٍ فَقَالَ لِي أَمَعَكَ مَاءٌ قُلْتُ نَعَمْ فَنَزَلَ عَنْ رَاحِلَتِهِ فَمَشَى حَتَّى تَوَارَى فِي سَوَادِ اللَّيْلِ ثُمَّ جَاءَ فَأَفْرَغْتُ عَلَيْهِ مِنْ الْإِدَاوَةِ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُخْرِجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْهَا حَتَّى أَخْرَجَهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الْجُبَّةِ فَغَسَلَ ذِرَاعَيْهِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ أَهْوَيْتُ لِأَنْزِعَ خُفَّيْهِ فَقَالَ دَعْهُمَا فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ وَمَسَحَ عَلَيْهِمَا

630-79/10- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Urve b. Muğîre babasından şöyle dediğini haber verdi: Bir gece bir yolculukta (3/67a) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. Bana: *"Yanında su var mı"* buyurdu. Ben, evet dedim. Bineğinden indi ve gece karanlığında kayboluncaya kadar yürüdü. Sonra geri geldi, ben de mataradan eline su döktüm. Yüzünü

405 628 numaralı hadisin kaynakları

yıkadı üzerinde yünden bir cübbe vardı. Kollarını ondan çıkartamayınca sonunda kollarını cübbenin altından çıkardı ve kollarını yıkayıp, başına mesh etti, sonra mestlerini ayaklarından çıkarmak için eğildim, *"onları bırak, çünkü ben onları abdestli iken giyinmiştim"* buyurdu ve üzerlerine mesh etti.[406]

Şerh

"Bana Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti... Amr b. Muğîre babasından haber verdi." Bu senetteki bütün raviler Kûfelidir.

"Ben mestlerimi ayaklarım temizken giyindim." Mestler üzerine mesh etmenin ancak onları tam bir taharet hali üzere giymesi halinde caiz olduğuna delil vardır. Bu da abdesti tamamen bitirdikten sonra mestleri giyinmesiyle olur. Çünkü mestleri taharet üzere giymenin gerçek hali her bir tekinin temiz iken giyilmiş olması ile mümkündür.

İlim adamları bu mesele hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bizim mezhebimize göre mestlerin tam bir taharet hali üzere giyilmesi şarttır. Öyle ki sağ ayağını yıkayıp, onun tekini giyinse sonra da sol ayağını yıkayıp onun tekini giyinse sağ ayağın tekini giymesi sahih olmaz. Bu durumda mutlaka onu ayağından çıkartıp yeniden giyinmelidir, solu çıkartmasına ise gerek yoktur çünkü sol ayağın teki taharetin tamamlanmasından sonra giyilmiştir. Bazı mezhep âlimlerimiz istisna olarak sol tekin de çıkartılmasını vacip görmüşlerdir. Sözünü ettiğimiz mestlerin giyilmesinde taharetin bu şekilde şart olması aynı zamanda Mâlik, Ahmed ve İshak'ın da kabul ettiği görüştür. Ebu Hanife, Süfyan es-Sevrî, Yahya b. Âdem, el-Müzenî, Ebu Sevr ve Davud ise abdestini tamamlamadan mestlerini giyinmesi caizdir, daha sonra abdestini tamamlar demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

٦٣١-٨٠/١١- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ وَضَّأَ النَّبِيَّ ﷺ فَتَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ فَقَالَ لَهُ فَقَالَ إِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ

631-80/11- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti... Urve b. Muğire'nin babasından rivâyetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest almasına yardım etti. Allah Rasûlü abdest aldı ve mestlerine mesh etti. (Muğire) ona bir şey demek isteyince Allah Rasûlü: *"Ben mestlerimi ayaklarım temiz iken (abdestli iken) giyinmiştim"* buyurdu.[407]

406 625 numaralı hadisin kaynakları

407 625 nolu hadisin kaynakları

Şerh

"Bana Muhammed b. Hâtim tahdis etti... Urve b. Muğîre babasından nakletti." Hafız Ebu Ali en-Neysaburi dedi ki: Bu hadis bize Müslim'den bu hadisin isnadı Ömer b. Ebi Zaide'den yoluyla bütün yollarla bu şekilde rivâyet edilmiştir. Buradaki gibi onunla Şa'bî arasında başka bir ravi bulunmamaktadır. Ebu Mesud'un ayrıca zikrettiğine göre Müslim b. el-Haccac bu hadisi İbn Hâtim'den, o İshak'tan, o Ömer b. Ebi Zaide'den, o Abdullah b. Ebi's-Sefer'den, o Şa'bî'den diye tahriç etmiştir. Ebu Bekr el-Cevrakî, de *el-Kebir* adlı eserinde böyle demektedir. Buhari *Tarih*'inde Ömer b. Ebi Zaide'nin Şa'bî'den hadis dinlemiş olduğunu ve İbn Ebu's-Sefer ile Zekeriya'yı Şa'bî'ye gönderip, ona soru sorduklarını zikretmektedir. Ebu Ali'nin sözleri burada sona ermektedir.

Derim ki: Hafız Ebu Muhammed Halef el-Vasıti de *Etraf* adlı eserinde zikrettiğine göre Müslim bunu İbn Hâtim'den, o İshak'tan, o Ömer b. Ebi Zaide'den, o Şa'bî'den diye asıl nüshalarda olduğu gibi rivâyet etmiş ve İbn Ebu's-Sefer'i zikretmemiştir. Allah en iyi bilendir.

٢٣/٢٣- بَاب الْمَسْحِ عَلَى النَّاصِيَةِ وَالْعِمَامَةِ

23/23- ALINA VE SARIĞA MESH BABI

٦٣٢-١/٨١- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَزِيعٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْمُزَنِيُّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ تَخَلَّفَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَتَخَلَّفْتُ مَعَهُ فَلَمَّا قَضَى حَاجَتَهُ قَالَ أَمَعَكَ مَاءٌ فَأَتَيْتُهُ بِمِطْهَرَةٍ فَغَسَلَ كَفَّيْهِ وَوَجْهَهُ ثُمَّ ذَهَبَ يَحْسِرُ عَنْ ذِرَاعَيْهِ فَضَاقَ كُمُّ الْجُبَّةِ فَأَخْرَجَ يَدَهُ مِنْ تَحْتِ الْجُبَّةِ وَأَلْقَى الْجُبَّةَ عَلَى مَنْكِبَيْهِ وَغَسَلَ ذِرَاعَيْهِ وَمَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ وَعَلَى الْعِمَامَةِ وَعَلَى خُفَّيْهِ ثُمَّ رَكِبَ وَرَكِبْتُ فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَوْمِ وَقَدْ قَامُوا فِي الصَّلَاةِ يُصَلِّي بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ وَقَدْ رَكَعَ بِهِمْ رَكْعَةً فَلَمَّا أَحَسَّ بِالنَّبِيِّ ﷺ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ فَصَلَّى بِهِمْ فَلَمَّا سَلَّمَ قَامَ النَّبِيُّ ﷺ وَقُمْتُ فَرَكَعْنَا الرَّكْعَةَ الَّتِي سَبَقَتْنَا

632-81/1- Bana Muhammed b. Abdullah b. Bezî' de tahdis etti. Bize Yezid -yani b. Zurey'- (3/67)'de tahdis etti. Bize Humeyd et-Tavîl tahdis etti. Bize Bekr b. Abdullah el-Müzenî, Urve b. Muğîre b. Şu'be'den tahdis etti. O babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir keresinde geri kaldı. Ben de onunla birlikte geri kaldım. İhtiyacını giderdikten sonra: *"Beraberinde su var mı"* buyurdu. Ben de ona bir matara (ibrik) getirdim. Ellerini ve yüzünü yıkadıktan sonra kollarını sıvamak istedi ancak cübbenin yenleri dar gelince elini cübbenin alt tarafından çıkardı, cübbeyi omuzlarına attı ve kollarını yıkadı. Başının ön kısmına, sarığın ve mestlerinin üzerine de mesh etti sonra o da bineğine bindi, ben de bineğime bindim. Bizimle beraber olanların yanına vardık. Namaza durmuşlardı. Abdurrahman b. Avf onlara namaz kıldırmış ve onlarla birlikte bir rekât kılmış bulunuyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i fark edince gerilemeye başladı. (Allah Rasûlü) ona işaret edince o da onlara kıldırdığı namazını tamamladı. O selam verdikten sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkınca ben de kalktım (3/68a) ve bizim yetişemediğimiz rekâtı kıldık.[408]

Şerh

"Bize Muhammed b. Abdullah b. Bezî'de tahdis etti... babasından şöyle dediğini nakletti." Hafız Ebu Ali el-Gassânîdedi ki: Müslim, İbn Bezî', Yezid b. Zurey'den, o Urve b. el-Muğire'den diye rivâyet edilen hadisi bu şekilde diyerek rivâyet etmekte olup, insanlar ona muhalefette bulunmuş ve bu hadisi rivâyetlerinde "Urve" yerine Hamza b. Muğîre demişlerdir. Ebu'l-Hasan ed-Darakutni ise buradaki yanılmanın Müslim'den değil, Muhammed b. Abdullah b. Bezî'den kaynaklandığını söylemiştir. el-Gassâni'nin ifadeleri burada sona ermektedir.

Kadı Iyaz da şöyle diyor: Bu hadisin rivâyetinde hadis âlimlerine göre doğrusu Hamza b. Muğîre olduğudur. Urve b. Muğîre ise diğer hadiste geçmektedir. Hamza ve Urve ise Muğire'nin iki oğlunun adıdır. Hadis her ikisinden de rivâyet edilmiştir ama Bekr b. Abdullah b. el-Müzenî'nin rivâyeti ancak Hamza b. Muğîre ile ismi verilmeksizin İbn el-Muğire'den diye gelmektedir. Bekr b. Urve deyip, ismini vermez. Ondan nakledilen rivâyette Urve diyen kimseler yanılmış olurlar. Aynı şekilde rivâyetin Bekir'den gelişinde de ihtilâf vardır. Bunu Mu'temir ondan gelen iki vecihten birisinde Bekir'den, o el-Hasan'dan, o İbn el-Muğire'den diye rivâyet etmiştir. Yahya b. Said de et-Temimî'den böylece rivâyet etmiş ve bunu da Müslim zikretmiştir. Başkaları ise Bekr'den, o el-Muğire'den diye nakletmişlerdir. Darakutni ise bu bir vehimdir demiştir. Kadı Iyaz'ın sözleri de burada sona ermektedir. Allah en iyi bilendir.

408 Müslim, 952; Nesai, 108, 125; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11495

"Ona bir matara (ibrik) götürdüm." Az önce bunun mathara ve mithara söyleyişlerinin ve kendisi ile taharet alınan kap demek olduğunu belirtmiş idik.

"Kollarını sıvamak istedi." (3/171) Yani kollarını açmaya çalıştı. Allah en iyi bilendir.

"Başının ön kısmına ve sarığına mesh etti." Bu bizim mezhep âlimlerimizin başın bir kısmına mesh etmenin yeterli olup, tümünü mesh etmenin şart olmadığına dair gösterdikleri delillerden birisidir. Çünkü başın tamamını mesh etmek vacip olsaydı, geri kalan kısmı için sarığı mesh etmekle yetinmezdi, çünkü aynı azada hem asıl, hem bedelin birlikte yapılması -mesela, bir meste mesh ederken, diğerinin ayağını yıkaması gibi-caiz değildir.

Sarığın mesh etmek suretiyle meshi tamamlamasına gelince,Şâfiî ve bir topluluğun kanaatine göre başın tamamının abdestte temizlenmiş olması için müstehap kabul edilmiştir. Sarığı başına abdestli ve abdestsiz olarak koymuş olmasının bir farkı yoktur. Aynı şekilde eğer başında takke (ve benzeri) varsa ve onu çıkarmazsa başının ön tarafına mesh eder. Sarık gibi takkenin üzerini de mesh ederek meshi tamamlaması müstehaptır.

Şayet sadece sarığı mesh etmekle yetinir ve başın hiçbir kısmını mesh etmeyecek olursa bizim mezhebimize göre ihtilâfsız olarak caiz değildir. Mâlik, Ebu Hanife ve ilim adamlarının çoğunluğunun -yüce Allah'ın rahmeti onlara- görüşü de budur. Ancak Ahmed b. Hanbel -yüce Allah'ın rahmeti ona- yalnızca onunla yetinmenin caiz olacağı kanaatindedir. Seleften bir topluluk da bu hususta ona muvafakat etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Nâsiye, başın ön tarafına denilir.

"Yanlarına vardık... yetişemediğimiz rekatı kıldık."

Bu Hadisten Çıkartılacak Pek Çok Hüküm Vardır. Bunların Bir Kısmı Şöyledir:

1- Daha faziletli olanın kendisinden daha az faziletli olana uyması caizdir. Nebinin de ümmetinden bir kişinin arkasında namaz kılması caizdir.

2- Efdal olan namazı ilk vaktinde kılmaktır. İşte onlar namazı ilk vaktinde kıldılar ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i de beklemediler.

3- İmam namazın ilk vaktinde bulunmayıp, gecikecek olursa cemaat de asıl imamın güzel ahlâkından ve bundan rahatsız olmayıp, bunun bir fitne doğurmayacağından emin olmaları halinde kendilerine namaz kıldırmak

üzere aralarından birisini öne geçirmeleri cemaat için müstehaptır. Ama onun rahatsız olmayacağından emin değilseler, vaktin ilk girişinde tek tek namazlarını kılarlar. Bundan sonra eğer cemaate yetişecek olurlarsa, cemaatle birlikte namazlarını iade etmeleri müstehap olur. (3/172)

4- İmama namazın bir kısmını kıldırdıktan sonra yetişen kişi yetiştiğini kılar. İmam selam verdikten sonra geriye kalanı tamamlar, çünkü bu geri kalan onun üzerinden (başka türlü) sakıt olmaz. Ancak Fâtiha'nın kıraati böyle değildir çünkü kişi imama rükûda iken yetişecek olursa Fâtiha yükümlülüğü kalkar.

5- Mesbuk (imama sonradan yetişen kişi) rükû, sücud ve oturuş gibi fiillerinde imama tabi olur. İsterse bu fiiller imama uyanın o sırada yapması gereken fiiller olmasın.

6- Mesbuk imamdan ancak imamın selam vermesinden sonra ayrılmış olur. Allah en iyi bilendir.

Abdurrahman'ın namazına devam etmesi ile Ebu Bekr es-Sıddık'ın -Allah ikisinden de razı olsun- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öne geçmesi için gerilemeye çalışması arasındaki fark şudur: Abdurrahman'ın namazı kıldırması esnasında bir rekât kılmış bulunuyordu. Bu bakımdan imama uyanların namaz rekâtları sıralaması bozulmaması için Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) öne geçmemiştir. Hâlbuki Ebu Bekr (radıyallâhu anh) ile ilgili mesele böyle değildir. Allah en iyi bilendir.

"Yetişemediğimiz rekâtı kıldık." Asıl yazmalarda bu şekilde tespit edilmiştir ki biz orada bulunmadan önce kılınmış olan rekâtı kıldık, demektir. Allah en iyi bilendir.

٦٣٣-٢/٨٢- حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَا حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ ابْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَمُقَدَّمِ رَأْسِهِ وَعَلَى عِمَامَتِهِ

633-82/2- Bize Umeyye b. Bistam ve Muhammed b. Abdula'lâ tahdis edip dediler ki: Bize el-Mutemir babasından şöyle dediğini tahdis etti: Bana Bekr b. Abdullah, İbn el-Muğire'den tahdis etti. Onun babasından rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mestlerine, başının ön tarafına ve sarığına mesh etti.[409]

409 Ebu Davud, 150; Tirmizi, 100; Nesai, 107; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11494

Şerh

"Bize el-Mutemir babasından tahdis etti... İbn Muğire'den, o babasından." Bu isnâdta birbirinden rivâyet nakleden tabiinden dört kişi vardır. Bunlar Ebu'l-Mu'temir, Süleyman b. Tarhan, Bekr b. Abdullah, Hasan-ı Basrî ve az önce geçtiği gibi adı Hamza olan İbnu'l-Muğire'dir. Tabiinden olan bu dört kişinin dördü de -Kûfeli olan İbnu'l-Muğire dışında- Basralıdırlar.

٦٣٤-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ بَكْرٍ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ ابْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

634-.../3- Bize Muhammed b. Abdula'lâ da tahdis etti... İbn el-Muği-re'den, O babasından, O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivâyet etti.[410]

٦٣٥-٨٣/٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى الْقَطَّانِ قَالَ ابْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ التَّيْمِيِّ عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ الْحَسَنِ عَنْ ابْنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ بَكْرٌ وَقَدْ سَمِعْتَ مِنَ ابْنِ الْمُغِيرَةِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ وَعَلَى الْعِمَامَةِ وَعَلَى الْخُفَّيْنِ

635- Bize Muhammed b. Beşşâr ve Muhammed b. Hâtim de birlikte Yahya el-Kattan'dan tahdis ettiler. İbn Hâtim dedi ki: Bize Yahya b. Said et-Teymî'den tahdis etti. O Bekr b. Abdullah'tan, o el-Hasan'dan, o İbn Muğîre b. Şu'be'den, o babasından diye nakletti. Bekr dedi ki: Ben İbnu'l-Muğire'yi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/68b) abdest aldı, başının ön tarafına (alnına), sarığa ve mestlerinin üzerine mesh etti (derken) dinledim.[411]

Şerh

"Ebu Bekr dedi ki: Ben İbnu'l-Muğire'yi... dinledim." Bu ibareyi bu şekilde tespit ettiğimiz gibi bizim ülkemizdeki asıllarda da "dinledim" şeklindedir. Sonunda (onu anlamını veren) "he" yoktur. Kadı Iyaz der ki: Bizim hocalarımızın nezdindeki nüshaların tamamında te'den sonra he olup, "onu dinledim" şeklindedir. İbn Ebû Hayseme, Darakutni ve başkaları da bunu böylece zikretmişlerdir (3/173). Ama ben bunun bazılarında "İbnu'l-Muğire'den dinledim" şeklinde sonunda he harfi olmadan rivâyeti bulunmakla birlikte

410 633 nolu hadisin kaynakları
411 633 nolu hadisin kaynakları

ben bu rivâyeti nakletmedim. Onun bu hadisi kendisinden dinlediği de daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Kadı Iyaz'ın ifadeleri bunlardır.

(Bundan sonraki) Bilal'in rivâyet ettiği hadiste "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mestlerin üzerine ve başındaki örtü üzerine mesh etti" ifadesinde başörtüsünden kastı sarıktır çünkü sarık da başı tahmîr eder yani örter.

٦٣٦-٨٤/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ عَنْ بِلَالٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ وَالْخِمَارِ وَفِي حَدِيثِ عِيسَى حَدَّثَنِي الْحَكَمُ حَدَّثَنِي بِلَالٌ وَحَدَّثَنِيهِ سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَلِيٌّ يَعْنِي ابْنَ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

636-84/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. el-Alâ tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti. (H) Bize İshak da tahdis etti. Bize İsa b. Yunus haber verdi. İkisi A'meş'den, o Hakem'den, o Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, o Ka'b b. Ucre'den, o Bilal'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mestlere ve başörtüsüne mesh etti.

İsa'nın hadisi rivâyetinde: Bana Hakem tahdis etti. Bana Bilal tahdis etti. Ayrıca bunu bana Suveyd b. Said de tahdis etti. Bize Ali -yani b. Mushir- A'meş'ten bu isnad ile tahdis etti, demektedir.

Bu hadiste (Bilal): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm, demiştir.[412]

Şerh

"Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Muhammed b. el-Alâ da tahdis edip dediler ki: ... İsa'nın hadisinde de: Bilal'den." Müslim'in bu son söyledikleri yani "İsa'nın hadisinde..." ifadeleri isnad ilminin inceliklerindendir. Yani A'meş'ten hadisi burada iki kişi rivâyet etmektedir. Bunlar Ebu Muaviye ile İsa b. Yunus'tur. Ebu Muaviye rivâyetinde A'meş'ten, o Hakem'den demiştir. İsa b. Ebi Leyla'nın A'meş'ten rivâyetinde: Bana Hakem tahdis etti diyerek "an" lafzı yerine "haddesenî" yani bana tahdis etti, lafzını kullanmıştır. Şüphesiz ki "haddesenâ" terimini özellikle tedlis yaptığı bilinen A'meş'in kullanması daha kuvvetli olduğunu gösterir. Aynı şekilde Ebu Muaviye rivâyetinde: A'meş'ten,

412 Tirmizi, 101; Nesai, 104; İbn Mace, 561; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2047

o Hakem'den, o İbn Ebî Leylâ'dan, o Bilal'den, o Ka'b b. Ucre'den diye rivâyet etmiştir. İsa ise A'meş'ten diye naklettiği rivâyetinde: Bana Hakem, İbn Ebî Leylâ'dan, o Ka'b b. Ucre'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Bilal tahdis etti deyip "Bilal'den" yerine "bana Bilal tahdis etti" ibaresini zikretmiştir. Diğer taraftan şunu da belirtelim ki. Müslim (rahimehullah)'in zikrettiği bu isnâd Darakutni'nin el-İlel adlı eserinde sözkonusu ettiği rivâyet yolundaki ihtilâfı (3/174) ve bu hadisin A'meş'ten rivâyetindeki farklılığı dile getirdiği, bazı ravilerde senedinden Bilal'in düşmüş olup, yalnızca Ka'b b. Ucre'den rivâyet ettiği, diğer bazılarının ise bunun aksine Ka'b'ı senetten düşürüp, sadece Bilal'in adını verdiği, bazılarının Bilal ile İbn Ebî Leylâ arasında el-Berâ'yı eklediği ama rivâyet edenlerin çoğunluğunun Müslim'deki gibi rivâyet etmekle birlikte bazılarının bunu Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh)'dan, onun Bilal'den diye rivâyet ettiğini söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

٢٤/٢٤- بَاب التَّوْقِيتِ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

24/24- MESTLER ÜZERİNE MESH İÇİN VAKİT TAYİNİ BABI

٦٣٧-١/٨٥- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ الْمُلَائِيِّ عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ قَالَ أَتَيْتُ عَائِشَةَ أَسْأَلُهَا عَنْ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقَالَتْ عَلَيْكَ بِابْنِ أَبِي طَالِبٍ فَسَلْهُ فَإِنَّهُ كَانَ يُسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلْنَاهُ فَقَالَ جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمُسَافِرِ وَيَوْمًا وَلَيْلَةً لِلْمُقِيمِ قَالَ وَكَانَ سُفْيَانُ إِذَا ذَكَرَ عَمْرًا أَثْنَى عَلَيْهِ

637-85/1- Bize İshak b. İbrahim el-Hanzalî de tahdis etti. Bize Abdurrezzak haber verdi. Bize Sevrî, Amr b. Kays el-Mulâî'den haber verdi. O Hakem (3/69) b. Uteybe'den, o Kasım b. Muhaymira'dan, o Şureyh b. Hâni'den şöyle dediğini nakletti: Aişe'nin yanına mestler üzerine mesh etmeye dair soru sormak için gittim. O: Ben sana Ebu Talib'in oğlunu (Ali'yi) tavsiye ederim, ona sor çünkü o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yolculuk yapardı. Ona sorduk, o: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolcu için gecesi, gündüzüyle üç gün, mukim için de gecesi gündüzüyle bir gün tespit etti, dedi. (Abdurrezzak): Süfyan, Amr'ı sözkonusu edince onu överdi, dedi.[413]

413 Nesai, 128, 129; İbn Mace, 552 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10126

٦٣٨-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ عَدِيٍّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ عَنِ الْحَكَمِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

638-.../2- Bize İshak da tahdis etti... Hakem'den bu isnâd ile aynısını nakletti.[414]

٦٣٩-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنِ الْحَكَمِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقَالَتْ ائْتِ عَلِيًّا فَإِنَّهُ أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنِّي فَأَتَيْتُ عَلِيًّا فَذَكَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

639-.../3- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Şureyh b. Hâni (3/69b) dedi ki: Aişe'ye mestler üzerine mesh etmeye dair soru sordum. O: Ali'nin yanına git, o bu hususu benden daha iyi bilir, dedi. Ben de Ali'nin yanına gittim. O da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den... zikretti, deyip, hadisi aynen nakletti.[415]

Şerh

(637–639 numaralı hadisler)

(637) Amr b. Kays el-Mulâî... "Vakit tayin etti" diğer rivâyette (639) ise "A'meş'ten... Şureyh'ten, o Aişe'den" şeklindedir. Senedindeki raviler ile ilgili olarak: el-Mulâî bilinen bir tür elbise çeşidi olan elbiseyi sattığı için bu nispetle anılmıştır. (3/175) Tekili "mulâe"nin çoğulu ise "el-mula'"dir. el-Mulâî hayırlı kimselerden birisi idi.

A'meş, Hakem, Kasım ve Şureyh Kûfeli tabiindendirler.

Hadisten Çıkartılan Hükümlere Gelince:

1- Cumhurun kabul ettiği kanaat olan mestler üzerine meshin süresinin yolculuk halinde üç gün, ikamet hali için bir gün olarak tayin edilmiş olduğuna dair açık bir delil ve bir belge bulunmaktadır. Bu ise Ebu Hanife, Şâfiî, Ahmed ve ashab-ı kiram ile onlardan sonra gelmiş çok sayıda ilim adamının kabul ettiği görüştür. Mâlik ise meşhur olan görüşünde: Herhangi bir süre tayini

414 637 nolu hadisin kaynakları

415 637 nolu hadisin kaynakları

sözkonusu olmaksızın mesh eder, demiştir. Aynı zamanda bu Şâfiî'den gelen kadim, zayıf bir görüştür. Bu görüş sahipleri İbn Ebû İmare'nin süre tayininin terk edildiği hususunda rivâyet ettiği hadisi delil göstermişlerdir. Bu hadisi de Ebu Davud ve başkaları rivâyet etmiştir. Ama hadis âlimlerinin ittifakıyla da zayıf bir hadistir. Mefhumdan anlaşılanı delil kabul edenlerin görüşüne göre, hadisin delalet yönü açıkça ortadadır. Bunu kabul etmeyenlerin görüşüne göre de şöyle denilir: Aslolan bundan fazla süre boyunca meshin yasak oluşudur. Şâfiî'nin ve pek çok kimsenin benimsediği kanaate göre süre, mestin giyinilmesinden sonra abdestin bozulması vaktinden itibaren başlar. Mestin giyilmesi ve mest yapıldığı zamandan değil.

Diğer taraftan bu hadis umumi bir hadis olmakla birlikte Safvan b. Assal (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadis ile tahsis edilmiştir. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolcu isek mestlerimizi, cünüplük sebebi dışında üç gün üç gece boyunca çıkarmamamızı emir buyurdu.

Mezhebimize mensup ilim adamları der ki: Sürenin bitiminden önce cünüp olursa artık mestler üzerine mesh caiz olmaz. Şayet gusledip, mest içindeki ayaklarını da yıkarsa cünüplüğü kalkar, namazı da caiz olur. Şayet bundan sonra abdestini bozarsa artık mest üzerine mesh etmesi caiz olmaz. Aksine mutlaka mestlerini çıkartıp, abdestli olarak mestlerini giymesi gerekir. Mest içinde ayağına necaset bulaşıp, mestin içinde iken ayağını yıkaması hali ise böyle değildir. Bu durumda bundan sonra mest üzerine mesh etme imkânı vardır. Allah en iyi bilendir.

Hadis-i şerifte ilim adamlarının söyledikleri üzere şu edebe riayet de dile getirilmektedir. Şöyle ki muhaddis, öğretici ve müftü olana eğer ondan bir şey sorulacak olur da, o da bu bilginin kendisinden daha üstün birisi tarafından bilindiğini biliyorsa, soru soranı ona yönlendirmelidir. Şayet bilmiyorsa, bunu filana sor demelidir.

Ebu Ömer b. Abdilberr der ki: Raviler bu hadisin merfu bir hadis mi yoksa Ali (radıyallâhu anh)'a mevkuf bir hadis mi olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Ama bu hadisi merfu olarak rivâyet edenlerin hıfzı da, zaptı da daha ileridir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

٢٥/٢٥- بَاب جَوَازِ الصَّلَوَاتِ كُلِّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ

25/25- BÜTÜN NAMAZLARIN TEK BİR ABDEST İLE KILINMASININ CAİZ OLDUĞU BABI

٦٤٠-١/٨٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنِي عَلْقَمَةُ بْنُ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى الصَّلَوَاتِ يَوْمَ الْفَتْحِ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ لَقَدْ صَنَعْتَ الْيَوْمَ شَيْئًا لَمْ تَكُنْ تَصْنَعُهُ قَالَ عَمْدًا صَنَعْتُهُ يَا عُمَرُ

640-86/1- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti. Bize babam tahdis etti. Bize Süfyan, Alkame b. Mersed'den tahdis etti. (H) Bana Muhammed b. Hakim de -ki lafız onundur- tahdis etti. Bize Yahya b. Said b. Süfyan tahdis edip dedi ki: Bana Alkame b. Mersed, Süleyman b. Bureyde'den tahdis etti. O babasından rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği günü bütün namazları tek bir abdestle kıl(dır)dı, mestleri üzerine de mesh yaptı. Ömer ona: Bugün daha önce yapmamış olduğun bir iş yaptın, dedi. Allah Rasûlü: *"Bunu bilerek (kasten) yaptım, ey Ömer"* buyurdu.[416]

Şerh

"Bureyde (radıyallâhu anh)'dan rivâyete göre... kasten yaptım ey Ömer, buyurdu."

Bu Hadiste Çeşitli Bilgiler Vardır.

1- Mestler üzerine mesh etmek caizdir.

2- Farz ve nâfile birçok namaz, bozulmadığı sürece tek abdestle kılınabilir ve bu, içtihadı muteber olan ilim adamlarının icmaı ile caizdir. Ebu Cafer et-Tahavi ve Buhari'nin Şerhinde Ebu'l-Hasan b. Battal bir grup ilim adamından: Abdestli dahi olsa her bir namaz için abdest almak icap eder, dediklerini nakletmektedirler. Bu kanaatte olanlar yüce Allah'ın: *"Namaz için kalkacak olursanız yüzlerinizi... yıkayınız."* (Maide, 5/6) âyetini delil göstermişlerdir.

416 Ebu Davud, 172 -muhtasar olarak-; Tirmizi, 61; Nesai, 133; İbn Mace, 510 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1928

Bu kanaatin herhangi bir kimseden sahih olarak nakledilmiş olabileceğini sanmıyorum. Muhtemelen bu görüşleriyle her bir namaz kılınacağı vakit yeni bir abdest almanın müstehap olduğunu kastetmiş olmalıdırlar. Cumhurun delili ise bu husustaki sahih hadislerdir. Bunlardan biri bu hadistir, diğeri de Buhari'nin sahihinde yer alan Enes'in rivâyet ettiği şu hadistir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) her bir namaz için bir abdest alırdı. Bizden herhangi birimize abdestini bozacak bir hali olmadığı sürece tek bir abdest yeterli idi."

Yine Buhari'nin sahihinde yer alan Suveyd b. en-Numan'ın rivâyet ettiği şu hadiste buna delildir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikindi namazını kıldırdıktan sonra sevik yedi sonra abdest almaksızın akşam namazını kıldırdı." Bu manada çok sayıda hadis-i şerif vardır ki, Arafat ile Müzdelife'de vesair seferlerde ikişer vakit namazı bir arada cem edip kıldığına dair hadis ile Hendek günü geçirdiği namazları bir arada kılmasına dair hadis ve diğer rivâyetler de buna delildir.

Ayet-i kerimeden maksat ise -yüce Allah en iyi bilendir- hadesli (abdestsiz) olarak namaza kalktığınız vakit demektir. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiili uygulamasıyla nesh edilmiş olduğu da söylenmiştir. Ama bu görüş zayıftır. Allah en iyi bilendir.

Abdest ve Teyemmüm Tazelemenin Hükmü

Mezhep âlimlerimiz der ki: Abdesti tazelemek müstehaptır. Bu da bir kimsenin abdestli olmakla birlikte hadessiz olarak (abdesti bozulmadığı halde) ikinci olarak abdest almasıdır. Abdest tazelemenin müstehap oluşunun şart olması ile ilgili olarak çeşitli görüşler vardır:

a. Abdestiyle farz ya da nâfile bir namaz kılmış kimseler için abdest tazelemek müstehaptır.

b. Ancak abdestle farz namaz kılmış olan kimseler için tazelemek müstehaptır.

c. Abdest ile mushafa dokunmak, tilavet secdesi yapmak gibi ancak abdestli olarak yapılması caiz olan bir işi yapmış kimseler için tazelemek müstehaptır.

d. Yeni abdest ile önceki abdest arasında bir süre geçmiş olması şartıyla o abdestle hiçbir iş yapmamış olsa dahi abdestini tazelemesi müstehaptır (3/177) ama meşhur ve sahih mezhebe göre yeni bir gusül almak müstehap değildir; ama İmamu'l-Harameyn bir şekilde müstehap olduğuna dair bir görüş nakletmektedir.

e. Teyemmümün yenilenmesinin müstehap oluşuyla ilgili iki görüş vardır. Bu görüşlerin daha meşhur olanına göre müstehap olmaz. Bu da suyun bulunması ile birlikte teyemmüm yapmış olan yaralı, hasta ve benzeri durumdaki kimseler hakkındadır. Eğer teyemmüm yapacak kimse için su aramak icap etmez görüşünü kabul edecek olursak, başka kimseler hakkında da aynı durum düşünülebilir. İkinci husus ise teyemmümün yapılacağı yer ile ilgilidir. Allah en iyi bilendir.

Ömer (radıyallâhu anh)'ın: "Bugün daha önce yapmadığın bir iş yaptın" demesi, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in daha faziletli olan ile amel etmek üzere her bir namaz için abdest almayı devamlı sürdürdüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca sözü geçen günde beş vakit namazı tek bir abdest ile de caiz oluşunu beyan etmek üzere kıldığını göstermektedir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu bilerek yaptım, ey Ömer"* buyurması bunu göstermektedir.

3- Hadiste bir kimsenin daha faziletli olan zata dış görünüşü itibariyle alışkın olduğu âdete muhalif olmayan bazı davranışları hakkında soru sormasının caiz olduğu anlaşılmaktadır; çünkü bu aykırı davranışlar unuttuktan dolayı yapılmış ve hatırlarsa ondan dönme ihtimali olabilir. Bazen de daha faziletli olanın yaptığı bu davranışı fark edemediği bir sebep dolayısıyla kasten yapmış olabilir, böylelikle soran kişi bu fark edemediği sebebi öğrenmiş ve yararlanmış olur. Allah en iyi bilendir.

Başlıktaki hadisin isnadına gelince, "İbn Numeyr dedi ki: Bize Süfyan, Alkame b. Mersed'den tahdis etti" denilmektedir. Diğer rivâyet yolunda da: "Yahya b. Said, Süfyan'dan dedi ki: Bana Alkame b. Mersed tahdis etti" şeklindedir.

Müslim (rahimehullah)'ın böyle yapıp, Süfyan ve Alkame'yi tekrar zikretmesinin çeşitli faydaları vardır. Bunlardan birisi şudur: Süfyan (rahimehullah) tedlis yapan ravilerdendir. İlk rivâyette ise: Alkame'den diye rivâyeti nakletmiştir. Tedlis yapan ravinin ise an (dan) lafzını kullanarak yaptığı rivâyet ittifakla delil gösterilmez. Ancak bir başka yoldan onu dinlediği sabit olması hali müstesnadır. Bundan dolayı Müslim, Süfyan'ın, Alkame'den hadisi dinlemiş olduğunu açıkça ifade eden ikinci rivâyet yolunu zikrederek: "Bana Alkame tahdis etti" dediğini kaydetmiştir.

İsnattaki diğer faydalı husus da şudur: İbn Numeyr dedi ki: Bize Süfyan ve Yahya b. Said tahdis etti. O Süfyan'dan diye rivâyet etti.

Müslim (rahimehullah) her iki ravinin rivâyetini onlardan birisinin kullandığı siga ile nakletmeyi caiz görmemiştir. Çünkü "bize tahdis etti" lafzı ittifakla senedin muttasıl olduğu anlamında kabul edilir. Ancak "an"lafzının -mukaddimenin Şerhinde kaydettiğimiz gibi- ittisal ifade edip, etmediği ihtilâflıdır.

٢٦/٢٦- باب كَرَاهَةِ غَمْسِ الْمُتَوَضِّئِ وَغَيْرِهِ يَدَهُ الْمَشْكُوكَ فِي نَجَاسَتِهَا فِي الْإِنَاءِ قَبْلَ غَسْلِهَا ثَلَاثًا

26/26- ABDEST ALANIN VE BAŞKASININ NECİS OLUP OLMADIĞI ŞÜPHELİ ELİNİ ÜÇ DEFA YIKAMADAN KABA DALDIRMASININ MEKRUH OLDUĞU BABI

٦٤١-١/٨٧- وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَحَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلَا يَغْمِسْ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ

641-87/1- Bize Nasr b. Ali el-Cehdamî ile Hamid b. Ömer el-Bekrâvî tahdis edip dediler ki: Bize Bişr b. el-Mufaddal (3/70a) Halid'den, o Abdullah b. Şakik'den, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz uykudan uyandığı vakit elini üç defa yıkamadıkça kaba daldırmasın. Çünkü o elinin geceyi nerede geçirdiğini bilmez"* buyurdu.[417]

٦٤٢-٠٠٠/٢- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي رَزِينٍ وَأَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَفِي حَدِيثِ وَكِيعٍ قَالَ يَرْفَعُهُ بِمِثْلِهِ

642-.../2- Bize Ebu Kureyb ve Ebu Said el-Eşec tahdis edip dediler ki: Bize Vekî'' tahdis etti. (H) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Muaviye tahdis etti. (Vekî'' ile) ikisi A'meş'ten, o Ebu Rezîn ve Ebu Salih'ten onlar Ebu

417 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13567

Hureyre'den diye rivâyet etti. Ebu Muaviye rivâyetinde: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, dedi.Vekî'' rivâyetinde: Hadisi Allah Rasûlüne ref edip, aynısını nakletti, dedi.[418]

٦٤٣-٠٠٠/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ح وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

643-.../3- Bize Ebu Bekr b. Ebû Şeybe, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Zühri'den tahdis etti. O Ebu Seleme'den (H). Bunu bana ayrıca (3/70b) Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, Zührî'den haber verdi. O İbnu'l-Müseyyeb'den diye nakletti. (Ebu Seleme ile birlikte ikisi) Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadisi aynen rivâyet etti.[419]

٦٤٤-٨٨/٤- وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَعْيَنَ حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْرِغْ عَلَى يَدِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَبْلَ أَنْ يُدْخِلَ يَدَهُ فِي إِنَائِهِ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي فِيمَ بَاتَتْ يَدُهُ

644-88/4- Bana Seleme b. Şebib de tahdis edip dedi ki: Bize Hasan b. A'yen tahdis etti. Bize Ma'kil, Ebu'z-Zubeyr'den tahdis etti. O Cabir'den, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre kendisine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Biriniz uyandığı zaman elini kabına daldırmadan önce eline üç defa su döksün. Çünkü o elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez"* buyurduğunu haber verdi.[420]

418 Ebu Davud, 103; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12516, 14609

419 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14742

420 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12233

٦٤٥-٠٠٠/٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ يَعْنِي الْحِزَامِيَّ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ح وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْ هِشَامٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ مَخْلَدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ ح وَحَدَّثَنَا الْحُلْوَانِيُّ وَابْنُ رَافِعٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَا جَمِيعًا أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي زِيَادٌ أَنَّ ثَابِتًا مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ فِي رِوَايَتِهِمْ جَمِيعًا عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ كُلُّهُمْ يَقُولُ حَتَّى يَغْسِلَهَا وَلَمْ يَقُلْ وَاحِدٌ مِنْهُمْ ثَلَاثًا إِلَّا مَا قَدَّمْنَا مِنْ رِوَايَةِ جَابِرٍ وَابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ وَأَبِي صَالِحٍ وَأَبِي رَزِينٍ فَإِنَّ فِي حَدِيثِهِمْ ذِكْرَ الثَّلَاثِ

645-.../5- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti. Bize Muğîre -yani el-Hizâmî-, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti. O el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den (H). Bize Nasr b. Ali de tahdis etti. Bize Abdula'lâ, Hişam'dan tahdis etti. O Muhammed'den, o Ebu Hureyre'den (H). Bana Ebu Kureyb de tahdis etti, bize (3/71a) Halid -yani b. Mahled- Muhammed b. Cafer'den tahdis etti. O Alâ'dan, o babasından, o Ebu Hureyre'den (H). Bana Muhammed b. Râfi''de tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, Hemmam b. Münebbih'ten haber verdi, o Ebu Hureyre'den (H). Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti. Bize Muhammed b. Bekr tahdis etti. (H) Bize el-Hulvânî ve İbn Râfi' de tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti. Hepsi birlikte: Bize İbn Cureyc bildirdi, dediler. Bana Ziyad'ın haber verdiğine göre Abdurrahman b. Zeyd'in azatlısı Sabit kendisine şunu haber vermiştir: O Ebu Hureyre'yi -hepsinin rivâyetlerinde- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi naklettiğini dinlemiştir. Hepsi de rivâyetlerinde: *"Onu yıkayıncaya kadar"* demişlerdir. Ancak onlardan hiçbiri *"üç defa"* dememiştir. Yalnız daha önce kaydettiğimiz Cabir, İbnu'l-Müseyyeb, Ebu Seleme, Abdullah b. Şakik, Ebu Salih (3/71b) ve Ebu Rezîn müstesnadır. Onların hadisi rivâyetlerinde üç defa sözkonusu edilmiştir.[421]

421 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12228, 13897, 14089, 14533

Şerh

(641–645 numaralı hadisler)

(641) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz uykudan uyandığı zaman... buyurdu."* (3/178) Şâfiî ve diğer ilim adamları -yüce Allah'ın rahmeti onlara- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez"* buyruğunun şu anlama geldiğini söylemişlerdir: Hicazlılar taşlarla istincâ yapıyorlardı. Onların ülkeleri de sıcaktı. Onlardan biri uyudu mu terlerdi. Uyuyan bir kimsenin elinin o necis yerde yahut bir sivilce (yara), bir pire ya da bunun dışında bir pislik üzerinde gezinmeyeceğinden emin olamaz.

Bu hadiste hem bizim mezhebimize, hem de cumhurun mezhebine göre çok sayıda meseleye delâlet vardır.

1- Az miktardaki suya bir necaset gelecek olursa bu necaset az da olsa ve onun niteliklerini değiştirmese dahi o suyu necis eder; çünkü ele bulaşan bir necaset görülmeyecek kadar oldukça az olur. İki kulle (testi) almayacak hatta ona yakın miktardaki bir suyu almayacak kadar küçük hacimli kapları kullanmak adetleri idi.

2- Suyun necasetin üzerine gelmesi ile necasetin suya gelmesi arasında fark vardır. Necaset suya gelecek olursa suyu necis eder; ama su necaset üzerine gelirse onu izale eder.

3- Yedi defa (necis kabın) yıkanması bütün necasetler hakkında genel bir hüküm değildir. Şeriat bu hususta özel olarak köpeğin yaladığı kap hakkında vârid olmuştur.

4- İstincâ yapılan yer taşlarla temizlenmiş olmaz. Aksine o namaz için bağışlanır bir necaset olarak kalmaya devam eder.

5- Necasetin üç defa yıkanması müstehaptır. Çünkü necis olması muhtemel olan hakkında üç defa yıkamak emredildiğine göre necis olduğu kesin bilinen için bu emrin sözkonusu olması öncelikledir.

6- Necis olduğundan şüphe olunan yerin üç defa yıkanması müstehaptır.

7- Necis olduğu sanılan bir yerin üç defa yıkanması müstehaptır, su serpmenin onda bir etkisi yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yıkamadıkça, yıkamadan"* buyurmuş, onu yıkamadan yahut ona su serpmeden... buyurmamıştır.

8- İbadetlerde ve diğer hususlarda ihtiyat sınırından çıkıp, vesvese sınırına girmediği sürece ihtiyatlı olanı yapmak müstehaptır. İhtiyat ile vesvese arasındaki fark ile ilgili yapılacak açıklamalar uzun olup, ben bunları el-Mühezzeb Şerhinde kaplar ile ilgili babta açıklamış bulunuyorum. (3/179)

9- Açıkça söylenmesinden sakınılan hususlarda kinayeli lafızlar kullanmak müstehaptır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez"* buyurmuş, eli dübürüne yahut zekerine değmiş yahut bir necaset ve benzeri yerlere değmiş olabilir buyurmamaktadır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu buyruğunun anlamı bu olsa bile Kur'ân-ı Azimuşşan'da ve sahih hadislerde bunun benzerleri de pek çoktur. Ancak böyle bir yola dinleyicinin kinayeli lafızlarla maksadı anladığı bilinecek olursa başvurulur. Eğer böyle değilse karışıklığı gidermek ve istenene aykırı bir duruma düşmeyi önlemek için açık ifadeler kullanmak zorunludur. Açık ifadeler kullanılarak gelen rivâyetler de buna göre yorumlanır. Allah en iyi bilendir.

Bunlar bu hadiste burada kastedilen ve anlaşılan hükmün dışında hadisten çıkartılan hükümlerdir. Burada maksat olarak gözetilen hüküm ise elin yıkanmadan önce kaba daldırılmasının yasak oluşudur. Bu hususta da icma vardır ama önceki ve sonraki ilim adamlarının büyük çoğunluğu buradaki yasağın tahrimî değil, tenzihî olduğunu kabul etmişlerdir.

Emre muhalefet edip, elini kaba yıkamadan daldırsa su bozulmaz ve bu şekilde elini daldıran kişi de günahkâr olmaz. Mezhep âlimlerimiz Hasan-ı Basrî (rahimehullah)'dan eğer gece uykusundan kalkmış ise böyle bir suyun necis olduğuna hükmettiğini nakletmektedirler. Onlar bu görüşü aynı zamanda İshak b. Râhûye ve Muhammed b. Cerir et-Taberi'den de rivâyet etmişlerdir ama bu görüş oldukça zayıftır. Çünkü su ve elde aslolan temiz olmalarıdır, şüphe ile necis olmazlar. Şeriattaki kaideler de bunun böyle olduğu hususunda birbirini desteklemektedir. El hakkında güçlü kanaatin necis olduğudur, demek de mümkün değildir. Hadise gelince yasak, tenzih olarak yorumlanır.

Diğer taraftan bizim ve muhakkiklerin mezhebindeki kanaate göre bu hüküm uykudan kalkmaya özel değildir. Aksine bu hususta itibar edilen elin necis olup olmadığı hususundaki şüphedir. Elin necis olup olmadığı hususunda ne zaman şüphe ederse yıkamadan onu su kabına daldırması mekruh olur. İster gece, ister gündüz uykusundan uyanmış olsun, isterse de uyumaksızın necis olup olmadığı hususunda şüphe etsin fark etmez. İlim adamlarının çoğunluğunun kanaati budur. (3/180) Bununla birlikte Ahmed b. Hanbel (rahimehullah)'dan nakledilen bir rivâyete göre eğer kişi gece uykusundan

uyanmış ise (yıkamadan kaba daldırması) tahrimen mekruhtur. Eğer gündüz uykusundan uyanmışsa tenzihen mekruhtur. Davud ez-Zâhirî de hadiste zikredilen "geceyi geçirmek" lafzına dayanarak ona uygun kanaat belirtmiştir, bu da oldukça zayıf bir görüştür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Çünkü o elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez"* buyruğu ile illete dikkat çekmiş bulunmaktadır; yani o elinin necis olmadığından emin olamaz demektir. Bu da gece ve gündüz uykusu esnasında ve uyanık iken dahi necaset ihtimalinin varlığı halinde genel bir hükümdür. Öncelikle gecenin sözkonusu edilmesi ise çoğunlukla görülen halin bu oluşundan dolayıdır. Ona ait özel bir hüküm olduğu zannı ile sadece gece hakkında olduğu sözkonusu edilemez, aksine bundan sonra illeti zikretmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Bütün bu hükümler elin necaseti hususunda şüphe etmesi halindedir. Elinin temiz olduğundan emin olup, onu yıkamadan önce kaba daldırmak isterse mezhep âlimlerimizden bir topluluk, bunun da hükmü şüphe hükmü ile aynıdır. Çünkü necaset sebepleri bazı hallerde çoğu kimse tarafından fark edilemez ve bilinemez, demişlerdir.

Bundan dolayı bilmeyen kimsenin bu hususta işini gevşek tutmaması için kapıyı kapatmak sözkonusu olmuştur. Bununla birlikte mezhep âlimlerimizin büyük çoğunluğunun benimsediği daha sahih olan kanaat, bunun mekruh olmadığıdır, aksine burada ilk olarak elini daldırmak ile yıkamak arasında muhayyerlik sözkonusudur; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) uykuyu sözkonusu etmiş ve illet olan şüpheye dikkat çekmiştir. İllet ortada yoksa mekruh oluşta ortadan kalkar. Şayet yasak genel olsaydı o takdirde sizden biriniz su kullanmak isterse elini yıkamadan suya daldırmasın demeli idi, böyle bir ifade daha genel ve daha güzeldir. Allah en iyi bilendir.

Mezhep âlimlerimiz şöyle der: Şayet su büyük bir kapta yahut bir kayada (havuzda) bulunup da ondan su dökme imkânı yoksa yanında da onunla suyu alabileceği küçük bir kap bulunmuyorsa bunun yolu suyu ağzına aldıktan sonra o su ile ellerini yıkamasıdır yahut elbisesinin temiz tarafı ile suyu alır ya da başkasının yardımını ister. Allah en iyi bilendir.

Başlıktaki Senedler Hakkında

Senette geçen "el-Cehdamî" nisbeti ile ilgili açıklama mukaddimede geçmişti.

Hamid b. Ömer el-Bekrâvî'nin adı (3/181) Hamid b. Ömer b. Hafs b. Ömer b. Abdullah olup, Abdullah da sahabi olan Ebu Bekre Nufey' b. Haris'in oğludur. Böylelikle Hamid dedesine nispet edilmiş olmaktadır.

Senetteki Ebu Rezîn'in adı Mesud b. Mâlik el-Kûfî olup, Kûfe'nin âlimlerinden idi. Ebu Vâil, Şakik b. Seleme'nin azatlısıdır.

Senette (642) Müslim (rahimehullah)'ın: "Ebu Muaviye rivâyetinde: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, dedi. Vekî' rivâyetinde: Hadisi Allah Rasûlüne ref edip, aynısını nakletti, dedi." Demesi onun ihtiyatının, oldukça dikkatli ve incelikli bakışının, geniş bilgisinin, son derece sağlam anlayışının bir neticesidir.

Çünkü Ebu Muaviye ile Vekî''in rivâyetleri farklıdır. Onlardan biri: Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu, derken, diğeri: Ebu Hureyre'den hadisi Rasûlullah'a merfu olarak nispet etti, demiştir.

Bu ise daha önce ilgili fasıllarda kaydettiğimiz gibi ilim ehli nezdinde öteki ile aynı anlamdadır. Ama Müslim (rahimehullah) mana yoluyla rivâyet etmek istememiştir. Çünkü mana yoluyla rivâyet birçok ilim adamı topluluğu nezdinde haram olmakla birlikte çoğunluğa göre caizdir. Ancak daha uygunu ondan sakınmaktır. Allah en iyi bilendir.

Senette (644) "Ma'kil, Ebu'z-Zubeyr'den" ibaresi de vardır ki Ebu'z-Zubeyr Muhammed b. Müslim b. Tedrus olup, birkaç yerde buna dair açıklama geçmişti.

Muğîre el-Hizami ise meşhur olana göre Muğire'nin mim harfinin ötreli oluşudur, kesreli de söylenir. Mukaddime'de her ikisinden söz edilmişti. Allah en iyi bilendir.

٢٧/٢٧- باب حُكْمِ وُلُوغِ الْكَلْبِ

27/27- KÖPEĞİN KABI YALAMASININ HÜKMÜ BABI

٦٤٦-١/٨٩- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ أَخْبَرَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي رَزِينٍ وَأَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيُرِقْهُ ثُمَّ لِيَغْسِلْهُ سَبْعَ مِرَارٍ

646-89/1- Bana Ali b. Hucr es-Sa'di de tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Köpek birinizin kabına dilini sokup yalarsa onu döksün sonra o kabı yedi defa yıkasın."*[422]

422 Nesai, 66; İbn Mace, 363; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14607

٦٤٧-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَلَمْ يَقُلْ فَلْيُرِقْهُ

647-.../2- Bize Muhammed b. es-Sabbâh da tahdis etti... A'meş'ten bu isnâd ile aynısını rivâyet etti ama *"onu döksün"* demedi.[423]

٦٤٨-٩٠/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ

648-90/3- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Mâlik'e, Ebu'z-Zinâd'dan naklen okudum. O el-A'rec'den, onun Ebu Hureyre'den rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Köpek birinizin kabına dilini sokup yalayacak olursa onu yedi defa yıkasın"* buyurdu.[424]

٦٤٩-٩١/٤- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُولَاهُنَّ بِالتُّرَابِ

649-91/4- Bana Zuheyr b. Harb da (3/72) tahdis etti... Ebu Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Köpek birinizin kabına dilini sokup yalayacak olursa, o kabın temizlenmesi birincileri toprak ile olmak üzere yedi defa onu yıkamasıdır"* buyurdu.[425]

٦٥٠-٩٢/٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِيهِ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ

650-96/5- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Hemmam b. Münebbih dedi ki: Bu(nlar) Ebu Hureyre'nin bize Rasûlullah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği hadislerdir deyip çeşitli hadisler

423 646 nolu hadisin kaynakları
424 Buhari, 172; Nesai, 63; İbn Mace, 364; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13799
425 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14510

zikretti. Bunlardan birisi: Ve (Ebu Hureyre) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Köpek dilini herhangi birinizin kabına sarkıtıp, yalayacak olursa onun temizliği o kabı yedi defa yıkamasıdır"* buyurdu.[426]

٦٥١-٩٣/٦- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ سَمِعَ مُطَرِّفَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ الْمُغَفَّلِ قَالَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقَتْلِ الْكِلَابِ ثُمَّ قَالَ مَا بَالُهُمْ وَبَالُ الْكِلَابِ ثُمَّ رَخَّصَ فِي كَلْبِ الصَّيْدِ وَكَلْبِ الْغَنَمِ وَقَالَ إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ فِي التُّرَابِ

651-93/6- Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti... Mutarrif b. Abdullah, İbn Muğaffel'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/72b) köpeklerin öldürülmesini emretti sonra: *"Köpeklerden onlara ne"* buyurdu. Sonra av köpeği ve koyun köpeği (çoban köpeği) hakkında ruhsat verdi ve: *"Köpek dilini kaba daldırıp, yalayacak olursa onu yedi defa yıkayınız, sekizincisinde de onu toprakla ovalayınız"* buyurdu.[427]

٦٥٢-٠٠٠/٧- وَحَدَّثَنِيهِ يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّ فِي رِوَايَةِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ مِنَ الزِّيَادَةِ وَرَخَّصَ فِي كَلْبِ الْغَنَمِ وَالصَّيْدِ وَالزَّرْعِ وَلَيْسَ ذَكَرَ الزَّرْعَ فِي الرِّوَايَةِ غَيْرُ يَحْيَى

652-.../7- Bunu bana Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti. Bize Halid -yani b. el-Haris- tahdis etti. (H) Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti. Bize Yahya b. Said tahdis etti. (H) Bana Muhammed b. el-Velid de tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti. Hepsi Şu'be'den bu isnâd ile hadisi aynen nakletti, ancak Yahya b. Said'in rivâyetinde: "Koyun, av ve ziraat köpeğine ruhsat verdi" fazlalığı vardır. Fakat Yahya'dan başka "ziraat" kaydını zikreden yoktur.[428]

---

426 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14443

427 Müslim, 3997, 3998; Ebu Davud, 74; Nesai, 67, 335, 336; İbn Mace, 365 -muhtasar olarak-, 3200, 3201; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9665

428 651 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

(646–652 numaralı hadisler)

Bu bapta (646) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Köpek birinizin kabına dilini sarkıtıp yalarsa... yedi defa yıkasın."* Diğer (649) nolu rivâyette: *"Köpek birinizin kabına dilini sarkıtıp yalarsa... birincileri toprak ile olmak üzere"*; (650) Diğer rivâyette *"köpek dilini sarkıtıp yalarsa... yedi defa yıkamasıdır"* (651) Diğer rivâyette "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öldürülmesini emretti... sekizincisinde de toprakla ovalayınız." (652) Diğer "rivâyette koyun, av ve ziraat köpeği için ruhsat verdi" buyurmaktadır.

Başlıktaki rivâyetlerin senetleri ile lafızlarına dair açıklamalara gelince (3/183): Ebu Rezîn'den bundan önceki bapta söz edilmişti.

"Velağa" fiili hakkında dilbilginlerinin dediklerine göre dilinin ucu ile su içmek demektir. Ebu Zeyd dedi ki: Köpek içeceğimizi yaladı denilip, bu fiil kullanılacak olursa "be" ve "fi" ile "min" edatları ile geçişi yapılır.

"Hemmam'ın sahifesinde, dedi ve çeşitli hadisler zikretti. Bunlardan birisi de..." Daha önce fasıllarda ve başka yerlerde bu ibarenin faydası ve anlamı ile ilgili açıklama geçti.

Başlığın sonunda "fakat Yahya'dan başka "ziraat" kaydını zikreden yoktur" ibaresi bütün asıl nüshalarda bu şekildedir ve doğrudur. Bu da Yahya dışında bu rivâyeti kimse zikretmemiştir, demektir.

Senette geçen Ebu't-Teyyah'ın adı Yezid b. Humeyd ed-Dubaî el-Basrî olup, salih bir zat idi. Şu'be: Biz onu Ebu Hammad künyesi ile çağırırdık, demiştir. Yine dedi ki: Bana ulaştığına göre o henüz bir genç iken Ebu't-Teyyah künyesi ile anılırdı.

İbnu'l-Muğaffel'in adı Abdullah b. el-Muğaffel el-Müzenî'dir.

Müslim'in (651) "bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti... Ebu'l-Muğaffel'den" (652): "Bunu Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti... Hepsi Şu'be'den" Bu isnâdta ve onun gibi bütün yollardaki bu isnâdların ravileri hep Basralıdır. Daha önce defalarca Şu'be'nin hem Vasıt'lı, hem de Basralı olduğunu belirtmiştik. Burada zikredilen Yahya b. Said de "el-Kattan"dır. Allah en iyi bilendir.

Baptaki Hadislerden Çıkartılan Hükümler

1- Bu bapta Şâfiî ve onun dışında köpeğin necis olduğunu söyleyenlerin görüşleri lehine açık bir delalet vardır; çünkü temizlik ya hadesten ya da

necasetten olur. Burada hades sözkonusu olmadığına göre geriye sadece necaset kalmaktadır. Eğer burada temizlikten kasıt sözlük anlamıyla temizliktir denilecek olursa buna sözün şer'i bakımdan hakikat anlamına göre anlaşılması, sözlük anlamına göre önceliklidir diye cevap verilir.

2- Köpeğin yaladığı şey necis olur. Eğer bu şey sıvı bir yiyecek ise onu yemek de haram olur; çünkü onu dökmek onu zayi etmektir. Eğer temiz olsaydı onu dökmeyi bize emretmezdi; çünkü bize malı zayi etmek yasaklanmıştır. Bizim mezhebimizin görüşü budur. Çoğunluğun mezhebi ise içinde yaladığı şey necis olur. Bu hususta barındırılmasında izin verilen köpek ile başkası arasında bir fark olmadığı gibi,çölde yaşayan köpek ile şehirde yaşayan köpek arasında da -lafzın genelliğinden ötürü- fark yoktur.

Mâlik'in mezhebinde dört görüş vardır: Temiz olduğu, necis olduğu, edinilmesine izin verilenin artığının temiz diğerlerinin temiz olmadığı görüşü. Bu üçü Mâlik'ten nakledilmiştir. Dördüncüsü ise Abdulmelik b. Macişun el-Mâliki'den nakledilmiş olup, buna göre çölde yaşayan köpek ile şehirde yaşayan arasında da bir fark yoktur.

3- Köpeğin yaladığının dökülmesi emredilmiştir. Bizim mezhebimizde bunun üzerinde ittifak vardır. Ama onu dökmek aynı dolayısıyla mı vaciptir yoksa (3/184) kabı kullanmak istediği zaman mı onu döker? Bu hususta farklı görüşler vardır. Mezhep âlimlerimizin çoğunluğunun zikrettiğine göre aynı dolayısıyla onu dökmek icap etmez. Aksine bu müstehaptır ama kabı kullanmak isteyince onu döker. Bazı âlimlerimizin kanaatine göre ise onu derhal dökmek vaciptir. İsterse kabı kullanmak istemesin. Bu görüşü de Mâverdî, el-Hâvî adlı kitabında bizim mezhep âlimlerimizden nakletmiş bulunmaktadır.

Bu görüş lehine emrin mutlak oluşu delil gösterilir. Mutlak emir ise tercih edilen kanaate göre vücub gerektirir. Fukahânın çoğunluğunun görüşü de budur. Birincisinin lehine ise diğer necis sulara kıyas delil gösterilir. Çünkü onların dökülmesinin vacip olmadığı hususunda görüş ayrılığı yoktur. Ama buna da köpeğin yalaması meselesinde maksat yasaklayıp, alıkoymak, hükmün ağırlığını bildirmek ve köpeklerden nefret ettirmekte mübalağa etmektir diye cevap verilebilir. Allah en iyi bilendir.

4- Köpeğin yalaması dolayısıyla sözkonusu olan necaseti yedi defa yıkamak icap eder. Bizim mezhebimiz de budur. Mâlik, Ahmed ve büyük çoğunluğun görüşü de budur. Ebu Hanife ise onu üç defa yıkamak yeterlidir,demiştir. Allah en iyi bilendir.

Rivâyetlerin Telif Edilmesi

Rivâyetlerin birbirleriyle telif edilmesine gelince, bir rivâyette *"yedi defa"*, diğerinde *"birincileri toprak ile olmak üzere yedi defa"*, bir rivâyette *"sonuncuları yahut birincileri"*, bir başka rivâyette *"yedincisi toprak ile olmak üzere yedi defa"*, başka bir rivâyette: *"Yedi defa yıkayınız ve sekizincisini de toprakla ovalayınız"* buyurulmaktadır. Beyhaki ve başkaları bütün bu rivâyetleri kaydetmiş bulunmaktadır. Bu rivâyetlerde birinci defanın ve diğerlerinin kayıtlı olarak zikredilmesi şart olarak zikredilmemiştir. Maksat bu yıkamalardan birisinin böyle olmasıdır. Sekizincisini toprakla ovalayınız rivâyetine gelince, bizim ve büyük çoğunluğun kanaatine göre maksat kabı yedi defa yıkayınız ve onlardan birisi su ve toprak ile birlikte olsun adeta toprak da onu (ayrıca) bir defa yıkamak yerini tuttuğundan ötürü bu sebeple ona sekizinci defa denilmiştir. Allah en iyi bilendir.

5- Şunu da bilmek gerekir ki, bizim mezhebimize göre köpeğin dili ile yalaması ile, onun diğer cüzleri arasında bir fark yoktur. Mesela köpeğin sidiği yahut pisliği, kanı, teri, kılı, salyası yahut organlarından herhangi birisi temiz bir şeye isabet edip, ikisinden birisi eğer nemli durumda ise, birileri toprakla olmak üzere onu yedi defa yıkamak icap eder.

Bir kapta iki köpek yahut bir köpek birkaç defa yalayacak olursa bizim mezhebimizin bu hususta üç görüşü vardır. Sahih görüş hepsi için yedi defa yıkamasının yeterli olduğudur, ikincisi görüşe göre her bir yalama için yedi defa yıkamak icap eder, üçüncü görüş ise tek bir köpek birkaç defa yalamışsa yedi defa yıkamak gerekir ve her bir köpek için de yedi defa gerekir.

6- Şayet başka bir necaset köpeğin yalamış olduğu bir kaba düşecek olursa hepsi için yedi defa yıkamak yeterlidir. Sahih kabul edilen kanaate göre sekizinci yıkamanın yalnız su ile yapılması, kabın çok miktardaki suya daldırılıp içinde yedi defa yıkayacak kadar bir süre kalması toprakla yıkamanın yerini tutmaz. Tuttuğu söylendiği gibi sabun ve çöven ile benzerleri de sahih kabul edilen görüşe göre toprağın bulunması ile bulunmaması arasında da fark yoktur. Sahih kabul edilen görüşe göre necis toprakla yıkamak la gerçekleşmez, şayet bulaşan necaset köpeğin kanı yahut onun pisliği ise bu necasetin aynı -mesela- ancak altı defa yıkamakla izale edilebilirse acaba bu altı defa yıkamak mı sayılacaktır yoksa bir defa yıkamak mı yoksa kesinlikle yedi yıkamadan sayılmayacak mı? Bu hususta üç görüş vardır. Sahih olanı bir defa yıkamak sayılacağıdır.

Domuzun hükmü de bütün bu meselelerde köpeğin hükmü ile aynıdır. Bizim görüşümüz budur ama ilim adamlarının çoğunluğu domuzun yedi

defa yıkamaya ihtiyacının olmadığı şeklindedir. Şâfiî'nin de görüşü budur, delil itibariyle de kuvvetli bir görüştür. (3/185)

Mezhep âlimlerimiz der ki: Toprakla yıkamanın anlamı toprağı su bulanıncaya kadar suya karıştırmaktır. Suyu toprağa dökmek ile toprağı suyun içine atmak arasında bir fark olmadığı gibi bulanık suyu bir yerden alıp, onunla yıkamak arasında da fark yoktur. Necaset yerinin toprakla silinmesi ise yeterli değildir. Elin kaba sokulması da icap etmez. Aksine bunu toprağa atıp, hareket ettirmesi yeterli olur. Toprakla yıkamanın son yıkamanın dışındaki yıkamalarda olması müstehaptır. Böylelikle onun üzerinden onu temizleyecek olan (su) gelsin. Efdal olan da birinci defada toprak kullanılmasıdır.

Eğer köpek suyu iki kulle (testi)den azaltmayacak kadar çok miktardaki suya dilini sarkıtıp yalarsa o suyu necis etmez. Şayet az miktardaki suya ya da yiyeceğe dilini sarkıtıp, o suya ya da yiyeceğe bir elbiseye, bedene ya da bir başka kaba isabet edecek olursa onu da birileri toprakla olmak üzere yedi defa yıkamak icap eder. Eğer köpek katı (donuk) bir yiyeceğin bulunduğu bir kabı yalayacak olursa dilinin değdiği yer ve etrafı atılır, geri kalandan ilk temizliği esas alınarak yararlanılır. Nitekim donmuş yağda ölmüş fare hükmünde olduğu gibi. Allah en iyi bilendir.

(651) "Rasûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) köpeklerin öldürülmesini emretti sonra da: Köpeklerden onlara ne buyurdu, sonra da av köpeği ile koyun (çoban) köpeklerine ruhsat verdi." Diğer rivâyette de: "Tarla köpeğine de ruhsat verdi" denilmektedir.

Bu ifadeler köpek barındırmanın yasaklandığını ortaya koymaktadır. Bizim mezhep âlimlerimiz de başkaları da mesela suretini beğendiği yahut başkalarına karşı onunla övünmek istediği için ihtiyaç bulunmaksızın köpek barındırmanın haram olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Bunun haram olduğu hususunda görüş ayrılığı yoktur.

Köpek barındırmayı caiz kılan ihtiyacın ne olduğuna gelince, hadis-i şerifte üç şeyden birisi dolayısıyla ruhsat sözkonusu edilmiştir. Bunlar da ekin, davar ve avdır. Bu maksatla köpek barındırmanın caiz olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Fakat evleri ve yolları korumak, eniği eğitmek maksadıyla barındırmak hususunda mezhep âlimlerimiz farklı görüşlere sahiptir. Aralarından bunun haram olduğunu söyleyenler vardır; çünkü ruhsat sadece az önce geçen üç husus hakkında vârid olmuştur. Kimisi de bunun mübah olduğunu söylemiştir, daha sahih olan budur çünkü bunlar da o üç husus ile aynı anlamı taşımaktadır. Yine avcı olmayan bir kimsenin av köpeğini barındırması hakkında da farklı görüşlere sahiptirler. Allah en iyi bilendir.

Köpeklerin öldürülmesinin emredilmesine gelince, mezhep âlimlerimiz der ki: Eğer köpek saldıran, ısıran bir köpek ise öldürülür. Eğer saldıran, ısıran değilse ister sözü geçen faydalardan bir faydası olsun, ister olmasın öldürülmesi caiz değildir. İmamu'l-Harameyn İmam Ebu'l-Meâlî dedi ki: Köpeklerin öldürülmesi emri nesh edilmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir defa köpeklerin öldürülmesini emrettiği sahih olduğu rivâyet edildiği gibi, daha sonra onları öldürmeyi yasakladığı da sahih olarak rivâyet edilmiş ve böylece şeriat bu hususta -az önce belirttiğimiz etraflı açıklama esası üzere- karar bulmuştur. Simsiyah köpeğin öldürülmesini de emretmiştir ama bu ilk zamanlarda idi. Şu anda ise nesh edilmiştir. (3/186)

İmamu'l-Harameyn'in sözleri bunlardır ve onun bu tahkikinden fazla söylenecek bir söz de yoktur. Allah en iyi bilendir.

٢٨/٢٨- بابُ النَّهْيِ عَنْ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ

28/28- DURGUN SUDA KÜÇÜK ABDEST BOZMANIN YASAK OLUŞU BABI

٦٥٣-٩٣/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَا أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُبَالَ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ

653-94/1- Bize Yahya b. Yahya ve Muhammed b. Rumh tahdis edip dediler ki (3/73a): Bize Leys haber verdi. (H) Bize Kuteybe de tahdis etti, bize Leys Ebu'z-Zubeyr'den tahdis etti. O Cabir'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den durgun suda küçük abdest bozmayı yasakladığını rivâyet etti.[429]

٦٥٤-٩٥/٢- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ

654-95/2- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Ebu Hureyre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den; *"Sakın sizden biriniz durgun suda küçük abdestini bozmasın sonra da kalkar ondan yıkanır"* buyurdu.[430]

429 Nesai, 35; İbn Mace, 343; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2911

430 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14513

٦٥٥-٩٦/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَبُلْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي ثُمَّ تَغْتَسِلُ مِنْهُ

655-96/3- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Hemmam b. Münebbih dedi ki: Bu Ebu Hureyre'nin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muhammed'den bize tahdis ettikleridir deyip, çeşitli hadisler (3/73b) zikretti. Bunlardan birisi de şudur: Ayrıca (Ebu Hureyre) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Akmayan durgun suda küçük abdest bozma, sonra kalkar ondan yıkanırsın"* buyurdu.[431]

Şerh

(653–655 numaralı hadisler)

Bu babta (654) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden herhangi bir kimse durgun suda küçük abdest bozmasın sonra ondan kalkar yıkanır."* Diğer (655) rivâyette: *"Akmayan durgun suda küçük abdest bozmasın..."* Öbür (653) rivâyette: "Durgun suda küçük abdest bozulmasını yasakladı" buyurulmaktadır.

"Sonra kalkıp ondan yıkanır" buyruğundaki *"yıkanır"* rivâyetinde fiil merfudur; yani orada küçük abdestini bozma, sonra kalkıp ondan yıkanırsın demektir. Üstadımız Ebu Abdullah b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın zikrettiğine göre bunun *"küçük abdest bozmasın"* anlamındaki fiilin mahalline atfen cezm ile okunmasının da caiz olduğunu söylemiştir. Ayrıca "en" edatı takdir ederek nasp ile de okunabilir. *"Sonra"* edatına ise atıf vav'ı hükmü ile değerlendirilir. Cezm ile okunması açıkça anlaşılır, nasb ile okunması ise caiz değildir. Çünkü yasak olanın bunlardan birisi değil, her ikisini birlikte yapmanın yasaklanmış olmasını gerektirmektedir. Bunu ise kimse söylemiş değildir. Aksine durgun suda küçük abdest bozmak içinde yahut ondan alınan su ile yıkanmak istesin ya da istemesin fark etmez. Allah en iyi bilendir.

"Daim: durgun" suyu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Akmayan"* ibaresi tefsir etmekte, anlamını açıklamaktadır. Böylelikle havuz ve buna benzer kısmen akmayan durgun suyu dışarıda tutmak istemiş olma ihtimali de vardır.

431 Tirmizi, 68; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14722

Buradaki yasak bazı sular hakkında haramlığı, bazıları hakkında da mekruh olmayı ifade eder. Bu da meselenin hükmünden çıkartılır. Eğer su çok miktarda ve akan bir su ise hadisin mefhumu dolayısıyla içinde küçük abdest bozmak haram olmaz ama daha uygunu ondan sakınmaktır. Şayet az miktarda akan bir su ise ashabımızdan bir topluluk mekruhtur demiştir. Tercih edilen ise haram olduğudur. Çünkü Şâfiî'nin ve başkalarının mezhebi olarak meşhur olan görüşe göre böyle bir iş onu kirletir ve necis eder. Başkasının da aldanmasına sebep olarak necis olmakla birlikte kullanmasına sebep olur. Şayet su durgun ve çok miktarda ise mezhep âlimlerimiz mekruhtur, haram olmaz demişlerdir. Haram olduğu söylenmesi de uzak bir ihtimal değildir. (3/178) Çünkü nehy (yasaklama) muhakkiklere ve usul âlimlerinin çoğunluğuna göre tercih edilen kanaate göre haram olmayı gerektirir. Ayrıca bu yasaklamadan onu kirlettiği anlaşılır, bazen de bu değişikliğe uğrayacağından icma ile necis olması sonucuna kadar götürür, yahut bir tarafının hareket ettirilmesi ile diğer tarafı da hareket eden su birikintisine bir necaset düşmesi sebebiyle necis olur, şeklindeki Ebu Hanife'nin ve ona muvafakat edenlerin kanaatine göre de necis olması sonucunu verir.

Az miktardaki durgun su ile ilgili olarak mezhep âlimlerimizden bir topluluk onun mutlak olarak mekruh olacağını söylemişlerse de doğru ve tercih olunan onda küçük abdest bozmanın haram olduğudur. Çünkü bundan dolayı necis olur ve mal olma özelliği telef olur, onu kullanması sebebiyle başkasını da aldatmış olur. Allah en iyi bilendir.

Mezhep âlimlerimiz ve diğer ilim adamları ise suda büyük abdest bozmanın da küçük abdest bozmak gibi hatta daha çirkin olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde bir kaba küçük abdestini bozup sonra onu suya dökmesinin hükmü de böyledir. Nehrin yakınında sidiği ona akacak şekilde küçük abdest bozması halinde de hüküm budur, bunların hepsi zem edilmiş, çirkin ve belirtilen açıklamalar çerçevesinde yasaklanmış bir iştir.

Bu konuda ilim adamlarından herhangi bir kimse muhalefet etmiş değildir. Bundan tek istisna Davud b. Ali ez-Zâhirî'den nakledilen burada yasak bizzat insanın küçük abdest bozması hakkında özeldir, büyük abdest de küçük abdest gibi değildir diye nakledilen kanaatidir. Aynı şekilde (ona göre) bir kaba küçük abdestini bozup sonra suya dökse yahut suyun yakınında küçük abdestini bozsa da hüküm böyledir; fakat Davud ez-Zâhirî'nin benimsediği bu kanaat ilim adamlarının icmaına aykırıdır. Onun zahir ifadeden anlaşılan çerçevesinde donuklaşıp, kalmasına dair nakledilen en çirkin görüşlerindende birisidir. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları der ki: Suya varmayacak olsa dahi suyun yakınlarında küçük ve büyük abdest bozmak mekruhtur. Sebep ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in genel olarak suya gidip gelinen yerlerde abdest bozmayı yasaklamış olması ve bundan dolayı suya gidip gelenlerin rahatsız edilmesi ve bunun suya ulaşmasından korkulmasıdır. Allah en iyi bilendir.

İstincâ yapmayan bir kimsenin suyun içinde istincâ yapmak üzere suya gömülmesine gelince, su içine necaset düşmesiyle necis olacak kadar az ise bu haramdır; çünkü ona bulaşmış bir necaset vardır ve su da necis edilir. Şayet içine necaset düşmesi sebebiyle necis olmayacak kadar çok ise eğer su akarsu ise bunda bir sakınca yoktur, durgun ise haram değildir, mekruh olduğu da açıkça görülmemektedir. Çünkü böyle bir iş küçük abdest demek değildir, ona yakın da sayılmaz ama bir kimsenin bundan sakınması da elbette ki daha güzeldir. Allah en iyi bilendir.

٢٩/٢٩- باب النَّهْيِ عَنْ الِاغْتِسَالِ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ

29/29- DURGUN SUDA YIKANMANIN YASAK OLUŞU BABI

٦٥٦-١/٩٧- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَبُو الطَّاهِرِ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى جَمِيعًا عَنْ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ هَارُونُ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَجِّ أَنَّ أَبَا السَّائِبِ مَوْلَى هِشَامِ بْنِ زُهْرَةَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَغْتَسِلْ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنُبٌ فَقَالَ كَيْفَ يَفْعَلُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ يَتَنَاوَلُهُ تَنَاوُلًا

656-97/1- Bana Harun b. Said el-Eylî, Ebu't-Tahir ve Ahmed b. İsa da hep birlikte İbn Vehb'den tahdis etti. Harun dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr b. el-Haris, Bukeyr b. el-Eşec'den haber verdiğine göre Hişam b. Zühre'nin azatlısı Ebu's-Sâib kendisine Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden bir kimse cünüp olduğu halde daimi (durgun olan) suda gusletmesin"* buyurdu. Bunun üzerine (Bukeyr): O halde ey Ebu Hureyre nasıl yapsın, dedi. Ebu Hureyre: Suyu alarak dedi.[432]

432 Nesai, 220; İbn Mace, 605; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14936

Şerh

Babta, "Ebu's-Sâib'in, Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlediği belirtilmektedir (3/188): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): ... buyurdu" diye rivâyet ettiği hadis yer almaktadır.

Ebu's-Saib'in adı bilinmemektedir.

Bu meselenin hükümlerine gelince:

1- Bizim mezhebin ve başka mezheplerin âlimlerinin dediklerine göre az ya da çok olsun durgun suyun içinde gusletmek mekruhtur. Aynı şekilde akan pınar içinde gusletmek de mekruhtur. Şâfiî (rahimehullah) *el-Buveytî*'de şöyle diyor: Cünüp olan bir kimsenin ister kaynak, ister durgun kuyuda olsun, ister akmayan durgun suda gusletmesini mekruh görüyorum. Şâfiî dedi ki: Durgun su ister çok, ister az olsun onda gusletmeyi de mekruh görüyorum. Onun ifadesi bu şekildedir.

Aynı şekilde mezhep âlimlerimiz ve başkaları da bu anlamı açıkça ifade etmişlerdir; fakat bütün bunların mekruh oluşu tahrimen değil, tenzihen mekruhtur.

Suda cünüplükten dolayı gusledecek olursa müsta'mel (ibadet maksadıyla kullanılmış su) olur mu? Bu mesele hakkında mezhep âlimlerimiz arasında bilinen etraflı hükümler sözkonusudur. Şöyle ki: Eğer su iki kulle ve daha fazla ise müsta'mel olmaz, isterse değişik zamanlarda birçok kimse tekrar tekrar onda gusletmiş olsun.

Şayet su iki kulleden az olup, cünüp bir kimse niyet etmeksizin ona gömülüp sonra da suyun altına girdikten sonra niyet ederse cünüplüğü kalkar ve su müsta'mel olur. Eğer suyun içine mesela diz kapaklarına kadar indikten sonra vücudunun geri kalan kısmı suya gömülmeden önce niyet ederse su başkası için derhal müsta'mel bir su olur ve cünüplüğü vücudundan gömülen kadarının üzerinden -görüş ayrılığı sözkonusu olmaksızın- kalkar, aynı şekilde suya gömülmeyi tamamlayacak olursa geri kalan kısmının üzerinden de cünüplük -mezhepteki sahih tercih edilen açıkça ifade edilmiş meşhur görüşe göre- kalkar; çünkü su, o suda temizlenen kimseye nispetle içinden ayrılması ile müsta'mel bir su olur.

Mezhep âlimlerimizden Ebu Abdullah el-Hıdrî der ki: Vücudunun geri kalan kısmından cünüplük kalkmaz ama doğrusu birincisidir. Bu hüküm ise ondan ayrılmaksızın tamamen dalmayı gerçekleştirmesi halinde sözkonusudur. Şayet ondan ayrılıp sonra tekrar suya geri dönecek olursa bundan sonra

vücudunun geri kalan kısmını yıkamasının onun için yeterli olmayacağında da görüş ayrılığı yoktur. İki adam -şayet düşünülebilirse- iki kulleden az suyun altında kalacak olup, sonra da bir defada (ikisi aynı anda) niyet edecek olurlarsa ikisinin de cünüplüğü kalkar ve su da müsta'mel olur. Şayet biri diğerinden önce niyet ederse, niyet edenin cünüplüğü kalkar ve diğer arkadaşına nispetle su müsta'mel olur. Sahih ve meşhur olan mezhep görüşüne göre cünüplüğü ortadan kalkmaz.

Bu hususta şaz bir görüş de vardır. O da cünüplüğünün kalkacağı şeklindedir. Eğer o suya diz kapaklarına kadar inip niyet ederlerse, o miktarın cünüplüğü kalkar ve su müsta'mel olur. Şaz olan görüş dışında vücutlarının geri kalan kısmı için cünüplük kalkmaz. (3/189) Allah en iyi bilendir.

٣٠/٣٠- باب وُجُوبِ غَسْلِ الْبَوْلِ وَغَيْرِهِ مِنَ النَّجَاسَاتِ إِذَا حَصَلَتْ فِي الْمَسْجِدِ وَأَنَّ الْأَرْضَ تَطْهُرُ بِالْمَاءِ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ إِلَى حَفْرِهَا

30/30- SİDİK VE DİĞER NECASETLER MESCİTTE BULUNURSA ONLARI YIKAMANIN VACİP OLUŞU VE YERİN KAZINMASINA İHTİYAÇ OLMAKSIZIN SU İLE TEMİZLENECEĞİ BABI

٦٥٧-١/٩٨- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَالَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَامَ إِلَيْهِ بَعْضُ الْقَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَعُوهُ وَلَا تُزْرِمُوهُ قَالَ فَلَمَّا فَرَغَ دَعَا بِدَلْوٍ مِنْ مَاءٍ فَصَبَّهُ عَلَيْهِ

657-98/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Hammad -ki b. Zeyd'dir- Sabit'ten tahdis etti. (3/74a) Enes'ten rivâyet ettiğine göre bir bedevi mescitte küçük abdest bozdu. Oradakilerden bazıları ona doğru kalkınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona ilişmeyiniz ve onu yarıda kesmeyiniz"* buyurdu. (Enes) dedi ki: Adam işini bitirince (Allah Rasûlü) bir kova su getirilmesini istedi ve onu üzerine döktü.[433]

٦٥٨-٢/٩٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ جَمِيعًا عَنِ الدَّرَاوَرْدِيِّ قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَدَنِيُّ عَنْ يَحْيَى

433 Buhari, 6025; Nesai, 53; İbn Mace, 528; Tuhfetu'l-Eşrâf, 290

بْنِ سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَذْكُرُ أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَامَ إِلَى نَاحِيَةٍ فِي الْمَسْجِدِ فَبَالَ فِيهَا فَصَاحَ بِهِ النَّاسُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَعُوهُ فَلَمَّا فَرَغَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِذَنُوبٍ فَصُبَّ عَلَى بَوْلِهِ

658-99/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Yahya b. Said el-Ensârî (H), bize Yahya b. Yahya ve Kuteybe b. Said de tahdis etti. Hep birlikte ed-Deraverdî'den rivâyet ettiler. Yahya b. Yahya dedi ki: Bize Abdulaziz b. Muhammed el-Medenî'nin, Yahya b. Said'den haber verdiğine göre o Enes b. Mâlik'i şunu anlatırken dinlemiştir: Bir bedevi kalkıp mescidin bir tarafında küçük abdestini bozdu. İnsanlar ona bağırmaya başladılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Onu bırakın"* buyurdu. Adam işini bitirince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (3/74b) büyük bir kovanın getirilmesini emir buyurdu, o kova onun sidiği üzerine döküldü.[434]

٦٥٩-١٠٠/٣- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ الْحَنَفِيُّ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ وَهُوَ عَمُّ إِسْحَقَ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَقَامَ يَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَهْ مَهْ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تُزْرِمُوهُ دَعُوهُ فَتَرَكُوهُ حَتَّى بَالَ ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَلَا الْقَذَرِ إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالصَّلَاةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَأَمَرَ رَجُلًا مِنَ الْقَوْمِ فَجَاءَ بِدَلْوٍ مِنْ مَاءٍ فَشَنَّهُ عَلَيْهِ

659-100/3- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Bize İshak b. Ebi Talha haber verdi. Bana Enes b. Mâlik -ki İshak'ın amcasıdır- tahdis edip dedi ki: Bizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte mescitte iken bir bedevi çıkageldi. Kalkıp mescidin içinde küçük abdestini bozdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı: Dur, ne yapıyorsun dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, onun işini yarıda kesmeyin, onu bırakın"* buyurunca, onlar da işini bitirinceye kadar ona ilişmediler. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu çağırarak ona: *"Bu mescitlerde bu şekilde küçük abdest bozmak*

434 Buhari, 221; Nesai, 54, 55; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1657

da, pislik de uygun değildir. Çünkü buralar ancak aziz ve celil Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir" buyurdu. -Yahut Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (3/75a) buyurduğu gibi.- (Enes) dedi ki: Sonra oradakilerden bir adama bir emir verdi. O da bir kova su getirip, onun üzerine döktü.[435]

Şerh

(657-659 numaralı hadisler)

Bu bapta Enes (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği (657): "Bir bedevi mescitte küçük abdestini bozdu... hadisi diğer rivâyette (658) insanlar ona bağırmaya başladı..." denilmektedir.

Arabî (bedevi) çölde yaşayan kimseye denir.

"Onu bırakın, işini yarıda kesmeyin" anlamındaki "la tuzrimûhu" ifadesindeki fiilin mastarı olan "izrâm" kesmek demektir.

Kova anlamındaki "delv" kelimesi müzekker ve müennes olarak kullanılır. (658 nolu hadiste geçen) "zenâb" de içi su dolu kova demektir.

Bu Başlıktaki Hadislerden Çıkan Hükümler

1- Âdemoğlunun sidiği necistir. Bu hususta icma vardır. İçtihadına itibar edilen herkesin de icmaı ile büyük ile küçük arasında fark yoktur. Ama yüce Allah'ın izniyle bundan sonraki babta açıklayacağımız gibi, küçük çocuğun sidiğinin üzerine su serpmek yeterlidir.

2- Mescide saygı gösterilmeli, onun pislenmekten, kirlenmekten uzak tutulması gerekir.

3- Yer, üzerine su dökmekle temizlenir, ayrıca onu kazımak şartı yoktur. Bizim ve cumhurun görüşü budur (3/190). Ama Ebu Hanife' -yüce Allah'ın rahmeti ona- yeri kazımadan temiz olmaz, demiştir.

4- Necasetin yıkanması neticesinde akan su temizdir; ama bu mesele hakkında ilim adamları arasında görüş ayrılığı vardır. Bizim mezhep âlimlerimizin de üç farklı kanaati bulunmaktadır: Birincisi temiz olduğu, ikincisi necis olduğudur. Üçüncü görüşe göre ise eğer necis olan yer temizlenmiş olduktan sonra oradan ayrılırsa temizdir, necis olan yer henüz temizlenmeden ayrılmışsa necistir. İşte sahih olan bu üçüncü görüştür. Ama bu görüş ayrılığı da necasetin kendisiyle yıkandığı suyun niteliklerinin değişmeden ayrılması

435 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 186

halinde sözkonusudur. Eğer nitelikleri değişmiş olarak ayrılmışsa Müslümanların icmaı ile necistir. İster tadı, ister rengi, isterse de kokusu değişmiş olsun nitelikteki bu değişme az ya da çok olsun fark etmez. Allah en iyi bilendir.

5- Bilmeyen kimseye -aykırı davranışı hafife alarak ya da inat olsun diye yapmamışsa- yumuşak davranmak onu azarlamadan ve eziyet etmeden onun için gerekli bilgileri öğretmek gerekir.

6- İki zarardan daha büyük olanı daha hafif olanına katlanarak önlenir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"onu bırakın"* buyurmuştur. İlim adamları der ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Onu bırakın"* buyurmasının sebebi iki maslahattır. Birincisi küçük abdestini bozarken kesilmesinden dolayı zarar görmesi sözkonusudur. Yerin necis edilmesi ise esasen gerçekleşmiş bulunuyordu. Dolayısıyla necasetin artmasına katlanmak o kişiye zarar verecek bir davranıştan daha uygundur. İkincisi ise necaset mescidin az bir bölümünde sözkonusu olmuştu. Şayet küçük abdestini bozarken onu kaldırmış olsalardı elbisesi ve bedeni de mescidin birçok yeri de necis olacaktı. Allah en iyi bilendir.

(659) "Bu mescitlerde... uygun değildir... yahut Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi." Buradan mescitlerin korunması, pisliklerden, çöpten, tükürmekten (3/191), yüksek sesle konuşmaktan, tartışmaktan, alışveriş ve diğer akitlerde bulunmaktan ve benzeri hususlardan uzak tutulması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu hususta kısaca bazılarını zikretmemiz gereken çeşitli meseleler vardır:

Mescitlerde Yapılması Caiz Olan ve Olmayan Bazı Hususlar

1- Muhaddisin mescitte oturmasının caiz olduğu üzerinde Müslümanlar icma etmişlerdir. Eğer oturuşu itikâf, ilim okumak, bir öğüdü (vaazı) dinlemek, namazı beklemek ve buna benzer herhangi bir ibadet için ise bu müstehap olur. Eğer bunlardan herhangi birisi için oturmuyorsa mübah olur. Mezhebimize mensup bazıları ise bu mekruhtur demişlerse de bu görüş zayıftır.

2- Mezhebimize göre mescitte uyumak caizdir. İmam Şâfiî (rahimehullah) *el-Umm* adlı eserinde bunu açıkça ifade etmiştir. İbnu'l-Munzir de *el-İşraf* adlı eserinde şöyle demektedir: İbnu'l-Müseyyeb, Hasan, Ata ve Şâfiî mescitte uyumaya ruhsat vermişlerdir. İbn Abbas da: Mescidi uyuyacak yer edinmeyiniz demiştir. Yine ondan eğer namaz kılmak için orada uyuyacaksan bunda bir sakınca yoktur dediği de rivâyet edilmiştir. Evzâî mescitte uyumak mekruhtur, Mâlik yabancılar için bunda bir sakınca yoktur. Bununla birlikte mukim kimseler için bunu uygun görmüyorum demişlerdir. Ahmed de: Şayet

misafir ya da benzer durumda birisi ise bir sakıncası yoktur. Eğer orayı gündüzün ortasında dinlenecek yer ve gece kalacak yer edinecek olursa olmaz. Aynı zamanda bu İshak'ın da görüşüdür. İbnu'l-Münzir'in nakilleri bunlardır. Mescitte uyumanın caiz olduğunu söyleyenler Ali b. Ebi Talib (radıyallâhu anh)'ın, İbn Ömer'in, Suffa ehlinin, kemer sahibi kadının, yabancıların, Sumame b. Usal'in, Safvan b. Umeyye ve başkalarının mescitte uyuduklarını delil gösterirler. Bunlar ile ilgili hadisler sahihte de meşhurdur. Allah en iyi bilendir. Müslümanların izni ile kâfirin mescide girmesine imkân tanımak caizdir, izinsiz girmesi ise engellenir.

3- İbnu'l-Münzir der ki: Kendisinden ilim bellenmiş olan herkes mescitte abdest almayı mübah kabul etmiştir. Ancak ıslatacağı yahut insanların bundan dolayı rahatsız olacakları bir yerde abdest alması mekruhtur. Mâliki İmam Ebu'l-Hasan b. Battal bu görüşü İbn Ömer, İbn Abbas, Ata, Tavus, Nehaî, Mâliki İbnu'l-Kasım ve pek çok ilim adamından nakletmiştir. İbn Sirin, Mâlik ve Suhnun'dan ise mescidi korumak için bunu mekruh gördüklerini nakletmektedir. Allah en iyi bilendir.

4- Mezhebimize mensup bir topluluk hayvanların, delilerin ve mümeyyiz olmayan küçük çocukların belli bir maksat ve ihtiyaç olmaksızın mescide alınmaları mekruhtur. Çünkü onların mescidi necaset ile kirletmeyeceklerinden emin olunamaz ama haram değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) deve üzerinde tavaf etmiştir; fakat bu mekruh olmasını ortadan kaldırmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu işi caiz olduğunu açıklamak için ya da başkaları tarafından görülüp, ona uyulması için yapmıştır. Allah en iyi bilendir.

5- Mescide necaseti sokmak haramdır. Bedeninde necaset bulunan kimsenin ise eğer necaseti mescide bulaştıracağından korkarsa mescide girmesi caiz olmaz. Eğer bundan yana emin olursa caiz olur. Mescitte kan aldırmaya gelince, şayet kan için bir kap yoksa haramdır. Eğer kanı bir kaba damlayacak olursa mekruhtur. Mescitte bir kabın içinde küçük abdest bozması hakkında iki görüş vardır. Daha sahih olana göre bu haramdır, ikincisine göre mekruhtur.

6- Mescitte sırtüstü yatmak, ayağı sallamak, parmakları birbirine kenetlemek, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunları yaptığına dair sahih ve meşhur hadisler dolayısıyla (3/192) caizdir.

7- Mescitleri süpürmek ve temizlemek bu husustaki sahih ve meşhur hadisler dolayısıyla müekked müstehaptır. Allah en iyi bilendir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı: Dur, ne yapıyorsun, dediler." Hadisteki "meh meh" yasaklamak, alıkoymak için söylenen bir sözdür. Behbeh olarak da söylenir. İlim adamları bu sükûn üzere mebni bir isimdir, sus anlamındadır demişlerdir. *Metâli'*sahibi de şöyle der: Bu bir azar, bir işten vazgeçirmek için söylenen sözdür. Bunun aslının "mâ hâ zâ: bu ne" olduğu sonra kolaylaştırmak için hazfedildiği söylenmiştir. Bu kelime tekrar edilerek "mehmeh" diye söylenir. Sadece bir defa meh olarak da söylenir. Behbeh demek de bunun gibidir. Yakub dedi ki: Bu söz işi tazim etmek için -noktalı hı ile- "beh beh" gibidir. Kesreli ve tenvinli de söylenir. Bazı hallerde birincisi tenvinli, ikincisi ise tenvinsiz kesreli söylenir. *Metâli'*sahibinin sözleri bunlardır. Bunu başkası da aynı şekilde zikretmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Bir kova su getirip, üzerine döktü." Buradaki "feşenneh" onu döktü fiili şın ve sin ile rivâyet edilir ama asıl nüshaların ve rivâyetlerin çoğunluğunda şın iledir, onu döktü demektir. Kimi ilim adamları ikisi arasında fark gözeterek sin ile kolayca dökmek, şın ile kısım kısım dökmek anlamındadır demiştir. Allah en iyi bilendir.

٣١/٣١- باب حكم بول الطفل الرضيع وكيفية غسله

31/31- SÜT EMEN KÜÇÜĞÜN SİDİĞİNİN HÜKMÜ VE NASIL YIKANACAĞI BABI

٦٦٠-١/١٠١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُؤْتَى بِالصِّبْيَانِ فَيُبَرِّكُ عَلَيْهِمْ وَيُحَنِّكُهُمْ فَأُتِيَ بِصَبِيٍّ فَبَالَ عَلَيْهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَأَتْبَعَهُ بَوْلَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ

660-101/1- Bize Ebu Bekr b. Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki... Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e küçük çocuklar götürülür, o da onlar için mübarek olsunlar diye dua eder, onları tahnik ederdi. Bir sefer ona küçük bir çocuk getirilmiş, çocuk da onun üzerine işeyince bir su getirilmesini istedi ve o suyu onun sidiği üzerine serpti ve orayı yıkamadı.[436]

436 Müslim, 5584; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16997

٦٦١-١٠٢/٢- وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِصَبِيٍّ يَرْضَعُ فَبَالَ فِي حَجْرِهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَصَبَّهُ عَلَيْهِ ح

661-102/2- Bize Zuheyr b. Harb da tahdis etti... Aişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e süt emen bir küçük çocuk getirildi, kucağına işeyince bir su getirilmesini istedi ve o suyu üzerine döktü.[437] (H)[438]

٦٦٢-.../٣- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عِيسَى حَدَّثَنَا هِشَامٌ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ

662-.../3- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti. Bize İsa b. Haber verdi, bize Hişam bu isnâd ile İbn Numeyr'in (660 numaralı) hadisinin aynısını nakletti. (3/75b)[439]

٦٦٣-١٠٣/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مِحْصَنٍ أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ بِابْنٍ لَهَا لَمْ يَأْكُلْ الطَّعَامَ فَوَضَعَتْهُ فِي حَجْرِهِ فَبَالَ قَالَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَى أَنْ نَضَحَ بِالْمَاءِ

663-103/4- Bize Muhammed b. Rumh b. el-Muhacir de tahdis etti. Mihsan kızı Um Kays'tan rivâyete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e henüz yemek yemeye başlamamış bir oğlunu götürüp onun kucağına koydu. Çocuk da işedi. (Ravi) dedi ki: Su serpmekten fazla bir şey yapmadı.[440]

٦٦٤-.../٥- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فَدَعَا بِمَاءٍ فَرَشَّهُ

437 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16775

438 Yazma nüshadan eklenmiştir.

439 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17137

440 Buhari, 223; Müslim, 5766 -buna yakın-; Ebu Davud, 374; Tirmizi, 71 -buna yakın-; Nesai, 301; İbn Mace, 524 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18342

664-.../5- Bunu bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebû Şeybe, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb da tahdis etti. Hepsi İbn Uyeyne'den, o Zührî'den bu isnâd ile nakletti ve: Bir su getirilmesini isteyip, onu serpti, dedi.[441]

٦٦٥-١٠٤/٦- وَحَدَّثَنِيهِ حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ أَخْبَرَهُ قَالَ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ أُمَّ قَيْسٍ بِنْتَ مِحْصَنٍ وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأُوَلِ اللَّاتِي بَايَعْنَ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهِيَ أُخْتُ عُكَّاشَةَ بْنِ مِحْصَنٍ أَحَدُ بَنِي أَسَدِ بْنِ خُزَيْمَةَ قَالَ أَخْبَرَتْنِي أَنَّهَا أَتَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ بِابْنٍ لَهَا لَمْ يَبْلُغْ أَنْ يَأْكُلَ الطَّعَامَ قَالَ عُبَيْدُ اللهِ أَخْبَرَتْنِي أَنَّ ابْنَهَا ذَاكَ بَالَ فِي حَجْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَدَعَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِمَاءٍ فَنَضَحَهُ عَلَى ثَوْبِهِ وَلَمْ يَغْسِلْهُ غَسْلًا

665-104/6- Bunu bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mesud'un rivâyetle dedi ki: -Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bey'at etmiş bulunan ilk Muhâcir'lerden ve Esed b. Huzeyme oğullarından bir kişi olan Ukkâşe b. Mihsan'ın kızkardeşi olan- (3/76a) Mihsan kızı Um Kays'ın bana haber verdiğine göre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e henüz yemek yiyecek yaşa gelmemiş bir oğlunu götürmüştü. Ubeydullah dedi ki: Um Kays'ın bana haber verdiğine göre o oğlu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kucağına işedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir su getirilmesini istedi, onu elbisesine serpti ve onu (bilinen) bir şekilde yıkamadı. (3/76b)[442]

Şerh

(660–665 numaralı hadisler)

Bu babta (660) "Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan..."; Diğer (661) rivâyette: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e süt emen küçük bir çocuk getirildi..." (3/193) Um Kays'ın (663) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) henüz yemek yemeye başlamamış bir oğlunu getirdiğine dair" hadis; (664) rivâyetinde "bir su getirilmesini istedi ve onu serpti" diğer (665) rivâyette: "Suyu üzerine serpti ve orayı bir şekilde yıkamadı" buyurulmaktadır.

441 663 nolu hadisin kaynakları

442 663 nolu hadisin kaynakları

"Sıbyân:küçük çocuklar" sad harfinin kesreli okunması meşhur olan söyleyiştir. İbn Bureyd ötreli olarak subyân diye söylendiğini de nakletmektedir.

"Onlara mübarek olmaları için dua ederdi." Yani onlara dua eder ve onların üzerlerini sıvazlardı.

Bereketin asıl anlamı hayrın sabit olması ve çokluğudur.

"Onları tahnik ederdi" sözü ile ilgili olarak dilbilginleri şöyle demektedir: Tahnik kuru hurma ya da ona benzer bir şeyi çiğnedikten sonra küçük çocuğun damağına ovalayarak çalmasıdır. Fiilin şeddesiz haneke ve şeddeli hanneke olarak telaffuzu meşhur iki söyleyiştir. Buradaki rivâyet ise şeddelidir, iki söyleyişin daha meşhur olanıdır.

"Süt emen çocuk" Henüz süt emen ve sütten kesilmemiş olan çocuk demektir.

Babtaki Hadislerin İhtiva Ettiği Hükümler

1- Yeni doğmuş çocuğun tahnîki müstehaptır.

2- Salih ve fazilet sahibi kimseler ile teberrük caizdir.

3- Çocukları onlar için bereketle dua etmeleri maksadıyla fazilet sahibi kimselere taşıyıp götürmek müstehaptır. (3/194) Çocuğun yeni doğmuş olması ile doğumundan bir süre sonra götürülmesi arasında müstehaplık bakımından bir fark yoktur.

4- Küçük çocuklarla ve başkalarıyla güzel geçinmek, yumuşak davranmak, mütevazı ve şefkatli hareket etmek menduptur.

5- Bu babın maksadından anlaşıldığı üzere küçük çocuğun sidiği üzerine su serpmek yeterlidir.

Küçük erkek çocuğu ile kız çocuğunun sidiğinin nasıl temizleneceği hususunda ilim adamlarının üç ayrı görüşü vardır. Aynı zamanda bunlar bizim mezhep âlimlerimizin de üç görüşünü ifade eder. Sahih, meşhur ve tercih olunan görüşe göre küçük erkek çocuğun sidiği üzerine su serpmek yeterli olmakla birlikte kız çocuğun sidiği için bu yeterli değildir. Aksine onun da diğer necasetler gibi yıkanması zorunludur.

İkinci görüş her ikisi için de su serpmek yeterlidir. Üçüncü görüş ise her ikisine de su serpmek yeterli değildir. Bu son iki şekli mezhep âlimlerimizden *et-Tetimme* sahibi ve başkaları nakletmiş bulunmaktadır; ama bu iki görüş şaz ve zayıf görüşlerdir.

Aralarında fark gözetileceğini söyleyenler arasında Ali b. Ebi Talib, Ata b. Ebi Rebah, Hasan-ı Basrî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, selef ve hadis ashabından bir topluluk ve Mâlik (radıyallâhu anh)'ın mezhebine mensup ilim adamlarından İbn Vehb de vardır. Aynı zamanda bu görüş Ebu Hanife'den de rivâyet edilmiştir. Her ikisinin de çişinin yıkanması gerektiğini söyleyenler arasında kendilerinden nakledilmiş meşhur rivâyete göre Mâlik ve Ebu Hanife ile Kûfeli âlimler de bulunmaktadır.

Şunu bilmek gerekir ki, buradaki görüş ayrılığı yalnızca küçük çocuğun üzerine çiş yaptığı şeyin temizlenme keyfiyeti ile ilgilidir. Onun çişinin necis olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Mezhebimize mensup bazı ilim adamları küçük çocuğun sidiğinin necis olduğu üzerinde icma bulunduğunu ve bu hususta Davud ez-Zâhirî'den başka muhalefet edenin bulunmadığını nakledenler de vardır.

Hattâbî ve başkaları der ki: Küçük çocuğun çişi üzerine su serpmeyi caiz kabul edenler onun çişinin necis olmadığını kabul ettiklerinden dolayı değildir. Onun giderilmesinde yükümlülüğün hafifletilmesi içindir. İşte doğrusu budur. Ebu'l-Hasan İbn Battal'ın sonra da Kadı Iyaz'ın Şâfiî ve başkalarından küçük çocuğun çişi tahir olduğundan ötürü üzerine su serpilir diye yaptıkları nakil kesinlikle batıl bir nakildir.

Burada sözü edilen su serpmenin gerçek mahiyetine gelince, bu hususta mezhep âlimlerimizin farklı kanaatleri vardır. Şeyh Ebu Muhammed el-Cuveynî Kadı Hüseyn ve Beğavî'nin kanaatine göre bu çiş isabet eden şeyin diğer necasetler gibi üstünün su ile kapatılması ile olur. Öyle ki sıkılacak olursa suyunun sıkılmaması gerekir. Görüşlerini şöyle açıklarlar: Bunun diğerinden farklılığı başkalarının iki görüşten birisine göre sıkılması şarttır ama bunda sıkma şartı ittifakla ön görülmemiştir. İmamu'l-Harameyn ve muhakkiklerin kanaatine göre su serpmek -diğer necasetlerde çokça kullanıldığı gibi- kullanılmayarak suyun akacak, gidip gelecek ve damlayacak dereceye ulaşmayacak şekilde kullanılması ve necasetin üstünün su ile kapatılması ile olur. Başka türlü necasetlerde kullanılan su miktarının ise suyunun kısmen akacak, döküldüğü yerden -sıkılması şart olmasa dahi- damlayacak kadar çok olması şarttır. Sahih ve tercih olunan görüş budur. Buna Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Ona su serpti ama onu yıkamadı" sözü ile: "Üzerine su serpti" sözü delildir. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan su serpmek, küçük çocuk yalnızca süt emme ile yetindiği sürece sözkonusudur. Beslenecek şekilde yemek yemeye başlamış ise, o takdirde onun çişinin yıkanmasının gerektiğinde görüş ayrılığı yoktur. Allah en iyi bilendir.

٣٢/٣٢- باب حكم المني

32/32- MENİNİN HÜKMÜ BABI

٦٦٦-١٠٥/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَالْأَسْوَدِ أَنَّ رَجُلًا نَزَلَ بِعَائِشَةَ فَأَصْبَحَ يَغْسِلُ ثَوْبَهُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ إِنَّمَا كَانَ يُجْزِئُكَ إِنْ رَأَيْتَهُ أَنْ تَغْسِلَ مَكَانَهُ فَإِنْ لَمْ تَرَ نَضَحْتَ حَوْلَهُ وَلَقَدْ رَأَيْتُنِي أَفْرُكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَرْكًا فَيُصَلِّي فِيهِ

666-105/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Alkame ve el-Esved'den rivâyete göre bir adam Aişe (radıyallâhu anhâ)'ya misafir olmuş, sabah olunca elbisesini yıkamaya koyulmuş. Aişe (radıyallâhu anhâ): Sen onu görürsen yerini yıkaman sana yeterdi. Eğer yerini görmezsen etrafına su serpersin. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden onu ovaladığımı ve sonra da o elbiseyle namaz kıldırdığını görmüşümdür, dedi.[443]

٦٦٧-١٠٦/٢- وَحَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ وَهَمَّامٍ عَنْ عَائِشَةَ فِي الْمَنِيِّ قَالَتْ كُنْتُ أَفْرُكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ ﷺ

667-106/2- Bize Ömer b. Hafs b. Gıyas da tahdis etti... Esved ve Hemmam meni hakkında Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan: Ben onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden ovalardım, dediğini nakletmektedirler. (4/2a)[444]

٦٦٨-١٠٧/٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ مُغِيرَةَ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ مَهْدِيِّ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ وَاصِلٍ الْأَحْدَبِ ح وَحَدَّثَنِي ابْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ مَنْصُورٍ وَمُغِيرَةَ كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ فِي حَتِّ الْمَنِيِّ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ ﷺ نَحْوَ حَدِيثِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ

443 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15941

444 el-Esved'in hadisini yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15963; Hemmam'ın hadisinin kaynakları ise 669 numarada gösterilecektir.

668-107/3- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Hammad -yani b. Zeyd- Hişam b. Hassan'dan tahdis etti. (H) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti. Bize Abde b. Süleyman haber verdi. Bize İbn Arûbe tahdis etti, hepsi Ebu Ma'şer'den rivâyet etti. (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Huşeym, Muğire'den tahdis etti. (H) Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti. Bize Abdurrahman b. Mehdi, Mehdi b. Meymûn'dan tahdis etti. O Vasıl el-Ahdeb'den rivâyet etti (H). Bana İbn Hâtim de tahdis etti, bize İshak b. Mansur tahdis etti, bize İsrail, Mansur ve Muğire'den tahdis etti. Bütün bunlar İbrahim'den, o Esved'den, o Aişe'den meninin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden kazınması hususunda Halid'in, Ebu Ma'şer'den diye rivâyet ettiği (666 numaralı) hadisine yakın olarak rivâyet ettiler.[445]

٦٦٩-٠٠٠/٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ عَائِشَةَ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمْ

669-.../4- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti. Bize İbn Uyeyne, Mansur'dan tahdis etti. O İbrahim'den (4/2b), o Hemmam'dan, o Aişe'den, onların rivâyet ettiklerine yakın olarak hadisi rivâyet etti.[446]

٠٠٠/٠٠٠- باب غسل الثوب من المني

.../...- MENİDEN DOLAYI ELBİSEYİ YIKAMAK BABI[447]

٦٧٠-١٠٨/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ سَأَلْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ يَسَارٍ عَنِ الْمَنِيِّ يُصِيبُ ثَوْبَ الرَّجُلِ أَيَغْسِلُهُ أَمْ يَغْسِلُ الثَّوْبَ فَقَالَ أَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَغْسِلُ الْمَنِيَّ ثُمَّ يَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ فِي ذَلِكَ الثَّوْبِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَى أَثَرِ الْغَسْلِ فِيهِ

670-108/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Muhammed b. Bişr, Amr b. Meymûn'dan şöyle dediğini tahdis etti: Süleyman b. Yesar'a bir

445 Muğire'nin rivâyet ettiği hadisi Nesai, 300; İbn Mace, 539; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15976; Muhammed b. Hatim'in ve Mansur'un hadisini yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16004 ve 15996

446 Ebu Davud, 371 buna yakın olarak uzunca; Nesai, 296, 297, 298; İbn Mace, 537 -bu anlamda-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17676

447 Yazmadan eklenmiştir. Bu bab Mu'cem ve Tuhfe'de yoktur.

adamın elbisesine isabet eden meni hakkında onu mu yıkar yoksa elbiseyi mi yıkar, diye sordum. O: Aişe'nin bana haber verdiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) meniyi yıkar, sonra o elbise üzerinde olduğu halde -ve ben elbisesinde yıkamanın izini görüyorken- namaza çıkardı.[448]

٦٧١-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ يَعْنِي ابْنَ زِيَادٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ وَابْنُ أَبِي زَائِدَةَ كُلُّهُمْ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَمَّا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ فَحَدِيثُهُ كَمَا قَالَ ابْنُ بِشْرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَغْسِلُ الْمَنِيَّ وَأَمَّا ابْنُ الْمُبَارَكِ وَعَبْدُ الْوَاحِدِ فَفِي حَدِيثِهِمَا قَالَتْ كُنْتُ أَغْسِلُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

671-.../6- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî de tahdis etti. Bize Abdulvahid -yani Ziyad- tahdis etti (H). Bize Ebu Kureyb tahdis etti, bize İbnu'l-Mübarek ve İbn Ebû Zaide haber verdi. Hepsi Amr b. Meymûn'dan bu isnâd ile rivâyet etti. İbn Ebû Zaide'nin hadisi, İbn Bişr'in şu hadisi gibidir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (4/3a) meniyi yıkardı. İbnu'l-Mubarek ve Abdulvahid ise hadislerinde Aişe: "Ben onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden yıkardım" dedi, şeklindedir.[449]

٦٧٢-١٠٩/٧- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَوَّاسٍ الْحَنَفِيُّ أَبُو عَاصِمٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ شَبِيبِ بْنِ غَرْقَدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شِهَابٍ الْخَوْلَانِيِّ قَالَ كُنْتُ نَازِلًا عَلَى عَائِشَةَ فَاحْتَلَمْتُ فِي ثَوْبَيَّ فَغَمَسْتُهُمَا فِي الْمَاءِ فَرَأَتْنِي جَارِيَةٌ لِعَائِشَةَ فَأَخْبَرَتْهَا فَبَعَثَتْ إِلَيَّ عَائِشَةُ فَقَالَتْ مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ بِثَوْبَيْكَ قَالَ قُلْتُ رَأَيْتُ مَا يَرَى النَّائِمُ فِي مَنَامِهِ قَالَتْ هَلْ رَأَيْتَ فِيهِمَا شَيْئًا قُلْتُ لَا قَالَتْ فَلَوْ رَأَيْتَ شَيْئًا غَسَلْتَهُ لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَإِنِّي لَأَحُكُّهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَابِسًا بِظُفُرِي

672-109/7- Bize Ahmed b. Cevvâs el-Hanefî Ebu'l-Kasım da tahdis etti. Bize Ebu'l-Ahvas, Şebib b. Ğarkade'den, o Abdullah b. Şihab el-Havlânî'den şöyle dediğini tahdis etti: Aişe (radıyallâhu anhâ)'ya misafir olmuştum. Elbisemde ihtilam oldu, onu suya batırdım. Aişe'nin bir cariyesi beni gördü, ona

448 Buhari, 229, 230, 231, 232; Ebu Davud, 373; Tirmizi, 117; Nesai, 294; İbn Mace, 536 buna yakın uzunca; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16135

449 670 nolu hadisin kaynakları

haber verince Aişe bana haber gönderip şöyle dedi: İki elbisene o yaptığını yapmaya seni iten ne oldu? Ben: Uyuyan kimsenin rüyasında gördüğünü gördüm (ihtilam oldum), dedim. O: Peki elbiselerinde bir şey gördün mü, dedi. Ben, hayır deyince, O: Bir şey görmüş olsaydın onu yıkar mıydın, çünkü ben onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden (4/3b) kuru iken tırnağımla kazıdığımı gördüğümü hatırlıyorum, dedi.[450]

Şerh

(666-672 numaralı hadisler)

Bu babta (666) "bir adam Aişe'ye misafir olmuştu..." Diğer rivâyette (667): "Ben onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden ovalardım."; Öbür (670) rivâyette: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) meniyi yıkardı. Sonra..." Diğer rivâyette (672) ise Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın "elbiseleri üzerinde iken ihtilam olan kişiye..." dedi, hadisleri yer almaktadır.

İlim adamları Âdemoğlunun menisinin temizliği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Mâlik ve Ebu Hanife necis olduğu kanaatindedirler. Ancak Ebu Hanife eğer kuru ise onu ovalamak temizlenmesi için yeterlidir, demektedir. (3/197)

İmam Ahmed'den gelen bir rivâyette böyledir. Mâlik ise: İster yaş, ister kuru olsun onu yıkamak zorunludur demektedir. Leys ise: O necistir ama ondan dolayı namaz iade edilmez. Hasan-ı Basrî: Elbisedeki meniden dolayı çok dahi olsa namaz iade edilmez ama vücuttaki meniden dolayı az dahi olsa iade edilir, demiştir.

Pek çok kimse ise meninin temiz olduğu kanaatindedir. Bu kanaat Ali b. Ebi Talib, Sa'd b. Ebi Vakkas, İbn Ömer, Aişe, Davud ve iki rivâyetten daha sahih olanında Ahmed'den nakledilmiştir. Şâfiî ve hadis ashabının görüşü de budur. Onun temiz olduğunu imam Şâfiî'nin (yüce Allah'ın rahmeti ona) tek başına söylediği izlenimini veren kimseler yanlış yapmışlardır.

Meninin necis olduğunu söyleyenlerin delili yıkanması ile ilgili rivâyettir. Temiz olduğunu söyleyenlerin delili ise ovalanması ile ilgili rivâyettir. Çünkü necis olsaydı kan ve benzeri diğer necasetler gibi onu ovalamak yeterli olmazdı. Bu kanaate sahip olanlar: Yıkanması ile ilgili rivâyetler yıkamanın müstehap olduğu, pislikten korunmak ve temizliği tercih etmek anlamında olduğu şeklinde yorumlanır, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

İnsanoğlunun menisinin hükmü işte budur ama bizim şaz ve zayıf bir görüşümüz de vardır. Buna göre erkeğin menisi necis olmamakla birlikte, kadı-

450 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16224

nın menisi necistir. Bundan daha da şaz görüş ise hem kadının, hem erkeğin menisinin necis olduğudur. Doğrusu her ikisinin de temiz olduğudur.

Temiz (tahir) olan meninin yenilmesi helal olur mu? Bu hususta iki görüş vardır. Güçlü olan helal olmadığıdır; çünkü meni iğrenç bir şeydir. Bu sebeple o da bize haram kılınmış pislikler arasına girer. Âdemoğlu dışında diğer canlıların menisine gelince, bunlar arasında köpek, domuz, ikisinden birisinden ve temiz bir hayvandan doğanların menisine gelince, necis olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Bunların dışındaki hayvanların menisinde ise üç görüş vardır. En sahih görüşe göre eti yensin yenmesin hepsinin temiz olduğudur, ikincisi ise necis olduklarıdır, üçüncüsü ise eti yenen hayvanların menisi temizdir, bunların dışındaki hayvanların menisi ise necistir. Allah en iyi bilendir.

Bu babtaki lafızlara gelince (666) "Halid b. Abdullah, Halid'den, o Ebu Ma'şer'den." Adı Ziyad b. Kuleyb et-Temimî el-Hanzalî el-Kûfî'dir. Birinci Halid ise el-Vâsıtî et-Tahhân olarak bilinir. İkinci Halid de Halid el-Hazzâ olup, adı Halid b. Mihran Ebu'l-Münâzil el-Basrî'dir.

(672) "Bir şey görmüş olsaydın onu yıkar mıydın?" sorusu bir inkâr (yapılanı reddetme) anlamında bir sorudur. Yani sen onu yıkanmasının vacip olduğuna inanarak yıkar mıydın? Bunu nasıl yaparsın? Hâlbuki ben bunu kuru iken tırnağımla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesinden kazırdım. Eğer necis olsaydı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu bırakmaz ve tırnakla kazınmasıyla yetinmezdi, demektir. Allah en iyi bilendir.

İlim adamlarından bir topluluk bu hadisi kadının fercinin ıslaklığının temiz olduğuna delil göstermişlerdir. Ancak bu hususta hem bizim mezhebimizde, hem başkalarının mezhebinde görüş ayrılığı vardır. Daha kuvvetli görünen bunun temiz olduğudur. Bu hadisi delil gösterenler şöyle derler: İhtilam olmak, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında imkânsız bir şeydir; çünkü ihtilam şeytanın uyuyan ile oynamasının bir türüdür. Dolayısıyla Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elbisesindeki meni ancak cimadan dolayı olabilir. (3/198) Bu ise meninin fercin nemine isabet ettiği bir yerin üzerinden geçmesini de gerektirmektedir. Eğer o nem necis olsaydı ondan dolayı meninin de necis olması sözkonusu olur ve onu elbisesinde bırakmaz, ovalamakla yetinmezdi.

Kadının fercinin rutubetinin necis olduğunu söyleyenler ise, buna iki şekilde cevap vermişlerdir:

1- Bazılarının verdiği cevaba göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihtilam olmasının imkânsız olması ve ihtilamın şeytanın oynamasından kaynaklan-

ması doğru değildir. Aksine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında da ihtilam olmak caizdir ve bu şeytanın oynaması türünden sayılmaz. Aksine ihtilam meninin artan kısmının taşmasıdır, o herhangi bir vakitte çıkar.

2- İkinci cevap, elbisesindeki meni cimadan önceki hareketler neticesinde ortaya çıkmış ve onun bir kısmı elbisenin üzerine düşmüş olabilir. Bu durumda elbisenin üzerinde fercin rutubetine bulaşmış olan meninin varlığı sözkonusu olmaz. Allah en iyi bilendir.

٣٣/٣٣- باب نجاسة الدم وكيفية غسله

33/33- KANIN NECİS OLDUĞU VE ONUN NASIL YIKANACAĞI BABI

٦٧٣-١١٠/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ قَالَ حَدَّثَتْنِي فَاطِمَةُ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ إِحْدَانَا يُصِيبُ ثَوْبَهَا مِنْ دَمِ الْحَيْضَةِ كَيْفَ تَصْنَعُ بِهِ قَالَ تَحُتُّهُ ثُمَّ تَقْرُصُهُ بِالْمَاءِ ثُمَّ تَنْضَحُهُ ثُمَّ تُصَلِّي فِيهِ

673-110/1- Bize Ebu Kureyb b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Vekî' tahdis etti, bize Hişam b. Urve tahdis etti. (H) Bana Muhammed b. Hâtim -ki lafız onundur- de tahdis etti, bize Yahya b. Said, Hişam b. Urve'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Fatıma, Esma'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bir kadın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Bizden herhangi bir kadının elbisesine ay hali kanı bulaşırsa onu nasıl yapsın (temizlesin), dedi. Allah Rasûlü: *"Onu ovalar, sonra onu su ile ovalayarak yıkar, sonra üzerine su dökerek yıkar, sonra da onunla namaz kılar"* buyurdu.[451]

٦٧٤-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَالِمٍ وَمَالِكُ بْنُ أَنَسٍ وَعَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ

451 Buhari, 227 -buna yakın-, 307 -buna yakın-; Ebu Davud, 361, 362; Tirmizi, 138; Nesai, 292, 392; İbn Mace, 629 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15743

674-.../2- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbn Numeyr tahdis etti (H). Bana Ebu't-Tahir tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yahya b. Abdullah b. Salim, Mâlik b. Enes ve Amr b. el-Haris haber verdi. Hepsi Hişam b. Urve'den (4/4a) bu isnâd ile Yahya b. Said'in hadisi gibi hadisi rivâyet etti.[452]

Şerh

(673-674 numaralı hadisler)

Bu babta "Esma (radıyallâhu anhâ)'nın... dedi, sonra o elbisesinde namaz kılar" hadisi yer almaktadır. "Hayda" hayız (ay hali) demektir.

(673) *"Onu ovalar yani onu kazır ve onu oradan giderir. Onu su ile yıkar."* Yani parmak uçları ile temizlenmesi için su ile toplayıp, bir araya getirerek su ile yıkar. (3/199)

Hadisten Çıkan Hükümler

1- Necasetin su ile yıkanması icap eder.

2- Necaseti sirke ya da benzeri başka bir sıvı ile yıkamak yeterli değildir çünkü böyle yapan kişi emrolunanı terk etmiş olur.

3- Kan necistir. Bu hususta Müslümanlar icma halindedir.

4- Necasetin izale edilmesi için belli bir sayı şartı yoktur. Aksine temizlenmesi yeterlidir.

5- Bunun dışında daha başka hükümler de vardır.

Şunu bilmek gerekir ki, necasetin giderilmesinde vacip olan ayıklanıp temizlenmesidir. Şayet necaset ise -sidik ve benzeri gözle görülmeyen necaset türünden olan- hükmî bir necaset ise onun bir defa yıkanması icap eder, fazlası vacip değildir ama ikinci ve üçüncü defa yıkanması da müstehaptır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: *"Biriniz uykusundan uyanacak olursa elini üç defa yıkamadan kaba daldırmasın."* Açıklaması daha önceden geçmiş idi. Şayet necaset kan ve buna benzer aynî(maddi) bir necaset ise aynının giderilmesi zorunludur. Aynının giderilmesinden sonra ikinci ve üçüncü defa yıkanması ise müstehaptır.

Elbiseyi yıkadıktan sonra sıkmak şart mıdır? Bu hususta iki görüş vardır: Daha sahih olan görüşe göre şart olmadığıdır. Aynî necaseti yıkadıktan sonra renginin kalmasının ona bir zararı olmaz. Hatta temizlik hâsıl olur. Şayet ne-

452 673 numaralı hadisin kaynakları

casetin tadı kalmış ise elbisede necis demektir, tadının mutlaka izale edilmesi gerekir. Eğer kokusu kalmışsa Şâfiî'nin bu hususta iki görüşü vardır. Daha sahih olan görüşü temiz olacağıdır, ikinci görüşü ise temiz olmaz. Allah en iyi bilendir.

٣٤/٣٤- باب الدليل علي نجاسة البول ووجوب الاستبراء منه

34/34- SİDİĞİN NECİS OLDUĞUNA VE ONDAN İSTİBRÂ ETMENİN (UZAK DURMANIN) VACİP OLDUĞUNA DELİL BABI

٦٧٥-١١١/١- حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يُحَدِّثُ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ أَمَا إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ. قَالَ فَدَعَا بِعَسِيبٍ رَطْبٍ فَشَقَّهُ بِاثْنَيْنِ ثُمَّ غَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا ثُمَّ قَالَ لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا

675-111/1- Bize Ebu Said el-Eşec, Ebu Kureyb Muhammed b. el-Alâ ve İshak b. İbrahim tahdis etti. İshak: Bize Vekî' haber verdi derken, diğer ikisi, tahdis etti, dediler. Bize A'meş tahdis edip dedi ki: Mücahid'i Tavus'tan tahdis ederken dinledim. O İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki kabrin yanından geçti ve: *"Muhakkak bunlara azap edilmektedir. Ama büyük bir şey dolayısıyla azap olunmuyorlar. Bunların biri laf taşıyıp götürürdü, diğeri ise kendi sidiğinden korunmazdı"* buyurdu.

(İbn Abbas) dedi ki: Sonra yaş bir hurma dalı istedi, onu ikiye yardıktan sonra bunun üzerine birisini, diğerinin üzerine de ötekini dikti, sonra da: *"Kurumadıkları sürece azaplarının hafifletileceği umulur"* buyurdu.[453]

٦٧٦/٠٠٠/٢- حَدَّثَنِيهِ أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ الْأَزْدِيُّ حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَكَانَ الْآخَرُ لَا يَسْتَنْزِهُ عَنِ الْبَوْلِ أَوْ مِنَ الْبَوْلِ

453 Buhari, 218, 1361, 1378, 6052; Ebu Davud, 20; Tirmizi, 70; Nesai, 31, 2067, 2068; İbn Mace, 347; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5747

676-.../2- Bunu bana Ahmed b. Yusuf el-Ezdî tahdis etti (4/4b)... Süleyman el-A'meş'ten bu isnâd ile rivâyet etti. Şu kadar var ki: *"Diğeri ise idrardan -yahut bevlden- kendisini korumazdı"* dedi.[454]

Şerh

(675-676 numaralı hadisler)

Bu babta İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki kabrin yanından geçti..." diye rivâyet ettiği hadis yer almaktadır. (3/200) Diğer rivâyette ise: "Sidikten -yahut bevlden- kendisini korumazdı" denilmektedir.

Hadiste geçen "asîb" hurma ağacı dalıdır.

Nemîme (laf taşıyıcılık)nin gerçek anlamı insanlardan bazılarının söyledikleri sözleri bozgunculuk maksadıyla diğerlerine taşımaktır. İman kitabının nemîmenin ağır haram olduğu babında açıklamaları açık ve etraflı bir şekilde geçmiş bulunmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"La yestetiru (korunmazdı)"* kelimesi "yestetiru", "yestenzihu" ve "yestebriu" olarak rivâyet edilmiştir. Bu üç şekilde Buhari ve başka kaynaklarda da geçmektedir, hepsi de sahihtir. Üçünün de, ondan kendisini korumaz, ondan uzak durmazdı, demektir. Allah en iyi bilendir.

"Büyük bir şeyden dolayı azap edilmiyorlar." Buhari'nin rivâyetinde: *"Büyük bir şeyden dolayı azap edilmiyorlar ama gerçekte o büyüktür. Onlardan birisi sidikten korunmazdı"* şeklindedir. Hadisi Buhari, Kitabu'l-Edeb, Nemime Büyük Günahlardandır babında ve Vudu (abdest almak) kitabında *"hâlbuki büyük bir günah sebebiyle azap edilmiyorlar, ama o aslında büyüktür"* şeklinde zikredilmektedir. İşte bu sahih iki fazlalık ile bunun büyük bir günah olduğu sabit olmaktadır. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Büyük bir günah dolayısıyla onlara azap edilmiyor"* buyruğunun tevili gerekmektedir. İlim adamları bu hususta iki tevil yapmışlardır:

1- Bu onların kendi yanlış kanaatlerine göre büyük günah değildi.

2- Bu günahları terk etmek onlar için büyük bir iş değildi.

Kadı Iyaz -yüce Allah'ın rahmeti ona- üçüncü bir tevil nakletmektedir: Bu en büyük günahların en büyükleri değildir.

454 675 nolu hadisin kaynakları

Derim ki: Buna göre bu sözlerden kasıt, başkalarını alıkoymak ve sakındırmaktır. Yani herhangi bir kimse kabir azabının ancak helake götüren en büyük günahlardan dolayı olacağını zannetmesin, çünkü başka günahlar sebebiyle de olur demektir. Allah en iyi bilendir.

Bu iki günahın büyük olmasının sebebine gelince, sidikten korunmamak namazın batıl olması sonucunu doğurur. O halde bunu (korunmayı) terk etmek şüphesiz büyük bir günahtır.

Nemime (laf taşıyıcılık) ve arayı bozmak için çalışmak ise en çirkin işlerdendir. Özellikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"(laf) taşırdı"* lafzı ile çoğunlukla devamlılık bildiren bir hal için yapıldığını ifade eden bir kip kullanmıştır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabirlerin üzerine iki hurma dalı parçasını koymasına gelince (3/201) ilim adamları şöyle demektedir: Bu onun o kimseler için şefaat dileğinde bulunduğu şeklinde yorumlanır. O hurma dalları kuruyuncaya kadar azaplarının hafifletilmesi ile ilgili şefaati kabul olundu.

Müslim -yüce Allah'ın rahmeti ona- kitabın sonlarında uzunca bir hadis olan Cabir (radıyallâhu anh)'ın iki kabir sahibi hakkındaki bu hadisi zikretmekte ve: *"Bu iki dal yaş kaldıkları sürece bu azabın üzerlerinden kaldırılması şeklindeki şefaatim kabul olundu."* buyruğunu da kayd etmektedir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o süre boyunca o iki kişiye dua etmeyi sürdürüyor olması ihtimali vardır diye de açıklanmıştır. Bir diğer açıklama da şöyledir: Çünkü o hurma dalları yaş kaldıkları sürece tesbih ederlerdi. Kurumuş dalın ise tesbihi olmaz. Yüce Allah'ın: *"Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."* (İsra, 17/44) buyruğu hakkında müfessirlerin pek çoğunun ya da çoğunluğunun benimsediği kanaat bu olup, canlı her bir şey mutlaka onu tesbih eder anlamındadır, demişlerdir.

Sonra da şu açıklamaları eklerler: Her bir şeyin hayatı kendisine göredir. Ağacın hayatı kurumadığı sürece, taşın hayatı kesilmediği sürece devam eder.

Muhakkik müfessirler ve müfessir olmayanların kanaatine göre ise buyruk genel anlamı üzerine alınmalıdır.Diğer taraftan bu kanaatte olanlar gerçekten mi tesbih eder yoksa bunlarda yaratana delalet mi vardır,böylelikle kendi durumu ve sureti ile Allah'ı tesbih eden ve tenzih eden bir varlık olması mı demek olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Muhakkikler onun gerçek anlamda tesbih etmediği kanaatindedir. Yüce Allah da: *"Öylesi de vardır ki Allah korkusundan yuvarlanır."* (el-Bakara, 2/74) diye haber vermektedir. Akıl bunlarda temyiz gücünün yaratılmasını imkânsız kabul etmeyip, nas da bunu ifade ettiğine göre onun dediğinin kabul edilmesi icab eder. Allah en iyi bilendir.

Bu hadis dolayısıyla ilim adamları kabrin yanında Kur'ân okumayı müstehab kabul etmişlerdir. Çünkü hurma dalının tesbihi sebebiyle azabın hafifletilmesi umulabiliyorsa, Kur'ân-ı Kerim tilaveti için bunun öncelikle sözkonusu olması gerekir. Allah en iyi bilendir.

Buhari Sahih'inde sahabi Bureyde b. Husayb el-Eslemî'nin (radıyallâhu anh) kabrine iki hurma dalı konulmasını vasiyet ettiğinden söz etmektedir. Buradan anlaşıldığına göre o (radıyallâhu anh) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yapmış olduğu bir işin benzerini yaparak bereketinden yararlanmak istemiştir.

Haitâbî bu hadise dayanarak insanların hurma yapraklarını, dallarını birbirine dolamaları şeklindeki uygulamalarını kabul etmeyip, reddetmiş, bunun aslı da yoktur, açıklanabilir bir tarafı da yoktur demiştir. Allah en iyi bilendir.

Bu babtaki hadislerden çıkartılan fıkhî hükümlere gelince;

1- Kabir azabı sabittir. Mutezile'ye hilafen hak ehlinin görüşü budur.

2- İkinci rivâyetteki: Kendisini idrardan korumazdı, ifadesinden ötürü sidik necistir.

3- Koğuculuk (nemime) büyük bir haramdır.

4- Ve bunun dışında daha önce sözkonusu edilen diğer hususlar.

Allah en iyi bilendir.

٣/٠٠٠ كِتَاب الْحَيْضِ

3/... HAYZ KİTABI

١/٣٥- بَاب مُبَاشَرَةِ الْحَائِضِ فَوْقَ الْإِزَار

1/35- ERKEĞİN HAYIZLI KADINA İZARIN ÜZERİNDEN MÜBÂŞERETİ (TENİNE DOKUNMASI) BABI

٦٧٧-١/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ إِحْدَانَا إِذَا كَانَتْ حَائِضًا أَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَأْتَزِرُ بِإِزَارٍ ثُمَّ يُبَاشِرُهَا

677-1/1- Bize Ebu Bekr b. Ebû Şeybe, Zuheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim tahdis etti. İshak bize Cerir haber verdi derken, diğer ikisi bize tahdis etti demişlerdir... Aişe dedi ki: Bizden birimiz ay hali olmuşsa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona emri üzerine bir izar (peştamal)a bürünür sonra ona mübaşeret ederdi.[455]

٦٧٨-٢/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ أَخْبَرَنَا أَبُو إِسْحَقَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ إِحْدَانَا إِذَا كَانَتْ حَائِضًا أَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تَأْتَزِرَ فِي فَوْرِ حَيْضَتِهَا ثُمَّ يُبَاشِرُهَا قَالَتْ وَأَيُّكُمْ يَمْلِكُ إِرْبَهُ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْلِكُ إِرْبَهُ

---

455 Buhari, 300 -buna yakın-, 2031 -buna yakın-; Ebu Davud, 268; Tirmizi, 132 -buna yakın-; Nesai, 285, 372; İbn Mace, 636; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15982

678-2/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Abdurrahman b. el-Esved (4/5a) babasından, o Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletti: Bizden herhangi birisi ay hali olduğu zaman Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona ay hali kanının arttığı zamanda bir peştamal sarmasını emreder sonra ona mübaşeret ederdi. (Aişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine hakim olduğu gibi hanginiz kendisine hakim olabilir ki?[456]

٦٧٩-٠٠٠/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَدَّادٍ عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُبَاشِرُ نِسَاءَهُ فَوْقَ الْإِزَارِ وَهُنَّ حُيَّضٌ

679-.../3- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti... Meymûne dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları ile ay hali oldukları halde peştamalin üzerinden mübaşeret ederdi.[457]

Şerh

(677-679 numaralı hadisler)

Bu babta (678) "Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Bizden birimiz ay hali olduğunda... hakim olabilir" hadisi ile "Meymûne (radıyallâhu anhâ) dedi ki: ..." hadisi yer almaktadır.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet edilen hadiste asıl nüshalardaki rivâyet "bizden birimiz..." ifadesindeki (كان) fiili (müennesten bahsetmesi dolayısıyla te'li de kullanılması sözkonusu iken) te'siz kullanılmıştır. Bu kullanım da doğru bir kullanımdır çünkü Sibeveyh "el-Kitab"ında konu ile ilgili başlıkta bazı Arapların "bir kadın, dedi" cümlesinde fiili müenneslik alameti olarak sonunda gelmesi gereken te harfi olmaksızın kullandıklarını nakletmektedir. İşte İmam Sibeveyh böyle bir kullanımı nakletmiş ve bu şekilde bir kullanımın caiz olduğunu belirtmiş bulunmaktadır. Bunu aynı şekilde İmam Ebu'l-Huseyn b. Haruf da nakletmiş, başkaları da zikretmiş bulunmaktadır. Ayrıca hadiste geçen "kâne"nin burada durum ve olay (kıssa) fiili olması da mümkündür. Yani durum ve vaziyet şöyle idi,demek olur, sonra olayı anlatarak: Bizden birimiz ay hali olunca... ona emrederdi, demiştir. Allah en iyi bilendir.

"Ay halinin arttığı zamanda" ay hali kanının çoğaldığı zamanda demektir. (3/203)

456 Buhari, 302; Ebu Davud, 273; İbn Mace, 635; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16008
457 Buhari, 303; Ebu Davud, 2167; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18061

"Peştamal bürünmesi" ise göbeği ve göbeğinden aşağısını diz kapağına ve daha aşağısına kadar örten bir peştamal bağlamasını emrederdi, demektir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Hanginiz kendisine hakim olabilir" sözünde "irb" kelimesi hemze kesreli olarak kendisi ile faydalandığı organı yani ferci demektir. Bir topluluk ise bunu "ereb" olarak rivâyet etmişlerdir bu da kendi ihtiyacı anlamındadır. Bu ise cima arzusudur. Maksat ise O aranızda kendisine en ileri derecede hakim olandı. Bu şekilde mübaşerete rağmen harama düşmekten yana kendisinden emin idi. Haram olan iş ise ay hali olan kadının fercine mübaşerettir.

Hattâbî bu rivâyeti tercih etmiş, birinci rivâyeti reddetmiş ve muhaddislerin bunu bu şekilde nakletmelerini bir kusur olarak değerlendirmiştir. Allah en iyi bilendir.

Hayz (ay hali) sözlükteki asıl anlamı akmak demektir. Vadinin seli akacak olursa bunu anlatmak için bu fiil kullanılır. Ezherî, Herevî ve onların dışındaki imamlar şöyle demektedir: Hayz kadının belli vakitlerde kanının akması demektir. Bu kanı kadın rahmi büluğundan sonra akıtır. İstihâza ise kanın zamansız akması demektir. Ay hali kanı rahmin dibinden çıkar, istihaza kanı ise el-âzil denilen ve rahmin ön taraflarında bulunan bir damardan akan kandır. Dilbilginlerinin dediklerine göre hayz, mahîz ve mehâz kelimeleri 'ay hali olmak' demek olup, ay hali olan kadına da "hâiz" denilir. Bu şekilde sonuna te getirmemek fasih ve meşhur olan söyleyiştir. Cevherî, Ferrâ'dan "hâiza: ay hali kadın" söyleyişini de nakletmektedir. *Hâdat, tehayyadat, dereset, tamiset, ariket, dahiket, nefiset* şeklindeki bütün fiiller aynı anlamda (ay hali oldu) demektir. Bazıları da ay hali oldu anlamında *ekbarat* ve *a'sarat* kelimelerini de ilave etmişlerdir.

Babtaki Hadislerden Çıkarılan Hükümler

Ay hali olan kadınla mübaşeret birkaç kısımdır:

Birinci kısım: Ay hali olan kadınla fercinde cima ile mübaşeret etmek: Bu Kur'ân-ı azimuşşanın nassı ve sahih sünnet ile ve Müslümanların icmaı ile haramdır. Mezhep âlimlerimiz der ki: Müslüman bir kimse ay hali olan bir kadın ile fercinde cima etmenin helal olduğuna inanırsa kâfir ve mürted olur. Bir kimse bunun helal olduğuna inanmaksızın bu işi yapacak olursa, şayet bunu unutmuş yahut ay hali olduğunu bilmeyen ya da haram olduğunu bilmeyen yahut zorlanan bir kimse ise onun için vebalde kefarette sözkonusu değildir. Şayet kasten ay hali olduğunu ve haramlığını bilerek kendi isteği

ile ay hali olan kadın ile cima ederse pek büyük bir günah işlemiş olur. Şâfiî bunun büyük bir günah olduğunu ve bu işi yapanın tövbe etmesinin icap ettiğini açıkça ifade etmiştir.

Bu işi yapan kimseye kefaretin vücubu hususunda Şâfiî'nin iki görüşü vardır. Daha sahih olana göre -ki bu onun yeni görüşüdür. Mâlik, Ebu Hanife, iki rivâyetten birisine göre Ahmed'in ve selefin çoğunluğunun da görüşüdür- bundan dolayı ona kefaret düşmez. Seleften bu görüşü benimseyenler arasında Ata, İbn Ebû Muleyke, Şa'bî, Nehaî, Mekhul, Zührî, Ebu'z-Zinâd, Rabia, Hammad b. Süleyman, Eyyub es-Sahtiyani, Süfyan es-Sevrî, Leys b. Sa'd -yüce Allah hepsine rahmet buyursun- vardır.

İkinci görüş ise Şâfiî'nin eski ve zayıf görüşü olup, böyle birisine kefaret icap eder. Bu görüş İbn Abbas, Hasan-ı Basrî, Said b. Cubeyr, Katâde, Evzâî, İshak ve ondan gelen ikinci rivâyette Ahmed bu görüştedir. Bunlar kefaret hususunda ise farklı görüşlere sahiptirler. Hasan ve Said kefaretin bir köleyi hürriyetine kavuşturmak olduğunu söylerken diğerleri bir ya da yarım dinardır demişlerdir. Bununla birlikte hangi durumda bir dinar, hangi durumda yarım dinar kefaret ödemesi gerektiği hususunda da aralarında ihtilâf vardır. Acaba bir dinar kefaret kanın ilk geldiği sırada, yarısı da son zamanlarında olursa mı yoksa dinar kanın geldiği zamanda, yarısı ise kesildiğinden sonra mı kefaret olarak verilecektir. Bu hususta görüş ayrılıkları vardır. (3/204) Bu kefaretin verileceğini kabul edenler İbn Abbas'ın rivâyet ettiği şu merfu hadisi delil alırlar: *"Kim ay hali iken hanımına yaklaşacak olursa, bir yahut yarım dinar sadaka versin."* Ancak bu hafızların ittifakı ile zayıf bir hadistir. Doğrusu kefaretin sözkonusu olmadığıdır. Allah en iyi bilendir.

İkinci kısım: Göbeğin üst tarafı ile diz kapağının alt tarafı arasına zekeriyle sürtünmek yahut öperek, kucaklaşarak, dokunarak ve daha başka şekilde mübaşeret etmek (temas etmek, dokunmak).Bu da ilim adamlarının ittifakı ile helaldir. Şeyh Ebu Hamid el-İsferayinî ile çok sayıda bir topluluk bu hususta icma olduğunu nakletmiş bulunmaktadırlar.

Abide es-Selmâni'den ve diğerlerinden erkeğin hiçbir yanı ay hali olan karısının hiçbir yanına değmez diye gelen nakil aslında şaz, münker, bilinmeyen ve kabul olunmayan bir görüştür. Ondan bu görüş sahih olarak nakledilse bile Buhari ve Müslim'in sahihleri ile başka hadis kaynaklarından zikredilmiş bulunan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peştamalin üstünden mübaşereti, bu hususa dair izin vermesi ile ilgili meşhur sahih hadislerle ve ondan önce olsun sonra olsun muhalefete kalkışanlardan önce Müslümanların icmaı ile reddolunur.

Diğer taraftan yararlandığı ve mübaşeret ettiği yerde bir miktar kanın bulunup bulunmaması arasında da fark yoktur. İşte mezhep âlimlerimizin ve onların dışındaki diğer âlimlerin pek büyük çoğunluğunun mutlak hadisler dolayısıyla kesin olarak söylediği meşhur ve doğru hüküm budur. Mezhebimize mensup el-Mehâmilî ise bazı mezhep âlimlerimizin bu hususta bir görüşünü nakletmektedir. Buna göre göbeğin üstü ile diz kapağının altındaki bölgede eğer ay hali kanından bir şeyler varsa ona mübaşeret (dokunmak) haram olur fakat bu görüşün batıl olduğunda şüphe yoktur.

Üçüncü kısım: Ön ve arka dışında göbek ile diz kapağı arasındaki yerlerde mübaşeret (temas ve dokunmak). Bu hususta mezhep âlimlerimizin üç görüşü vardır. Onların büyük çoğunluğuna göre daha sahih, mezhepte daha meşhur olan görüş bunun haram olduğudur.

İkinci görüş bu haram değildir ama tenzihen mekruhtur. Bu görüş ise delil bakımından daha güçlü bir görüş olup, tercih edilen de budur.

Üçüncü görüş eğer mübaşeret eden kişi kendisini fercden alıkoyabiliyor ve ondan uzak kalacağı hususunda kendisine güveniyorsa -bu ister arzusunun azlığından, ister ileri derecede vera sahibi oluşundan olsun- caizdir, değilse caiz olmaz. Bu görüş de güzel bir görüştür. Bunu mezhep âlimlerimizden Ebu'l-Abbas el-Basrî ifade etmiştir.

Birinci görüş olan kayıtsız şartsız haram olduğu görüşünü kabul edenler arasında Mâlik ve Ebu Hanife de vardır. İlim adamlarının çoğunluğunun görüşü de budur. Said b. el-Müseyyeb, Şureyh, Tavus, Ata, Süleyman b. Yesar ve Katâde bunlar arasındadır.

Caiz olduğunu kabul edenler arasında ise İkrime, Mücahid, Şa'bî, Nehaî, Hakem, Sevrî, Evzâî, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. el-Hasan, Esbağ, İshak b. Râhûye, Ebu Sevr, İbnu'l-Münzir ve Davud da bulunmaktadır. Delil itibariyle bu görüşün daha güçlü olduğunu da belirtmiştik. Bunlar ayrıca biraz sonra gelecek Enes (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği: *"Nikâh (cima) dışında her şeyi yapabilirsiniz"* hadisini delil göstermişlerdir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peştamalden yukarısına mübaşeret etmekle yetinmesi ise müstehaplık olarak yorumlanır demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Şunu da bilelim ki, ilişkiyi ve mübaşereti haram kabul edenlere göre bu hüküm ay hali süresince ve ay halinden kesilip de gusledinceye yahut şartına uygun olarak suyu bulamayacak olursa teyemmüm edinceye kadar devam eder. Bizim,Mâlik, Ahmed, selef ve halefin büyük çoğunluğunun görüşü bu-

dur. Ebu Hanife ise: Ay halinin azami süresi gelip, kanın kesilmesi halinde anında onunla ilişki kurmak helal olur. Cumhur yüce Allah'ın: *"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendiler mi o zaman Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın."* (Bakara, 2/222) buyruğunu delil göstermişlerdir. Allah en iyi bilendir.

٢/٣٦- بَاب الِاضْطِجَاعِ مَعَ الْحَائِضِ فِي لِحَافٍ وَاحِدٍ

2/36- AY HALİ KADINLA AYNI YORGAN ALTINDA YATMA BABI

٦٨٠-١/٤- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ مَخْرَمَةَ ح وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ مَيْمُونَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَضْطَجِعُ مَعِي وَأَنَا حَائِضٌ وَبَيْنِي وَبَيْنَهُ ثَوْبٌ

680-4/1- Bana Ebu't-Tahir tahdis etti. Bize İbn Vehb, Mahreme'den haber verdi. (H) Bize Harun b. Said el-Eylî ve Ahmed b. İsa da tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis etti. Bana Mahreme babasından haber verdi. O İbn Abbas'ın azatlısı (4/5b) Kureyb'den şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Meymûne'yi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ben ay hali olduğum halde benimle onun arasında da bir elbise varken benimle birlikte (aynı yorgan altında)yatardı, derken dinledim.[458]

٠٠٠/٠٠٠- بَاب النوم مَعَ الْحَائِضِ فِي لِحَافٍ وَاحِدٍ

.../...- AYNI YORGANDA AY HALİ KADIN İLE BİRLİKTE UYUMAK BABI[459]

٦٨١-٢/٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أُمِّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهَا قَالَتْ بَيْنَمَا أَنَا مُضْطَجِعَةٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْخَمِيلَةِ

458 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18081

459 Yazma nüshadan eklenmiştir.

إِذْ حِضْتُ فَانْسَلَلْتُ فَأَخَذْتُ ثِيَابَ حِيضَتِي فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنَفِسْتِ قُلْتُ نَعَمْ فَدَعَانِي فَاضْطَجَعْتُ مَعَهُ فِي الْخَمِيلَةِ قَالَتْ وَكَانَتْ هِيَ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يَغْتَسِلَانِ فِي الْإِنَاءِ الْوَاحِدِ مِنَ الْجَنَابَةِ

681-5/2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın tahdis ettiğine göre Um Seleme'nin kızı Zeynep ona tahdis etti: Um Seleme kendisine tahdis edip dedi ki: Ben kadife bir örtü altında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yatıyorken ay hali oluverdim. Derhal sıvışıp ay hali olduğum zaman giyindiğim elbiselerimi aldım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ay hali mi oldun?"* dedi. Ben, evet dedim. O beni çağırdı ve kadife örtünün altında onunla birlikte yattım.

Um Seleme (radıyallâhu anhâ) dedi ki (3/6a): Kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cünüplükten aynı kapta yıkanırlardı.[460]

Şerh

(680-681 numaralı hadisler)

Bu babta Meymûne (radıyallâhu anhâ)'nın: "Ben ay hali olduğum halde..." hadisi ile Um Seleme (radıyallâhu anhâ)'nın: "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kadife bir örtünün altında yatarken..." hadisleri yer almaktadır.

Dilcilerin belirttiğine göre "hamîle" ve "hamîl" kadife demektir. Neden olursa olsun havı bulunan her bir elbiseye hamîle denilir. Siyah elbiselere hamîle denildiği de söylenmiştir.

(Um Seleme'nin): "İnseleltu" ifadesi gizlice çekip gittim, sıvıştım demektir. Onun bu şekilde uzaklaşması muhtemelen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kanın bulaşmasından korkması idi yahut (3/206) kendisi tiksindiği için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yatmayı uygun görmediği yahut kendisi kendisinden yararlanması imkân bulunmayan bu halde kendisinden faydalanmayı isteyeceğinden korktuğu için olmuştur.

"Ay hali olduğunda giydiğim elbiselerimi aldım" yani ay hali zamanı için hazırlanmış elbiselerimi aldım. Ay halini anlatmak için "nefise" fiili kullanılır, loğusalık halini anlatmak için ise "nüfise" diye kullanılır. Herevî'nin naklettiğine göre ise loğusalık halinde *nufise* ve *nefise* şekilleri, ay hali hakkında ise sadece *nefise* şekli kullanılır demiştir.

460 Buhari, 298, 322 -uzunca-, 323, 1929 -uzunca-; Nesai, 282, 369; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18270

Kadı Iyaz der ki: Bizim burada Müslim'deki rivâyetimiz nun harfi dammeli (*nufise*) şeklidir. Hadis ehlinin rivâyeti de budur ve bu sahihtir. Ebu Hâtim de el-Esmaî'den ay hali ve doğum (loğusalık) hakkında her iki şekli de nakletmiş olup, bunu daha başkaları da zikretmiş bulunmaktadır. Bütün bu şekillerin ifade ettikleri asıl anlam ise kanın çıkmasıdır. Kana da "nefs" adı verilir. Allah en iyi bilendir.

Babtaki Hadislerden Çıkartılan Hükümler

1- Ay hali olan kadın ile birlikte uyumak, onunla aynı yorgan altında yatmak -göbek ile diz kapağı arasında tenlerin birbirlerine değmesini önleyecek yahut yalnız ferci haram kabul edenlere göre- ise ferce değmeyi önleyecek bir engelin bulunması halinde caizdir.

2- İlim adamları der ki: Ay hali olan kadınla aynı yatakta yatmak, öpmek, göbekten yukarısı ve diz kapağının altındaki yerlerinden yararlanmak mekruh olmadığı gibi

3- Elini sıvı herhangi bir şeye daldırması

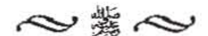
4- Kocasının başını ya da mahremlerinden olan birisinin başını yıkaması ve taraması da mekruh değildir.

5- Ay hali olan kadının yemek pişirmesi, hamur yoğurması ve daha başka işleri yapması mekruh değildir.

6- Arttırdığı su ve yemek ve teri temizdir.

Bütün bu hususlar üzerinde ittifak vardır.

İmam Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Mezâhibu'l-Ulemâ adlı eserinde Müslümanların bütün bu hususlarda icma ettiklerini nakletmektedir. Bunların sünnetten delilleri ise açık ve meşhurdur. (3/207) Yüce Allah'ın: *"Ay halinde iken kadınlardan ayrı durun, temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."* (Bakara, 2/222) buyruğuna gelince: Bundan maksat onlarla cinsel ilişkiden uzak durun ve onlarla cinsel ilişkiye yakınlaştırıcı halleriniz olmasın, demektir. Allah en iyi bilendir.

٣٧/٣- بَاب جَوَازِ غَسْلِ الْحَائِضِ رَأْسَ زَوْجِهَا وَتَرْجِيلِهِ وَطَهَارَةِ سُؤْرِهَا وَالِاتِّكَاءِ فِي حِجْرِهَا وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِيهِ

3/37- AY HALİ KADININ KOCASININ BAŞINI YIKAMASININ VE TARAMASININ CAİZ OLDUĞU, ARTIĞININ TEMİZ OLDUĞU, KUCAĞINA YASLANARAK KUR'ÂN OKUNABİLECEĞİ BABI

٦٨٢-٦/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا اعْتَكَفَ يُدْنِي إِلَيَّ رَأْسَهُ فَأُرَجِّلُهُ وَكَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ

682-6/1- Bize Yahya b. Mâlik tahdis edip dedi ki: Mâlik'e, İbn Şihab'dan diye okudu. O Urve'den, o Amre'den, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) itikâfa girdiği zaman başını bana doğru yaklaştırır, ben de saçlarını tarardım. Eve de insanın bir ihtiyacı dışında bir sebeple girmezdi.[461]

٦٨٣-٧/٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ وَعَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ إِنْ كُنْتُ لَأَدْخُلُ الْبَيْتَ لِلْحَاجَةِ وَالْمَرِيضُ فِيهِ فَمَا أَسْأَلُ عَنْهُ إِلَّا وَأَنَا مَارَّةٌ وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيُدْخِلُ عَلَيَّ رَأْسَهُ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَأُرَجِّلُهُ وَكَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةٍ إِذَا كَانَ مُعْتَكِفًا وَقَالَ ابْنُ رُمْحٍ إِذَا كَانُوا مُعْتَكِفِينَ

683-7/2- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti. Bize Leys tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. Rumh da tahdis edip dedi ki: Bize Leys, İbn Şihab'dan haber verdi. O Urve ve Abdurrahman kızı Amre'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben (itikâfta iken) ihtiyacım için eve girerdim. Evde hasta bulunduğu halde onun halini ancak geçip giderken sorardım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de (4/6b)

461 Ebu Davud, 2467, 2468; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17908

mescitte bulunduğu halde başını benim bulunduğum tarafa doğru (mescitten dışarı çıkarır odamdan içeriye) sokar, ben de onun saçlarını tarardım. İtikâfta bulunduğu zaman ancak bir ihtiyaç için eve girerdi. İbn Rumh dedi ki: (Bu işleri) itikâfta bulundukları zaman (yaparlardı).[462]

٦٨٤-٨/٣- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُخْرِجُ إِلَيَّ رَأْسَهُ مِنَ الْمَسْجِدِ وَهُوَ مُجَاوِرٌ فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ

684-8/3- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti... Urve b. ez-Zubeyr, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mücavir (itikâfta) iken mescitten dışarıya başını bana doğru uzatır, ben de ay hali olduğum halde başını yıkardım.[463]

٦٨٥-٩/٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ هِشَامٍ أَخْبَرَنَا عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُدْنِي إِلَيَّ رَأْسَهُ وَأَنَا فِي حُجْرَتِي فَأُرَجِّلُ رَأْسَهُ وَأَنَا حَائِضٌ.

685-9/4- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Urve, Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini haber vermiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (4/7a) ben odamda iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) başını bana yaklaştırır, ben de ay hali olduğum halde onun başının saçlarını tarardım.[464]

٦٨٦-١٠/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَغْسِلُ رَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا حَائِضٌ

462 Buhari, 2029; Ebu Davud, 2468; Tirmizi, 804; İbn Mace, 1776; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16579, 17921

463 Nesai, 275 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16394

464 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16900

686-10/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Esved, Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Ben ay hali olduğum halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başını yıkardım.[465]

Şerh

(682-686 numaralı hadisler)

Bu başlıkta Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği (682) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) itikâfta olduğu zaman... saçlarını tarardım..." Bir diğer rivâyette (684) "başını yıkardım" denilmektedir. Yine bu babta seccadeyi eliyle uzatma hadisi (687) ve daha başka hadisler de yer almaktadır. Bu babta sözkonusu olabilecek fıkhî hususlar bundan önceki babta geçmiş bulunmaktadır. Hadiste saçların taranması ile başını yıkaması birbirine yakındır.

Sözlükte itikâfın asıl anlamı alıkoymaktır. Şer'i bir terim olarak kişinin kendisini niyet ile birlikte özel olarak mescitte alıkoyması demektir.

"Mücâvir" itikâf yapan, itikâfta bulunan demektir.

Hadisten Çıkan Hükümler

Bu hadisten itikâf ile ilgili pek çok hüküm çıkmaktadır. Yüce Allah'ın izniyle ilgili babta bunlar gelecektir. Burada öncelikle anlaşılan husus da şudur:

1- İtikâfta bulunan kimsenin eli, ayağı, başı gibi vücudunun bir bölümü mescidin dışına çıkacak olursa itikâfı batıl olmaz.

2- Bir eve girmeyeceğine ya da oradan çıkmayacağına dair yemin eden bir kimse şayet vücudunun bir kısmını o eve sokacak ya da çıkartacak olursa yeminini bozmuş olmaz. Allah en iyi bilendir.

3- Yıkamak, yemek pişirmek, ekmek pişirmek ve daha başka işlerde zevcenin rızası ile çalıştırılması caizdir. Sünnetteki deliller selefin uygulaması ve ümmetin icmaı bu hususta birbirini desteklemektedir. (3/208) Rızası olmadan ona bu işlerin yaptırılması ise caiz değildir. Çünkü kadının yerine getirmekle yükümlü olduğu görevi kocasının kendisinden yararlanmasına imkân vermesi ve onun evinde kalmasından ibarettir. Allah en iyi bilendir.

465 Buhari, 301, 299, 2031; Ebu Davud, 77; Nesai, 274 -buna yakın-, 234, 235, 411, 385; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15990, 15983

٠٠٠/٠٠٠- باب تناوله الحائض الخمرة و الثوب

.../...- AY HALİ KADININ ELİNDEN SECCADEYİ VE ELBİSEYİ ALMASI BABI[466]

٦٨٧-١١/٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الأَعْمَشِ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَاوِلِينِي الْخُمْرَةَ مِنْ الْمَسْجِدِ قَالَتْ فَقُلْتُ إِنِّي حَائِضٌ فَقَالَ إِنَّ حَيْضَتَكِ لَيْسَتْ فِي يَدِكِ

687-11/6- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis etti. Yahya rivâyetinde bize Ebu Muaviye, A'meş'ten haber verdi derken, diğer ikisi tahdis etti, dediler. (A'meş) Sabit b. Ubeyd'den, o Kasım b. Muhammed'den, o Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitten bana: *"Seccadeyi bana uzatıver"* buyurdu. Ben: Ay haliyim dedim. O: *"Şüphesiz ay hali (kanı)n elinde yoktur* (4/7b)*"* buyurdu.[467]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitten bana: Bana seccadeyi uzat... buyurdu..." Seccade (el-humra) ile ilgili olarak Herevî ve başkaları der ki: *Humra* seccade denilen bildiğimiz şeydir. Bu da bir kimsenin secde ederken yüzünü üzerine koyduğu hasır ya da ince hurma çubuklarından dokunmuş parçaya denilir. Herevî ve çoğunluk böyle açıklamışlardır. Aralarından bir topluluk ise bunun ancak denilen bu miktarda olanına bu adın verileceğini açıkça ifade etmişlerdir.

el-Hattâbî dedi ki: Humra, namaz kılanın üzerinde secde ettiği seccadedir.

Ebu Davud'un Süneninde İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bir fare gelip kandil fitilini çekmeye başladı, onu sürükleyip, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde üzerinde oturmuş olduğu seccadenin üzerine bıraktı. Onun bir dirhem kadarlık bir yerini de yaktı." İşte bu rivâyet "humra (denilen seccade)"nin yüzün miktarından daha fazla

466 Bu bab başlığı yazma nüshadan eklenmiştir.

467 Ebu Davud, 261; Tirmizi, 134, 271, 382; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17446

bir yer tutan böyle bir örtü hakkında kullanıldığını açıkça ifade etmektedir. (3/209) Buna humra denilmesinin sebebi ise yüzü tahmir etmesi yani örtmesi dolayısıyladır; çünkü tahmirin asıl anlamı örtmektir. Kadının başörtüsüne "himar" denilmesi de bundan dolayıdır. Aklı örttüğünden ötürü de şaraba "hamr" adı verilmiştir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Mescitten" sözü ile ilgili olarak Kadı Iyaz (radıyallâhu anh) şunları söylemektedir: Yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bu sözlerini mescitten söylemiştir. Yani Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte bulunuyorken seccadeyi kendisine mescidin dışından uzatmasını söylemiştir. Yoksa Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bu seccadeyi kendisi için mescitten çıkartmasını emretmiş değildir. Çünkü Allah Rasûlü zaten mescitte itikâfta idi, Aişe (radıyallâhu anhâ) ise kendi odasında ve ay hali idi. Bunun delili de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Senin elinde ay hali yoktur"* demiş olmasıdır; çünkü o elini mescide sokmaktan korkmuştu. Eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona mescide girmesini emretmiş olsaydı, özel olarak eli sözkonusu etmesinin bir anlamı olmazdı. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Senin elinde ay hali yoktur"* buyruğunda "haydatuki: senin... ay hali" lafzında ha harfi fethalıdır. Rivâyette meşhur olan ve sahih olan da budur. İmam Ebu Süleyman el-Hattâbî şöyle demektedir: Muhaddisler bu kelimeyi "hayda" şeklinde ha harfi fethalı olarak söylerler ama bu hatadır. Doğrusu ise durum ve vaziyet bildirmek üzere ha harfinin kesreli okunmasıdır.

Ancak Kadı Iyaz, Hattâbî'nin bu açıklamasını kabul etmeyerek burada doğrusu muhaddislerin söylediği gibi fethalı okunacağıdır; çünkü maksat kandır. Buna da ha harfi fethalı olarak "hayz" denildiğinde şüphe yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Senin elinde değildir, yoktur"* demesi ise, mescitten uzak tutulması gereken necaset olan ay hali kanı senin elinde değildir demektir. Bu ise (3/210) Um Seleme'nin rivâyet ettiği: "Ay hali iken giyindiğim elbiselerini aldım" şeklindeki sözlerinden farklıdır. Buradaki "ay hali" kelimesinde ha harfinin doğru okunuşu kesreli okuyuştur demiştir. Kadı Iyaz'ın yaptığı bu fethalı okuyuş tercihi burada zahir olan okuyuştur. Bununla birlikte Hattâbî'nin sözlerinin de açıklanabilir bir tarafı vardır. Allah en iyi bilendir.

٦٨٨-١٢/٧- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ حَجَّاجٍ وَابْنِ أَبِي غَنِيَّةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أُنَاوِلَهُ الْخُمْرَةَ مِنَ الْمَسْجِدِ فَقُلْتُ إِنِّي حَائِضٌ فَقَالَ تَنَاوَلِيهَا فَإِنَّ الْحَيْضَةَ لَيْسَتْ فِي يَدِكِ

688-12/7- Bize Ebu Kureyb tahdis etti... Kasım b. Muhammed, Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitten bana seccadeyi uzatmamı emretti. Ben: Ay haliyim dedim. O: *"Sen onu bana uzat. Çünkü senin elinde ay hali yoktur"* buyurdu.[468]

٦٨٩-١٣/٨- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كَامِلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ كُلُّهُمْ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ نَاوِلِينِي الثَّوْبَ فَقَالَتْ إِنِّي حَائِضٌ فَقَالَ إِنَّ حَيْضَتَكِ لَيْسَتْ فِي يَدِكِ فَنَاوَلَتْهُ

689-13/8- Bana Zuheyr b. Harb, Ebu Kâmil ve Muhammed b. Hâtim hepsi Yahya b. Said'den tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bana Yahya, Yezid b. Keysan'dan tahdis etti. O Ebu Hazim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte iken *"Ey Aişe elbiseyi bana uzat"* buyurdu. Aişe: Ben ay haliyim, dedi. Allah Rasûlü: *"Senin elinde ay hali yoktur"* buyurdu. Aişe de ona elbiseyi uzattı. (4/8a)[469]

٠٠٠/٠٠٠- باب الشرب مع الحائض في إناء واحد

.../...- AY HALİ KADIN İLE BİRLİKTE AYNI KAPTAN SU İÇMEK BABI[470]

٦٩٠-١٤/٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ وَسُفْيَانَ عَنْ الْمِقْدَامِ بْنِ شُرَيْحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ

468 687 nolu hadisin kaynakları

469 Nesai, 381; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13443

470 Yazma nüshadan eklenmiştir.

أَشْرَبُ وَأَنَا حَائِضٌ ثُمَّ أُنَاوِلُهُ النَّبِيَّ ﷺ فَيَضَعُ فَاهُ عَلَى مَوْضِعِ فِيَّ فَيَشْرَبُ وَأَتَعَرَّقُ الْعَرْقَ وَأَنَا حَائِضٌ ثُمَّ أُنَاوِلُهُ النَّبِيَّ ﷺ فَيَضَعُ فَاهُ عَلَى مَوْضِعِ فِيَّ وَلَمْ يَذْكُرْ زُهَيْرٌ فَيَشْرَبُ

690-14/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: ... Aişe dedi ki: Ben ay hali olduğum halde (kaptan) su içer sonra onu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uzatırdım. O da ağzımı koyduğum yere kendi ağzını koyar ve öyle içerdi. Ay hali iken kemiğin etini ısırır sonra onu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uzatırdım, o da ağzımı koyduğum yere ağzını koyardı.

Zuheyr rivâyetinde "içerdi" ibaresini zikretmemiştir.[471]

Şerh

"Ark" üzerinde bir miktar et kalmış kemik demektir. Daha meşhur olan anlamı budur. Ebu Ubeyd ise: Bir miktar et demektir derken, el-Halil: Üzerinde et olmayan kemiktir demiştir, çoğulu "urak" olarak gelir. Kemik üzerindeki etin dişlerle sıyrılıp alınması halini anlatmak için bu fiil kullanılır.

۰۰۰/۰۰۰- باب الاتكاء في حجر الحائض والقراءة

.../...- AY HALİ KADININ KUCAĞINA YASLANIP, KUR'ÂN OKUMAK BABI[472]

٦٩١-١٥/١٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَكِّيُّ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أُمِّهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَّكِئُ فِي حِجْرِي وَأَنَا حَائِضٌ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ

691-15/10- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. Aişe'den rivâyete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ay hali olduğum halde benim kucağıma yaslanır ve Kur'ân okurdu, dedi.[473]

---

471 Ebu Davud, 259; Nesai, 70, 278 -uzunca-, 279, 280, 281, 340, 375 -uzunca-, 376, 377, 378; İbn Mace, 643; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16145

472 Yazma nüshadan eklenmiştir.

473 Buhari, 297, 7549 -buna yakın-; Ebu Davud, 260; Nesai, 273 -buna yakın-, 379; İbn Mace, 634; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17859

Şerh

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ben ay hali iken kucağıma yaslanır ve Kur'ân okurdu" ifadelerinden Kur'ân-ı Kerim'in yatarak, ay hali olan bir kadına yaslanarak ve necaset bulunan bir yere yakın bir yerde okunmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

٠٠٠/٠٠٠- باب في قوله تعالي يسألونك عن المحيض٠٠٠ الآية

.../...- YÜCE ALLAH'IN: "SANA AY HALİ HAKKINDA SORARLAR..." (BAKARA, 2/222) BUYRUĞU HAKKINDA BİR BAB[474]

٢٩٢-١٦/١١- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ الْيَهُودَ كَانُوا إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ فِيهِمْ لَمْ يُؤَاكِلُوهَا وَلَمْ يُجَامِعُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ فَسَأَلَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ النَّبِيَّ ﷺ فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا النِّكَاحَ فَبَلَغَ ذَلِكَ الْيَهُودَ فَقَالُوا مَا يُرِيدُ هَذَا الرَّجُلُ أَنْ يَدَعَ مِنْ أَمْرِنَا شَيْئًا إِلَّا خَالَفَنَا فِيهِ فَجَاءَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَّادُ بْنُ بِشْرٍ فَقَالَا يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ الْيَهُودَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا فَلَا نُجَامِعُهُنَّ فَتَغَيَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّى ظَنَنَّا أَنْ قَدْ وَجَدَ عَلَيْهِمَا فَخَرَجَا فَاسْتَقْبَلَهُمَا هَدِيَّةٌ مِنْ لَبَنٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَرْسَلَ فِي آثَارِهِمَا فَسَقَاهُمَا فَعَرَفَا أَنْ لَمْ يَجِدْ عَلَيْهِمَا

292-16/11- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti. (4/8b) Enes'den rivâyete göre Yahudiler aralarından bir kadın ay hali oldu mu onunla birlikte yemek yemez, evlerde onlarla birlikte bir arada bulunmazlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru sordular, yüce Allah da: *"Sana ay hali hakkında soru sorarlar. Deki: O bir ezadır, onun için ay halinde iken kadınlardan ayrı durun."* (Bakara, 2/222) âyetini sonuna kadar indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cima dışında her şeyi yapabilirsiniz"* buyurdu. Onun böyle dediği Yahudilere ulaşınca: Bu adam bize muhalefet etmediği hiçbir işimizi bırakmak istemiyor, dediler.

474 Yazma nüshadan eklenmiştir.

Bu sefer Useyd b. Hudayr ve Abbad b. Bişr gelip: Ey Allah'ın Rasûlü Yahudiler böyle böyle diyorlar. Biz onlarla cima etmeyelim mi, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzü değişiverdi (4/9a). Hatta bizler bu sözlerinden dolayı içinden onlara kızdığını dahi zannettik. Onlar çıkıp gittiklerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hediye olarak bir miktar süt (getiren birileri) ile karşılaştılar. Allah Rasûlü onların arkasından birisini gönderdi (onlar geldikten sonra) kendilerine (o sütten) içirince kendilerine kızmamış olduğunu anladılar.[475]

Şerh

"Kadınlarla evlerde bir arada bulunmazlardı." Aynı evde onlarla birlikte oturup kalkmaz, durmazlardı.

"Sana ay hali hakkında soru sorarlar..." Ayette ilk olarak geçen "el-mahîd (ay hali)"den maksat kandır. İkincisinden ne kastedildiği hususunda ise görüş ayrılığı vardır. Bizim mezhebimize göre o da ay hali yani kanın kendisidir. (3/211) Bazı ilim adamları ise ondan kasıt fercdir. Diğer başkaları da maksat ay hali süresi ve zamanıdır demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

٤/٣٨- بَاب الْمَذْيِ

4/38- MEZİ BABI

٢٩٣-١٧/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ وَهُشَيْمٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ مُنْذِرِ بْنِ يَعْلَى وَيُكْنَى أَبَا يَعْلَى عَنْ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً وَكُنْتُ أَسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ لِمَكَانِ ابْنَتِهِ فَأَمَرْتُ الْمِقْدَادَ بْنَ الْأَسْوَدِ فَسَأَلَهُ فَقَالَ يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ

693-17/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... İbnu'l-Hanefiyye'den, o Ali'den şöyle dediğini nakletti: Ben çokça mezisi gelen bir adam idim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de kızı zevcem olduğundan ötürü (hükmünü) sormaktan hayâ ederdim. Bu sebeple Mikdad b. Esved'e emrettim, o da O'na hükmünü sorunca: *"Erkeklik organını yıkar ve abdest alır"* buyurdu.[476]

475 Ebu Davud, 258, 2165; Tirmizi, 2977, 2978; Nesai, 287, 367; İbn Mace, 644 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 308

476 Buhari, 132, 178; Nesai, 157; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10264

٦٩٤-١٨/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ قَالَ سَمِعْتُ مُنْذِرًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ قَالَ اسْتَحْيَيْتُ أَنْ أَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْمَذْيِ مِنْ أَجْلِ فَاطِمَةَ فَأَمَرْتُ الْمِقْدَادَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ مِنْهُ الْوُضُوءُ

694-18/2- Bana Yahya b. Habib el-Hârisî de tahdis etti. Bize Halid -yani b. Haris- tahdis etti. Bize Şu'be tahdis etti. Bana Süleyman haber verip dedi ki: Ben Münzir'i, Muhammed (4/9b) b. Ali'den, o Ali'den şöyle dediğini naklederken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Fatıma'dan dolayı mezi hakkında soru sormaktan hayâ ettim. Bundan dolayı Mikdad b. Esved'e söylemem üzerine o O'na sordu, Allah Rasûlü: *"Ondan dolayı abdest gerekir"* buyurdu.[477]

٦٩٥-١٩/٣- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالاَ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ بْنُ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَرْسَلْنَا الْمِقْدَادَ بْنَ الأَسْوَدِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلَهُ عَنِ الْمَذْيِ يَخْرُجُ مِنَ الإِنْسَانِ كَيْفَ يَفْعَلُ بِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأْ وَانْضَحْ فَرْجَكَ

695-19/3- Bana Harun b. Said el-Eylî ve Ahmed b. İsa da tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis etti. Bana Mahreme b. Bukeyr babasından haber verdi. O Süleyman b. Yesar'dan, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Ali b. Ebi Talib (radıyallâhu anh) dedi ki: Mikdad b. Esved'i Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gönderdik. O da O'na insandan çıkan mezi hakkında, bundan dolayı nasıl yapmalıdır, diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Abdest al ve fercini yıka"* buyurdu.[478]

Şerh

(693-695 numaralı hadisler)

Bu babta (693) "Muhammed b. el-Hanefiyye, Ali (radıyallâhu anh)'dan... zekerini yıkar ve abdest alır buyurdu" Diğer rivâyette (694) *"ondan dolayı abdest alınır"*; Diğer rivâyette (695) ise: *"abdest al ve fercini yıka"* buyurulmaktadır. (3/212)

---

477 693 numaralı hadisin kaynakları

478 Nesai, 434, 435, 437, 438; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10195

"Mezi" kelimesinin çeşitli söyleyişleri sözkonusudur: *Mezy* şeklinde mim fethalı, zel sakin, *meziyy* şeklinde zel kesreli, ye şeddeli, bir de *mezî* şeklinde zel kesreli, ye şeddesiz söyleyişleridir. İlk iki söyleyiş meşhur ve ikisinin de birincisi daha fasih ve daha meşhur olanlarıdır, üçüncü söyleyişi Ebu Amr ez-Zahid, İbnu'l-A'râbî'den nakletmiştir.

Mezi yapışkan, beyaz ve ince bir su olup, şehvet halinde ama şiddetle, şehvetle akmaksızın ve akabinde bir durgunluk sözkonusu olmaksızın çıkar. Bazen çıktığının farkına dahi varılmayabilir. Erkek ve kadından gelmesi sözkonusudur. Kadınlarda erkeklerden daha çok görülür. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (695) *"fercini yıka"* buyruğunda geçen emrin kökü olan "nadh" hem yıkamak, hem su serpmek anlamındadır. Diğer rivâyette (693) zekerini yıkaması emredildiğinden ötürü bu durumda nadhın yalnızca o anlamda alınması gerekmektedir.

Mezinin çıkmasının hükmüne gelince, ilim adamlarının icmaı ile mezinin çıkması gusletmeyi gerektirmez. Ebu Hanife, Şâfiî, Ahmed ve büyük çoğunluk bu hadis dolayısıyla abdest almayı gerektirir, demişlerdir.

Hadisten Anlaşılan Diğer Hükümlere Gelince:

1- Mezi gusletmeyi gerektirmez ama abdest almayı gerektirir.

2- Mezi necistir. Bu sebeple Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) erkeklik organını yıkamayı gerekli kılmıştır. Şâfiî ve büyük çoğunluğa göre bundan maksat ise erkeklik organının tamamını yıkamak değil, mezinin isabet ettiği yerleri yıkamaktır. Mâlik ve Ahmed'den gelen bir rivâyete göre erkeklik organının tamamını yıkamayı vacip gördükleri nakledilmiştir.

3- Taşla istincâ yapılabilir ve alışılmış necasetler olan küçük abdest ve büyük abdestte yalnızca taşla yetinmek caizdir ama kan, mezi ve buna benzer nadiren görülen necasetler için su kullanmak zorunludur. Mezhebimizdeki iki görüşten daha sahih olanı budur.

Mutat olan necaset türlerine kıyasen mezi için de taşla yetinmenin caiz olduğunu kabul eden diğer görüş sahiplerinin bu hadise buradaki hüküm çoğunlukla su ile istincâ yapan bir beldede yaşayanlar hakkındadır yahut bu müstehaplık ifade eder diye yorumlayıp, cevap vermeleri mümkündür.

4- Fetva sormak için başkasını görevlendirmek caizdir ve kesin bir bilgi elde edebilecek durumda olmakla birlikte doğru olması zannedilen bir habere dayanmak caizdir. Çünkü Ali (radıyallâhu anh) bizzat Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru sorma imkânına sahip olmakla birlikte Mikdad'ın ona soru sorması ile yetinmiştir.

Ancak bu husus tartışma konusu edilerek şöyle denilebilir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru sorulduğu zaman Ali (radıyallâhu anh)'ın da mecliste bulunmuş olma ihtimali vardır. (3/213) Ancak o bizzat kendisi soru sormaktan hayâ etmiştir.

5- Kadınlarla güzel bir şekilde geçinmek müstehaptır.

6- Kocanın karısının babası, kardeşi, oğlu ve buna benzer yakınlarının huzurunda kadınlarla cima ve onlardan istifade etmek ile ilgili hususları sözkonusu etmemesi müstehaptır. İşte bundan dolayı Ali (radıyallâhu anh): Kızının durumu dolayısıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bizzat soru sormaktan hayâ ediyordum, demiştir. Yani mezi çoğunlukla kişinin zevcesiyle oynaşması, öpmesi ve buna benzer çeşitli şekillerde yararlanması halinde sözkonusu olur. Allah en iyi bilendir.

(695) Müslim'in başlıktaki son hadisin isnadında "ve bana Harun b. Said el-Eylî ile Ahmed b. İsa da tahdis etti..." şeklindeki isnad Darakutni'nin tenkitlerde bulunduğu isnâdlardan birisidir. Darakutni şöyle diyor: Hammad b. Halid dedi ki: Mahreme'ye: Babandan hadis dinledin mi, diye sordum. O, hayır dedi. Ayrıca bu hadiste Leys, Bukeyr'den diye naklettiği rivâyetinde ona muhalefet ederek senedinde İbn Abbas'ı zikretmemiş, Mâlik, Ebu'n-Nadr'dan rivâyetinde ona mutabaatta bulunmuştur. Darakutni'nin ifadeleri bunlardır.

Aynı şekilde Nesai de *Süneninde* şöyle diyor: Mahreme babasından hiçbir şey işitmemiştir. Nesai bu hadisi çeşitli yollardan rivâyet etmiş olup, bunların birisi Müslim'in burada zikredilen rivâyet yolu ile aynıdır. Bazılarında ise Leys b. Sa'd, Bukeyr'den, o Süleyman b. Yesar'dan şöyle dedi: Ali, Mikdad'ı gönderdi. Bu şekilde hadisi mürsel olarak rivâyet etmektedir.

İlim adamları Mahreme'nin babasından hadis dinleyip dinlemediği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Mâlik (radıyallâhu anh) dedi ki: Mahreme'ye senin babandan diye naklettiğin hadisleri bizzat ondan dinledin mi, dedim. O, Allah adına andolsun ki ben onu dinledim, diye yemin etti. Mâlik dedi ki: Mahreme salih bir adamdı.

Aynı şekilde Ma'n b. İsa da: Mahreme babasından hadis dinlemiş olmakla birlikte pek çok topluluk ondan hadis dinlemediği kanaatindedir.

Ahmed b. Hanbel dedi ki: Mahreme babasından hiçbir şey dinlememiştir. Ama o babasının kitabından rivâyet nakleder.

Yahya b. Main ile İbn Ebû Hayseme dedi ki: Denildiğine göre babasının kitabı onun eline geçmiş olup, babasından hadis dinlememiştir.

Musa b. Seleme dedi ki: Mahreme'ye baban sana hadis nakletti mi dedim. O: Ben babama yetişmedim ama bunlar onun kitaplarıdır, dedi.

Ebu Hâtim dedi ki: Mahreme eğer babasından hadis dinlemiş ise hadisi salih (uygun) birisidir demiştir. Ali b. el-Medini de: Mahreme'nin babasından Süleyman b. Yesar'ın kitabını dinlemiş olduğunu zannetmiyorum. Bununla birlikte o kitaptan çok az bir şey dinlemiş de olabilir. Ben Medine'de Mahreme'nin rivâyet ettiği herhangi bir hadiste babamı dinledim diye dediğini haber veren hiçbir kimse bulmadım. Allah en iyi bilendir.

İşte bunlar bu teknik alanın önder imamlarının sözleridir. Durum ne olursa olsun hadisin metni Müslim'in bu yoldan önce zikretmiş olduğu diğer rivâyet yollarından ve Müslim'den başkalarının zikrettiği yoldan sahih olarak sabittir. (3/214) Allah en iyi bilendir.

٥/٣٩- بَاب غَسْلِ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ النَّوْمِ

5/39- UYKUDAN UYANILDIĞI ZAMAN YÜZÜ VE ELLERİ YIKAMA BABI

٦٩٦-٢٠/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَقَضَى حَاجَتَهُ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ نَامَ

696-20/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: ... (4/10a) İbn Abbas'tan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalktı, ihtiyacını giderdikten sonra yüzünü ve ellerini yıkadı sonra da uyudu.[479]

Şerh

Bu babta "İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geceleyin kalkıp ihtiyacını görmesi..." ile ilgili hadisi yer almaktadır. Allah en iyi bilendir. Göründüğü kadarıyla ihtiyacını gidermekten kasıt hadestir (abdest bozmaktır). Kadı Iyaz böyle demiştir. Yüzü yıkamanın hikmeti uyuklamayı ve uykunun etkilerini ortadan kaldırmaktır. Elleri yıkamak hakkında da Kadı Iyaz, ellerine bulaşmış olan bir şey dolayısıyla olabilir, demiştir.

479 Buhari, 6316; Müslim, 1785, 1791, 1793, 1794; Ebu Davud, 5043; Nesai, 1120; İbn Mace, 508; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6352

Bu hadiste geceleyin uyandıktan sonra uyumanın mekruh olmadığına delil vardır. Bununla birlikte seleften zahid bazı kimselerin bunu mekruh gördükleri de rivâyet edilmiştir. Muhtemelen onlar yaptığı gece ibadetini kaçırmayacak ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptıklarına aykırı bir davranış yapmayacak şekilde derin bir uyku uyumayacağından emin olamayan kimseleri kastetmişlerdir. Çünkü O (sallallâhu aleyhi ve sellem) yapageldiği vird ve ibadetlerini kaçırmayacağından emin idi. Allah en iyi bilendir.

٦/٤٠- بَاب جَوَازِ نَوْمِ الْجُنُبِ وَاسْتِحْبَابِ الْوُضُوءِ لَهُ وَغَسْلِ الْفَرْجِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَشْرَبَ أَوْ يَنَامَ أَوْ يُجَامِعَ

6/40- CÜNÜP OLANIN UYUMASININ CAİZ OLDUĞU, BİR ŞEYLER YİYİP, İÇMEK YAHUT UYUMAK YA DA CİMA YAPMAK İSTERSE ABDEST ALMASININ VE FERCİNİ YIKAMASININ MÜSTEHAP OLDUĞU BABI

٦٩٧-١/٢١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَا أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ وَهُوَ جُنُبٌ تَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ

697-21/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temimî ve Muhammed b. Rumh tahdis edip dediler ki: Bize Leys haber verdi (H). Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti... Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüp olup, uyumak istediği zaman uyumadan önce namaz abdesti gibi abdest alırdı.[480]

٦٩٨-٢/٢٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ وَوَكِيعٌ وَغُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا كَانَ جُنُبًا فَأَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَنَامَ تَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ

480 Ebu Davud, 222, 223; Nesai, 256, 257, 258; İbn Mace, 593 -muhtasar olarak-, 584; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17769

698-22/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Aişe dedi ki (4/10b): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüp olup, bir şeyler yemek yahut uyumak isterse namaz abdesti gibi abdest alırdı.[481]

٦٩٩-٢٢/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى فِي حَدِيثِهِ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ يُحَدِّثُ

699-22/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti (H). Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis edip dedi ki: Bize babam tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be bu isnâd ile tahdis etti.

İbnu'l-Müsennâ hadisi rivâyetinde: Hakem'den ben İbrahim'i tahdis ederken dinledim, dedi.[482]

٧٠٠-٢٣/٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَاللَّفْظُ لَهُمَا قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَا حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَرْقُدُ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ قَالَ نَعَمْ إِذَا تَوَضَّأَ

700-23/4- Bana Muhammed b. Ebi Bekr el-Mukaddemî ve Zuheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: ... (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ile İbn Numeyr tahdis etti -ki lafız onlarındır- İbn Numeyr dedi ki: Babam bana tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Ebu Üsâme tahdis etti. İkisi dedi ki: Bize Ubeydullah, Nâfi''den tahdis etti. O İbn Ömer'den rivâyet ettiğine göre Ömer:Ey Allah'ın Rasûlü bizden bir kimse (4/11a) cünüp olduğu halde uyuyabilir mi, dedi. Allah Rasûlü: *"Abdest alması halinde evet"* buyurdu.[483]

481 Ebu Davud, 224; Nesai, 255; İbn Mace, 591, 467; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15926
482 Bir önceki 698 numaralı hadisin kaynakları
483 Nesai, 259; Tirmizi, 120; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7845, 7973, 8178, 10552

٧٠١-٢٤/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ اسْتَفْتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ هَلْ يَنَامُ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ قَالَ نَعَمْ لِيَتَوَضَّأْ ثُمَّ لِيَنَمْ حَتَّى يَغْتَسِلَ إِذَا شَاءَ

701-24/5- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... İbn Ömer'den rivâyete göre Ömer, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den fetva sorarak: Bizden bir kişi cünüp olduğu halde uyuyabilir mi, dedi. Allah Rasûlü: *"Evet (ama önce) abdest alsın, sonra -dilerse- gusledinceye kadar uyusun"* buyurdu.[484]

٧٠٢-٢٥/٦- وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ ذَكَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ تُصِيبُهُ جَنَابَةٌ مِنْ اللَّيْلِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَوَضَّأْ وَاغْسِلْ ذَكَرَكَ ثُمَّ نَمْ

702-25/6- Bana Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Mâlik'e, Abdullah b. Dinar'dan rivâyet ile okudum. O İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Ömer b. el-Hattab, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geceleyin cünüp olduğundan söz etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Abdest al, erkeklik organını yıka, sonra uyu"* buyurdu.[485]

٧٠٣-٢٦/٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَيْسٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قُلْتُ كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ فِي الْجَنَابَةِ أَكَانَ يَغْتَسِلُ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ أَمْ يَنَامُ قَبْلَ أَنْ يَغْتَسِلَ قَالَتْ كُلُّ ذَلِكَ قَدْ كَانَ يَفْعَلُ رُبَّمَا اغْتَسَلَ فَنَامَ وَرُبَّمَا تَوَضَّأَ فَنَامَ قُلْتُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي الْأَمْرِ سَعَةً

703-26/7- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Abdullah b. Kays (4/11b) dedi ki: Aişe (radıyallâhu anhâ)'ya Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitir namazı hakkında soru sordum deyip, hadisi zikretti. Ben: Peki, cünüplük halinde nasıl yapardı? Uyumadan önce gusleder miydi yoksa gusletmeden önce uyur muydu, dedim. O: Her ikisini de yapardı, bazen gusleder uyurdu, bazen abdest alır uyurdu, dedi. Ben: Bu işte genişlik takdir buyuran Allah'a hamdolsun, dedim.[486]

484 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7781
485 Buhari, 290; Ebu Davud, 221; Nesai, 260; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7224
486 Ebu Davud, 1437; Tirmizi, 449 -muhtasar olarak-, 2924; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16279

٧٠٤-٠٠٠/٧- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ح وَحَدَّثَنِيهِ هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ جَمِيعًا عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

704-.../7- M. Bunu bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... (H) Bunu bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Hep birlikte Muaviye b. Salih'ten bu isnâd ile hadisi aynen rivâyet ettiler.[487]

٠٠٠/٠٠٠- باب اذا أتي اهله ثم اراد ان يعود

.../...- EŞİNE YAKLAŞTIKTAN SONRA TEKRAR YAKLAŞMAK İSTEMESİ BABI[488]

٧٠٥-٢٧/٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ح وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ كُلُّهُمْ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ زَادَ أَبُو بَكْرٍ فِي حَدِيثِهِ بَيْنَهُمَا وُضُوءًا وَقَالَ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُعَاوِدَ

705-27/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Hafs b. Gıyas tahdis etti (H). Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbn Ebû Zaide tahdis etti (H). Bana Amr en-Nâkid ve İbn Numeyr de tahdis edip dediler ki (4/12a): Bize Mervan b. Muaviye el-Fezarî tahdis etti. Hepsi Âsım'dan, o Ebu'l-Mütevekkil'den, o Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biriniz hanımına yaklaştıktan sonra tekrar yaklaşmak isterse abdest alsın"* buyurdu.

Ebu Bekr hadisi rivâyetinde: İkisi arasında bir abdest (alsın) ibaresini ekledi ve: Sonra bir daha yaklaşmak isterse, dedi.[489]

487 703 numaralı hadisin kaynakları

488 Yazma nüshadan eklenmiştir.

489 Ebu Davud, 220; Tirmizi, 141; Nesai, 262; İbn Mace, 587; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4250

٧٠٦-٢٨/٩- وَحَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي شُعَيْبٍ الْحَرَّانِيُّ حَدَّثَنَا مِسْكِينٌ يَعْنِي ابْنَ بُكَيْرٍ الْحَذَّاءُ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ

706-28/9- Bize el-Hasan b. Ahmed b. Ebu Şurayh el-Harrânî de tahdis etti... Enes'ten rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün hanımlarını dolaşır ve bir defa gusül ederdi.[490]

Şerh

(697–706 numaralı hadisler)

(697) Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği hadiste: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüp olup uyumak isterse..."; (698) *"Cünüp olup bir şeyler yemek yahut uyumak isterse..."* (700) Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivâyetinde: "Ey Allah'ın Rasûlü... evet buyurdu." (701) rivâyetinde *"evet, abdest alsın..."* (3/216) (702) Bir diğer rivâyette *"abdest al ve erkeklik organını yıka sonra uyu"*; (703) rivâyetinde "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ..." (705) rivâyetinde *"biriniz ailesine yaklaştıktan sonra..."*; (706) Diğer rivâyette "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün hanımlarını..." hadisleri yer almaktadır.

Bütün bu hadislerden anlaşılan cünüp bir kimsenin gusletmeden önce uyumasının, bir şeyler yiyip içmesinin ve bir daha cima etmesinin caiz olduğudur. Bu hususta icma vardır. İlim adamları ayrıca cünüp olan kimsenin bedeninin ve terinin de tahir olduğunu icma ile kabul etmişlerdir.

Bu Hadislerden Ayrıca Şu Hükümler de Anlaşılmaktadır:

1- Bütün bu hususları yapmak için abdest alması ve fercini yıkaması müstehaptır. Özellikle de bundan önce kendisiyle cima etmemiş olduğu hanımı ile cima etmek isterse erkeklik organını yıkamasının müstehap oluşu daha da pekişir.

Mezhep âlimlerimiz abdest almadan önce bir şeyler yiyip içmenin ve cimaın mekruh olduğunu açıkça ifade etmiş olmakla birlikte, bu hadisler de buna delildir. Bununla birlikte bu abdestin vacip olmadığı hususunda da mezhebimizde görüş ayrılığı yoktur. Mâlik ve fukahânın cumhuru da böyle demişlerdir. (3/217) Mâliki mezhebine mensup İbn Habib ise bu abdestin vacip olduğu kanaatindedir. Davud ez-Zâhirî'nin mezhebi de budur.

490 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1640

2- Abdestten maksat namaz için alınan tam bir abdesttir. Bundan önceki babta geçen İbn Abbas'ın rivâyet ettiği yalnızca yüzü ve elleri yıkamak ile ilgili hadisin sözkonusu ettiği bu uygulamanın cünüplükte değil de, küçük hadesten dolayı yapıldığını açıklamış idik.

Ebu İshak es-Sebîî'nin, el-Esved'den, onun Aişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye rivâyet ettiği "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüp olduğu halde elini suya değdirmeden uyurdu" şeklindeki hadisi Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, İbn Mace ve başkaları rivâyet etmiş olup, Ebu Davud: Yezid b. Harun'dan diye rivâyette Ebu İshak bu hususta yanılmıştır, demektedir. Kastettiği ise "elini suya değdirmeden" ibaresidir.

Tirmizi de ilim adamları bunun Ebu İshak'ın bir yanlışlığı olduğu görüşündedirler, demiştir. Beyhaki de şöyle demektedir: Hadis hafızları bu lafzı tenkit etmişlerdir. Böylelikle sözünü ettiğimiz bu ifadelerle hadisin zayıf olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Zayıf olduğu sabit olduktan sonra bu hadis ile az önce zikrettiklerimize yapılacak bir itiraz kalmamaktadır. Sahih dahi olsa bu hadislere aykırı olmaz. Aksine buna iki şekilde cevap verilebilir:

Birincisi, iki büyük imam Ebu'l-Abbas b. Şureyh ile Ebu Bekr el-Beyhaki'nin verdikleri şu cevaptır: Bundan kasıt gusletmek maksadıyla elini suya değdirmezdi.İkincisi ise -ki bu bana göre güzel bir cevaptır- maksat caiz olanı da beyan etmek için bazı hallerde kesinlikle elini suya değdirmezdi, şeklindedir; çünkü bu işi ısrarla devam ettirseydi, bunun farz olduğu zannına kapılmak mümkün idi. Allah en iyi bilendir.

3- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bütün hanımlarını dolaşmakla birlikte sadece bir defa gusletmesine gelince, hanımlarının birinin yanından öbürüne giderken arada abdest alıyor olması ihtimali vardır. Yahut bundan maksat abdest almamanın caiz olduğunu beyan etmekti. Ebu Davud'un Sünenindeki rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece hanımlarını dolaştı. Bunun yanında da yıkanıyordu, öbürünün yanında da yıkanıyordu. Ey Allah'ın Rasûlü niçin hepsi için bir defa gusletmiyorsun diye sorulunca, O: *"Böylesi daha temiz, daha hoş ve daha paktır"* buyurdu. Ebu Davud dedi ki: Ama birinci hadis daha sahihtir.

Derim ki: Bu hadisin sahih olduğu kabul edilecek olursa bir zaman böyle, bir zaman da böyle yaptığı anlamına gelir. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları bu abdestin hikmeti hususunda farklı kanaatlere sahiptir. Mezhep âlimlerimiz bunun hadesi hafiflettiğini söylemişlerdir; çünkü abdest ile abdest azalarının hadesi (abdestsizliği, gusulsüzlüğü)nü kaldırır.

Ebu Abdullah el-Mâzerî (radıyallâhu anh) dedi ki: Bunun hikmeti hususunda farklı görüşler vardır. Uyurken ölür korkusu ile iki temizlik halinden birisi üzere uyumak için denildiği gibi, organlarına su değmesi halinde gusletme şevkini artırma ihtimali dolayısıyladır da denilmiştir. el-Mâzerî devamla şöyle der: Sözkonusu bu görüş ayrılığı ay hali olanın uyumadan önce abdest alması hakkında da geçerlidir. Bunun abdestli olarak uyuma hikmetine bağlı olduğunu kabul edenler bu durumdaki bir kadının abdestli uyumasını müstehap kabul etmişlerdir.

Mâzerî'nin sözleri bunlardır ama bizim mezhep alimlerimiz ay hali ve loğusa kadının abdest almasının müstehap olmadığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Çünkü abdest almanın onların hadeslerinde herhangi bir etkisi yoktur; ama ay hali olanın şayet kanı kesilmiş ise cünüp bir kimse gibi olur. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarını dolaşıp, tek bir defa gusletmesi ise bunun onların rızası ile olduğu yahut eğer onlardan birisinin sırası ise sırası olanın rızasıyla olduğu şeklinde yorumlanır. Böyle bir yoruma ise, bize vacip olduğu gibi, zevceleri arasında paylaştırmak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de vacip idi, diyenlerin ihtiyaç duyacağı bir yorumdur. Onun hakkında bunun farz olmadığını kabul edenlerin ise böyle bir yoruma ihtiyaçları yoktur; çünkü O bu gibi hususlarda dilediğini yapmakta serbesttir. Günleri paylaştırmanın vücubu ile ilgili (3/218) bu görüş ayrılığı aynı zamanda bizim mezhep âlimlerimizin de bu husustaki iki farklı görüşünü ifade eder. Allah en iyi bilendir.

4- Bu babta sözkonusu edilmiş hadislerde cünüplükten dolayı derhal gusletmenin gerekmediğini ancak namaza kalkılması halinde insan için gusletmenin sözkonusu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hususta da Müslümanlar icma halindedir.

5- Mezhep âlimlerimiz cünüplük guslünü neyin icap ettirdiği hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Acaba cünüplük iki sünnet yerinin birbirine kavuşmasıyla mı gerçekleşir yoksa meninin inzali ile mi yoksa namaza kalkmakla mı, yoksa cünüplük namaza kalkmak ile birlikte mi sözkonusu olur? Bu hususta mezhep âlimlerimizin üç görüşü vardır. Gusletmeyi gerektiren cünüplüktür diyenler bu vakti geniş (muvassa') bir vücub ifade eder derler. Aynı şekilde abdest almayı gerektiren husus hakkında da ihtilâf etmişlerdir. Bu hades midir yoksa namaza kalkmak isteği midir yoksa her ikisinin toplamı mıdır? Aynı zamanda ay hali guslünü neyin gerektirdiği hususunda ihtilâf

etmişlerdir. Acaba onu gerektiren kanın çıkması mıdır yoksa kesilmesi midir? Allah en iyi bilendir.

Babın senetleri ile ilgili söyleneceklere gelince (699) "İbnu'l-Müsennâ hadisi rivâyetinde: Hakem'den ben İbrahim'i tahdis ederken dinledim, dedi" sözlerinin anlamı şudur: İbnu'l-Müsennâ, Muhammed b. Cafer'den, o Şu'be'den rivâyetinde Şu'be dedi ki: Bize Hakem tahdis edip dedi ki: Ben İbrahim'i tahdis ederken dinledim. Önceki rivâyette ise Şu'be, Hakem'den, o İbrahim'den şeklindedir. İkinci rivâyetten maksat birincisinden daha güçlüdür; çünkü birinci rivâyette iki defa "an" lafzı kullanılırken, ikinci rivâyette bize tahdis etti ve dinledim denilmektedir. Tahdis etti ve dinledim ifadelerinin "an" tabirinden daha güçlü olduğu bilinen bir husustur. Bununla birlikte ilim adamlarından bir topluluk "an" lafzı senedin muttasıl olmasını gerektirmez, isterse tedlis yapmayan bir ravi tarafından kullanılmış olsun, derler. Bizler bunun açıklamasını baştaki fasıllarda ve ondan sonraki pek çok yerde yapmış bulunmaktayız. Allah en iyi bilendir.

"Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemî dedesi "Mukaddem"e nispetlidir. Bunun açıklaması daha önce birkaç defa geçti. Ayrıca senette Ebu'l-Mütevekkil, Ebu Said'den isnadı vardır ki buradaki Ebu'l-Mutevekkil en-Naci nispetli olup, adı Ali b. Davud'dur. Dal harfi ötreli "bin Duvad" da denilmiştir. Bilinen bir kabile olan Naciye oğullarına mensuptur. Allah en iyi bilendir.

٧/٤١- بَاب وُجُوبِ الْغُسْلِ عَلَى الْمَرْأَةِ بِخُرُوجِ الْمَنِيِّ مِنْهَا

7/41- KADINA MENİSİNİN ÇIKMASI SEBEBİYLE GUSLETMESİNİN VACİP OLDUĞU BABI

٧٠٧-١/١٩- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ الْحَنَفِيُّ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ إِسْحَقُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ وَهِيَ جَدَّةُ إِسْحَقَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ لَهُ وَعَائِشَةُ عِنْدَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ الْمَرْأَةُ تَرَى مَا يَرَى الرَّجُلُ فِي الْمَنَامِ فَتَرَى مِنْ نَفْسِهَا مَا يَرَى الرَّجُلُ مِنْ نَفْسِهِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ فَضَحْتِ النِّسَاءَ تَرِبَتْ يَمِينُكِ فَقَالَ لِعَائِشَةَ بَلْ أَنْتِ فَتَرِبَتْ يَمِينُكِ نَعَمْ فَلْتَغْتَسِلْ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ إِذَا رَأَتْ ذَاكِ

707-19/1- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti... İshak b. Ebi Talha dedi ki: Bana Enes b. Mâlik tahdis edip dedi ki (4/12b): Um Suleym -ki İshak'ın büyük annesidir- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek -Aişe de yanında bulunuyorken- ona: Ey Allah'ın Rasûlü, kadın erkeğin rüyada gördüğünü görür, erkeğin kendisinden hissettiğini kadın da hisseder (ise durum ne olacak), dedi. Aişe (radıyallâhu anhâ): Ey Um Suleym sağ elin toprağa değsin kadınları rezil ettin, dedi. Allah Rasûlü Aişe'ye: *"Hayır, asıl senin sağ elin toprağa değsin. Evet, ey Um Suleym, o dediğini görecek olursa kadın gusletsin"* buyurdu.[491]

٧٠٨-٣٠/٢- حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ أُمَّ سُلَيْمٍ حَدَّثَتْ أَنَّهَا سَأَلَتْ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ عَنْ الْمَرْأَةِ تَرَى فِي مَنَامِهَا مَا يَرَى الرَّجُلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَأَتْ ذَلِكِ الْمَرْأَةُ فَلْتَغْتَسِلْ فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ وَاسْتَحْيَيْتُ مِنْ ذَلِكَ قَالَتْ وَهَلْ يَكُونُ هَذَا فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ نَعَمْ فَمِنْ أَيْنَ يَكُونُ الشَّبَهُ إِنَّ مَاءَ الرَّجُلِ غَلِيظٌ أَبْيَضُ وَمَاءَ الْمَرْأَةِ رَقِيقٌ أَصْفَرُ فَمِنْ أَيِّهِمَا عَلَا أَوْ سَبَقَ يَكُونُ مِنْهُ الشَّبَهُ

708-30/2- Bize Abbas b. Velid tahdis etti. Bize Yezid b. Zurey' tahdis etti. Bize Said, Katâde'den tahdis ettiğine göre Enes b. Mâlik kendilerine şunu tahdis etti: Um Suleym'in tahdis ettiğine göre o Allah'ın nebisine rüyasında erkeğin gördüğünü gören kadın hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Kadın onu görecek olursa* (4/13) *gusletsin"* buyurdu. Um Suleym: Ben bundan dolayı hayâ ettim, dedi. (Yine Um Suleym) dedi ki: Peki, böyle şey olur mu, dedi. Allah'ın nebisi: *"Evet, yoksa benzerlik nereden gelecek. Çünkü erkeğin suyu kalın ve beyaz, kadının suyu ince ve sarıdır. Bunların hangisi üste çıkar, yahut daha öne geçerse, ondan dolayı benzerlik de ortaya çıkar"* buyurdu.[492]

٧٠٩-٣١/٣- حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا أَبُو مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ سَأَلَتْ امْرَأَةٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ الْمَرْأَةِ تَرَى فِي مَنَامِهَا مَا يَرَى الرَّجُلُ فِي مَنَامِهِ فَقَالَ إِذَا كَانَ مِنْهَا مَا يَكُونُ مِنْ الرَّجُلِ فَلْتَغْتَسِلْ

491 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 187

492 Nesai, 195 -muhtasar olarak-, 200; İbn Mace, 601; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1181

709-31/3- Bize Davud b. Ruşeyd tahdis etti... Enes b. Mâlik dedi ki: Bir kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e erkeğin rüyasında gördüğünü rüyasında gören kadının durumu hakkında soru sordu, O: "*(Böyle bir durumda) erkekten görülen hal onda da görülürse gusledivversin*" buyurdu.[493]

٧١٠-٣٢/٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلٍ إِذَا احْتَلَمَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَعَمْ إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَتَحْتَلِمُ الْمَرْأَةُ فَقَالَ تَرِبَتْ يَدَاكِ فَبِمَ يُشْبِهُهَا وَلَدُهَا

710-32/4- Bana Yahya b. Yahya et-Temimî tahdis etti... (4/13b) Ebu Seleme'nin kızı Zeyneb, Um Seleme'den şöyle dediğini nakletti: Um Suleym, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü, muhakkak ki Allah haktan hayâ etmez. İhtilam olduğu takdirde kadının gusletme yükümlülüğü var mı, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Suyu gördüğü takdirde evet*" buyurdu. Um Seleme: Ey Allah'ın Rasûlü, kadın ihtilam olur mu, dedi. Allah Rasûlü: "*İki elin toprağa değsin. Çocuğu ona ne ile benzer ki?*" buyurdu.[494]

٧١١-٠٠٠/٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ مَعْنَاهُ وَزَادَ قَالَتْ قُلْتُ فَضَحْتِ النِّسَاءَ

711-.../5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: Bize Vekî' tahdis etti. (H) Bize İbn Ebû Ömer de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti. Hepsi Hişam b. Urve'den aynı manada bu isnâdla hadisi rivâyet etti. Ayrıca: (Um Seleme) dedi ki: Ben de: Kadınları rezil ettin, dedim.[495]

493 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 856

494 Buhari, 130, 282 -muhtasar olarak-, 3328, 6091, 6121 -muhtasar olarak-; Tirmizi, 122 -buna yakın-, 600; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18264

495 710 numaralı hadisin kaynakları

٧١٢-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّهُ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ أُمَّ سُلَيْمٍ أُمَّ بَنِي أَبِي طَلْحَةَ دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَعْنَى حَدِيثِ هِشَامٍ غَيْرَ أَنَّ فِيهِ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ لَهَا أُفٍّ لَكِ أَتَرَى الْمَرْأَةُ ذَلِكِ

712-.../6- Bize Abdulmelik b. Şuayb b. Leys de tahdis etti... (4/14b) Urve b. ez-Zubeyr'in haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Aişe ona şunu haber verdi: Ebu Talha'nın oğullarının annesi olan Um Suleym, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdi ve Hişam'ın hadisi ile aynı manada hadisi rivâyet etti. Ancak onun rivâyetinde o şöyle dedi: Aişe dedi ki: Ben de ona: Üf senden, kadın böyle bir şey görür mü, dedim.[496]

٧١٣-٣٣/٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ وَسَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ قَالَ سَهْلٌ حَدَّثَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ شَيْبَةَ عَنْ مُسَافِعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ هَلْ تَغْتَسِلُ الْمَرْأَةُ إِذَا احْتَلَمَتْ وَأَبْصَرَتْ الْمَاءَ فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَتْ لَهَا عَائِشَةُ تَرِبَتْ يَدَاكِ وَأُلَّتْ قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَعِيهَا وَهَلْ يَكُونُ الشَّبَهُ إِلَّا مِنْ قِبَلِ ذَلِكِ إِذَا عَلَا مَاؤُهَا مَاءَ الرَّجُلِ أَشْبَهَ الْوَلَدُ أَخْوَالَهُ وَإِذَا عَلَا مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَهَا أَشْبَهَ أَعْمَامَهُ

713-33/7- Bize İbrahim b. Musa er-Razi, Sehl b. Osman ve Ebu Kureyb -ki lafız Ebu Kureyb'e attir- tahdis etti. Sehl bize İbn Ebû Zaide, babasından tahdis etti derken, diğer ikisi haber verdi, dediler. Babası Mus'ab b. Şeybe'den, o Musafi b. Abdullah'tan, o Urve b. ez-Zubeyr'den, o Aişe'den rivâyet ettiğine göre bir kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e (4/14a) kadın ihtilam olup, suyu görürse gusleder mi, dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Aişe ona: Ellerin toprağa değsin ve harbe sana isabet etsin, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu bırak. Zaten (çocuğun) benzemesi*

496 Ebu Davud, 237; Nesai, 196; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16627

bundan başka bir sebepten dolayı mı olur? Kadının suyu erkeğin suyundan yukarı çıkarsa çocuk dayılarına benzer, erkeğin suyu kadının suyu üzerine çıkarsa amcalarına benzer". buyurdu.[497]

Şerh

(707-713 numaralı hadisler)

Bu babta (707) "Um Suleym (radıyallâhu anh)'ın Aişe (radıyallâhu anhâ) yanında iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e..." (3/219) hadisi yer almaktadır. Sözü geçen bu babta geri kalan rivâyetler de yer almıştır. Yüce Allah'ın izniyle yeri geldikçe bunları göreceğiz.

Şunu bilmek gerekir ki, kadının menisi dışarı çıkacak olursa erkeğe dışarı çıkması sebebiyle gusletmek icab ettiği gibi, kadının da gusletmesi icab eder.

Esasen Müslümanlar meninin çıkması yahut erkeklik organının ferce sokulması ile kadına da, erkeğe de gusletmenin vacip olduğu üzerinde icma ettikleri gibi, ay hali ve loğusalık sebebiyle de kadının gusletmesinin icab ettiğinin üzerinde icma etmişlerdir. Fakat doğum yapmakla birlikte hiçbir şekilde kan görmeyen kadına guslün icap edip etmediği hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

Ancak mezhep âlimlerimize göre daha sahih olan gusletmenin vacip olduğudur. Şayet kadın bir çiğnem et yahut bir parça kan düşük yapacak olursa aynı şekilde görüş ayrılığı sözkonusudur. Daha sahih olan gusletmesinin vacip olduğudur. Bununla birlikte bu gibi kimseler hakkında guslün vacip olmadığını söyleyenler abdest almasının vacip olduğunu söylemişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan bizim mezhebimizde kabul edilen görüş, ister şehvetle ve hızlıca çıksın, ister bakarak, ister rüyada iken, ister uyanıkken çıksın, ister aklı başında olan birisinden çıksın, ister deliden çıksın meninin çıkması ile guslün vacip olduğudur. Ayrıca meninin çıkmasından maksat ise dışarıya çıkmasıdır. Eğer dışarıya çıkmamışsa gusletmek icap etmez. Şöyle ki, uyuyan bir kimse cima ettiğini yahut inzal yaptığını görmekle birlikte uyandığında bir şey görmeyecek olursa Müslümanların icmaı ile gusletmek yükümlülüğü yoktur.

Aynı şekilde meninin çıkmasının başlangıç hali sebebiyle vücudu harekete geçmiş olmakla birlikte, meni dışarı çıkmazsa yine meni erkeklik organının dibine indikten sonra dışarı çıkmayacak olursa gusül gerekmez. Hatta meni -kendisi namazda iken- erkeklik organının ortasına gelse ve bir şey üzerinden

497 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16756

eliyle erkeklik organını tutsa namazından selam verinceye kadar meni dışarı çıkmazsa namazı sahih olur ve meni dışarı çıkıncaya kadar abdestli kalmaya devam eder. Bu hususta kadın da erkek gibidir. Ancak kadın dul yahut evlenmiş olup, meni fercine inip, cünüplük ve istincâ sırasında yıkaması gereken yere bulaşacak olursa -bu yer ise ihtiyacını karşılamak için oturması halinde görünen kısımdır- meninin bu yere ulaşması sebebiyle gusletmesi gerekir; ünkü bu yer zahir (görünen) kısım hükmündedir. Şayet bakire ise, fercinden dışarıya çıkmadıkça gusletmesi de gerekmez; çünkü onun fercinin iç kısmı erkeğin ihlilinin[498] iç kısmı gibidir. Allah en iyi bilendir.

Babtaki Lafızlar ve Babın İhtiva Ettiği Anlamlar

Um Suleym, Enes b. Mâlik'in annesidir. Adı hakkında ilim adamları ihtilâf etmişlerdir. Sehle, Muleyke, Rumeysa, Uneyfe olduğu (3/220) söylendiği gibi, er-Rumeyda, el-Ğumeyda olduğu da söylenmiştir. Kendisi kadın sahabilerin faziletlilerinden ve meşhurlarından idi. Milhan kızı Um Haram'ın kızkardeşidir. Allah her ikisinden de razı olsun. Allah en iyi bilendir.

Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Kadınları rezil (rüsvay) ettin" demesi de sen onlar hakkında kendilerinin gizledikleri ve onunla nitelenmekten hayâ ettikleri bir hususlarını anlattın, demektir. Bu ise onlardan meninin gelmesidir ki bu da erkekleri ileri derecede arzuladıklarını gösterir.

"Sağ elin toprağa değsin" sözü hakkında selefin ve halefin bütün fırka ve kesimlerinin oldukça yaygın ve pek çok farklı açıklamaları vardır. Anlamı ile ilgili muhakkiklerin benimsedikleri daha güçlü ve daha sahih olan görüşe göre bunun asıl anlamı fakir olasın demek olduğudur ama Araplar asıl anlamının hakikatini kastetmemek üzere bunu kullanmayı adet edinmişlerdir. Bu sebeple Araplar ellerin toprağa değsin, Allah onu kahretsin, ne kahramandır, annesiz kalasıca, babasız kalasıca, annesi onu kaybedesice, vay anasının haline ve buna benzer lafızları bir şeye karşı tepkilerini ortaya koymak yahut o işten vazgeçilmesini ya da o iş yapıldığı için yermeyi yahut büyük gördüklerini anlatmayı ya da o işe teşvik etmeyi yahut onu beğenmeyi ifade etmek üzere kullanırlar. Allah en iyi bilendir.

(707) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Aişe'ye: *"Hayır, asıl senin sağ elin toprağa değsin"* sözünün anlamı: Bu sözlerin sana söylenmesi daha uygundur çünkü o dini ile ilgili sorması gerekeni sordu, bu sebeple tepki gösterilmeyi hak etmedi ama sen tepki gösterilmemesi gereken bir işe tepki gösterdiğin için tepki gösterilmeyi hak ettin.

---

498 Erkek tenasül organının deliği, sidik yolu. Sidik deliği.

"Sağ elin toprağa değsin" (ve) "hayrolsun" evet çoğu asıllarda bu şekildedir ve bu (hayrolsun) bir tefsirdir. Bununla birlikte bu tefsir pek çok asıl nüshada yer almamıştır. Aynı şekilde Kadı Iyaz da bu tefsirin bulunup bulunmaması hususundaki ihtilâfı sözkonusu etmiştir. Diğer taraftan bu kelimenin bulunduğunu söyleyenler nasıl okunacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Metâli' sahibi ve başkaları çoğunluk bunu şerrin zıttı "hayr" diye okumuşlardır. Bazıları ise bunu "haber" diye okumuşlardır. Kadı Iyaz der ki: Bu ikinci okuyuşun kıymeti yoktur. Derim ki: Her ikisi de doğrudur, o bu sözü ile ona ağır söz söylemek istememişti ama söylenmesi alışkanlık haline getirildiği için dilden dökülüveren bir söz olarak söylemişti. İkincisine göre bu bir beddua değildir, aksine gerçek anlamı kastedilmeyen bir haberdir, demektir.

(708) "Bize Abbas b. Velid tahdis etti. Bize Yezid b. Zurey' tahdis etti." Müslim'in kitabını rivâyet eden bazı kimseler "Abbas" ismini ye ve şın harfi ile "Ayyaş" olarak tashif etmişlerdir. Bu ise apaçık bir yanlıştır çünkü sözü edilen bu Ayyaş, Ayyaş b. Velid er-Rakkam el-Basrî'dir. Müslim ise ondan hiçbir rivâyet nakletmemiştir (3/221) ama Buhari ondan rivâyet almıştır. Abbas da b. Velid el-Basrî et-Tirsi'dir. Ondan hem Buhari, hem Müslim rivâyet etmişlerdir. Bu hakkında görüş ayrılığı bulunmayan hususlardandır. Ayyaş diyen kimsenin bu yanlışlığı ise her ikisinin babasının nesebinin ve yaşadıkları çağın ortak olmasından kaynaklanmaktadır. Allah en iyi bilendir.

"Um Suleym dedi ki: Ben bundan utandım." Asıl yazmalarda bu şekildedir. Hafız Ebu Ali el-Gassânîde nüshaların birçoğunda bu şekilde olduğunu ama bunun bazı nüshalarda değişikliğe uğratılarak: "Um Seleme dedi ki" şekline sokulduğunu söylemiştir. Hâlbuki değişik yollardan mahfuz olan "Um Seleme"dir. Kadı Iyaz der ki: İşte doğrusu da budur çünkü bu soruyu soran Um Suleym'dir, ona bu hadiste karşılık veren de Um Seleme'dir, önceki hadiste ise Aişe'dir.Hadis ehli âlimler burada sahih olan Aişe değil, Um Seleme'dir demekte iseler de Aişe ve Um Seleme'nin birlikte ona tepki göstermiş olmaları da ihtimal dâhilindedir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Benzerlik nerede?"* buyruğu şu demektir: Çocuk hem erkeğin, hem kadının suyundan doğar. Hangisi daha galip gelirse ona benzer. Kadının menisi olduğuna göre onun inzali ve ondan dışarıya çıkması da mümkündür.

"Erkeğin suyu kalın ve beyazdır..." Bu meninin niteliğinin açıklanmasında pek büyük bir esas dayanaktır. Sağlıklı iken ve çoğunlukla niteliği budur. İlim adamları der ki: Sağlıklı iken erkeğin menisi beyaz, katı ve arka arkaya hızlıca çıkan, şehvetle çıkıp, çıkması ile lezzet ve zevk alınan bir sudur. Çık-

masının akabinde ise bir rahatlama ve gevşeklik ile hurmanın yeni meyvesi gibi bir kokusu olur. Bu koku ise hamur kokusuna yakındır. Kokusunun taze hurma ağacı fidanına benzediği de söylenir. Kuruduğu takdirde ise kokusunun sidik kokusuna benzediği söylenmektedir. Bunlar meninin nitelikleridir. Bazı nitelikleri de farklı olabilir. Mesela kişi hastalanacak olursa menisi ince ve sarı olabilir, yahut meninin bulunduğu yerde gevşeklik olduğundan ötürü zevk almadan ve şehvet olmadan da akabilir, ya da çokça cima yaptığı için etsuyu gibi kırmızı bir renk alır. Hatta bazen pıhtılaşmış bir kan gibi de çıkabilir. Meni kırmızı renkte çıkacak olursa tahirdir ve tıpkı beyaz olması halinde olduğu gibi gusletmeyi gerektirir. (3/222)

Meninin Meni Olarak Kabul Edilmesi İçin Dayanak Alınan Üç Özelliği Vardır:

1- Akabinde bir rahatlama ile birlikte şehvetle çıkması

2- Az önce geçtiği gibi kokusunun taze hurma kokusuna benzemesi

3- Kısım kısım defalarca arka arkaya dışarı çıkması

Bu üç özellikten her birisi o suyun meni olduğunu ispatlamaya yeterlidir. Bütün bu üç özelliğin onda bulunması şartı yoktur. Fakat bunların hiçbirisi bulunmayacak olursa, onun meni olduğuna hükmedilmez ve zannı galible meni olmadığı kanaatine sahip olunur. Söylediğimiz bütün bu hususlar erkeğin menisi ile ilgilidir.

Kadının menisine gelince, o sarımtrak ve incedir. Bazı hallerde kadının gücünden ötürü beyaz da olabilir. Bunun iki özelliği vardır ki, bu ikisinden birisiyle meni olduğu anlaşılır. Birincisi kokusu erkeğin menisinin kokusu gibidir, ikincisi ise çıkması sebebiyle zevk almak ve çıkmasından sonra şehvetinin dinmesidir. İlim adamları der ki: Meni hangi nitelik ve durumda çıkarsa çıksın gusletmek icap eder. Allah en iyi bilendir.

"Hangilerinden üste çıkar ya da öne geçerse..." diğer rivâyette (713) "kadının suyu erkeğin suyunun üstüne çıkarsa..." buyurulmuştur. İlim adamları der ki: Burada üste çıkmaktan kasıt öne geçmek de olabilir, şehvetin gücüne göre çokluk ve güç de kastedilmiş olabilir.

(709) *"Eğer erkekte görülen hal onda da olursa gusletsin"* sözlerinin anlamı şudur: Kadının menisi dışarı çıkarsa o da gusletsin. Nitekim erkeğin de menisi dışarıya çıkacak olursa gusleder. Bu şekildeki tabir güzel ve latif hitabın bir neticesi, adeten utanılan bir lafzı kullanmak yerine güzel lafzın kullanılması türündendir. Allah en iyi bilendir.

(710) *"Muhakkak Allah haktan hayâ etmez."* İlim adamları der ki: (3/223) Yani Allah hakkı açıklamaktan imtina etmez. O sivrisinek ve benzerlerini de örnek verir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten Allah bir sivrisineği yahut ondan daha üstün herhangi bir şeyi misal vermekten çekinmez."* (Bakara, 2/26) İşte ben de aynı şekilde ihtiyacım olan bir husus hakkında soru sormaktan çekinmiyorum.

Anlamının şu olduğu da söylenmiştir: Allah hak ile ilgili hususlarda utanmayı emretmez ve mübah da görmez.

O, bu sözlerini adeten kadınların hakkında soru sorup, erkeklerin önünde sözkonusu etmekten hayâ edip, utandıkları ama sorma ihtiyacını duyduğu sorusundan önce mazeret olmak üzere söylemiştir.

Bundan da:

1- Bir mesele ile karşı karşıya gelen bir kimsenin ona dair soru sorması gerektiği

2- Hayâ edip utanması onu o meselesini sözkonusu etmekten alıkoymaması gerektiği anlaşılmaktadır.

3- Böyle bir soru sormaktan çekinmek gerçek bir hayâ değildir; çünkü hayânın tamamı hayırdır ve hayırdan başka bir şey getirmez. Ama böyle bir duruma dair soru sormaktan uzak durmak hayır değildir, aksine şerdir. Bu nasıl hayâ olabilir ki?

İman kitabının baştaraflarında bu meselenin açıklaması geçmiş idi. Aişe (radıyallâhu anhâ)'da Ensar'ın kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâ etmek onların dinde iyi bir bilgi sahibi olmalarını engellemedi." Allah en iyi bilendir.

(712) "Aişe dedi ki: Ben ona üf senden dedim." Bu onu ve söylediklerini küçük görmesi anlamındadır. Bu söz bir şeyi küçümsemek, ondan tiksinmek ve ona tepki göstermek için kullanılır. (3/224) el-Bâcî dedi ki: Burada bu söz ile kastedilen tepki göstermektir. Üf'ün asıl anlamı tırnak kiridir. On ayrı söyleyişi vardır. Tenvinsiz olarak ufi, ufe ve ufu ayrıca tenvinli olarak söyleyişleri ile altı söyleyiş olur. Yedincisi ife, sekizincisi uf, dokuzuncusu ufi, onuncusu da ufe'dir. Bunlar meşhur olan söyleyişler olup, bunların hepsini İbnu'l-Enbari ve birçok ilim adamı zikretmiştir. Delilleri de oldukça meşhurdur. Bu husustaki açıklamaların en kısa olanları ez-Zeccac ve İbnu'l-Enbari'nin zikrettikleridir. Ebu'l-Beka da bunu kısaltarak şöyle demiştir: Kesreli okuyan aslına göre bina etmiş, fethalı okuyan kolay söyleyişi tercih etmiş, dammeli okuyan da hemzeye tabi olarak dammeli söylemiş, tenvinli söyleyen nekreyi kastetmiş,

tenvinli söylemeyen marifeliği kastetmiş, fe'yi şeddesiz okuyan kolaylık olsun diye birbirinin misli olan iki harften birisini hazfetmiş olur. Ahfeş ve İbnu'l-Enbari, dokuzuncu söyleyiş olan ya'lı söyleyiş hakkında sanki o bu sözü kendisine izafe etmiş gibi söylemiş olur, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

(713) "Elin toprağa değsin ve harbe sana isabet etsin." Harbe sana isabet etsin "ullet" şeklinde rivâyet edilmiştir. Bu da "el-elle" denilen harbe ona isabet etsin anlamındadır; fakat bazı imamlar bu lafzı kabul etmeyip, bunun doğru şeklinin "elilti" olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu doğru olmayan bir tepkidir, aksine sahih olarak rivâyet edilen lafız doğrudur ve bunun aslı "elilet" şeklindedir. Ancak "iki elin" deyip, el lafzını tesniye kullanmakla birlikte "ellet"i tekil kullanması iki sebepten dolayıdır: Birincisi cinsi kastetmiş olması, ikincisi iki eli olanı kastetmiş olmasıdır; yani harbe sana isabet etsin demek olur ki, bu durumda bir arada iki (bed)dua yapmış olur. Allah en iyi bilendir.

٨/٤٢- بَاب بَيَانِ صِفَةِ مَنِيِّ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ وَأَنَّ الْوَلَدَ مَخْلُوقٌ مِنْ مَائِهِمَا

8/42- ERKEĞİN VE KADININ MENİSİNİN NİTELİKLERİNİ VE ÇOCUĞUN HER İKİSİNİN SUYUNDAN YARATILDIĞININ BEYANI BABI

٧١٤-١/٣٤ - حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ وَهُوَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ سَلَّامٍ عَنْ زَيْدٍ يَعْنِي أَخَاهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَّامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو أَسْمَاءَ الرَّحَبِيُّ أَنَّ ثَوْبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَهُ قَالَ كُنْتُ قَائِمًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجَاءَ حِبْرٌ مِنْ أَحْبَارِ الْيَهُودِ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ فَدَفَعْتُهُ دَفْعَةً كَادَ يُصْرَعُ مِنْهَا فَقَالَ لِمَ تَدْفَعُنِي فَقُلْتُ أَلَا تَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ الْيَهُودِيُّ إِنَّمَا نَدْعُوهُ بِاسْمِهِ الَّذِي سَمَّاهُ بِهِ أَهْلُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اسْمِي مُحَمَّدٌ الَّذِي سَمَّانِي بِهِ أَهْلِي فَقَالَ الْيَهُودِيُّ جِئْتُ أَسْأَلُكَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيَنْفَعُكَ شَيْءٌ إِنْ حَدَّثْتُكَ قَالَ أَسْمَعُ بِأُذُنَيَّ فَنَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِعُودٍ مَعَهُ فَقَالَ سَلْ فَقَالَ الْيَهُودِيُّ أَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُمْ فِي الظُّلْمَةِ دُونَ الْجِسْرِ قَالَ فَمَنْ أَوَّلُ النَّاسِ إِجَازَةً قَالَ فُقَرَاءُ

الْمُهَاجِرِينَ قَالَ الْيَهُودِيُّ فَمَا تُحْفَتُهُمْ حِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَالَ زِيَادَةُ كَبِدِ النُّونِ
قَالَ فَمَا غِذَاؤُهُمْ عَلَى إِثْرِهَا قَالَ يُنْحَرُ لَهُمْ ثَوْرُ الْجَنَّةِ الَّذِي كَانَ يَأْكُلُ مِنْ أَطْرَافِهَا
قَالَ فَمَا شَرَابُهُمْ عَلَيْهِ قَالَ مِنْ عَيْنٍ فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا قَالَ صَدَقْتَ قَالَ وَجِئْتُ
أَسْأَلُكَ عَنْ شَيْءٍ لَا يَعْلَمُهُ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ رَجُلٌ أَوْ رَجُلَانِ قَالَ
يَنْفَعُكَ إِنْ حَدَّثْتُكَ قَالَ أَسْمَعُ بِأُذُنَيَّ قَالَ جِئْتُ أَسْأَلُكَ عَنِ الْوَلَدِ قَالَ مَاءُ الرَّجُلِ
أَبْيَضُ وَمَاءُ الْمَرْأَةِ أَصْفَرُ فَإِذَا اجْتَمَعَا فَعَلَا مَنِيُّ الرَّجُلِ مَنِيَّ الْمَرْأَةِ أَذْكَرَا بِإِذْنِ اللهِ
وَإِذَا عَلَا مَنِيُّ الْمَرْأَةِ مَنِيَّ الرَّجُلِ آنَثَا بِإِذْنِ اللهِ قَالَ الْيَهُودِيُّ لَقَدْ صَدَقْتَ وَإِنَّكَ
لَنَبِيٌّ ثُمَّ انْصَرَفَ فَذَهَبَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَقَدْ سَأَلَنِي هَذَا عَنِ الَّذِي سَأَلَنِي عَنْهُ
وَمَا لِي عِلْمٌ بِشَيْءٍ مِنْهُ حَتَّى أَتَانِيَ اللهُ بِهِ

714-34/1- Bana Hasan b. Ali el-Hulvânî tahdis etti. Bize Ebu Tevbe -ki o Rabî' b. Nâfi''dir- tahdis etti. Bize Muaviye -yani b. Sellâm- Zeyd'den -yani kardeşinden- tahdis ettiğine göre o Ebu Sellâm'ı şöyle derken dinlemiştir: Bana Ebu Esma er-Rahabî'nin tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Sevban kendisine tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında ayakta duruyordum. Yahudi hahamlarından bir haham (4/15a) gelip: Selam sana ey Muhammed, dedi. Ben onu öyle bir ittim ki, ondan dolayı neredeyse yere düşecekti. Beni neden ittin, dedi. Ben: Neden ey Allah'ın Rasûlü demiyorsun, dedim. Yahudi: Biz onu ancak ailesinin kendisine vermiş olduğu ismiyle çağırırız, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Şüphesiz ailemin bana verdiği ismim Muhammed'dir"* buyurdu. Bu sefer Yahudi: Sana soru sormak için geldim, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eğer sana (cevabını) söyleyecek olursam sana bir faydası olur mu?"* buyurdu. Yahudi: Kulaklarımla duymuş olurum, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraberindeki bir sopa ile düşünceli bir şekilde yere bir şeyler çizdi sonra: *"Sor"* buyurdu. Yahudi: Yer başka bir yere değişeceği semaların da değişeceği günde insanlar nerede olacaktır, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (4/15b): *"Onlar köprünün berisindeki karanlıkta olacaklar"* buyurdu.

Yahudi: İnsanlar arasından (o köprüyü) ilk olarak kimler geçecek dedi. Allah Rasûlü: *"Muhacirlerin fakirleri"* buyurdu. Yahudi: Cennete girecekle-

ri zaman onlara ne ikram edilecek, dedi. Allah Rasûlü: *"Balığın ciğerinin fazlalık kısmı"* buyurdu. Yahudi: Hemen onun arkasındaki gıdaları ne olacak, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cennetin kenarlarından yiyen bir öküz onlar için kesilecek"* buyurdu. Yahudi: Bunun üzerine ne içecekler, dedi. Allah Rasûlü: *"Orada Selsebil diye adlandırılan bir pınardan (içecekler)"* buyurdu.

Yahudi: Doğru söylüyorsun, dedi şunları ekledi: Bir de sana yeryüzü halkı arasında bir nebinin yahut bir ya da iki adamdan başka hiç kimsenin bilmediği bir şey hakkında soru sormak üzere geldim, dedi.

Allah Rasûlü: *"Sana söylersem (bunun) sana faydası olur mu"* buyurdu. Yahudi: Kulaklarımla işitmiş olurum, dedi. Sana çocuk hakkında sormaya geldim (dedi).

Allah Rasûlü: *"Erkeğin suyu beyaz, kadının suyu sarıdır. Her ikisi bir araya gelip de erkeğin menisi, kadının menisinin üstüne çıkarsa* (4/16a) *Allah'ın izniyle erkek çocukları olur. Eğer kadının menisi erkeğin menisinin üstüne çıkarsa Allah'ın izniyle kız çocukları olur"* buyurdu.

Yahudi: Andolsun doğru söyledin ve muhakkak sen bir nebisin dedi, sonra dönüp gitti.

Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu adam bana hakkında cevap istediği bu soruları sorduğu zaman yüce Allah bana onların bilgisini bildirinceye kadar onların hiçbirisi hakkında bir bilgim yoktu" buyurdu.[499]

٧١٥-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنِيهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَّامٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ كُنْتُ قَاعِدًا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَقَالَ زَائِدَةُ كَبِدِ النُّونِ وَقَالَ أَذْكَرَ وَآنَثَ وَلَمْ يَقُلْ أَذْكَرَا وَآنَثَا

715-.../2- Bunu bana Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti, bize Yahya b. Hassan haber verdi, bize Muaviye b. Sellâm bu isnâdta aynısını tahdis etti. Ancak o(nun rivâyetinde Sevban): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyordum, dedi. Ayrıca o rivâyetinde "balığın ciğerinin fazlalığı" derken (ziyade lafzı yerine zaide lafzını) söyledi,yine onun erkek ve kız çocuğu olur dediği halde ikisinin erkek ve kız çocuğu olur demedi.[500]

499 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2106

500 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2106

Şerh

Bu babta Sevban (radıyallâhu anh)'ın Yahudi hahamının kıssası ile ilgili rivâyet ettiği hadis yer almaktadır. Bundan önceki babta ise meninin nitelikleri açıklanmıştı.

Habr (haham) kelimesi habr ve hibr olarak söylenir ve bunlar iki meşhur söyleyiştir, âlim kişi demektir.

"Ebu Esma er-Rahabî"nin adı Amr b. Mersed eş-Şami ed-Dımeşki'dir. Ebu Süleyman b. Zeyd dedi ki: Ebu Esma er-Rahabî Dımaşk Rahabesinden idi. Burası da Dımaşk'ın kasabalarından bir kasaba olup, onunla Dımaşk arasında bir millik mesafe vardır. Ben onun bayındır bir kasaba olduğunu gördüm. Allah en iyi bilendir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir değnek ile düşünceli olarak bir şeyler çizdi." (3/226) Yani elindeki değnek ile yere izleri belli bazı çizgiler çizdi. Böyle bir işi düşünen bir kişi yapar. Bu da benzeri bir iş yapmanın caiz olduğuna ve bunun insanın mürüvvetini ihlal etmediğine delildir. Allah en iyi bilendir.

"Köprüden berideki bir karanlık içinde" Köprü kelimesi "cisr" ve "cesr" olarak telaffuz edilir, bunlar meşhur iki söyleyiştir. Burada köprüden kasıt da Sırâttır.

"Onlara ne ikram edilecektir." Tuhfe, kişiye sunulan hediye özel olarak verilen ve onunla taltif olunan şeye (ikrama) denilir. İbrahim el-Halebî dedi ki: Bu meyvenin bir yanı demektir. Allah en iyi bilendir.

"Balığın ciğerinin ziyadesi (fazla kısmı)dır." (Hadisteki lafzıyla) *nun* balık demektir, çoğulu "nînân" diye gelir. Diğer rivâyette ise "balığın ciğerinin zaidesi" denilmektedir. Ziyade ve zaide aynı şeydir, bu da ciğerin kenarı demek olup, onun en lezzetli ve hoş kısmıdır.

"Gıdaları" iki şekilde rivâyet edilmiştir. Birisi kesreli gayn ve zel ile diğeri ise fethalı gayn ve dal "gada"olarak. Kadı Iyaz der ki: Bu ikinci rivâyet sahih olandır, çoğunluğun rivâyeti de budur. Birincisinin bir değeri yoktur.

Derim ki: Ama onun açıklanabilir bir tarafı vardır. O zamanda gıdaları ne olacaktır takdirindedir. Yoksa maksat her zaman için onların gıdalarının ne olacağını sormak değildir. Allah en iyi bilendir.

"Orada selsebil diye adlandırılan bir pınardan" buyruğu ile ilgili olarak dilbilgini ve müfessirlerden bir topluluğun dediğine göre, Selsebil pınarın adıdır. Mücahid ve başkaları ise selsebil hızlıca akmak demektir. Yumuşak ve rahat akan anlamında olduğu da söylenmiştir.

"Allah'ın izniyle erkek çocukları olur, Allah'ın izniyle kız çocukları olur" ibarelerinde birincisinin anlamı çocuk erkek olur, ikincisinin anlamı da çocuk kız olur şeklindedir. (3/227)

"Kız çocukları olur" anlamındaki lafız hemzesi uzatılıp, nun harfi şeddesiz olarak "ânesâ" diye okunmakla birlikte hemzesi uzatılmadan ve nun harfi şeddeli olarak "ennesâ" şeklinde de rivâyet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

٩/٤٣- بَاب صِفَةِ غُسْلِ الْجَنَابَةِ

9/43- CÜNÜPLÜKTEN GUSLETME ŞEKLİ (4/16B)

Cünüplükten Gusletmenin Mükemmel Şekli:

Mezhep âlimlerimizin dediklerine göre cünüplükten dolayı mükemmel bir şekilde gusül şöyle olur: Gusledecek kişi ellerini kaba daldırmadan önce üç defa yıkar. Sonra fercinin üzerindeki ve bedenin diğer yerlerindeki pislikleri yıkar, sonra kemaliyle namaz için abdest alır gibi abdest alır, sonra bütün parmaklarıyla avucunu suya daldırarak bir avuç su alır, onunla başının ve sakalının saç diplerini ıslatır. Sonra başının üzerine üç avuç su döker. Koltuk altları, kulaklarının içi, göbeği, kalçaları, ayak parmakları, karın boğumları ve bunun dışındaki vücudundaki çeşitli yerlerine dikkat ederek bütün bu gibi yerlere suyun ulaşmasını sağlar.

Sonra başının üzerine üç avuç daha su döker, sonra yine vücudunun diğer yerlerine üç defa su döker. Her defasında elinin vücudunun ulaştığı yerlerine kadar vücudunu ovalar.

Eğer bir ırmakta yahut bir havuzda guslediyor ise, içine üç defa dalıp gömülür, suyun bütün tenine, saçlarının sık olan ve olmayan yerlerine ulaşmasını sağlar. Saçın dışını da, içini de, diplerini de yıkar.

Sağ organlarından ve vücudunun üst tarafından başlaması, kıbleye dönük olması, bitirdikten sonra eşhedu en lâ ilâhe illallah vahdehû lâ şerîke leh ve eşhedu enne Muhammeden ve abduhu ve rasuluh: Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şehadet ederim. Yine şehadet ederim ki, Muhammed onun kulu ve rasûlüdür, demesi müstehabtır. (3/228)

Sözünü ettiğimiz şekilde gusle başladığı andan itibaren niyet eder ve guslünü tamamlayıncaya kadar bu niyetini sürdürür. İşte tam ve eksiksiz gusül böyle olur.

Bütün bunlar arasında vacip (farz) olan bedenin ilk bölümünün suya karşılaştığı ilk andan itibaren niyet edip, saçıyla, teniyle bedenin tamamına suyu ulaştırmaktır. Bedenin necasetten temiz olması da guslün bir şartıdır. Zikrettiklerimiz arasından bunların dışında kalan diğer hususlar ise sünnettir.

İbrik ve benzeri kaplardan yıkanan bir kimsenin bazen fark edemeyeceği bir inceliğe dikkat etmesi gerekir. O da şudur: İstinca yapıp, istincâ yerini su ile temizleyecek olursa bundan sonra cünüplükten gusletmek niyetiyle de o istincâ yerini yıkaması gerekmektedir. Çünkü o anda bunu yıkamayacak olursa bundan sonra onu unutabilir ve bunu da terk ettiğinden ötürü guslü sahih olmaz. Şayet sonra onu hatırlayacak olursa bu sefer fercine el değdirmeye gerek duyar, o takdirde abdesti bozulur yahut eline bir bez sarmak gibi bir külfete gerek duyar. Allah en iyi bilendir.

Bu hem bizim, hem de imamlardan pek çoğunun görüşüdür. İlim adamlarından gusülde olsun, abdest alırken olsun ovalamayı vacip gören olmamıştır. Bundan sadece Mâlik ve el-Müzenî müstesnadır. Onların dışındaki ilim adamları ise ovalamak sünnettir, demektedir. Ovalama yapmayacak olsa bile abdestte olsun, gusülde olsun tahareti sahihtir.

Aynı şekilde cünüplükten dolayı gusletmek için abdesti Davud ez-Zâhirî dışında vacip gören yoktur. Onun dışındaki müçtehitler onun sünnet olduğunu söylerler. Şayet abdest almaksızın vücudunun tamamına su dökecek olursa guslü sahih olur ve bununla namaz ve diğer ibadetleri yapması kendisi için mübah hale getirmiş olur ama daha faziletli olan belirttiğimiz gibi abdest almasıdır. Gusülden önce ya da sonra abdest almakla da bu fazilet elde edilir. İlk olarak abdest almışsa, ikinci defa abdest almaz; çünkü ilim adamlarının ittifakı ile iki abdest alması müstehap değildir. Allah en iyi bilendir.

İşte bunlar guslün niteliği ile ilgili kısa açıklamalardır. Bu babtaki hadisler söylediklerimizin çoğuna delildir. Geri kalanlarının ise meşhur daha başka delilleri vardır. Allah en iyi bilendir.

٧١٦-١/٣٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ يَبْدَأُ فَيَغْسِلُ يَدَيْهِ ثُمَّ يُفْرِغُ بِيَمِينِهِ عَلَى شِمَالِهِ فَيَغْسِلُ فَرْجَهُ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ يَأْخُذُ الْمَاءَ فَيُدْخِلُ أَصَابِعَهُ فِي أُصُولِ الشَّعْرِ حَتَّى إِذَا رَأَى أَنْ قَدِ اسْتَبْرَأَ حَفَنَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ حَفَنَاتٍ ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى سَائِرِ جَسَدِهِ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ

716-35/1-Bize Yahya b. Yahya et-Temimî tahdis etti... Aişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüplükten dolayı guslettiği zaman ilk olarak ellerini yıkamakla başlar sonra sağ eliyle soluna su döker, fercini yıkar sonra namaz abdesti gibi abdest alır sonra suyu alıp parmaklarını saçının diplerine sokardı. Artık saçının tamamını ıslattığı kanaatine varırsa üç avuç su alıp başına döker, sonra, vücudunun diğer kısımlarına su döker, sonra da ayaklarını yıkardı.[501]

٧١٧-٠٠٠/٢- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِمْ غَسْلُ الرِّجْلَيْنِ

717-.../2- Bize Kuteybe b. Said ve Zuheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: Bize Cerir tahdis etti (H). Bize Ali b. Hucr de tahdis etti. Bize Ali b. Mushir tahdis etti (H). Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbn Numeyr tahdis etti. Hepsi Hişam'dan bu isnâdta (hadisi rivâyet ettiler) (4/17a) ama onların hadisi rivâyetlerinde ayakların yıkanması sözkonusu edilmemiştir.[502]

٧١٨-٣٦/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اغْتَسَلَ مِنْ الْجَنَابَةِ فَبَدَأَ فَغَسَلَ كَفَّيْهِ ثَلَاثًا ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ وَلَمْ يَذْكُرْ غَسْلَ الرِّجْلَيْنِ

718-36/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Aişe'nin rivâyetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüplükten dolayı guslettti. İşe ellerini üç defa yıkamakla başladı. Sonra (ravi) Ebu Muaviye'nin hadisine yakın olarak hadisi rivâyet etti ve ayakları yıkamayı sözkonusu etmedi.[503]

٧١٩-٠٠٠/٤- وَحَدَّثَنَاه عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا اغْتَسَلَ مِنْ الْجَنَابَةِ بَدَأَ فَغَسَلَ يَدَيْهِ قَبْلَ أَنْ يُدْخِلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ ثُمَّ تَوَضَّأَ مِثْلَ وُضُوئِهِ لِلصَّلَاةِ

501 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16901
502 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16773 ve 17012
503 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17274

719-.../4- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti... Aişe'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüplükten yıkandığı zaman, işe elini kaba daldırmadan önce ellerini yıkamakla başlardı, sonra da namaz için abdest aldığı gibi, abdest alırdı.[504]

Şerh

(716-719 numaralı hadisler)

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın Buhari ve Müslim'in sahihlerinde yer alan rivâyetlerinde geçen "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine su dökmeden önce namaz abdesti gibi abdest aldı" hadisinin zâhirinden anlaşıldığına göre Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayakları da yıkayarak abdesti tamamlıyordu. Meymûne (radıyallâhu anhâ)'nın naklettiği rivâyetlerin birçoğunda ise "abdest aldı sonra üzerine su döktü sonra bir kenara çekilerek ayaklarını yıkadı" denilmektedir.[505]

Onun rivâyet ettiği hadisin Buhari tarafından nakledilen rivâyetinde: "Ayakları(nı yıkama)nın dışında namaz abdesti gibi abdest aldı sonra üzerine su döktü sonra bir başka tarafa çekilip ayaklarını yıkadı" denilmektedir. Bu da ayakların sonradan yıkandığını açıkça ifade eder.

Şâfiî (radıyallâhu anh)'ın iki görüşü vardır. Bunların daha sahih, daha meşhur ve tercih edilenlerine göre abdestini ayaklarını yıkayarak tamamlar. İkincisine göre ise ayakları yıkamayı sonraya bırakır.

Zayıf görüşe göre Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın naklettiği rivâyetler tevil edilir. Meymûne'den gelen rivâyetlerin çoğunluğu da namaz abdestinden kastın da onun çoğunluğu olduğu şeklinde yorumlanır. Bu da Meymûne'nin, Buhari'deki rivâyette açıkladığı gibi ayakları yıkamanın dışında kalan abdesttir. Bu rivâyet sarihtir, öbür rivâyet ise tevil ihtimali bulunan bir rivâyettir. Böylelikle belirttiğimiz şekilde iki rivâyet bir arada tevil edilir.

(İmam Şâfiî'nin) meşhur ve sahih olan görüşüne göre ise hem Aişe'den, hem Meymûne'den gelen ve namaz abdestinin önce alındığını belirten meşhur ve müstefîz (yaygın) rivâyetlerin zâhirî ile amel olunur. (3/229) Çünkü bunların zâhirinden anlaşılan abdestin kemalidir. Çoğunlukla görülen ve onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) bilinen âdeti bu idi, fakat cünüplük için değil de, çamuru gidermek maksadıyla guslü bitirdikten sonra bir daha ayaklarını

504 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16894
505 Bk. 720 numaralı hadis

yıkardı. Bu durumda ayakları iki defa yıkanmış olurdu. Daha mükemmel ve daha faziletli olan budur ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu devam ettirirdi.

Buhari'nin Meymûne'den naklettiği rivâyete gelince, bu caiz oluşu açıklamak için bir ya da birkaç kere olmuş bir iştir. Bu da onun abdest azalarını üçer defa ve birer defa yıkadığının sabit oluşuna benzer. Üçer defa yıkaması -daha faziletli olduğundan ötürü- çoğunlukla yaptığı bir işti. Birer defa yıkaması ise caizliği açıklamak üzere bazı zamanlarda nadiren yaptığı bir işti. Bunun benzerleri de pek çoktur. Allah en iyi bilendir.

Bu şekilde alınan abdestin niyetine gelince, bununla küçük hadesi kaldırmayı niyet eder. Ancak abdestli ve cünüp olması hali müstesnadır. O takdirde bu abdesti alırken guslün sünneti olarak niyet eder. Allah en iyi bilendir.

"Parmaklarını saçlarının dibine sokardı." Bunu yapmasının sebebi saçlarını yumuşatmak, ıslatmak ve böylelikle üzerinden suyun geçmesini kolaylaştırmak idi.

"Saçını tamamen ıslattığını görünce..." *İstebrae*: Tamamen ıslattı, saçının her tarafını ıslattı, demektir.

Hafene: Avuçladı, iki eliyle birlikte suyu aldı, demektir.

• ٧٢٠-٣٧/٥- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ حَدَّثَنِي عِيسَى بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ حَدَّثَتْنِي خَالَتِي مَيْمُونَةُ قَالَتْ أَدْنَيْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ غُسْلَهُ مِنْ الْجَنَابَةِ فَغَسَلَ كَفَّيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ ثُمَّ أَفْرَغَ بِهِ عَلَى فَرْجِهِ وَغَسَلَهُ بِشِمَالِهِ ثُمَّ ضَرَبَ بِشِمَالِهِ الْأَرْضَ فَدَلَكَهَا دَلْكًا شَدِيدًا ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ أَفْرَغَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثَ حَفَنَاتٍ مِلْءَ كَفِّهِ ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ ثُمَّ تَنَحَّى عَنْ مَقَامِهِ ذَلِكَ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثُمَّ أَتَيْتُهُ بِالْمِنْدِيلِ فَرَدَّهُ

720-37/5- Bana Ali b. Hucr es-Sa'dî de tahdis etti... İbn Abbas dedi ki: Bana teyzem Meymûne (4/17b) tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cünüplükten dolayı gusletmesi için suyunu getirdim. Ellerini iki ya da üç defa yıkadıktan sonra elini kaba soktu sonra onunla fercine su döküp sol eliyle de onu yıkadı. Sonra sol elini yere vurdu onu iyice ovaladı sonra

namaz abdesti gibi abdest aldı, sonra avuçlarını doldurarak başına üç avuç su boşalttı sonra vücudunun geri kalan kısmını yıkadı sonra o durduğu yerden çekilerek ayaklarını yıkadı sonra ona (kurulanması için) mendil (havlu) getirdim, ama onu istemedi.[506]

٧٢١-٠٠٠/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَالْأَشَجُّ وَإِسْحَقُ كُلُّهُمْ عَنْ وَكِيعٍ ح وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِمَا إِفْرَاغُ ثَلَاثِ حَفَنَاتٍ عَلَى الرَّأْسِ وَفِي حَدِيثِ وَكِيعٍ وَصْفُ الْوُضُوءِ كُلِّهِ يَذْكُرُ الْمَضْمَضَةَ وَالِاسْتِنْشَاقَ فِيهِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ ذِكْرُ الْمِنْدِيلِ

721-.../6- Bize Muhammed b. es-Sabbâh, Ebu Bekr b. Ebû Şeybe, Ebu Kureyb, el-Eşec ve İshak hepsi Vekî''den tahdis etti (H). Bunu bize Yahya b. Yahya ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize (4/18a) Ebu Muaviye ve Vekî' tahdis etti, her ikisi A'meş'ten bu isnâd ile hadisi rivâyet etti ama bu ikisinin hadisi rivâyetlerinde başa üç avuç su dökmek sözkonusu edilmemektedir. Vekî''in hadisi rivâyetinde ise abdestin tamamı anlatılmakta ve bu abdest alışta mazmaza ve istinşâkı da zikretmiş bulunmaktadır. Hadisin Ebu Muaviye rivâyetinde ise mendilden (havludan) söz edilmemektedir.[507]

Şerh

(720–721 numaralı hadisler)

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cünüplükten yıkanması için suyunu yaklaştırdım." Buradaki *gusl* kelimesinden kasıt kendisiyle yıkanılacak, gusledilecek sudur.

"Sonra elini yere vurdu ve onu iyice ovaladı." Bundan su ile istincâ yapan kimsenin işini bitirdikten sonra elini toprak ya da çöven ile yıkamasının yahut onu üzerindeki pisliklerin gitmesi için toprak veya duvara ovalamasının müstehap olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

506 Buhari, 260, 249, 257 -buna yakın muhtasar olarak-, 259 -buna yakın-, 265 -buna yakın muhtasar olarak-, 266 -buna yakın-, 274 -buna yakın-, 276, 281 -muhtasar olarak buna yakın-; Müslim, 765 -muhtasar olarak-; Ebu Davud, 245 -uzunca-; Tirmizi, 103 -buna yakın muhtasar olarak-; Nesai, 253, 416 -buna yakın muhtasar olarak-, 417, 406 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 467 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18064

507 720 nolu hadisin kaynakları

"Sonra avucunu doldurarak başına üç avuç su döktü." Bizim ülkemizdeki asıl nüshalarında bu şekilde "avuç" anlamındaki lafız tekil olarak zikredilmiştir. Kadı Iyaz da bunu bu şekilde çoğunluğun rivâyeti olarak nakletmiş bulunmaktadır. Taberi'nin rivâyetinde ise tesniye olarak iki eli (avucu) şeklindedir ki, bu da çoğunluğun rivâyetini tefsir eder. Avuç ise bir arada iki elin dolu halini ifade eder.

"Sonra ona (kurulanması için) mendil getirdim ama onu istemedi." Bundan organları kurutmamanın müstehap olduğu anlaşılmaktadır. Ama abdest ve gusül aldıktan sonra azaları kurutmak hususunda mezhep âlimlerimizin farklı beş görüşü bulunmaktadır.

1- En meşhur görüşe göre müstehap olan, kurulanmayı terk etmektir fakat kurulanmak da mekruhtur denilemez.

2- Kurulanmak mekruhtur.

3- Yapılması da, terk edilmesi de eşit mübah bir iştir. Bizim tercih ettiğimiz de budur. Çünkü bunu yasaklamak veya müstehap olduğunu söylemek için açık bir delile gerek vardır.

4- Kirlerden sakınma özelliği dolayısıyla müstehaptır.

5- Kışın değil de yazın kurulanmak mekruhtur.

Bunlar bizim mezhep âlimlerimizin sözünü ettiği hükümlerdir.

Ashab da, başkaları da kurulanmak hususunda üç farklı görüş ortaya atmışlardır:

1- Abdest aldıktan sonra da, guslettikten sonra da kurulanmakta bir beis yoktur. Bu Enes b. Mâlik ve es-Sevrî'nin görüşüdür.

2- Her ikisi için de mekruhtur. Bu da İbn Ömer ve İbn Ebî Leylâ'nın görüşüdür.

3- Abdest aldıktan sonra mekruhtur, gusülden sonra değildir. Bu da İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın görüşüdür. (3/231) Kurulanılmayacağı ile ilgili bu hadis ile sahihteki: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) gusletti ve başından su damladığı halde dışarı çıktı." Şeklindeki diğer bir hadis daha rivâyet edilmiş bulunmaktadır.

Kurulanmanın fiilen yapıldığı ile ilgili hadisi ise ashab (radıyallâhu anh)'dan bir topluluk değişik yollardan rivâyet etmiş olmakla birlikte, bu rivâyetlerin senetleri zayıftır. Tirmizi dedi ki: Bu babta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih bir şey yoktur.

Bazı ilim adamları kurulanmanın mübahlığına Meymûne (radıyallâhu anhâ)'nın bu hadiste (722) "suyu şöyle şöyle yapmaya başladı" yani onu üzerinden silkti demesidir. Suyun silkelenmesi mübah olduğuna göre onu kurulamak da onun gibi ya da ondan daha evla olmalıdır; çünkü her ikisi de suyu izale etmek gibi ortak bir özelliğe sahiptir. Allah en iyi bilendir.

"Mendil (mindil)"in ne demek olduğu bilinmektedir. İbn Faris dedi ki: Bu kelime nakletmek demek olan "en-nedl"den alınmış olabilir. Başkası ise bu kelime kir demek olan "en-nedl"den alınmıştır; çünkü mendil ile kirler nedl edilir (giderilir). Nitekim "teneddeltu fi'l-mindil: mendil ile temizlendim" denilir. Cevherî dedi ki: Temendeltu bi'l-mindil: mendil ile temizlendim de denilir. Ancak Kisâî bu kullanımı kabul etmemiştir. Allah en iyi bilendir.

٧٢٢-٣٨/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ سَالِمٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ بِمِنْدِيلٍ فَلَمْ يَمَسَّهُ وَجَعَلَ يَقُولُ بِالْمَاءِ هَكَذَا يَعْنِي يَنْفُضُهُ

722-38/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... İbn Abbas'ın Meymûne (radıyallâhu anhâ)'dan rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mendil getirildi, ona hiç dokunmadı ve suyu şöyle yaptı, yani onu silkti.[508]

Şerh

"Suyu böyle yapmaya yani onu silkmeye başladı." Bu da abdest ve gusülden sonra el ile silkmenin sakıncasız olduğuna delildir. Bu hususta mezhep âlimlerimizin farklı görüşleri vardır.

1- Bunların en meşhuruna göre müstehap olan onu terk etmektir. Fakat mekruh olduğu da söylenmez.

2- Mekruhtur.

3- Yapılması da, terk edilmesi de eşit olmak üzere mübahtır. Daha güçlü ve tercih edilen görüş de budur. Çünkü bu sahih hadis mübahlığı ifade etmekle birlikte, bunu yasaklamak ile ilgili kesinlikle hiçbir şey sabit olmamıştır. Allah en iyi bilendir.

508 720 nolu hadisin kaynakları

٧٢٣-٣٩/٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ حَدَّثَنِي أَبُو عَاصِمٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنْ الْجَنَابَةِ دَعَا بِشَيْءٍ نَحْوَ الْحِلَابِ فَأَخَذَ بِكَفِّهِ بَدَأَ بِشِقِّ رَأْسِهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ الْأَيْسَرِ ثُمَّ أَخَذَ بِكَفَّيْهِ فَقَالَ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ

723-39/8- Bize Muhammed b. el-Müsennâel-Anezî de tahdis etti... Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki (4/18b): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüplükten yıkandığı zaman hilâb (denilen süt kabı)e yakın bir şey (kap) getirilmesini isterdi. Avucuna su alıp, başının sağ tarafını sonra sol tarafını yıkardı sonra elleriyle su alır ve onu başına dökerdi. [509]

Şerh

"Hilâbe yakın bir şey (kap) getirilmesini isterdi." Hilâb içine süt sağılan kaba denilir. Ona mihlab de denilir. Hattâbî dedi ki: Bir dişi deveden sağılan sütü alacak genişlikteki kaba denilir. Rivâyette meşhur, sahih ve bilinen budur. Herevî ise el-Ezherî'den naklen onun cullâb denilen kab olduğunu zikretmektedir. el-Ezherî der ki: Bununla gülsuyunu kastetmektedir ki, bu Farsçadan Arapçalaştırılmış bir kelimedir. Ancak Herevî bunu kabul etmeyerek benim görüşüme göre bu el-Hilâb'tır deyip, bizim az önce söylediklerimize yakın açıklamalar zikretmektedir. Allah en iyi bilendir. (3/233)

١٠/٤٤- بَاب الْقَدْرِ الْمُسْتَحَبِّ مِنْ الْمَاءِ فِي غُسْلِ الْجَنَابَةِ وَغُسْلِ الرَّجُلِ وَالْمَرْأَةِ فِي إِنَاءٍ وَاحِدٍ فِي حَالَةٍ وَاحِدَةٍ وَغُسْلِ أَحَدِهِمَا بِفَضْلِ الْآخَرِ

10/44- CÜNÜPLÜK GUSLÜNDE KULLANILMASI MÜSTEHAP OLAN SU MİKTARI, ERKEK VE KADININ AYNI KAPTA VE AYNI DURUMDA GUSLETMESİ İLE ONLARDAN BİRİNİN DİĞERİNİN ARTIĞI İLE GUSLETMESİ BABI

٧٢٤-٤٠/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَغْتَسِلُ مِنْ إِنَاءٍ هُوَ الْفَرَقُ مِنْ الْجَنَابَةِ

509 Buhari, 258; Ebu Davud, 240; Nesai, 422; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17447

724-40/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Mâlik'e, İbn Şihab'dan naklen okudum. O Urve b. ez-Zubeyr'den, o Aişe'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüplükten dolayı ferak denilen bir kaptan gusledErdi.[510]

٧٢٥-٢/٤١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ كِلَاهُمَا عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلُ فِي الْقَدَحِ وَهُوَ الْفَرَقُ وَكُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَهُوَ فِي الْإِنَاءِ الْوَاحِدِ وَفِي حَدِيثِ سُفْيَانَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ قَالَ قُتَيْبَةُ قَالَ سُفْيَانُ وَالْفَرَقُ ثَلَاثَةُ آصُعٍ

725-41/2- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H). Bize İbn Rumh da tahdis etti, bize Leys haber verdi (H). Bize Kuteybe b. Said, Ebu Bekr b. EbûŞeybe, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan tahdis etti. İkisi (Leys ile Süfyan) ez-Zühri'den, o Urve'den, o (4/19a) Aişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ferak ile aynı şey olan kadeh denilen kapta gusledErdi. Ben ve o aynı kapta (kaptan su alarak) gusledErdik.

Süfyan'ın hadisi rivâyetinde "aynı kaptan" şeklindedir.

Kuteybe dedi ki: Süfyan, ferak üç sa'dır, dedi.[511]

Şerh

(724-725 numaralı hadisler)

Müslümanlar, abdest ve gusülde yeterli olan su miktarının tespit edilmemiş olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Aksine bunun için azı da, çoğu da -yıkama şartı gerçekleştiği takdirde- yeterlidir. Bu şart ise suyun yıkanması gereken organlar üzerinden akmasından ibarettir.

Şâfiî -yüce Allah'ın rahmeti ona- bazen az miktardaki su iktisatlı kullanılarak yetebilir, çok miktardaki su da israf edilerek yeterli gelmeyebilir, demiştir.

510 Ebu Davud, 238; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16599
511 İbn Mace, 376; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16449

İlim adamları der ki: Müstehab olan gusülde kullanılacak suyun bir sa'dan,[512] abdest için kullanılacak suyun da bir mudden[513] az olmamasıdır.

Bir *sa'*, beş tam, bir bölü üç Bağdadi rıtldır. Bir *mud* ise, bir tam bir bölü üç rıtldır. Bu da tam bir miktar değil, takribi olarak böyle itibar edilmiştir. Doğru ve meşhur olan budur.

Mezhep âlimlerimizden bir topluluk bazı âlimlerimizin bir başka görüşünü zikretmektedir ki, bu görüşe göre burada sözü geçen sa' 'sekiz rıtl, mud ise iki rıtldır.

İlim adamları suyun israf ile kullanılmasının yasaklığını icma ile kabul etmişlerdir, isterse deniz kenarında bulunsun. Daha güçlü olan görüş ise bunun tenzihen mekruh olduğudur. Kimi mezhep âlimimiz israf haramdır, demiştir. Allah en iyi bilendir.

Erkek ve kadının aynı kaptan temizlenmelerine (abdest ve gusül almalarına) gelince, bu da bu başlıktaki bu hadisler dolayısıyla Müslümanların icmaı ile caizdir.

Erkeğin arttırdığı su ile kadının temizlenmesi de aynı şekilde icma ile caizdir.

Kadının arttırdığı sudan erkeğin temizlenmesi ise mezhebimizde Mâlik, Ebu Hanife ve ilim adamlarının büyük çoğunluğuna göre caizdir. Kadının yalnız başına kalarak o suyu kullanması ile, yalnız başına kalmaksızın kullanması arasında bir fark yoktur. Bazı ilim adamlarımız bu hususta gelmiş sahih hadisler dolayısıyla bunda mekruhluk yoktur derken, Ahmed b. Hanbel ve Davud ez-Zâhirî'nin kanaatine göre eğer kadın yalnız başına kalıp suyu kullanacak olursa, arttırdığı suyu erkeğin kullanması caiz değildir. Bu görüş Abdullah b. Sercis ve Hasan-ı Basrî'den de rivâyet edilmiştir. Bununla birlikte Ahmed b. Hanbel'den -yüce Allah'ın rahmeti ona- bizim mezhebimiz gibi bir görüş de rivâyet edilmiştir.

Hasan ve Said b. el-Müseyyeb'den kadının arttırdığı suyu kullanmanın kayıtsız ve şartsız mekruh olduğu görüşü de rivâyet edilmiştir ama tercih edilen büyük çoğunluğun söyledikleridir. Buna delil ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri ile birlikte gusletmesine ve onların her birinin diğerinin arttırdığını kullanmasına dair vârid olmuş bu sahih hadislerdir.

---

512 Sa': 2,8 litre, 2,160 kg.

513 Mud: 0,7 litre, 542,86 gr.

Bu hadislere göre onların her biri diğerinin arttırdığını kullanıyordu. Kadının yalnız başına su ile kalmasının da bir tesiri yoktur. Çünkü diğer hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden birisinin arttırdığı su ile gusleттiği sabittir. Bu hadisi Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve Sünen sahipleri rivâyet etmiş olup, Tirmizi: Bu hasen, sahih bir hadistir demiştir.

Yasağın sözkonusu edildiği hadise gelince, bu Hakem b. Amr'ın rivâyet ettiği bir hadis olup, ilim adamları buna dair çeşitli cevaplar vermişlerdir. Bu cevaplardan birisine göre bu hadis zayıftır. Aralarında Buhari ve başkalarının bulunduğu hadis imamları zayıf olduğunu söylemişlerdir, ikinci cevaba göre ise burada maksat onun organlarından artan (müsta'mel) sudur. Üçüncü cevap ise burada yasak müstehaplık ve daha faziletli olanı ifade eder. Allah en iyi bilendir.

Süfyan dedi ki: "Ferak üç sa'dır." *Ferak*'ın üç sa' olduğunu büyük çoğunluk söylemiştir. Ferak, fark olarak da söylenir. Bu iki söyleyişi İbn Bureyd ve ondan başka bir topluluk nakletmiş olmakla birlikte, ferak söyleyişi daha fasih ve daha meşhurdur. el-Bâcî doğrusunun bu olduğunu iddia etmiş olmakla birlikte durum dediği gibi değildir, aksine bunlar iki ayrı söyleyiştir.

Üç sa'dır ifadesi de doğrudur ve fasihtir. "Sa'"'ın çoğulunun (Süfyan'ın söylediği gibi) "âsu'" olarak kullanılmasını kabul etmeyip, ancak "esvu" şeklinin caiz olduğunu iddia eden kişi ise, bilgisizliğini ortaya koymuştur. Böyle diyen bir kişi ya apaçık bir gaflet içindedir yahut apaçık bir bilgisizlik çünkü sa'ın çoğulu asvu'da gelir, âsu'da gelir. Birincisi asıl şekildir, ikincisi ise kalb iledir. Vav, sad'a öncelenerek elif'e kalb edilir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın söylediği: "Feraktan yıkanırdı" ibaresindeki "min (dan)" lafzından burada kasıt cinsin beyanı ve suyun kendisinden alınıp, kullanıldığı kabı beyan etmektir. Yoksa maksat ferak denilen kabın suyu ile yıkanıyordu demek değildir. Buna delil de diğer hadisteki: "Ben ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine ferak denilen bir kaptan yıkanırdık" rivâyeti ile diğer hadisteki: "Bir sa' su ile yıkanırdık" hadisi buna delildir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kapta yıkanırdı" ifadesi bu şekilde asıl nüshalarda "bir kapta" şeklindedir, bu da doğru olup, kaptan (o kaptaki sudan) yıkanırdı, demektir.

٧٢٦-٤٢/٣- وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ أَنَا وَأَخُوهَا مِنَ الرَّضَاعَةِ فَسَأَلَهَا عَنْ غُسْلِ النَّبِيِّ ﷺ مِنَ الْجَنَابَةِ فَدَعَتْ بِإِنَاءٍ قَدْرِ الصَّاعِ فَاغْتَسَلَتْ وَبَيْنَنَا وَبَيْنَهَا سِتْرٌ وَأَفْرَغَتْ عَلَى رَأْسِهَا ثَلَاثًا قَالَ وَكَانَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ يَأْخُذْنَ مِنْ رُءُوسِهِنَّ حَتَّى تَكُونَ كَالْوَفْرَةِ

726-42/3- Bana Ubeydullah b. Muâz el-Anberî de tahdis edip dedi ki... Ebu Seleme b. Abdurrahman dedi ki: Ben ve Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın süt-kardeşi onun huzuruna girdik. Sütkardeşi kendisine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den cünüplükten dolayı nasıl guslettiğini sordu. O da bir sa' kadar bir kabın getirilmesini istedi, bizimle onun arasında bir perde bulunduğu halde yıkandı. Başına üç defa su döktü. (Ebu Seleme) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri saçlarını perçem gibi oluncaya kadar (4/19b) kısaltırlardı.[514]

٧٢٧-٤٣/٤- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ بْنُ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ بَدَأَ بِيَمِينِهِ فَصَبَّ عَلَيْهَا مِنَ الْمَاءِ فَغَسَلَهَا ثُمَّ صَبَّ الْمَاءَ عَلَى الْأَذَى الَّذِي بِهِ بِيَمِينِهِ وَغَسَلَ عَنْهُ بِشِمَالِهِ حَتَّى إِذَا فَرَغَ مِنْ ذَلِكَ صَبَّ عَلَى رَأْسِهِ قَالَتْ عَائِشَةُ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ وَنَحْنُ جُنُبَانِ

727-43/4- Bize Harun b. Said el-Eylî tahdis etti... Ebu Seleme b. Abdurrahman dedi ki: Aişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) guslettiği zaman sağından başlar ve onun üzerine su döküp, yıkardı sonra vücudundaki pisliğin üzerine sağ eliyle su döker ve onu sol eliyle yıkardı. Bu işi bitirdikten sonra da başına su dökerdi.

Aişe dedi ki: Ben ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) her ikimiz de cünüp olduğumuz halde aynı kaptan guslederdik.[515]

---

514 Buhari, 251; Nesai, 227 -muhtasar olarak buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17792

515 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17700

Şerh

(726–727 numaralı hadisler)

"Ebu Seleme b. Abdurrahman dedi ki... Başına üç defa su döktü." Kadı Iyaz -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Hadisin zâhirinden anlaşıldığı üzere her ikisi de Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın başını ve (4/3) mahrem olan bir kimsenin yine kendi mahremi olan bir kadının bakması helal olan kadarıyla vücudunun üst taraflarını görmüşlerdir. Çünkü bu iki zatın birisi kendisinin de belirttiği gibi Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın sütkardeşi idi. Adının Abdullah b. Yezid olduğu söylenir. Ebu Seleme ise kızkardeşinin süt oğlu idi. Ebu Bekir'in kızı Um Kulsum ona süt emzirmişti.

Kadı Iyaz der ki: Eğer onlar buna tanık olmayıp, görmemiş olsalardı, Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın su getirilmesini isteyip, onların önünde gusletmesinin bir anlamı olmazdı. Eğer o bütün bu yaptıklarını onların görmeyecekleri şekilde perde arkasında yapmış olsaydı, bu anlamsız bir iş olurdu ve durum Aişe'nin guslü sadece sözlü olarak anlatması ile kalırdı. Onun perde arkasına çekilmesi sadece bedeninin alt taraflarını ve mahrem olan bir kimsenin bakması helal olmayan kısımlarını örtmesi içindi. Allah en iyi bilendir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın bu yaptığından fiilî olarak öğretmenin müstehab olduğuna delil vardır. Çünkü uygulamalı olarak öğretmek sözden daha iyi etki bırakır ve sözden daha çok hafızada yer eder. Allah en iyi bilendir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri perçem gibi olana kadar saçlarını kısaltırlardı."

Vefra limme'den daha uzundur. *Limme* omuzlara kadar ulaşmayan saça denilir. Bu açıklama el-Esmaî'ye aittir. Başkası ise şöyle demektedir: Vefra, limme'den daha azdır. Kulakları geçmeyen saça denilir (tercümede perçem).

Ebu Hâtim dedi ki: Vefra kulaklar üzerine kadar gelen saça denilir. (4/4)

Kadı Iyaz (yüce Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Bilinen şu ki, Arap kadınları saçlarını kısım kısım örerlerdi. Muhtemelen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri bu işi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra yapmışlardır; çünkü onlar vefatından sonra süslenmeyi bırakmış ve saçlarını uzatmaya ihtiyaçları kalmamıştı. Ayrıca saçlarının bakımlarını kolaylaştırmak için de saçlarını kısaltmışlardı.

Kadı Iyaz'ın sözünü ettiği müminlerin annelerinin bu işi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken değil de vefatından sonra yaptıklarına dair açıklamayı aynı şekilde başkası da yapmış olup, bunun zaten başka türlü

olması sözkonusu değildir. Onların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hayatta iken böyle bir iş yapmış olmaları asla düşünülemez.

Bunda kadınların saçlarını kısaltmalarının caiz oluşuna delil vardır. Allah en iyi bilendir.

"İkimiz cünüp olduğumuz halde" Burada "cünubâni" (ikimiz cünüp olduğumuz) ifadesi "cünüp" lafzının ikil ve çoğul yapılacağını gösteren iki söyleyişten birisine göredir. Diğer söyleyişte ise bütün kullanım şekillerinde "cünüp" lafzı değişmeden tekil olarak gelir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Eğer cünüp iseniz"* (Maide, 5/6) buyruğu ile *"bir de cünüp iken"* (Nisa, 4/43) buyruklarında böyledir. Bu söyleyiş ise daha fasih ve daha meşhurdur.

Sözlükte cünüplüğün asıl anlamı uzaklıktır. Cima ya da meninin çıkışı dolayısıyla gusletmesi icap eden kişi hakkında kullanılır; çünkü o bu sebeple namazdan, Kur'ân okumaktan, mescitten uzak kalır ve bunlardan uzak durur. Allah en iyi bilendir.

٧٢٨-٤٤/٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ يَزِيدَ عَنْ عِرَاكٍ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ وَكَانَتْ تَحْتَ الْمُنْذِرِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهَا أَنَّهَا كَانَتْ تَغْتَسِلُ هِيَ وَالنَّبِيُّ ﷺ فِي إِنَاءٍ وَاحِدٍ يَسَعُ ثَلَاثَةَ أَمْدَادٍ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ

728-44/5- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... İrâk, Abdurrahman b. Ebu Bekr'in kızı -ve el-Münzir b. ez-Zubeyr'in zevcesi (4/20a)- Hafsa'dan rivâyet ettiğine göre Aişe kendisine şunu haber vermiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte üç mudd ya da ona yakın miktarda su alan tek bir kaptan gusledeređi.[516]

٧٢٩-٤٥/٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ تَخْتَلِفُ أَيْدِينَا فِيهِ مِنَ الْجَنَابَةِ

729-45/6- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb de tahdis edip dedi ki... Aişe dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte aynı kaptan cünüplükten dolayı yıkanıp, ellerimiz o kabın içine girip çıkardı.[517]

516 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17834
517 Buhari, 261

٧٣٠-٤٦/٧- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ عَنْ مُعَاذَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ بَيْنِي وَبَيْنَهُ وَاحِدٍ فَيُبَادِرُنِي حَتَّى أَقُولَ دَعْ لِي دَعْ لِي قَالَتْ وَهُمَا جُنُبَانِ

730-46/7- Bana Yahya b. Yahya da tahdis etti... Aişe dedi ki: Ben ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benimle onun arasında bulunan aynı kaptan guslederdik. O benden önce su alır hatta ben: Bana bırak (4/20b), bana bırak, derdim. Aişe: Her ikisinin de cünüp olduğunu söylemiştir.[518]

٧٣١-٤٧/٨- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَخْبَرَتْنِي مَيْمُونَةُ أَنَّهَا كَانَتْ تَغْتَسِلُ هِيَ وَالنَّبِيُّ ﷺ فِي إِنَاءٍ وَاحِدٍ

731-47/8- Bize Kuteybe b. Said ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe birlikte İbn Uyeyne'den tahdis ettiler. Kuteybe dedi ki: Bize Süfyan, Amr'dan, o Ebu'ş-Şa'sâ'dan tahdis etti. O İbn Abbas'tan şöyle dediğini nakletti: Meymûne'nin bana haber verdiğine göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte aynı kapta guslederdi.[519]

٧٣٢-٤٨/٩- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ ابْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ أَكْبَرُ عِلْمِي وَالَّذِي يَخْطِرُ عَلَى بَالِي أَنَّ أَبَا الشَّعْثَاءِ أَخْبَرَنِي أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَغْتَسِلُ بِفَضْلِ مَيْمُونَةَ

732-48/9- Bize İshak b. İbrahim ve Muhammed b. Hâtim tahdis etti. İshak: Bize Muhammed b. Bekr haber verdi derken, İbn Hâtim bize tahdis etti, dedi. Bize İbn Cureyc haber verdi, bana Amr b. Dinar haber verip dedi ki: Büyük bir ihtimalle bildiğim veya hatırladığım kadarıyla Ebu'ş-Şa'sa'nın bana haber verdiğine göre İbn Abbas kendisine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Meymûne'nin arttırdığı su ile guslederdi, diye haber vermiştir.[520]

518 Nesai, 238, 412; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17969
519 Tirmizi, 62; Nesai, 236; İbn Mace, 377; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18067
520 Buhari, 253; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5380

٧٣٣-١/٤٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ زَيْنَبَ بِنْتَ أُمِّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ حَدَّثَتْهَا قَالَتْ كَانَتْ هِيَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلَانِ فِي الْإِنَاءِ الْوَاحِدِ مِنْ الْجَنَابَةِ

733-49/10- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... (4/21a) Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın tahdis ettiğine göre Um Seleme'nin kızı Zeynep kendisine şunu tahdis etti: Um Seleme, Zeyneb'e tahdis edip dedi ki: Kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cünüplükten dolayı aynı kaptan gusledеrlerdi.[521]

Şerh

(728–733 numaralı hadisler)

(728) "Aişe (radıyallâhu anhâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte üç mudd alan bir kapta yıkanırdı." Diğer (729) rivâyette "aynı kaptan... ellerimiz bir iner, bir kalkardı" denilmektedir. (4/5)

Kadı Iyaz birinci rivâyetin tefsirinde iki açıklama zikretmektedir: Birincisine göre onların her biri guslü için ayrı ayrı üçer mudd su kullanırdı. İkinci açıklamaya göre burada muddan kasıt sa'dır, o takdirde ferak'ın sözkonusu edildiği hadise uygun olur. Bunun bazı hallerde böyle olduğu ve her ikisinin üç mudd alan bir kaptan gusletmiş olmaları, suyu boşalınca da ona ayrıca su katmış olmaları da mümkündür. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan bu (728) numaralı hadiste "üç mudd ya da ona yakın" ibaresi diğer (724) rivâyette "ferak'ın kendisi olan bir kaptan yıkanırdı" başka (726) rivâyette: "Bir sa' kadar bir kap istedi ve onunla yıkandı." Öteki (733) rivâyette "beş mekkuk ile gusleder, bir mekkuk ile abdest alırdı." Öteki (736) rivâyette "bir sa' onun guslüne yeter, bir mudd de abdestine yeterdi." Diğer (735) rivâyette "bir mudd ile abdest alır, bir sa' ile beş mudde kadar su ile de gusledеrdi" denilmektedir.

İmam Şâfiî ve ondan başka birtakım ilim adamları şöyle demişlerdir: Bu rivâyetleri bir arada telif etmek şöyle olur: Burada sözü edilen gusüller en fazla suyu bulup kullandığı ve en azını bulup kullandığı çeşitli durumlarda sözkonusu olmuştur. İşte bu da taharette tam olarak kullanılması icap eden su miktarının bir sınırının bulunmadığına delildir. Allah en iyi bilendir.

521 Buhari, 322 -uzunca-, 1929 -uzunca-; İbn Mace, 380; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18271

(731) Ebu'ş-Şa'sâ'nın adı Cabir b. Zeyd'dir.

(732) "Büyük bir ihtimalle bildiğim ve hatırladığım şu ki..." (4/6) Hatırımdan geçen, içimden geçen demek istiyor. Bâl ise kalp ve zihin demektir. el-Ezherî der ki: Hatara bi balî va alâ balî (hatırımdan geçti) denilir. Başkası da hâtır insanın içinden geçiveren duygudur demişlerdir, çoğulu havâtır gelir.

Bu hadisi Müslim -yüce Allah'ın rahmeti ona- mutabaat olmak üzere zikretmiştir. Yoksa ona itimat etmek maksadıyla bunu zikretmiş değildir. Allah en iyi bilendir.

٠٠٠/٠٠٠- باب ما يكفي من الماء في الغسل والوضوء

.../...- GUSÜL VE ABDESTTE YETERLİ OLAN SU MİKTARI BABI[522]

٧٣٤-٥٠/١١- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ قَالَا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلُ بِخَمْسِ مَكَاكِيكَ وَيَتَوَضَّأُ بِمَكُّوكٍ وَقَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى بِخَمْسِ مَكَاكِيَّ وَقَالَ ابْنُ مُعَاذٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَلَمْ يَذْكُرْ ابْنَ جَبْرٍ

734-50/11- Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, bize babam tahdis etti. (H) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti. Bize Abdurrahman -yani b. Mehdi- tahdis edip (Muâz ile birlikte) dediler ki: Bize Şu'be b. Abdullah b. Abdullah b. Cebr tahdis edip dedi ki: Enes'i şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beş mekkûk ile gusleder, bir mekkûk ile abdest alırdı.

(Abdullah b. Muâz rivâyetinde beş mekkûk derken mekkûkun çoğulunu mekâkîk olarak zikretmiş olup) İbnu'l-Müsennâ ise (bunu) beş mekkûk (anlamında çoğul olmak üzere) mekâkî diye (kullanmıştır). Ayrıca İbn Muâz, Abdullah b. Abdullah demiş olup, b. Cebr dememiştir.[523]

522 Yazma nüshadan eklenmiştir.

523 Buhari, 201 -bu anlamda-; Ebu Davud, 95 -bu anlamda- yine 95 -mükerrer- muallâk olarak; Tirmizi, 609 -muallâk olarak-; Nesai, 73, 229, 344; Tuhfetu'l-Eşrâf, 963

٧٣٥-٥١/١٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ عَنِ ابْنِ جَبْرٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَوَضَّأُ بِالْمُدِّ وَيَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ إِلَى خَمْسَةِ أَمْدَادٍ

735-51/12- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... (4/21b) İbn Cebr, Enes'ten şöyle dediğini nakletti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir mudd ile abdest alır, bir sa'dan beş mudde kadar (su ile) guslederdi.[524]

٧٣٦-٥٢/١٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ وَعَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ كِلَاهُمَا عَنْ بِشْرِ بْنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا بِشْرٌ حَدَّثَنَا أَبُو رَيْحَانَةَ عَنْ سَفِينَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُغَسِّلُهُ الصَّاعُ مِنَ الْمَاءِ مِنَ الْجَنَابَةِ وَيُوَضِّئُهُ الْمُدُّ

736-52/13- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî ve Amr b. Ali her ikisi Bişr b. el-Mufaddal'dan tahdis etti. Ebu Kâmil: Bize Bişr tahdis etti, dedi. Bize Ebu Reyhane, Sefine'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cünüplükten gusletmek için bir sa' su, abdest alması için de bir mudd yeterdi.[525]

Şerh

(734–736 numaralı hadisler)

(734) "Abdullah b. Abdullah b. Cebr" diğer (735) rivâyette "İbn Cebr" denilmiştir, her ikisi de sahihtir. Ancak bazı imamlar onun böyle demesini kabul etmeyerek doğrusu b. Cabir'dir demişlerdir. Ancak böyle denilmesi bu şekilde itiraz yapanın bir yanlışlığıdır. Aksine onun (babasının) adının Cabir olduğu da Cebr olduğu da söylenmiştir. Tam adı Abdullah b. Abdullah b. Cabir b. Atik'tir. Her iki şekli sözkonusu edenler arasında İmam Ebu Abdullah el-Buhari de vardır. Ayrıca Mis'ar, Ebu'l-Uneys, Şu'be ve Abdullah b. İsa da onun rivâyetinde "Cebr" demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beş mekkûk (mekâkîk) ile guslederdi..." Diğer rivâyette ise "mekâkî" denilmektedir. Mekkûkun çoğulu mekâkîk ve mekâkî diye gelir. Burada muhtemelen mekkûkten kasıt muddur. Nitekim diğer rivâyette (735) "bir mudd ile abdest alır, bir sa'dan beş mudde kadar su ile de guslederdi" denilmektedir.

524 734 numaralı hadisin kaynakları

525 Tirmizi, 56; İbn Mace, 267; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4479

٧٣٧-١٢/٥١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ أَبِي رَيْحَانَةَ عَنْ سَفِينَةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ وَيَتَطَهَّرُ بِالْمُدِّ وَفِي حَدِيثِ ابْنِ حُجْرٍ أَوْ قَالَ وَيُطَهِّرُهُ الْمُدُّ وَقَالَ وَقَدْ كَانَ كَبِرَ وَمَا كُنْتُ أَثِقُ بِحَدِيثِهِ

737-51/12 Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize İbn Uleyye tahdis etti (H). Bana Ali b. Hucr de tahdis etti. Bize İsmail, Ebu Reyhane'den tahdis etti. O Sefine'den -Ebu Bekr, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşı (Sefine'den) dedi- dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sa' ile gusleder (4/22) bir mudd ile abdest alırdı.

Hadisin İbn Hucr yoluyla gelen rivâyetinde: Ya da şöyle dedi: Bir mudd onun abdestine yeterdi. (Ebu Reyhane) ayrıca: O (Sefine) yaşlanmıştı ve ben onun hadisine pek güvenmiyordum, dedi.[526]

Şerh

"Bize Ebu Reyhane, Sefine'den tahdis etti." Ebu Reyhane'nin adı Abdullah b. Matar'dır. Ziyad b. Matar olduğu da söylenir. Sefine ise hem Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşı, hem onun azatlısıdır. Adının Mihran b. Ferruh olduğu söylendiği gibi, Mahran, Ruman, Kays, Umeyr, Şenbe olduğu da söylenir. Meşhur künyesi ise Ebu Abdurrahman'dır. Ebu'l-Bahteri olduğu da söylenmiştir. Ona Sefine deniliş sebebine gelince, o bir gazada arkadaşlarına ait çok miktardaki eşyayı taşımıştı. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Sen Sefine (bir gemi)sin" buyurmuştu.

"Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Onun hadisine güvenmiyordum."

Bu rivâyette geçen "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşı idi" sıfatı Sefine'ye aittir. Sözü geçen bu sözü söyleyen Ebu Bekr ise Ebu Bekr b. Ebû Şeybe'dir. Yani onu bu şekilde nitelendiren yalnızca Ebu Bekr b. Ebû Şeybe'dir. Ali b. Hucr ise onu bu şekilde nitelendirmeyip, sadece *Sefine'den* demekle yetinmiştir demek istemektedir.

"Hadisine güvenmiyordum" ibaresinde güvenmek anlamındaki fiil peltek "se" harfi ile "vüsûk"tan gelmektedir. Asıl nüshaların çoğunda da böyle-

526 736 nolu hadisin kaynakları

dir. Bununla birlikte bir topluluk da bu fiili beğenmek ve ondan hoşnut olmak anlamında hemzeden sonra ye ve nun ve kaf harfleri ile rivâyet etmişlerdir ki bu da beğenmek, razı olmak demektir. (4/8)

"Yaşlanmıştı" diyen zat Ebu Reyhane'dir. Yaşlandığı söylenen kişi de Sefine'dir. Müslim -yüce Allah'ın rahmeti ona- ise onun bu hadisini yalnız ona güvenerek zikretmiş değildir. Aksine o bu hadisi daha önce zikretmiş olduğu diğer hadislere mutabaat olmak üzere sözkonusu etmiştir. Allah en iyi bilendir.

* Hayz Kitabı 3. ciltte devam etmektedir *

İÇİNDEKİLER

1/1- İMAN KİTABI

* 1. ciltten devam *

2/2 TAHARET KİTABI

3/... HAYZ KİTABI